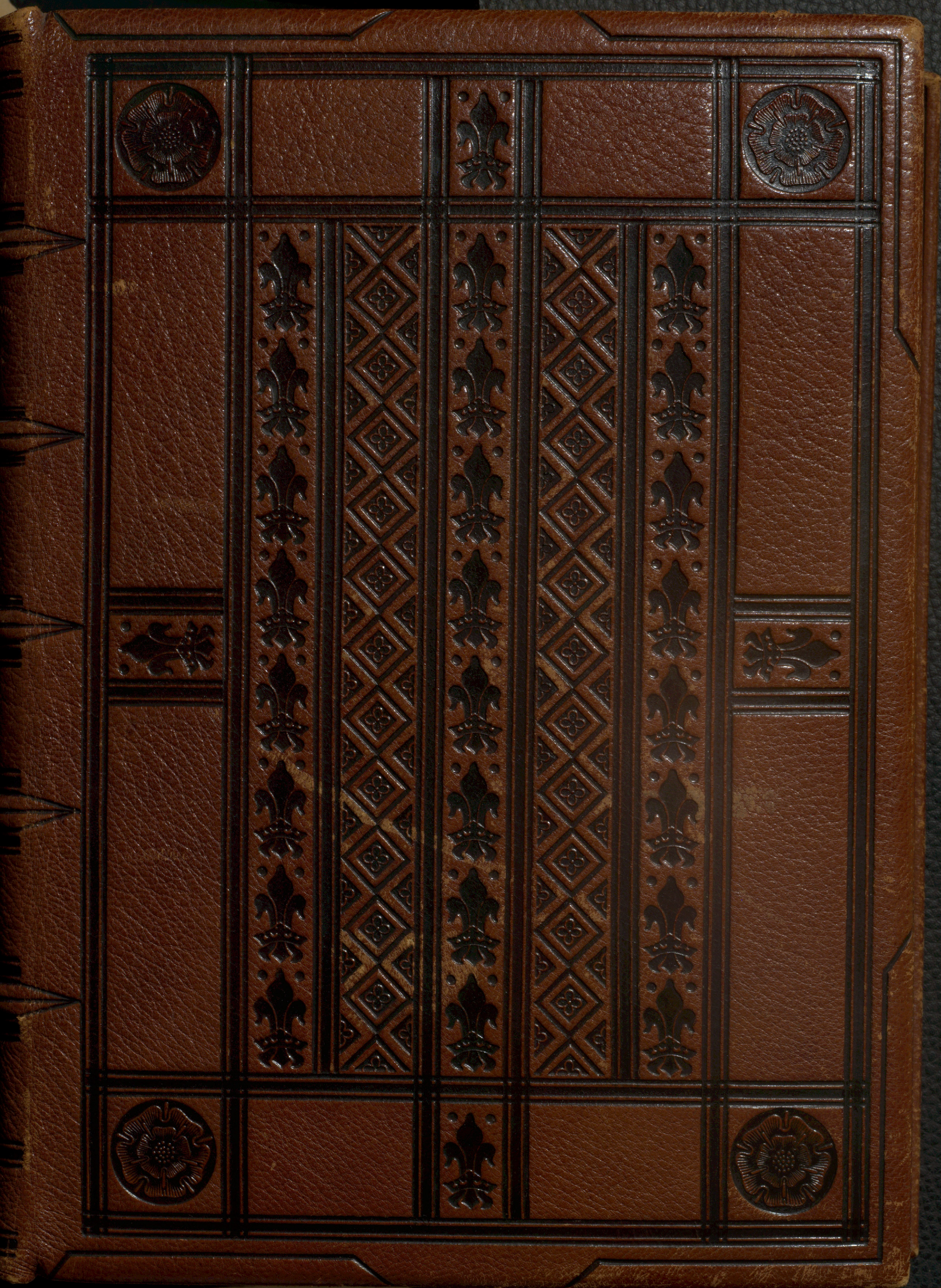
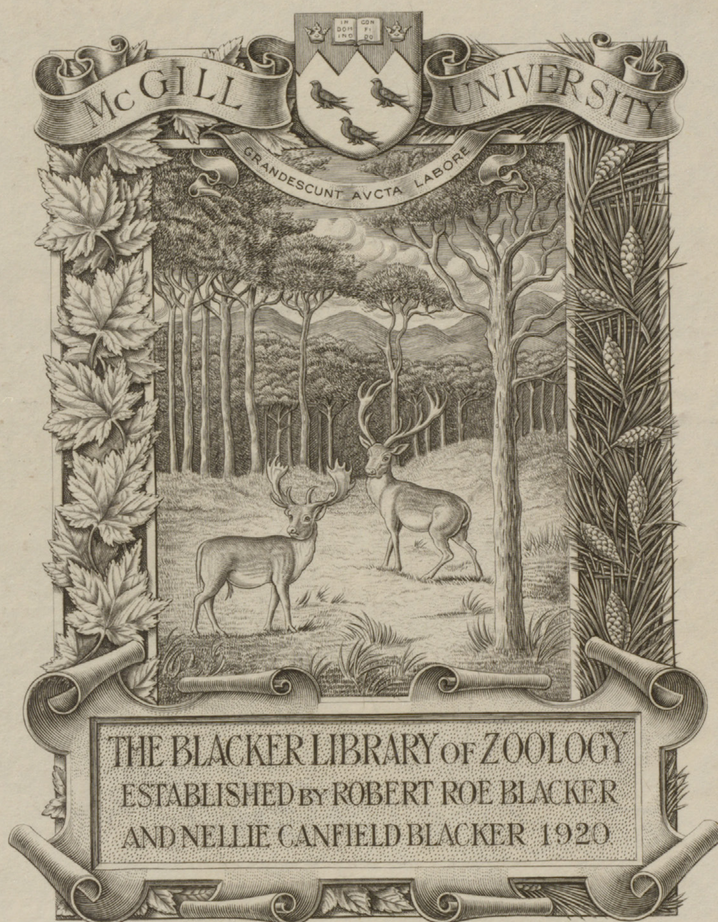

McGILL UNIVERSITY
GRANDESCUNT AVCTA LABORE
THE BLACKER LIBRARY OF ZOOLOGY
ESTABLISHED BY ROBERT ROE BLACKER
AND NELLIE CANFIELD BLACKER 1920
W.P.B. 1922

Bartholomaeus anglicus (fl. 1230–50) For the Blacker Library

Maggs £105.0.0

May/27

not in Bib. Osleriana

Lib. XII aves –

Lib. XVIII animalia –

See Bib. Osler. pp. 7419 and 1958 –

~~Glanville (Bartholomew de)~~ De Proprietatibus Rerum, gothic letter, 456 *ll.* ~~*wants*~~ *the first and last* ~~*(both*~~ *blank), first initial of each book supplied in red, green and mauve, other initials and paragraph marks in red, rubricated throughout, stamped morocco, g. e. by Riviere*, [*Hain*, 2501 ; *Pellechet*, 1868 ; *Proctor* *1048] *fol.* *Cologne, Johann Koelhoff*, 1481

*** This, the second Cologne edition, ~~is~~ was no doubt set up from the first edition, printed in that town by Caxton about nine years earlier.

A remarkably fine & clean copy, wanting only the 2 blank leaves.

annotated May/89

Incipiūt tituli librorū et capitulorum venerabil' bartholomei anglici de proprietatibus rerum.

Liber prim'.

Liber secūdus de proprietatibus angelorum

Liber tercius de proprietatibus anime racionalis.

Liber quartus de proprietatib' substantie corporee

Liber quintus de dispositione membroꝝ

Liber sextus de etatibus.

Liber septimus tractat de infirmitatibus

¶ Liber octauꝰ de mūdo et corporibus celestibus

Liber nonus de tempore et ꝑtibus temporis

Liber decim⁹ de materia et forma.

Liber vndecimus de acre et passionibus eius.

Liber duodecim⁹ de auib⁹ in generali et in spāli.

Liber decimusterci⁹ de aqua et eius ornatu.

Liber decimus quartus de terra et partibus eius.

Liber decimus quintus de prouincijs

Liber decimussext⁹.

de lapidibus preciosis

Liber xvij. de arbori bus et herbis et eorum proprieta tibus.

Liber decim⁹ octau⁹

Liber decimusnonus

de coloribus odoribus saporibus et liquoribus.

¶ Expliciũt tituli librorum et capitulorum bartholomei anglici de proprietatibus reꝝ

Auctores de quorũ scriptis h tractat sũt isti

Augustinus
Adamancius
Alquinus.
Ambrosius
Anselmus
Basilius
Beda
Bernardus.
Cyprianus
Crisostomus.
Damasus
Damascenus
Dyonisius
Esicius
Eusebius
Elpicras
Fulgencius
Gregorius
Gilbertus.
Haymo
Jeronimus
ysidorus.
Innocencius.
Leo papa
Michael scitus
Nazarenus.
Origenes
Orosius
Petrus
Pamphilus
Patricius
Rabanus
Ropertus linconiens
Richardus de sã. vic.
Symon corñ
Stephanus
Strabus
Inter phos autem hij sunt auctores
Aristoteles
Auicenna
Auerrois.
Algasel
Appollonius.
Alfredus anglicus.
Asclepides magnus.
Boecius
Cicero.
Cato.
Constantinus medicus.
Demostenes.
Democritus.
Diascorides.
Donatus grãmaticus.
Eraclius.
Epitinus.
Euclides
Egidius medicus.
Galienus medicus.
Hali medicus
Jorat caldeus.
ypartus
Juuenalis
Johannicius.
Kalixt⁹ grecus siue atheniens
Leucippus.
Macrobius.
Mercurius.
Miselat astrologus.
Ninus delphicus
Ouidius
Oribasius medicus
Papias

Plato
Phisiologus.
Platearius medicus
Plautus medicus
Persius.
Plinius iunior
Priscianus
Pitagoras
Plotinus
Rasis
Rufus medicus.
Salustius
Salernitanus posteticus
Scipio africanus
Secundus phs
Seneca
Solinus
Symonides
Termegistus.
Theophrastus
Titus liuius
Tullius.
Theophilus de vrinis.
Tholomeus
Varro
Virgilius.
Vguicio pisanus
Vuilhelmus conthes
Ipocras
Isaac
zeno
zoroastes mag⁹

Albumazar.

Istoꝝ et multoꝝ alioꝝ in istis libellis verba in diuersis locis summatim et breuiter recitanẽ vt patere potest diligẽter intu/enti

Incipit ꝓhemiū de ꝓprietatibꝰ rerꝝ fratris Bartholomei anglici de ordīe fratꝝ minorꝝ

Cum ꝓprietates rerꝝ sequant̄
substantias ꝫm distinctionem et ordinem sub
stantiaꝝ erit ordo et distinctio ꝓprietatum de
quibꝰ adiutorio diuino est pn̄s opusculū com
pilatū. vtile mihi et forsitan alijs qui naturas
reꝝ et ꝓprietates ꝑ sanctoꝝ libros necnon et
phoꝝ dispersas nō cognouerūt ad intelligen
da enigmata scꝑturaꝝ que sub simbolis et fi/
guris ꝓprietatū reꝝ naturaliū et artificialium
a spiritusancto sūt tradite et velate queādmodū oñdit beatꝰ Dyonisius
in iherarchia angelica circa ꝑncipiū dicens. Nō est aliter nobis possibi/
le lucere diuinū radiū nisi varietate sacroꝝ velaminū anagogice circūue
latū. qm̄ impossibile est animo nr̄o ad immaterialē celestiū iherarchiarū
ascendere ꝯtēplationē nisi ea que ꝫm ip̄m est materiali manuductiōe vta
tur et cetera que dicit. Nō pōt animꝰ noster ad inuisibiliū ꝯtēplationem
ascendere nisi ꝑ visibiliū ꝯsiderationē dirigat̄. Inuisibilia em̄ dei ꝑ ea q̄
facta sūt intellecta ꝯspiciunt̄ vt dicit ap̄lus. Et ideo theologia ꝓuide sa
cris et poeticis informationibꝰ vsa est. vt et reꝝ visibiliū similitudinibꝰ al
legorice locutiōes et mistici intellectꝰ transūptiones forment̄ et sic carna
libꝰ et visibilibꝰ spūalia ⁊ inuisibilia coaptent̄. Huiꝰ rei gr̄a pn̄s officio
opusculū ad edificationē domꝰ dn̄i qui ē deus gloriosus sublimis et bn̄/
dictꝰ in secula seculoꝝ In quo agit̄ de quibusdaz ꝓprietatibꝰ reꝝ natura
liū quaꝝ alia est incorporea alia corporea. Et ꝑmo de ꝓprietatibꝰ substā
cie incorporee ꝫm sui differētias quaꝝ alia est corpori vnibilis vt aīa ra
tionalis sensibilis et vegetabilis. alia nō vnibilis corꝑi vt angelꝰ. Et an/
geloꝝ alij sunt boni. alij mali. In bonis vero angelis est ordo ꝫm trinaz
multiplicationē trinitatis. vn̄ a beato Dyonisio distinguūtur tres ierar/
chie celestes quaꝝ quelibet triū ordinū ꝯtinet dispositōes. Nouēdecim
itaqꝫ sūt de quibꝰ in hoc opusculo adiuuāte deo ꝑ ordinē est agendū. et
hoc tā in ꝯmuni qꝫ in speciali. Primo igit̄ agit̄ de deo et nōibꝰ diuinis.
que dicunt̄ de deo vel quo ad essentiā vel ꝑsonā siue quo ad effectū siue
appropriatiōez Scdo de ꝓprietatibꝰ angeloꝝ tā bonoꝝ qꝫ maloꝝ in ge
nerali

nerali et speciali. ¶ Tertio de ꝓprietatib⁹ aie rōnalis quo ad nature sue simplicitatē. et quo ad viriū suaꝝ diuersitatē. et de ei⁹ vnione et opatiōe in corpe ꝓut ɔfert ei formā et pfectionē. ¶ Quarto de ꝓprietatib⁹ substācie corporee. s. de elemētis et elemētarib⁹ q̄litatib⁹ ex q̄b⁹ cōponit̄ omne corp⁹. et de q̄tuor hūorib⁹ ex q̄b⁹ ɔponunt̄ corpa tā hoim q̄ȝ brutoꝝ. ¶ Quinto de hois corpore et singulis ei⁹ ptib⁹ de q̄b⁹ sacra scriptura fac̄ mentionē. ¶ Sexto de etatib⁹. ¶ Septimo de infirmitatib⁹ et venenis. ¶ Octauo de mūdo et corpib⁹ celestib⁹. ¶ Nono de tpe et ptib⁹ tpis. ¶ Decimo de materia et forma et eaꝝ ꝓprietatib⁹ et element. ¶ Undecimo de aere et passionib⁹ ei⁹. ¶ Duodecimo de auib⁹ in generali et in speciali. ¶ Tercio decimo de aq̄s et ei⁹ differēcijs ⁊ ornatu scȝ de piscib⁹. ¶ Quartodecimo de terra et ei⁹ partib⁹. ¶ Quintodecimo de ꝓuincijs. ¶ Decimosexto de lapidib⁹ et metallis. ¶ Decimoseptimo de herbis et plātis. ¶ Decimooctauo de aialib⁹. ¶ Decimonono de accidētib⁹. s. de colorib⁹ saporib⁹ ⁊c. In istis. xix. libellulis reꝝ naturaliū ꝓprietates sūmatim et breuiter ɔtinent̄ ꝓut ad man⁹ meas spice q̄ effugerūt man⁹ metentiū ptingere potuerūt In quib⁹ de meo pauca vel q̄si nulla apposui. sed oīa q̄ dicent̄ de libris autenticis scōꝝ et phoꝝ excipiens sub breui hoc ɔpēdio pariter ɔpilaui sicut p singulos titulos poterit legentiū industria experiri.

¶ Incipit liber prim⁹ de ꝓprietatib⁹ reꝝ

De ꝓprietatib⁹ itaqȝ et naturis reꝝ tā spūaliū q̄ȝ corpaliū elucidare aliqua cupiētes ab illo sumam⁹ exordiū qui ē alpha et o pncipiū et finis oim bonoꝝ. in pncipio pr̄is luminū a q̄ pcedit omē datū optimͫ et ōe donū pfectū implorātes auxiliū vt ille q̄ illumiat omēȝ hoīeȝ venientē in hūc mundū et reuelat ꝓfunda de tenebris et abscōdita pducit in lucem. Huic opusculo qd ad ipi⁹ laudē et legentiū vtilitatē de diuersis sanctoꝝ et phoꝝ dictis nō sine labore recolligere iam incepi. felicem dignetur impendere ɔsūmationem.

¶ Capitulnm primū

Est igit̄ vt dicit Innocēti⁹. iij. solus et ver⁹ de⁹ etern⁹. immēsus incōmutabilis omipotens et ineffabilis pater et fili⁹ ⁊ spūssanct⁹. tres q̄deȝ psone. sed vna essentia substācia vel natura simplex omino pat̄ a nullo. fili⁹ a pr̄e. spūssanct⁹ ab vtroqȝ absqȝ inicio et fine. pater generās. fili⁹ nascēs. spūssanct⁹ a pr̄e et filio pcedens Hec tres psone sūt ɔsubstāciales coeterne. oipotētes coeq̄les vnū vniuersoꝝ pncipiū. creator oim visibiliū et inuisibiliū spūaliū et corpaliū creaturū q̄ sua ṽtute omipotēti simul̄ ab initio tpis vtrāqȝ ɔdidit creaturā vicȝ

angelica

angelicā et mūdanā. ac deinde hūanaȝ q̄ cōmunē ex spiritu et corpe con/
stitutā. Hucusqȝ Innocencius extra .j. ca .j.

Caplm̄ .ij. de essēcie vnitate ⁊ psonaꝝ pluralitate

Hec aūt sācta trinitas ſm cōmunē essentiā est indiuidua et ſm psonales ꝓprietates est discreta in nature sue simplicitate non admittēs diuisionē nec in psonali ꝓprietate recipiēs vnitateȝ Sȝ sp in essētia vnitas. et in psonis pluralitas inuenit᷑ a qua oīs cōfusio et mutua cōmixtio remouet᷑. qꝛ cū alius sit pr̄ ali⁹ fili⁹ ali⁹ spūs/ sanct⁹. vel pr̄ nō poterit esse fili⁹ neqȝ spūssanct⁹. sicut nec ecōuerso. spūssā/ ct⁹ nō p̄t esse pr̄ vel fili⁹. nec fili⁹ pr̄ vel spūssanct⁹. Sȝ quilibet istoꝝ ē vna essentia vel natura q̄ sola est vniuersoꝝ ꝑncipiū pret᷑ qđ nō est aliud repe rire. et hec essēcia neqȝ ē generās neqȝ generata neqȝ ꝓcedēs. Sȝ est pr̄ q̄ generat et fili⁹ q̄ gignit᷑. et spūssanct⁹ q̄ ꝓcedit vt simplicit᷑ distinct⁹ sit in psonis et in natura vnitas teneat᷑. Vn̄ lȝ ali⁹ sit pr̄ ali⁹ fili⁹ ali⁹ spūssā ct⁹. nō tn̄ aliud. ȝ id qđ est pr̄ est fili⁹ et spūssanct⁹. Pater ꝟo generando totā subāȝ suā ei dedit sine diuisiōe et tn̄ totā retinuit sine diminutōe ⁊ sic vna et eadē res est pr̄ gignēs et fili⁹ nascēs et spūssanct⁹ ab vtroqȝ ꝓce/ dēs. Hucusqȝ Innocentius .iij. extra .j. ca .j.

Caplm̄ .iij. q̄ q̄cquid d̄r de d̄o aut ē essēcia aut no cio aut persona.

Ut aūt dicta et dicēda clari⁹ elucescāt nōndū est iux̄ scōꝝ traditi/ onē. q̄ q̄cquid in deo est aut de deo d̄r aut est essentia aut nocio aut psona. vna est em̄ indiuisibilis essētia. psone tres. et hc tres p sone sūt vna essēcia et vn⁹ de⁹ et q̄libet eaꝝ est vna essēcia et vn⁹ de⁹. Pat̄ a nullo. fili⁹ a pr̄e nascēdo spūssanct⁹ a pr̄e p filiū ꝓcedēdo. pr̄ filiū gene rat. fili⁹ gignit᷑. et pr̄ cū filio spm̄sanctū spirāt. et q̄ fili⁹ spm̄sanctū spirat h̄ hȝ a pr̄e. Quicq̄d em̄ psona hȝ vel facit. h̄ hȝ a psona a qua est. Et ideo qꝛ fili⁹ est a pr̄e ab ip̄o oia hȝ. et qꝛ spūssanct⁹ est a pr̄e et filio ideo hȝ qđ hȝ cōmunit᷑ ab vtroqȝ. ȝ ꝓpt᷑ hm̄oi nascibilitatē vel ꝓcessionabilitatē pat̄ nō est maior nascēte vel spūsancto ꝓcedēte. qꝛ ꝟitas diuine essēcie eterna liter est in ip̄is et in patre. Hec omnia habent᷑ a Boecio in libro de trini. et ab Hugone et etiā Aug⁹. et Richardo.

Caplm̄ quartum de nocionib⁹

Nociones aūt sūt q̄nqȝ ſm Hug. ⁊ Aug⁹. s. pr̄nitas. innascibilitas filiacio. ꝓcessio et cōmunis spiratio. Et dicunt᷑ hec q̄nqȝ aliq̄n no cōes. qꝛ notificāt psonas. aliq̄n distinctōes. qꝛ psōas distinguūt aliq̄n relatiōes. qꝛ p ip̄as q̄nqȝ psone ad seinuicē referunt᷑. Dicunt᷑ etiaȝ

ꝓprietates

ꝓprietates. qr ꝑsonis ꝓprie insūt. Istaꝝ āt nocionū tres dicūt ꝑsonales ꝓprietates. s. pr̄nitas filiacio ꝓcessio. eo. s. ꝙ ꝑsonas faciūt nā istaꝝ q̄nqꝫ nocionū tres sūt pr̄is. s. innascibilitas pr̄nitas et dis spiracio et due filij. s. filia° et dis spira°. vna ꝟo. s. s. tm̄. s. ꝓcessio. nec aliq̄d derogat. s. s. ꝙ tm̄ hꝫ vnā nocionē. neqꝫ filio superexcrescit ꝙ hꝫ duas. nec pr̄ maior est alijs ꝑsonis duab⁹ q̄zuis trib⁹ nocionib⁹ spāliter ab alijs discernat. Regulariter tm̄ de istis nocionib⁹ tenendū est ꝙ nulla de alia ꝑdicat et ꝙ q̄libet est diuina essentia et vn⁹ de⁹ et vna essentia. Itē nulla nocio inest diuine essencie ſ tm̄ ꝑsone. qr essentia nec distinguit ſ sole ꝑsone ab inuicē distinguūt

Capitulū. v. ꝙ deus cognoscit in suo effectu.

Quamuis aūt diuina essētia a mortalib⁹ nō p̄t ꝯgnosci ad plenū neqꝫ ꝯphendi hic in via. ꝯgnoscit tn̄ in suo effectu in q̄ntuꝫ ē oim ꝑncipiū siue cā. qr deū esse vix insipiēs dubitat. et tn̄ q̄d sit ſm maiestatis magnitudinē nulli⁹ creature intelligēcia inuestigat vt dic̄ Dam. Et ideo positiue nō pōt ꝯgnosci nisi ꝑ effectū suoꝝ operum. quāuis priuatiue et ꝑ abnegationē multiformiter in scripturis describat̄ ⁊ nominet̄

Caplm. vi. quid notificēt nomina de deo

Ad euidentiā aūt noim q̄ nobis deū manifestāt aliq̄liter notand̄ est in quadā simplici et rudi ꝯsideratiōe. ꝙ oīe nomē dictum de deo aut notificat essentiā aut nocionē aut ꝑsonā. Nā noia q̄ notificāt essentiā dicunt̄ essencialia. q̄ ꝑsonā ꝑsonalia. q̄ nociōes nocionalia Nomē aūt essēciale sonat in q̄d et ꝑdicat̄ in q̄d. ꝑsonale sonat quē et predicat in quē. Nocionale ꝟo no⁹ sonat in quā et ꝑdicat̄ in quā. vn̄ ista tria ꝑdicata in diuinis sepi⁹ ꝑdicant̄ vel ponunt̄. s. q̄s q̄ q̄d. Quis qr pat̄ vel fili⁹ vel. s. s. Que ꝓcessio filiacio pr̄nitas ꝛc. Q̄d substācia essēcia et huiusmodi que mere q̄dditatem rei significant et diuinā essentiam simpliciter et abstracte repsentant. Hec aūt nomina sic distinguūtur.

Caplm̄. vij. de nominib⁹ essencialiū distinctionuꝫ

Quia nomē essēciale aut est nomē ſbm aut adiectiuū. Si ſbm aut ē abstractū aut ꝯcretū aut medium. Abstracta aūt dicim⁹ vt dicit Aug⁹ q̄ absolute diuinā essentiā significāt. vt essēcia bonitas diuinitas et hmōi q̄ sp supponūt et significāt diuinā essentiā nec pn̄t trahi ꝑ aliq̄d ꝯiunctū ad supponendū ꝓ substācia. vn̄ talia noia sūpta cū ꝓpositionib⁹ ꝟbis nōib⁹ et pticipijs pticipialib⁹ vel pticipijs nocionalib⁹ vel pticipialib⁹ reddūt ꝓpositiōes falsas in q̄b⁹ ponunt̄. vn̄ hec ē falsa. essencia geneāt vel genēat̄. essēcia ē de essēcia. vel essēcia ē apud essētiā et hm̄i De istis aūt nōib⁹ q̄ pure sūt essēcialia generalit̄ est tenendū. ꝙ oīe no̅

pure

pure essenciale predicatur de quolibet persona per se. et de omnibus insimul singulariter et non pluraliter. verbi gratia. pater est diuinitas. filius est deitas. et spiritussanctus est deitas. et simul sunt vna diuinitas et non deitates.

Capittulum octauum de nominibus concretis

Nomina concreta sunt que ad modum concretorum significantium formas in supposito significant formam que in supposito. vt deus creator et similia que generaliter significant diuinam essentiam. sed quandoque supponunt pro essentia quandoque pro persona.

Capitulum .ix. de nominibus mediis

Nomina vero media dicuntur que habent modum et formam et significacionem abstractorum secundum vsum et officium concretorum vt lumen sapientia et huiusmodi. Ista enim licet abstractiua sunt aliquando supponunt pro personis vt cum dicitur lumen de lumine. sapiencia de sapiencia. principium de principio et similia. et hec nomina sicut abstracta predicantur de quolibet persona per se et de omnibus simul non pluraliter sed singulariter.

Ca. x. de nominibus adiec. que pure significant diuinam essentiam

Adiectia nomina alia significant pure diuinam essentiam vel connotando vt ens bonus et huiusmodi. alia aliquid connotant positiue. alia aliquid priuatiue vt eternus immensus immortalis et huiusmodi. Eternus principaliter enim significat diuinam essentiam et secundario connotat carentiam principii et finis. vnde cum dicitur deus eternus. sensus est. deus est et caret principio et fine. Similiter immensus principaliter significat diuinam essentiam et connotat abnegationem mensure localis. Similiter dicitur incircumscriptus per abnegationem loci. et vbi de similibus similiter est intelligendum et hec nomina predicantur de omnibus personis simul et diuisim singulariter et non pluraliter. vt pater est eternus. filius eternus. spiritus sanctus eternus. et hi tres sunt vnus eternus.

Capitulum .xi. de illis que aliquid connotant positiue.

Adiectiuorum nominum quedam aliquid connotant positiue quedam connotant effectum in creaturam et quedam respectum. Eorum autem que connotant effectum quedam connotant in habitu vt iustus misericors et huiusmodi. quedam in actu vt iustificans miserator et huiusmodi. Que autem connotant affectum in actu predicantur de deo ex tempore vnde deus incepit esse miserator quando incepit misereri. sed ea que connotant in habitu predicantur de deo ab eterno. vt deus ab eterno fuit iustus et misericors. etc.

Capittulum. xii. de his que connotant respectum.

Nomina vero quedam connotant respectum creatoris ad creaturas. vt deus est refugium et huiusmodi. quedam connotant respectum persone ad personam vt filius equalis. Similis enim principaliter significat diuinam essentiam. secundario

enim

eam conotat distinctionem personalem. Huiusmodi vero nomina licet essentiam significent tamen ratione connotati praedicantur de personis simul sumptis pluraliter et non singulariter. unde non dicitur pater et filius sunt simul. sed dicitur sunt similes.

Capitulum .xiii de nominum adiectivorum superinductione

Adiectivorum etiam nominum quaedam sunt partitiva. ut aliquis alius et filia. quaedam vero sunt numeralia ut unus duo tres. et omnia in neutro genere substantiva significant divinam essentiam et praedicantur de personis omnibus singulariter et non pluraliter. ut pater et filius sunt unum. et in genere masculino et feminino substantivata sunt personalia. unde haec est vera pater et filius sunt duo si duo sit masculini generis. sed si sit neutri generis tunc est falsa. Huiusmodi autem nomina adiective retenta sequuntur naturam suorum substantivorum. unde si substantiva sint essentialia et ipsa adiectiva similiter. et si sint personalia similiter et ipsa adiectiva. unde haec est falsa pater et filius sunt unus. sed haec est vera sunt unus deus.

Capitulum decimumquartum de nominibus personalibus

Nomina personalia quaedam praedicantur de una persona tantum. ut pater et filius et spiritussanctus. quaedam de duabus ita quod de utraque ut principium spiritussancti. Nam pater est principium spiritussancti. et filius est principium spiritus sancti. unde cum dicitur pater et filius sunt principium spiritussancti. ly principium supponit pro duabus personis. sed significat unam nocionem scilicet communem spirationem. quaedam vero praedicantur de duabus personis ita quod de neutra per se. ut pater et filius sunt duo. ita quod ly duo sit masculini generis. et non neutri. quaedam praedicantur de tribus ita quod de nulla per se. ut trinitas. Nam ut dicit Isidorus .li. vi. ethimologiarum trinitas est appellata eo quod fiat totum unum ex tribus quasi trium unitas. nam dum tria sunt. i. tres personae unum sunt. quia singula in se manent et omnia in omnibus. Pater ergo et filius et spiritussanctus sunt trinitas et unitas. Idem enim in natura unum quod in essentia. tria in persona. unum propter maiestatis communionem. tria propter personarum proprietatem. quaedam etiam nomina praedicantur de singulis personis ita quod non de omnibus vel pluralibus singulariter vel tamen pluraliter ut ypostasis seu persona. Pater enim et filius et spiritussanctus sunt tres ypostases seu personae et non una.

Capitulum decimumquintum de nocionum subdistinctione

Nomina vero nocionalia quaedam sunt abstractiva ut paternitas nativitas processibilitas spirabilitas et huiusmodi. quaedam vero concretiva et adiectiva. ut innascibilis generans nascens spirans procedens. omnia autem abstractiva praedicantur de essentia. unde haec est vera. essencia est paternitas. et econverso. essencia est innascibilitas. et econverso. et ita de aliis. Concretia vero numquam de essentia praedicantur sive sint nomina sive participia. et ideo omnes tales propositiones sunt falsae. Essentia generat vel generatur. vel essentia est ge

est generans vel generata. et ita de alijs. Item noim nocionaliū quedā predicant̄ de vna psona tm̄. vt generans de patre genit⁹ vel nascens de filio. pcedens de spūsancto. quedā de vtraqꝫ duarꝫ. vt spirans de patre et filio. qꝛ pater et filius spirant spm̄sanctū. quedā etiā predicant̄ de qualibꝫ vt distinctus. pater em̄ est distinctus ab alijs personis. similiter filius et spūssanctus

Caplm̄ decimsextū de pprietatib⁹ diuine essentie.

Proprietates vero diuinas diuine scꝫ essencie cōuenienter determinat Jo. damascē. libro. iij. c. viij. Deus est inquit sine fine et principio. principiū primū increatū. ingenitū. impartibile. immortale. eternū. infinitum. incircūspectum. indeterminatū. potens ad infinita. simplex incompositum. influxibile. impassibile. inuincibile. inalterabile. fons bonitatis et iusticie. lumen intellectuale. virtus inaccessibilis et immensurabilis. et tamen om̄ia mensurat ꝓpria voluntate. creaturarꝫ omniū effectiua. omniū ōtentatiua et ōseruatiua. omniū ꝓmissiua. omnia implens in suo regno. omnibus dominās et imperans. et nullū ōtrariū habens. omnia incōtaminate ōtinens. omnib⁹ substancijs eminens et sup omnia existens. semp bona. semp beata. semper plena. principatus et potestates ordinans determinans ac disponens. Super omnē substantiam vitam rationem et intelligentiam existens. per se enim est lux. per se est vita. per se est substancia per se existens fons essencie vel scientie. his que sunt. his q̄ viuūt iure. his que participant rationem. Omnibus omniū bonorū causa est. vna substancia. vna virtus. vna voluntas. vna operatio. vnuꝫ principium. vna potestas. vna dominacio. vna diuinitas in tribus perfectis ypostasibus seu personis patris et filij et spūssancti. vna ratione creditur colitur et adoratur. Jnde ipa trinitas est inconfuse vnita. et indistāter disiuncta. Jndistantes em̄ sunt he persone ⁊ ab inuicem inseparabiles nō confuse. ad inuicem conuertibiles. quia ad inuicem non cōmiscentur nec pariter confunduntur. Nam pater est in filio. et spiritussanctus in patre et in filio. et filius in patre et spiritusancto. nulla cōmixtione facta vel cōuersione vnius in alterꝫ sine mutua confusione. Jmmo ipe persone suis ꝓprietatib⁹ ab inuicē sunt distincte. et ſm ydemtitatem essencie indiuisibilit̄ sunt vnite. vnde diuinitas simplex impartibilis existens varia dona suis distribuit creaturis Sꝫ multiplicata p dona impartibilis pmanet et ad suam simplicitatē creaturas suas ōuertit et cōiungit. Omnia impermiscibiliter ptransit. et p ipam aūt nihil simplici cogitatione omnia ōgnoscit tam pn̄tia q̄ȝ preterita ⁊ futura qui pōt om̄ia que vult. ȝ nō vult om̄ia q̄ pōt. Pōt em̄ perdere mundū. nō vult aūt. Dicit em̄ ad hoc idē Dyoni⁹. li. j. c. xvi. De⁹ em̄ immatrialit̄ exn̄s incircūscriptibilis est. qꝛ loco nō ōtinet̄

Jpe em̄

Ipe eni sui ipi⁹ loc⁹ est oia implēs sup oia extrā oia otinens vniuscuiusqȝ naturā impmiscibiliter ptrāsiens omib⁹ suā opationē ꝓm susceptiuā ꝟtu tē tribuēs. Et cū sit tot⁹ impartibilis. tot⁹ est totalit ens vbiqȝ et non ps in pte pcialit diuisus ꝫ tot⁹ in omib⁹ et tot⁹ sup oīe. vn̄ ipe sol⁹ incōpre/ hēsibilis est et intermiabilis et a nullo pterqȝ a semet ipo ognit⁹. Nā ipe sol⁹ sui ipi⁹ otēplator maxim⁹ ē. vn̄ ad ei⁹ totalē ophensionē nulla pt ptin gere creatura cū sit infinit⁹ in se. ꝟtute tn̄ sua infinita finit et t'miat vniuer sa. ꝑpter qd termegist⁹ describēs deū ꝓut potuit ait sic. De⁹ est spera in/ tellectualis cui⁹ cētꝝ vbiqȝ est. circūferēcia ꝟo nusqȝ. Diuina eni essentia in se osiderata pfecta ē ad modū spere qꝛ nō hȝ pncipiū neqȝ finē. ꝫ ꝓut osiderat' vt cā deducēs res in esse et eas limitās et finiēs. sic dr̄ esse cētꝝ qꝛ sic cētꝝ finit lineas et ab ipo linee deducūt ita de⁹ deducit creaturas et limitat et finit eas.

Ca. xvii quō Bern̄. descripsit deū

Alio mō describit Bern̄. deū tanqȝ cāȝ p effectū di. De⁹ est volū/ tas oīpotēs beniuolēcia lumē eternū incōmutabilis rō creās mentē ad se pticipandū viuificās ad sentiendū efficiēs ad aptā/ dū dilatās ad cupiendū iustificās ad ꝓmerendū accendēs ad zelū. fecū dās ad fructū ꝓmouēs ad bonitatē. dirigēs ad eq̄tatē. roborās ad ꝟtu tē. formās ad beniuolentiā. moderās ad sapientiā. visitās ad osolatioꝫ illumināns ad ognitionē. ppetuās ad immortalitatē. implēs ad felicitatē circūdās ad securitatē. amat vt caritas. sedet vt eq̄tas. dn̄at' vt maiestas regit vt pnci^m. medet' vt sal⁹. reuelat vt lux. assistit vt pietas. hucusqȝ bern̄

Capl'm. xviii. de nōib⁹ q̄ notificāt deū i suis opib⁹

Et q̄uis indiuisibilia sūt opa beatissime t'nitatis. tn̄ a sāctis disti/ guūt' q̄daȝ noia p q̄ notificat' de⁹ in opib⁹ suis. q̄ inuocabilis est et innotificabilis in se quo ad intima maiestatis. Sunt aūt q̄daȝ noia appropriata et quedā sunt transumpta et translata.

Capitulū. xix. de nōib⁹ apprōpriatis

Nomina vero appropata sūt. x. de q̄b⁹ Isid. in. vi. li. c. i. dic' sic. Apd hebreos. x. nōib⁹ de⁹ nūcupat'. Primū est El siue yskiros. i. fortis qꝛ nulla infirmitate opprimit' ꝫ fortis est et sufficiēs ad oia perpe tranda. Scdm nomē est eloe. i. theophelos. i. timor. eo ꝙ de⁹ a cūctis ipm colētib⁹ sit timend⁹. Tertiū nomē ē sabaoth. i. pnceps exercituū eo ꝙ oēs exercit⁹ celi ei⁹ dn̄io sūt subiecti. Quartū nomē est zeliom vel ramathel. i. excelsus de⁹. qꝛ excelsus de⁹ et sup celos gl'a ei⁹. Quintū no^n eyel. i. q̄ est. de⁹ eni q̄ est et'n⁹ vere ē q̄ tm̄ nouit esse. fuisse aūt et mō nō esse vel fut'm eē nō nouit. Sextū no^n est adonay. i. dn̄s. qꝛ ei⁹ dn̄acioni s'bijcit' tot⁹ mund⁹

Septimū

Septimū nomen est ya.i.spūs alm⁹.de⁹ em̄ spūs est. Octauū nomē est te/tragramaton.i.nomē q̄tuor lrāꝝ.scribit em̄ q̄tuor lr̄is apud hebreos qḋ ineffabile ꝓnūciant et signāt nomē dei.qꝛ dꝛ ineffabile.nō qꝛ dici nō pos sit ꝫ qꝛ eius significatio ab humano corde nō pōt ꝯphendi. Nonū nomē est saday.i.omīpotēs.qꝛ omīpotēs est nomē eius. et dicit omīpotens a faciendo omē qḋ vult.et nō a faciēdo qḋ nō vult.ꝙ si alteꝝ tm̄ ei accide rit omnipotēs nequaq̄ʒ esset. Decimū nomē est. eloym et est nomē trini/tatis et ptinet ad p̄rē et fi.et.s.s. et ideo plurale est apud hebreos et sin/gulare. Signat em̄ diuinā essentiā cū suppositione triū ꝑsonaꝝ vnde dici tur trinitas quasi triū vnitas

Caplm̄.xx.de nominib⁹ transsumptis

Sunt aūt q̄daʒ nomina transsūpta a creaturis quib⁹ vtit sc̄ptura qn̄ intendit aliq̄s exponere ꝯdiciones creatoꝝ qꝛ Dam̄.libro p̄mo.c.xiiij.inquit. Quia multa in sc̄ptura diuina simbolice sūt dc̄a et figuratiue et transsūptiue scire oportet ꝙ homines grossa car ne induti excelsas et immortales deitatis oꝑationes intelligere non pn̄t nisi quibusdā formis et imaginib⁹ et vocis quib⁹ hoies vti sepius sūt sue ti. Vn̄ om̄ia corꝑalia que de deo dicunt nō ꝓprie sed simbolice intelligūt Simpliciter em̄ deus est et nō figurabilis.oculos tn̄ et palpebras et visū habere dicit. qꝛ vniuersoꝝ habens virtutē ꝯsideratiuā eū nihil pōt late/re.nihil pōt subterfugere suā nocionē. Simili ratione aures et auditū ha bere dicit.qꝛ apud ip̄m ꝓpiciationē fore et deꝑcatiōis susceptionē non ti mem⁹. Per hūc em̄ sensū nos mites ostendim⁹ qn̄ deꝑcantib⁹ aures fami liarius inclinam⁹. Os et labia et fauces habere dicit.qꝛ illa velud loquē do ꝑ inspirationē nobis reuelat que hoim cogitatio ꝑ hui⁹ organa exp̄ mit et ostendit. Guttur etiā habere dicit et gustū qꝛ in nostre iusticie ope rib⁹ tanq̄ʒ in gustu delectat Nares et olfactū habere dicit.qꝛ tanq̄ʒ odor suauissim⁹ dn̄o est placēs qui deuotionis affectū sibi exhibet.faciem ip̄m habere ꝯmemorat qꝛ ꝑ eius opera virtutē et potentiā diuin⁹ sermo ma/nifestat.nā ꝑsone pn̄tia in facie declarat.manus et brachia reputāt eius subtilē et inuincibilē oꝑationē.qꝛ nos digitis ac manib⁹ et brachijs sub/tiliora et fortiora oꝑamur.qn̄ dexterā dei ꝯmemorat.certiora et dei dig niora insinuat.vn̄ et iurare ꝑ dextrā dicit qn̄ iurans immutabile ei⁹ cōsi/liū pimplet frequēter paupib⁹ subuenit et indigentib⁹ auxiliat et ideo pe des habē dicit.sepe em̄ on̄dit in effectu qḋ solent oꝑari hoies pedib⁹ vel incessu. Pect⁹ et cor hr̄e dꝛ ꝓpter ꝯgnitoꝝ iugem recordationē.ventrē et viscēa ꝓp̄t illā q̄m in nob on̄dit miaꝫ et ꝯpassionē Irasci dꝛ et furē ꝓp̄t o/diū malicie et iustā q̄m ifert peccātib⁹ vltionē.dormiē dꝛ ꝗ obliuisci ꝓp̄t in iurie dissimilacōeʒ ꝗ vindc̄e r̄tardacōꝫ.vn̄ qꝛ tot mōis ꝑ sua bn̄ficia nr̄a

supplet

supplet indigencia more humano dicit habere diuersa membra. Unde beat' Dyoni'. effect' dei multiplices sic describit. De' inq̄t est oīm causa et p̄ncipiū eoꝝ q̄ sūt substācia et viuentiū vita. rōcinantiū rō. excidentiū ab eo reuocatio et reꝝ resurrectio corrūpentiū. qꝛ ꝑm naturā est renouatio. et eoꝝ q̄ mouent ꝑm execrabilē impetū reformatio. sacꝝ firmamentū min' stanciū et ipoꝝ q̄ ad ipm̄ reducunt via et reordinatissima manuductio. Et sequit post pauca. Ipe est eoꝝ q̄ ab ipo sūt pr̄ p̄ncipalior q̄ȝ ipsi q̄ eos genuerūt. Nā et ipi ceperunt ab ipo esse et generare. Eoꝝ aūt qui ipm̄ sequūt et ab ipo pascunt pastor est. illumiatoꝝ est splēdor. ꝑfectorū ꝑfectio. deificatoꝝ deificatio. distantiū pax. simpliciū simplicitas et vnitoꝝ vnio. supp̄ncipale et substāciale p̄ncipiū occultū sue ɔgnitiōis ꝑm ꝙ phas est et possibile vnicuiq; bona tradicio ꝛc. Hec v̄ba dyonisij recitat Dam̄. ca. iij. ex quibus omnibus patet ꝙ omnia corpa de deo dicta sunt ad figuratiuū intellectum mistice referenda.

De diuersis xp̄i noībus quilibet nūcupat. ca. xxi.

Sunt iteꝝ q̄daȝ alia noīa q̄ significationē illoꝝ q̄ de hoīe xp̄o assūpto scȝ dei filio intelligunt a silitudinib' reꝝ artificiose trāssumpta sicut p̄tȝ in Jsid. li. vij. c. ij. vbi dicit. Xp̄s multis modis in scp̄tura vocari ɔsueuit. Dicitur em̄ ibidē ꝙ xp̄s a crismate vocat' est Jpe em̄ p̄ cūctis suis ɔsortib'. oīm gr̄aꝝ plenitudine est delibut'. q̄ ih̄s hebrayce sother grece. saluator vero latine dicit. eo ꝙ cunctis gentib' saluator est transmissus. ꝓpter quod ipe messias hebrayce dicit. eo ꝙ omnis ꝓphetalis sacerdotalis et regalis dignitas ꝑuilegio sit diuinit' insignitus. nam messias dicit vnctus. Dicit etiā emanuel. id est nobiscū deus. eo ꝙ deus p̄ virginē natus in carne apparens nobis se ɔiunxit. Dicit etiā verbū caro factū. qꝛ verbū est in quantū nascit a patre in eternitate. sed caro dicitur in quantū a matre nascit in tp̄is mutabilitate. Similiter dicit vnigenitus et p̄mogenit'. qꝛ patris et etiā matris fuit filius vnic' ante quē nullus et post quē nō erat alius. Multis etiā alijs modis p̄figurat in rebus creatis. Dicit etiā p̄ncipiū. qꝛ pater p̄ ipm̄ omnia finit vel fecit. Dicit et os dei qꝛ p̄ ipm̄ deus mundo loquit. Dicit q̄ȝ manus qꝛ p̄ ipm̄ reꝝ vniuersitas cōtinet. dicit via qꝛ p̄ ipm̄ ad brauiū p̄uenit. vita dicit qꝛ in ipo viuūt. veritas qꝛ nec fallit nec fallit. dicit fons qꝛ om̄is boni origo indeficiens et reficit sicientes. Et multis alijs figuris innumerabilib' et infinitis nobis dat intelligi in scripturis sicut ibi ponit Jsidorus in exemplis materialiter. Sicut pater et fili' ꝓpter varios effect' in creaturis varijs nominibus nuncupantur. sic sp̄ussanctus patri et filio in simplicitate nature consubstācialis et coetern' diuersis vocat nominib' et diuersis reb' multifarie ɔgatur. Propter q̄d dicit in. vij. Sapien. ꝙ est sanct' in omni

scilicet

scȝ creature sanctificatiõe est et multiplex in carismatũ et donoꝝ distribu
tiõe. vnic⁹ in pr̃is et filĳ vniformi onexiõe. necnõ in scõꝝ caritatiua vnio
ne. subtilis in cogitationũ et affectionũ ꝑscrutatione. modest⁹ in discreta
et modesta affectuũ hoim ordinatõe. discret⁹ in facũdie siue eloquẽcie ad
ministratione. Incoinq̃nat⁹ sine macule otagione. suauis in ꝓceptis. sua/
uior in osilĳs. suauissim⁹ in p̃mĳs. amans bonũ actũ in actiuis q̃ suauis
est in otemplatiuis. human⁹ humanã diligens societatẽ. benign⁹ innataȝ
habens in se bonitatẽ. stabilis lassis et infirmis oferens firmitatẽ et nul/
lam ꝓrsus habens in se vicissitudinis mutabilitatẽ. securus illis q̃s ꝓte/
git auferens formidolositatẽ. omnẽ habens virtutẽ. om̃ibus conferens
virtutũ ꝑfectionẽ. omnia ꝓspiciens. omnẽ habens ognitionẽ. capiẽs om
nẽ spiritũ intelligibilẽ. omnis spirit⁹ rationalis motũ inuestigans et affe/
ctionẽ mũdus in se et ab alĳs auferens infectionẽ. Multis etiã alĳs nomi
nib⁹ nuncupat᷑. Dicit᷑ em̃ digit⁹ ꝓpter eius discretã et subtilẽ opationem
Colũba ꝓpter simplicitatis amorẽ. Nubes ꝓpter estuantiũ refrigeratio
nẽ. Vent⁹ propt᷑ occultã gr̃aꝝ inspirationẽ. Ignis ꝓpter gr̃e euaporatio
nẽ. Ros siue pluuia ꝓpter anime fecũdationẽ. Mel ꝓpter dulcifluã interi
oris hominis immutationẽ. Oleũ ꝓpter interiorẽ anime impiguationem
et exhilarationẽ. Multis alĳs opatur diuinus sp̃us. sed sufficiant ꝑ exem
plo. Nunc ad angeloꝝ ꝓp̃etates adiuuante dño manũ apponamus.

Incipit liber secundus de ꝓprietatib⁹ angeloꝝ.

De proprietatib⁹ ãgelicis diuino adiutorio aliqua in me
diũ ꝓlaturi p̃mo in cipiendũ est ab eisdem in generali. et
deinde in speciali vbi singuloꝝ ordinuȝ dispositiones et
officiorum diuerse ministrationes. ꝓut presenti congruit
opusculo per ordinem declarabunt᷑

Capitulum primum de interpretacione angeli.

Angelus itaq̨ grece. hebrayce malach. latine vero nũcius int᷑
pretat᷑ eo ꝙ per angelorũ ministeriũ diuina voluntas populo
nuncietur. Unde angelus nomẽ est officĳ non nature. Sp̃us
aũt nõ est angelus. sed qñ a deo mittit᷑ tũc primo angelus ꝓ/
prie nuncupat᷑. Cui scȝ angelo limina pictoris alas tribuit in quarũ sub
ito motu celer est. Angelorum opationẽ figuratiue predicta pictoralis li/
mina simplicibus preostendit. sicut a poeticis ventis ascribere alas anti/
quitas nõ ꝓhibuit sicut dicit Isidor⁹. li. vĳ ca. vĳ.

Capitulũ secundũ quid sit angelus scd̃m Damasc.

Est

Est igitur angelus fm Damascē. substancia intellectualis semp mobilis. arbitrio libēa. incorporea deo ministrās. fm grāz et nō naturā immortalitatē pcipiēs. Ex hac angelica descriptiōe multiplex nobis resultat ꝓprietas angeloꝝ. Dicit etiā substancia intellectualis. qr rōe spūalitatis sue substancie et singularis spūalitatis. oēs formas intelligibiles in se participat et spēs ꝯgnoscibiles apprehendit et quāto a terrestris materie coartatiōe est remotior tanto in ꝯtēplacione immaterialiū est pfectior sicut expresse dicit in libro causarū. Nā intelligencie plene sūt formis. et ideo oēs spēs ꝯgnoscibiles eis subiectibiles in eis relucēt sicut ibidē dicit ꝯsequēter. Preter hec. natura āgelica oēz ācedit creaturā corporeā. in essentie subtilitate. in simplicitate in intellect⁹ pspicacitate. in liberi arbitrij habilitate. qr hec angelica natā nullā hz depēdentiā a materia. idō corruptio materialis ei nō pt aliqua liter ꝯuenire vñ sensualis ꝯgnitio ei⁹ intellectū deiformē nō impedit. Angelus em̄ deiformē hz intellectū et ideo sup tps ē et totū intelligit simlr et nō vnū post aliud aut vnū ex alio sic ex pmissis ꝯclusionē sic human⁹ intellect⁹ q̄ est vni⁹ ex alio collatiu⁹. Vñ q̄lis est ꝯpatio simplicis ad ꝯpositum et pūcti ad lineā in essēdo. talis est ꝯpatio āgelici intellect⁹ ad humanuz in intelligēdo et iudicādo. Nulla malicia āgeli cū affectū creatoris a creatoris sui obseqo retrahit vel auertit. vñ q̄nto āgelica subā est simplicior et ab oī ꝯditōe materie distācior. tāto dei similitudo in ea relucet expssior et in ipa sic speculo clarissimo splēdor diuine sapie relucet expssior ⁊ tāto est dignior influētia gr̄e q̄nto pfectior adhesit incōmutabili ṽitati et libera et ꝓpria volūtate vt dic̄ Gregļ. Mire inqt de⁹ oīpotens naturā sū moꝝ spirituū bonā ꝫ mutabilē cōdidit vt q̄ pmanē vellēt mererent ⁊ eo maioris meriti apud deū fierēt q̄nto mutabilitatis sue in votū. voluntatis studio defixissent. Dic̄ etiā idē. Angel⁹ in ꝯtēplatiōe sui creatoris immutabilis pmanet et tñ eo ꝙ creatura est vicissitudinē mutabilitatis hz.

¶ In āgelis em̄ tria ꝯsiderant̄ vt ait Dyoñ. Essentia qua subsistūt. ṽtus qua pñt. ꝯpatio qua pagūt. Eoꝝ essēcia ē simplex et immaterialis pura distincta seu discreta. Eoꝝ ṽt⁹ est libera. intelligēs. diligēs. indefessa. Habēt em̄ ptāte libere eligēdi. intelligēdi et diligēdi et dō incōmutabilr̄ adherēdi. Insup hñt ṽtutē opandi qr oīa faciūt sine more dilacōe. oīa aduersa cohercēt sine resistēcia et ꝯtradictōe. Semp nobis assistūt et nobis seruiūt sine intermissiōe. Vñ eoꝝ ꝯpatio est volūtaria. subita vtilis ⁊ honesta. nā deo seruiūt sine coactiōe subito et instāti iussa pficiūt sine pcrastinatiōe. oīa pficua et vtilia pcurāt sūma attētione. licitis et honestis vacāt q̄ sūt sine repꝛhensiōe. Ptz itaqz ꝙ triplex ṽt⁹ est in angelo. scz ꝯgnoscendi. opandi et ꝑsistendi. Cognoscit em̄ deū sup se in speculo eternitatis

sine

sine aliqua interpositione. Semper em̄ vident faciem patris. Math. xviij.
Extra se apprehendit omnia sine collectione. Intra se retinet apprehensa
sine obliuione. Sic etiam habent virtutem operādi potenter. celeriter. vti
liter. incessanter. Habent etiā virtutē ꝑsistendi in nature sue simplicitate
q2 mortalitatis vicissitudine non alterant̄ passibilitatis ɔtrarietate non
afficiuntur. mole carnea non retardant̄. Persistunt etiam in gratie et glo
rie firmitate. quia diuinis legibꝰ subiecti nulla affectione vel actione ei cō
trariātur. Cum sint benigni nullo inuidie stimulo torquent̄. Cum sint pu
ri nulla affectione turpi ɔtaminant̄. Persistunt etiā in officij dignitate. nā
cum sint iusti nullo modo sibi inuicē iniuriant̄. qui subsunt nullo ɔtemptu
subijciūtur. et qui presunt sine tyrannide alijs principant̄. Preterea ange
lica natura prime luci scz deo vicinius est ɔiuncta. ⁊ ideo copiosiori lumi
ne repleta et tanto de vite fonte ꝓfundius haurit quanto ɔtemplando
primo lumini vicinius se subiungit. et tanto ꝑncipaliores theophanias id
est illuminationes diuinas continue recipit quanto ꝑfectius ad summuz
bonū ꝑ amorem inflexibilez se ɔuertit. vnde illa lux eterna ꝑmo super an
gelos influit et ipis mediantibus ad nos descendit. et ideo lex per ange
los ad homines ꝓcessit. Unde ꝓpter istā primā a patre luminū illumina
tionē ad angelos descendentē vocant̄ angeli a dyonisio agalmatha. id
est specula clarissima diuini luminis receptacula. Unde in li. de di. no. ca.
vi. dicit sic. Angelus est ymago dei. manifestatio occulti luminis. speculū
puꝝ splendidissimū. immaculatū. incōtaminatū. recipiens totam si phas
est dicere speciositatē beneformate deiformitatis et pure declarationis
in se ipo. sicut possibile est bonitatē que est in abditis ⁊c̄ Imago dei dicit̄
ꝓpter deiformē intellectū. q2 sicut deus omnia videt sine deliberatione et
collectione. ita angeli. quia nec vident ꝑ mediū nec apprehendūt ꝑ sensuz
Dicit̄ etiā et occulti luminis manifestatio q2 diuinitatis lumen quod in
se incōprehensibile est et occultū ꝑ influentiā recipiendo et alijs trāsmittē
do inferioribꝰ manifestat. Dicit̄ et speculū ꝓpter luminis receptabilitatez
et dicit̄ speculū puꝝ ꝓpter naturalē sue substancie puritatē. Nil em̄ habet
corporee feditatis. immaculatū sine macula culpe originalis. incōtamina
tū sine cōtagio culpe mortalis incoinq̄natuz sine infectiōe culpe venialis
Dicit̄ etiā recipiens speciositatē deiformitatis. q2 in specie et modo cog/
noscendi similis est diuinitati qui declarat inferioribꝰ abditā et ineffabi/
lem ac occultā diuine bonitatis suauitatē. Nam qd̄ ɔtēplando et gustā
do diuinitꝰ ꝑcipit. inferioribꝰ notificat et transfundit. Angeli em̄ ꝑm Da
masc. li. ij. ca. iij. sūt lumina q̄daz intelligibilia ex ꝑmo lumine lumē haben
tia non lingua vel auribꝰ indigentia sed sine sermone ⁊ sine voce suas vo
lūtates et intelligentias sibi inuicez tradentia et exꝑmentia loco corꝑali
nō con

non contenta. nō parietibus. vel claustris corpaliter circūscripta triplicē dimensionem nō habētia. Sed intellectualiter assunt et operant̄ vbicūqꝫ eis fuerit imperatū. Sūt et hi spiritus naturaliter fortes et veloces ad diuine voluntatis expletionē et vbiqꝫ cito inueniūtur vbicunqꝫ diuin⁹ iusse rit nutus ea que circa nos sunt dispensantes et auxiliātes nobis ꝑm diuinam voluntatē sup nos entes et tamen citra deum existentes. ad maluꝫ difficile mobiles. quia omnino immobiles ex gratia quāuis non natura deum quantū possibile est ɔtemplantes et in ipo delectantes. et cum sint incorporei et spirituales nō sunt nupcijs indigentes. Hucusqꝫ Damasc.

Caplm̄. iij. quō angeli in effigie corpali depingāt

Quamuis aūt angelica natura ab omi materia et lineamentis corporis sit aliena tn̄ in effigie corporali depingant̄ angeli et varia membra et figuras habere diuersas in scriptura sepius memorant̄. sed ꝑ denominationes mēbroꝝ visibiliū intelligūt̄ inuisibiles actiones celestiū animoꝝ. Nā cū longa coma et reflexis capillis vbiqꝫ angeli depingunt̄ in quib⁹ vtiqꝫ eoꝝ munde affectiones et ordinate cogitationes intelligunt̄. Nam capilli capitis designant cogitationes et affectiones que oriunt̄ ex radice mentis. Aures habere dicuntur. quia diuinā inspirationē accipiūt quā vtiqꝫ dijudicant et discernunt. Nares eis pictores attribuūt ⁊ merito. quia vicia velut fetida refugiunt. sed virtutes quasi quedaꝫ odorifera diligunt et inter munda et immunda. fetida et aromatica sagacissime diuidunt et distinguūt. Ora linguas et labia habere sepius memorant̄ quia diuina secreta quasi loquendo nobis proferunt et diuinis laudibus ɔtinue inhiant et intendunt. Imberbes pictoꝝ lumina depingit eos. quia eoꝝ virtutem quasi iuuenilem statum cōsiderans eos nec viribus nec senio deficere sic ostendit. Dētes habere dicunt̄. quia gratiam quā diuinitus accipiūt alijs cōmunicare et quasi commoliendo diuidere ɔsueuerunt. vnde in dentibus eoꝝ potestas actiua et cōmunicatiua merito designatur. Ideo etiam brachia et manus habent quia virtute sua actiua et ꝑmansiua infirmitates nostras sustinēt et vsqꝫ in finem ab electoꝝ defensione et supportatione non desistunt. Cor et pectus habere fingunt̄. quia cum deiformeꝫ habent vitam ad susceptionem deiformis vite et vitalis gratie nobis manifestissime cooperant̄. Costas et latera habent. quia omnia gratiaꝝ munera in se tuta possident et per ipoꝝ custodiā in electis hōib⁹ oīa tuta manēt. Lūbos et femora habē dicunt̄. ꝫ vestib⁹ occultata. qr grāꝝ et virtutū in se habēt semina. q̄ oīb⁹ carnalib⁹ sūt occulta. Pedes habēt sed quasi generaliter denudatos qr liberos hn̄t affectionū mot⁹ in deū ab omi mortali ɔcupiscentia penitus sequestratos.

Sequit̄ ca. iiij.

Caplm̃ quartũ quõ angeli describantur.

Describunt etiam angeli sub figura multiplici mirabiliter alterati sicut tangit Dyoni⁹ in fine ierarchie. Nam describunt pennati ꝛ alati. quia a cõtagione terrena penitus alieni. cõtemplationis rapti ad diuini amoris intima intellectu et affectu sunt penitus eleuati. vestibus coccineis siue igneis sunt vestiti. qꝛ lumine diuine cognitionis et diuine dilectionis flãmine sũt amicti. ps. Amicti lumine sicut vestimento. zonis aureis accingunt. quia virtutũ habitu taliter sũt accincti ꝙ nullaten⁹ ad alia vicia dilabunt. Virgas et sceptra in manib⁹ gestant. qꝛ post deũ diffiniũt omnia recta. et vniuersa que sũt in mundo sensibili iuste regũt. Tela etiã et gladios in manib⁹ portãt. qꝛ virtute sibi tradita demonũ et rebelliũ conamina destruũt et debellãt. Trullã et perpẽdiculũ et alias mẽsuras operioꝝ instrumenta vsi sũt habere. qꝛ dñs p angeloꝝ ꝓuidentiã solet malos ad bonũ cõuertere. et vt spũssancti fiant habitatio ꝓmouere. Calamos mensuras et funiculos in manib⁹ portant qꝛ singuloꝝ merita et demerita discuciũt mensurãt et ponderãt. Phialas cũ aromatib⁹ hr̃e dicunt. qꝛ p eoꝝ ministeriũ nostra vulnera ad sanitatis gratiã pducunt. Succincti et quasi parati ad eundũ legunt. qꝛ iusti ad patriã eoꝝ patrocinio quotidie deducunt. Attramentaria et scriptoꝝ instrumenta portare dicunt. qꝛ p eoꝝ ministeriũ diuine volũtatis abdita sepissime describũtur. Armis bellicis ornati dicunt. qꝛ boni eoꝝ adiutorio in bello spũali ꝛ corpali cõtinue ꝓpugnant. Cytharas resonare faciũt. quia illi qui eoꝝ merent cõsolari patrocinio desperatiõis tristiciã nõ incurrũt. Tubas in manibus portant. qꝛ vt in bono ꝓficiam⁹ nos incitãt et inuitãt. Multa talia de habitu et gestu angelico in scriptura referunt in q̃b⁹ eoꝝ opa mirifica designantur.

Caplm̃. v. qualit̃ angeli cõpant̃ reb⁹ materialib⁹

Compant̃ etiã alijs rebus transsũptis a naturalibus ad eoꝝ exp̃mendas misticas opationes. verbi gratia. ventis assimilant̃ qꝛ ad omnia agenda subito transuolant et circũferunt. Nubes dicuntur. quia p raptum cõtemplationis suspensi in deũ rapiuntur. Igni cõparantur quia diuini amoris incendio totaliter inflammant̃. naꝫ ad modum ignis cognitione lucent et dilectione ardent. nunc auꝝ nunc argentum nunc electꝝ nominant̃. qꝛ splendorẽ habẽt purum et luciformi dei sapientia illustrant̃. Carbunculis. saphiris et alijs gemmis solidis et translucidis assimilant̃. qꝛ in dei grã stabiles effecti in gloria cõfirmant̃. et eoꝝ grata pñtia omnia que in celo sunt et in terra mirabilit̃ decorant̃. Dicunt̃ etiã le/

etiā leones quia demonibus et peccatoribus sunt terribiles. vel ideo vt dicit cōmencator super ierarchiā angelicā. quia qñ ad cōtemplandū deum aspirant. quod prius per cognitionē inherebat a memoria tergitur quando in cōcupiscentib⁹ animis desiderata claritas est manifesta. nam leo cū cauda delere ꝓpria vestigia cōsueuit. Dicunt et boues. quia bos terram sulcans ipā innouat et ad fructū eam aptat. Sic angeli mētes hominū disponunt ad recipiendū germina virtutū et donoꝝ. Aquile vocantur quia immediate inflexibiliter et recte deum qui est sol iusticie irreuerberatis oculis cōtemplantur. Dicunt etiam equi. quia lege obediencie deo qui eis presidet sunt subiecti. Et etiā qñqȝ albi propter lucidā dei cognitionem. qñqȝ nigri ꝓpter diuine maiestatis incōprehensionem. nam nigredo color est sed obscurus et occultus. qñqȝ rubei. quia indicāt terrorem iusticie et equitatis. qñqȝ varij. propter variū vsum suscepte potestatis. nam in vario extremi colores vniūtur et per angeloꝝ virtutem perfectiuam. prima secundis et secunda primis cōuertibiliter cōuertūtur. et in amorem mutuū cōuertūtur. Flumina ignea dicūtur quia effusiones diuine gratie suscipiunt. et copiosā ac indeficientem influentiā viuifica fecūditate ad alios transfundunt. et ideo fluuio igneo assimilant. Dicuntur et currus in quo multa copulata pariter deferūtur. quia ipi grata societate et iocunda pariter sociati siue copulati cōmuni assensu in diuina extollūtur. Dicuntur etiam rote quia sicut rota in se reuoluitur et resoluit et circa idem centrū semper mouetur. sic angeli circa deū quasi circa intelligibile centrū contemplando circūmouent. quia eorū desideriū est inextinguibile et quod desideratur est incomprehensibile. Ideo etiam currib⁹ et rotis igneis comparant. quia ad subditos descendūt eos illuminando et iterum redeunt. ipos per contemplationem ad superiora reducēdo Sanctoꝝ etiā orationes et vota coram domino representant. et defunctorum animas ad patriā in sinū abrahe deferunt et transportant. Dicunt etiā medici. quia animas curant. Dicūtur et fabri. quia arma spiritualia nobis parant. Dicuntur et vigiles et custodes. quia nullo ignorācie somno depressi imminencia pericula annunciant. Dicuntur etiam messores. quia electoꝝ populum in horreū regni celoꝝ coaceruāt. Dicūtur et milites. quia pro nobis contra demones dimicant et concertant. Dicūtur duces. tum quia modū pugnandi contra hostes spirituales nobis indicant. tū etiā quia viā ad patriam manifestant. Istis et multis alijs figuris angelice virtutes quo ad eorum substantiam virtutem et operationem nobis insinuantur. et dantur intelligi in scripturis. Sed pauca q̄ exempli causa sūt hic dicta ad presens nunc sufficiant.

Ca. vi. de ordib⁹ āgeloꝝ ierarchijs et eoꝝ officijs.

Determinatis ex parte ꝓprietatib⁹ angeloꝝ in generali ꝑut ad hoc opusculum pertinet. ad singulos angelorū ordinum ierarchias accedendum est. vt singulorū ordinū officia conuenien/cias et differentias per condiciones ꝓprias cognoscam⁹

Caplm̄. vij. de triplici Jerarchia.

Triplex aūt est ierarchia sicut sanctissimus tradit Dyonisius scilȝ superceles tis que consistit in tribus personis. secunda cele/stis que complet in sanctis angelis. tertia subcelestis que per/ficitur in prelatis. Est aūt ierarchia sicut ibidem asserit Dyo. reꝝ sacraꝝ et rationalium ordinata potestas in subditis debitum reti/nens principatū. Jerarchia aūt celestis que est triplex scȝ superior q̄ gre/ce dicit epyphania et describit sic a Dyoñ Epyphania est incalescentis affectionis incendio. altioris intellectus fastigio. iudicij libera resultatio distributa. Nam hec ierarchia tres continet ordines. scȝ seraphin q̄ amo ris incendio pre alijs feruent. et cherubin qui ↄgnitionis priuilegio gau/dent et thronos q̄ iusticie perpendiculo alios p̄eminent. De duab⁹ alijs ierarchijs dicet infra in locis suis. In omni aūt ierarchia exigunt neces/sario. ordo scientia et actio. Nam vt idem dicit dyonisi⁹. Jerarchia ē or/do diuinus scientia et actus. deiforme quantū possibile similans et adiu dicans ei diuinit⁹ illuminationes ꝓporcionabiliter in dei similitudinē as/cendens ꝛc. Ecce tria ponit in ierarchie descriptione scȝ ordinē scientiam et actionem. quia si hoꝝ triū aliquod defuerit nō erit ierarchia. ideo dici tur ierarchia ordo diuin⁹. id est potestas ordinata et ꝺm deum disposita. vnde in ordine notat officiū. in sciētia discretio in actione ministeriū. sine ordine presumptio est actio. sine actione negligentia est ordo. sine scientia aūt et actio est rep̄hensibilis et ordo inutilis. Et ideo tam in ordine q̄ȝ in scientia et actione om̄is ierarchia dei ↄformitatē imitat. et ꝺm modū et mensuram sue illuminationis in ordine suo ꝑficit et recte discernendo et bene operando ad dei imitationē quantū possibile est ascendit. Talis āt est inter angelos ierarchica ordinis dispositio. qui angeli superioꝝ ordi/nū copiosius diuinū lumen hauriūt et ad eos qui se ordine sunt inferioēs receptū ↄmunicando post transfundunt. nam hec lex in angelico ordine custodit vt in grē et glorie participatione alij sunt primi alij secūdi et alij vltimi vt illi qui ordine et naturaliū participatione sunt impares sint etiā in glorie perceptione inequales. vnde dicit Dyoni⁹. oportet superiores angelos semp̄ esse ductores et manuductores alioꝝ inferioꝝ vt eos ad/

ducāt

ducant ad diuinā illuminationē adductionē et ɔmunicationē et inducti
onem ꝑ ɔuersionē. in illuminatione ꝑ ɔgnitionē. in ɔgnitione ꝑ ꝑceptio/
nē Nā vt dicit Gregl. pmo moral. Alij deo aūt assistunt ꝑ ɔtemplatiōeʒ
alij ad exteriora exeūt et tñ ab interiori ɔtemplatione nō recedūt. qꝛ illū
semꝑ inspiciūt qui pñs est vbicunqꝫ vadunt. Excellentia aūt ordinū assi/
gnatꝰ ſm preminentiā bonoꝝ. qꝛ ſm differentē essentie simplicitatē et na/
turalis sapiencie ꝑspicacitatē et differentē arbitrij libertatē recipiūt ordi
nis diuersitatē. qui eñ natura magis sūt subtiles et sapiencia magis per
spicaces in amplioris gratie munere sūt ceteris digniores. vñ singuli ie
rarchiaci ordines ꝓpria habent dona ſm que oꝑantꝰ et gradꝰ ꝓprios ſm
quos suas oꝑationes moderantꝰ. Nō eñ fas est vt q̄s oꝑari presumat.
qđ ad suū ordinē et officiū nō expectat. In hoc eñ ɔsistit ierarchiaci or/
dinis ꝑfectio vt qui illuminantꝰ illuminēt. et qui purgantꝰ purgent. et qui
ꝑficiuntꝰ ꝑficiant. vñ talis est ordo vt qui pmo purgantꝰ postea illuminē/
tur et ꝑficiantꝰ. Nam purgationē sequitꝰ illuminatio et illuminationē ꝑfe/
ctionis ɔsūmatio. vñ suꝑiores ordines immediate recipiūt purgationeʒ
vt sint clari. et ꝑfectionē vt sint ꝑfecti. Et iteꝝ ab illis ſm ordinem diuine
dispositionis inferiores purgantꝰ. illuminantꝰ et ꝑficiuntꝰ. nec intelligitur
hec purgatio a corruptiōe vicij. ʒ potiꝰ ab imꝑfectione boni. nā ſm dyo.
oportet angelicos spūs ad illiꝰ similitudinē qui omī caret ɔtagio et dis/
similitudine mūdos esse ab immūdicia et ɔfusione. lucētes veritate ꝑfec/
tos bonitate. Inter istos itaqꝫ sacratissimos ordines quidā sūt primi. q̄/
dā medij. quidā vero infimi vnde primi illuminant. vltimi illuminantur.
medij vero illuminant vltimos et a primis illuminantꝰ.

Capłm̄. viij. de ordine Seraphin.

H primo ergo ordine velut a digniori est incipiendū scʒ a sera/
phin. de quo dicit ysidorꝰ li. vij Seraphin est angeloꝝ multitu
do qui ardentes vel incendentes interpretantꝰ. eo ꝙ inter eos
et deū nulli angeli sunt internūcij. et ideo quāto ei vicinius col
locantur tantomagis caritate diuini luminis inflāmantꝰ. et ideo faciē do
mini et pedes velare dicuntꝰ. qꝛ ceteri angeli diuinā maiestatem nequaqꝫ
istis ꝑfectiꝰ intuentꝰ. et ideo tanto maiori claritate illustrantꝰ q̄nto arden/
tiori motu dilectionis intime inflammantꝰ. vnde istoꝝ angeloꝝ officiū est
ꝓpriū et ardere in se et alios ad diuine dilectionis incendiū ꝓmouere.
Proprietates aūt huiꝰ ordinis principales et speciales elicere ex verbis
Dioñ. sic dicētis. Pulcre inquit prima celestiū ierarchiaꝝ excellentissimis
essencijs sanctificatꝰ. ordinē habens altiorē omībus circa deū immediate
collocatū. Et ideo pmo oꝑationes theophonie in ipm tanqꝫ deo ꝓprimū
deferuntꝰ

deferunt et sequunt. Est aūt seraphin mobile semꝑ circa diuina et incessa
bile calidū acutū et supferuidum. intente et inflexibilis semper mocionis.
suppositoꝝ reductiuū actiue exemplificatiuū. recalificans ea et resuscitās
in similem caliditatem et igneum celitus et holocaustomatis purgatiuū
circūuelatum inextinguibile habens luciformez et illuminatiuaz ꝓprieta/
tem. omnis tenebrose obscurationis persecutricem et manifestatricem ꝛc.
Hec verba diuinissima sunt et omniū mortaliū sensū quo ad significatio
nis misteriū excedentia. Prout tamen potero quāuis balbuciēdo aliqua
explanabo. Videtur autez diffinire dyonisi⁹ ꝙ cognominatio seraphin
ꝓprietatis et officij discretionē et varie gratie participationē in angelis
manifestat seraphin nuncupatis. Nam appellatio seraphin docet mobile
hoc forsan dicit ꝓpter naturā ignei amoris quo angelicus effectus in de
um rapitur et mouet. hic vero motus est quietis causatiu⁹ augmentatiu⁹
et cōpletiu⁹. Docet etiaz incessabile quia talis amor nunq̄ꝫ excidit. nūq̄ꝫ
ab appetitu amati requiescit. Docet et calidū quia ad modum caloris ac
censuz dulcedinis excitat vis amoris. et ideo subdit acutū quia vis amo
ris penetrat ad intima conditoris. vnde acutum dicit quandā violentiā
amantis qua intrat et penetrat ad rem amataz. Dicitur etiā supferuidū
quia quāuis ad interiora diuinitatis amor se extendat affectu tamen cre
ature non cessat vt quod intellectu non capit contemplationis tñ gustu
aliqualiter ꝯprehendat sicut illud q̄d ebullit caloris vehementia vndiqꝫ
se iactitat et diffundit. sic affectus angelicus nihil inconsideratum relinq̄t
immo quanto plus cognoscit tanto amplius scire cupit. Addit etiā infle
xibilis mocionis. quia amor angelicus quāuis in deum moueatur inflexi
bilis tamen est ne amatum aliqualiter amittatur. vnde simul mobilis est
et incessabilis et hoc intente et intime quia ad dei interiora tendit. vnde
mobilis est semper et nunq̄ꝫ in se sistit et intentus vt in deū tendat. sed in/
timus vt ad exteriora non effluat. omnino aūt inflexibilis vt ad apud p̄
ter ip̄m et extra ip̄m non diuertat. Dicitur etiā suppositorū reductiuū. q̄a
amor angelicus semꝑ ad superiora se extendit et tamen ab amore inferi/
orum non recedit. immo ad diuine illuminationis participationem reuo
cat inferiores ordines et reducit. Dicitur etiā docere actiuū et exemplifi/
catiuū. quia non solū incendit inferiores ad amandū. verū etiā formā et
exemplū prebet inferiorib⁹ qualiter sūmuz bonū sit super omīa diligendū
et qualiter sit ꝑ amorem redeundū in deū et ſm ipi⁹ beneplacitū inceden
dū. Ideo etiaz dicitur ꝙ amor eoꝝ sit calificans et resuscitans in similez
caliditatē. quia ad hoc laborant vt inferiores et si nō equaliter tamē dif/
ferenter ardeant et feruescant. Nec hoc dicit ꝙ inferiores angeli fuerunt
frigidi vel mortui. sed hoc dicit q̄r subiecti ordines ꝑ ip̄os ad ampliorez
amor

amoris affectum continue excitantur. Propter quod sequitur Igneum celitus et holocauste purgatiuũ. quia ignis diuinus primos angelos ac/cendit vt alios incendant. illuminat vt illuminent. purgat vt purgent. Ignis enim diuinus suauiter ardet. nec cõburit vel consumit ad lesionem sed potius ad purgationez et ideo dicitur holocauste purgatiuus. quia sicut ex toto illuminat. ita ex toto purgat. nec ab infectione alicuius vicij sed ab imperfectione boni. quia illa est purgatio perfecta vbi omnis cor/rectio abest. et omnis perfectio adest. Dicitur etiã virtus seraphin multi/moda et multifida. multimoda in quantum multiformiter mouetur appe tendo et operando. multifida in quantũ beatificatur in possidendo. mul timoda in quantũ pergit scrutando. multifida in eo ꝙ inuenit penetran/do. Per multas enim vias et affectiones varias pergit et peruenit ad vnũ bonum et vna vita simul cuncta apprehendit. Docet etiam nomina/tio seraphin incircũuelatum quia sine omni velamine figure vel creature interposito diligit videre deum et a plenitudine fontis lucis eterne sine medio aliquo illuminatur vt illuminet accenditur vt accendat. Unde in hoc sunt angeli illius ordinis alijs digniores quia sue perfectionis influ entiã immediate sine interpositione a deo recipiunt sine diminutione ean dem alijs participando tribuunt. illam possident ⁊ custodiunt sine amissi one. Nunq̃ȝ tepescunt a dilectione. nec flectuntur ab inconuertibili ad de/um intentione nec labore nec tedio desistunt ab inferiorꝝ ad deũ gratui/ta reductione. Hec de ꝓprietatibus seraphin dicta sufficiant

Capitculum. ix. de ordine Cherubin.

Secundus ordo dicitur Cherubin quod interpretatur scientie plenitudo. Sunt enim ſm Isid. libro. vij sublimiora agmina an/gelorum preter seraphin. eo ꝙ vicinius diuine sapientie suppo siti. ampliori scientie diuine dono sunt repleti. et ideo merito or do cherubin post seraphin ordinatur. quia post donum caritatis a quo denominatur seraphin excellentissimũ donum quod est donum sapientie et cognitiõis diuine voluntatis vel veritatis a quo cherubin denomina tur. Nam in angelis huius ordinis ꝑncipaliter relucet radius diuini lu/minis quantũ ad participationẽ precellentem diuine cognitionis. vnde ꝓprietates et effectus angelorꝝ istius ordinis innuit beat' Dyoñ. ca. vij. vbi dicit ꝙ cognominatio cherubin docet eorꝝ cognoscibile ꝛc. et est sen/sus verborꝝ ꝙ angeli istius ordinis dicunt̃ cognoscẽtes. quia in dono di/uine sapientie sunt ceteris magis excellentes. Deifidi etiã ab ipo nuncu/pant̃ in quo dei visio que in eis viget intelligit̃. qz dei maiestatẽ ceteris clari' ꝯtemplant̃. Dicunt̃ etiã altissime dationis luminũ acceptiui in quo innuitur

innuit q cherubin ordo diuine illuminationis excellentia pre ceteris ad implet. Sunt etiā illi angeli diuine pulcritudinis in pma opatrice virtute otemplatiui. qr p lumen diuine sapientie diuinā pulcritudinē otemplātur. Per hoc etiā innuit q in eis et p eos pma opatrix virtus scz de⁹ clarissime intuet. Dicunt etiā sapientica traditione repleti. qr p sapienticam creatoris traditionē. alijs plus alijs minus donū sapientie diuine impartiunt. Dicunt etiā omunicatiui. qr lumē sapientie qd in eis copiose diffūdit p ipos ad ordines illuminādos copiose deriuat. nā plenitudinē lucis quā suscipiunt alijs omunicāt et transfundūt. Dicunt etiā otēplationis pure et simplicis ac immediati fulgoris susceptiui. Fulgorē vocat illuminationē p quā puenit ad merā et purā otemplationē. vbi virtus diuina nō in ymagine vel figura vel aliqua mediante creatura. sed p semet ipaz et in semet ipa otemplat. Dicunt etiā diuino alimento domestico atqz viuifica vnitate diuine refectiōis repleti. qr hoc q replent lumine ognitōis reficiunt dulcedine dilectionis. Nō em multū pdest illuminare p ognitionē nisi ocomitaret alimentū spūssancti scz refectio p dilectionē. Ista āt refectio dicit domestica viuifica et vna. Domestica qr amicis et domesticis solūmodo prepant. Viuifica qr viuū efficit quēlibet qui ex tali cibo saciat. Vnica est et singularis qr delectatione cū extranea scz cū carnali dulcedine nō gustat. Quāuis aūt vnica sit refectio. multiplex tñ sacietas inuenit in h vnico alimēto. vñ cū h solū pcipit plēa et vera sacietas inuenit

Caplm̄. x. De ordine thronoꝝ.

Tertius ordo est thronoꝝ. et est hic ordo a thronis dic⁹a dono iudicij. eo q deus in eis sedeat et iudicia sua discernat et cūcta subiecta p illos disponat vt dicit Isid. vñ virt⁹ diuine equitatis throno igneo in Dañ. opat scz pter pspicuitatē cognitionis. qr de⁹ singula dijudicans p ipos vniuersa prudent discutit. et pt impetuositatē cui nihil obuiat vel resistit. Illi aūt angeli in quib⁹ singulariter relucet rectitudo diuini iudicij throni nuncupant Isid. Et ideo a beato Dyo. sedes altissime dicunt. qr alte pter diuinā autoritatē q̄i ad iudicandū ordinant. altiores qr pm diuine iusticie regulā in iudicio imitāt. sed altissime qr immediaci⁹ altissimo deo dispositione iherarchiaca collocant. Sedes opacte qr apte et ouenienter iūcte quo ad iuncturā et conuenientiā diuinoꝝ iudicioꝝ. oueniens em̄ est et aptū vt ex culpa penā et ex iusticia gloriā ex qualitate opis qualitatē retributionis quilibet sorciat. vñ ouenienter et apte coheret pena culpe et gloria iusticie. qr si culpa. et gloria. pena et iusticia nō ouenirent. coaptatā sedē inuicē nō haberēt. copactio itaqz sediū eqtas ē iudicioꝝ. sedes ab omi ignominiosa subiectiōe

libere

libere. quia quanto sibi presidenti deo sunt subiecti. tanto ꝑ ipm et in ipo merent amplius sublimari. Sedes deifere. qr deū sibi presidentē ferūt. et deificam ptātē ꝑ diuina iudicia in subiectis creaturis iudicant et ostendunt. Sedes diuini supꝫ aduent' susceptiue immaterialiter ꝛ supmūdane qr noticiā diuinitatis sine studio et fatigatione pcipiunt et impassibiliter et sine diminutione et ad inferiora trāsfundūt. in quo nos spūaliter instruunt vt ab re materiali et terrena nos euacuantes. nos ad eternoꝝ suscep tionē coaptem'. Sedes etiā ab oīni extremitate sūt remote. qr ei qui sine extremis est. i. pncipio et fine immediatissime sūt diuncte. Nam in deo cui inherent nō est inuenire principiū vel extremū Throni itaqꝫ diuinā virtutem assumūt et eandē ad inferiora deriuant et transfundūt. Obedienter se deo subiiciunt. et nec ex aliqua necessitate sed mera liberalitate in agendis omnibus subiici se ostendunt

Caplm. xi. De media ierarchia.

Media ierarchia ꝫm Isid. tres otinet ordines scꝫ pnci pat' potestates et dñationes. Hec aūt ierarchia a Dyoñ. vocaꝫ epophonomia. i. diuina illuminatio. sui pticipes interscalari reuerētia insigniens. vsum dñandi edocens. arcensqꝫ otrariū Prima differentia dicit ꝓpter pncipat' qui pre ceteris possident donū reuerētie qꝛ officiū est docere et exercere et exhibere reuerentiā reuerendis ꝫm diuersos gradus prelationis. iuxta illud. Cui honorē. honorem. Ro. xiii. Usus vero dominādi spectat ad dominationes que docent subditis dominari. nō ꝫm libidinosā ꝑsidendi cupiditatē sed ꝫm dei voluntatē. Nam deus vult homines ꝑesse hoīb' vt ꝓficiāt nō vt supbiant. vt eos in fide et morib' instruant. nō vt de libertatis dominio insolescant. Artatio vero ptātis refert ad ordinē potestatū que potestatiue a nobis cohercent demones ne nobis tantū noceant quantū desiderant vel affectant. Et talit ponit dispositio medie ierarchie quāuis alio modo videaꝫ ordinari ꝫm Isid. et gregl. sed de hoc ad pñs opusculū nihil spectat.

Capitulum. xii. De ordine dominationū.

Quart' ordo est dñationū que ꝫm Isid. ptātib' et virtutibus presūt et ꝑeminent. que ꝓ eo qꝫ ceteris angeloꝝ agminib' presint siue dominanꝫ dñationes nuncupanꝫ. Hui' ordinis est officiū ꝫm Gregl. in bello spūali instruere. qualiter oporteat homines ꝑlatiōis officiū exercere. Docēt etiā ꝑlatos qualit sine tyrannide et subditoꝝ oppressiōe in regimine debeāt se habē. Hoꝝ angeloꝝ ministeriū est ꝫm Dyoñ. seruili timore deposito in deū moueri et absqꝫ reflectiōe

ad domō

ad omodū tpale ei incessanter famulari q̄ singulari excellentia inuisibilez annūciationē in subiectis ordinib' solo impio formāt. Sūt angeli isti' or/dinis ab omī impressione liberi vt libere ad sūmum eleuent̄ et nulli ita sū/mū subijciant̄. vñ ita deo subsūt ꝙ nulli inferiori subijciunt̄. Per vl̄ez excel lentiā supra omēz subiectionē eleuant̄. ita tñ ꝙ p nullā violentiā aut tyrā nidem ad oppressionē inferioꝝ inclinant̄. vñ dicit Dyoñ. ꝙ ƀm dissimili/tudinē tyrānidis dñium exercent. seueritatē habēt in ptāte ꝗ cū seueritate liberalitatē in benignitate et dū a dñationib' ptās exercet̄ liberalitas cir ca inferiores nō tollit̄. Per istā tñ liberalitatē eoꝝ ptās nullo modo mi/norat̄. immo deo se ꝯformātes regulā et legē sue presidētie quantū possi/le est imitant̄. Nunꝗ̄ ad aliqua vana se ꝯuertūt. sed ꝯtinue ad bonū sum mū. qd̄ Dyo. oñdit i. vl̄ez oñdit vel vocat. oculos dirigūt. et ab illo qui omīb' dñat̄. mentis aciem nō auertūt. vñ deiformitatis ꝗ diuine similitu dinis ꝑut pñt sūt ꝑticipes ƀm dyo. Itaq̄ꝫ dñationes ptāte sunt in secun da ierarchia.

Capitulū. xiij. de ordine principatuū:

Q Uint' ordo dicit̄ ꝑncipat' et hic ordo ƀm sanctos docet ho/mines inferioris grad' exhibere reuerentiā maiorib' existenti bus in statu altioris dignitatis. vtputa regib' ꝑncipib' et pre latis. De angelis isti' ordinis dicit Dyo. ad ꝑncipat' ꝑtinet vl̄s ducat'. et regimē ductiuū ad dei similitudinē. q2 isti angeli habent ex officio vt alios inferiores ordinaliter reducāt ad deū et doceant ipm re/uereri in se ipo et in ꝑrimo. specialit̄ in prelato. qui ƀm dyo. ideo dicunt̄ ꝑncipat'. q2 habent alios reducere vel reuertere ad primū et principale ꝑncipiū. scꝫ deū quē ipi ꝑut possibile est imitant̄. et quantū phas est in ꝑ̄ sidendi officio ꝑncipi assimilant̄. Dicit em̄ Jsid̄. libro. vij. ꝑncipat' sūt qui angeloꝝ agminib' presūt qui ꝑ eo ꝙ subditos angelos ad explendū di uinū ministeriū ordināt et disponūt. ꝑncipatus vocabulū acceperunt. nā alij sunt qui administrant. alij qui assistunt. milia em̄ miliū ministrabant ei et decies centena milia assistunt ei. Dañ. vij.

Capitulum. xiiij. de ordiue potestatum.

S Extus ordo est potestatū. Et dicunt̄ potestates ƀm Jsid̄. quia eis virtutes aduerse sunt subiecte. et ideo ptātuꝫ nomine nūcu pant̄. quia maligni spūs eoꝝ ptāte cohercent̄. ne tantūmodo noceant quantū cupiunt et affectant. Horum angelorum offi ciū est ƀm Greg. illos q̄ in bello spūali desudant ꝯfortare et ne ab aduer sarijs violent̄ supent̄ defendē ꝗ vt boni victoriā obtineāt virilit̄ adiuuaē

Huic

Huic concordat Dyo⁹ dicēs. Ptātū ministeriū esse cauere ne aliqđ aduersū possit bonis obsistere vel nocere. dicit etiā Gregl. Ptātes in suo ordine p̄ceperūt potenti⁹ vt eoꝝ dispositioni aduerse ptātes subiiciant. q̄ ne tātū hominib⁹ noceant quantū desiderāt ptātuȝ ministerio refrenant. de his ptātib⁹ dicit Dyo. Ipe sancte ptātes habēt equipotentē .i. equalē cū do minationibus ptāteȝ que eadem diuina munera in suo ordine et gradu humiliter suscipiūt et custodiūt sine ↄfusione. Nihil em̄ tyrannice precipi/tant. ↄtra inferiores nihil violenta et fortitudine attemptāt. sed poti⁹ dei formiter .i. ad diuinā similitudinē angelos inferiores ordinate reuocant. et ad pontificā et causalē potentiā .i. ad deū qui oīa pōt ꝓprietates. me die celestiū aīaꝝ dispositiones. et omniū est causa. semꝑ mūdane. et intel/lectualiter reducere nō cessant. vt p̄ has deiformes illuminent purgētur et ꝑficiant. Sicut em̄ ipe ptātes mediātib⁹ supiorib⁹ ad dei similitudinē ↄuertunt. ita mediantib⁹ ipis potestatib⁹ qui inferiores sūt ad deiformi/tatē reducunt vt sic oēs supiores medii et inferiores ordines misticarū purgationū illuminationū et ꝑfectionū participes efficiant.

Caplm̄. xv. de tertia ierarchia.

Tertia ierarchia que dicit̄ ephionia tres ↄtinet ordines inferi/ores scȝ. virtutes archangelos angelos. Et ꝺm hec inferior ie rarchia sic describit̄ Inferior iherarchia est diuinū participiū nature legib⁹ occurrēs secreta reuelans ꝓ capacitate discreta nature legib⁹ occurrens. hoc ꝑtinet ad virtutes q̄ ptāteȝ habēt faciēdi miracula et curandi morbos et languores. Secreta reuelans. hoc ꝑtinet ad archangelos et angelos Pro capacitate discreta. hoc refert̄ ad arch angeloꝝ ordīm et angeloꝝ. qꝛ maiores vt archāgeli maiora. minores vt angeli minora reuelāt Per archangelos em̄ reuelabant̄ ꝓphetis maiora secreta vt illud. Ecce virgo cōcipiet ⁊c. Per angelos aūt minora vt illud Dd. Episcopatū ei⁹ accipiet alter ⁊c. Et dicit̄ ephionia. ab ephi quod est sub ⁊ phanos quod est apparitio. quia inferiori modo q̄ȝ in aliis resultat dei similitudo in ordinib⁹ huius ierarchie.

Caplm̄. xvi. de ordine virtutum.

Et primus ordo est virtutū. Virtutes em̄ sunt angeloꝝ agmi/na. ministeria habentia ad virtutes et miracula facienda in q̄bus potissime relucet virtus diuina. ꝓpterquod et ꝟtutes no minant̄ vt dic̄ Isid. Isti⁹ ordinis angeli ab ordinib⁹ medie ie/rarchie recipiūt illūinationē purgatōeȝ ⁊ ꝑfectionē. vn̄ ꝺm Dyo. ꝟtutes hn̄t virilitatem ad ꝓatiōes fortē incōmutabilē. ꝺm dei formam eis indi/cantem.

cantem. In hoc eni deo sunt similes et conformes quod ad omnia agenda inco mutabilez virtutis vigorem acceperunt. et ideo istorum spirituum operatiuam virtutem perstringit dyon. sic dicens. Ipsa sanctarum virtutum cognominatio fortem quendam et incommutabilem docet vigorem secundum inditam eius deiformitatem ad nullaz susceptionem diuinarum illuminationum imbecilliter infirma/tam &c. quasi diceret. in hoc quod isti angeli virtutes sunt vocati. deiformes et similes deo dinoscuntur. nam diuina virtus fortis est ad agendum vt non frangatur alicuius operis difficultate et incommutabilis est ad perseuerandum vt non langueat seu infirmetur alicuius spacij seu temporis diuturnitate Sic angeli isti consimiles sunt. quia ad omnia agenda robusti et incommutabiles inueniuntur. vnde virtuosi sunt non solum operando verum etiam in illuminationes suscipiendo. nam horum angelorum virtus et si infirma videatur diuine virtuti comparata. non tamen infirma est ad eandem per gratiam conformata. Infirma est nature conditione. sed non infirmatur aliqua corruptione quin participat totum quicquid creature est debitum. fortitudinem scilz sufficientem et sue nature congruentem. Et ideo dicit dyonisius quod habent deiformem motum firmiter se ferentem. Insuper essentialem et potentificaz dei virtutem. quia propria virtute in deum mouentur. et vnde eorum virtuositas in superessentialez virtutem creatoris sustollitur inde deiformis ymaginis similitudo in eis repitur. deiformitatem autem quaz recipiunt ad inferiores angelos transfundunt. accipiunt quidem per donum. sed alijs tribuunt. per exemplum Horum angelorum est officium secundum dyon. docere prelatos prelationis officiuz exequi feliciter et constanter et vt ipsi onus sustineant pacienter. secundum Gregl. vero in. iiij. moral. Istorum officium in his qui virtutem habent est docere qualiter ymaginem dei in se reparent et reforment ac reformatam viriliter custodiant ac conseruent. vnde per istorum angelorum ministerium virtus miracula faciendi perfectis conceditur vt reducti ad primum statum in quo deus fecit hominez ad suaz ymaginem per huiusmodi miracula ostendantur. Angeli istius ordinis diuinam virtutem continue aspiciunt et in ipsa contemplatione contremiscunt. sed iste timor penalis non est cum potius sit admirationis quam horroris prout Gregl. dicit in moral. libro. iiij.

Capitulum. xvij. De ordine archangelorum

Octauus ordo est archangelorum qui secundum Isidorum summi nuncij vel nunciorum principes interpretantur. Nam primatum tenent inter angelos. sunt enim duces et principes sub quorum ordine vnicuique angelorum officia deputata sunt. Nam archangelis angeli presunt vt patet in zacharia vbi angelus maior dixit minori. vade et doce puerum istum &c si ei in ipsis angelorum officijs superiores inferiores non disponerent. nullo modo hoc quod homini

homini deberet.angelus ab angelo cognouisset. Hi archangeli sepe pro
priis nominib' denotant vt per ipoꝝ vocabula ipoꝝ conditiones et opa
ostendant. Nam gabriel virgini mittitur vt illū denunciaret ventuꝝ qui
contra aereas potestates obtinere debuit victoriā et triumphū. Gabriel
eīn deiformis interpretat. sicut et raphael qui interpretat medicina dei
ad Thobiaz missus fuit qui eius oculis curationē adhibuit et cecitatem
abstulit et detersit et sic de aliis. Hucusqꝫ Isid. libro. vii. ca. v. Ipoꝝ ange/
loꝝ officiū est ſm Gregi. de his que ad ꝓmotionē fidei pertinent vt de
auditu filii dei de eius gestis et donis fideles promouere. Archanglorū
etiaz est ſm dyoń. ꝓphecias ꝓphetis reuelare. demones hominib' domi
nantes arcere ne vlterius plus ledant. sicut potestatū est eosdem coherce
re ne dominiū sibi vsurpent aut accipiant. Archangeli etiā angelis suppo
sitis eis sunt digniores et anūciatione priores. ceterisqꝫ sūt perfectiores
Nam ſm dyoń. inferiores conuertunt ad principale principiū suū et q̄n/
tum eis possibile est angeli inferiores ipis mediantibus ad ipm informā/
tur. Insuper viuificant id est angelos ad vnitatē illius principii colligāt
et adunant. docendo angelos sibi subditos ſm ducatus inuisibiles et or
dinatos quibus habent ducere et docere sequentes alios et subiectos.
Isti etiam archangeli inter ordines inferioris ierarchie sunt intermedii.
et ideo a superioribus illuminationes participant et easdem angelis in/
ferioribus participatas cōmunicant et annunciant. in quibus angelis
omniū angelorum dispositio ierarchiaca ex triplici ternario celestium or
dinū perfectissime est completa.

Capitulū. xviii. de ordine angelorū.

Nonus ordo et vltimus est angelorum. Angelus autem grece malach hebrayce dicitur. latine vero nuncius interpretatur. eo φ voluntatem domini populis annuciare consueuerunt. angeli autem vocabulum nomen est officii non nature. Nam angelus est semper spiritus. sed quando mittitur tunc primo angelus nuncupatur. Angelis vero pictorum licencia pennas fingit vt eorum discursum celerem significent sicut et iuxta poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur. sicut dicitur Qui ambulat super pennas ventorum. Hucusqꝫ Isidorus libro. vii. capittulo. v. Scdm Dyonisium autem angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorum illuminationum. non enim participant cum ipis sed ex ipis. nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt. et illas postmodum ad aliorum noticiam et cognitionem deferunt. qui et primi nuncii dicuntur.

Alii aūt

Alij autem posteriores sunt et vltimi. Angeli etiā ſm eundem Dyonisiū homines ad diuinam cognitionem adducunt et subleuant et vt iuste vi/
uant instruunt et informant. Unde quāuis angeli et si non habent ange/
los alios sub se inferiores quibus presunt. habent tamen sub se inferioēs
hominum ordines quibus presunt quos ordinant et disponunt. Sursuz
extenduntur per dilectionem dei in semet ipis formantur per custodiam
sui sub se. progrediuntur per eorum tutelam quorum ministerio deputan
tur. Istorum itaqꝫ angelorum multiplex est effectus. naz angelus nostre
custodie singulariter deputatus nos stimulat ad bonum et excitat ne in
vicijs dormiamus Actl. xij. Item spiritualiter nos reficit ne sub onere pa/
trie succūbamus. iij. Regl. xix. Item arcet demones ne ab ipis ledantur.
Thobie. viij. Item instruit in ambiguis vt certificemur Daniel. ix. et. x.
Item conducit ne in vijs deuiamus. Thobie. v. et Exo. xxxij. Itez nobis
in tristicia positis assistit vt consolemur. Luc. xxiij. et Geñ. xvi. vbi dicitur
de angelo qui confortauit flentem Agar. Item nobis peccantibus com
paciūtur ne desperemus. Isaye. xxiiij. et Iud. ij. Item velociter nobis as/
sistunt ne cadamus. Isaye. xxiiij. Itē angeli ꝛc. Item adiuuant contra ho
stes ne vincamur. Genes. xxxij et ij. Machabeoꝝ penultl. Item vulnera
nostra sanant ne moriamur. Thobie. xi. Item peccata nostra ad memo/
riaz reducunt vt erubescamus. Iosue. ij. Item voluntatem domini annū
ciant vt ei adquiescamus. Lu. ij. Item impedimenta auferunt vt diuinis
liberius seruiamus. Exo. xxiij. sed precedet te ꝛc. Item frequenter nos visi
tant et nobis p̄cauent ne offendamꝰ. Isa. lx. ſm penā ꝛc. Item deo semꝑ
assistit vt ꝯtemplet. Lu. ꝑmo et Dañ. vij. decies centena milia ꝛc. Itē orā
do nobis meretur. Job. xxxiij si fuerit. Item a diuina laude non retarda
tur. Isa. vi et Apoc. v. non habebant requiem ꝛc. Item deū sine velamie
facie ad faciem ꝯtemplant. Math. xviij. Angeli eoꝝ ꝛc. Item nulliꝰ corpu
lencie mole in sua substancia vel virtute aggrauat. Lu. vltl.. spūs carnē et
ossa ꝛc Item supra tempus existens in tꝑe operat. angelicus eīn intellectꝰ
cū sit deiformis vt dicit Dyoñ. est instantaneꝰ et ideo sine collectione vni
us ad aliud subito intelligit. et in virtualitate sue substācie in instanti oia
agenda agit. Unde de angelo qui vocatur a philozopho intelligen/
cia dicitur ꝙ sit creatus in orizonte temporis et eternitatis vt patet in ꝑ
mo libro de causis. Itez homines ex subita angeli presentia territos bo
nus angelus blandiendo aspectu consolatur vt dicit Ambro. Luce ꝑmo
ibi. ne timeas zacharia ꝛc. Sed demon ecōuerso quos sua pñtia territos
facit. ampliori horrore concutit vt dicit idem Item angelus quādo vult
apparet et quando vult ab humanis aspectibꝰ occultat vt dicit idē ibidē
Itē corpus ꝓ suo bñplacito operationi sue ꝯgruū vt appareat assumit ⁊

pacto

peracto suo officio idem corpus assumptum deponit. Judic. xiij. Euanuit ꝛc. Item assumpto corpore pro aliqua necessitate non vegetat illud corpus nec viuificat sed tm̄ mouet. vnde quandoqꝫ videtur comedere et bibere vt homo. et tamen non comedit nec bibit. sed potestate sua cibū adnihilat et consumit vt patet Thobie. xij. vbi dicitur. Angelus videbatur quidem ꝛc. Angelus enim non comedit aliqua necessitate sed solum potestate. quia vt dicit Aug⁹. super Gen. ad litteram ultimo. ꝙ radius consumit aquaꝫ potestate. sed terra absorbet necessitate. vnde fuit ibi comestio potestatiua. quo ad masticationem et cibi consumptionem non tamen necessaria quo ad incorporationem. Hec itaqꝫ leuia et plana de ꝓprietatibus bonorum angeloꝝ ad vtilitatem paruuloꝝ dicta ad presens sufficiant.

Caplm̄. xix. de malis angelis:

Sicut bonus angelus hominibus datur ad subsidium et conseruationeꝫ. sic malus angelus datus est vnicuiqꝫ ad exerciciū et probationem. vnde hoꝝ malignorum spirituū caput et dux est Lucifer qui ſm Gregl. sic est dictus pro eo ꝙ alijs angelis clarior est creatus. vnde Gregl. Primus angelus ideo omni lapide precioso ornatus extitit. quia cum cunctis angelorum agminibus prefuit ex eorum comparatione clarior fuit sed contra conditorem suum superbiens lucem et claritatem perdidit et formā deformem et obscuram apostasie sue merito adquisiuit. De hoc dicit Damascl. libro primo. ca. xviij. Ex his angelicis virtutib⁹ qui alijs preerat et cui terre custodia cōmissa est. non natura malus factus sed bonus existens nequaqꝫ ab ipo conditore malicie semitā in se habens. non ferens illuminationē et honorē quē ipe ɔditor largitus fuerat. electione liberi arbitrij sui versus est ex eo qḋ est ſm naturam in id quod est preter naturam. vnde deo rebellare volēs et ꝑmo bono deficiens in malū venit. Et infra. Lumen igiť creatus a cōditore. ꝓpria voluntate tenebra factus est. Simul autem cum eo euulsa ē et consecuta angelorum qui sub ipo ordinati erant infinita multitudo et voluntarie facti sunt mali de bono ad malum declinantes. Item dicitur ibi ꝙ non habent potestatem neqꝫ virtutem contra aliqnem nisi a deo ꝑmissiue et dispositiue concedatur. sed diuina permissione transfiguratur in quācunqꝫ voluerit ymagineꝫ seu figuram. Omnis igitur malicia et immūde passiones ex ipis cogitate sūt q̄s q̇dem immittē. i. suggerere pn̄t. ẜ violentiā inferre non preualent Item quod hōib⁹ est mors angelis est lapsus Post casū eñ nō est eis penitētia queadmodū post mortē hōib⁹ nō est vita. Hucusqꝫ Damas. Itē dicit Gregl. a grā desert⁹. obstinat⁹ in malicia ꝑmansit ita ꝙ nihil bona voluntate velit. libeꝝ liq̇deꝫ hꝫ arbitriū ẜ

depressū

depressum et ad malũ incessanter inclinatum ita ꝙ semper bonũ refugit. malum vero eligere non desistens. Et ideo accidit vt dicit Cassiodorus volebat et cupiebat rapere diuinitatem et amisit felicitatem. Item quia altitudinem sibi incõuenientez indebite appeciit ideo iusto ordine ad ima ruit. vt qui se iuste non tenuit in summo ſm iusticie ordinem se teneat nũc in imo. propter quod dyabolus id est deorsum fluens a sãctis est dictus Multis alijs nominibus nuncupatur quibus sua malicia per nominum similitudinem intimatur. Dicitur enim demon immo ſm plat. in thymeo cacodemon id est mala sciens. demon em̃ sciens interpretatur. Sic autez dicitur propter sciencie qua viget naturaliter perspicacitatem. viget eniz sensu nature experientia temporis. viget intelligencia scripture sicut dicit Beda et etiam Damasc. cap. xviij. De hoc dicit Isidorus. li. vij. ca. vlti. Demones vocant greci peritos id est scientes presciũt eni multa futura. vnde solent dare responsa aliqua In illis enim est cognicio rerum plusq̃ȝ in hoĩbus partim subtilioris sensus acumine. existencia longitudine vite partim per dei iussum angelica reuelatione. Hi corporum aereorũ natura vigent. ante transgressionem celestia corpora gerebant. lapsi vero in aeream qualitatem conuersi sunt. et ista aeris caliginosi spacia tenere permissi sunt qui eis carcer est vsq; ad iudicium. hi sunt preuaricatores angeli quorũ dyabolus princeps est. Item dicitur sathan id est aduersarius. quia ex corruptela malicie deo qui summe bonus est continue aduersatᷣ vt dicit Jheronim⁹. Precipitata audacia magis presumit q̃ȝ possit vt dicit glosa Ysaye. xvi. Maior est arrogancia eius ꝛc. Sicut enim dicit idẽ. poti⁹ vult esse q̃ȝ nõ esse vt pugnet ɔtra deũ. q̃muis em̃ suũ ex hoc sciat crescere nocumentũ. Itẽ vocatᷣ beemoth. Job. xl. ecce beemoth Itẽ beemoth bos vel animal interp̃tatᷣ. demon sicut bos comedere fenũ appetit. quia suggestionis sue dente conterere spiritualiũ virorũ vitã mundam querit Carnalia enim desideria amat demon. Item dicitur leuiathan id est additamentũ Job. xl. quia vt dicit Gregor. malum malo addit et penam pene addere non desistit. Sicut enim sua et suorum crescit culpa. sic et pena. Item dicitur appollion grece. id est exterminator latine vt patet Apoc. xv. quia bona virtutum que deus in ecclesia siue anima plantat malicia ipm̃ stimulante exterminare desiderat sicut dicitur in p̃o Exterminauit eam aper de silua ꝛc. Itez dicitur ɔmuniter dyabolus qui hebrayce dicitur deorsum fluens. quia quietus in celi culmine stare contempsit. superbie sue pondere deorsum cadere meruit. grece vero dicitur criminator eo ꝙ vel ad crimina allicit et inflammat. vel quia electorum innocentiam falsis criminibus inficit et accusat. vt dicitur Apocalipsis xij. Proiectus est accusator ꝛc. Et sicut dicit Isidorus ethimoloiaꝝ. li. viij

Item

Item preter ista nomina multipliciter in scriptura eius malicia denotať
Diciť eñ serpens vel draco ꝓpter eius virulentam astuciam. Apoc.xij.
Leo ꝓpter eius apertam violentiam.j.Pe.vlti.tanq̄ȝ leo rugiens. Vectis
ꝓpter eius obstinatā duriciam. Jsay.xxv. Coluber tortuosus ꝓpter ipi⁹
in isto aere caliginoso latentiam. Et ideo ab Aug⁹.recitať opinio plato
nis de cacodemonib⁹ suꝑ Geñ.ad lrāȝ.li viij.et habeť li.v.siue distinctio
ne.viij.c.pmo. Demones aerea dicunť aīalia. q2 corpoꝝ aereoꝝ vigent
natura.nec ꝑ mortem dissoluūtur.quia preualet in eis elementū aptū ad
paciendū pocius q̄ȝ ad agendū Iteȝ dicit Aug⁹.in.li.de ci.dei.c.viij.De
mones sunt animalia animo passiua mente rationalia tꝑe.id est duratio
ne eterna corꝑe aerea ꝛc. Hec quidē ab Aug⁹.opinatiue et recitatiue sūt
dicta volente insinuare qualiter demon a loco summe illuminoso scȝ celo
empyreo sit expulsus et in hoc aere caliginoso intrusus vt ibi paciatur et
inde assumat corpus qñ a deo ꝑmittiť vt hoim vita ꝑ ipsius ministerium
execrať. ꝓpter quod ab Jsa.faber oflans prunas et formans vas in op⁹
suū dicitur.quia eius exercitio vita electoꝝ qui vasa sunt gr̄e oprobatur
Jsa.lv.Creaui fabꝝ ꝛc. Hiis itaq̄ȝ nominib⁹ et multis aliis modis demon
nominať quibus virulenta eius rabies demōstratur. Dicit eñ Beda in
glo.suꝑ illū locū.vbi Pe.vlti.Circuit querēs quem deuoret ꝛc. Circuit eñ
tanq̄ȝ hostis obsidēs muros clausos explorans vt ꝑ inferiorem partem
ad interiora penetreť Offert oculis formas illicitas vt visu destruat casti
tatem. Aures per canora temptat vt molliat xp̄ianū vigorem. Linguaȝ
cōuicio ꝓuocat. Manū iniuriis lacessentib⁹ ad vindictā prouocat vel ad
cedem instigat. Honores terrenos ꝓmittit et annihilat celestes. et cū la/
tenter nō pōt fallere apertos addit terrores.in pace subdolus.in ꝑsecuti
one violent⁹.ɔtra quem anim⁹ debet esse tantū parat⁹ ad resistendū q̄n/
tum ille est parat⁹ ad impugnandum. Hucusq̄ȝ glosa.

Capitulū .xx. de angelis ꝑuersis.

Mali igiť angeli ɔsentientes voluntali luciferi cadentis irrecuꝑa/
biliter in hoc aere caliginoso velut in carcere sunt reclusi. Cecide/
rūt aūt de luce in tenebram.de scientia in ignorantiā.de dilectiōe
in odiū et inuidiā.de sūma felicitate in sūmaȝ miseriā vt dicit Gregori⁹.
Item demones presūt demonib⁹ ꝫm maiorem scientiā et minorem. aliis
subsūt vt dicit Ambro.suꝑ Lucā. Quāuis eñ obstinati sūt in malo. a vi/
uaci tñ sensu nō sunt penit⁹ spoliati. Nam vt dicit Jsid. triplici acumine
vigent demones. Nam quedam sciunt subtilitate nature. quedam expe/
rientia tempoꝝ et diuturnitate. quedaȝ sanctoꝝ spirituum reuelatione.
Item demones vt dicit Aug⁹ in ei⁹ viuacitate ingenii ɔgnoscūt semiales

reꝝ

rez virtutes nobis occultas quas p ↄgruas et tpatas elementoꝝ com mixtiones spergunt et sic diuersas reꝝ species ꝓducūt. qd eīn posset p se facere natura successiue hoc pōt dyabol⁹ facere p accelerationē operum nature. vñ p artē demonū magi pharaonis serpentes et ranas subito p duxerūt. sicut sup Exo. glosa dicit. Item demonū intentio tota est ad ma lū et ad fatigationē bonoꝝ. et ideo electa sepe pturbant tēpestates in ma ri et in aere ↄcitāt. fruct⁹ terre corrūpunt et deuastāt. vt pȝ Apoc. vij. ca. et lōge peiora facerēt. si boni āgeli nō cohiberēt. et idō qꝛ ↄtinue peccāt quousqȝ vadunt penā suā ↄtinue secū portant vt dicit Gregl. Itē gregl. li. moral. xxxij. demones semp afflictionē iustoꝝ expetūt. sed si a deo ptā tem nō accipiūt ad temptationis articulū nullaten⁹ ↄualescunt. vnde qñ vnū malū intulerint. ad faciendū aliud subito se accingunt. vñ exeuntes ab obsesso porcos intrare pecierūt. Naȝ vt suā agant maliciā etiā bruta ledere appetūt. qñ cohibente eos diuina potētia homines ledere nō psu mūt. Item in li. xiiij. ſm diuersas diuersoꝝ ↄplexiōes. varias diuersis pa rant temptationū illaqueātes deceptiones. nā letos temptāt de luxuria tristes de discordia. timidos de desperatione. supbos de presumptione. Item in li. Regl. pmo antiquus hostis temptans quasi ↄsulendo blanda et illicita animo suggerit. post ad delectationē ptrahit ad extremū p con sensum possidens. violenta consuetudine premit. vñ de ipō dicit Job. xli. Stringit caudā ꝛc. Item idem li. xxxij. Nequaqȝ hostis callid⁹ quēpiam premit. sed calliditate pestifere psuasionis et fraudulētis ↄsilijs interficit quia dum dulcia resonant. ad noxia cor inclinant. Item idem li. viij. sicut est perditus humanis sensibus se obijcit. modo quasi angelū lucis se ostē dit. Item libro. xxxiiij. in fine mundi tanto feruentior erit ad seuiciā quan to se sentit viciniorem ad iudiciū et ad penam. Item ibidem. Tunc quic quid nequiter voluerit callidus exquiret. tunc superbis ceruicem quā al tius eriget et per illum damnatū hominē quē gestabit omne quod pote rit. tunc nequiter ostendet. Item idem libro. xxxiij. Apparente iudicio cūc to assistente celestis curie ministerio. antiquus ille hostis diabolus belua crudelis et fortis in medio captiuus adducet. et cum suo toto corpore et nis gehennis incendijs mancipabit. vbi vtiqȝ inauditū erit spectaculum qñ hic immanissima belua electoꝝ oculis ostendet. Hec pauca de infini tis ꝓprietatib⁹ malignoꝝ spirituū et eoꝝ effectib⁹ dicta sufficiant causa breuitatis. alias vero ipius sathane ꝓprietates opationes et occultas machinationes si quis scire desiderat libꝝ Gregl. super Job plegat et p currat maxime in duob⁹ ca. penult. scȝ. xl. et. xli.

¶ Explicit liber secundus

Incipit liber terti⁹ de ꝓprietatib⁹ anime rõnalis

Adiuuante Jhu xpo in precedentib⁹ aliquas ꝓprietates de substãcia penit⁹ incorporea diuina scz natura et angelica quãtũ ad hoc spectat opusculũ breuiter introduxim⁹ nũc cũ eiusdẽ interueniente auxilio ad creaturã corporeã stilũ ꝯuertamus. a dignissima creaturaꝝ scz homine qui naturã ⁊ ꝓprietatẽ sapit tã corpoꝝ ꝙ̃ spirituũ inchoãtes

Capitulum primũ de hominis descriptione

Cum igit̃ homo ẜm Jsid. sit animal deiforme mansuetũ natura ẜm legem rõnis discipline susceptibile diuinã habens imaginẽ in potentia ꝯgnoscendi et similitudinẽ in potẽtia diligendi. Ad hoc vt rudib⁹ et paruulis hominis ꝓprietates manifesti⁹ innotescant. a ꝑtib⁹ eius ex quib⁹ est ꝯposit⁹ est breuiter inchoandũ et ꝑmo a natura digniori scz ab anima ẜm quã cũ substãcia angelica ꝯuenit ac ꝯcordat. q̃a ẜm illã supra naturã corp̃is homo ad celestia eleuat̃. Nam sicut dicit Jsid. homo abusiue ab humo est dictus cũ ex societate nõ tm̃ corp̃is sed anime sit ꝯcretus. Et ideo grece antropos. i. sursum erectus appellatur. eo ꝙ ab ymo ad ꝯtẽplationẽ sui artificis spũs regimine subleuat̃. vñ poeta Pronaq3 cũ spectãt animalia cetera terrã Os homini sublime dedit celũq3 videre Jussit et erectos ad sidera tollere vultus. Homo itaq3 celum querat et non tanq̃ pecus ventri obediens mentem in terra figat. Cum etiã ẜm Jsid. duplex sit homo scz interior et extẽior. primo ab interiori scilic3 anima est tractandum.

Caplm̃ secundum de homine interiori scz anima

Primo igitur videndum est quid sit anima rationalis ẜm rem et ẜm diffinitionẽ et quid dicat̃ ẜm ethimol. et nominis impositionẽ. Deinde quid ẜm potentiam et virtutem. Tertio quid ẜm effectum et operationem. Quarto quid ẜm sui perfectibilis ꝯparationem scilicet que sit eius proprietas quando cum corpore coniũgitur et que quando ab eo separatur. Anima vero rationalis de qua hic intendimus a quibusdam sanctis et philozophis diffinitur vt spiritus. a quibusdam vt anima. a quibusdam vt anima et spiritus. Jn quãtum anima aũt habet naturam spiritus diffinitur ab Augustino in libro de motu cordis.

Capitulum tertium adhuc de anima.

Anima est.

Anima est substancia incorporea. intellectualis illuminationis a primo vltima relatione perceptiua. Ex qua diffinitione pmā et precipuā ꝯgnoscim⁹ rationalis anime ꝓprietatem. Spirit⁹ eñ human⁹ mediate post angelos est diuine illuminatiōis receptiuus. Item in quantū est anima diffinit̄ dupliciter. Quia vnit̄ corpori scȝ vt motor mobili et nauta naui. et ẜm hoc diffinitur a Remigio sic. Anima est substancia incorporea regens corpus. Et ab Aug⁹. de anima ⁊ spiritu. Anima est substancia quedam rationis particeps corpori regēdo accomodata. ex qua diffinitione alia spiritus ꝓprietas elicitur. scȝ ꝙ quadam necessitate amoris et gubernationis ad regimen corporis sibi vniti naturaliter inclinatur. Ex quo etiā patet ꝙ anima in corpore regēdo non ꝑ dimensionem et loci spaciū in corpore extendit̄. sed eius virtute corpus vndiqȝ regitur et mouetur sicut ponit Calcidius exemplū in ꝯmento sup Thimeū de aranea que in medio tele eius residens sētit qualemcunqȝ motuȝ interius vel exterius factū. sic anima in centro cordis residens sine sui distensione totum corpus viuificat et omniū membrorum motus dirigit et gubernat. Prout aūt ꝯpatur corpori sibi vnito vt forma et ꝑfectio. diffinit̄ a pħo in lib. de anima sic. Anima est endelichia. id ē actus prim⁹ siue ꝑfectio corporis phisici organici potentia vitam habentis Ex qua diffinitione patet ꝙ quāuis corpori sit vnibilis nō tñ oīm sed solum organisato corpi et pħico. id est naturaliter ad susceptionē anime rationalis disposito infundit̄ et vnit̄. Item in quantū est anima et spirit⁹ quadrupliciter diffinit̄. pmo in ꝯpatione ad creaturas generaliter sic ait Aug⁹. in li. de anima et spiritu. Anima est oīm similitudo. Ex quo patȝ ꝙ anima ex sui natura ad suscipiendū in se omniū reꝝ similitudines ē apta nata. vt dicit̄ in li. de anima et spiritu. anima ad similitudinē toti⁹ sapiencie facta in se oīm reꝝ gerit similitudinē. qꝛ similis terre est ꝑ essētiā. aque vero ꝑ ymaginationē. aeri ꝑ rationē. firmamento ꝑ intellectū. celo empireo per intelligentiā. Sexto aūt modo diffinit̄ in ꝯpatione ad deū tanqȝ ad suā causā efficientē sic. Anima est deiforme spiraculū vite Ex quo ptȝ ꝓprietas anime ꝙ ex radice non est. nec ex seminali ratione ꝓpagat̄. ȝ ad viuificationē corpis a deo infundit̄ et creat̄. Itē septimo modo describit̄ in ꝯpatione ad deū sicut ad finē suū sic. Anima est spūs intellectualis ad beatitudinē in se et in corpe ordinat⁹. et ex hoc relucet anime ꝓprietas .s. ꝙ anima nō solū sepata beatificat̄ cū angelis vel sic angel⁹ immo in corpore glorificato ipi⁹ felicitas ampliat̄. Has oēs differentias et diffinitiones sub quadā generali descriptione ꝯprehendit. Jo. damasc. omelia xxvi. Anima est substācia viuens simplex et incorporea. corporeis oculis ẜm ꝓpriā naturā inuisibil̄ ⁊ immortalis rōnalis intellectualis infigurabil̄

organi

organico vtens corpe et huic scz corpi vite augmentacōis sēsus ꝛ generationis tributiua nō aliud habēs pter se ipaz intellectū sed partē suꝑi⁹ purissimā. Sicut etem̄ oculus in corpe. ita est aia intellect⁹ arbitrio libera et volūtatiua et opatiua voluntate vertibilis qm̄ creabilis. Oīa hec ex eius gr̄a qui eā condidit suscipiens ex quo et esse et naturā suscepit. Huc usqꝫ Jo. dam̄. in c. suꝑdicto. Cōsiles etiā ꝓprietates describit Bern̄. sic. O O anima insignita dei ymagine decorata similitudine despōsata fide dotata spū. redempta xp̄i sanguine. deputata cū angelis. capax beatitudīs heres salutis. particeps rōnis. q̄d tibi cū carne. Ex istis multis diffinitionibus et descriptionib⁹ varijs varie ꝓprietates anime quo ad esse nature et etiā gr̄e iā relucent.

Caplm̄ iiij. quō aīa sit a ph̄is descripta.

Quid tn̄ ꝑm rem sit anima. plurib⁹ incertū est. Nā circa hoc antiqui legunt̄ ph̄i varias q̄i otrarias sentētias ptulisse. Recitat em̄ Aristl. in li. de aia. ꝙ plato posuit aiaz essentiā se mouentez Zeno vero dicit aiaz esse numeꝝ se mouentē. Pictagoras armoniā. Paphinio⁹ ydeaz. Asclepides vero dixit aiaz esse q̄nqꝫ sensuū exercitiuū siue osonū Jpocras aūt spm̄ tenuē per oīe corp⁹ dispersum. Eraclius ph̄ic⁹ lucē vel scintillā essentie aiaz vocat. Democrit⁹ spm̄ insertum athomis. vn̄ ꝓpter facilitatē mot⁹ totū corp⁹ aie paruū asserit. Permenides dicit eā ex terra et igne esse. Epicur⁹ dicit animā quandā speciem ex igne et aere esse. Jpert⁹ dicit aiaz quendā vigorē igneū fore. iuxta illud. Jgneus est illis vigor et celestis origo. Cū ergo tot et tā diuersa de substancia anime a sapientib⁹ sint relata. hoc solū sufficiat quo ad pn̄s ꝙ ꝑm sanctoꝝ dicta anima est quedaz spūalis et intellectualis rationalis substācia ad viuificandū et pficiendū corp⁹ humanū a deo ex nihilo sic creata. vn̄ qꝛ substantia est otrarioꝝ susceptiua. susceptibilis em̄ est scientie ꝛ ignorantie. virtutis et malicie et hoc sine substancie sue immutatione seu deperditione. Jtem qꝛ incorporea est nō est sensu corpali peruia. neqꝫ ꝑm dimensionē extensiua. Jtez qꝛ simplex est in natura ideo nec augmēti nec detrimenti est in sua essentia receptiua. et ideo nec in corpore maiori ē maior. nec in minori minor vt dicit Aug⁹. Jtem quāuis simplex sit et inuariabilis in substancia sua. est tamen in potentia sua multiplex. Nam multitudo in virtute et in potentia non ponit maioritatem in natura vel minoritatem. sed quo ad varios effectus est potentialis multitudo in anima. vnde non est maior in tribus q̄ȝ in vna. nec minor in vna q̄ȝ in tribus Patet itaqꝫ multiplex anime proprietas ꝑm rem et diffinitionem. lucidi⁹ aūt patebit anime condicio per nominis ipius impositionem.

Capitulū. v.

Capitulum. v. quo aia a gentilib' nomē accepit.

Anima igit̃ ſm Iſid a gentilib' nomen accepit. p eo q ſm eorum opinionem ventus ſit. quia aerem ore attrahentes viuere videmur. Sed illud apertiſſime falſum eſt. quia multo pri' anima corpori infunditur q̃z aer ore capiatur. quia in genitricis vtero ſtatim viuit̃ quando a dño infundit̃ et creatur. Anima igit̃ dicitur eo q viuit. et corpus cui infundit̃ animat et viuificat. Spūs vero dicit̃ quia vitam in ſe habet ſpūalem animalē et naturalem. et quia ſpirare fac̃ ipm corpus. Idem etiaz in eſſentia eſt anima et animus. ſed anima dicit vitam ſm rationē anim' ↄſiliū. vñ dicunt pħi animā id eſt vitam ſine animo. id eſt ſine ↄſilio pmanere Dicit̃ etiā anima mens. qr tanq̃z caput emi net vel qr meminit. vñ homo ſm mentē dicit̃ ymago dei. Item multa nomina anime ſunt itaq̃z ↄiuncta q vnū p alio ſepe ponit̃ et p diuerſa nomina anima diuerſis reſpectib' nominat̃. Anima em̃ dicit̃ dū animat et viuificat. Mens in quantū recolligit. Anim' dū vult. Ratio dū rectū iudicat. Spūs dū ſpirat. Senſus dū aliquid ſentit. Vñ et p his aie ↄprietatib'. ſcientia q̄ anime q̄litas eſt a ſenſu nomē accepit. Hucuſq̃z Iſi. li. xi. c. x

Capitulū. vi. de potencijs anime.

Anima vero plures habet potētias cū ſit in ſubſtātia vna multiplicē habet ↄpationē ſm quā oportuit diuerſam potentiaꝝ ipi' oſtendere particionē. Compat̃ em̃ ad corpus et ad finem ſuū. et ad actū ſuū. ſm ↄpationē vero ad corpus q̄nq̃z habet potentias. quaꝝ pma eſt ſm aug'. ſenſualitas que vis eſt anime qua mouet̃ et tēdit in corpis ſenſus atq̃z appetit' reꝝ ad corpus ptinentiū. Hac potentia mouet̃ animal ad appetendū delectabilia. refugitq̃z nociua. Secūda potentia eſt ſenſus ſcꝫ vis anime qua ↄgnoſcit res ſenſibiles et corpales qñ ſunt pñtes Tertia eſt ymaginatio qua anima intuet̃ formas rerū corpaliū cū ſunt abſñtes. Quarta eſt ratio que inter bonū ⁊ malū veꝝ et falſum diſcernit. Quinta eſt intellect' que res non materiales ſed intelligibiles ↄprehendit vt deū et angelū et huiuſmodi. Tres pme potencie ſcꝫ ſenſualitas ſenſus et ymaginatio ſunt in anima put eſt corpori vnibilis et ei influit vitā et ſenſū interiorē et exteriorē ad ipi' corpis pfectionē et he potentie hominibus et brutis ſunt ↄmunes. due vero alie ſcꝫ ratio et intellectus ſunt in ea put a corpe eſt ſepabilis et remanet ſepata ſicut angel'. et h ſm duplicē aſpectū. Reſpicit nāq̃z ſupiora et ſic intellect' nūcupat̃. reſpicit et inferiora et ſic ratio dicit̃. Prout aūt aia ↄpat̃ ad finez ſuū triplicē hꝫ potentiā. ſcꝫ rationalē qua tendit in veꝝ. ↄcupiſcibilē qua

tendit

tendit in bonū. irascibilez qua tendit in arduū et eternū. In rationali est cognitio veri. in concupiscibili voluntas et desideriū boni. in irascibili est fuga ꝯtrariꝫ scꝫ mali. Omnis itaqꝫ potētia sic ꝯsiderata est ꝯgnitiua siue apprehensiua veri vel affectiua boni vel motiua ad fugā mali. De vi igit̄ apprehensiua siue rationali omnis sensus oritur. De vi aūt motiua concupiscibili et irascibili nascit̄ oīs affectio siue affect⁹ que affectiōes sūt quatuor. scꝫ gaudiū spes timor et dolor. ꝑme due nascunt̄ de ꝯcupiscibili. nā de re q̄m ꝯcupiscim⁹ gaudem⁹ et gaudendo speram⁹. Due vero alie scꝫ timor et dolor oriunt̄ de irascibili. qꝛ de eo qđ odim⁹ iaꝫ dolem⁹ et dolendo timem⁹. Hi siquidē quatuor effect⁹ virtutū oīm vicioꝝ quedā sūt subtracta materia sicut alias est ostensum et hoc patet per Aug⁹. in libro de anima et spiritu vbi hec omnia declarantur.

Caplm̄. viij. de triplici potentia anime.

Prout vero ꝯsideratur anima ad suū effectū actiuū triplex potētia occurrit. scꝫ vegetabilis sensibilis rationalis immo in diuersis subiectis triplex dicit̄ anima scilꝫ vegetabilis que est in plantis et radicib⁹. sensibilis que est in brutis et aialib⁹. rōnalis in hominib⁹. Unde animā vegetabilē ꝯpat pħs triangulo. qꝛ huiusmodi tres sunt partes. generatiua nutritiua augmentatiua. vnde hec potentia seu anima prima est similis triangulo in geometria. Animā sensibilem ꝯparat quadrāgulo quia quadrangulus ducta linea ab angulo ad angulum duos facit triangulos potentiaꝝ. vbicunqꝫ eñ anima est sensibilis ibi vegetabilis inuenitur. sed non econuerso. Animaꝫ aūt rationalē ꝯparat circulo ratione sue ꝑfectionis et capacitatis. Omniū eñ figuraꝝ ysospermicarum id est equales ambitus habentium maximus est circul⁹ Quāuis eñ perfectibilis facta sit in scientia et virtutibus anima rationalis vt dicitur in libro de anima. perfectissima est et capacissima instar circuli quantū ad potentias naturales. vnde supposita anima rationali presupponitur potentia vegetabilis et sensibilis. sed non conuertitur.

Capitulum. viiij. de anima vegetabili.

Anima igitur vegetabilis potentiam habet generatiuaꝫ necessariam ad multiplicationem specierum. potentiam nutritiuam ad conseruationem indiuidui. sed potentiam augmentatiuam ad perfectionem subiecti. Huic aūt virtuti vegetabili quatuor deseruiunt scilicet virtus appetitiua que fuit necessaria in nutrimento. digestiua que separat conueniens ab inconuenienti in nutrimento. retētiua que trāsmittit ad singulas partes in animalibus et ad singulos ramos in plantis

in plantis qđ cõueniens est in alimento et coniungit̄ eis vt restauret̄ depdi
cio tam in aialib⁹ q̄z in plantis. Expulsiua que expellit illud qđ nature ē
incõueniens et nociuū. Sūt et alie virtutes potēcie vegetabili administrā
tes vt immutatiua. informatiua. assimilatiua. pfectibilis. aspera leuis. q̄ꝝ
dr̄as nō intendim⁹ ꝓsequi qꝛ in libro Johānicij p se patēt. Ex predictis
igit̄ breuiter recollige ꝙ aīa p potentiā vegetabilē in plātis de similib⁹
similia ꝓducit et ꝓducta in esse multiplicat et custodit. Itē que sūt neces
saria ad nutrimentū appetit recipit incorpat atq̄z vnit. Itē que incõuenien
cia sūt abijcit et excludit. Itē p generatiuā virtutē cui deseruit pascitiua
multiplicat speciē et ad esse pducit. Itē p nutritiuā speciē multiplicatam
refouet atq̄z nutrit. Item p augmentatiuā subiectū dilatando in debita
quātitate pficit et ꝓducit. Itē senio et tpis mutabilitate deficit et tandē
pereūte corpore ipa perit. Hec de anima vegetabili hic dicta sufficiant

Capittulum. ix. de anima sensibili.

De anima aūt sensibili quantū ad potentiaꝝ suaꝝ differentias
aliqua pauca breuiter sunt dicenda. Nā virtus sensibilis in sub
tilissimis cerebri ventriculis sedem habet. ab ipo aūt cerebro
per neruos et arterias per singulas partes animalis se diffū/
dens motū ⁊ sensum voluntariū in singulis membris operatur. Duplicē
itaq̄z habet anima sensibilis ptātem. scz apprehensiuaz et motiuā. Appre
hensiua vero diuiditur in sensuz cõmunē siue interiorez et in sensū particu
larem siue exteriorem. sensus vero exterior continet visum auditum gustū
odoratum et tactum. et iste sensus in suis organis producitur taliter ad
effectum. Quidam neruus qui ab anathomia dicitur obticus descendit
a cerebro ad oculos seu ad oculoꝝ pupillas et ramificatur in duas par/
tes. et alius quidem ad aures. tertius ad nares. quartus ad linguam et
palatum. q̄ntus ramificatur ad organa tactus per totum corpus. Per
istos itaq̄z neruos spiritus sensibilis vbiq̄z diffunditur per corpus et ei⁹
virtute totum sensibile et mobile redditur ex cuius spiritus diffusione p
neruos arterias ⁊ musculos tota corporis compago ad motuz habilis
inuenitur.

Capittulū. x. de sensu cõmuni siue interiori.

Sensus vero cõmunis siue interior diuiditur in tres partes ꝺm
tres cerebri regiones. Nam in cerebro sunt tres cellule. scilicet
anterior in qua virtus imaginatiua operatur. que quidem ea
que sensus extrinsecus apprehendit interius ordinat et compo
nit vt dicit Johānici⁹. Est et media cellula scz logica in qua rō sensibilis
vel estima/

vel estimatiua virtus dominat. Est iterum et tertia et postrema que est memoratiua que ea que apprehensa sunt per ymaginationem siue rationem in thesauro memorie retinet et custodit

Capitulum .xi. de virtute sensitiua:

Sensus itaque siue sensitiua virtus que ab anima sensibili procedit est potentia qua anima de coloribus saporibus et aliis sensuum obiectis iudicat et discernit. ymaginatiua vero est virtus qua formas prius a particularibus receptas quamuis absentes apprehendimus vt patet quando montes aureos cogitamus. vel quando propter similitudinem aliorum montium de monte parnaso somniamus. His autem estimatiua siue ratio sensibilis est secundum quam in precauendis malis nobis proinde delectabilibus consequendis prudentes sunt homines et sagaces et hec estimatiua nobis communis est et brutis vt patet in canibus et etiam lupis ratione tamen proprie loquendo non vtunt. sed quadam forti et solerti estimatione. sed de hoc alias. memoratiua vero est vis conseruatiua siue recordatiua per quam species rerum ne in obliuionem veniant reponimus et reseruamus. Unde dicit quidam. memoria est archa siue cistula rationis.

Capitulum .xii. de virtute sensibili motiua.

Uirtus autem sensibilis motiua diuiditur in naturalem vitalem et animalem. Uirtus autem naturalis est motiua humorum in corpore animalis per venas. et habet sedem suam principaliter in epate. eo quod ibi principaliter operetur. Uirtus quoque vitalis habet motum suum per arterias in quibus mouent spiritus a corde procedentes. nam hec virtus sedem suam habet in corde vnde oriunt arterie sicut ex epate vene nascunt. tanti enim caloris est cor quod nisi frigido aere attracto eius calor mitigaretur itaque in semetipso suffocaret. Propter quod per arterias et pulmonem necesse est aerem attrahere et eius incendium mitigare. Uirtus autem animalis motiua que principaliter sedem habet in ventriculis cerebri a quo oriuntur omnes nerui mediante nucha id est medulla spinali que est in spondilibus dorsi mouet omnia membra. primo enim mouet neruos et musculos et lacertos. qui moti mouent et alia membra motu voluntario in omnem partem. secundum vero quod mouet manus dicitur virtus operatiua. secundum vero quod se extendit ad pedes et mouet ad ambulandum dicitur virtus progressiua eo quod secundum eam mouentur animalia motu progressiuo. Recollige igitur breuiter anime sensibilis proprietates huic tractatui congruentes. Est igitur anima sensibilis quedam spiritualis substancia vegetabili nobilior et dignior. rationabili vero longe indignior et ignobilior.

Nam

Nam eius esse et operatio dependet a materia siue subiecto cui⁹ est perfectiua vnde pereunte corpore perit eius essentia et operatio nec permanet a corpore separata. quādiu tamen est in corpore nobiles habet operationes. Est eñ corpoꝝ animaliū sensificatiua et in ip̄is sensuū interioꝝ et exterioꝝ ẜm organoꝝ exigentiam ꝺpletiua. Item omniū membroꝝ scd̄m omnē partem est motiua. Item per singulas partes corporis est sue virtutis distributiua vel diffusiua. Item ẜm maiorem nobilitatem organorum et membroꝝ est nobilium actionū productiua. Item somni et vigilie in animalib⁹ est effectiua. Item virtute eius ad interiora reuocata in interioribus corporis fortius est actiua. Item diffusa per exteriores sensus ⁊ circa diuersa occupata debilius in singulis operatur. quando eñ actualiter intenditur in visu debilitaẗ et remittiẗ in auditu et sic de aliȷs. Unde dicitur. Singulis intentus minor est ad singula sensus. Item in extremis et nimis excellentibus eius virtus obtunditur. sed in mediȷs delectatur. Item eius virtus et operatio impeditur quando ꝓpter opilationē meatuū et poroꝝ in membris spiritui sensibili via seu transitus denegaẗ vt in paraliticis epilenticis et aliȷs patet. Item ex nimio calore dissoluente et poros dilatante virtus eius dissoluitur sicut ex nimia frigiditate cōstringente ne se diffundat coartatur. Item ex odoriferis virtus animalis deperdita restauraẗ sicut ex fetidis corrumpiẗ et grauatur Sed hec de virtute sensibili iam sufficiant.

Capitulū. xiiȷ. De anima rationali.

Anima vero rationalis siue vis intellectiua idem est quod intellectus. Unde diuiditur ẜm duos p̄ncipales actus id est intellectum speculatiuū et intellectum practicum. Intellectus eñ speculatiuus exercetur in contemplatione. intellectus vero practicus in operatione. et ẜm hanc radicem diuiditur vita actiua et ꝺtemplatiua. Anima igitur rationalis perpetua est ⁊ incorruptibilis ac immortalis ꝓpter qd̄ et p̄ncipalis eius act⁹ scʒ intelligē nullaten⁹ dependet a corpore et ideo perfecte viuit et intelligit a corpore separata immo quanto plus se corpori immerserit tanto tardius et imperfectius intelligit et quāto se magis a carnalibus nexibus subtraxerit tanto facilius ⁊ clarius apprehendit. Uoco autem hec immersionem vel per fantasticam ymaginationem. vel per delectationem carnis siue temporalium dilectioneʒ. vnde dicit Gregori⁹ Homo sicut in medio creatus est vt esset inferior angelo superiorqꝫ iumento. ita habet aliquid quod necesse est conuenire cū summo et aliquid cum infimo. Immortalitatem quidem habet spirit⁹ cū angelo. mortalitatē corp̄is cū iumēto. Anima igiẗ si ad deū ꝑ rōeʒ ꝺuertiẗ

illuminaẗ

illuminatur melioratur et perficitur. Si vero per affectiones ad creaturas cõuertitur obscuratur corrumpitur et deterioratur. quãuis enim anima in se considerata immortalis sit et perpetua. passibilis est tamen ex colligatione corporis cui est coniuncta. vnde Aug⁹. in libro de anima et spiritu. anime in corporibus viuentes per dilectionẽ rerum sensibiliũ corporalibus ymaginibus afficiũtur. a corporibus exeuntes in eisdem ymaginibus tormenta paciũtur. Propterea enim corporalib⁹ passionibus ibidem detineri possũt quia hic mundate a corruptione corporum non fuerunt. Ex quo patet quod anima quãuis in sui natura sit purissima. impuritatem contrahit a carne cum originaliter est corrupta sicut vinũ vel alius quicunque liquor ex vase corrupto contrahit infectionẽ. et ideo exuta a corpore quandoque ex colligatione corporis secũ sordes defert. et ideo necesse est vt purgentur sicut gemma de luto nouiter emundata. Hec aũt omnia de dictis Aug⁹. sunt excepta. Recollige igitur ex predictis quod anima rationalis inter omnes creaturas diuine ymaginis et similitudinis est expressius representatiua. et hoc quia trina est in potentia. quamuis vnica et simplex sit in natura. Item omniũ rerum similitudinẽ est in se contentiua. Et ideo anima dicitur omniũ rerum similitudo vt dicit Aug⁹. Item semel creata in corpore vel extra corpus est in esse perpetuo permansiua. Nam vt dicit Cassiod. nunquam ad diuinã ymaginẽ diceretur creata si mortis termino clauderetur. Item endelichia est corporis organici phisici et ideo ipsius corporis in parte et in toto est perfectiua. Item ex natura sibi indita est naturaliter boni et mali veri et falsi diiudicatiua et libere electiua. Item secundum diuersas potentias formarum et specierum diuersarum rerum presentium et absentiũ est apprehensiua. Nam res materiales per suas naturales formas presentes vel absentes discernit. res vero immateriales per sui presentiam comprehendit vt ait Aug⁹. Item per reflexionem sui ipsius supra se. sui ipsius est cognitiua vt dicit phs. Nam videndo et intelligendo cognoscit se etc. Item illuminationũ et impressionũ diuersarum ad modum tabule est naturaliter receptiua Item cum naturaliter incorporari et corpori vniri appetat. vnionis cum corpore est naturaliter affectiua. Item naturaliter est appetitiua boni et malicie fugitiua. quamuis enim ex defectu liberi arbitrii quandoque malũ eligat. tamen ex natura malo remurmurat vt dicit Augustin⁹ Unde anima vegetabilis appetit esse. sensibilis appetit bene esse. rationalis autem affectat optimum esse. Et ideo nunquam quiescit nisi cum optimo coniungatur. Locus enim anime rationalis est deus ad quẽ mouetur vt in eo quiescat non per distensionem sed potius per desiderium et amorem. Hec itaque anime proprietates cum aliis supra positis iam sufficiant

sequitur c. xiiii

Caplm̄. xiiij. De v̄tutib⁹ aīe quib⁹ potens est suas operationes exercere.

POstq̃ʒ diximus de ꝓprietatib⁹ anime in se et in suo corpore con siderate. restat videre de ipsius virtutibus quib⁹ potens est su/as operationes in corpore exercere. Hec aūt virtus est poten/cia anime ei essentialiter attributa ad suas pagendas in cor/pore actiones. Nam mediante hac virtute corpus viuificat cor et arteri as ɔstringit ɔtinue et dilatat. sensum et motuʒ voluntariū om̄i animato corpi administrat vt dicit Constātl. li. xiij. Hec itaqʒ est triplex. naturalis que est in epate. vitalis siue spūalis que in corde. animalis que in cerebro sedem habet. Actio igit̄ virtutis naturalis in aialib⁹ et in plantis omūis est que generat nutrit et augmentat vt idē dicit Constl. Est autē genera/tio ꝓut hic sumit̄ substancie humoris vel rationis seminalis in substāciā plante vel aialis opatione nature facta mutatio. et hec virt⁹ incipit opa ri a tp̄e generatiōis vsqʒ ad pfectionē plante vel aialis. Huic aūt genēa tioni naturali due virtutes. scʒ immutatiua et informatiua subministrant Nā virt⁹ immutatiua est illa q̃ substātiaʒ seminis transmutat et ɔuertit in substantiā singulaꝝ ꝑtiū plāte vel aialis. et hec virt⁹ istā facit transmu tationē mediātib⁹ quatuor qualitatib⁹ p̄mis. scʒ calido frigido hūido ꝛ sicco. nā ꝑ calidū ꝛ humidū opat̄ substantiā molliorē vt carnē in aialib⁹ flores et medullā in arborib⁹. ꝑ calidū et siccū opat̄ radices in vegetabi lib⁹ cor in animantib⁹. ꝑ frigidū et humidū opat̄ vt in plantaꝝ folijs et animaliū pilis. ꝑ frigidū et siccū opat̄ vt ꝑtʒ in neruis et ossib⁹ animaliū in truncis et corticib⁹ arboꝝ et plantaꝝ. virtus vero secundaria scʒ infor matiua. actioni nature in generationib⁹ est necessaria. qꝛ ordinat ꝛ distin guit formā et speciem ipi generato per partes singulas ɔgruentes. Naʒ hec virt⁹ ꝑforanda pforat. vacua ɔcauat. aspera lenificat. et nimis lenia asperat. et vnicuiqʒ particule supficiē pficit et figurat. He aūt due virtu/tes scʒ immutatiua et informatiua nō diuti⁹ opant̄ nisi quousqʒ ipa res generata vt animal vel planta in esse nature ɔpleat̄. Et ideo necesse fuit vt virt⁹ nutritiua ad ɔseruationē generatiōis ɔtinue sequeret̄. est eīn ipi⁹ generatiue virtutis adiutrix et ministra. qꝛ in longitudine latitudine ꝛ ꝓ funditate augmentat et extendit ip̄m generatū. Pascitiua quoqʒ virtus nutritiuā adiuuat et ei ministrat quia cibū ab aialib⁹ assumptū in mem/bris assimilat et solidat et quod dissolutum est ac deperditum vi caloris vel aliq̃ passiōe aeris reparat et restaurat. et ideo nat̄a mirabilis pasciti uā v̄tutē nutritiue fec̄ adiutricē et vtrūqʒ sbiecit ministerio v̄tutis genēatie

Huic

Huic ergo pascitiue virtuti. quatuor virtutes particulares subministrāt scʒ appetitiua que nutrimentū ōueniens attrahit ipis membris et ad nutrimentū carnis attrahit tempamentū sanguinis. ad nutrimentū cerebri et pulmonis tempamentū fleugmatis.et sic de aliis. Item ei coopat virtus digestiua que ōuenientia ab incōuenientib' nutriendo separat et diuidit pur ab impuro. Item virtus retentiua que scʒ pur nutrimentū custodit. et quod iā actione nature excoctum est singulis membris incorporat assimilat atqʒ vnit. Iteʒ expulsiua que superflua a membris tracta eis nullaten' assimilando a necessario expellit. Et ideo sicut vis appetitiua operat cum calido et sicco et digestiua cum calido et humido et retentiua cū frigido et sicco.sic expulsiua cū frigido et humido opat.

Caplm̄.xv. De virtute vitali cui' iniciū est cor:

Virtutem aūt naturalem sequit virtus vitalis que viuificat cuius fundamentū siue pprīū domiciliū est cor a quo pcedit vita ad omnia membra viuificanda. Istius virtutis operationi cooperat vis voluntarie motiua qua cor et arterie dilatant et ostringunt. Et dicit hec dilatatio motus cordis a medio in omēs extremitates. Sic ecōuerso ostrictio dicit motus ab extremitatib' ad ipm mediū sicut est in fabrorum follibus videre. Virtus ergo vitalis cor dilatando mediante pulmone ad cor aerem attrahit et a corde ad alia membra p arterias transmittit. Et ista virtus p virtutē dilatatiuaʒ cordis et constrictiuam. anhelitum in animali operatur qui mouet pectus motu continuo. neruis tamen motis primit' et lacertis. Iste aūt flatus siue anhelit' necessarius est ad caloris naturalis mitigationem et ad spiritus vitalis nutrimentū necnon ad spiritus animalis generationem. Custodia enim caloris naturalis est frigidi aeris temperatus attractus et custodia vitalis ex cuius temperemento generatur spiritus animalis. et ideo ad vite conseruationem nihil est magis necessarium qʒ anhelitus bene disposit' in omnibus ordinatus. Hec omnia habentur Constantī. in pantegni. Sine cibo em̄ et potu ad horam potest consistere animal sine attractione vero aeris nec ad momentū potest animal in debita consistentia permanere. Corrumpitur tamen hic anhelitus siue aer attractus multis modis ⁊ sequitur necessario destructio animalis. Primo ex cerebri mala dispositione. nā cerebro quocūqʒ modo in suo officio impedito pter defectū influentie spirituū. deficit cordis dilatatio ⁊ debita ostrictio. vn̄ sequit necessario aialis suffocatio vt ptʒ in apoplexia et in aliis causis osilib'. Itē idē accidit ex cordis lesiōe qn̄ hūorum ibi nat̄alit exn̄tiuʒ fit euacua° et p ośs

spirituū

spirituū exinanicio sic aeris attractio non habet locum. Item idem acci
dit ex subita caloris naturalis ad interiora cordis repcussione vt patet
in timorosis et fleobothomis qui aliquādo deficiūt et sincopizant. Itez
idem accidit ex epatis infectione. nam corruptio epatis generationē au/
fert puri sanguinis quo calor naturalis nutritur quo ablato spūs vitalis
deficit et p cōsequens anhelitus particulariter vel vniuersaliter impedit.
Itē idem accidit ex pulmonis pforatione vt ptz in ptisicis in quib' ven/
tus astrictus p occultos poros euanescit et ad tempandū calorem cor/
dis nullaten' satisfacit. Item idem accidit in omī et maxime interiori va/
cuitate corpis subita repulsione vt patet in submersis in quib' poris opi
latis anhelitus intercluditur et simpliciter impedit. Item ex nimia aeris
corruptione vt patet in pestilentia et corrupto aere quādo spūs vitalis
suū contrarium fugiens interioribus cordis se intercludit et ex corrupto
aere iaz oppressus cor et alia corporis membra regere non sufficit. immo
deficit in se et quasi subito euanescit. et tunc mors. Item ex humoꝝ tho/
racis et pectoris infectiua corruptione vt patet in leprosis. Item ex via/
rum canalium pulmonis obstructione vt patet in spasmaticis anhelosis
et alijs. Item ex speciali cordis corruptione sicut ex morsu alicuius vene/
nosi reptilis cuius venenū ad cor penetrans naturalem calorem vincit. ⁊
sic anhelitus via intercluditur. Itez nimia calidi aeris rarefactione sicut
ꝯtingit ex balneo nimis calido vel sole feruentissimo poros nimis rarefa
ciente et aperiente. vnde fit nimia caloris naturalis exalatio ⁊ sic non suf
ficit aer frigidus attractus ad caloris accidentalis mitigationem et sic
anhelitus impeditur. Item idem accidit ex aere nimis frigido lacertos
et neruos pectoris constringente. vnde ⁊ vis attractiua aeris impeditur
vt patet in dormientibus super niuem Item idem quandoqz contingit
ex vene cordis que dicitur concaua vena opilatione qua opilata et inc/
clusa denegatur transitus siue via sanguinis ab epate ad cor ad vitalis
spiritus nutrimentū. vnde calore intenso et humore subtracto animal suf/
focatur quia non sufficit aer ad cor refrigerādum. Item idem accidit ex
colere siue alterius humoris in subtilissimis venis cordis intēsione vt pa
tet in acutis febribus in quib' deficit anhelitus. Item ex gutturis et alio
rum meatuum exterioꝝ nimio et violenta constrictione vt est videre in
suspensis et suffocatis in quibus intercepto anhelitu cor subito intendit
et sic animal subito moritur. His et multis alijs modis vitalis virtus p
defectum anhelitus impeditur. Ex virtute spirituali procedūt. ira pugna
indignatio emulatio. et consimiles passiones que quidem surgunt in bru
tis ex motu spiritualis virtutis cum impetu et sine discretione. sed in ho/
minibus ordinande sunt et regende sub certa animi ratione. Hec de spiri
tuali siue vitali virtute sufficiant.

¶ c. xvi.

Capitulum decimumsextū. de virtute animali.

Virtus animalis sedem et locum habet in superiori parte hois scʒ in cerebro . et hec est triplex scʒ ordinatiua sensitiua et motiua. Ordinatiua per se solum explet cerebꝝ. nam in prima parte sui in anteriori cellula ordinat fantasiam siue ymaginationē in media cellula ordinat estimatiuā et rationem et iteꝝ in posteriori cellula perficit memoriaʒ et memoratiuā actioneʒ. nam virtus ymaginatiua illud quod format et ymaginatur transmittit ad iudicium rationis. Ratio vero quod ab ymaginatione recipit et quasi iudex iudicat et diffinit ad memoriaʒ transmittendo. Memoria ea que fuerunt in intellectu posita recipit. et donec illa ad actum reducat. conseruat firmiter et custodit. Secunda virtus scilicet sensitiua sic habet formari. nam spirit⁹ animalis ab interioribus ventriculis cerebri mediantibus quibusdam neruis qui sūt mollissimi progreditur ex quibus sensus formatur. vnde quidam dirigūtur cū spiritu animali ad oculos vt ibi formetur visus. quidam ad nares vt formetur olfactus. et sic de alijs. Sensus igitur visus subtilior est cū sit natura eius ignea. Auditus sensus est aereus quia percussi aeris sonit⁹. deinde subtilior est olfactus cum sit natura eius fumea. deinde gustus cū sit eius natura aquea. postremo sensus tactus grossior est omnibus. quia natura sua cum sit terrea in duris scʒ in ossibus et in neruis in asperis lenibus frigidis ⁊ calidis est necessaria. Horꝝ sensuū singuli habent sua officia vt immutati et informati a suis obiectis que sentiunt vt sua sensata intellectui representant.

Capitulū decimūseptimū de virtute visibili.

Sensus igitur visus cum sit igneus est simplicissimus vnde ⁊ remotissima subito comprehendit. Sensus autē visus sic format. In medio quippe oculi scilicet in pupilla est quidam humor purissimus et lucentissimus qui cristalloides a philozophis est vocatus. eo ꝙ more cristalli ad suscipiēdas varias coloꝝ formas subito coaptatur. Visus enim est sensus coloꝝ figurarum et formarum proprietatum exteriorum susceptiuus et discretiuus . vnde ad visum perficiendū sunt hec necessaria scilicet causa efficiens organum siue instrumentum cōueniens exterior res operans siue aer deferens anime intentio et motus mediocris. Causa efficiens est virtus animalis. Instrumentuʒ est humor cristallin⁹ in vtroqʒ oculo collocat⁹. clar⁹ et rotund⁹. Clar⁹ est vt sua claritate spm̄ et aerē oculis irradiet. rotūd⁹ vt min⁹ sit passibil' qꝛ fōr rotūda

in laterib⁹

in lateribus elisa angulos nō habet in quibus contineatur superfluitas prestitura lesionem. Exterior res cooperans est aer sine quo mediante visus non potest perfici. vt em̄ visus perficiatur in quibusdam animalibus aeris claritas exigitur. in quibusdam vero obscuritas. in quibusdaz autē mediocritas. nam in murilegis exigetur obscuritas in vespertilionibus et in quibusdam alijs animalibus mediocritas vt post patebit. Item attentio etiam anime est necessaria. dum em̄ circa rem aliquam inuestigandam alio sensu est intenta oculus minus perfecte videt. quia de re visa nō iudicat. Item necessarius est motus mediocris. si em̄ moueretur res visa ex multo impetu visus confunderetur et ex motu nimio et continuo disgregetur vt patet in remo fracto apparente in aqua propter motum aque velociter. Sic etiam aliquod lignum oblongum velociter motum apparet rotundum De visu vero qualiter fiat fuerunt apud veteres varie opiniones. Fit autem ꝫm philozophum vt patet ex primo capitulo perspectiue tripliciter visus. Uno modo per directas lineas super quas venit species rei vise ad visum. Alio modo super reflexas quādo scilicet primo multiplicantur species a re ad speculum et a speculo fit reflexio ad visum Tertio modo fit per lineas que licet non sint reflexe ab aliquo sed diriguntur inter rem et visum. non tamen vadunt incessu recto semper sed aliquando diuertunt a via recta quando scilicet medium multiplex interponitur. Et sunt ista media diuersarum dyaphoneitatum vt quando vnuz densius est et aliud rarius id est minus densum et rarum. Aliquando em̄ occurrit medium alterius nature sed frangitur radius siue species radiosa nisi veniat super lineam cadentem perpendiculariter super illud medium. secundū occurrens et voco lineam cadere perpendiculariter super corpus planum ad angulos rectos. super corpus vero spericum quādo cadit in eius centrum. Ad visum autem primo modo dictum nouem precipue exiguntur sicut habetur ibidem. Primū est sanitas siue bona dispositio organi visus. Secunduz est oppositio visibilis contra visum. quia visus tali modo videndi non videt nisi rem illam cuius partibus venit species super lineas rectas cadentes in centrum oculi que omnes linee ducte a singulis partibus rei faciunt vnam piramidez cuius conus est in pupilla et basis in re visa. vt patet in hac figura. A enim et b. sunt axes quando videns directe intuetur punctū. c. Quando vero intuetur punctum. d. tunc ille due. b. c. exeuntes ab oculis dicuntur axes quia exeūt immediate ab oculi medio ad rem visam. Tertium est distancia proportionalis. Quartū est situs determinatus non nimis ab axe visuali elongatus. quia illud scilicet quod multum elongatur ab ipso axe licet visui

A B

D C

opponatur

oppōnat̄.tñ distincte nō ɔgnoscit̄. Axis visualis est radius ille a b
siue linea que intelligit̄ duci a medio visus ad punctuz rei vise
directe ad oppositum in medio visus. vt patet in hac figura.
Quintū est soliditas seu densitas rei vise qr quod est omnino
peruiū non videm᷒. vnde et aer nō videt̄ eo ꝙ est in fine dyaphoneitati
et non habet dēsitatem vt dicit autor scientie ꝑspectiue. Sextū est magni
tudo debita rei visibilis quia res potest esse ita parua ꝙ non videbitur
in aliqua distantia. quia visus non est nisi per piramidem ad oculum ve/
nientem que si fuerit valde parua occupabit partem visus valde paruā
Sed visus non sentit visibile nisi quando pars supficiei sue immutata fue
rit quantitate visibili. Septimū est raritas medij interiacentis qm̄ mediū
si fuerit densuz impediet̄ multiplicatio speciei vt nō veniat debito modo
et de facili ad pupillā. Octauū est lux. quia species visibilis non immutat
visum nisi cū luce. Nonū est tempus. quia visio fit in tempore sicut ꝓbat̄
in ꝑspectiua. quāuis em̄ visibile subito ostēdat̄ visui nō tñ discrete ɔgnos
ceret̄ nec distincte nisi aliqua habita anime deliberatione que mora indi
get et tempore. Et ideo attentio anime est etiā necessaria in predictis vt
supra dictū est. preterea ẜm pħm nō solū venit species rei vise ad visū ẜm
piramidē visualem. sed species visus ad rem sup ɔsimilem piramidē extē
sam in eodē loco. dicit em̄ Aristl̄. in. xix. libro de aialib᷒. ꝙ nihil aliud est vi
sum videre q̄ꝫ ꝙ visus exeat ad rem visaz. Et ideo vult Aug᷒. ꝑmo libro
sup Gen̄. et. vi. musice. a re aūt visa nihil venit nisi species eius neqꝫ a visu
ad rem venit aliud q̄ꝫ species eius. nihil em̄ exit ab oculi substancia quod
corrūperetur sed exit ab oculo conus pyramidis et dilatat̄ eius basis su/
per totam supficiem rei vise. Jteȝ ꝓbat autor ꝑspectiue in li. ꝑmo ꝙ nihil
videt̄ nisi ꝑ lucem orientem sup rem visam. ab eadē vsqꝫ ad oculum multi
plicatam. vnde necessario exigitur tertia pyramis scꝫ ip̄ius lucis. et oīm
istoꝝ triū pyramidū coni sunt in oculis et bases in re visa. Qñ ergo vi/
sus habet species venientes sup has tres pyramides. tūc transit species
lucis et coloris ꝑ mediū tunicaꝝ et humoꝝ oculi vsqꝫ ad humorē cristal
linū et ibi incipit anima facere iudiciū de re visa per speciē illā. sed ibi non
ɔplet̄ immo vlterius multiplicatur species vsqꝫ ad neruū obticuz siue cō
cauū qui latet in supficie cerebri et ibi est virtus visiua in radice et suppo
sito ꝑmo principali et vno. aliter em̄ vna res semp videret̄ due ꝓpt̄ duos
oculos nisi ɔtinuarent̄ ad vnū organū in quo fit vna fontalis diriuata
ad pupillas. Hec omnia ostendit autor ꝑspectiue. Aliā rationē visus ostē
dit et assignat Constantī. li. iij. ca. xi. Dicit em̄ spiritū visibilē oculū et ae/
rem corpora clara esse que irradiatione quadā sese inuicē irradiando im
mutant. Aer em̄ qui iuxta est rem videndaz ab eius ꝓprietatib᷒ immutat̄
et sic

et sic immutatus oculo se offert a quo spiritus inuisibilis immutatur. naꝫ
ista virtus visiua vsqꝫ ad extremas partes pupille se diffundens aeri im
mutato adiungit et quasi vnū cū illo efficit. et anime iudicio color mediā
te aere delatus anime iudicio presentat. Aer em̄ ex varietate formaꝝ sibi
obiectaꝝ facile immutat. sicut videm⁹ ex obiectu panni rubei ad solis ra
dium vicinū aerem colorari. vnde nō est miꝝ si oculū claꝝ ⁊ dyaphanuꝫ
sibi immediate diunctum qualitate et forma consimili afficiat et immutet
Quantū igitur sufficit ad presens opusculū breuiter recollige ꝙ visus vl
virtus visibilis ceteris sensibus est subtilior et viuacior. vnde a viuacita/
te visus nomen accepit vt dicit Ysid. Item ceteris sensibus est dignior. et
ideo ſm situm alijs est superior. Item in effectu tanqꝫ quedam ignea vis
alijs est potentior quia alij sensus ꝓpinquiora. hic vero sua virtute remo
tissima ꝯprehendit sub angulo recto et pyramidali visa dijudicat et dis/
cernit. ſm nobiliorem naturam dispositioni organi faciliori modo inter
videnda distinguit. Unde dicit Aristo. libro. xij. ꝙ visus bonus et acut⁹
erit ex humore temperato. vnde et aues vt aquile vncoꝝ vnguiū sunt a/
cuti visus. et hoc ꝓpter purum et subtilem humorem et temperatū in or/
ganis visus existentem. et tales aues a remotis et altissimis locis vident
cibū. et tales aues altius se eleuant qꝫ alia volatilia. Aues vero in terra
manentes non sunt acuti visus. vnde prope et non de longe vident cibū
suū. Item idem libro. xix. oculi glauci non sunt acuti visus de die neqꝫ ni/
gri de nocte ꝓpter paucitatē aūt humoꝝ. oculus glaucus mouetur motu
maiori. vnde et virtus visiua debilitat. Nigri aūt oculi mouentur min⁹
ꝓpter multitudineꝫ humoris. et lumen noctis est debilius et humor in no
cte est naturaliter grauis motus. Et ideo spiritus visibilis intercluditur
per humorem ⁊ impeditur. Item idem visus senū non est acutus. quoniā
senū cutis est rugosa. ex quo patet ꝙ ex bonitate organi vl debilitate de
bilitat et fortificat vis videdi. vnde dicitur ibidem. Cum oculi animaliū
habent coopertoriū et fuerit humor in pupilla mundus et temperatus
et motus etiam temperatus. et cutis super pupillam tenuis. tūc visus est
acutus et videt a remotis. sed tamen non perfecte distinguit a remotis
inter colores et differentias corporis. visus tamen talium animaliū meli
or est visu eoꝝ quoꝝ humor in oculis est multus ⁊ non habent cooperto
riū omnino. Nam ꝓpter continuā apertionem spiritus visibilis disgrega
tur et pupilla etiā de facili leditur. et sic visus impeditur In habentib⁹ ve
ro palpebras et coopercula. patet causa contraria. Dicitur etiam ibideꝫ
ꝙ tam visus acuti causa in videndo a remotis est propter situm oculo/
rum. Nam oculus eminens est parui visus et non videbit bene a remotis.
sed oculus profundus videt a remotis. Nam motus eius non diuiditur
nec ꝯsumit.

nec consumit. sed exit ab eis recte virtus visibilis et vadit directe ad res visas vnde cū extra oculum non fuerit coopercul nccessario debilitatur visus. nec videbit a remotis nisi debiliter. Huc usqꝫ Aristotl. libro. xij. Et hec sufficiant que de visus ꝓprietatibus generaliter iam sunt dicta. nam alia patebunt infra vbi de natura et ꝓprietate oculi tractabit

Capitulū. xviij. de auditu.

Virtus audibilis in aurium organis suū sortitur effectum. Est aūt auditus sensus proprie sonoꝝ perceptiu⁹. Unde ad perficiendū auditum quatuor ad minus sunt necessaria. scꝫ causa efficiens organū conueniens mediū ordinate sonū deferens anime intentio de his conferens vel de his intendens. Causa efficiens est virtus animalis audibilis. Instrumentū conueniens est quoddā os petrosum siue cartillaginosum auribus suppositum quod quidem est concauū siccum tortuosum et duꝝ. concauū est siquidem auditus organū vt in sui concauitate spiritū et aerem contineat. tortuosū est ne stupor ex subita et vehementi allisione natus spiritū audibilem ledat. et ideo organi circularitate sonus temperate susceptus spiritū audibilem nō reuerberat ꝫ perficit et delectat. duꝝ etiā est et siccū vt sic in eo melior et fortior fiat aeris allisio et sic sonitus maior fiat vt patet de tympanis que melius resonant flante borea vento scꝫ frigido et sicco q̄ʒ austro humido atqꝫ lento vt dicit Constl. et etiā Aristl. mediū vero deferens percussus est aer qui auriū foramina subintrat et allidit os penetrosū quod primū audit⁹ instrumentū est etiā necessaria anime intentio quia quādiu solicita est et intenta ad diuersa min⁹ indiget ad perficiendā virtutis audibilis actionē sicut videm⁹ in multis vndiqꝫ circūdatis. quia fere nihil audiūt cū mens ad singula suā non habet attentionē et ideo nihil percipit tunc auditu. Fit aūt auditus hoc modo. duo nerui ab interiori parte cerebri exeuntes in ossibus petrosis auriū infigunt ꝑ quos spiritus animalis ad ossa defertur predicta quibus exterior aer formā alicuius soni referens et immediate cōiungit. vnde aer percussus ossa illa allidit et spiritus in eis existens ꝫm ꝓprietatem aeris ibi existentis et neruos allidentis immutatur Spiritus vero sic immutat recurrens ad suam cellulam fantasticā immutationem anime representat et sic audit⁹ perficit. Patet igit ꝙ audit⁹ merito dicit aereus eo ꝙ ꝑ aerem repercussū habet semꝑ generari. inde est ꝙ natura posuit sensū auditus in medio rotundi capitis vt dicit Aristl. libro. xij. quia audit⁹ circulariter et non directe sonū aeris percussi vndiqꝫ apprehendit. hic etiam sensus sicut et ceteri cōtristat. quia corrumpitur in extremis et in medijs delectat et saluat. vnde dicit Ambro. in Examerl.

Incolas

Incolas regionis vbi oritur nilus auditu esse penitus puatos pter fragorem et strepitū horribilem. quoniaʒ idem fluuius de montis precipicio corruens incolaꝝ aurib' incurrere osueuit. Hic etiā sensus sicut et ceteri multis subiacet passionib' quia quādoqꝫ totus auferꝫ et tunc surditas vocatur. et quandoqꝫ minoraꝫ et tunc grauitas auditus nominaꝫ. qñqꝫ aūt cursū suū egrediꝫ. causa aūt passionis quādoqꝫ est ex vicio cerebri siue nerui qui est via auditus et hoc quia opilatur. vel quia aliquo morbo officiali aggrauatur. Item ex vicio ipaꝝ auriū quia quandoqꝫ a diuers humoribus corrumpunꝫ. quādoqꝫ putredines in suis ocauitatib' coadunantur. quandoqꝫ lapides vel alia que transitum aeris ad spiritū audibilem impediunt immittunꝫ. quādoqꝫ ex titillatione vermiū ꝛ corrosione nerui audibiles molestanꝫ. quādoqꝫ etiā ex aere corrupto calido vel frigido instrumenta auditus inficiunꝫ et ledunꝫ. quādoqꝫ etiā ex grossa vētositate in poris neruoꝝ sensibiliū interclusa via audit' impeditur vt patet in illis quibus videtur ꝙ audiant fistulas cornua aut campanas ex quibus oībus virtus auditiua lediꝫ vel auferꝫ sicut in tractatu aurium post dicetur.

Capitulum. xix. de olfactu

Olfactus siue odoratus est sensus pprie odoꝝ pceptiu' ad quē pficiendū exigitur spiritus animalis tanqꝫ causa efficiens. Necessariū aūt est organū expediens scꝫ nariū pfecta dispositio in quib' sunt caruncule ad modum mamillaꝝ dependentes q̄ sunt ppria organa odoratus et recipiunt spiritū animalē per quosdā neruos a cerebro descendētes. Nares eñ nō sunt pprie instrumenta olfact' que sunt cartillaginose. ꝛ ideo sunt insensibiles. quod patet qꝛ in eis abscisis nō priuaꝫ animal odoratu. Similiter nos per fetida loca transeūtes si flatum repressim' subintrantē nares aerem fetidū non sentim' et hoc est quia ille caruncule opilate quasi quodā motu voluntario sunt obstructe Sunt etiā he caruncule concaue et spongiose. ideo concaue vt in sua concaua porositate fumū a re odorabili recipiant resolutū. ideo etiā sūt spōgiose vt in eis vigeat virtus attractiua. et ideo exterior necessaria est aeris cooperatio vt scꝫ aere ꝫm fumositatem a re odorāda resoluto immutetur in ipis carunculis incorporetur. Unde sicut habet fieri odorat' spiritus animalis per quosdam neruos qui dicuntur odorabiles ad predictas carunculas a cerebro transmittunꝫ. fumus aūt corporis odoriferi resolutus aeri admiscetur quem cerebri ventriculi per illas duas carunculas sibi attrahunt et in suam similitudinem mutant et conuertunt. et sic p illam immutationē in spirituali factam odoris discrecio pcreaꝫ. odorat'

aūt

autē spectat ad fumosam naturā seu materiem quoniā habet p eam fieri Odor eni nichil aliud est q̄ aerea seu fumosa substancia a corpore resolu ta. hunc aerē fumosū vaporē sibi necessariū et amicabilem attrahit cere/ brū sicut cor anhelitū et hui⁹ aeris attractu cerebrū tempatur et cōforta tur sicut calor cordis a tractione anhelitus mitigatur. Vapor enim si fue rit maliciosus fetidus et corrupt⁹ spiritū animalē corrūpit et sepius pesti feros morbos generat et inducit. Unde olfactus in suo effectu sepius im peditur. quandoq3 ꝓpter malam cerebri complexionē3. quandoq3 ꝓpter humorū crudorū vel corruptorū in neruis odorabilibus nimiam repletio nem vt patet in pacientibus fluxū narium seu catarrum. quandoq3 ꝓpter prauam instrumentorū olfactus dispositionem. quando scilicet nimis di/ latantur vel nimiū constringunt. quandoq3 ꝓpter superfluam carnis su/ perexcrescentis opilationem vt patet in poliposis. quandoq3 ꝓpter apo/ stematis siue cuiuscunq3 humoris corrupti infectionem. quandoq3 ꝓpter alicuius humoris calidi et sicci corrosionem. vt patet in cancrosis et hu/ iusmodi. Hic sensus ꝓpter sui subtilitatem quando bene disponitur virtu/ tem animalem confortat et a fumositate superflua euacuat. et econuerso quādo corruptus est aliquo casu vel infectus virtus animalis leditur et in suis actionibus impedit. Dicit etiam Aristl. libro. xij. ꝙ sensus olfact⁹ non est nisi per actionem aeris in animali habente nasum qui est membꝝ in medio alioꝝ sensuū positū in anteriori parte capitis propter iuuamen tum anhelitus. Omne animal habens pulmonem habet nasum vel aliud loco nasi propter anhelitus iuuamentū. vnde patet ꝙ organu3 olfactus non solum est in animalibus ad decentiam et decorē verū etiam ad per/ ficiendū virtutem spiritus animalis et ad tribuendū virtuti vitali in cor/ de adiutoriū et vigorem. Hec virtus sc3 odoratiua viget in quadrupedi bus. Unde et solo odore discernunt inter herbas salubres et venenosas et precipue in symeis que eque vel magis discernunt inter cibos et cibos per olfactum q̄ per gustu3. Deinde in canibus viget maxime illa virtus qui solius odoris ductu ad sentiendum animaliū vestigia viuacitate ol/ factus infallibiliter deprehendunt. viget etiam in volatilibus precipue in vulturibus quia ꝫm Ambro. in exameron. et Jsidoꝝ libro. xij. cap. vi. ita sunt viuacis olfactus ꝙ vltra maria cadauera sentiunt. In his ergo et in alijs operationis nature condicionibus admiranda est diuina sapien tia que per ista et talia similia dat nobis quodāmodo intelligere quali/ ter per ista sensata materialia ad intellectum eorum que sunt supra sensu3 sint paulatim cordis interiora ad intelligentiam spiritualium promouen da. et propter hoc simplex est in hoc opusculo mea intentio et finis meus. Hec de olfactu dicta sufficiant.

sequit. c. xx

Capitulu3 vicesimū de gustu.

GUstus est ꝓprie sensus sapoꝝ perceptiu⁹. Ad quem gustū sen/
sibiliter perficiendum necessaria sunt illa causalia effectiua ma
terialia et informatiua que et in aliis sensibus iam sunt dicta.
Nam virtus animalis est causa efficiens causa materialis et
instrumentalis in lingua propria cum suis arteriis. spiritum animale3 ad
perfectionem virtutis gustabilis perficiens. Que quidem lingua sm sue
substancie complexionē est concaua porosa humida et insipida Concaua
quidem est vt sui concauitate humorositatem rei gustabilis resolutam in
se suscipiat. porosa. vt quod esset grossum vel subtile de re gustanda. ad
neruos lingue libere subintraret et vt virtus attractiua ad paciendū ea
plus vigeret. humida quide3 fuit vt cooperaretur ad acceptorū dissolu
tionem. vt si aliqua sicca et dura forsitan lingue vel palato applicarentur
humiditate lingue ad digestionem siue qualemcūq3 resolutione3 facilius
aptarentur. Erat etiam et insipida vt esset cuiuslibet rei et saporis facili/
us receptiua sicut aqua. que si determinatum saporem haberet. alterius
qualitatem percipere non valeret. Fit aute3 gustus hoc modo. Duo ner
ui in medio lingue infiguntur qui postmodum in multos ramos. in extre
mitatibus lateralibus lingue dispertiuntur et per eos spiritus animalis
in linguam defertur. Cum ergo res gustanda subintrās linguam vel po
ros neruorum. spiritus animalis existens ibi immutatur sm eius ꝓprieta
tes quas postea iudicio anime representat. gustus ergo tanto olfactu
grossior est quanto fumus aqua subtilior inuenitur. quia odoratus natu
ra est fumosa. gustus aūt sensibilitas humectatio est aquosa vt dicit Cō/
stant. Hic sensus animali perutilis est ad indiuidui conseruationem. gu/
stu eñ corrupto vel ablato vis nutritiua deficit ꝛ sic substancia animalis
paulatim perit. gustus aūt corrumpit̄ quando sua instrumenta leduntur
vel quando corrupti humores in ipis dominant̄ et hoc fit quando non
saporanda sentit. vel quando saporanda sub ꝓpria qualitate non appre
hendit et hoc accidit quando singularis humor in lingue substancia do
minat̄. verbi gratia si dominat̄ colera rubea omnia sentit amara et si sal
sum flcuma sentit salsa et sic de aliis vt patet in febricitantib⁹ in quib⁹ do
miniū corrupti humoris gustū inficit et corrumpit. Immutat̄ etiā quādo
ledit̄ per maliciam rei que gustat̄ vt patet in aloe et in aliis nimis ama/
ris quoꝝ horrore gustus asperatur. delectat̄ aūt gustus in dulcibus ꝓ/
pter illam quam habet cū dulcedine assimilationē. quia dulcedo que fun
dat̄ sup calidū et humidū que similis est oībus membris que dulcibus
maxime nutriunt̄. dulcia eñ multi sūt nutrimenti et de facili membris assi
milant̄ sicut dicit Isaach in diet.

ca. xxi

Capitulum vicesimumprimum de tactu.

Tactus est sensus specierum tangibilium perceptiuus. Nam virtute tactus anima apprehendit calidum et humidum frigidum et siccum. molle et durum. lene et asperum. Uel secundum Auic. tactus est vis ordinata in neruis tocius corporis ad apprehendendum quod tangit. Hic autem sensus licet sit in omnibus partibus. principaliter tamen viget in volis manuum et in plantis quas natura temperatas ista composuit ratione vt scilicet calida et frigida facilius persentirent. sunt autem he partes concaue vt tangenda melius percipiantur. et tenenda melius et fortius teneantur. Neruose vt ibi vigeat sensibilitas quia omne neruosum sensibile est. Temperate vt a qualibet re temperata facilius immutetur. Obiectum itaque siue sensatum tactus dici potest compositio primarum qualitatum et quedam communia ad illas. vt asperum lene. durum molle Item horum extremis sensus tactus leditur vt patet in nimis calido et nimis frigido in medijs natura delectatur vt in tepido. Ad istum autem sensum perficiendum exiguntur ista scilicet causa efficiens. et hec deriuacio est spiritus animalis ad organa tactus. Item instrumentum conueniens et hoc est duplex. Nerui de cerebro egredientes singulis membris spiritum animalem deferentes. Secundarium vero instrumentum est caro in qua nerui inuoluti sunt et infixi per quos virtus tangibilis operatur. Nam ipsis mediantibus species rei tangibilis anime iudicio deportatur. Item tertium exigitur scilicet exteriorum cooperatio que est necessaria vt res tangenda organo tactus appropinquat. ex cuius appropinquatione spiritus animalis in carne et neruis existens immutetur et immutatus proprietatem rei tacte representat et sic sensus iste in sua actione fit completus vt dicit Constl. Hoc autem est proprium sensus tactus quod omnes alij sensus habent singulare membrum et organum sue actioni specialiter deputatum. Solus autem tactus est generatus in membris omnibus exceptis pilis et crinibus et pedum ac manuum vnguibus in quibus non est neruus et per consequens neque sensus. Hic sensus pre omnibus alijs magis est terrestris atque grossus. et ideo aspera et dura et cetera huiusmodi terrestres passiones sensibus alijs similitudinis gratia perfectius comprehendit. Hic sensus quamuis alijs sensibus ratione obiectorum videatur grossior esse supposito tamen alijs iudicatur esse vtilior. quia quamuis alij sensus possint aliqualiter esse sine tactu tamen bene et complete esse sine tactu est impossibile vt dicit philosophus. vnde generalior est tactus ceteris. tum quia per omnes corporis particulas diffunditur. tum quia omnibus alijs sensibus cooperatur precipue gustui. Ibi enim duo sensus scilicet gustus et tactus sunt magis continui cum ipso corde et ideo sunt magis de esse animalis et de suis sensatis iudicant expressius

Et ob/

et obiectis. Omne em̄ membꝝ habet vnū neruū vel duos quibus sensus tactus et motus voluntarius perficit̄ et complet̄ sicut in anathomia Cō/stantī. inuenit̄. Ledit̄ aūt iste sensus tactus quādoqꝫ sicut et sapiores. q̄n/doqꝫ aūt ex toto auferṫ vbi sensus et motus volūtarius penitus amittū tur vt contingit in membris paraliticis et contractis. Item quādoqꝫ mi/norat̄ sicut quando aliquod membꝝ obdormire dicit̄ quando scꝫ ꝓpter aliquā opilationē vel membri ↄstrictionē. spiritus sensibilis libere transi/re p membꝝ non permittit̄. Ledit̄ etiā a mala cerebri compassione vt pa tet in epilenticis qui hora accessionis etiā tactū ignis non aduertūt Se/pe etiam patitur ab extrinseca aeris immutatione vt in digitis nimio frigore ↄstrictis in quibꝰ motus voluntariꝰ impedit̄ vnde vnus aliū con stringere non potest. Item quandoqꝫ ex parciū corporis incisione. Nam membꝝ a corpore precisū nihil omnino sentit etiā si cōcussū fuerit penitꝰ vel obustum. Item membꝝ etiā manens in corpore si fuerit aliquo casu mortuū vel putrefactū. sensu tangibili omnino priuat̄. tanto em̄ sensus ta/ctus grauius patit̄ quanto ꝓfundiꝰ in neruis sensibilibꝰ vulnerat̄. Item cū dolor sensus sit rei nociue ↄtingens ex partiū discontinuatione res in ferens dolorē membro maxime ledit tactū. et maximā infert corpori pas/sionem et grauē efficit immutationē. Nam omne sensatū immutationem facit in organo sensitiui sui vt dicit pħus. Item plures immutationes fa/ciunt sensata tactus q̄ꝫ alioꝝ sensuū. grossior em̄ est et materialior ceteris sensibꝰ. et ideo fortius retinet impressiones cōuenientis et incōuenientis. Itē qꝛ tactꝰ est sensus vniuersalis adherens singulis partibꝰ. ad vniuer salem destructionē tactꝰ destruit̄ subiectū totius animalis. nam sic est de alījs spiritibꝰ. destructo em̄ sensu visus alie virtutes animalis ꝓpter hoc nō destruūtur. immo q̄nqꝫ in suis actionibꝰ fortius intendunt̄. sed destru cto tactu destruit̄ omnis sensus. vnde patet ꝙ sensus tactꝰ est subiectum omniū alioꝝ sensuū et fundamentū. Item cū quatuor sensus alīj singulaꝛ̄ et ꝓpriū sensatū habeant et obiectū scꝫ ꝙ sic cadit in vno sensu ꝙ non in alio sicut color in visu. sapor in gustu ꝛc. Solus tactus est qui omnibꝰ alījs organis sensuū suas imprimit passiones. Est em̄ ↄmune omībꝰ sensibꝰ ꝙ ꝓpria habent obiecta et sensata in quibꝰ non errant nisi casu. ꝓpter q̄daꝫ em̄ accidentia ↄtingit sensum particularē errare. qꝛ vt dicit Arl. huiusmo di faciūt sepe fantasiā mentiri vt patet in visu qui iudicat stellam magnā esse paruā ꝓpter magnā distantiā situs. et gustu qui dicit amaꝝ dulce et econuerso propter palati infectionē et sic de alījs ↄtingit. Cōmune igitur est et generale ꝙ omnes sensus particulares exteriores a cōmuni sensu in teriori tanq̄ꝫ linee quedā a centro particulariter exeunt et ꝫm varias eo/rum passiones organa sensitiua ꝑficiunt. et suoꝝ sensatoꝝ formas et simi

litudines

lituoines ad sensu͂ omune͂ singularit reducit. quo mediante de singulo℞ ꝓprietatib'et differencijs quantu͂ co℞ actioni ꝯgruit iudicat ꝛ discernu͂t Et hec dicta de ꝓprietatib' virtutu͂ et sensuu͂ iam sufficiant.

Caplm̄.xxij.De his q̄ exigunt ad pfectione͂ nature

Sicut ad regnu͂ nature exigunt sensus et virtutes.ita ad pfectionem eiusdem exigunt necessario spirit' quidaʒ quo℞ beneficio et motu continuo tam sensus q̄ȝ virtutes in animalib' moderant vt suas peragant actiones. Dicit au͂t spu͂s ꝓut hic sumit queda͂ substantia subtilis et aerea ꝟtutes corporis excitans ad suas pagendas actiones.vel sicut dicit in libro spu͂s et anime. Spu͂s est quoddaʒ corpus subtile vi caloris generatu͂ et in humano corpore per venas corporis viuificans et p arterias pulsabiles anhelitu͂ vitam atq̄ȝ pulsum animalib' administrans sensum et motu͂ voluntariu͂ mediantib' neruis et vinculis operans in corporib' animatis. hic spu͂s ꝫm medicos sic habet generari.dum p calorem agentem in sanguine͂ fortis in epate fit ebullicio.fumus quide͂ resoluitur qui ex venis epatis subtiliat' et depurat' in quanda͂ subtilem et spirituale͂ substantia͂ siue aerea͂ natura͂ co͂mutat. que spu͂s naturalis dicit eo q̄ sua potestate naturaliter sanguine͂ subtiliat et leuitate sua ip̄m ad singula membra impellit et agitat. et ideo iste spirit' est virtutis naturalis ꝓprie regitiu' vt dicit Constantī.hic idem spu͂s per venas quasda͂ ad cor mittunt nisi p collisione͂ et motu͂ partiu͂ cordis ad inuicem magis depurant ꝛ in natura͂ subtiliore͂ ꝯuertit.et tunc spu͂s vitalis a phisicis nuncupat eo q̄ a corde p arterias ad toti'corpis membra se diffundit.et spu͂alem virtutem augmenta͂s eius operationes rectificat et custodit Nam quedaʒ arteria a sinistro cordis ve͂triculo exiens in suo ortu mox in duos diuidit ramos quo℞ vnus tendit ad inferiora in plurimos diuisus ramos quib' mediantib' spu͂s vitalis ad om̄ia inferiora membra viuificanda in corpe deportat.alter vero ram'tendens ad supiora diuidit ite℞ in tres ramos quo℞ dexter ad dexte℞ brachiu͂. sinister ad sinist℞ equaliter se diffundit in arterijs sic diuersimode bifulcatis tra͂sfundit spu͂s vitalis p totu͂ corpus et vitalem in arterijs pulsu͂ operatur. medius vero ram' ad cereb℞ se extendit et supiores partes viuifica͂s vitale͂ spiritu͂ in om̄ib' partib' circu͂fundit. Idem vero spu͂s ad ve͂triculos cerebri vlteri' penetrans ibide͂ pl' dirigit et subtiliat ꝛ in essentia͂ animalis spu͂s qui subtilior est ceteris tra͂smutat. Iste igit spu͂s animalis in anteriori ventriculo cerebri generat' particulariter diffundit p organa sentiendi.nihilomin' tn̄ pars remanet in eisde͂ ventriculis vt sensus ꝯmunis et ymaginatiua virt'ꝑficiat.deinde tra͂sit ad ve͂triculu͂ scȝ ad cellulaʒ lo/

gisticam

gisticā ad ꝑficiendū intellectū. formato aūt intellectu transit ad puppim siue ad cellulaz memoralē impressiones in alijs cellulis stans vt secū defe rens in thalamo memorie reponant̃. a puppi vero id est a posteriori par/ te capitis. id est ꝑ cerebri medullam spine dorsi que a phicis nucha dicit̃ penetrat ad neruos motiuos vt sic mot⁹ volūtari⁹ in oīb⁹ partib⁹ cor/ poris inferioris generet̃. vñ igit̃ et idem spūs corpe subtilis tñ et aereus ꝓpter diuersa officia in diuersis membris diuersis nominib⁹ est vocatus. nā spūs naturalis ē in epate. spūs vitalis in corde. sed spūs differētialis ꝓut in capite opat̃. hunc ꝗdez spm̄ nō debem⁹ credere humanā aiaz siue rōnalez animū. sed poti⁹ vt dicit Aug⁹. eiusdē vehiculū et ꝓpriū instrumē tū. mediāte em̄ tali spū aīa corpori iungit̃. et sine talis spūs ministerio nul la aie actio ꝑfecte in corpe exercet̃. vñ istis spiritib⁹ lesis et in suis effectib⁹ qualitercunq3 impeditis resoluta corpis et aīe armonia rōnalis spūs in cūctis suis opationib⁹ in corpe impedit vt ptz in maniacis et in freneticl. et alijs in q̄b⁹ vsus rōis sepi⁹ nō hꝫ locū. et hoc est q2 ꝑdictoꝝ spirituū hu more vel vulnere ledit̃ instrumentū. Istis igit̃ spiritib⁹ ꝯfortatis aīa con fortat̃. et istis debilitatis vel deficientib⁹ ipa aīa quo ad regimē corpis deficit vel in suis actionib⁹ minorat̃ vt plane dicit Cōstant. et hec de istis spiritib⁹ sufficiant quantū ad presentem pertinent tractatum.

Capitulū. xxiiij. de pulsibus

CVm pulsus spūs vitalis sit effect⁹. restat vt de pulsib⁹ et eorū propetatib⁹ aliqua dicam⁹. Est itaq3 pulsus ꝫm dyascolem et sistolem. id est ꝫm dilatationē et ꝯstrictictionē cordis et arteria rū motus. Cū igit̃ cor in cōtinuo motu existens a centro vsq3 ad circūferentiaz in sanguinis ⁊ caloris motu ac in pulsu spūs vitalis cō tinue moueat̃. ex tali motu vsq3 ad extremitates dilatat̃. q̄ndo vero ecō uerso ab extremitatib⁹ ad centꝝ mouet̃ constringit̃. cordis igit̃ dilatatio ad frigidum aerem attrahendum et constrictio ad aerez fumosum expel lendū sunt causa pulsus. Ad hoc aūt necessarius est pulsus vt dispositio spūalis virtutis intelligatur ⁊ eius operatio cognoscat̃. Hic itaq3 pulsus a corde incipit per arterias et ad extremitates corporis se diffundit. vn/ de ad cōsistentiam cordis et eius actionē oportet. solet aūt a medicis nō in omnibus partibus corporis sed in brachialib⁹ ꝑ arteriaꝝ motus pul sus cōmuniter inueniri quoniā in quibusdaz non posset bene discerni pro pter earum a centro cordis elongationem. in quibusdam autem propter cordis regentis occultationem. in quibusdā aūt propter ossiū ꝯstrictionē Et ideo antiqui sapientes ad discernendū pulsū arterias brachij elegerūt et hoc siquidē fuit facilius vtilius et honestius. facilius q2 carnose partes

arteriaz

arteriam non occultant. vtilius quia brachiales arterie cordi magis ap
ꝓximant. honestius quia nec egro nec medico aliquā verecundiaꝫ gene
rant seu ministrant. Indecens enī esset et verecundū occulta membra cor
poris denudare. Discernit aūt pulsus ꝓprie ꝑ digitoꝝ appositionē super
locū pulsatilem quod fieri consueuit cū mediocri impressione aliter in for
ti aliter in debili. quia in forti et carnoso fortius in debili et carnibꝰ denu
dato. remissius et leuiori pressione fieri cōsueuit. Ad hoc est sciendū vt di
cit Constant. multe sūt pulsuū diuersitates que tamen ad .x. qr referuntur
vel reducunt. Primꝰ attendit ẜm dimensionis q̄ntitatē et hec est triplex.
magnꝰ quando ꝑ longum latū et ꝓfundū arterie se diffundit et peruenit
iste pulsus fortis et grossus ex fortitudine spūs quo dilatat pulsus et ex/
pulsus ex nimio calore qui indiget infrigidatione et ex mollicie membri
obedientis dilatationi. dicit et paruꝰ occultus et strictus quando ad cen
trū redit. et hoc fit ex defectu virtutis et paruitate caloris. dicit et medio
cris equalis et temperatꝰ quando nec centro nec extremitatibꝰ est vicinꝰ
hec mediocritas ex magno et paruo ꝓcedit. Item ꝯsiderat ẜm tempus
motiuū et dicit velox tardus et medius. velox dicit quia paruo tēporis
interuallo sepius mouet et hoc ꝯtingit ex forti calore et virtute. tardꝰ q̄a
magnū continet temporis interuallū vel spaciū ad sui motus complemē
tum et hoc accidit ex defectu virtutis et caloris minoratione. Medius int
hos laudabilis est habendus. Tertio ꝯsiderat pulsus ẜm tenorē virtu/
tutis. et ẜm hoc est fortis debilis et medius. fortis est quando quadam
virtute a se videtur expellere digitum tangentis. et hoc accidit ex fortitu
dine virtutis et mollicie organi facilis ad mouendū. debilis est quando
debiliter digituꝫ percutit et hoc est in becillitate virtutis et duricia orga
ni inobedientis. medius ab vtroqꝫ temperatur. Quarto attendit ẜm cō
sistentiam organi et tūc dicit durus et mollis et medius. durus est quan
do cum quadam asperitate et duricia resistere videtur. et hoc ꝓuenit ex
vasoꝝ siccitate. mollis est quando digiti cum magna suauitate senciunt
ita vt videat ab eis penetrari. et hoc ꝓuenit ex humiditate medius inter
hos duos est temperatus. Quinto iudicat ẜm plenū et vacuū et mediū
plenꝰ est qui quadā humiditate redundare videt. et hoc ꝓuenit ex nimia
sanguinis et spiritus repletione. vacuus autem est quando apparet infla
tus. sed tangitur quasi vacuis digitis perforatur. medius ab his est tem/
peratus. Sexto iudicatur pulsus ẜm qualitateꝫ arteriarum. et diuiditur
in calidum frigidum et medium. calidus est cum digitorum extremitates
sentiunt calidam arteriarum substantiam et hoc prouenit ex materia in/
tra habita scilicet ex spiritu et calore. id est calido sanguine. frigidus econ
trario modo est intelligendus . medius vero ab his duobus temperat

Septimo

Septimo iudicatur ex opere quietis. et hic diuiditur in spissum rarum et in medium. spissus est qui in sua dilatatione digitorum extremitates sepe percutit et subito recedit. et hoc accidit ex fortitudine caloris et defectu virtutis. fortitudo enim caloris remedium querit refrigerationis. defectus vero virtutis cum non valeat semel bis vel ter in appetendo laborat rarus vero econuerso et ex contraria causa prouenit scilicet ex tarditate caloris et fortitudine virtutis medius inter hos erit temperatus. Hi septem pulsus sensu sunt notabiles et ad discernendum ceteris faciliores. Alii vero tres pulsus quorum primus diuiditur in pondus laudabile et non laudabile. Secundus qui diuiditur in concordem et in non equalem. Et tertius qui secundum minorem percussionem maiorem vel minorem diuiditur in ornatum ordinatum et in non ordinatum. tamen vix valent a peritissimis medicis deprehendi. et ideo de eis ad presens supersedendum est. si quis tamen eas scire voluerit in septimo libro pantegni Constantini capitulo tertio de quo hec exprimimus inueniet determinata sufficientissime omnia et expressa ibi de pulsu caprizante marcellino serrino vermiculoso formicante estuante et tremente diffusius disputatur de quibus nihil ad presens propter difficultatem. tum etiam propter singularium pulsuum multiplicitatem. tum etiam quia presenti opusculo multum necessaria non videntur.

Capittulum vicesimumquartum de varietate pulsuum

Variatur autem pulsus propter multa. Primo propter sexus discretionem. nam in masculis qui validioris sunt nature et fortioris fortior est pulsus quam in feminis que sunt nature magis debiles et hoc est quia natura sepe iterando nititur supplere in feminis quod per fortiorem pulsum semel in masculis operatur. Item variatur pulsus per complexionem quia si fuerit calida facit pulsum fortiorem maiorem et velociorem. si vero frigida facit paruum debilem atque tardum. si autem humida mollem reddit et spissum. si sicca asperum atque durum. Item diuersificatur propter variam corporis dispositionem quia in macilentis generaliter est pulsus fortior et viuacior quam in crassis. et hoc forsitan propter minorem arterie per molem carneam occultationem. vel propter maiorem caloris naturalis qui habundat in macilentis intentionem qui quidem calor pulsum efficit fortiorem. Item propter etatis diuersitatem quia pueri habent velociorem pulsum ad innati caloris refrigerationem. quia in talibus plus abundat nam velocitatem facit magnitudo caloris et debilitas virtutis que ad attra

hendum

hēdum frigidum aerem semel non sufficit vt supra dictū est. iuuenes vero propter habundantē in eis virtutem pulsum habent fortem et velocem. Senes vero econuerso paruū tardum debilem ⁊ rarꝝ. et hoc quia eorum compulsio approximat frigiditati. vnde non est necesse multū attrahere aerē frigidū causa refrigerationis. Alie aūt etates his affines ſm ea cui magis approximant pulsum similiorē sūt habentes et hoc tam in masculis q̄ȝ in feminis. Item ꝑpter temporis immutationē. nam ver propter temperantiā frigiditatis et caliditatis pulsum facit fortē. similiter et autumnus. Omne eñ temperamentū virtuti naturali adhibet incrementū. Estas vero quia calidissima est debilē pulsū reddit et paruū propter nimiā pectoris dilatationē propter quā euanescit virtus et debilitatur. et ideo pulsus debilitati non sufficit vt magnus efficiat̄. hyemps aūt q͛ frigida est facit pulsū tardum. sed tamen multum fortem. tarditas aūt ꝑuenit ex hoc ꝙ non oportet multū refrigerari. fortis aūt est quia calor naturalis ad interiora refugit corporis. vnde virtutem et pulsū ꝯfortat quando non excedit. Calor vero estiualis vtrūqȝ dissoluit. Itē propter diuersorꝝ climatū et regionū inhabitationē. q͛ in calida regione habitātes vt in ethiopia pulsum habent velocē quasi estiuū. habitantes vero in frigida pulsum habent similem hyemali. Inhabitantes vero sub linea equinoxiali pulsū habent mediocrē sicut in tempore vernali et autumnali. Similiter aer calidus frigidus et siccus siue temperat⁹ pulsū variat et immutat. Itē propter impregnationē. nā pregnantes in pulsu sūnt mutabiles quia in principio vsqȝ ad sextum mensem pulsum habent fortem spissū et velocem. quia calor fetus calorem augmentat naturalem et vires mulieris vsqȝ ad hoc tempus sunt mediocres et fetus adhuc paruus vnde parum nutrimenti abstrahit ab earꝝ corporib⁹ et ideo est pulsus adhuc temperatus. In septimo vero mense fetus maiorat̄ et ideo maius nutrimentum requirit vnde natura grauatur et per consequens pulsus debilitat̄. Item propter somni et vigiliarum alterationē quia tempore somni paruus esse solet et tardus. sed post somnū fit fortis et magnus quia tunc calor naturalis confortatur. verūtamen si somnus nimis prolongetur pulsus rarescit et debilitatur. Propterea si quis a somno excitetur subito natura discutitur et pulsus velox spissus tremens et inordinatus subito inuenitur. sed cum quiescit iterꝝ reuertitur in pristinum statum. Item propt̄ laborem corporis exercitationē. que si fuerit temperata pulsum facit fortem magnum velocem et spissum. quia calor naturalis post huiusmodi excitatur. si vero exercitium exiuerit temperamentū accidit econtra pulsus paru⁹ dur⁹ tardus et rar⁹ quia in fine laborantib⁹ virt⁹ deficit et calor naturalis dissoluit̄ et pulsus ꝑ ꝯsequēs minorat̄. Itē ꝑpt̄ balneorꝝ assue

factionē

factionē. Nam in aqua calida balneantes temperate pulsum habent for/
tem et magnum et spissum. et hoc propter nature confortationem. et pro/
pter superfluitatū humidarum cōsumptionem. sed in nimis morantibus
in aqua pulsus debilis efficitur. remanet tamen sicut prius velocitas et
spissitudo. Similiter balneantes in aqua frigida temperate pulsum ha/
bent fortem et velocem. et hoc contingit propter caloris naturalis coad/
unationem et confortationez virtutis prouenientis ex temperamento ex
terioris infrigidationis. sed nimia mora in tali balneo pulsum debilitat
et virtutem. et hoc cōtingit in macilentis plus ꝙ̄ in crassis propter frigi
ditatem ad exteriora nimis subito. et quasi sine obstaculo penetrantez et
quasi precordia plus debito constringentez Item propter cibi et potus
variam sumptionez. Cibus enim superfluus et indigestus pulsum debili/
tat. moderatus vero digestusq̨ ac per membra diffusus excitata virtute
pulsum augmentat. Similiter et potus moderatus et digestus pulsuz fa
cit fortem magnum et velocem. frigidus aūt rarꝫ et tardum. Item ꝓpter
passionū anime variationez. Nam ira facit pulsum velocem fortem et spis
sum. leticia mediocrez. Timor similiter pulsum efficit velocem inordinatū
et trementem similiter et dolor et ita de alijs contingit. Hec autem dicta
de anime et eius potentiarꝫ proprietatibus et effectibus quantū spectat
ad hoc opusculū iam sufficiant. Nunc aūt de proꝑetatibꝰ humani corpis
cuiꝰ anima virtus est et ꝑfectio adiuuante dei gratia aliqua sūt dicenda

Incipit liber. iiij. de ꝓprietatibꝰ substācie corpee.

DE humani itaq̨ corporis et partium eius proprietatibꝰ
tractaturi ab elementaribus qualitatibus ⁊ humoribus
ex quibus constat corpus est primitus inchoandum

Caplm̄ primū de. iiij. elementaribꝰ qualitatibus.

QUatuor itaq̨ sunt elementa et elementares qualitates ex qui
bus ↄstituit̄ omne animatū corpus materialiter precipue cor/
pus humanū qd̓ inter omnia elementata est nobilissimū et no/
bilissime inter omnia composita ordinatum vtputa proprium
anime rationalis organū ipsius operationibus tam naturalibus ꝙ̄ vo/
luntarijs deputatum Est itaq̨ corpus hominis compositum ex quatuor
elementis scꝫ ex terra aqua igne et aere quorꝫ quodlibet habet propas
qualitates. Sūt aūt q̄tuor ꝑme et ꝑncipales scꝫ caliditas frigiditas sicci
tas humiditas que dicunt̄ ꝑme. qꝛ ꝑmo labunt̄ ab elemētis in elemētata

Dicunt̄

Dicunt etiā pncipales. qꝛ ab eis omnes secūdarij effect⁹ oriunt. Harum
qualitatū due sunt actiue scz caliditas et frigiditas. alie vero due scz sicci
tas et humiditas sūt passiue. vñ ab istaꝝ qualitatū preualentia et domi/
nio dicunt elementa actiua vel passiua. Dicunt aūt prime due pncipalit
actiue non quia ille tm̄ agant. qꝛ passiue similiter agunt. Nulla em̄ quali/
tas est ociosa in corpore. sed he ido dicunt actiue quia actiones eaꝝ alie
habent induci et oseruari. Nam caliditas qñqꝫ humiditatē qñqꝫ siccitatē
inducit ⁊ custodit vt potest videri in carne salsa. calor em̄ solis terrestres
partes dissoluit et aquosas et aereas et sic relaxādo et remolliendo a ca
lore inducit humiditas. siccitatē aūt inducit qꝛ calor agens in humidita
tem prius eaꝫ dissoluit et dissolutū consumit et sic siccitas que est linea ca
loris inducit et etiam oseruat. Caliditas igit est elementaris qualitas sū
me actiua quod patet per eius effectum dū tamen agat in rem aliquam
Primo eius partes dissoluit. quibus dissolutis res debilior efficit que ꝑ
partiū coherentiam fortior fuit. et ideo actio rei agentis minus resistit.
Item caliditas est omniū generabiliū artifex et causa generationis toti⁹
principaliter effectiua. Est autem duplex caliditas. caliditas solaris siue
celestis generans. et hec est saluatiua et generatiua. Unde quandoqꝫ ge
nerantur rane ex celesti calore in aere. alia est elementaris et generata. et
hec est corruptiua et consumptiua sicut quando fit coadunatio fractoruꝫ
radiorum in puncto alicuius corporis perspicui si fiat coadunatio radi/
orum in speculo potest incendi stipa ex reflexione radioꝝ et comburi.
Item inferiorum ad superiora reductiua. faciendo enim motum a cen/
tro ad circumferentiam dissoluit terrestria in aquosa. et aquosa in aerea
et illa in ignea et sic inferiora et media reducit in sua superiora. Item eo/
rum que dure sunt compactionis est remollitiua. agendo em̄ in grossam
substantiā equi mollificat dissoluēdo vt pꝫ in metallis calorē liqfactis. dis/
soluendo enim terrestria in aquosa remollit. Item mollium et liquidoruꝫ
est induratiua vt patet in ouo igni apposito. quia liquidioribus et subtili
oribus partibus resolutis. terrestribus partibus remanentibus indures/
cit Item densorum est subtiliatiua. dum enim motum a centro ad circum
ferentiam habeat vi sua rem in quam agit dissoluit et sue actioni ydone/
am reddit. vnde cum rem ad simplicitatem reducere laborat per conse/
quens subtiliat. Nam simplicitas grosse rei subtilitas est que nascitur per
minorem partium compactionem vt patet in glacie que calore soluta sb̄
tiliatur. Item virtute sua est depuratiua metallorum et rubiginis ipsoruꝫ
osūptiua. Nā agēdo in substantiā ipi⁹ metalli illā dissoluit et si qd inuenit
et feculēcie rubiginis sepat et osumit. si aūt fuerit auꝝ omino purū violē
tia caloris qdē dissoluit. sed nō osumit. vñ auꝝ pfecte depuratū quāuis

ꝑ calorem

per calorem dissoluatur non in suo pondere minoratur. Item caliditas
est accidentaliter corruptiua vt est videre quando calor plus dissoluit q̄z
consumat. ipi humores putrefiunt et corrūpuntur vt patet in cumulo fru
menti aqua asperso vbi calor interclusus aquam resoluit in fumositatem
que inclusa et retenta grana remollit et putrefacit ac corrumpit. Itez na
turaliter est grauiū alleuiatiua. dum em̄ humiditas per calorem resoluta
consumitur. pondus minoratur et sic substācia rei leuiatur. propterea ca
lore agente in humiditate fumus generatur qui fumus alleuiatur et de/
puratur et in spiritum scilicet substanciam leuem et aeream mutatur et rē
in qua continetur reddit leuiorem. Hinc est ꝙ corpora animalium viuen
cium incōparabiliter sunt leuiora q̄z corpora mortuoꝝ propter calorē et
spiritum contentum in arterijs et in venis. Sic em̄ corpora animantium
sunt leuiora post prandium q̄z ante ꝓpter caloris confortationem. Item
accidentaliter est caliditas aggrauatiua. Agendo enim in substanciam
rei. subtiliores ⁊ leuiores partes consumit. et remouentibus partibꝰ gros
sioribus fit compactio et per consequens aggrauatio. Per poroꝝ etiam
apertionem ex vi caloris fit spirituū euaporatio ex quorum presentia cor
pus leuigabitur quibus euaporatis per ipoꝝ presentiam aggrauatur
Item caliditas est coloris rubei generatiua. agens enim in materiā par/
tes terrestres resoluit in aquosas et illas in aereas et in igneas. vnde ex
circumfusione ignearum partium imitantium rei superficiem color igneꝰ
scilicet rubeus generatur sicut est videre in rosis. Propterea dum per ca/
lorem calidi humores in corpore generantur ex eorum diffusione per cor
poris superficiem color rubeus generatur. Item accidentaliter est disco/
loratiua quia per caliditatem poros aperientem exalant humores ⁊ spi/
ritus euanescunt ex quorum presentia fiebat coloratio eorum absentia co
lor discolor generatur sicut est videre de rosa que de fumo sulphuris al/
bescit. Item nimis intensa naturaliter est mortificatiua. quia dum vltimꝰ
motus caloris agit in substantiam. eam ad vltimum resoluit. resoluendo
in fine destruit et consumit. Item accidentaliter est viuificatiua. quia per
caliditatem prestantem motum cordi in spiritibus fit spirituū in corpore
restauratio et nutrimenti membroꝝ fit competens administratio. et sic ꝑ
ɔsequēs corpꝰ regit̄ et viuificat̄. Recollige itaqꝫ ex p̄dictis ꝙ caliditas ē
elemētaris ꝓprietas sūme actiua penetratiua sūme mobilis et motiua ge
nerata ex motu radioꝝ supˀpiꝰmultiplicatiua siue ɔmunicatia. illoꝝ i q̄ꝝ
substantiā agit in suā speciē trāsformatiua. illoꝝ q̄ frigiditate mortua sūt
et destructa viuificatiua ⁊ renouatiua vt ptꝫ in radicibꝰ ⁊ in plātis q̄ hy
emali frigorē mortificate vernali calore reuiuiscūt. inferioꝝ ad supiora re
ductia. attractia supfluoꝝ ɔsūptia et sordiū purgatia. in matēijs diuersꝭ

diuersoꝝ

diuersorum immo oppositorũ est effectuũ productiua. et ideo nunc inueni tur rarefactiua et remollificatiua liquefactiua et aperitiua et econuerso. nunc condensatiua et induratiua constrictiua et opilatiua. nunc etiaʒ sal/ uatiua nunc corruptiua. Est etiam virtute ꝓpria saporꝝ immutatiua. naʒ acetosa et agrestia conuertit in dulcia vt est videre in fructibꝰ et in vuis. per nimiaʒ autẽ intensionem et excessum dulcia conuertit in amara et in salsa. Nam ex calore intenso exurente sanguiũ sanguis in coleraʒ conuer/ titur. et per eũdem aqua per fortem exbullitioneʒ subtiliores partes aere as consumentẽ terrestribus manentibus in salis substantiam transmitta tur. Est aũt caliditas crudorꝝ et indigestorꝝ maturatiua et maturitatis in fructibus celerius perfectiua. vnde in regionibus calidis fructus citiꝰ maturescunt q̃ʒ in frigidis et plus dulcescunt. et etiam formarꝝ et specie/ rum potentia in materia latenter existentiũ ad actum deductiua vt patet in mineralibus. nam per caloris actionem aurꝝ es argentũ et cetere me/ tallice species de lapidibus educũtur et forma nobiliori vestiunt. Per ca lorem etiã dissoluentem substantiam cinerꝝ et depurantẽ cineres in vitrũ conuertunt. vnde patet ꝙ calor aeris et nature est minister. quia median te calore nobilissime species et forme tam naturales q̃ʒ artificiales de po/ tẽtia ad actũ producunt. Est insuper caliditas impressa in aere plurima rũ passionũ vtputa nubiũ coruscationũ fulgurꝝ ymbriũ et huiusmodi ge neratiua. Nam vi sua actiua attractiua vapores varios siccos et humi/ dos ad diuersa aeris intersticia eleuat quibus aggregatis et condensa tis in nubes. calor inclusus eas alterat in varias species et transmittat quas diuersimode tandẽ dissoluit. et dissolutas nunc in speciem niuis vel grandinis nũc in speciẽ pluuie seu ymbris ad terras vndiq̃ʒ circũspergit Est preterea hec caliditas suorꝝ obiectorꝝ a centro ad circũferentiã eleua tiua vt patet in elementis in quibꝰ dominat scilicet in aere et in igne qui sũma distantia a centro terre elongat. Hoc etiã patet in oleo quod super enatat et in aliis omĩbꝰ in quibꝰ naturaliter calor vincit. Est insuꝑ dispo/ sitionũ siue qualitatũ sui obiecti ostensiuũ. vt patet in corpore vbi domi/ nat calor. Naʒ vt dicit Constantinꝰ libro primo cap. xvi. Corpꝰ si fuerit calidũ erit caro multa. pinguedo pauca. color rubeus. pili multi. nigri vł subrubei. tactus calidus. intellectus bonus. homo facundus multũ mobi lis. audax. iracũdus. amans libidinosus. et multũ appetens et cito dige/ rens. aspere vocis et verecundus. fortis et velocis pulsus. Hec et multa alia ponit Constantinus signa que calidi corporis sunt indicia. et de ca/ lore dicta sufficiant.

Capitulum secundum de frigiditate.

frigiditas.

Frigiditas est elementaris qualitas q̄daꝫ actiua ꝓprietas. debilior in actione q̄ꝫ caliditas. ipiꝰ em̄ est moueri a circūferentia ad cētꝝ et ideo ꝑtes subiecti in qđ agit facit sibi viciniꝰ adherere. et ideo tardiꝰ et difficiliꝰ ꝑficit in ip̄o effectū suū. Quāuis etiā naturalr̄ habeat infrigidare. tn̄ accidentalr̄ calefacit. videmꝰ em̄ in hyeme ꝙ ex frigiditate ꝯstringente poros corꝑis calide fumositates interiora petunt et nō habentes liberꝝ exitū qꝛ intus sūt retente se ꝯculcāt et calefaciūt. vn̄ exterior frigiditas intus accidentaliter calefacit. Item frigiditas est ꝯdensatiua qꝛ frigiditate motū faciente ad centꝝ ꝑs parti viciniꝰ coheret. ꝑtes em̄ ꝓꝰs erāt ꝑ interpositionē humiditatis seꝑate a centro et sciūcte. sed ꝯdensata humiditate ad centꝝ ꝯstringunt̄. Item quāuis reducendo ꝑtes ad centꝝ sit naturaliter ꝯiunctiua. tn̄ accidentaliter est dissolutiua et ꝑtiū disiūctiua sicut est videre in cerebro frigiditate aliqua ꝯpresso vi ꝯpressionis humiditas in eo retēta exprimit̄ dilabit̄ et ꝑ diuersa cerebri emūctoria disꝑtit̄ vt pꝫ in paciētibꝰ catarrū ex causa frigida. Iteꝫ naturalr̄ ingrossatiua. qꝛ dū ꝑ actionē frigiditatis ꝑtes ꝑtibꝰ viciniꝰ coadherent. totū grossiꝰ efficit̄. ꝓterea ꝑtes ignee ꝑ frigiditatē ꝯp̄mentē ꝯdēsant̄ in aereas. aeree in aqueas. et aquee in terrestres et sic tota grossior efficit̄. Est tn̄ frigiditas accidentalr̄ subtiliatiua. quia qn̄ ꝑ frigiditatē ꝯstringentē multa fit humiditatis ꝯꝑresse eductio que humiditas ꝯtenta in poris substantiā ingrossabat. ex hoc ꝙ humiditatis fit eductio. ꝯsequit̄ accidentalr̄ substancie subtiliatio sicut pꝫ in pelle lota et expressa. Item quāuis ex ꝯseruatione ꝑtiū et ex virtute ꝯp̄mente facta euacuatione spirituū fit frigiditas naturalr̄ grauatiua. accidētaliter tn̄ lenigat. qꝛ facta eductione humiditatis q̄ grauabat totiꝰ substāncie fit alleuiatio Itē frigiditas temꝑata est vite rei ꝯseruatiūa. qꝛ dū per frigiditatē humiditas ꝯdēsat̄. caliditatis intentio retardat̄ vn̄ sicut paulatim humiditas ꝑ poros resoluit̄ ita resoluta paulatim ꝯsumit̄. et sic ne calor dissoluat substantiā rei impedit̄. et res ne feteat frigiditatis beneficio custodit̄. vn̄ in locis frigidis et antrosis cadauera paulatim sine fetore frigiditate resistente ꝯsumunt̄. Claudunt̄ etiā pori frigiditate ꝯstringente. vn̄ vapores putridi ne exalant exteriꝰ ad interiora rep̄munt̄. frigiditas tn̄ accidentalr̄ corruptiua est et destructiua. Nam dū digestio ex frigiditate in stomacho impedit̄. tūc impedita caloris naturalis actione debita. corrupti humores generant̄ a quibꝰ sequit̄ corꝑis corruptio duꝫ corrupti humores corpori incorporant̄. Et hoc est videre in vulneribus quibꝰ frigida nimis aꝑposita poros restringūt. vn̄ recentes fumositates interiꝰ carnē remolliūt et eā corrodentes vel corrūpentes putrefaciunt. Itē naturalr̄ est discoloratiua sicut videmꝰ qꝛ in hyeme calor corꝑis vl̄

cordis

cordis fugiēs suū ɔtrariū.humorē et spm̄ ad interiora secū reducit. et sic exteriorē cutis supficiē calore depauperatā discoloratā facit vt ptz in labijs et in genis.vꝫtñ accidentalit̄ est colorativa qꝛ p frigiditatē fit porꝛ ɔstrictio.et spirituū ac humorꝫ retentio q̄ꝫ pñtia fit supficialit̄ cutis coloratio. Jtē frigiditas nimis intensa est naturalit̄ mortificativa.qꝛ dū p eā nimia fit ɔstrictio in corde spūs deficiūt omino.et sic corde mortificato a quo ꝓcedit aliorꝫ vivificatio sequit̄ et illorꝫ necessaria mortificatio. Ex frigiditate etiā nimis domināte calor debilis extinguit̄ et sic vitalis spūs nō habens fomentū suffocat̄. Accidentaliter tñ est frigiditas vivificativa sicut est videre in avib᷒ quibusdā q̄ ex arborib᷒ ꝓcreant̄.q̄ vice fructuū tanq̄ ꝗdaꝫ tuberositates ex arbore nascūt̄.sed q̄ꝫdiu sūt in arbore nullaten᷒ vivificant̄ et hoc accidit sicut dicit ɔmentator sup librꝫ vegetabiliū ꝓpter porositatē ligni et fumositatē a cortice exalantē.sed qñ ille tuberositates ruptis tenaculis in aquā cadūt.frigiditate poros exteri᷒ cōstringente.fumositates interi᷒ retinent̄.que ɔculcate ad invicē depurant̄ ac subtiliant̄ etiā dū interi᷒ detinent̄.in spm̄ ɔvertunt̄ ex cui᷒ multiplicatione et diffusione p singulas ptes ille tuberositates vivificant̄ et postea in quādaꝫ aviū speciē trāsformant̄ q̄ quidē ab alijs avib᷒ in natura et complexione multū sūt diverse. Parꝫ em̄ habēt de carne et min᷒ de sanguine et ideo ad esū nō sūt apte vt dicit idē ɔmētator.materiā tñ divine laudis ɔsiderantib᷒ administrāt. Jllos em̄ spūalit̄ repñtant q̄s ad lignū crucis divin᷒ spūs in aqua baptismatis generat in quib᷒ carnis et sanguinis desideria nō habundāt q̄ vivificati spū volare ad celestia totis virib᷒ desiderant et aspirāt.sed de hoc alias. Jtē frigiditas mater est albedinis et palloris.sicut caliditas mater est nigredinis et ruboris. vñ in calidis regionib᷒ nascunt̄ nigri hoies et fusci sicut apud mauros. in frigidis vero nascunt̄ albi sicut apud sclavos vt dicit Aristl.in li.de ce.⁊ mū.⁊ assignat rationē.qꝛ ex dominio frigiditatis in frigidis regionib᷒.matrices mulierū ad talē fetū disponunt̄.vñ ꝓcreant albos filios ɓm cutē et longos ac flavos et mollis et laxos crines habentes. Econtrario aūt est in calidis regionib᷒ vbi pariūt filios nigros crispos et paucos crines habentes vt apparet in ethiopib᷒. Est igit̄ frigiditas in suo dominio in supposito suo manifestativa.nā in illis corporib᷒ vbi dominat̄ est color alb᷒.capill᷒ mollis et laxus.intellect᷒ dur᷒ et obliviosus.appetit᷒ parv᷒ et somn᷒ mult᷒.incessus gravis et tard᷒ vt dicit Cōstantī.li pmo.c.xvij. Hec aūt nō simpliciter sūt intelligēda semp in omi frigido in esse necessario sed in cōpatiōe ad caliditatis domināntis ɔplexionē.in ꝓportione regionis calide ad frigidā regionē talia autores retulerūt et in suis scptis posteris reliquerūt Hec aūt de ꝓprietatib᷒ frigiditatis dicta sufficiāt ad pñs.qꝛ alie patēt p oppositū eorꝫ q̄ dicta sūt supi᷒ de calore.

¶ ca.iiij.

¶ Capitulū. tertium de siccitate.

SIccitas est quedam elementaris ꝓprietatis passiua qualitas
quā nunc caliditas nunc frigiditas introducit. plus tñ se ha/
bet ad calorem q̃ȝ ad frigiditatem cū siccitas sit lima caloris.
Dicit̄ aūt siccitas quasi sine succo. id est humore qꝛ humor et
siccitas opponūt̄ cui⁹ effect⁹ ꝑncipalis est desiccare sicut humiditatis hu
mectare. secūdarios aūt effect⁹ habet multos. sicut est inspissare. exaspera
re motū retardare ꝯsumere destruere mortificare. Proꝑetas itaqȝ illa q̄
habet desiccare ꝑncipaliter partes humidas a circūferentia ad centꝝ re
trahit ⁊ ne interminalit̄ fluxibilitate sue sūbstācie res humida se diffūdat
quasi obicem se opponit. hoc videm⁹ qꝛ in littorib⁹ maris arene siccitas
terminū ponit mari et vbi dominat̄ terre natalis siccitas. fluxibiles ma
ris impet⁹ vlteri⁹ ꝓcedere nō ꝑmittit sicut expresse dicit Gregl. sup Job
xxxviij. Quis posuit mari terminū ⁊c. Dicit etiā idē Jheronim⁹ Jeremie
q̄nto ibi. posuit arenā terminū mari ⁊c. Idez em̄ expressi⁹ ponit pħs. Sic
citas igit̄ que nō ꝑfecte terminat̄ in ꝓprio centro est qualitatis humoro/
se male in se terminabilis terminatiua et sue intēminabilitatis finis immo
bilis ꝓut ptȝ ad sensū sue fluxibilitatis reꝑcussiua et in parte vel totalit̄
in extremitatib⁹ ꝯsūptiua. Est igitur siccitas humiditati ꝯtraria tam in
effectu q̃ȝ in natura. accidentaliter tñ pōt esse aliq̃n humectationis induc
tiua. nam cū sit lima caloris excitat ⁊ intendit caloris motū siue actū qui
excitatus dissoluit actualē vel potentionalē quā inuenit humiditatē que
quidē dissoluta et diffusa ꝑ membra humiditatē elicit seu humorē. Sicci
tas etiā q̃n dominat̄ qꝛ habet motū ad centꝝ membra coartat ⁊ ꝯstrin
git. et sic ꝑ ꝯstrictionē educit̄ humiditas que ꝑus fuit ꝑ corpus diffusa.
vnde videt̄ corpus humectari quod ꝑus siccū fuit. Sic etiā videmus in
montib⁹ siccis herbas specialit̄ humidas ꝓcreari sicut est herba que dici
tur quasula. cimbalaria. vermicularia ⁊c. Nec hoc est mirꝝ. nā siccitas que
naturaliter intendit ꝯseruari montē in sua siccitate et hoc ꝑ suū simile scȝ
ꝑ siccū vi actiua ad sui nutrimentū attrahit esse siccū. Humidū vero ab/
horrens et fugiens tanq̃ȝ suū ꝯtrariū de se repellit vsqȝ ad radices her/
baꝝ que in suꝑficie montis tanq̃ȝ suꝑflue ab interiori montis substancia
sunt reiecte. vnde humorem sic reiectū radices attrahunt et inde nutriun
tur herbe humide et crasse fiunt. Eadē videt̄ esse ratio ꝯmentatoris suꝑ
libꝝ metheoroꝝ vbi dicit ꝙ fontes et flumina nascunt̄ de montib⁹ qꝛ cū
sint montes cauernosi et spongiosi et plurimū etiā ꝯtineāt calidi fit a mō
tib⁹ magna attractio et ratione vacui et etiaȝ ratione calidi aeris inclusi
Quod igit̄ attrahit̄ simile monti in siccitate sibi incorporat̄. Quod vero
dissimile

dissimile est vtpote in humiditate repellere et aggregat in vnū locū qd
tandem expellit et foras p capita fontiū ad flumina pficienda continen
cie deriuat. Siccitas igit est attractiua sibi necessariorum et sibi quidē simi/
liū est incorporatiua. supfluorum vero aut dissimiliū sibi expulsiua. Itē sicci
tas est naturaliter attenuatiua qr siccitas dū osumit humiditatem quaz
inuenit in subiecto qua osumpta sequit extenuatio. Item siccitas est sub/
stancie induratiua osumendo humiditatē in materia efficit ipaz duram
sicut in luto est videre. qr siccatū durum fit. Itez siccitate agente in rem sub/
tilem vt in aereā substantiā siue aqueā subtilior efficit et rarior. sicut vide
mus q flante borea aer desiccat et rarescit et subtiliat. Itē accidentaliter
pōt esse remollitiua. qn̄ em̄ siccitas osumit humiditatē que partiū est con
glutinatio sequit p osequens partiū separatio et mollificatio sicut est vi/
dere in ligno vetustissimo cui⁹ humiditate p siccitatē osumpta sit. molle
reddit. et in puluerem mollem tactui cedentem redigit. Item naturaliter
est asperatiua. nam agens in subiectū humiditatē quā inuenit cōsumit in
supficie et quā non potest osumere indurat et ita inducit quedā in super/
ficiem equalitas ex vacuitate depressa et duricie eleuata ex qua fit asperi
tas que nihil aliud est q̄z inequalitas ↄm durum corpus. Accidentaliter tn̄
qn̄qz lenificat sicut qn̄ ex siccitate acuit calor qui suo accidente dissoluit
humores qui dissoluti et p aliā arteriam distillantes eam leniunt et hu/
mectant. Item siccitas est motus tardatiua. nam p dominiū siccitatis ni
mie partes aeree et aquose in terrestres inspissant et sic substancia grossi/
or effecta et grauior. tardior est ad motum. Per nimiaz em̄ siccitatem spi
ritus exinaniunt quorum multitudine corpus mouebat velocius. vnde eo/
rum facta diminutione p siccitatem mouetur. difficilius tamen est siccitas
aliquando accidentaliter motus adiuuatiua. quia siccitas faciens motū
ad centrum equaliter ducit circūferencie partes ad mediū et fit partium cir
cumflexio equaliter et rotundatio. Unde quia rotundus non habet an/
gulos in quibus possit impediri volubilitate sua mobilius redditur. pre/
terea siccitas osumendo humidas superfluitates spiritus subtiliat ⁊ de
purat et velociores reddit eos. nam a superfluitate depurati quibus cor
pus grauabatur. ad motum habilitant corpus ipm Item naturaliter est
osumptiua et per hoc q consumit humores corpus euacuat et a suo nut
mento depauperat et necessario inanitur. Item naturaliter est destructi/
ua quia dum humiditatē substancialē que materialiter subnutrit et par/
tes recopulat et pariter destruit et consumit. Causa est qualiter res ani/
mata vel inanimata destruit et dissoluitur. Item animata corpora specia
liter destruit quia spiritus naturales qui constant ex fumo humido dissol
uit quando illam humiditatem consumit. vnde deficiente materia et spū

corpus

corpus necessario mortificat᷑. vnde pessima ē qualitas mortificatiua dū excedit. viuificat tñ accidentaliter. nam humores qñqꝫ reumatizātes ad spūalia et meat⁹ spūs opilantes parati sūt supinducere suffocationē. siccitas aūt superueniens vel medicina sicca agens in illos humores consumit eos et spirituū vias aperit. vnde rei quasi ꝑus mortue sequit᷑ viuificatio. Quāuis igit᷑ siccitas sit necessaria in oīmi corpore elementato ad superfluitatis humide ↄsumptionē et ipi⁹ humiditatis coartationē insuꝑ ad ipi⁹ caloris remissi excitationē. mortifera tñ ē qualitas et pessima qñ debitā excedit in corporib⁹ ꝓportionē. nam pessimas infirmitates solet in corporib⁹ inducere ac nociuas vt ptisim et ethicam et huiusmodi quib⁹ vix pt medicine beneficio subueniri. insuꝑ ꝑ nutrimentalis humoris ↄsumptioꝫ corpus excecat et exsiccat cutis superficiem ↄtrahit et corrugat. seniū accelerat. corpus superficialiter discolorat et deformat. sitim immoderatā ꝓuocat. arterias exasperat ⁊ vocem impedit et rarificat. caput a capillis spoliat et decaluat. articulos manuū et pedū ↄtrahit et incuruat. vt est videre in leprosis. sed hec dicta de siccitatis effectib⁹ nunc sufficiant.

Caplm̄ quartū de humiditate.

Humiditas est elementaris passiua qualitas actiuaꝝ qualitatū impressionib⁹ obediens et subdita actionū caliditatis et frigiditatis susceptiua. Est aūt humiditas omniū corpoꝝ et precipue aīatoꝝ nutritiua. augmentatiua. ↄseruatiua. deꝑditoꝝ in corꝑe restauratiua. nam humore et calore oīa generant᷑ vt dicit philozophs. et generata nutriunt᷑ vt est videre in radicib⁹ et seminib⁹. nam granū terre ↄmissū primo oportet ꝓfundi humiditate aquea et aerea et ꝑ inclusū calorē naturalem rarificari et dilatari et tandē actione caloris humiditas resoluta grossiorē sui ꝑtem terrestriorē terre inferi⁹ transmittit quā quidē terra in suis recipit viscerib⁹ et calore incluso coagulat et in radicis substantiā ꝑ ↄmixtionē humidi et sicci ↄuertit. humiditas autem illa radicalis derelicta et in radice sic ꝓcreata humorē quē inuenit in terrā sibi similē ratiōe similitudinis et in via attractiua interclusi caloris sibi a ttrahit et attractum quantum sibi sufficit in sui nutrimentum conuertit qđ aūt sibi nō est necessariū ꝑ calorem illā humiditatē dissoluentē ⁊ subtiliantē ipaꝫ superius transmittit et ꝑmo in substantiā germinis deinde in substantiā stipitis vltimo in substantiā floris fruct⁹ et frondis sic trasmissaꝫ coagulat et ↄuertit. qr igit᷑ humiditas oīm illoꝝ q̄ vegetant᷑ nut᷑mētū est et materia. manifestū est ꝙ oīm vegetabiliū est nutritiua et ꝑ sui diffusionē et incorꝑationē in latū et in longū in altū et in spissū augmentatiua. Itē humiditas deꝑditoꝝ in corꝑib⁹ vegetabilib⁹ et aīatis est restau

ratiua

ratia.nã p calorē agētē ɔtinue intrīsec⁹et extrīsec⁹corpa ɔsumūtꝛ ꝛ cito ꝑi rēt nisi p restaurationē hūidi repareꝛ.et iđo nccīa fuit ɔtinua hūiditatis attractio vt ɔtinua fiēt deꝑditi repatio.ꝛ p ɔñs cibi restauratō vł ɔbua tio Est ꝑtēa inferioꝝ ɔbuatia.nā ex aggregatōe radioꝝ cōtinua in aere et in terra tāta fieret caloris generatio ꝛ siccitatis inductio ꝙ aer inflam mareꝛ et terre sup̄ficies ɔbureretꝛ nisi virt⁹ caloris actiua p aeris ꝛ aque hūiditatē actiōi ei⁹ resistentē ꝓportiōe debita ad tēperiē reduceretꝛ.et iđo vt dicit Macrob. Opposuit de⁹ fonti caloris fontē toti⁹hūoris vt p hūo ris p̄ñtiaȝ calori opposita ei⁹ violentia reꝑmereꝛ. et sic mūdi machina in esse debito ɔseruaretꝛ.alioq̄n a calore nimio subito solueretꝛ. Jtē hūiditas est ꝑtiū terre ɔiūctiua. Tāte em̄ siccitatis est terra ꝙ nisi hūiditate aqua humectaretꝛ q̄libet ei⁹ ꝑticula ab alia dissolueretꝛ.et ideo fecit natura spō giosos mōtes et terrā cauernosā in multis locis et porosā et sic fieri ꝛ ra tione vacui aeris et aque fortis attractio adiuuāte siccitatis mitigatiōe et ꝑtiū terre sep̄abiliū vniōe. Vñ qđ facit sāguis currēs p venas in cor pore idē facit humiditas in venis terre. Rigat em̄ terre siccitatē et eā dis ponit et abilitat ad fecūditatē. Hȝ aūt hūiditas quasdā ꝓprietates et ef fect⁹ ꝑmas et naturales.quasdā ꝟo secūdarias et q̄dāmodo casuales si cut et alie q̄litates. Est em̄ hūiditas naturaliꝛ labilis et fluxibilis male in se ꝉminabilis.ȝ tñ sistitꝛ ꝉmino alieno vt dicit phs. A cētro em̄ ad circūfe rentiā est motiua.vñ et se diffūdendo subiectū suū totaliter defluēdo dis solueret si aliud ei nō obsisteret qđ ei⁹ fluxibilitatē p reductionē ꝑtiū ad centꝝ terminaꝛet vñ videm⁹ fluct⁹ maris arene siccitatē in maris littorib⁹ a suo ɔfluxu ɔpesci et in se q̄dāmodo reuocari. Jtē naturaliꝛ mollitiua ē. partes em̄ materie duras et ɔpactas p sui subtractionē et diffusionē rela xat et rarificat et remollit. Est tñ duratiua accidētaliꝛ sicut videm⁹in gib bis et etiā apostematib⁹q̄busdā in quib⁹ ɔfluūt humores frigidi et ex fri giditate ꝑtes humidas ad centꝝ repcutiente et ɔdensāte indurantꝛ et in sclirosim.i.duriciā sepe ɔmutantꝛ Jdē etiā ɔtingit ex nimio calore partes liq̄diores ɔsumēte quib⁹ ɔsūptis ꝑtes grossiores ɔpingūtꝛ ꝑiter et indu rantꝛ. Jtē natłaliꝛ est mūdificatiua.nā sua remollitiōe et ꝑtiū p q̄s diffun ditꝛ ab inuicē laxatiōe ꝑtes sordidas diuidit et diuisas lubrificando re mouet et abstergit vt ꝑtȝ maxime in ip̄a aqua q̄ substācialiter humectat et maxime sordiū purgatiua et hec maxime si substāciali hūiditate calidi tas coopeꝛ vt pȝ in tritico et furfure in radice brione et etiā in sapone ꝛ in medulla fabe et in ɔsimilib⁹ q̄ oia sordes faciei et toti⁹ corpis mundifi cāt et depurāt Jtē qꝛ de se motū hȝ a cētro siue medio ad extrema cū ille mot⁹ ex se non sit fortis multū.ȝ respectu caloris sic obtusus est siq̄deȝ sui in latū ꝑncipaliꝛ diffusiua.in altū ꝟo sine caloꝛe nō est multū q̄ntū est de se

extēnsiua

extẽsiua ꝫ qñ3 calor i ipa dñat et in ipa obediẽte materia huida opat
tũt int oẽ3 ptẽ sed maxie in altũ ⁊ in lõgũ vi caloris sursũ eleuãte ⁊ vsq3
ad extremitates diffũdente erigit et ptelat. corpa ꝟo in qb' pdñat ca/
lor et hũmor tpat' natalit et genẽalit sũt altiora et lõgiora et etiã gra/
ciliora q3 illa in qb' exñte hũiditate multa et dñante calore puo remissi'
opante causa ɔtraria inuenit. et ideo hoies calidi vt colẽici obediẽte hu
more substãciali caloris actiõe sũt alijs sc3 fleumaticis lõgiores et i omi
bus extremitatib' corpis alijs ptib' et circũstancijs ɔcurrentib' hinc in/
de eq̃liter in gracilitate et lõgitudine aptiores. vbi aũt est calor mult' et
humor mult' nõ tñ actioni ignee ꝟtutis supflu' aut diminut' ꝫ ɔgruus ⁊
ɔmẽsurat'. corpa in omi diuisione fiũt magna lõga et lata. Alta em sunt
ppter calorẽ subtiliores ptes hũiditatis ad sũmitatẽ deferentẽ. Lata em
fiũt et spissa ppter ꝟtutẽ caloris ptes grossiores hũiditatis ad singulas
ptes interiores ꝫm sui exigentiã vndiq3 diffũdentẽ et partẽ pti ꝫm con
gruentiã nature vndiq3 adunantẽ. Itẽ humiditas est naturaliter lenifica
tiua. nã sui circũfusiõe in extrema rei. oẽs ptes vacuas replẽdo ad equa/
litatẽ pducit et sic rei supficiẽ ɔplacẽdo. adequãdo eã lenẽ facit. accidẽta
liter tñ qñq3 exasperat sc3 qñ aliq̃ casu simul calidi et frigidi. hũores ad
aereũ locũ ɔfluũt et ɔcurrũt. Calidi q̃dẽ in ɔmuni supficiẽ rei eleuãt. Fri
gidi q3 depmũt et sic ex ɔtrarijs hũorib' ɔtrarietas et ineq̃litas cũ aspe
ritate quadã corpis in supficie generat. Itẽ humiditas si fuerit ꝫm natu
re exigentiã in corpe ɔmẽsurata oim actionũ aie et corpis ẽ adiuuatiua
Nã ex humorib' spũs regitiui corpis generant et in esse ɔseruant. Spiri
tuũ q3 virtutes suos effect' in singulis organis corpis sensitiuis et moti
uis p humoꝝ ministeriũ opant vt pt3 in ꝟtute visiua que mediante hu/
more cristallino visũ in oculo opat. Similiter virt' gustatiua nunq3 sine
humore saliuali inter sapores discernere arbitrat et sic de alijs. nã humi/
ditate substantiali destructa in corpe vel corrupta tota animi actio parit
erit impedita. Si em fuerit in toto corpe vel in aliqua pte corpis supflui
tas humida habũdans ꝙ nõ possit regi a natura pncipiũ est et matẽia
putrefactionis et generat in corpe grauissimas passiones. vt pt3 in apo/
plexia in qua supflua humiditas sic occupat omes vẽtriculos cerebri ꝙ
nõ pmittit p neruos sensibiles spm aialez ad sensificandũ corp' et mouẽ
dũ deferentes aia3 in corpe suas pagere actões. immo aufert corpi subi
to sensũ atq3 motũ et tandẽ inducit suffocacõne3 atq3 mortẽ sicut Gal. in
ɔmento sup amphorismos expones ꝟbũ Ipo. Soluere apoplexiã fortẽ
impossibile. debilẽ vero nõ facile ẽ. Fleumatica em humiditas occupans
totã cerebri regionẽ opilat meat' neruoꝝ vñ nõ põt duci spũs aialis ad
inferiora immo intercludit anhelit' et vita finit. Hec aũt hũiditas peccat
qñq3

qñqꝫ in q̃ntitate. qñqꝫ in qualitate et hoc aliqñ a causa intrinseca. qñqꝫ a cã extrinseca. a cã intrinseca sic̃ a mala ꝯplexiõe. qñ nociua humiditas radicat̃ in mẽbris et nõ p̃t a calore nat̃ali dissolui et ꝯsumi nec a sua malicia immutari. Talis itaqꝫ hũiditas in diuersis locis corꝑis diuersas inducit infirmitates vt pꝫ in epl̃ia qñ ꝓcedit ex vicio capitis et in ydropisi qñ ex mala ꝯplexiõe generat̃ epatis. Itẽ a cã extrinseca sicut a reb⁹ q̃ sic a Jo. et Gal. vocant̃ res nõ nat̃ales q̃les sũt aer cib⁹ pot⁹ somn⁹ vigilia inanicio ⁊ repletio exerciciũ atqꝫ q̃es. Hec eñ oia si fuerint assumpta ꝑm exigentiã nature hũiditatẽ substãcialẽ generãt ac ꝯseruãt et ꝑditã reparãt et restaurãt. Si v̾o a cõtrario modo sũpta fuerint. ꝯtrariũ effectũ habẽt. nã hũiditatẽ innaturalẽ generãt et augmentãt aut naturalẽ corrumpũt alterãt et immutãt vt pꝫ. nã vt dicit Gal. in amphoꝝ. Ypo. ꝑ. iij. sup locũ illũ. Immutatiões tẽpoꝝ maxie generãt morbos ⁊c. Tꝑa inq̃t anni nõ sũt causa morbi. sed mutatiões ꝯplexionũ ipi⁹ tp̃is qñ scꝫ ꝯplexio aeris q̃ deberet ꝯgruere tp̃i. in oppositã ꝯmutat̃ sicut qñ ꝯplexio veris que deberet esse calida et hũida efficit̃ sicut in autũno frigida et sicca et econuerso et sic de alijs. Nã si fuerit aer v̾nalis generalit̃ frigid⁹ et sicc⁹ et p̃cessit aer in hyeme q̃i v̾nalis scꝫ calid⁹ et humid⁹ necesse ẽ in vere multos egrotare et etiã mulieres parituras occasiõe facili abortire. Et hec ẽ rõ Gal. quã assignat qꝛ ex humiditate et caliditate hyemis p̃cedẽtis mlt̃a fiebat hũiditatis in corꝑib⁹ generatio et fleumatis coadunatio. Aer v̾o in inicio veris si fuerit frigid⁹ et sicc⁹ claudit poros et nõ sinit fumos exalare. vñ retẽto calore dissoluit hũiditatẽ istã sup̾fluã in hieme generatã ⁊ cũ calor sit debilis ⁊ nõ possit eã ꝑfecte digerere nec ex toto ꝯsumere trãsmittit eã sic indigestã nũc ad sup̾iora mẽbra et nũc ad inferiora vbi coadunata fit causa diuersaꝝ passionũ vt si ascẽderit ad caput põt esse causa reumatis et catarri. Si vero ad intestina et fuerit fleuma salsũ mordificando intestina inducit dissenteriã et sic de alijs. Illa eadẽ põt esse ratio aborsus in mulierib⁹. qꝛ hũiditas illa defluẽs ad matricẽ grauat eã et remolliendo retinacula fet⁹ ac relaxando est causa aborciendi Aliã aũt rationẽ ibi assignat auic. et sic de alijs passionib⁹ aeris et tp̃is est intelligẽdũ ꝙ mutãt hũiditatis qualitatẽ vel calorẽ immoderate nimis dissoluendo vel nimis ꝯsumendo siue calore remisso sup̾fluitates eius nõ euacuãdo et sic intelligendũ est de aere nimis frigido poros claudente hũores pl⁹ debito ꝯstringente. Sed de aere frigido ad p̃ns hec dicta sufficiant

Caplm̃. v: De cibo et potu.

De cibo vero et potu pꝫ. Nã ꝑ debiti nut̃menti cibi scꝫ et pot⁹ ꝯtractionẽ hũiditas ꝯtrahit̃ ⁊ calor inducta siccitate intẽsior

effect⁹

effect⁹ nō inueniēs in q̄d agat ad substantialē hūiditatē se ꝯuertit in q̄ṁ agendo o ipā nimis attenuat vel ꝯsumit et ecōuerso. Si cib⁹ vel pot⁹ fue/ rit immoderat⁹ hūiditas nimis intendit̄ et calor naturalis debilitat̄. q̄a nō sufficit ad digerēdū. facit t̄n calor quod pōt. Nā aliq̄d resoluit ex illo sup̄fluo cibo sūpto. illud resolutū cū sit fumositas grossa et indigesta pe tit cerebꝝ. et ꝑcutiēs ei⁹ miringas seu tuniculas grauiter eas ledit et all q̄ñ emigraneā vel aliā capitis passionē pessimā excitat et inducit. aliq̄ñ etiā radices neruoꝝ sensibiliū illa fumositas maliciosa tangit et suo acu/ mine siue furiositate ad intima ipoꝝ neruoꝝ penetrās sp̄ṁ aialez ibi exi/ stentē impedit atq̄ꝫ ledit. vñ et substantiā et rōis vsum ꝑturbat et linguā rōis interp̄tem titubādo ꝯtrahit et ꝑuertit vt ptꝫ in ebrijs Motū etiā vo lūtariū sepi⁹ retardat vel penit⁹ destruit vt ptꝫ in tremulis et paliticl. nec miꝝ. nā virt⁹ corꝑis regitiua que ē sita in neruis et in musculis a natura neruū siue membꝝ quodlibet sic depressū regere et erigere satagit et intē/ dit. sed ꝑualens ille acut⁹ fum⁹ et resistens virtutē naturalē vincē cupiēs. membꝝ deorsū dep̄mere nitit̄ et ꝯtendit. Vñ ex isto duplici motu cōtra/ rio scꝫ vno eleuante et alio dep̄mente membroꝝ tremor sepi⁹ generat̄ et tandē victa totaliter ꝟtute regitiua mors vel paralisis in talib⁹ genēat̄ Et ideo optimū ꝯsiliū est sapientis q̄ dicit. Ne te effūdas inq̄t sup̄ om̄ez escā. q̄r in multis escis infirmitas grauis ꝛc. Idem itaq̄ꝫ. malū generat in corꝑe somn⁹ immoderat⁹. nā in somno remittunt̄ virtutes et actiones na turales interi⁹animales intendunt̄. vñ clausis poris forinsecis calor intn sec⁹ ꝯfortat⁹ multos humores attrahit quos q̄dez nec digerere pōt nec consumere et tunc preualente tanta superfluitate quam non potest na/ tura regere sequit̄ necessario mors et suffocatio sicut est vidē sepi⁹ in dor mientib⁹ post acceptā medicinā et etiā in minutis. In vigilantib⁹ aūt ni/ mis causa ꝯtraria opat̄ in quib⁹et nimia fit humoꝝ et spirituū ꝯsumptio vñ et mors iteꝝ ꝯminat̄. Iteꝫ eadē ratio suffocationis est in nimis reple/ tis. et eadē ratio defectiōis est in ieiunantib⁹ sup̄ vires et nimiū inanitis. Itē q̄r nimis se exercitant ꝑ nimiā caloris intentionē humores nimis cō sumentē se destruūt et ꝯsumūt. In nimis vero q̄escentib⁹ causa est ꝯtraria q̄r in ip̄is magna est et immoderata hūiditatis attractio et nulla sup̄flui tatis euaporatio nec spirituū subtiliatio. et ideo necessario hūiditas sup/ flua disponit̄ ad putrefactionē et corruptionē. Istis et alijs m̄ltis modis infinitis. q̄litates elemētares in suis naturalib⁹ effectib⁹ impediunt̄ sicut pꝫ in rōib⁹ sup̄dictis q̄s de ꝟbis ꝯstl. in pantegñ. et Ga. in ꝯmēto amp̄ꝭ Ipo. et Empeđ. succincte ꝯpilauim⁹. vñ de his sup̄sedeam⁹. et ideo ad de scribēdas ꝓprietates hūoꝝ q̄ ex his q̄litatib⁹ ꝯponunt̄ man⁹ apponam⁹ ex quib⁹ ꝯstituit̄ om̄e corꝑ⁹ q̄đ sp̄ū sensibili et rationali animat̄.

ca. vi

Ca.vi. de hũorib⁹ ⁊ eoꝝ generatõe effcũ ⁊ opatõe

Est igit̃ humor q̃dã substancia actualit̃ liquida ex ↄiunctiõe
elementariũ qualitatũ p̱ digestionẽ in aialis corpore gen̄ata
apta membra nutrire et eoꝝ actiones ↄfortare naturalit̃ vel
accidentalit̃ impedire. Nã humor est corpoꝝ sensibiliũ materi
ale p̄ncipiũ et primũ ac p̄cipuũ ratione nutrimenti in suis pag̃ẽdis actio
nib⁹ iuuamentũ. Sũt aũt humores vt dicit Constã. vocati elementoꝝ filij
ex eorum originaliter ↄstitutionũ qualitate. Sũt aũt quatuor humores.
scꝫ sanguis fleuma colera et melancolia. qui q̃dẽ respectu mẽbroꝝ dicũ
tur simplices. q̃ꝫuis respectu elementoꝝ q̊ꝝ sũt filij ↄpositi inueniant̃. Hi
quatuor humores in quãtitate et qualitate equalitatẽ ꝓportione debita
obseruãtes oĩa corp̱a sanguinẽ habentia p̱ficiũt ac custodiũt in dibita
ↄsistentia sanitatis sicut ecõuerso ex eoꝝ inequalitate siue infectiõe infir/
mitatẽ generãt et inducũt. Fuerũt aũt hi necessarij ad corp̱is ↄstitutõeꝫ
ad ipi⁹ regnũ et ↄseruationẽ. ad cõtinue dep̱ditoꝝ in corp̱e restauratio/
nẽ sicut dicit Hal. sup̱ amphoꝝ. Corp⁹ eñ subiacet fluxui vt ptꝫ in sudo/
rib⁹ et in sputis et huiusmodi alteratione. scꝫ de frigiditate in caliditateꝫ
et ecõuerso et corruptione q̃ ex fluxitate nimia sequit̃. et ex alteratiõe diu
turna. vt ergo qd̃ sup̱fluũ est in corp̱e diruat̃ et dep̱ditũ reparet̃ et mala
alteratio in bonã trãsmutet̃ et p̱ ↄsequẽs corruptioni aliqualiter obuiet̃
necessaria fuit quatuor humoꝝ p̄ntia vt corp⁹ animale in vigore ip̄is me
diantib⁹ incolume ↄseruet̃. Hoꝝ aũt hũoꝝ generatio sic hꝫ fieri. recepto
eñ cibo in loco decoctiõis p̄mo scꝫ in stomacho. subtilior eius p̱s et liqui
dior que a p̄hicis ptisinaria vocat̃ p̱ quasdam venas ad epar trahit̃ et
ibi p̱ caloris naturalis actionẽ in quatuor humores transmutat̃ quorum
generatio simpliciter in epate fit et incipit. sed nõ similiter finit̃. Prio eñ
caloris actio qd̃ frigidũ est ⁊ humidũ in naturã fleumatis ↄuertit. Secũ
do qd̃ calidũ et humidũ est in naturã sanguinis transit. qd̃ vero calidũ
et siccũ naturã colere ↄstruit. ꝫ qd̃ frigidũ et siccũ in substantiã melãcolie
se ↄponit. Talis igit̃ est ꝓcessus. Primo siquidẽ generat̃ fleuma tãq̃ꝫ hu
mor semicoct⁹. Scd̃o sanguis cui⁹ decoctio tp̱amentũ excedit. Ultimo
aũt melãcolia q̃i p̱s terrestrior et alioꝝ fex in esse ꝓcedit. vñ talis est or/
do vt dicit Auic. q̱ elementoꝝ recta et reciproca est generatio. q̱r de ae/
re fit ignis et ecõuerso. humoꝝ aũt generatio q̃dã est recta sed nõ reci/
proca. de fleumate eñ p̱ decoctionẽ fit sanguis ꝫ nõ ecõuerso. Similiter
de sanguine fit colera p̱ calorẽ intensũ siccantẽ humorẽ et subtiliantẽ sed
nõ ecõuerso. Simili modo p̱ adustionẽ ex colera fit melancolia et nõ ecõ
uerso. Sic eñ accidit in generatiõe hũoꝝ sicut accidit in generatiõe vini

ex musto sic dicit ph'l. nã feruẽte musto generat̃ q̃dã spuma sup̃ficiẽ pe
tens et q̃dã substãcia terrea ad fundũ descendens et alia est aquosa s̃m
cui' augmentũ vinũ in substãcia est magis debile et min' calidũ. et q̃nto
magis antiquat̃ tãto magis fit calidũ p̃pt̃ h'mõi aq̃sitatis resolutionẽ.et
q̃nto est vini puritas.tãto coctio est cõpleta. sic in hũorib' est ps leuitate
sua.sup̃iora petẽs scʒ colera. alia veluđ fex deorsũ tendẽs scʒ melãcolia.
alia v̉o in cruditate manẽs scʒ fleuma.q̃rta v̉o est sanguis in sua purita/
te p̃manẽs.a ceteris humorib' depurat̃. Null' tñ sanguis est ita pur' q̃n
alijs hũorib' sit p̃mixt'.vñ eoꝝ ꝯmixtiõe spẽm variat et colorẽ.nã p̃ cõ/
mixtionẽ colẽ apparet ruf' a melãcolia niger.a fleũate aq̃sus et spumos'

Caplm̃.viij.de sanguine

Sanguis vt dicit Ysi.a greco nomẽ sumpsit. eo q̃ sustẽtat vige/
at et vniat.i.vitã ꝯfirmet.nã sancire ꝯfirmare est. Dicit̃ autẽ
sanguis dũ est in corp̃e.effusus vero d̉r cruor eo q̃ effusus cur
rendo corruat.alij aũt vocãt sanguinẽ q̃i suauẽ eo q̃ gustu et
tactu sit suauis.nõ em̃ est sãguis pur' et integer nisi in iuuenib'. nã dicũt
ph'ici sanguinẽ minui p̃ etatẽ.vñ in senib' tremor est ex defectu. p̃prie autẽ
sãguis animi passio ẽ. Inde genas lacerare in luctu mulierib' mos ẽ. vñ
etiã purpuree vestes et purpurei flores ponunt̃ sup̃ mortuos. aiositatem
mortui dũ erat in suo sãguine rep̃sentãtes. Hucusq̃ Ysi.li.x.c.ij. Sãguis
aũt s̃m ph'l.inter q̃tuor hũores laudabilior et nature amicabilior est p̃pt̃
ei' equalẽ et p̃fectã coctionẽ quã efficit calor tp̃at' ex materia pura et ae
rea ad corpis nut̃mentũ. Est v̉o sãguis s̃m eundẽ ph'l.ali' nat̃alis ali' in
nat̃alis. Nat̃alis aũt ali' est ꝯtent' in arterijs.ali' est in venis. Qui vero
est in arterijs calidior est et subtilior rubicundior clarior et in sapore dul/
cis. Est aũt calidior p̃pt̃ cordis et sp̃ũs vicinitatẽ.subtilior p̃pt̃ cordis ca
lorẽ subtiliantẽ et rarificantẽ.et h̉ vt resumẽdo p̃ spissas tunicas artẽiaꝝ
facile nõ possit in alia mẽbra labi. Rarior aũt ẽ p̃pt̃ v̉tutẽ colẽ in ip̃o. acu
tior aũt est p̃pt̃ augmentũ caloris. Sãguis v̉o in venis ꝯtent' ẽ calid' et
h'uid'.inter grossũ et subtilem mediocris in sapore est valde dulcis. om̃i
malo carẽs odore cito coagulat̃ cũ exierit vñ talis sãguis epar ꝯ designat
tp̃atũ.si v̉o fuerit subtilis aq̃sus nõ boni odoris nec dulcis saporis ꝯmix
tionẽ alteri' hũoris ip̃m inficiẽtis ẽ indiciũ. Iã em̃ degenerat in sanguinẽ
innat̃alẽ q̃ sic d̉r vel q2 a sua generatiõe ẽ vt in leprosis corrupt'.aut p̃/
pter incõuenientẽ materiã ex qua ẽ generat' et p̃pt̃ extraneũ hũorẽ cũ
q̃ est ꝯmixt'.modicũ aũt colẽ vel alteri' inficiẽtis hũoris mixtũ cũ puro
sanguie ip̃m inficit et in sue q̃litatis silitudinẽ ip̃m trahit. Hucusq̃ ꝯstl.pã
tegñ.ix.ca.iiij. Alias sanguinis p̃prietates ponit Aristl.in libro animaliũ
iij. dicit em̃. Omne animal habens sanguinẽ habet epar et cor.vñ om̃ia

animalia carentia sanguine sunt minoris corpis et virtutis aialib⁹ habē
tib⁹ sanguinē et cū abcidit̄ caro exit sanguis.nisi illa mortua fuerit vł cor
rupta.Item in omi animali bone dispositionas est senguis mediocris qꝛ
nō nimis mult⁹ sicut sūt potātes vinū nouū.nec nimis pauc⁹sicut corpis
crassi.qꝛ aialia nimis crassi corpis sūt pauci sanguinis et subito augmen
tat̄ pinguedo et q̄nto.tanto.minorat̄ sanguis.Itē oīe corp⁹ sanguineū
putrescit cito et maxie ꝓpe ossa.homo eñ hꝫ sanguinē subtilē valde respe
ctu alioꝝ aialiū q̄ꝝ sanguis est nigrior et spissior sanguine hois et maxi/
me thauri et asini et sanguis in inferiori pte corpis spissior est et nigrior
q̄ꝫ in supiori.Itē sanguis q̄ñ generat̄ valde erit causa egritudinis qm̄ at
tenuat̄ et fit aquosus.et ꝓpter hoc forsan sudat hō sanguinē qđ q̄dꝫ est
vt puto ꝓpter supfluā liquidi sanguinis habundantiā a qua se intendit
exonerare nat̄a.vñ eijcit ei⁹ ptes aquosas ad supficiē cutis et eas expel/
lit p sudorē.Itē cū homo dormierit erit sanguis in manifesto modic⁹ nec
mixꝫ.qꝛ tūc reuocat̄ a natura in adiutoriū virtutis naturalis vt ipi⁹ bñ/
ficio suas pagat actiōes.vñ qñ tūc se ꝓfūdit ad interiora extremitas cor/
poris pallida remanet et exanguis. et ꝓpter hoc forte accidit ꝙ si corp⁹
dormientis pungat̄ nō erit inde tantū sanguis q̄ntū si esset vigilans.Itē
dicit̄ ibidē ꝙ si sanguis fuerit bñ coct⁹ et digest⁹ bene fit ex eo sepū ꝗ hoc
forsan qꝛ ei⁹ vnctuositas p tpatā decoctionē coagulat̄ et dealbata in se/
pū vel pinguedinē trāsmutat̄.Itē cū alterat̄ sāguis a cursu nature sue et
fuerit corrupt⁹ exibit a stomacho et a narib⁹.Itē cū putrescit sanguis in
aliquo mēbro nisi reducat̄ arte vel natura efficit̄ ex eo vir⁹ et in saniēꝫ cō
mutat̄.Hucusqꝫ ꝯst.l.li.iij. Item dicit ibidē li.xij.vene sūt vasa sanguinis.
ex quo ptꝫ ꝙ sanguis est vltim⁹ cibus aialis habentis sanguinē.Itē ibidē
Ita est sanguis amicabilis nature ꝙ etiā animal carens sanguine cibat̄
p illud qđ ꝯtingit cū sanguine vt ptꝫ in ꝯmib⁹et muscis qui carnib⁹ insi
dent et sanguinē sugūt et inde sibi attrahūt nutrimentū ꝓpter hoc si aial
nō nutrit̄ cibo isto efficit̄ macilētū et male dispositū.et qñ bñ cibat̄ crescit
et fiet bone dispositiōis p talis cibi nutrimentū et si ille sāguis vñ fit cib⁹
fuerit clar⁹et bon⁹ et corp⁹ sanū et si malus infirmū.Itē sanguis t̄restris
coagulat̄ cito ꝓpter humiditatis ꝑuationē.vñ oīe aial habens subtileꝫ
sanguinē et mundū atqꝫ calidū alijs aialib⁹ sensū hꝫ melioreꝫ.Sanguis
eñ mund⁹ subtilis et calid⁹ et maioris motus intellectui ꝯuenientior est
Iteꝫ oīe animal carens sanguine est maioris timoris aiali habenti san
guinē ꝓpter hoc habens mundū sanguinē et calidū et leuē nō mouet̄ nisi
modicū ꝓpter timorē.Iteꝫ sanguis tauri ꝯgelat̄ citi⁹ coagulat̄ sanguine
omniū aialiū alioꝝ.Sanguis eñ oīm aialiū coagulat̄ ſm magis ꝗ min⁹
ꝑter leporis et ceruī et sibi similiū in natura quoꝝ sanguis nō coagulat̄.
vt dicit

vt dicit Aristl. Sanguis thaurin⁹ sicut dicit idem li. iiij. et xij. maxime ē coagulatiōis et velocis et hoc forsitan ꝓpter excessū caloris ꝛ siccitatis vñ haustus crudus interficit sicut venenū. vñ de quodā pħo dicit̄ ꝙ hausto sanguine thauri se ꝑemit. Item idē li. xiij. sanguis in pte dextera calidior est q̄ȝ in sinistra. Et ideo ꝓpter vigorē calidi sanguinis in parte illa man⁹ dextra ꝓnior est ad opandū et habilior q̄ȝ sinistra. vñ dicit Aristl. li. ꝑmo. ꝙ leo ꝑus mouet pedem dextꝝ q̄ȝ sinistꝝ. et sup amboꝝ. dicit̄ ꝙ mulier portās masculū subito vocata ab aliquo ꝑmo mouet pedē dextꝝ qđ facit calidus sanguis q̄ in ɔcipiente masculū ɔpletius opat̄. Item in eodē libro dicit̄ ꝙ sanguis ꝑma et precipua est materia cordis et epatis. vñ et cor ɔcauū est ad sanguinē copiosius recipiendū et spissū ad eundē diligēter custodiendū et in nullo membro est sāguis sine venis nisi in corde tm̄ et de corde exit ꝑ quasdā venas ad alia loca corpis et nō venit aliunde sanguis ad cor qm̄ fons est et ꝑncipiū sanguinis membꝝ ꝑncipiū recipiens sanguinē. et hoc manifestat̄ ex anathoma et medio generationis. q̄a ꝑma creatio cordis apparet sanguinea. vñ ꝑm Aristl. cor est ꝑmū sanguinis receptiuū. et ideo in medio ponit̄ vt eū transfundat tanq̄ȝ a medio ꝛ a centro ad oīa alia membra. vñ dicit ꝙ cor est mediū toti⁹ animalis a quo ꝓcedit mot⁹ et sensus et vita toti⁹ aīalis. Et ideo cor est in oīb⁹ habentib⁹ sanguinē. qm̄ necessario ꝑncipiū sanguinis est et nō epar. Hec oīa apte dicit Aristl. li. xiij. quāuis de ꝑncipio sanguinis alio modo sit scriptū in libro medicoꝝ. sed de ista controuersia nihil ad nos. q2 vtraq; positio vel opinio nobis deseruit quo ad nostrā intentionē. Ex predictis igit̄ autoꝝ sentencijs breuiter recollige ꝙ sanguis naturalis est purus et calidus subtilis dulcis animalis nutribilis virtutis naturalis ɔseruatiu⁹ sedes anime et ipi⁹ ɔtētatiu⁹. in ventre ꝑfectiu⁹ ɔplexionis alteratiu⁹. vigoris cordis et spirituū ɔseruatiu⁹. letificatiu⁹ amoris excitatiu⁹. sui diffusione in supficie corpis ipi⁹ coloratiu⁹. sanus et temperat⁹. sanitatis ɔseruatiu⁹. corruptus corruptiōis inductiu⁹. vt ptȝ in lepra que est sanguis corrupt⁹ in fontib⁹ et cū alijs humorib⁹ admixt⁹ malicie coꝝ est tempatiu⁹. sua virtute doloris oculoꝝ mitigatiu⁹ vt dicit Constl. ꝙ sanguis colūbe vel yrundinis de ala dextra extract⁹ oculis calidus instillatus maculas abstergit oculoꝝ. sanguis em̄ talis valde est ignitiu⁹ et dissolutiu⁹ sicut ibidem dicit ɔmentator in viatico in tractatu de pannis et maculis oculorum in fine.

Capitm̄. viij. De sanguinis mala proprietate.

Sunt et sāguis q̄dā ꝓprietates mi⁹ laudabiles alijs supdictis. nā q̄to bñ dispositi⁹ nat̄e ē amicabilior et vtilior tāto cū corrupt⁹ fuerit eidem est nociuior et grauiores infert corpi passiones Nam

alioꝝ hūoꝝ malicia sanguini admixta ꝓpt̄ amicabilitatē ei⁹ ad naturam nō se ita subito manifestat et ideo ab eoꝝ lesiōe sibi nata min⁹ p̄cauēs la tentē ipoꝝ maliciā nō formidat vt pꝫ in febrib⁹ enutricheis et aliis mix/ tis in q̄b⁹ colera rubea vel adusta sanguini admix̄ nō ita cito se nature vl̄ medici iudicio manifestat vt dic̄ Gal̄.sup amphoꝝ. Itē sanguis si fuerit in corpe sup̄flu⁹ mēstruosas in hōib⁹ genēat passiōes nisi nature vel me/ diāte bn̄ficio euacuet̄ citi⁹ vt pꝫ in sāguine mēstruali q̄ ꝓpt̄ sup̄habūdan tiā hūiditatis et caloris indigentiā in mulierib⁹ extn̄s si vltra debitū reti neatur pessimaꝝ causa est et occasio passionum. Inducit em̄ quandoqꝫ spiritualium suffocationem. quādoqꝫ ydropisim quandoqꝫ etiā frenesim. siue manifestā passionē ꝓut ille sāguis corrupt⁹ nimis diu retent⁹ ad di/ uersas transfūdit̄ corpis regiones sicut in passionaꝝ li.gal̄.ex p̄ssi⁹ ꝯtinet̄ vn̄ ꝯtra talia p̄icula sūmū remediū est talis sāguinis corrupti euacuatio nē citi⁹ ꝓcreare nec mirꝝ si sanguis sic corrupt⁹ ꝓpriū subiectū sic molestat q̄ alienū etiā mirabilit̄ inficit et molestat siue immutat. nā vt dic̄ Isi.li.x. ca.ij. sāguis mēstrualis ꝯtactu fruges nō germināt. arescūt musta. moriū tur herbe. arbores amittūt fruct⁹. ferrū rubigo corrūpit nigrescunt era et metalla. ꝙ si canes ind̄ ꝯmederēt in rabiē efferunt̄. glutinū aphalti quod nec ferro dissoluit̄ nec aq̄s ipo pollutū spōte dispgit̄ vt ibidē dicit Isid. hic sanguis ex sup̄flua hūiditate et debili calore in corpib⁹ multū genēat̄ et ideo ne nulla ex eo grauet̄ in matrice recolligit̄ tanqꝫ in sētitiua a qua si debito modo expulsus fuerit corp⁹ totū mollificādo alleuiat ꝛ ipaꝫ ma tricē ad cōceptionē disponit et habilitat. vn̄ dicit Arī.li.ix. menstꝝ in fine mensis in mulierib⁹ maxime viget. et ideo tūc vtilit̄ expellit̄ sanguis tal̄. qꝛ sicut dicit Isi.li.xvi. sanguis mēstrualis nō hꝫ certā tpis reuolutioneꝫ sed in maiori p̄te accidit in diminutiōe lune et hoc est rectū qꝛ corpa aia/ liū sūt tūc tpis frigidiora et alterat̄ sanguis et efficit̄ ex eo sup̄fluitas mē strualis. q̄ si tūc expellit̄ talis euacuatio laudabilis est ꝛ naturalis qꝛ si vl tra tps vel ꝓpt̄ grossiciē sāguinis vel ꝓpter altitudinē matricis vel ꝓpter defectū expulsiue ꝟtutis retineat̄ multis molestiis p̄iculosis corp⁹ mulie/ ris aggrauat̄ qd̄ q̄deꝫ generalit̄ est veꝝ a q̄rtodecimo anno vsqꝫ ad q̄n q̄gesimū qꝛ in iuuēculis meat⁹ sūt angusti et virt⁹ debilis. A q̄nq̄gesimo vero anno in antea sanguis minorat̄ et frigescit. calor destruit̄ et tepescit vn̄ iste due etates a tali immūdicia sūt immunes scꝫ senectus vetularis ꝛ iuuent⁹ puellaris. retinet tn̄ natura sāguinē mēstrualē post mulieꝝ impg nationē ad nutrimentū fet⁹ et ꝯcept⁹ ꝯseruationē. vn̄ Arī.li.xv. menstrū ē sāguis nō pur⁹ ꝫ indiget digestiōe ꝯpatiua. hic sāguis mixt⁹ cū spmate cib⁹ ē in aiali vn̄ mulier p⁹ ꝯceptionē freq̄nt̄ paciēs fluxū mēstrualē solet facere abortiuū. aut em̄ debilitat̄ fet⁹ vt morit̄ et ꝓpter nutrmenti subtra ctionē. vnde retentio sanguinis menstrualis signū est impregnationis ex

iam dicta causa. qd aūt supfluit de sanguine menstruali detrahit ad mamillas vt inde lac generet. materia eñ lactis est sāguis decoct⁹ in mamillis vt dicit Arist. li. xvi. et. xviij. Lac inqt est sanguis digest⁹ nō corrupt⁹. Itē oportet vt fluxus sanguinis menstrualis actualiter fit in corpore anteq̃ mulier impregnet sicut dicit Arist. li. xv. et Const. sicut oportet arborem pmo florere q̃ fructus facere. Item qñ venit talis fluxus naturalit semp accidit in etate lune etati etiā mulieris ouenienti. Item aues et animalia nō paciunt talem fluxū. q2 totalis supfluitas transit in plumas et in pilos vt dicit Arist. Item dicit ruffus. mulieres nimis se exercentes et sepius mouentes nō multū menstruāt. sed que quiescūt et multū omedūt suauiterq̃ viuūt tales multa purgatione indigēt. Item qñ sanguis talis vel frigiditate vel crassicie ora venaꝝ ostringente debito modo non exit ad exeundū alias vias querit vt venas nariū et emorroidaꝝ q̃s si clausas inuenerit ad alia membra se diffundit ⁊ graue nature infert passionē nā tales vt dicit in viatico Const. defectū appetit⁹ paciunt. nā cibaria bona abhorrent. puluerē vero carbonū et latriū appetūt et similiū. nam sanguis retent⁹ in maliciosū fumū terrestrē et ponticū ouertit. quo rapto ad orificiū stomachi appetit⁹ rationalis subuertit et irrationalis generatur. Unde omnia talia corpora sunt maximis morbis apparata.

Caplm̄. ix. de fleumate.

Fleuma fm Jobez est humor semicoct⁹ actione caloris imperfecti ex frigida et humida natura generat⁹. et Arist. dicit libro xv. fleuma est cibi supfluitas que nō digerit. Eadē eñ est materia sanguinis et fleumatis. ꝫ differūt fm decoctionē maiorē vel minorē. vñ de fleumate fit sanguis p ampliorē caloris agentis intensionē. nō tñ ecōuerso. sanguis eñ in fleuma nunq̃ trāsmutat sicut colera mutat in melancoliā. ꝫ nō ecōuerso vt dicit Auic. Est aūt fleuma humor naturalit frigid⁹ humid⁹ et insipid⁹ quā natura mandat p mēbra vt digerat et ex ipo digesto corp⁹ nutriat. Notandū q̃ fleuma aliud est naturale aliud innaturale. natale aūt frigidū et humidū in colore albo in substācia fluidū. in sapore paꝝ dulce vl totalit insipidū. in epate tñ generat vbi sedes est caloris. Est tñ habile vt in sanguinē trāsmutet et facta oplete trāsmutatiōe corp⁹ inde sustentet. Fleuma eñ q̄uis de se sit grossū et insipidū p intēsionē tñ caloris ipm immutātis forme et saporis sāguinis q̄ ē dulcis susceptiuū vt pꝫ in fleumate qd dꝫ esse dulce. vñ ꝓpt vicinitatē et silitudinē quā hꝫ cū sāguie indigēt eo oia mēbra corpis et iō nata prouida fec illd cū sāguine p venas toti⁹ corpis trāsire ꝓpt nccitatē et ec ꝓpt vtilitatē. nā vt dic ost. dficiēte sāguie calor digēit fleūaq2 iñ itēdit mēbra

reficere

reficere et nutrire. vnde in hoc nobili⁹ est fleuma. colera et melancolia q̄ a rectificari nō p̄nt vt ex eis fiat sanguis cui⁹ b̄n̄ficio vigent et nutriunt̄ mē bra corporis vniuersa. Est etiā ei⁹ p̄ntia cū sanguine necessaria vt eius scȝ sanguinis feruor temperet̄ et liq̄ditate fleumatis spissitudo sanguinis in temperie oseruet̄. et sic facili⁹ et expedici⁹ ad singula membra nutrimētū sanguinis deptēt. Utile etiā est iuncture mēbrorum et alias ptes mobiles sua liq̄da humiditate humectet̄ ne ex calore mot⁹ vel ex sanguine calido casu aliquo a suo officio retardent̄. q2 siccitate insup inducta impediātur Fleumatis aūt innaturalis quatuor sūt spēs. Est em̄ acetosū frigidum et siccū ꝑpter melācolie admixtionē. salsū calidū et siccū ꝑpter colere rubee infectionē. dulce ꝑpter sanguinis participationē. vitreū sic dictū ꝑpter co/loris vitri assimilationē. tale em̄ om̄ino elongat̄ a calore et ideo ceteris eius specieb⁹ illud est opaci⁹ et difficili⁹ ad digerendū et in sanguinē cō/uertendū. Hic humor si corrupt⁹ fuerit diuersas generat in corpe infirmitates cui⁹ suphabūdancia vt dicit Cōstantī. ognoscit̄ p diuersa. nā vere fleumatic⁹ est corpe deses grauis et tard⁹ et sensu ebes mente obliuiosus carne mollis et fluid⁹ colore liuid⁹ albid⁹ in facie corde timid⁹ sputis q̄ ex creationib⁹ multis plen⁹. piger et somniculosus. parui appetit⁹ parue sitis nisi sit salsū fleuma q2 tūc salsus sapor in ore sentit̄ ꝑpter calidi humoris admixtionē. crine mollis et flau⁹ et laxus. cui⁹ pulsus est mollis grossus et tard⁹. vrina alba spissa cruda et discolorata. statura pinguis et grossa in extremitatib⁹ breuis et curua cui⁹ cutis supficies plana et leuis ac a pilis denudata. somniat de aquarum nimiū et pluuiarum inundatiōe nauigati/one in aquis frigidis et etiā natatione. talis oplexionis homines solēt frigidū morbū sepi⁹ incurrere et ipō fatigari et precipue tempore hyemali quia tunc tpis qualitates fleumatis scȝ frigiditas et humiditas inten/dunt̄ vt dicit Constantī. quere sup̄ de ꝑprietatib⁹ frigiditatis ⁊ hūiditatī.

Caplm̄ decimū de colera.

Colera ꝑm Jsidorum dicta est eo q̄ in humore colerico calor temperamentū excedat. Colera alia naturalis alia innaturalis. Naturalis est que naturaliter est calida et sicca et in substan/cia subtilis in colore rubea clara. in sapore amara cū quodam acumine. que quāto est calidior tanto est in colore rubicūdior et in sapoē amarior que cū in corpe generat̄ in duas partes diuidit̄ quarum vna transit cū sanguine et alia transmittit̄ ad cistā fellis. illud aūt q̄d vadit cū san/guine penetrat cū ipō causa necessitatis ⁊ iuuamēti. necessariū em̄ fuit vt sāguini admiscēt̄ ad apti ficandū sāguinē ad mēbra colerica tēpanda ⁊ nutrienda qm̄ in h̄ sāguie oȝ eē colerā rubeā actualit̄ ꝑm debitā ꝓporcōȝ

hm̄oi

huiusmodi membrorum. iuuat etiam vt sanguis subtilietur vt facilius transeat per angustos meatus ad interiora corporis nutrienda. alia vero pars que ad cistam fellis trahitur et transmittitur ad ipsam causa necessitatis et etiam iuuamenti. necesse enim fuit propter mundificationem totius corporis et propter nutrimentum ipsius fellis. iuuat etiam stomachum et intestina calefaciendo et pungendo vt a superfluis se exonerent ideo enim se accidit torsio et ventris dolor et colerica passio quia via opilatur que est inter fel et intestina. Innaturalis colera est que egreditur a natura propter aliquod extraneum sibi commixtum nam commixtio cum colera rubea fleumate aquoso generatur colera citrina que ceteris est nimis calida et nociua. si vero fuerit fleuma grossioris essentie et spissioris inde colera vitellina. iste due species sunt note Tertia species est colera quedam prassiua in colore viridis et amara acuta sicut herba que prassium id est marubium vel porrus nuncupatur. nascitur autem in stomacho illorum qui continue vtuntur herbis nimis calidis vt porris cepis alleis et vastracijs et huiusmodi. et forsitan a talibus herbis viridibus et crudis in colorem contrahit virorem et sic Hal. visum est. Quibusdam autem visum fuit quod praxiua generatur ex colera vitellina quando nimis aduritur. cum enim aduritur adustio in ea facit nigredinem ex qua cum citernitate mixta viriditas introducitur. Erugiosa vero colera est quarta species que per vlteriorem adustionem generatur ex prassiua. quando enim tantum aduritur quod eius humorositas desiccatur tunc declinatur color eius ad albedinem qualis est color cineris. nam color in humido corpore primo nigredinem efficit. deinde consumpta totaliter humiditate albiorem quandam introducit vt est videre in lignis que prius quam conuertantur in cinerem conuertuntur in carbonem. frigiditas vero econuerso in humido facit albedinem. in sicco autem nigredinem operatur. sed hec vltima in omnibus alijs peior est et venenosior cuius venenosa qualitas pessimas et mortiferas inducit in corpore passiones sicut herisipilam et nolimetangere et cetera. huiusmodi humor igitur colericus naturalis non excedens terminos nature est aliorum humorum subtiliatiuus digestionis confortatiuus fecis et putredinis mundificatiuus corporis secundum dimensionem longitudinis et latitudinis distensiuus animositatis et audacie generatiuus. mobilitatis et leuitatis effectiuus ad iram et ad appetitum vindicte excitatiuus. venerei appetitus prouocatiuus. virtutis expulsiue adiuuatiuus. materie grosse attenuatiuus. et a centro vsque ad circumferentiam diffusiuus secundum citernitatem vel nigredinem superficiei substancie in colore mutatiuus. Unde colerici generaliter solent esse iracundi animo immansueti leues et instabiles impetuosi in corpore longi tenues et macillenti colore fusci in crinibus nigri et crispi pili hispidi et hirsuti. tactu calidi pulsu fortis et velocis. eorum vrina in substantia est tenuis et subtilis in colore ignea rutilans et clara. Hec colera si in alia parte

corporis

corporis fuerit corrupta molestissimas infert corpori passiones. quarum hec sunt generalia signa. sicut enim dicit Constãtinus in pantegñ. li. ix. ca. ij. Si corpori dominetur colera corrupta erit cutis glauca vel citerna et erit defect⁹ appetitiue virtutis. amaritudo sentitur in ore ita quod dulcia videntur amara et sapida insipida. punctura et ardor in stomacho ex calido fumo pungẽte neruos stomachi et mordicante abhominatio cũ vomitu colerico cum siti lingue siccitas ex fumo calido tracheã arteriã desiccante et humorem saliualẽ circa neruos lingue ɔsumentẽ oculorum ɔcauitas cũ humido aspectu pulsus subtilis et velox et spissus. vrina rubea et intensa dolor capitis grauis. vigilia et alienatio mẽtis horribiles visiones in somnis. tales enim somniãt de igne et fulgore et stupenda aeris inflammatione quod fit ex igneo fumo potentem cerebrum et ymaginatiuã immutante.

Capitulum vndecimũ de melancolia

Melancolia est humor spissus et grossus ex fece et turbulentia sanguinis generatur. et dicitur a melon quod est niger et colim quod est humor. inde dicitur melancolia quasi niger humor. Unde a phisicis colera nigra. nã color eius declinat ad nigredinẽ. Est autem melancolia alia naturalis alia innaturalis. naturalis est frigida et sicca que fit in sanguine sicut fex in vino habet generari cui⁹ substancia est spissa et terrestris cui⁹ sapor inter dulcedinẽ et ponticitatem existit vicin⁹ accipienti. Hec melancolia in duas partes habet diuidi quarum vna remanet cũ sanguine penetrat secũ ad membra causa et necessitatis iuuamenti fuit enim necesse vt cũ sanguine misceretur vt aptificaret sanguinẽ ad mẽbra multiplicia nutrienda. Juuat etiã sanguinẽ quia inspissat cũ sua liquiditate subterfugiat digestionẽ. secunda vero pars transmittitur ad splenem propter necessitatem et iuuamentũ. necesse enim fuit hoc propter mundificationẽ totius corporis et propter nutrimentũ ipi⁹ splenis. Juuamentũ vero est vt profluat in os stomachi vt scilicet ipm fortificet inspisset et vt ibi pruritum faciat et sic excitet famem et cooperetur ad desideriũ nutrimenti. Illud autẽ est melancolie quod est superfluũ sanguinis trãsmittitur ad splenẽ et quod a splene egreditur est illud quo indiget splẽ ad sui nutrimentũ et sicut colera rubea iuuat stomachũ ad expellenda superflua inferius sic et melãcolia iuuat virtutem appetitiuã supi⁹. dicitur autem fex sanguinis poti⁹ quam colere vel fleumatis quia resudat et separatus a sanguine sicut descendit ypostasis vrinalis siue sedimen in liquore. de fleumate vero nihil resudat nec descendit propter ei⁹ viscositatẽ. similiter nec vt colera propter eius subtilitatẽ et ideo fex colẽ vel fleumatis nõ vocatur. Melãcolia autem innaturalis nõ ẽ ad modum ypostasis

siue

siue residencie ⁊ fecis. sed p̱ modum adustionis et cinereitatis. et hoc acci
dit istis modis. agens em̄ calor nimis in substancia fleumatis ipam adu/
rit et p̱ adustionem nimiaꝫ in coleram adustam ꝯuertit. et si fuerit humor
p̄mo subtilis et aquosus quando aduritˀ efficitˀ salsus. et si fuerit grossus
trahit ad acredinem vel ponticitatē. si vero contingat sanguinem aduri
vel incinerari. cinis eius fit salsus cū quadaꝫ dulcedine pauca. sed qn̄ con
tra melancoliā naturalem adurit illa adustio subcinis erit acris sicut ace
tū et cū cadit in sup̱ficiē terre ebullit cuiꝰ odor est grauis et aer sicut ace/
tū quod musce fugiunt ꝓpter odoris horribilitatē. et illa siquideꝫ que ma
gis est acris deterior ē. Si vero melancolia qn̄ aduritˀ grossioris fuit sb/
stancie erit cinis eius minoris acredinis cū ponticitate pauca que cadēs
super terrā minus ebullit et minus in vmbra penetrat nec se minus mali/
ciosa et venenosa ita cito ꝑmittit sicut prima. Hec colera nigra nature ini
mica et pessimas habet ac mortiferas qualitates. morbos em̄ inducit in/
curabiles sicut cancrum et lepraꝫ et huiusmodi. Ex amixtione igitˀ incine
rati p̱ adustionem nimiam incinerati fleumatis sanguinis et melancolie
naturalis ita ꝙ melancolia innaturalis et pessima generatur. et tamē ex
fleumate p̱ decoctionē generetur sanguis et in sanguine per extensionem
generetur colera. ex colera vero melancolia. Impossibile est ex ea humo/
rem vlterius generari sed tantūmodo incineratˀ et ex illa incineratiōe na
turaleꝫ humorem inficiente. ille humor pessimus accidentaliter procreatˀ
vt dicit Constant. li. p̄mo ca. xxiiij. istius humoris dominantis in aliquo
corpore hec sunt signa. p̄mo qꝛ calor cutis mutatˀ in nigredinē vel liuoreꝫ
in ore sentit acidum saporem ponticū et terrestrem ꝯm humoris qualita/
tem paciens animo est timidus sine causa passio eius est melācolia. vnde
omnes hanc passionē habentes sine causa sunt timidi sepius atqꝫ tristes
et hoc ex melancolico humore cor ꝯstringente. vnde sic tristes interroga
ti quid timeant vel pro quo doleant non habent quid respondeant. alij
tamen sibi mortem imminere putant irrationaliter alij inimicicias alicuiꝰ
formidant alij mortem diligunt et desiderant. vnde Gal. in libro passio/
nū. Nō est mirꝝ inq̄t si paciēs colerā magnā tristiciā vel mortis suspicio
nē paciatˀ cū exteriꝰ in corp̱e obscuritate nihil sit timidiꝰ. vn̄ qn̄ aliqđ ob/
scurꝝ vt est fumꝰ melancolicꝰ operit cerebꝝ necesse est vt paciens timeat
secū portat et ideo sompniat terribilia et tenebrosa et in sui pessima et in
odore fetida vel in sapore acetosa ex quibꝰ omnibꝰ generatˀ melācolica
passio. Itē maniace et melancolice dispositionis est qn̄ tales de tristabili
gaudent et rident. de re vero exultanti plangunt atqꝫ dolent. Iteꝫ tales
ꝓtinacitˀ tacent nisi esset loquendū et insolēter loquūtur nisi esset tacendū
Itē alij putāt se esse vas victile ꝯreū et timēt tāgi ne rūpantˀ atqꝫ frāgātˀ

Item

Item quidaꝫ putant se pugno mundū claudere et omnia in manib' continere et ideo manus ad cibū extendunt timent ꝙ si manus extenderent partes mundi defluerent et perirent. Item quidam putant angelū tenere mundū et pre tedio velle mundū dimittere cadere et ideo manus exigunt et humeros volentes mundū corruentem sustinere et multum recalcitrant quando manus et humeros a medicis supprimere compellantur Item aliquib' videtur ꝙ caput non habeant vel si putent se habere illud putant caput esse plumbeū vel asininū seu aliter monstruosum. Item alij audientes gallos cantare brachia erigunt et se percutiunt et cantantes se esse gallos credunt et tandem nimis clamantes rauci in clamando vl' muti fiunt. Item alij in suspitionem pessimaꝫ irreuocabiliter incidunt ꝓpter quod amicos odiunt vituperant et confundūt. immo quandoqꝫ ꝑcutiunt et occidunt has et multas alias mirabiles incurrunt melancolie passiones ꝓut refert Hal'. et Alexand. et multi alij autores quas quidē longum esset per singula enarrare et hoc quotidie ad oculum experimur sicut nuper accidit quandā nobilem ad tantam desipientiam melancolie vicio deuenisse ꝙ modis omnibus murilegum se putabat. vnde alias qꝫ sub lectis vbi catti insidiantur muribus quiescere nō valebat. forte tali pena peccatis suis exigentibus percussus fuit. Nabugodonosor qui ꝓut dicitur in hystorijs bestiam triformem scꝫ leonem aquilam. bouem septem annoꝝ spacio se putabat. Hec aūt de melancolia et de alijs humoribus naturalibus quantū ad hoc ꝑtinet opusculum dixisse nunc sufficiant.

¶ Explicit liber quartus.

Incipit liber quintus. &c

Dictis de proprietatibus humorum rest-
tat aliqua dicere de disposicione membrorum que ex pre
dictis humoribus componuntur Et primo de proprieta
tibus eorum in genere deinde de singulis in specie dicen
dum est aliquid et cetera.

Capitulum primum de membrorum proprietatibus in generali

Nam vt dicit Auic. membra sunt corpora ex prima humorum co
mixtione procreata. vel vt dicitur super Jo. membrum est firma
pars et solida animalis ex similibus vel dissimilibus composita
ad aliquod speciale officium deputata. per hoc quod dicitur firma
pars differt membrum a parte que non est firma vt est spiritus. per hoc au
tem quod ex similibus vel dissimilibus compositum insinuatur membrorum
duplex diuersitas simplicium siue consimilium et compositorum siue officia
lium. nam consimilia membra dicuntur et simplicia quorum partes eiusdem
nature sunt cum toto vt quelibet pars sanguinis est sanguis et sic de aliis
et huiusmodi membra scilicet similia organicis et officialibus membris na
turaliter sunt priora vt puta ea componencia principia. composiciones e
nim composito prius organica siue officialia membra dicuntur ex consimi
libus generata et statuta que ad complexionem sensus et motus sunt ani
me instrumenta. vt manus. pes. oculus et consimilia. fuerunt eciam necessa
ria in qualitate et quantitate diuersa vt actio anime compleretur. natura
enim fecit corporis instrumenta virtuti anime congruencia. virtutes enim
siquidem anime sunt diuerse et ideo membrorum diuersitates sunt necessa
rie vt patet in manibus in quibus sunt multi digiti et in quantitate et inqua
litate diuersi vt per eos possint magna sicut minima retineri Cum igitur
sit triplex anime actio scilicet animalis naturalis et spiritualis. sunt membra
istis operacionibus anime necessaria. vnde membra animalem virtutem se
quencia dicuntur animata que fuerunt necessaria ad sensum formandum et
motum voluntarium in omnibus animalibus sicut cerebrum nerui oculi et
alia instrumenta sensuum membra vero virtuti vitali obediencia dicuntur
spiritualiter vitalia que facta sunt propter anhelitus et vitalis spiritus at
tractionem et caloris mitigacionem et vite conseruacionem vt cor pulmo
et huiusmodi. membra autem virtuti naturali deseruiencia dicuntur natu
ralia et nutritiua quorum quedam sunt nutritiua. que scilicet cibum in membrorum sub
stancie.

itancie transmutat. sicut stomachus epar et huiusmodi. q̄dā vero sunt ge
neratiua ad conseruacōm speciei vt scilicet specificarentur generalia et in
diuiduarentur specificata Cū em̄ omnia indiuidua consumant̄ necesse ē
vt p. vim generatiuam ne pen itus perea nt reparent̄ et sic in esse specifico
saluentur Habent āt hec membra sibi alia deseruiencia et adiuuancia mu
tuo em̄ membra sibi inuicem subministrāt Hec āt membroꝶ subseruienciū
vtilitas est multiplex scꝫ. p̄patoria. purgatoria defensoria. deportatoria.
Prima itaqꝫ sūt p̄patoria sicut organa sensuū deseruiunt cerebro. cordi.
pulmoni epati stomacho. cetā instrumēta cibabilia Scd̄a sūt deportato
ria sicut sunt nerui qui suscipiunt sp̄m animalem a cerebro et deferunt ad
singula membra. ad motum et sensum faciendum Similiter et arterie deß
uunt cordi et vene epati. nam sp̄m suscipiūt arterie a corde et deferunt ad
pulsū faciendū. et vene sanguinem ab epate ad corpus nutriendum. Ter
cia sunt purgatoria scꝫ ea que expellunt superflua et nociua sicut foramia
narium in capite et meatus per que cor emittit superfluā fūositatem pul
moni vt emittat̄ Similiter cistis fellis et splen purgant epar a sup̄fluitati
b⁹ colericis et melancolicis. sicut renes mundificant ab aquosis. Quarta
sunt defensoria sic duo pannicali cū craneo defendunt cerebꝶ a nocumē
to et lesione et dicunt̄ a phisicis dura mat̄ et pia mat̄ Similiter ossa pec
toris defendunt cor. et lacerti et testudines costaꝶ defendunt epar Inter
membra vero sp̄ualia cor est p̄ncipalissimū. qꝛ toci⁹ vite animalis ē p̄ncipi
um et caloris naturalis fundamentum Cuius adiuuatiua sunt pulmo. pā
niculi. lacerti et arterie quoꝶ motu aer ad cordis refrigeracōm attrahit̄
et fumosus calor superfluus ab ipso remouet̄. cuius defēsiua interius sūt
sui panniculi dyafragma et h⁹modi membroꝶ naturaliū et nutritiuoruꝫ
p̄ncipale est epar in quo sanguis digerit̄ vnde corp⁹ nutrit̄ cuius ministe
ria vicina sibi membra deputa tur Ex predictis patet ꝙ quedam suntmē
bra principalia quia alioꝶ mēbrorū inferioꝶ sunt p̄ncipia et radicalia fū
damenta. quedam vero sunt officialia que influenciam virtutis recipiunt
a predictis et ad conseruacōm animalis sibi inuicem administrāt Quedā
vero sunt similia que a constan. vocantur omoge. ica. i. simplicia et hoc ab
omo quod est vnum et meros quod est pars quia vnius generis sunt cū
ptibus suis quo ad naturam. qꝛ quelibet pars visibilis carnis est caro et
quelibet pinguedinis est pinguedo et sic de alijs Recollige igitur ex p̄dic
tis ꝙ membra nature artificio ordinata sunt corporis animati perfectiua
sunt etiam influencie et virtutis ab anima receptiua Item quadam inibi
culi proporcione armoniaca pariter sunt coniuncta Nam minora maiori
bus et maiora minoribus neruis et alijs ligamentis pariter coaptantur.
Item sibi mutuo sunt administrancia. et suarum virtu tum et operacionuꝫ
pariter

communicatiua Nam superiora inferioribus administrant influenciam et gubernacionem. inferiora superioribus supportacionem Media vero vtrisque impendunt copulam et coopacionem Oculi enim inferiora membra dirigunt et rectificant pedes vero et crura pondus aliorum sustentant et supportant. sed manus et brachia vtraque adiuuant et defensant Item membra que diu reguntur ab anima sana permanent ad complecionem sue actionis et perfectionem corporis sunt vtilia sed priuata a regimine spirituum residuo corpori sunt nociua Item membra pure et inpturbate complexionis ad obediendum actioni spiritus sunt abiliora Unde dicit Aris. li. xviij quod caput ideo est parue carnis et eciam pinguedinis propter meliorem sensum et intellectum Et hoc forsan ideo est. quod spiritus in neruis sensibus per carnis grossiciem in suo transitu nimis impeditur Item tanta est connexio inter membra. quod propter mutuam adinuicem colliganciam sibi mutuo compaciuntur Unde membrum nimis compaciens condolet amplius pacienti et ideo si vnum membrum lesum fuerit. ad locum doloris confluunt humores aliorum membrorum sicut dicit in amphor. Dolor membri maior superueniens. dolorem alterius membri denigrat et eius diminuit sensibilitatem vt patet in freneticis. quibus si fortiter brachia ac crura constringuntur. dolor capitis diminuitur. quia ad constrictum membrum confluunt spiritus et humores et quo superius caput alleuiatur Item membra quanto sunt nobilioris substancie et composicionis vehemencius et cicius senciunt molestiam cuiusque lesionis vt patet in oculo qui grauius leditur puluere modico quam manus vel pes magno vulnere. Et hoc accidit propter oculi nobilitatem. quia in eo spiritus sensibilis plus dominatur Unde lesio quantumcumque modica in iuncturis membrorum in sensibilibus neruis maxime est nociua quia per impedimentum talium membrorum. potissime et citissime impeditur virtus sensibilis et motiua et dissoluitur tocius corporis armonia Item in membrorum procreacione ex errore nature. aliquando accidit quod membra fiunt superflua et monstruosa sicut dicitur libro animalium xviij. quod sepe sunt visa animalia habencia vnum corpus et multa capita sicut apparuit serpens vnus habens duo capita. nec hoc est mirum. nisi quia rarum. quia vnum ouum aliquando habet duo vitella. que tamen adinuicem vna tela sunt distincta et hoc accidit propter concursum duorum spermatum. que diuerso tempore tamen propinquo mutuo se contingunt Et dicit idem quod ex tali ouo accidit membrum monstruosum sicut pullus habens vnum corpus et quatuor pedes et quatuor alas habere est visus. et secundum Aris ibidem. hic error monstruosus maxime habet locum in ouibus et in capris et in animalibus multorum filiorum Et ideo dicit quod visus est caper habens in cruribus cornua in antiquis temporibus. Ista autem monstruositas.

ſtruoſitas in membris ſuperfluis generaliter accidit ex ſuperfluitate mate
rie et defectu virtutis informatiue. vnde dicit idem in eodem. Unde de
bemus eſtimare ꝙ iſta monſtruoſitas in membris accidit ex materia. quã
do vero fortis eſt virtus operatiua et materia eſt modica. vel occaſione
aliqua diminuta. tunc quidem contingit multa apparere membra. ſed in
omnibus incompleta. quia virtus propter defectum nature complere nõ
poteſt quod intendit ſicut dicit idem. virtus operatiua forte operans ope
ratur. nihil perfecte ſcilicet vel complete Auguſtinus autem recitat in lib.
de ciuita. dei ca. viij. Cenocephalos eſſe homines monſtruoſos capita ca
nina habentes et vocis loco latratus emittentes. alios autem ſine ceruí
ce. oculos habentes in humeris Narrat inſuper idem. ꝙ temporibus ſu
is natus eſt puer qui in ſuperioribus membris erat duplex. in inferioribꝰ
ſimplex. Nam duo erant capita et duo pectora quatuor manus. venter
autem vnus et pedes duo et multa alia recitat ibi Auguſtinus in quibus
omnibus error nature deſignatur. Item inter ipſa membra quo ad dig
nitatem et ordinem magna differencia eſt. Nam quedam ſunt tribuencia
ex ſe et aliunde non ſuſcipiencia. ſicut cor quod nihil ab alijs ſuſcipit ſcd̃m
Ariſ. et tamen alijs vitam et motum diſtribuit et diffundit Et ſunt quedã
que ſunt diſtribuencia et ſuſcipiencia ſicut epar et cerebrum ſuſcipiunt vi
gorem a corde et ſunt principia virtutum quia alijs adminiſtrant memb̃s
Sunt eciam membra nec diſtribuencia nec ſuſcipiencia. ſed ſunt innixa pro
pria virtute ſm̃ opinionem medicorum ſicut ſunt membra conſilia Et ſunt
membra ſuſcipiencia et non tribuencia. ſicut ſunt membra inſtrumentalia
que recipiunt a cerebro virtutem ſenſitiue vel motiue et quandoqꝫ vtriuſ
qꝫ. ſed ſuſceptam virtutem ad alia membra quantum eſt de ſe vlterius nõ
diffundunt. quia oculus non poteſt viſiuam virtutem quam recipit a ce
rebro dare pedibus vel mannibus vel alicui membro. nec auris audienci
am et ſic de alijs Et tamen iſta membra corpori maxime ſunt neceſſaria.
quia per officia ſibi appropriata ſunt omnium aliorum membrorum cor/
poris regitiua. niſi forſan in ſuis actionibus fuerint caſu aliquo impedita
ſicut quando leſa vel corrupta. hoc autem proprium habent omnia offici
alia membra. vt pro principalibus membris periculo ſe exponant vt eſt
videre. ꝙ manus pro defenſione capitis vel cordis. ſine omni deliberaci
one naturaliter ſe opponit Item membrum bene ſanum eciam membro
infirmo ſubuenit. et materiam morbi ad ſe attrahendo. purgare vel alle
uiare membrum morbidum conſueuit. vnde membrum ſanum pro non ſa
no ſepius leſum fuit. membrum vero ſi putridum fuerit aut mortuum. ſibi
et toti corpori eſt nociuum Et ideo non reſtat niſi vt abſcidatur. ne enim
corrumpat aut deſtruat totum corpus. Et hec de membris in generali

nunc

nunc sufficiant et cetera Sequitur capitulum secundum

Capitulum secundum. de proprietatibus capitis. Sequitur rubrica.

Inter membra principalia hominis. primo a proprietatibus capitis incohoandum est. Est autem caput prima pars et principalis inter omnia membra corporis exteriora. quo ad situm et effectum optinens principatum. Est autem caput a capiendo dictum vt dicit ysid. li. x. ca. secundo eo quod omnes sensus et nerui inde inicium habeant et capiant. atque ex eo quod omnis vigendi causa et senciendi racio oriatur In capite enim omnes sensus apparent. vnde et ipsius anime que consistit corpori quodammodo personam gerit ysid. Est igitur caput sedes sensuum principium et origo omnium sensuum organicorum animalis virtutis proprium domicilium. diffundens et transmittens ad omnia membra inferiora sensum et motum. habens septem foramina que sunt sensuum instrumenta. et hec secundum aliquos septem planetarum orbibus correspondent Caput itaque dignius et nobilius omnibus membris quia regnum et gubernaculum tocius corporis. ei influens perfectionem virtutis ad suas peragendas sensibiles actiones. Et ideo a natura caput situm habet in corporis summo vt regat ordinet et disponat omnia que secundum nature ordinem sunt sub ipso Sicut enim dicit haly super tegni Ga. Disposicio capitis tocius scitur ex tribus. scilicet ex quantitate eius et figura et quod est ex ipso et ex capillis. Nam caput debet esse medium et mediocre inter magnum et paruum et ad alia membra in quantitaie proporcionatum. Caput enim si fuerit nimis paruum est illaudabile Signat enim defectum materie et debilitatem virtutis informatiue. pariliter si fuerit nimis magnum. non erit laudabile. Nam ex defectu virtutis operatiue et superfluitate materie hoc procedit vt dicit haly. Item figura capitis est rotunda et hoc propter passibilitatis et lesionis mocionem et propter recepcionem medulle cerebri ampliorem Est tamen caput oblongum et circa tympora aliquantulum planum. Nam perfectio boni capitis est quando in rotunditate disponitur ad similitudinem globi terrei inter manus vel ligna duo compressi. Talis enim globus est rotundus et tamen aliquantulum in vtroque latere erit planus In parte enim anteriori aliquantulum est acutum et eleuatum et hoc ad retinendum ventriculum cerebri in prora capitis ex qua procedunt nerui quinque sensus facientes Simili modo parum acuitur a parte posteriori propter recepcionem ventriculi in puppi ex quo procedunt medulle spondibiles et nerui motum facientes voluntarium Item signum

bonitatis

bonitatis capitis est quando perfecte disposicionis sunt illa que et ipso sunt et sibi immediacius coniunguntur vt si collum fuerit forte et mediocriter grossum et omnes nerui fortes et magni fuerint et boni motus Similiter ex capillis de capite procedentibus noscit caput Nam sm eorum qualitatem et quantitatem velocitatem siue tarditatem crescendi de completione capitis et interiori eius disposicione iudicatur Nam si capilli multi et crispi . cito nascentes post partum calorem signant capitis et humorez Et econuerso sicut dicetur inferius de capillis. Capilli enim bene dispositi qz diu adherent capiti ipsum custodiunt decorant et defendunt . ablati vero et a capite omnino precisi ipsum turpe reddunt . vt patet in allopicia et in decaladismo Item caput ex multis ossibus constituitur et hoc propter cerebri defectionem . Nam substancia cerebri tenera est et mollis . Et ideo de facili lederetur . nisi per interposicionem cranei et aliorum ossium a lesione extrinseca tueretur . Item caput aliquid habet de carnositate et hoc fuit necesse ad temperamentum ossium et neruorum . ne forte frigiditate nimia ossium teneritudo cerebri occasionabiliter lederetur Caput tamen in sua composicione parum habet carnositatis et pinguedinis respectu aliorum membrorum . Et hoc propter sensus viuacitatem et iuuamentum intellectus Aris. libro duodecimo. Item caput quamuis in parcium suaruz composicione multam videatur habere duriciem et potissime in ossibus multum tamen interius habet de mollicie et medulla . quia mollicie ipsius cerebri inter ossa capitis inclusi tota corporis machina irrigatur . Item caput ex sua composicione prima multum est neruosum . et hoc fuit necesse propter ossium dissimilium coniunctionem et etiam propter sensus et voluntarij motus operacionem . Nam per neruum medium . anima motum et sensum in corpore operatur et sine neruo descendente a capite . membrū membro . nullatenus copulatur ymmo si impediatur virtus effluens a capite per neruorum vicium et corruptelam . tocius corporis dissoluitur vnitas et compago . Item caput tocius corporis est caminum siue tectum siue cooperculum . et ideo multarum fumositatum ascendencium de toto corpore est in se receptiuum . fecit itaqz natura totam substanciam capitis porosam occulte et manifeste . Occulte vt per occultos poros occulte . fumositatum superfluitates euacuarentur. Manifeste . vt per emunctoria et foramina manifesta . grossiora ne caput lederetur purgarentur Item alique sunt capitis proprietates quendam defectum nature representantes sicut enim patet in capitibus monstruosis . Dicit enim Aris. libro duodecimo . qp aliquando contingit vnum esse cor in animali . et tamen apparent duo esse capita . vel plura membra . Et eciam econuerso aliquando videntur plura esse capita et alia membra . et tamen non est nisi vnum cor

J§ hoc

sed hoc totum est monstruosum. Et hoc non accidit nisi ex errore materie vel ex superflua natura vel ex virtute defectiua sicut dicit Aris. li. xviij. vbi dicit causam monstruositatis et talis non est nisi in materia. Et sequitur Talis monstruositas inuenitur in animalibus generantibus multos filios. sed in mulieribus raro. nisi in mulieribus egipti que multos pariunt filios plus quam in alijs regionibus vel quam aliarum regionum mulieres. nisi vbi alie mulieres mulieribus egipciacis sunt similes. Item cum sit radix tocius corporis et omnium corporalium virtutum primum et principale fundamentum. ipso bene disposito et ordinato omnia que sibi subsunt. in meliori consistencia disponuntur. et ipso versa vice corrupto et corrupcionis sinthomata paciente. omnia inferiora corporis membra necessario paciuntur Patitur autem caput aliquando ex causa intrinseca sicut ex illis passionibus que nascuntur ex ipso cerebro et adiunctis eius vt patet in cephaticis. frenecticis. epilenticis et huiusmodi Aliquando vero patitur a causa extrinseca sicut ex aeris frigidi et calidi siue alias distemperati immutacione siue qualicumque vera racione Item quandoque ex aliorum membrorum colligancia et associacione vt patet Nam ex stomacho humoribus corruptis repleto fumositates resolute racione vicinitatis cerebrum petunt. et concauitates si quas inueniunt vacuas replentes. pelliculas cerebri comprimunt et distendunt Et sic pungendo. cerebri pelliculis dolorem inferunt et includunt. Item idem accidit ex nimia inanicione et abstinencia vt patet in nimis abstinentibus et vigilantibus. quia vt dicit Gal. longa vigilia generat dolorem capitis. Item idem patet ex nimia replecione. sicut accidit ebriosis qui ex vino et superfluo fumo a vino resoluto cerebrum petente et pungente. maximas infert capiti passiones. Dicit eciam constan. quod omnis dolor capitis ex stomacho alleuiatur quando stomachus exinanitur. augmentatur autem quando stomachus repletus cibis in malas qualitates immutatur Item sicut dicit Aris. li. xij. Natura ordinauit in capite sensus et instrumenta sensuum secundum eorum dignitatem et secundum animalis necessitatem Et ideo posuit oculos in anteriori parte capitis et superiori. quoniam animal debet videre quod est anterius. quia sensus visus subtilior est et nobilior Organa autem auditus posuit natura in medio capitis rotundi quoniam auditus non audit directe sed circumquaque Sensum vero olefactus posuit natura post oculos quasi medium inter visum et gustum. nam ille sensus visu est grossior. gustu vero subtilior. vltimo ponitur lingua que est instrumentum gustus et tactus quorum operacio est circa substanciam magis grossam. Unde sensibus sic ordinatis caput est perfectum et totius corporis perfectio et ornamentum Et sicut dicit Aris. ibidem Non fuerunt ita bene posita instrumenta sensuum in capitibus quadrupedum et brutorum

quoniam

quoniam auricule talium animalium sunt in parte superiori capitis et appa rent ita quod tale animal non est rectum neque eleuati corporis . sed ad terram declinatum . Deuiat eciam quandoque natura et errat in quibusdam mon struosis hominibus . Qui enim dicuntur eciam habere videlicet totum corpus hominis preter caput . Nam beluinam habent faciem siue caninam vt narrat Solinus Similiter errat natura in quibusdam animalibus mon struosis . sicut patet in lamia que secundum glosam super tren . caput virgineum habet . corpus beluinum Et dicitur quod quando lamie possunt aliquem ho minem comprehendere primo muliebri facie ei blandiuntur et secum coire compellunt vsque ad defectum . et quando vlterius earum libidini non po test satisfacere . ipsum dilaniant . et tunc eum morsibus interficiunt et man ducant Sequitur capittulum tercium.

Capittulum tercium . de cerebro .

CErebrum vt dicit constan. in pantegn. li. ij. ca. xi. est corpus et si ne sanguine de spiritu et medulla habens multum . In cellulis tribus est distinctum Neruorum tocius corporis est principium Infra duas pelliculas scilicet piam matrem et duram est con tentum. In summitate capitis tanquam in excellenciori loco corporis colloca tum fuit autem cerebrum naturaliter album vt similitudinum cuiuslibet cor poris esset facile susceptiuum . Habuit multum de spiritu vt multus in eo esset motus Habuit eciam multum de medulla vt caloris acumen genera tum ex motu temperaretur Parum vero habuit de sanguine ne eius colo re interficeretur et sic omne apprehensum rubeum esse videretur . Ideo eci am fuit sine sanguine humidum vt cito in naturam senciendi mutaretur vt dicit constan . Ex tribus autem cellulis est distinctum . quia cerebrum tres habet concauitates que ventriculi a phisicis nuncupantur . In anteriori cellula siue ventriculo formatur ymaginacio . in media racio in posteriori memoria et recordacio Cognominatur autem pars anterior prora . pos terior pars puppis vocitatur . Puppis minor est . quia pauci nerui ab eo procedunt Et est puppis dura vt nerui motiui motum facilius paciantur Frigida eciam est et sicca vt in ea melius fieret retencio . parum habuit de spiritu vt fieret quietis generacio . parum habuit de medulla . respectu an terioris vt esset mediocriter dura et sic forme impressio diucius in ea tene retur Prora vero scilicet pars anterior est maior calidior et liquidior Maior vt nerui sensibiles ab eo procedant. Molles vt sensibiles nerui ad suscepci

onem

onem sensus facilius disponatur Calidior vt ad susceptionem forme yma ginatiue aptior redderetur . Liquidior et humidior parum vt neruus sen sibilis facilius moueretur Cellula vero inter proram et puppim media . ca lida est et humida . plus ceteris habens de spiritu et medulla de spiritu plus vt perfectior fieret in ea per racionem discrecio sicut in alijs membris fit per digestionem puri ab impuro separacio . Multum habuit de spiritu vt multus fieret motus et multum de medulla vt temperaretur motus a nime vt sic melius discerneret concepta . In istis tribus cellulis sunt tres operaciones principales . quia in prima forma a sensibus apprehensa in phantasia siue ymaginacione recolligitur . Deinde ad mediam transmissa discernitur · tandem post iudicium racionis ad ventriculum puppis trans mittitur et memorie commendatur . fuit autem cerebrum rotundum vt ca pacius sit spirituum et ne facile paciatur . Ad defensionem autem cerebri fuerunt necessarij duo panni qui vocantur matres cerebri . vnus est gross us scilicet dura mater hic crineo supponitur sed in medio cerebro ingross atur . et ad maiorem fortitudinem solidatur . non tamen immediate cum crineo coniungitur ymmo pocius suspenditur et hec atqz illuc circa cere bri substanciam dilatatur Hec dura mater fuit necessaria vt piam matrez que ea tenerior est a duricia crinei defensaret et vt venas et arterias cere bri colligaret et eciam si qua essent ibi spacia vacua illa impleret . ¶ Secun dus panniculus dicitur pia mater . que dure matri supponitur que mollior est dura matre . vnde substanciam cerebri circumuoluit et per dictas cellu las ab inuicem separat et discernit nec superfluit pia mater . quia cerebri interius venas recolligit . eciam cerebrum . ne sua liquiditate diffluat coad unando custodit cerebrum eciam cooperiens et amplectens ipsum a dura matre defendit . Insuper per venas quas habet cerebrum nutrit et per ar terias quas continet . spiritum ei transfundit Cerebrum eciam est membrum mouens et regens omnia membra corporis inferiora singulis sensum lar giens atqz motum . quo impedito omnia in corpore impediuntur et bene se habente omnia que sunt in corpore melius disponuntur . Habet autez cerebrum hoc propriumqz sentit et sequitur motum lune qua crescente me dulla cerebri crescit et decrescente diminuitur in substancia et virtute Naz tunc in seipsam se contrahit et alij spiritui ita libere non obedit et hoc pa tet in lunaticis et in epaticis qui in nouilunio et plenilunio potissime mo lestantur . et hoc idem est quod dicit . Aristotiles . libro . duodecimo . de signis videlicet bonis et malis cerebri . Cerebrum inquit nimis exsiccatur vel humectatur non faciet scilicet suum opus . Sed similiter eciam in frigidatur corpus et similiter eciam liquefacit ipsum spiritum . Et eciam

ideo

ideo accidunt infirmitates et amissio intellectus et tandem mors. Item animalia nimis magnum cerebrum habencia sunt multi sompni et hoc forsan dicit propter humiditatem multam que inde resoluta in fumum opilātem meatus cerebrum ducit sompnum. Item Aris. ibidem. cerebrum non habz in se sensum tactus sicut nec sanguis nec alie superfluitates animales et non est in corporibus animalium ad saluandum naturam et quod mirz est cerebrum omnibus corporis partibus sensum tribuit et tamen de se et in se nihil sentit. Item ibidem sentit idem omne animal habens sanguinē et sepum habet cerebrum vel aliud membrum conueniens loco eius sicut animal multipes et sic simile. et quamuis sit in omni aīali sanguinez hñte nihil tamen sanguinis continet in substancia medulle sue sicut dicit Aristotil. tercio libro Item aristoti. libro xvi. cerebrum est frigidum substancialiter et humidum et ideo fonti caloris animalis scilicet cordi est oppositum vt scilicet humectetur et temperetur superfluitas caloris et siccitatis arteriarum ex quibus rethe cerebri est contextum. nam ex corde procedunt arterie sicut dicit Halij. ex quibus componitur rethe mirabile. in quo quasi inuoluitur cerebrum et in illo rethi digeritur spiritus animalis et per ipsum spiritum fit penetracio virtutum cerebri ad alia membra. et ideo vt dicit Aristoti. ibidem. Cerebrum est primum membrum in creacione animalis post creacionem cordis Galie. tamen dicit ꝙ cerebrum bene complexionatum debet esse in quatuor qualitatibus temperatum sed sicut ibi dicit Halij. Complexio cerebri naturalis magis frigida et humida q̄ȝ sit calida siue sicca quod fit necesse ad eius infrigidacionem predicti rethis et ad mitigacionem caloris accidentalis cerebri quī accidit ex assiduitate sui motus. Item aris. libro xv. homo inter omnia animalia sue quantitatis maximum habet cerebrum quia cor maximi est caloris. vnde propter caloris dominium et bonitatem complexionis est homo boni intellectus et intelligencior cunctis animalibus et non possunt infantes longo tempore portare caput rectum propter cerebri magnitudinem et ponderositatem donec a calore cordis mediantibus arterijs a suo pondere alleuietur. bona vero cerebri disposicio sic et mala per suas cognoscitur actiones Nam si fuerit substancia cerebri mollis clara ac peruia de facili recipit formarū impressiones et sigillaciones. Unde propter velocitatem sigillacionis formarum rerum est habens eam bone et velocis disciplīne quandoqȝ vero econuerso est non mollis vel est turbida efficitur habens eam durius et tardius recipit imp̄ssionē vel impressiones Si tñ cū recepte fuerint receptas diu seruat quod est signum siccitatis sicut fluxibilitas et labilitas signum est humiditatis vt dicit Haly et sic de alijs qualitatibus intelligendūm est verbi gracia. Si vero quis fuerit sollicitus consuetudinaliter mobilis

bilis .instabilis audax iracundus . calidum cerebrum videtur talis habere. econuerso se habens frigiditatem pretendit . Si vero fuerit piger ob'liuiosus sompnolentus humidum nimis designat Et eciam econuerso si fuerit multum vigil et memoria tenax designat siccum . Si vero excedens fuerit cum caliditate humiditas multe fiunt superfluitates et multe accidunt capiti infirmitates . nocent autem calida et humida et potissime meridionalis aer et confert septemtrionalis adest sompnus nec potest longo tempore vigilare et qñ dormit accidit ei Beth.i.quies falsa.visū habent turbidum et sensus non claros . Si vero excesserit cum caliditate siccitas peiora accidunt sinthomacha nisi ꝙ tot superfluitates non generantur sensus siquidem habent tales satis claros et a superfluitatibus mundos . sed plꝰ vigilant q̃ȝ alij homines et sunt animosi vaniloqui et instabiles et cito accidit talibus caluicium post adolescenciam quamuis in eis precesserint multi crines . similiter si excesserit frigiditas cum siccitate solent tales habere claros sensus et mundos meatus a superfluis in iuuentute et omnino sine infirmitate . sed quando protenditur etas de leui causa debilitantur et velociter senectus festinat et apparet cito in capite quia eis adueniunt cito cani . et si forcior siccitas q̃ȝ frigiditas cum canicie efficiuntur calui. si vero forcior fuerit frigiditas caluicies non accedet .quando vero excedit frigiditas cum humiditate accidit profunditas sompni et sensus eius sunt mali et superfluitates multe . et si intendatur frigus aut humiditas paciens incidit in apoplexiam vel in parabolis vel in mortem et non accidit habenti hanc disposicionem caluicium vt dicit Gal.in tegñ.et in commento dicit idem Haly . Et hec de proprietatibus capitis scilicet et cerebri dicta sufficiant Sequitur capitulum quartum

Capitulum quartum . De caluaria .

Caluaria est anterior pars carnei ab ossibus carnis sic dicta ꝑpter capillorum defectionem et neutraliter pronunciatur. Unde dicit ysid.libro vndecimo ca.secundo sic vertex dicitur superior pars capitis exterius vbi capilli capitis colliguntur et in qua cesaries vertatur vnde et nuncupatur.sic occipicium dicitur pars capitis posterior q.contra capuciuȝ caluaria capillis spoliatur cito propter eius siccitatem vertex tardius.sed occiput tardissime siue numq̃ȝ propter hūoris superfluitatem De capillis autem quere infra.eodem.

Capitulum quintum De oculis

Oculi vt dicit ysidorus in libro decimo ca.secundo . quasi occulti sunt dicti . quia enim eos ciliorum tegmina occultant.

I ne aliq̃

ne enim alique incidentes iniurie offensione ledantur. Siue eciam ideo quia occultum lumen et eciam secretum lumen positum intus habent. Hij autem inter omnes sensus sunt anime magis viciniores. Nam enim in oculis omne iudicium mentis est. Unde anime perturbacio vel hylaritas in oculis apparet similiter amor vel odium et cetere passiones dicunt et lumina quia lumen exterius accipiunt et acceptum communicant et refundunt Sunt autem oculi instrumenta visus vt dicit constan. Et sunt duo vt si forte vnus compateretur eius defectus per alterum suppleretur. et quoniam oculus est loco speculatoris ideo locauit natura oculos in eminenciori loco corporis Sunt autem oculi decem cause ipsius substanciam componentes scilicet septem tunice et tres humores Inter humores vero primus albigenus secundus cristallinus. tercius vitreus. Septem autem tunice sunt septem pellicule siue tele que circumdant illos humores et ab inuicem distinguuntur in quibus vel in quorum medio formatur visus et sic sunt a natura inuicem ordinate quod quatuor a parte sunt anteriori. quarum prima dicitur tela aranea. secunda vuea. tercia cornea. quarta coniunctiua. Tres vero sunt a parte interiori scilicet rethina secundina et sclirotica id est dura vt post patebit. Inter hec autem omnia vnum solum est visus instrumentum scilicet humor cristallinus a cristallo sic dictus quia cristallo in colore sic assimilatur. Est igitur cristallinus humor secundum constan. albus lucidus clarus in superficie planus in medio omnium aliorum collocatus et hoc ideo vt ei ab alijs omnibus equaliter seruiatur. Fuit eciam peruius clarus et dyaphanus vt cicius in oppositos colores transferretur et omnium colorum indifferenter similitudinem imutaretur. Fuit eciam rotundus in forma et in substancia vt non facile lederetur nec in eius angulis superfluum aliquod colligeretur vnde casualiter pateretur Sed ne nimia rotunditate nimis esset immobilis habuit aliquam planiciem vt ad moderanciam eius velocitas duceretur. nam omnis res que penitus rotunda elisa in sua latera instabilis est et non firma vt dicit constan. quod autem per istum humorem habeat fieri visus patet per hoc quod si aliquid inter ipsum et spiritum visibilem includeretur vt humor vel aliud accidens videndi auferretur cum spiritus visibilis ad ipsum penetrare propter obstaculum non valeret Oritur autem humor iste a partibus cerebri superioribus puris peruijs et dyaphanis et hoc proprie est pupilla siue medius oculi punctus vbi est proprie vis videndi nisi nobis proprijs videntibus relucent quedam ymagines mundi in speculo apparentes. sed de hoc infra dicetur. Hic autem humor in medio aliorum duorum collocatur scilicet vitrei et albuginei. Vitreus autem humor a parte interiori collocatur. Albugineus vero a parte scilicet anteriori collocatur. Vitureus autem humor ad modum

vitri

vitri purus est et perspicuus et arabice dicitur gelados cuius iuuamen est duplex .primum et principale est quoniam sanguinem nutriturum cristallinum humorem suscipit et dealbat et aptat vt sic facile conuertit in substanciam cristallini non enim fuit conueniens vt tamquam purissimus humor inpurum susciperet nutrimentum quod quidem fieret si sanguis rubeus non digestus non dealbatus non subtiliatus cristallino humori occasione aliqua se misceret .aliud eciam est iuuamentum vt prohibeat humorez cristallinum et a contactu et asperitate tunicarum que respectu ipsius dure sunt plerumqz atque grosse .similiter vero humor scilicet albugineus q̄ alio nomine dicitur euagaydos est a parte anteriori qui eciam dupliciter iuuat cristallinum . nam prohibet eius lesionem et in sua humiditate temperat vel cristallidos cristallinam siccitatem cum albugineus sit humor in oculis magis humidus et cristallidos sit magis siccus spissitudine sua eciam aliquantulum spiritum visibilem aggregat et confortat . Iste tres partes oculi licet vocentur humores non tamen s̄m veritatem sunt humores quia non sunt liquidi et fluxibiles vt humores sed maiorem longehabent in se humoris densitatem .sunt eciam corpora vegetata et habencia virtutes innatas quod alicui humorum non conuenit . dicuntur tamen humores propter maiorem molliciem et perspicuitatemquam habent cetera mēbra corporis et magis sunt obediencia q̄z alia organa sensibilia actioni animalis spiritus et virtuti Hij tres humores ne pariter commisceantur tunicis interioribus et exterioribus ab inuicem separantur . ordinantur igitur iste septem tunice in hunc modum . nam iuxta cristallinum humorem a parte interiori immediate est tunica que dicitur rethina a venis et arterijs pie matris est orta et contexta in modum rethis portans secum cibuz ad vitreum humorem et cum suis neruis sensum ad cristallinum transmittit . post rethinam vero immediate sequitur tunica secundina ab ipsa pia matre generata que rethinam nutriri defendit ne rumpatur casu aliquo aut ledatur . tercio sequitur tunica que dicitur sclirotica id est valde dura a dura matre cerebri procedens a duricia ossis omnia alia defendens .et est quasi ligamentum oculorum . a parte vero anteriori immediate iuxta cristallinum humorem est tela aranea sic propter sui vtilitatem dicta vt esset spiritui peruia ex subtilioribus partibus rethine tunice generata .hec autem tunica posita est inter cristallinum et albugineum humorem prohibens eos commisceri . Hec tunica scilicet aranea coniuncta cum interiori rethina ipsum facit orbem Nam hee due tunice intra se . claudunt humorem cristallinum .post hanc sequitur tunica vuea sic dicta.eo autem q̄ vue nigre assimilatur in colore et hoc enim sano nature consilio . Nam enim omnia predicta in composicione oculi erant alba et clara et s̄ps visibilis disgregatiua.

disgregatiua et ideo necessaria fuit tunica vuea vt sua nigredine lumen in oculo aggregaret Nam nigredo est congregatiua visus Hec eciam tunica ad modum spongie est quodammodo porosa et vinosa. neruorum hm constan. continens fila . vt cristallinum humorem a superflua humiditate depuraret et spiritum circumstantibus alijs ministraret Hec tunica vuea a parte anteriori cum tunica secundina in parte interiori coniungitur que coniuncta faciunt scdm orbē. claudentes albugineum humorem quem illi collocauit natura vt spiritū clarefaceret et cristallino humori. humiditatis naturam ministraret Post hāc immediate sequitur tunica que ab effectu dicitur cornea. quia cornu lucido est simillima vnde et peruia est Et spiritus visibilis racione sue transparencie et cum racione aliquantule densitatis sue est aggregacioni visus aliquantulum comparatiua Racione eniꝫ sue fortitudinis et coadherencie a nocumētis exterioribus est interiori minus forcium defensiua Et hec tunica que dicitur cornea . est interiori scilicet sclirotice coniuncta et alium facit orbem Nam hec due tunice scilicet exterior cornea et interior scl. rotica vitrium humoreꝫ orbiculariter in se claudunt . vltimo autem in superficie oculi exterius ponitur coniunctiua que a ranee descendens non totum tegit oculum . Sed consistit in angulis oculorum eos scilicet ligans et retinens vt in debita maneant fixione Sequitur capittulum sextum . et cetera .

Caplm sextum de disposicione oculorum.

Ad oculum autem sic dispositum et perfecte organizatum . defertur spiritus visibilis per hunc modum . A prora enim id est ab interiori parte cerebri . exeunt duo nerui concaui qui dicuntur obtici qui in substancia cristallini humoris se infigunt hi duo neruī concaui transuersaliter per modum crucis infiguntur in oculis et termino siue puncto contactus coniunguntur et hoc ingeniose fecit natura vt altero clauso et impedito spiritus vitalis ad alterum se transferat et ibi perfectius suam compleat actionem . vnde tunc pupilla videndi actu confortatur propter virtutis visiue coadunacionem vt patet in sagittariis qui enim vno oculo clauso . directius iaculant et sagittant . Item ideo eciam pariter connectunt spiritus vitales vt scilicet ex mutua sustentacione efficiantur forciores . Item ideo eciam conueniunt in termino contactus . ne enim vnum duo videatur . quod etiam fieret . si vterque oculus proprium ydolum diuisum videret . Vnde oportet ꝙ virtus visiua continuetur ad vnum organum in quo fit vna virtus fontalis deriuata in pupillis sicut enim dicit auctor perspectiue vt patet in illis qui digitos oculis supponunt . in quibus vna depulsa pupilla . reliqua autem eleuatur

vnde

vnde et sp̄s visibilis diuiditur. et vna res duplex videtur et hec est causa
quia lumen ab vno oculo tendit sursum. et ab altero recedit retrorsum
vnde radius ab vtroqꝫ oculo exiens. tangens extrema rei medium inter
cidente aere non penetrat vnde quasi duo videt corpora. cum tñ ñ sit nisi
vnum. Non tamen omnis strabo videt sic q̃uis sint oculi inequales. qꝛ
radius piramidalis recta linea egreditur ad superficiem rei vise sicut sup̄
dictum est de sensu visus li. iiij. Oculus igitur bene dispositus consideratur
q̄ntum ad perfcām pcium suarum composicionem vt patet supra. Item
q̃tum ad situacionem. locum enim sibi vendicat superiorez. ꝑpter sue subti
litatis dignitatem et maximā quā habet cum anima vicinitatem vt dicit
ysid. et Aris. Item quantum ad quantitatis debitam ꝓporcionem. non ei
debet esse nimis prominens et erectus. qꝛ signat perturbacionem discreci
onis. nec nimis profundus. quia signat defectum materie et virtutis Me
diocris igitur est laudabilis Dicit tamen Aris. in li. xix. profundus visus
videt a remotis Nam motus anteq̃ꝫ exeat de organo visus non diuidit
neqꝫ consumitur. sed directe vadit radius visibilis ad res visas sicut sup̄
patet de visu Item consideratur quo ad motus diuersificacionem Nam
in motu debet esse mediocris quia si fuerit oculus nimis mobilis. signat
excessum caloris et pronosticat mentis instabilitatem et affectionuꝫ muta
bilitatem Nimis vero tardus motus. contrariam signat disposicionem
scilicet excessum frigiditatis et pertinaciam affectus et voluntatis Medio
critas igitur motus laudabilis est. quia signat facilem mentis apprehensi
onem et in apprehensis debitam fixionem Vnde dicit Aris. li. xij. Clausu
ra oculi debꝫ esse mediocriter festina quia si fuerit multe apercionis ⁊ pau
ce clausure et verecundia denotatur et stulticia sicut dicit li. i. Si vero fue
rit nimis tarda apercio. designat defectum virtutis et compactionem ma
terie in neruis. que actioni spiritus non obedit vt patet in litargicis Iteꝫ
considerantur oculi proprie quo ad sue actionis perfectionē scilicet si for
tis est apprehensionis et de facili sine reuerberacione iudicat de obiectis
bonam disposicionem significat vt patet in oculis aquilinis qui solem in
sua rota apprehendunt Actio autem oculi consideratur ſm acutum et ob
tusum Nam cuius visus subtilis fuerit et multus remota et propinqua ap
prehendit. quia multus videt remota. quia vero subtilis est discernit ipsa
visa Oculus euim parui visus sicut dicit Aris. li. xix. non enim bene videbit
a remotis. spiritus vero grossus et multus remota videt quia multus Sꝫ
non perfecte quia grossus. paucus vero subtilis videt prope et perfecte ſꝫ
non videt a longe. propter spiritus visibilis paucitatem quia cum videt
perfecte videt propter eius subtilitatem. Paucus vero et grossus non
videt longe et hoc propter sui paucitatem. neque eciam videt perfecte
propter.

propter sui grossitudinem. Secundum vero ꝙ quis habet spiritum visibilẽ magis grossum et turbidum. tanto difficilior est et debiliorem habet actum videndi Item consideratur oculus ẜm coloris variacionem quia ẜm Aris. li. xix. oculi in principio generacionis habent viridem colorem deinꝺ mutantur in nigredinem vel glaucitatem vel quemcũqꝫ medium colorem eis condecentem Nam si fuerit humor multus et spiritus visibilis paucus in aliquo accidente perturbatus. color niger in eo fortificatur Si vero sit erit humor paucus et spiritus visibilis debilis. erit color glaucus Nam sicut dicit Aris. glaucitas q̄dẽ oculoꝝ motꝰ debilitatis ẽ Si aũt fuerit hũor mediocris et spiritus fuerit tempatus ex causis conuenientibus ad albedinẽ et nigredinem. color erit varius Oculi igitur si fuerint nigri de die eruntvisus acuti. ꝓpter luminis et humoris in organo visus aggregacionem. de nocte vero erunt obtusi. et lumen noctis est debile et humor nocturnus naturaliter est grauioris motus vt dicit Aris. Oculus vero glaucus econtrario de die debilis est. de nocte vero fortis quia cum materia glaucitatis ex se sit lucida adiuncta luci diurne multũ disgregat et ideo in actum vidẽdi manente luce sp̃s visibilis debilitatur. de nocte vero spiritu visibili in oculo coadunato. claritate intra hũorẽ paucum contenta nondum recedẽte permanet in oculo potencia videndi et inter obscura aliqualiter iudicandi vt patet in murelegis Item consideratur per parcium circumstancium disposicionem. sicut ex ciliis et superciliis. qꝛ si fuerint scꝫ cilia cooptoria intus carnosa et humore superfluo repleta visum impediunt. qꝛ huiusmodi cilia aerem grossum ꝓpter paruitatem sui motus non intercidunt. dicitur eciã li. i. si lacrimale quod sequitur ad angulũ oculi fuit multe carnositatis sicut accidit oculis milui signatur astucia et formacio mala Alias ꝓprietates oculi. quere supra in tractatu de sensu visus Et hec de oculi composicione et effectu dicta sufficiant.

Capl'm septimum de pupilla.

Pupilla ẜm ysid. li. xii. c. ii. est medius punctus oculi vbi est vis videndi in qua. qꝛ pue ymagines videntur pupilla appellatur. paruuli enim pupilli appellantur Vocatur aũt pupilla eo ꝙ pura sit et ĩpolluta vt puella. dicunt autem phisici easdem pupillas quas videmus in oculis per eduũ morituros non habere q̃bus nõ visis certa desperacio est Hꝫ aũt circa se quendam circulum q̃ corona dicitur. q̃ discreto nigredine albe ꝑtes oculi. a pupilla sepantur Hec corona rotũditate sui ornat anibitum pupille et in ipsa consistit maxima oculi pulchritudo Huc usqꝫ ysid. Sicut aũt dicit haly pupilla est in q̃ formant ymagines eoꝝ que videntur in oculo Omnia aũt que sũt in oc'lo ex tunicis et hũoribꝰ

aut sunt

aut sunt iuuancia pupillam aut ei seruiencia et ideo sedet in medio omniũ vt regina ¶Parua siquidem est pupilla in quantitate maxima tamen est inter omnia membra in virtute et ideo maxima .sicut et minima comprehendit interius a spiritu et cerebro veniente .exterius vero a lumine immutatꝰ Unde mediante luce.rei obiecte speciem in se recipit et receptuꝫ anime iudicio transmittit Nam a singulis partibus rei vise confluunt linee que faciunt piramidem .cuius conus est pupilla et basis in re visa sicut supra de visu est ostensum . Quere ibi. Hec pupilla omnium colorum et figurarum rerum superficiem exprimencium est distinctiua et diiudicatiua In mediis coloribus et figuris siue formis delectatur. Corrumpitur autem in extremis aut saltem propter disconueniencia͡ȝ contristatur vt dicit philosophꝰ Item omnia que extra ipsam sibi sunt obiecta videt et diiudicat . seipsam autem nunq̄ȝ videt per lineas super quas venit species rei vise ad visum Sed quando se videt .hoc accidit per radiorum reflexionem . scilicet quã do primo multiplicatur species rei a se vise ad speculum et a speculo fit reflexio ad visum sicut dicit auctor perspectiue Et ideo forsan spiritus visibilis in aspectu speculi delectatur quia per radiorum reflexionem quasi in se reuersus fortificatur et quodammodo roboratur . Item pupilla omnia sub angulo comprehendit .quia siue radii a pupilla exeant ad rem visam siue a re visa ad pupillam redeant . semper in pupille medio siue centro tã q̄ȝ in cono angulariter vniuntur .Nam angulus duarum linearum alteriꝰ est contactus .et ideo quia omnes linee per quas formatur visus vniuntꝰ et quasi angulantur in pupille cono .et ideo bene et proprie dicitur a pho ꝙ oculus omnia videt sub angulo ¶Item inter omnes partes corporis est maxime sensibilis et propter nobilitatem sue complexionis maxime est passibilis Et ideo citissime leditur .sed difficilime reparatur Et ideo dedit ei natura defendendi tunicas et coopertoria vt sic resistat facilius carnis interius vel exterius inferentibus lesionem De his auteȝ oculi et pupille passionibus .quere infra in tractatu speciali li.vi.

¶Capitulum octauum.de ciliis.

Cilia sunt oculorum tegmina a celando sic dicta . eo. quod oculos tegant et celent tuta custodia.vt dicit ysid.li.xi.ca.ii. Sunt autem cilia in substancia neruosa et tenua popter facilitatẽ motus quia suo motu continuo aerem intercidunt et sic a lesione aeris exterius custodiunt oculos et defendunt Hec cilia palpebre dicuntur quia palpitando semper mouentur.assidue enim adinuicem concurruntvt assiduo motu reficiant obtuitum vt dicit Constan.et ysid.sunt minute palpebre villis pilorum vt apertis oculis si quid autem inciderit vel eciam oc

currerit

currerit repellatur et inuolutis ipsis securius et quiecius dormiatur Item vt aerem mediocriter intercidendo viuificent et sic visum serenum custodiant et conseruent. huiusqꝫ ysi͡d.ca.ij.supra dicto. ꝑm constan ãt palpebre hn̄t pilos nō omnino rectos sed in extremitatibus mediocriter reflexos et ꝑ ingeminata est natura vt abilius se claudent et forcius si quod impedimētum occurreret ei efficacius obuiarent Item hec cilia in crescendo determinatam habent quantitatem a natura. et ideo eorum pili non se extendunt nec crescunt vt capilli sed determinatā porcionē hn̄t Et ideo ꝑm constan. palpebre non sunt molles nec porose sed pocius durevt pili crescentes sint duri et reflexi et non minus in crescendo se extendunt sicut herba crescens in terra dura modica fit et erecta et non illa que in terra molli Has palpebras et cilia fecit natura vt essent corpori ornamenta et oculis iuuamenta Unde dicit Aris.li.xij. ꝙ omne animal generans soluꝫ habet pilos in palpebris et omne animal quadrupes claudit oculum per palpebram superiorem Auis autem habet loco palpebre quoddam coopertoriuꝫ ad custodiam sensus visus et claudit oculum per telam quandam appropriatā extremitatib' oculoꝝ et quia natura oculi est aquea et humida et indiget tali custodia Item omnis auis claudit oculum palpebra inferiori Itē omne animal carens palpebris est debilis visus vt patet in piscibus lepo ribus et huiusmodi vt dicit Aris.libro quarto et cetera.

Capitulum nonum. De superciliorum proprietatibus.

Supercilia sunt dcā eo ꝙ ciliis sunt supposita q̄ ideo piloꝝ multitudine sunt vestita vt sint oculis iuuamenta ad depellendū humorem vel sudorē de capite influentem Intercilium vo est illd medium spaciū qd est inter supcilia sine pilis vt dicit ysi.li.xi.sūt aūt supcilia cilioꝝ iuuamenta ꝑm cst.ne qd nociuū extrinsec' adueniat ꝓhibēcia sunt et honestancia qꝛ nullus sine coꝝ presencia decoraē Hn̄t āt supcilia q̄ndam vim latentem passionem anime indicatiuā ꝑm aris. qꝛ cū fuerint supercilia recta sicut linee pretendunt femineam mollicie vel anime leuitatē Item supcilia dimissa et nimis ꝓssa vel depressa signant inuidū sicut dicit. Aris.li.i. Item supercilia eleuata et in pilis spissa animositatē pretendūt depauperata vero a pilis et oblonga timiditatem Item si fuerint spissa ꝛ lōgi pili visum quodammodo obumbratiua excessum caloris signant Item si fuerint multe carnis et pauce pilositatis sensum duruꝫ signant et obtusū et frigiditatem in membris principalibus dominantem Item si fuerint pilis spoliata. aut interiorem signant sanguinis corrupcionem vt patet in leprosis aut naturalis humoris cōsumpcionē vt in ethicis et similibus. aut meatum et viarum humorem opilacionem vt patet in castratis Et dicunē
crescere.

crescere contra senectutem intantum quod visum impediunt nisi rescindantur vt dicit Aris.li.iij. Item dicit idem li.iij. in frequentantibus coitum nimis cadunt pili superciliorum vel albescunt. quod quidem accidit propter humiditatis consumpcionem et propter defectum virtutis et propter frigiditatis cerebri augmentacionem. nam nimia siccitas caluiciem generat. superhumidans vero frigiditas caniciem introducit sicut supradictum est.

Capitulum decimum. de fronte.

Frons ab oculorum foraminibus est nominata vt dicit ysi. hec ei quandam animi ymaginacionem. et iniciu mentis sua species exprimit, dum leta vel tristis est. Secundum autem veritatem essencialem frons est vt dicit constan. os semiculare nec multum durum nec multum molle quod ideo fuit necessarium vt esset temperatum ne lederetur vicinitas oculorum. pelle autem extrinseca tuta est ad sui defensionem ad aliorum organorum sensibilium continuacionem et ad tocius capitis decoracionem. tocius enim animalis virtuositas potissime in fronte lucet. frons enim vt dicit phus sedes est verecundie et honoris. et hoc quidem est propter vicinitatem ymaginatiue virtutis. eius virtute tristicia vel decencia leta vel indecencia racionis iudicio subito deferuntur vbi vtique discernunt. Frons itaque omnium neruorum a cerebro descendencium ad sensum perficiendum quodammodo turris est et defensaculum infra cuius concauitatem descendunt nerui ad omnia instrumenta sensuum inferiorum quorum ministerio de omnibus obiectis sensuum apud racionis domicilium fit iudicium. Unde secundum Gre. frons est dignissima pars capitis exterioris vbi imprimitur caracteris signum scilicet signum iusticie et salutis vt signaculum crucis quod quondam tamen erat supplicium modo locum habet in frontibus imperatorum. Frons igitur bene disposita omnia predicta manifestat sed si fuerit a mediocritate degenerans alia secundum phum pronosticat et figurat. Dicit enim Aris.li.i. quando frons si fuerit magna signat ponderositatem declinantem ad stulticiam. et quando fit inter mediocritatem parua signat bonitatem virtutis. Sed quando nimis eleuatur et quasi in superficie rotundatur excessum signat corruptele et tales sepe depositi sunt accolicas passiones sicut ad frenesim et furorem. frons autem respectu aliorum membrorum faciei modice est carnositatis et pinguedinis. cuius causa est secundum haly et Aristo. quia carnositatis et pinguedinis superfluitas impedit intellectum. Et ideo nimia carnositas in fronte cum quadam relucencia et extensione cutis signum est corrupcionis. vt patet hoc in leprosis. Item nimia frontis attenuacio et superficialis pellis corrugacio interiorem designat cerebri defectum et humoris subtilis finalem consumpcionem vt patet in antiquis senio vel

morbo

morbo longissimo tempore inanitis.

Capitulum vndecimum. de timpibus

Tympus vel tympa dicuntur illa capitis membra ad dextrā sini
strāqꝫ capitis adiacencia que sic dicunt̃ qꝛ sui mobilitate ꝯtinu
a q̃si interuallis tpm imutant̃ vt dicit ysi. li. xi. c. ij. Sūt āt tym
pa ꝓm ꝯst. ossa vtrimqꝫ posita. in laterib⁹ ocl'oꝝ ꝯstituta q̄ q̃rē
aliquantulū sunt mollia et neruosa et hoc fuit necessariū ꝓpt̃ sensū et motū
oculoꝝ ꝑficiendū Nā ꝑ timpa ad instrā sensuū, mediantibus neruis spūs a
nimalis defert̃ et ꝑ eadē ꝫ anathoiā spūs vitalis ꝑ q̄sdā arterias. a cord
ad cerebꝝ demandat̃ Unde ꝓpt̃ neruoꝝ sensibiliū et ꝓpt̃ arteriaꝝ venaꝝ
pulsatiliū in loco timpoꝝ colliganciā. timpa sunt passibilia et faciliora ad
lesionē. vn̄ aial ꝑcussū in loco timporū de facili morit̃. qꝛ sicut dicit Aris. li.
xix. percussio q̄ cadit sup ossa timpoꝝ mortal' est qꝛ si in eis ꝯtingit vuln⁹ a
nimal ꝑiclitat̃ Et hoc accidit qꝛ hūoꝛ q̄ ē in timpib⁹ cito ecit ꝓpt̃ tenuitatē
ossiū. et timpa cici⁹ canescūt ꝓpt̃ hūoꝛis paucitatē et siccitatē in eis ꝯñātē
et ꝓpt̃ ꝯuertibilitatē ad naturā frigiditatis Itē timpa interi⁹ villosa sūt a
liq̄ntulū vn̄ hūoꝛē a cerebro venientē recipiūt et sōnū ocul' inducūt Et si il
li villi fuerint ꝯpssi per eliq̄cōm contenti humoris oculos lacrimare faciūt

Capitulum duodecimum. de auribus.

Auris est instrm̄ audit⁹ et est dicta auris a vocib⁹ hauriēdis aut
qꝛ greci ipsam vocem audesidem vocant. vn̄ dicuntur aures q̄
si audes. vox enim repercussa per earum āfractus sonum facit.
quo sensū excipiūt audiendi Summa auris ꝑticula dicit̃ pinula
pinū ei antiqui acutū vocant hec ysi. ē āt auris ꝓp̄e quedā sba cartillagie
a q̄ duab⁹ cāis fuit necessaria defendūt eñ ne q̄d nociuū in auditū cadat
sicut oculos defendunt cilia p̄terea auditū adiuuant Nā vox ꝑcussi aeris
cū venerit ad cartillaginē ibi fortit̃ coadunat̃. vn̄ intrat foraminaq̄ sūt au
dit⁹ ꝓp̄a instrā Sūt āt hec foramina in petroso osse ꝯstituta. in q̄b⁹ nerui
ꝯñdentes a cēbro sunt infixi sensū et motū aurib⁹ deferētes et imitacōꝫ vo
cis in foramib⁹ receptā iudicio aie deferētes et sūt hec foramina sic̃ torcu
lar trāsuersa et hoc ne frigid⁹ aer nimis cito intret et interiores pāniculos
siue neruos ledat et ne aliq̄d nociuū incidat ꝙ audit⁹ ipediat instrm̄ vt dr̄
in pā. li. iiij. c. xv. patit̃ auris multiplr̄. qꝛ aliq̄n ex aposteāte in aure exñte vn̄
et sanies egredit̃ ab aure Itē ex v'mib⁹ foramē ab extn̄seco intrātib⁹ vel ex
put̃d hūoꝛib⁹ itn̄sec⁹ nascētib⁹ q̄ꝝ signū ē pꝛurigo itra auriculas ⁊ titillacō
et sentit̃ eoꝝ mocio Itē ex supflua carne atqꝫ v'ruca patit̃ auricl'a q̄n mali
hūores in ea adunāt̃ Itē patit̃ ex mala dispōe nerui aurē ingredietl. sicut

patet

pꝫ in sonitu tinnitu et h'mōi q̄ ꝯtingūt ex ventositate in panniculis cereƀ se claudente in pte nerui auricularis Jtē patit̄ ex grosƀ hūoꝛib'illic se mo uentib'et tunc sentit̄ grauitas capit.cū sonitu et tinitu Jtē deficit audit' ex defcū virtutis audibilis vel ex contractione nerui sensibil̄ sicut in senib' ꝯtingē ꝯsueuit Jtē aliqñ fit surditas cū puer pꝛocreat̄ i vt̄o qñ nat̄a neg ligit instrm̄ audit' pforare et hoc ē ꝓpt̄ sui defectōꝫ vel ꝓpt̄ materiā quā in uēit sibi nat̄a inobedietē Jtē patit̄ ex acuta egritudīe cū colici hūoꝛes a cēbꝛ ascendentes auditū impediūt hos adiuuat si p digōꝫ col̄a purget̄. vñ dꝛ in āpho.surd̄ si solocol̄ica supuenerit surditatē tollit hucuꝫ ꝯst. Jtē dicit arist.li.xij.instrm̄ audit' plenū ē spū nat̄ali qꝛ sicut sp̄s nat̄alit̄ facit in venis motū pulsatilē.sic in aure facit v̄tutē audit' et ꝓpt̄ hoc ad discūt̄res p sensū audit' Et dꝛ ibi ꝙ creacio auriū fuit māifesta tela et ꝯtinēs fuit te nuis ꝛ hoc ꝓpt̄ s̄btilitatē audit' ip̄i' Debilitat̄ āt audit' tꝑib' hūioꝛ ꝯplex iōis et p̄cipue in frequēt̄ coeūtib' et ħ ꝓpt̄ pt̄bacōꝫ spūū q̄ pficiūt auditū Nā vt dicit idē Arist.frequēs nimis coit' coꝛpi et coꝛdi nocꝫ idē dic̄ haly Jtē ƀm arist.li.xij.in rōli aiāli aures ponūt̄ nat̄alit̄ in medio capitis rotū di qꝛ auris nō in vna pte rcē ħ poci' vndiꝫ vocū et sonoꝝ drās ꝯphēdit. in aialib' vero q̄drupedib' q̄ caput hñt inclinatū ad t̄rā et ñ sūt eleuati coꝛ pis sūt aures in supioꝛi pte capitis vt pꝫ in bob' asinis et eq̄s et mot' au riculaꝝ h'mōi aiāliū sunt multi ꝓpt̄ eleuacōnes sui loci et qꝛ multū moueāt̄ in ptes diuersas.recipiūt sonū repcussione multa Jtē idē Arist.ibidē nullū animal ouās hꝫ auriculas expssas.nihilominꝰ tñ hñt talia animalia q̄sdā vias occultas et et̄ volatilia carent aurib' ext̄ioꝛib' hñt tñ foꝛamē mediū ꝛ viā aptā p quā audit' pfcissime celebrat̄ Jtē hō int̄ ōnia animalia hꝫ au res mi' mobiles et et̄ ƀꝫ dimsionē sit' breuioꝛes ħ ad audiēdū maxie sūt ef ficaces vt dꝛ li.ꝯ.et ħ ē ꝓpt̄ bōitatē ꝯplexiōis vñ qñ nimis ē excess'in auri b' hōis in magnitudine alijs signis ꝯcurrētib' signum est stoliditatis et tar ditatis intellectus vt dicit Arist.

Capitulum decimumtercium.de naso

Nasꝰ ē instrm̄ olfc̄s ƀꝫ ysi.a narib' āt dꝛ nas' Nares āt iō sic vocā t̄ qꝛ p eas odoꝛifera et spūalia q̄si odoꝛemur et int̄ fetidꝰ odo riferꝝ discernam' vñ qꝛ odoꝛifera nobis p eas manāt nares di cūt̄ sic̄ p ꝯtrariū insciJ et rudes ac inexpti ignari.q.sine naēdci Nas' āt duo hꝫ foꝛamina ƀm ꝯst.q̄ p q̄ndā s̄bam cartillaginosā adinuicē sūt distincta Et hoꝝ foraminū vnū ad ꝯcauitatē palati tēdit.alteꝝ supi' ad pelliculas cerebri vadit vt aerē attrahat cerebro et deferat ip̄is nari b' sp̄m animalē et ad sensū odoꝛat' pficiend̄ adducat.pmū foꝛamē fuit ne cessariū ad ejiciendas superfluitates a cerebro venientes aliud ad sp̄m at

trahendum

trahendū et odoratū pficiendū Sūt tñ ꝓpria instrā odorat⁹ due carūcle q̄ dependent a narib⁹ pmodum mamillaꝝ que primo aerem attractū in se recipiunt. deinde ad interiorē ptem cerebri transmittunt Istis āt carūcul. subseruiunt nares exteriores aerem scȝ attrahendo. et intra se includendo et subtiliando vt tāto facilius et pfecti⁹ immutet̄ in organis odorat⁹. ner uus enim a cerebro veniens. illa duo verba nasi subintrat ꝛ eis animalem spm administrat vt dicit ɔst. fumus igit̄ mediāte aere p nasū attract⁹ spui animali se associat. qui immutatus illam immutacionem in cerebro anime iudicio repñtat Nasus igit̄ ḃm ɔst. fuit necessari⁹ ad aerēȝ tēpate attrahē dum ad cerebꝝ p sua emunctoria expurgandum. ad calorē innatū in vēt culis cerebri temperandū necnon et discernendum fumū a q̄cumqȝ ſba re solutū redolentē suauiter ac fetentē Et ideo ḃm Aris. li. xij. sensus olfcs ē di uisus sicut sensus auditus et ita non esset nisi faceret opus ꝓporcionatum et sensus olfactus non esset nisi ꝓpter attractionem aeris in animali habē te nasum Et hoc membrum scȝ nasus in medio est scȝ anteriori pte capitis Et ꝓpt̄ hoc posuit natura nasuȝ in medio tū̄ instrōꝝ sensibiliū q̄si trutinā positā ꝓpter motū anhelitus aliȷ̄s sensibus necessariū Recollige igit̄ breui t̄ ex predictis ꝙ nasus est membꝝ siue organū officiale aeris attractiuūꝛ emissiuū inter odores discretiuū grossaꝝ supfluitatū cerebri purgatiuum spūi animali ministratiuū p attractionē aeris pulmōis dilatiuū et ɔstricti uum Et ideo ḃm ɔst. nares posite sunt ex transuerso et non ex opposito pul moni vt si frigidus aer q̄nq̄ȝ subeat pulmonem subito non ledat si quid cū aere sicut puluis vel quodcumqȝ aliud intrauit pulmoni obesse non possit Est eciā nas⁹ ut dicit Gal. sup cantica facieimaximū ornamētū ita ꝙ ei⁹ ca rencia tota facies residua dehonestatur Debet autem disposicio nasi esse mediocris ita ꝙ in longitudine. latitudine. altitudine modum debituȝ nō excedat Nam si nares fuerint nimis tenues vel late multi aeris attractaci one ferocitatem animi pretendunt et mentem indignantem Ex disposicōi bus enim membrorum corporis sumuntur pronostica iudicia de affectioni bus mentis sicut dr̄ in pncipio phisonomie Nam accidencia mentis sepe i mutantur ḃm accidencia corporis sicut vinum album ex vitro rubeo q̄n in funditur. colorem contrahit et ruborem Et ideo mediocritas disposicōis. mediocritatem designat bonitatis sicut dicit in li. suo in principio Impedi tur autem nasus in suo effectu sicut dicit Ga. super ꝓnostica ibi. Nares a cuti oculi concaui ꝛc. propter vehemenciam caloris humiditatem consumē tis vnde et acuūtur nares et profundantur oculi in acutis et est signū mor tis. et accidit idem naribus sicut dicit Ga. quando calor naturalis est de bilis qui non potest se expandere ad extrema et ideo consequitur ꝙ spiri tus et sanguis non concurrunt ad extrema Et ideo propter frigiditatem

mortificantem

mortificantem constringuntur membra et cor alteratur et accidit acumē narium quod est signum pessimum et mortiferum in pacientibus acutam. Item impeditur nasus vt dicit ar.li ix.c.xv.aliquando ex mala cerebri dispo sicione .aliquando ex nerui odorabilis opilacione. aliquando ex humorum fetidorum et corruptorum humorum in carunculis nariuꝫ replecione.quādoqꝫ ex carnis superflue corrupte in foraminibus nasi generacione vt patꝫ in poliposis et leprosis et hec lesio non solum ledit olfactum.verum eciam facit minoracionem vocis Aliquando patitur ex nimio fluxu humoris in ventriculis cerebri defluentis et hoc vel ex caloris dissolucione.vel ex frigiditatis nimia constrictōe sicut patꝫ sepius in catarro Aliqñ ex nimia replecione et acumine venarum sanguis tñ fluxus maxime p nares in multis egritudinibus causa est dissolucionis morbi et certū iudiciū dualescente q salutis vt patet in acutis febribus que per fluxum sanguinis sepiūs termināt Et in amphorum.dicitur Mulieri deficientibus menstruis sanguinem ex naribus fluere est bonum.

Capittulum decimumquartum. de genis.

Gene sunt inferiores oculorum ptes vnde barbe inchoantur vt dicit ysi.li.xi.c.ii.Genos enim grece barba dicitur Sedem enim p tes dicuntur maxille que per diminucionem a malis sunt dicte. male autem sic eminentes dicuntur oculi ptes ad eorum ptractacionem supposite.vocate autem sunt male siue q in rotunditatem prominēt intra oculos quā greci mala appellant.siue q sunt supra maxillas.vnde et a malis diminutiue dicunt maxille.sicut a palo paxillus vt dicit ysi.Sunt āt maxille siue gene bm ar.ex neruis et ossib⁹interi⁹ opposite q harum ossa cū neo cerebro sunt diūcta Que ideo de varijs et multis frustulis composita sunt.ne alia lederent si vnuꝫ aliquid pateret Exterius āt sunt calide et carnose vt frigiditatem ossium et cartillaginū aurium et nariuꝫ temperarent et vt organis sensibus sibi vndiqꝫ adiacentibus suo calore fomentū admi nistrarent Et ideo maxille oculis supponuntur ad eorum protectionē In medio sensuū sunt posite.propter nutrimenti administracōꝫ calide sunt et neruose propter frigiditatis instrumentorum sensuū mitigacōꝫ. Candide sunt rubicunde. ꝓpter ornatum faciei et vultus composicionem Maxima enim pulchritudo hominis resultat in genis et maxillis maxime sicut dicit ar. maxille potissime hominis ostenduntcomplexiones.que si fuerint multum rubicunde mixte cuꝫ temperata albedine et in substancia non nimis crasse sed mediocriter carnose.calidam et humidam pretendunt complexionem et ipsius temperamentum Si vero fuerint in colore albide sine alicuius rubedinis admixtione et in substancia pingues et molles et fluxide frigidita

tis et

tis et humiditatis ostendunt excessum Si vero fusce in colore aut cetne. in
ssa autem tenues et macilente dominium designāt siccitatis nimie et calo
ris vt patet in colericis Si vero fuerint quasi liuide in colore et in substan
cia a carnibus depauperate excessum signant frigiditatis et siccitatis sic i
melancolicis videri potest. nec solum declaret complexionum diuersitatẽ
verumeciam animi et affectionum notificant qualitatem Nam s͡m animi
affectōs. ex subito tiore vel gaudio pallescũt vel rubescũt subito vt dic̄ p̄st.

Capitulum decimumquintum. de barba.

Barba vt dicit p̄st faciei viri est ornamentum vnde apparēs. et
cooperiens maxillas in vna parte est ad ornamētum in alia ad
maxillarum adiutorium et iuuamentum siue famulatum. Nam
sua villositate neruos maxillares tuetur a nimia aeris frigidita
te et ideo maxillarum est necessarium tegimentum Barba vigoris et calo
ris naturalis ē indiciũ Et hec est causa quare vir et non mulier barbescit
q2 masculi feminis naturaliter sunt calidiores. et ideo in maribus fumus q̄
pilorum est materia magis augmentatur. quem q2 natura non sufficiebat
consumere expulit per duo loca sc3 per caput et per barbam. vnde accidit
aliquando in mulieribus calide et humide complexionis q̄ videntur bar
bescere Et econtrario fit in masculis frigidis et siccis q̄ barbescunt parũ
vnde et in eunuchis non crescit barba q2 perdiderũt illa membra calidiora
q̄ calidi humoris et fumi qui pilorum est materia sunt generatiua Ex quo
patet q̄ barbe spissitudo caloris et humoris substancialis ac vigoris ē in
dicium et differencie sexuum experimentum In pueris nō crescit barba q̄3
uis paruuli calidi sint et humidi. q2 fumosa superfluitasque pilo℞ et capil
lo℞ est materia. transit in augmentum et nutrimentum puero℞. Hucusq3
p̄st. s͡m vero Aris. li. xix. pili barbe sicut et capilli in sua disposicione repñtāt
qualitates vaporis. vel pinguis humoris ex quo generant̄ quoniam si fu
erit humor calidus fumosus et siccus. erunt pili barbe sicut capilli crispi re
flexi et inuoluti Et hoc accidit. q2 per duas vias vadunt cōtrarias. q2 ps
terrestris mouetur ad partes inferiores ꝛ calor mouetur ad ptes supiores
et sic inuoluuntur pili et erunt pili crispi propter debilitatem suam Et h̄ ac
cidit propter paucitatem humiditatis et multitudinem pti s terrestris. vñ
et intenso calore corrugantur et inuoluuntur Si vero fuerit vapor multo
humidus. erunt pili lenes et longi Nam humor decurrit lubrificando dũ
nec perueniat ad pilos et propter hoc pili et barbe eoru3 qui morantur in
francia sunt lenes Nam eorum complexio est humida et aer continēs eos
est humidus Econtrario accidit in hominibus cerebrum siccum habētib᷒
et habitantibus in regionibus calidis propter siccitatem aeris ↄtinentis

Item

Item idem alteratur color piloꝝ barbe ẜm etatis varietatez et ideo canes-
cit barba in senectute propter debilitatem caloris et abundanciam frigidi-
tatis. Defluunt autem quandoqz pili barbe propter caloris et humoris in-
tercepcionem vt in castratis. quandoqz ex corrupcione humoris vt patet
in leprosis. Nam sicut idem dicit Aris. Casus pilorum similis est fluxui fo-
lioꝝ arboꝝ et causa istius est diminucio humoris calidi et pinguis. Et ide-
o non fluunt folia arborum in quibus est hũor pinguis hucusqz Aris. li. xix.

Capitulum decimumsextum. de mandibulis.

Mandibule a manducando sunt dicte vt dicit ysi. li. xi. Mandibu-
larum autem quedam est superior in qua dentes superiores infi-
guntur. quedam inferior in q̃ dẽtes inferiores radicantur Et est
propriuz mandibule superioris. qꝫ in omni animali fixa est et im-
mobilis excepto centeaculo. i. cocodrillo qui mouet mandibulam superio-
rem contra naturam omnium animalium et fixam et immobilez tenet infe-
riorem vt dicit Aris. li. iij. Sunt autem mandibule ex diuersis et duris ossi-
bus composite. neruis et lacertis varijs connexe. Et hoc fuit necessarium
propter motus continuitatem. et apercionis clausure necessitatem vt dicit
cõst. Sunt enim quasi due mole continue ad conterenduz et molendũ cibũ
se mouentes vnde toti corpori nutrimentum mandibule subministrãt Mã-
dibule autem quibusdam ꝑticulis carnosis et neruosis que gingiue dicun-
tur circũdant vndiqz et velant et hoc ꝓpter forciorem dencium in maxillaꝝ
fundamentis radicacionem. et propter nutrimenti neruis dẽciũ administra-
cõm et frigiditatis dẽciũ moderacõm Et dicuntur gingiue vt dicit ysi. a
dentib' gignendis. qr in eis dentes gignũt et nutriũt Facte eñ sũt ad de-
corẽ dẽciũ pit et necessitatẽ. ne nudi horrori pociꝰ existerẽt qꝫ decori pelli-
cul labioꝝ circũdãt. qd fec nata vt tã dẽtes qꝫ maxillas ñ solũ intrinsecꝰ iuua-
rẽt. vez a lesiõe extrinseca defẽsarẽt. ꝯtigit gigiuas corrũpi i aĩalib' aliqñ ex
negligẽcia et qñqz ex putredis hũorib' inficiẽ corrũpi et tũc diuersas infe-
rũt molestias et passiones. vt fetorem dencium casum vel relaxacionem

Capitulum decimumseptimum. de labijs.

Labia ẜm ysi. a labendo sunt dicta qd autem superius est labiũ
dicitur quod vero inferius est labrum nuncupatur Sunt autez
labia necessaria ẜm cõst. quia dentes muniunt atqz tegunt Sunt
eciam neruosa et ex diuersis lacertis composita vt sic ad sensuz
et motum essent abiliora. Nam ad vocis formacionem necessario se aperi-
unt vel claudunt quia illis abscisis vel per aliam opilacionem vel ꝯtractio-
nẽ aliã impeditis. verba ꝑfecte non possunt formari. Itez labia mollia sũt
et carnosa.

et carnosa et propter hoc duriciei dencium temperamentum fuit necessari
um Dentes igitur et eorum nerui cum ex natura sint frigidi nimis lederēt
aeri frigido expositi si non labiorum regimine tuerentur Item labiorum ex
trema sunt rubicunda. quod accidit ꝫm cōst. propter cutis labiorum subtilita
tem que de facili a calore sāguineo recipit quodammodo roseā qualitatē
vnde rubedo labiorum signū est puritatis cōplexionalis ⁊ impermixtōis turba
ti sanguinis et interioris virtutis sicut econuerso labiorum liuiditas signū
est defectionis virtutis et caloris naturalis Item labia tenuia sunt in sub
stancia et subtilia vt sunt fluxibiliora ad motum et abiliora ad aerem im
mittendum et intercidendum ne subito attractibus interioribus sua frigi
ditate inferat lesionem. et ideo labia aeri frigido se opponunt et ipsum reci
piendo depuratum reddunt vt suauius et vtilius ad interiora attrahatur
hec omnia ꝫm cōst. Consimiles proprietates narrat Aris. li. xij. circa finem
vbi dicit Labia hominis mollia sunt et carnosa et separi possunt propter
salutem et custodiam dencium et vt conueniant ad exitum sermonis. vñ ⁊
labia duplicem habent vsum sicut et lingua cuius creacio est ad gustandū
humidum et ad sermonem proferendum sicut idem expresse dicit Aris. et iō
oportet ꝙ labia sint humida q̄r si creacio lingue non esset talis disposicio
nis et labia non posset lingua pertingere ad dicendos multos modos lit
terarum quoniam quedam ex eis dicuntur per percussionem lingue. et eci
am quedam per coniunctionem labiorum. et ideo necessaria fuit labiorum
creacio vt optima esset nature operacio. et propter hoc fuit caro hominis
valde mollis quoniam homo est boni sensus tactus scʒ et gustus magis q̄
alia animalia hec ōnia Aris. li. xij. recollige igit̄ q̄r labia sūt tegimina dēciū
custoditiua mollicie sua duriciei denciū tēperatiua vocis articulate et lr̄alis
formatiua aeris frigibilis vel calidi interceptiua sua rubicunditate vl̄ liui
ditate defectus vel vigoris designatiua virtutis interpretiue propria orga
na passionum anime scʒ odij et amicicie doloris vel tristicie expulsiua. vnde
dicitur ꝙ tremor labiorum in frenesi et acutis in orbis mortem pretendit.
vt dicitur in pronosticis Et hec de labijs sufficiant.

Capitulum decimumoctauum. de mento.

MEntum est dictum quasi mandibularum fundamentum eo ꝙ inde oriantur vt dicit ysi. menti autem vt dicit constan. duo sunt ossa et ipsa iuncta sunt in medio vbi dentes subtiliores firmantur quadruplici atqʒ pares horum ossiuʒ extremitas duas habet furculas vna est acuta cuius acumen quoddam ligamen inserit quod ligamen eciam a latere tymporum protenditur per quod etiam et bucca clauditur et etiam aperitur. Altera vero furcula grossa est et rotunda

cuius

cuius rotunditate mentu3 fit molle vt dicit ph'. qr hoc membrum fuit necessa rium propter originem mandibularum et dencium inferiorum radicacionez et propter voluntariam aeris clausuram et apcionem. fuit eciam conueniens propter faciei complexionem et perfectam ipsius vultus consummacionem quod si fuerit proporcionatum fronti totam honestat faciem et decorat hec omnia dicit ph'. In mento autem animalis maxima est fortitudo propter ossis duriciem et neruorum compaginacionem et propter fortem dencium radicacionem. et ideo bruta animalia se tangi per mentum de facili non permittunt nam mento confracto tota eorum ferositas quasi armis perditis eneruatur vt patet. i. Re. xvij. vbi dicitur Confregit dauid mentum vrsi et eruit ouem de ore eius &c. Hominis vero mentum pertractari amoris et fidei iudicium est. ij. Re. xvi. Tenuit ioab mentum amase quasi deosculans eum et cetera.

Capitulum decimumnonum. de ore.

Os est dictum ex eo quod per ipsum quasi per ostium cibos immittimus et spiritum foris ejicimus vel eo quasi de ostio sermones egrediuntur vt dicit ysi. os eciam vt dicit idem anime nuncius est qr illud quod ore exprimimus quod prius in mente concepimus Est autem os vt dicit Gre. multis circumspectum custodijs sc3 dentibus et labijs. vt tot internis medijs mens prius discernat quam proferat siue dicat vt prius verbum transeat per limam quam per linguam Fuit autem oris instrumentum necessarium secundum ph'. propter nutrimenti suscepcionem. nullum enim membrum in animali nutritur nisi prius nutrimentum in ore recipiatur. os enim primo cibum recipit et masticando et immutando aptum digestioni stomacho transmittit et propter hoc natura fecit os humidum intrinsecus vt cibi siccitas eius humiditate facilius immutetur Fecit eciam os neruosum vt sapo r ositas cibi facilius sentiretur durum ne cibi asperitate lederetur nec nimis factum durum est 3 mediocriter ne nimia duricia sensualitas gustus impediretur Concauum autem et rotundum fuit intrinsecus vt cibus assumptus hinc inde facilius moueretur et per dentes sine impedimento spiritus transduceretur Item necessarium est os propter aeris et spiritus attraccionem aer enim attractus per os in ipsius concauitate immutatur deputatur et subtiliatur et sic ad cordis refrigeracionem per canale pulmonis transmittatur sine cuius refrigerio cor pre nimio caloris incendio vreretur et destrueretur Item necessarium est propter vocis informacionem. ad hoc enim est palatum oris concauum vt plectrum lingue moueretur facilius et ad vocem formandam expedite eleuaretur et deprimeretur Item vtile est ad grossarum superfluitatum a cerebro et pulmone venientium crebram eiectionem quibus per ostium oris eiectis vitalis spiritus in corde et animalis in cerebro suas complet actiones expedicius. Item vtile est propter membrorum nutribilium a superfluis exoneracionem. quando ergo stomachus crudis humoribus oneratur natura per vim expulsiuam operante per oris autez officium expurgatur ¶ sicut

sicut dicit ɔst. et gal. super illud ampho. in vomitibus et purgacionibus q̄
sponte fiunt si qualia oportuit fiant conferunt et bene ferunt si vero nō cō
trariū nitit̃ āt os vt dicit ɔst. in viatico quando ex aliis membris sibi vici
nis infirmantib⁹ Patit̃ āt pustulas vlcera et h⁹modi ex corruptis humori
b⁹ aliunde ad buccam defluentibus. si rubeat ita ꝙ nigredini attineat et
caleat doleat aut ardeat materia sanguinea est et colerica. si vero multū
nigrescat tanto molestius est et timidi⁹ne ad forsā id est ad cancrū deue
niatur Accidunt autem vlcera in ore lactenciū paruulorum proueniencia
ex acumine lactis et ei⁹ corrupcōe hucusq̄ ɔst. in viatico perticula secunda

Capitulum vicesimū. de dentibus.

DEntes sm̄ grecos dicuntur edentes quasi omnia opposita diui
dentes et incidentes vt dicit ysi. Et sunt dentes sm̄ constan. q̄
dam plantaria in ossibus maxillarum et menti quibusdā radi
cibus inserti et sunt in maribus sm̄ ɔst. xxxii. xv enim in maxilla
ribus sunt positi quorū q̄tuor in anteriori parte pares vocātur et quadru
pli. et hi lati sunt et acuti incissores vel precissores a medicis nuncupant̃.
ad incisiones cuiuslibet cibi sunt apti et quicquid in eis accipitur in ore cō
teritur et mordetur Sunt iterum duo qui canini sunt dicti collaterales q̄
druples et in summitate acuti duris cibis tamen molendis apti Et dicun
tur sm̄ ysi. canini q2 ad similitudinem caninorum consistunt et canes ꝑ ip
sos ossa rodunt precissoribus enim dentibus sūt forciores acuciores et ro
tundiores. et ideo a quibusdam collum puelle vocantur et ꝙ priores pre
cidere non possunt istis tanq̄ forcioribus ad constringendum tradunt.
Sunt et x. alii ex vtraq̄ parte superioris mandibule quini collaterales q̄
drupli hi sunt lati atq̄ grossi hi molares sunt vocati et ad molendū et be
ne sunt apti. nam que conscisa et confracta sunt a prioribus more mole sb
eunt vt dicit ysi. Sunt quidem in superiori mandibula xvi. dentes scilicet
quatuor quadrupli atq̄ pares. et duo canini et nouem molares et totidē
eciam dentes numero collocantur in inferiori mandibula seu in mento. dē
tes igitur quantum ad suum numerum et eciā ad officium quadripharie
diuiduntur. quidam enim sunt incisiui et hi sunt quatuor. duo superiores ⁊
duo inferiores qui primo aspectui se offerunt. quidam vero sunt pares
et hi sūt q̄tuor. duo superiores et duo inferiores qui alterutrum iuxta inci
siuos positi mutuo se contingunt Quidā vero dicūt collaterales seu cani
ni et hi q̄tuor scz duo supiores et duo inferiores se mutuo collidētes. q̄dā
vero sunt molares ⁊ hi xx. scz. x. supi⁹ et totidē inferi⁹ mutuo se tangentes
et que ab aliis incoacta sunt quasi mole continue concidentes Hii omnes
sunt mandibulis radicati et quodammodo furcati. sed diuersimode.

quia

qr anteriores scz quadrupli et pares vnam habent furculam seu radicem. ca
nini vero molares tres vel quatuor habere dicuntur vt dicit ost. Denciū
quoqz numerum discernit qualitas sexuum nam inviris plures. in feminis
pauciores inueniuntur vt dicit ost. et ysi. Distinguunt et eciam dentes sm
processum etatis. qm sicut dicit Aris li. ij. q dentes senum generaliter sunt
nigri non acuti vt patet in canibus quorum etas per dentes noscitur. qa
dentes iuuenum sunt albi et acuti. senum vero econtrario Excipit tn Aris.
ibidem ab hac generalitate dentes equorum quos dicit habere propriuz q
procedente etate magis albescunt. dicitur eciam ibidem oportet vtiqz scire
q animalia que sunt multorum denciū et coniunctorum sunt vite lōgioris
q vero paucorum sunt denciū et sepatorum sūt vite breuioris Jtē dr ibidē oē
enī animal quadrupes generans animal sibi simile hz dentes Jtem hō eijcit
dentes in iuuentute anteriores non molares et hoc contingit forsan ppt
furcularum et radicum debilitatem. molares āt non eijcit ppt cām otrariaz
et est generale in alijs animalibꝰ q non eijciunt aliquē dentem pusqz alter
sibi similis in loco oriatur pmitꝰ Jtē Aris li. xij. oē animal carens dentibꝰ in
superiori mandibula est siccū et terestris nature. oē animal hñs dentes inv
traqz mandibula est pinguedini simile Jtem idem li. xiij. Natura non facit
aliquid nisi qd melius et perfectius est et ideo necesse est vt materia ptis t
restris declinet a quibusdam animalibus ad ptem superiorem scz in dētes
et culminos prominentes et in quibusdam in cornua Et propter hoc ñ pt
habere dentes in vtraqz mandibula animal hñs cornua Jtē ibidē li. xvi.
Solūmō inter alia ossa crescunt dentes dum remanet animal et hoc ē me
diuz in dentibus supercrescentibꝰ et declinantibꝰ a locis suis contingētibꝰ
se inuicem Et cā incrementi illorum est propter operacionem eorum Si enim ñ
crescerent consumerent cito et propter hoc teruntur cito dentes animaliū
omedenciū multū et carenciū dentibus magnis Et propter hoc ingenia
ta est natura et aggregauit dentes adinuicem propter senectutē et finez. a
liter si vita duraret per millenarium semper dētes plures essent qz in pma
creacione vnde dicit idem li. ij. dentes qui oriuntur intra gingiuam non o
riuntur in viris et mulieribus nisi post viginti annos et forte in quibusdā
mulieribus post lx. et origo eorum erit cum maximo dolore Jtem idem li.
xix. Dentes acuti oriuntur ante latos quoniam dentibus acutis indiget
ad abscisionem cibi prius. qr prius est abscidere qz molere. ideo eciam cici
us crescunt quia minores sunt quia origo minoris rei est ex calore ante ori
ginem rei maioris. Jtem calor eciam lactis facit oriri dentes cito et prop
ter hoc est q pueri lactentes lac calidius nascuntur in eis dentes cicius.
Jtem idem eciam ibidem Anteriores dentes nascuntur in osse tenui et eti
am debili propter hoc autem sunt velocis casus hucusque Aristotiles.

J Ad

Ad hec constan. in viatico pticula secunda Dencium magnuz est iuuamẽtum. et cum iuuamẽto magnum corporis ornamentum ipsorum inq̃ nõ paciencium. quoniam in pacientibus actio corrumpitur Quorum passio diuersa est Cuius diuersitatis pars est visui manifesta sicut putredines fetores. rupturee perforaciones. mociones casus. limositates et similia pars vero non apparens est et occulta. sicut quando dentes nimium dolent et tamen exterius sani apparent Causa autem talis doloris sunt humores a capite descendentes. vel a stomacho mediante fumositate ascendentes vel fumores acuti in gingiuis et tunc dolores nimij cum saltu et pulsu senciuntur propter maliciam humorum et acumen. Si vero dolor est a capite grauitas sentitur in capite et dolor. in facie rubor ex sanguine vel colera ad radices dencium descendente Si vero fuerit a stomacho. dolor sentit̃ in stomacho et assidua eructuacio egreditur et erumpit Dentes eciam aliquando perforantur. aliquando rumpuntur aliquando ex vermibus in citrinum viridem seu nigrum colorem mutantur. que omnia ex corruptis et pessimis humoribus. ex malis cibis per neruos ad ligamẽtum denciũz descendentibus accidere dinoscuntur Dentes eciam aliquando mouent̃ et causa motus humores sunt in denciuz radicibus. qz si sint acuti necesse est in dentibus foramina effici ac fetores et putredines generari. Qui si vermes fuerint in causa dolor maximus gignitur ad qz neruum sensibilez corrodendo penetrat Obstupescunt eciam dentes et exacerbantur ex humore acido intus. vel extra neruos inficiente. et dormitare vidẽtur ex cã nimis frigida sicut ex niue vel glacie neruos dencium constringente. Itẽ dentes quandoqz cadunt ex nimia humiditate ligamenta dencium relaxante quandoqz ex nimia siccitate. vt patet in senibus quorum dentes ꝓpter subtractionem humiditatis nutbulis dilabũtur Has et multas alias dencium recitat constan. passiones. sed hec sufficiant Recollige igitur ex p̄dictis ꝙ dentes in mandibulis tanq̃ in fundamẽtis proprijs radicantur ex frigiditate dominante albiores ceteris ossibus efficiuntur propter sui duriciam de facili non leduntur Substancia enim dencium est ex se impassibilis cum non sit sensibilis vt dicit constan. vnde dens ruptus nulluz dolorẽ patitur Dicitur tñ pati et dolere ꝓpter neruũ sensibilẽ qui in eius radicibus sepe leditur et grauat̃ Dentes enim intrinsecus neruis colligant̃ ẽminos carnis dẽtes excedũt et tñ in carne radicãt visi itra se nec in se eẽ paciũt̃ Clausi sũt labijs ne videãt̃ Indecẽs ẽ eñ cũ apparẽt nisi forsã ꝓpt risũ Itẽ superiores ad inferiores reuertuntur et sibiinuicẽ mutuo coaptãt̃ et si inferiores aliquando moueãt̃ Superiores tñ fixi immobiles reperiũtur Ordinate autem adinuicem componuntur. ad informacionem articulate vocis maxime cooperantur. toti corpori obsequuntur.

capitulum

Capitulum vicesimum primum. de lingua.

LIngua a lingēdo cibum est dicta . vel quia per eam articularis
sonus verba ligat. sicut enim plectrum cordi sic allidītur lingua
dentibus vt dicit ysi. Est autem lingua instrumentum gustus ⁊
locucionis vt dicit const. et componitur de substancia siue mol
li carne porosa et spongiosa et neruosa Est autem neruosa propter sensuz
et motum. porosa vt facilius sapor penetret ad neruum facientem gustum
ad quem veniunt multe vene sanguine plene. vnde rubicunda est in colore
Hec eadem operatur panniculus quibus spacium bucce et palatum indu
itur et vestitur a superiori parte patet tota. ab inferiori autem pte patz vs
q̄z ad ligamenta quibus merito est connexa vnde radices lingue et sensibi
lis nerui quibus recipit sensum et motum a spiritibus sunt occulti In q̄busi
dam autem hominibus vt dicit cst. contrahitur lingua plus q̄z oportet in
tantum ꝙ nec in diuersas partes mouetur vnde oz incidi ligamēta vt mo
tus per totum bucce spacium amplietur Passiones enim multe accidunt li
gue vt in suustancia ipsius vel in neruis ad illam venientibus vnde in via
tico cstan Lingua animalis perdit motum voluntarium Unde et visum
amittit sermouis cᵘ causa est ex defectu virtutis motiue ex cerebro veniēte
vel ex neruo opilato per quem virtus transit animalis Aliqñ ex apostema
te vel ex pusculis in lingua accidentibus Aliqñ sunt ꝓpria vicia in substan
cia lingue sicut complexio mala ex qua est sensibilis distemperancia ex ni
mio calore frigiditate vel humiditate vel siccitate vel apostema vel tūor ⁊
similia ꝙ si lingua videatur nimis tumida excessuz caloris designat Si ve
ro. alba frigiditatem. si mollis humiditatem. si sicca et aspera siccitatem et
ōnia talia lingue ipediunt vsū vel tollūt in toto vel in pte Si autez lingua
sana videatur nullas habens maculas . loquela tamen sit ablata . ex cere
bro est defectus vel ex neruis sensibus opilatis Aliquando est perdicio lo
quele ex perdita mente vt in frenesi vel litargia Hucusq̄z cst. in viatico. ali
as designat defectᵘ lingue in pantegñ. cst. vbi dicit. accidūt pustule late et
extēte in pelliculꝭ exterioribᵘ lingue sicut accidit pueris malum lac suggenti
bᵘ et sūt qñq̄z albi qñq̄z nigri coloris. accidit āt apostēa ligue. eā nis mag
nificās et ab ore exire faciēs et vocatꝭ exiliū lingue Aliud ē gēnᵘ apostema
tis lingue ē qđ rana vocatꝭ eo ꝙ sicꝭ rana nasciꝭ sub lingua et aufert vsū li
gue et ita rana muta đr ab effcū Est āt aliud apostēa lingue sanguinolen
tū vñ tota lingua patitur et loquela pariter cū gustu impediꝭ Ex viscosis
eñ humoribᵘ i ligua dominantibᵘ sensᵘ gustᵘ corrūpiꝭ et imutaꝭ ita ut dulci
a amara et insipida iudicentꝭ et cotrario vt dicit Ha . Itē dicit Ga. sup ā
phor. ꝙ accidit lingue balbucies ex nimia hūiditate qñ lacerti lingue pre

nimia

nimia humiditate in extremis nequeunt dilatari . sicut est videre in ebrio
sis qui balbuciunt quando in cerebro humore nimio perfundūtur Unde
dicit ibidem Gal. naturaliter autem balbucientes vel propter nimiam ce
rebri humiditatem balbuciunt vel propter lingue humectacionem vel ꝓpter
vtrumqʒ Illa eciam superflua humiditas est causa qualiter aliqui efficiun
tur drauli . qui aliquas litteras proferre non possunt scʒ r. p. n. k. c. p. t. pro
ferunt et hoc patet in infantibus qui multas litteras corrumpunt et eas
proferre non possūt Hec omnia dicit Gal. super illum amphor. ypodrau
li a diarria maxime capiuntur . quia nimia humiditas talium que est causa
draulizacionis redit ad stomachum et intestina sepe lubrificando inducit
diarriam vel dissenteriam id est fluxum ventris sicut dicit Gal. Item dicit
constan. in pantegñ. ꝙ in lateribus ligamentorum lingue sunt quedam ve
ne . que saliuam lingue administrant Hee ab inicio lingue incipiunt . a qui
bus emanat quedam humectacio fleumatica que saliua appellatur vnde il
le vene vocantur a medicis saliuales . siue habitacio saliualis Inicium au
tem lingue vnde exeunt he vene est caro glandulosa et alba ipsius saliue
generatiua que humectat linguam et temperat ciborum siccitatem et aug
mentat eorum succositatem vt post dicetur vnde dicit Aris. li. vi. ꝙ oues a
liquando habentes sub lingua venas albas et ille faciunt fetus albos et
alique habent nigras et ille faciunt fetus nigros . alie varias et ille procre
ant fetus varios &c. Recollige igitur breuiter ex iam dictis ꝙ lingua ē sb
stancia carnosa . sanguinea et porosa influencie spiritus receptiua in com
plexione calida et humida . in disposicione tenuis ⁊ oblonga anteriori par
te similis gladio in cono . in colore rubicunda . in loco concauo et humido
sita ad motum facilima . vocum informatiua . saporum discretiua . per emis
sionem saliue oris humectiua . concepcionum anime interpretatiua . denti
bus et labijs quasi muro duplici circumsepta In diuersis animalibus quo
ad figuram varia Nam in quibusdam breuis est et grossa . in quibusdam
vero econuerso Qui vero habent linguam grossiorem habent vocem gra
uiorem et econuerso Quedam eciam animalia habent linguas medicina
les et salutiferas . et hoc vel ex nature bonitate . vel ex occulta aliqua pro
prietate vt lingua canis vt dicit Cassiodorus. Quedam autem linguas
habent mortiferas propter maliciam et furiositatem humoris in eis do
minantis . sicut lingua serpentis draconis et rabidi canis cuius morsus ē
summe venenosus cuius lingua apparet semper extra os et distillat vene
num et inficit aquam in quam cadit . de qua qui biberit . efficitur rabios⁹
vt dicit Auicenna et Constantinus in tractatu de venenosis animalibus
et venenis Unde eciam serpentum lingue ꝼm Aris. nigre sunt siue liuide si
ue subrufe et maculose . acute et in motu velocissime Et hoc contingit ꝓpter
humorem

humorem furiosum et venenosum. qui tam velociter linguam agitat vt vnus numero bifurcari videatur lingua tamen aspidis quamuis in corpore viuens serpentis quamuis plena sit veneno mortifero. separata tamen a corpore et desiccata venenum perdit. et venenum si presens fuerit prodit vnde in presencia veneni sudore prorumpere consueuit vnde talis lingua veluti vtilis et proficua reputatur inter thesauros regios preciosa. quamuis prius fuerit venenosa et cetera.

Capitulum. xxij. de saliue proprietatibus.

Saliua est humor fleumaticus ex naturalibus venis lingue generatus vt dicit constan. Est autem saliua naturaliter humida in colore alba. continuitate motus lingue et instrumentorum spumalium spumosa in sapore insipida quia potencialiter est omnium saporum in se receptiua Si enim esset alicuius saporis determinati. non esset alterius susceptiua Est eciam secundum eundem constan. saliua inter gustum et eius obiectum media nichil enim sensu gustus percipitur nisi cuius sapor mediante saliua gustus organo presentatur Unde eciam ipsa secundum. qualitatem saporis rei gustate immutatur Fuit autem necessaria saliua vt dicit constan. ad humectacionem oris. vt saliue beneficio irrigaretur Item propter digestionis preparacionem Cibus enim siccus in ore assumptus. non vtiliter stomacho mitteretur nisi saliua media prius humectaretur. quia sine saliue adminiculo. res sicca non de facili transglutiretur Item vtilis est ad faciliorem superfluitatum cerebri et pulmonis euacuacionem quia tales emunctiones. calore vel frigore indurantur aut inuiscantur. quia non ita de facili per ostium oris extraherentur. nisi primo cum humoris saliualis adiutorio lubricando ad exitum pararentur Item saliua hominis habet quandam vim latentis infectionis. vnde et sanguinem animalis ledit si mediante aliquo vulnere aliquid sanguini admisceretur. vt dicunt predicti auctores in tractatu de venenis Et hoc forsitan est vt dicit A. racione cruditatis humor enim crudus sanguini perfecte digesto in suis qualitatibus repugnat et suum vt dicunt auctores perturbat temperamentum Hinc est eciam vt dicunt sancti et habetur a plinio quod saliua siue sputum hominis ieiuni interemit serpentes et venenosis animalibus est venenum sicut dicit Basilius super illud verbum in examerone Ip. conteret caput tuum et tu insi. calca. eius gen. iij. Item sicut dicit Hal. super amphor. ibi. insanici sputo fit phtisis. et fluxus et vbi saliua tenetur moriuntur etc. Phtisici propter vlcus pulmonis. semper tussiunt et a superfluitate saniei vlterius spuendo se exonerant prout possunt. sed tamen mors imminet quando non spuunt. quia retenta eius saliua cum sanie vie spiritus interius clauduntur et sic phtisici suffocati moriuntur Item sicut dicit Ga. in li. crib. Inter

sputum.

sputum et saliuam est differencia Nam saliua est superfluitas naturalis nutrimenti pectoris et generatur digesta. Sputum vero est illud quod ad pectus aduenit ꝑm diuersitatem cursus naturalis et cursus preter naturã. nec est semper digestum Et ideo sputum in acutis febribus et apostematibus si leuiter fiat cum signis digestionis et sine tussi laboriosa. fortitudinem signat virtutis et defectum morbi sicut dicitur in pronostica et econuerso Et ꝑm Ha. et alios commentatores ibidem In saliua siue in sputo considerantur tria generaliter Color scz odor et sapor Quia si sputum fuerit in colore liuidum. cordis et spumalium signat lesionem Si vero sanguineum cũ sanie admixta pulmonis designat alteracionem Si eciam fuerit in odore fetidum. interiorem signat corrupcionem Item si in sapore fuerit amarum aut acidum. humoris corrupti in stomacho et pulmone seu in substancia lingue signat dominacionem Item in sputis habũdare. signum est fleumatice complexionis. vnde et in senibus solent sputa habundare grossa et viscosa ꝑm intencionem frigiditatis et resolucionem vel dissolucionem humiditatis substancialis et cetera.

Capitulum vicesimumtercium. De voce.

Vox est aeris tenuissimus ictus. plectro lingue formatus vt dicit ysi. et ꝑscianus Organa aũt vocis siue instrumenta multa sunt vt dicit cõst. scz pulmo. arterie. guttur. vuulla. os. dentes. labia. atq; lingua Sine enim istorum instruumento vox non formatur Et horum quedam sunt vocis receptiua sicut pulmo cum suis receptaculis et canalibus Quedam vero sunt vocis ordinatiua sicut. vuulla que ꝑm cõst. pulchram reddit et fortem quando ad alia se habet proporcionaliter. Aerem enim introeuntem temperat et ne nimis impetuose exeat. cohibet et refrenat A recepcione eciam pulueris guttura et arterias prohibet et conseruat Quedaz enim sunt vocis emissiua vt canales pulmonis et arterie q̃ sũt q̃dã fistule. que si fuerint leues munde et temperate dulcem ac temperatã et equalem reddunt vocem Si vero aspere fuerint et plus debito fuerint late et stricte aut distorte. nimis grauem. vel exilem dissonam aut inequalẽ emittunt vocem Ad formacionem igitur vocis aer in folliculo pulmonis recipitur et per ordinatum arteriarum motum per os emittitur Unde ex veloci aeris commocione et organorum vocis extensione sonus reddit. q̃ in ore animalis prolatus et plectro lingue formatus. vox a sapientib' dicitur Hucusq; const. in pantegñ. vnde Aris. li. iiij. Pulmo est primum vocis receptaculum Et ideo omne animal carens pulmone caret et voce ac loquela Loqui enim est distinguere vocem Unde õne animal ñ habens linguã absolutam non habet vocem vt dicit idem. Apes. vel musce carent voce

faciunt

faciunt tamen crepitum in volando extendendo et contrahendo alas p aerem cadentem inter corpus et alas et sic faciũt locuste Et huius proba cio est q̄ nunq̄ faciunt sonum in sedendo. sed tantummodo in volãdo. ra na autem habet vocem propriam et anterius lingue sue applicatur ori suo et quod ex lingue vicinatur canne pulmonis absolutū est et propter hoc habet vocem ppa et est coax nec facit nisi in aqua tm̄ et proprio mascul⁹ tempore coitus quando clamat feminam per vocem cognitam Rana ve ro multiplicat vocem quando ponit mandibulam inferiorem in aquam et extendit superiorem et per extensionem duarum mandibularum vociferãt et propter nimium conatum extensionis lucent earum oculi sicut cãdele cã tant et vociferant plus de nocte q̄ de die quia tunc est sepius coitus earũ dem etc. Item ibidem aues parũi corporis plus vociferant et garriunt q̄ magni et maxime tempore coitus quoniam vociferacio auium est maxime in illo tempore Item idem gallus vociferat post bellum et victoriam Itẽ in auibus est q̄ masculus dat vocem et non femina sicut gallus. et mas coturnicum. loqui autem appropriatur homini. qui autē naturalit̄ sũt mu ti sunt surdi et habent vocem sed omnino indiffinitam vt dicit idem Item idem in codẽ libro. omnes femine sunt subtilioris vocis et acucioris q̄ mas culi preter vaccam quia vox femine est grossior. Item ibidem exitus sper matis est maribus apud alteracionem vocis et hec est in termino duorum septennium. aliquando mutatur tamen vox in quibusdam. et est significaci o motus ad luxuriam Item ibidẽ quando equi incipiunt coire erit eorum vox maior similiter femine. vox tamen femine clarior est. Item ibidem vo ces masculorum mutantur quando mutillantur Item dicitur li. viij. ff. vo ces omnium quadrupedium mutantur et efficiuntur sicut voces feminarum quando castrantur et li. xix. ff. dicitur de causa acuminis et alteracionis vo cis est s̄m alteracionem etatum quando vox iuuenum animalium est acuci or voce senum et mulierum q̄ virorum voces et omnium animalium sunt acuciores in iuuẽtute Item idem multe femine et multi iuuenum vociferãt voce acuta quoniam propter debilitatem mouent paucū aerem et quod est paucum mouetur velocius. et vox est velox acuta. grauitas autem vo cis sequitur tarditatem et aer m̄ltus mouetur tarde. mares autem et senes mouent multum aerem et ideo sunt grauioris vocis. neruos enim et arteri as habent forciores masculi q̄ femine et senes q̄ paruuli et non castrati q̄ castrati propter debilitatem ergo neruorum erunt voces castratorũ si miles vocibus feminarum. hucusq̄ Pris. Vox est equalis. clara. flexibilis inter acutum et graue mediocris est laudabilis sicut econuerso. vox tremu la rauca et aspera debilis et dissona nimis grauis vel acuta est vituperabi lis Nam vox vnita dissona et inordinalis multarum confundit vocum ar

moniam

moniam. Vox itaq3 consona dulcis et ordinata est letifica. amoris excitatiua. passionum anime expressiua. vigoris et virtutis organorum spiritualium protestatiua. puritatis et bone disposicionis earundem ostensiua. laboris subleuatiua. tedij seu fastidij ablatiua. etatis et sexus discretiua. preconij et laudis acquisitiua. affectionis audiencium mutatiua. sicut de orpheo dicitur in fabulis q vocis sue modulacione arbores et nemora montes et saxa demulcebat. ita est eciam vox composita nature consona et amica q non solum delectant homines verum eciam bruta animalia quod patz in bobus qui cantu bubulci dulci sono pocius q3 iaculo ad laborandum. volucres eciam in dulcis vocis modulo delectantur in tantumq sepe dulcem per sonum ad laqueos et pericula ab aucupe prouocantur. iuxta illud poeticum Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps Item per dulces et cantileñas et armonias et musicas infirmi et maniaci et frenetici ad sensum mentis et sanitatem corporis sepius reuocantur Unde dicit const in viatico pticula .ij. ca. de amore qui dicitur q hereos. sicut dicit Dicunt tamen q orpheus sic dixit Imperatores ad conuiuia me inuitant vt ex me se delectant. ego tamen delector ex ipsis cum quo vel in animos eorum flectere possim de ira ad mansuetudinem. de tristicia ad leticiam. de auaricia ad largitatem. de timore ad audaciam Hec est ordinacio musicorum que circa suauitatez anime esse dinoscitur et cetera. dulcisona et melodia demones aliquando coartantur et exire de corporibus compelluntur vt patet in saule a quo spiritus malus voce dauitica recedere cogebatur. vt patet secundo Reg. decimoseptimo Ex quibus omnibus iam patet q3 vtilis sit iocunda vox atq3 dulcis Econtrario vero est de voce inordinata et horribili quia non letificat sed contristat et aures ac mentem grauat Unde constantinus in quodam capitulo supradicto. interrogatus autem quidam philosophus quare homo horribilis grauior esset q3 quodlibet pondus. taliter respondisse fertur. Homo inquit horribilis pondus animi est. et cetera. Hec de voce bona et mala nunc sufficiant. Nam de his que vocem impediunt supra dictum est in tractatu de lingua. Et adhuc eciam dicetur infra et cetera Sequitur capittuluz vicesimumquartum.

Capitulum vicesimumquartum. de gutture.

Guttur est extremitas canalium pulmonis vt dicit constanti. et est duplicis iuuamenti. maius et primum est vt aerem attrahat et mittat. secundum est vt cibos interius traiciat et vocez faciat Hec canalis substancia cartillaginosa est atq3 dura vt cuz ventus exeat vox emissa fiat clara. nam raucitas vocis fit ex humiditate canalis pulmonis. Componitur igitur a tribus cartillaginibus. prima est al

terius

terius.gilbosa exterius.concaua interius Secunda priore est maior et rec
te iuxta os stomachi collocatur Tercia cartillago media inter primam et
secundam existit cartillaginibus quasi quadam ocathinacione guttur cō
ponitur vt dilatetur et constringatur induitur tota substancia gutturi eis
dem panniculis quibus lingua induitur et palatum . Concauitas autem
gutturis quam aer intrat et exit habet quoddam corpus lingue simile cō
positum ex glande et pinguedine et pelliculis ⁊ vocatur a medicis lingua
gutturis siue cataracta et est primum vocis vt dicitur instrumentum Non
enim potest aliter vox esse nisi clau datur ista cataracta . quia si via guttu
ris fuerit aperta impossibile est vocem esse quia aer paulatim exit . Unde
gutturis cataracta ad flatum constringendum fuit necessaria . quia vero
guttur patitur ab humoribus a capite descendentibus . Unde raucitas
generatur.et tussis quandoqꝫ a tractu corrupti et sicci aeris.quandoqꝫ eciā
ab iniectu pulueris ideo habet vulam pro obstaculo ne puluis et huiusmo
di aliquid pulmonem valeant subintrare que fuit necessaria vt vocem face
ret pulchram fortem et expeditam Alleuiat autem aerem introeūtem eius
qꝫ temperat frigiditatem Unde quidam moriūtur quando radicitus eis
inciditur quia nimium recipiunt aerem guttur et pulmonem infrigidantes
Est igitur guttur organum vocis informacioni necessarium cibi et potus
in primum digestionis locum scilicet in stomachum inductiuum. quia ideo
longum est et rotundum vt amplioris aeris ad infrigidacionē caloris cor
dis sit facilius attractiuum et expulsiuum Est autem in vtraqꝫ extremitate
magis concauum et in medio magis strictum vt sic sit vocis magis infor
matiuum .Est autem ex diuersis cartillaginibus more ciphi cooperientibꝰ
compositū vt forcius existat et ita vt ex teneritudine cartillaginis ad vo
cē variandum facilius se reflectat Ingeminata autē est natura circa gut
tur vt ꝯm duplex officium animali necessarium duplicem vie habeat cōca
uitatem Habet enim viam canalem ad aerem attrahendum et anhelitum
perficiendum habet eciam et viam manifestam ad cibum recipiendum.⁊
hec duplex via quodam cooperculo quod epiglotū dicitur distinguitur ha
bet in se i superficie gutturis ad modū vestis ad vtrumqꝫ foramen guttu
ris equaliter se habentis Cum enim natura cibum appetit clauso foramine
anhelitus ad foramen ad susceptionem nutrimenti omnino se aperit et eo
uerso cum natura attractionem aeris desiderat foramen aliud gutturis se
claudit et obturat Item contigit guttur multipliciter pati scilicet per ex
trinsecam compassionem siue qualemcumqꝫ lesionem Item quandoqꝫ per
incautam cibi vel potus sumpcionem Si autem cibus intrauit meatum p
quod contrahitur aer via spiritus de facili intercluditur et animal suffoca
tur.quandoqꝫ per humorum fluxum et reumatisacionem .conuenit autem

humores.

humores a capite ad canales gutturis confluere et ibidem facere aposte ma. q si materia colerica fuerit et furiosa cito mortificat animal et suffocat nam vt dicit constan. angustat flatum ita q infirmus vix cibum vel potū sumere possit vel recipere dolorem patitur nimium. si autem sit materia sā guinea infirmus apparet plenus corpore rubeus in facie vene sūt plene ple nus pulsus tumor calidus et dulcis ex superhabundancia sanguinis senti tur gustus Si vero ex colera rubea dolor est frigido angustia nimia calor cum siti maxima et vigilia amaritudo in gustu est Si autem sit ex fleumate non tantum dolet sed tumet lingua et molescit Si ex salso sit fleumate om nia saporat in gutture tanquā salsa vox pacientis efficit sicut paruulorꝝ catulorum quia ex siccitate salsi fleumatis trahea arteria coartatur vt dic constan. Conuenit autem istam materiam malam quandoqꝫ totam recolli gi interius in pellicula q̄ diuidit viā aeris q̄ trachea artia avia per quam transit cibus que dicitur ysophagus et facit squinanciam que in vno die i terficit. Ex compressione enim tracnee arterie denegatur aeri liber transit ad cor Ex compressione enim ysophagi ciborum transitus denegatur q̄n doqꝫ colligitur materia partim intra et partim extra et tūc dicitur squinā cia et non est ita mortifera. quandoqꝫ tota materia est extra et dicitur sy nancia et est adhuc nimis mortifera tamen periculosa In omnibus his est dolor vehemens gutturis sed precipue in prima cum suffocacione vocis. ē eciam difficultas spirandi et respirandi ita eciā replentur nerui et squinā cia q ita maxille spasmantur q vix eciam cum malleo possunt dentes ali quando aperiri et ita acurtatur lingua q vix vel nunquam potest extrahi In omnibus istis morbis guttur prementibus bonum signum est velox as piracio anhelitus et respiracio quia trachea arteria non nimium est com pressa. Unde non ita timetur suffocacio. nihil enim ita timetur in hac pa ssione sicut amissio aeris a quo non potest animal per vicesimam partem vnius hore sine periculo abstinere Hec et multa alia vt dicit constan. pati tur guttur scꝫ vlceracionem et inflacionem sitim immoderatam. vocis rau citatem ex humiditate nimia arteriam gutturis infundente et vocem im pediente vel quandoqꝫ extinguente vocis asperitatem ex siccitate aeris vl corporis siue cibi vel pulueris instrumentum loquendi exasperante. Sed de gutture dicta sufficiant

Capitulum vicesimumquintum. de collo.

Collum est dictum eo q rigidum sit et rotundum. caput baiolās et sustentans cuius pars anterior gula. posterior vero ceruix vocatur vt dicit ysido. Ceruix autem est dicta eo q per illam p tem ad medullam spine cerebri dirigatur. Unde ceruix quasi in vi.

in vi cerebri dicitur vt dicit ysid. Est igitur collum membrum rotundum inter caput et corpus medium. et est osseum ex multis ossibus et neruis compositum. osseum quidem est vt forcius sit ad caput sustentandum. neruosum autem ad motum voluntarium faciendum et ad sensum ad inferiores partes corporis deferendum Collum enim influenciam virtutis motiue recipit a cerebro et eciam sensitiue et receptam ad inferiores partes corporis neruis mediantibus transfundit Debet autem collum habere quandam conueniencam et proporcionem cum capite. nam si forma capitis fuit temperate magna et ceruix aliquantulum grossa leuitatem signat complexionis et disposicionis vt dicit constan. si vero fuerit caput paruum et collum magnum quantitati illius non proporcionatum habundanciam designat materie superfluam et virtutis informatiue defectum et eius caput sup cephatica infirmitate et auricularum dolore fatigatur vt dicit consta. Sm autem Aris. li. xiiij. colli disposicio variatur in animalibus et volatilibus Nam in quadrupedibus spissi corporis et crurium mediocrium collum curtum est et grossum et huiusmodi animalium in collo plurima est fortitudo vt patet in bobus et bubalis et vrsis et lupis quorum maxima in spondilibus colli fortitudo est et ideo solent boues per colla iugorum vinculis alligari. animalia vero longi cruris et grossioris corporis solent esse colli longioris et hoc propter necessitatem pastus vt patet in equis. camelis. ceruis et huiusmodi. maxima autem equi pulchritudo est in collo. nam Sm eius erectionem et spissitudinem et extensionem a pluribus estimatur animosus Item Aris in eodem. aues habentes curuum rostrum habent curtum vt patet in accipitribus. aquilis et nisis. que vero sunt habentes rostrum longum et rectum habent collum longum vt patet in gruibus. ardeis. anseribus et hoc est quia adquirunt cibum de profundo Item idem ibidem. omnes aues pedum longorum habent collum grossum et spissum et volant extenso collo et si habuerint collum longum et delectabile declinant illud et quasi complicant in volando Item idem si quod animal fuerit longi cruris erit longi colli et si curti. curti Item omne animal habens collum habet pulmonem. tale vero quod non anhelat aerem interius collum non habet. animalia autem ambelosi corporis non habent collum distinctum a corpore sicut nec pisces et hoc quia non habent scapulas quia non vocatur collum nisi membrum quod est inter caput et scapulas vt dicit Aris. ibidem..

Capitulum vicesimumsextum. de humeris.

Humeri dicti sunt quasi armi ad distinctionem hominis a pecudib' mutis vnde nos humeros. illi vero armos habere dicunt vt dicit.

vt dicit constan. Sunt autem humeri ex varijs ossibus compositi quorum precipue ista duo spatule dicuntur ad modum spati late. spacio enim latū dicitur Fuerunt autem ossa necessaria vt dicit constan. de causis duabus aut vt defēdet pectus ne quid retro pateretur ab exterioribus. aut armorum ligent ossa que interius sunt concaua. exterius vero gibbosa Erat autem intra concauitas vt prodesset costis que ossa sunt habencia nodos quos medici vocant spatularum oculos quod nomen ex officio assumpserunt. sicut eniꝫ oculi tocius corporis anteriores sunt defensores. ita ista a posteriori pectora et eorum costas et ossa defendunt et custodiūt. sunt autem isti ideo oculi concaui vt armorum acumina possunt ingredi Habēt autem spatula duo acumina retro. vnum corui rostro assimilatur per qd eadem spatula furcule est connexa ne a superiori locum suum non exeat interius Nota ad hoc natura posuit alterum ne subtus exiret acumē armorum. furcule autem fuerunt ad hoc necessarie vt armos ligarent ꝛ a pectore differre facerent. horum ossa exterius sunt rotunda interius vero concaua et cum teneritudine pectoris aut colligata. retro vero cum corui rostro Sunt autem eorum ligamenta ossa cartillaginosa que vocantur spatularꝫ capita ad hoc posita tantum vt concathenacionem facerent armorūꝫ Ex iam dictis patet ꝙ humeri et armi isti necessarij sunt eciam ad spiritualiuꝫ membrorum defensionem Item ad brachiorum siue costarum siue pectoris et vitalium ossium cathenacionem et colligacionem Item ad ossium ꝛ spondilium colli supportacionem Item necessarij sunt ad ponderum diuersorum sustētacionem nam racione sue ossuositatis et neruositatis maximā habent fortitudinem et vigorem Item post caput et collum in corpꝫe maximā optinent eleuacōm Alijs enim mēbris supeminent sub capite constitutis vt pꝫ in omni animali Itē paciuntur humeri qn̄qꝫ ab extrinseco vt vulnera siue q̄lemcūqꝫ lesioneꝫ. siue propter nimiā laboris ꝫ et oneris ꝯtinuitatē et tunc potissime curant̄ per quietem et alic⁹ vngenti appositcōm vnde dicit Aris. li. vij. ꝙ iuncture elephantis solent inungi oleo oliue ꝓpter facilio rē oneris et laboris tolleracōꝫ vt meli⁹ dormiant Itē qn̄qꝫ a cā intrīseca s. ex fluxu humorꝫ ꝯcurrēciū ad iūcturas in neruis hūerorꝫ. ex qb⁹ nerui grauant̄ et in suo effcū impediunt̄ Quandoqꝫ eciam ipse iuncture supfluis humorib⁹ replentur ex quorum acumine dolor in sensibili neruo generatur

Capitulum vicesimum septimum. de brachijs.

Brachia a fortitudine sunt dicta Bari enim grece. forte dicit̄ latine vt dicit ysi. In brachijs em̄ chori lacertorꝫ sūt et insigne robur existit Hi chori dicunt̄ musculi Et dicūt̄ chori. eo. ꝙ illuc q̄si

viscera

viscera chori videat vt dicit ysi. Brachiu at vt dicit ost. ex duob' ostat os sibus. vnum est supra. et appella tur cubitus superior. alter infra dr cubit' inferior Est at os inferius priori maius. qr portans portato maius esse dz et firmius Cocathenat at brachiu cum armo superiori. onectit neruis fortissimis quibus mediantib' sensum et motum voluntariuz recipit et adma num post transmittit Sunt brachia rotunda propter maiorem ad opaci onem et motus abilitatem et maiorem impassibilitatem vt non facile paci atur Sunt eciam flexibilia in iuncturis tribus scz circa manum cubitum et armum vt motui voluntario sint abiliora et ad obediendum voluntatis i perio prompciora Preterea brachia respectu aliorum membrorum min' sut carnosa et hoc propter substanciam ossium neruosam ex qua componunt propter roboris et virtutis ampliacionem In brachijs enim maxima est hominis fortitudo ad portandum. ad eleuanduz. ad constringenduz. ad repellendum. ad pugnandum. ad operandum Item brachiorum ossa sunt grossa dura concaua et medullis plena Grossa quidem sunt et dura ne de facili rumperentur concaua ne nimia soliditate nimis ponderosa redderetur Medullis plena. vt ossa sicca et dura medullarum pinguedine irrigarentur et vt sps a neruis et venis confluentes. medullari tempie seruarent et nutrirent Cute musculis et lacertis intermixta carne tegut ne ab aliq extrinseco de facili lederent In iuncturis et vertebris cartillagine vestiunt. ne nimia duricie ossium mutuo se collidecu nerui sensibiles aliqua molestiaz paterentur Et vt ipsa ossa in suis iuncturis planicie et mollicie cartillaginea expedicius mouerentur et nullius asperitatis occursu tardaretur Ite brachia propter vnitatem quam habet cum regione cordis. spm et pulsum p quasdam arterias recipiunt et varia ipsius mutacoz. ad osistencia defcm et pfectum in venis et arterijs pulsautibus manifestant Item brachia ppter vicinitatem cerebri familiarem habent conueniencium cuz capite et ab eo recipiunt latentis virtutis influenciam Et ideo pro defensione capitis scdm sensum nature et sine deliberacione contra ictus feriencium se oppo nunt Item vene tocius corporis et maxime de regione capitis cordis et epatis conueniunt in manibus et digitis nutrimentum tribuunt Et ideo qui sanguine repletos se senciunt et grauatos aliquam de venis brachiorum aperire consueuerunt et sic brachia sepe vulnerantur et percuciuntur vt alia membra sanitatis beneficium consequantur Dicunt eciam medici q sicut habetur in libro ffomia Qui infirmantur in vna parte corporis debent venam in partem oppositam aperire. Unde qui patitur in dextra. minuit de sinistra. et econuerso nisi materia fuerit venenosa vel alias furiosa. Tunc enim eciam sanguis ad partem oppositam non est eciam attrahendus.

hendus ne materie venenositas transiens per cor vel aliud membrum nobile ipsum ledat sicut dicitur ibidem Brachia itaqꝫ ꝓpter vtilitatē aliarum parcium corporis sibi mutuo seruiunt et membrorū custodia vulnerari et percuti et a suo onere minui non subterfugiunt et se percucientibus resistūt Hoc autem dicit Ga. brachia habēt proprium vt quod cor diligit brachia diligant et in amplexum eorum voluntarie se extendant. Quod autem corde diligi senciunt quanto vicinius possunt cordi applicant et constringunt in tantum vt totum dilectum toti amanti cordi imprimerēt si valerēt Et hec de brachiorum proprietatibus sufficiant Item denudacio et inquietacio brachiorū mortiferum signum est in acutis vt dicitur in ꝓnostica

Capitulum vicesimumoctauum de manibus.

Manus est dicta eo ꝙ sit tocius corporis munus vt dicit ysi. Ipsa enim cibum ori administrat Ipsa omnia operatur ac dispensat Per eam accipimus et damus. Abusiue eciā ars vel artificium dicitur sicut aliquando de aliquo pictore. vel scriptore dicit̄ Iste habet bonam manum id est scribendi artem vel artificium Dextra a dando est dicta Nam vt dicit ysi. dextra pignus pacis datur Ipsa fidei et salutis testis adhibetur Et hoc est illud apud Tullium fidem publicā iussu senatus dedi .i. dextram Et ap'. ad galathas Quibus dedi dextram fidei et societatis Sinistra autem dicitur quasi sine dextra siue quia rem fieri sinat. a sinendo enim sinistra est vocata Palma autem dicitur digitis expansis manus intensa sicut contractus pugnus Pugnus autem a pugillo est dictus. sicut manus expansa dicitur palma ab expansis ramis Est itaque manus magnum corporis iuuamentum pariter et ornamentum. propriū et principale tactus instrumentum Nulla enim pars corporis est tactiuā sensibilis sicut sola manus vt dicit ysi. et eciam constan. Manus autem ſm eundem constan. quo ad exteriorem partem sui ex nouem paruis ossibus medulla carentibus diuersis et solidis est compacta. habuit autē tot ossa vt manus esset mobilis Sunt autem ossa diuerse forme. Alia scꝫ gibbosa. alia concaua. alia recta vt cum omnia iungerentur quasi vnum os redderetur Ista autem ossa in duobus ordinibus stancia ex vna parte cum volle pectinibus. ex alia parte cum duabus brachiorum cōcathenacionibus fortiter colligantur Concathenacio ad superiora habet horum trium vnā concauitatem brachia subeuncia per quam manus lateraliter extenditur atqꝫ stringitur .concathenacio vero inferior atque minor interiori extremitati brachij iungitur ipsius acumen concauitate quinque ossium subintrāte. Hec vero concathenacio motum facit ante et similiter eciam retro

Uola

Vola manus dicitur interior pars vbi maxime viget tactus Et iō in illa parte est magis carnosa et magis mollis .propter tactus bonitatem. Et duas habet partes Pecten est vna pars.digiti pars altera. componi tur autem ex quatuor ossibus vt si forte vnum ledatur .alterum non pacia tur In concauitatibus autem quatuor ossium pectinis quatuor digiti sūt iserti et in eis ocathenati Et ideo dicit Aris.lib xiiij. Manus non est vnum instrumentum sed multa. Natura enim dedit homini instrumenta virtuti bus conueniencia vtpote manus in quibus sunt multi digiti et diuersi vt per eos minima et maxima valeant retineri Nam vt dicit idem. creacio manus est conueniens .multis et oppositis operacionibus. Est enim diui sa et extensa in multas partes et potest homo vti vna sola parte. et dua bus et pluribus sm diuersos modos habent enim vole manuum hoc sibi appropriatum q nunquam in homine pilescunt .quamuis exterius in ali quibus pili crescunt. Maxime autem hoc contingit in masculorum mani bus et hoc propter caloris habundanciam dominantem. Est autem ma nus dextra forcioris caloris et maioris siccitatis q̄ʒ sinistra. Et ideo ad o perandum dextra leuior est et habilior q̄ʒ sinistra Unde Aris.li.ij. animali a quadrupedia que generant animalia. loco manuum hominis habent pedes anterius Et pes sinister in animalibus non est absolutus neqʒ leuis motus sicut nec sinistra manus in hominibus preterq̄ʒ in elephante. Ele phas eciā vt dicit Aris.li.j.vtit naso forti et longo loco manuū et p ipʒac cipit cibū et reddit ori suo Reddit eciā p nasū ori suo potū. Et nullū aīal potest hoc facere nisi ipe Inter volatilia autem vtuntur pede pro māu psi tacus et porphirio scilicet pellicanus Nam psitacus pede cibum accipit et intingens in aquam cibū cū pede suo porrigit sic intinctū Similiter et por phirio Patitur aūt manus materialit scʒ otractōm arefactōm pustulacōʒ scisionem vermium corrosionem pruritum et titillacionem iunctarum dislo cacionē et cirogricā passionē Cāt otractō qn̄qʒ ex calidis et siccis hūorib' neruos desiccantib' vel frigidis et humidis eosdem inficientib' et transitū spirituū includentibus vt patet in paliticis et leprosis quoꝝ manus expu tridis et corruptis humoribus neruos consumentibus et desiccantibus o trahuntur Arescunt eciam manus ex debiti nutrimenti subtractione vt pa tet in decrepitis et squalidis fame laborantibus et in confractis. Quan doque ex distemperancia caloris. et excessu terciam humiditatem consu mente vt patet in ptisicis ethisicis et huiusmodi ¶ Quandoque eciam ex vicio venarum et neruorum qui opilantur. Unde ex defectu humorum et eciam spirituum virtus regitiua impeditur ex quibus manus arescunt et a vigore et corpulencia depauperantur. Pusule autem et vesice turgen tes generantur ex prauis et corruptis humoribus extrema petentibus ¶ vnde.

vn̄ et caro intus supficialiť corrūpiť et cute eleuata in vesicas vł pusculas immutatur Scissure aūt et pruritus et huiusmodi accidunt ex humoribus calidis et acutis fumis intercutaneis qui cutem scindūt et suo acumine carnis superficiem diuidunt et incidunt et primum pruritū et titillacionem faciunt. sed post dolorem non modicum supducūt Item eciam hūor corruptus sub cute latens. quando nō expelliť nec a calore naturali consūiť. paulatim plus et pl' corrūpiť et in puos vermiculos conuertiť. q̄ paulatim cutem corrodentes. titillacionem prouocant et pruritum Dislocacio q̄ndo q3 accidit ex casu vel percussura vel compressione nimia Unde ex hmōi violencia iunctura locū suū exit et superinduciť dolor grauis et tota manus reddiť impotens ad aliquid operandum Accidit eciam ab intrinseco. scz a nimio humore neruos iuncture infrigidante lubrificante et relaxante vnd̄ de facili iunctura disłocať Cirogra vero d̄r eadez passio in manib' q̄ ꝛ podogra in ped. h' nūcupať Generať enī ex hūorib' grossis et crudis. in iuncturis coadunatis et conglobatis. vnde et articuli et iuncture indurant̄ et q̄si nodose efficiuntur Talis infirmitas est longa archetica q̄ solet in manib' generari et vix curatur et si fuerit diuturna vt d̄r i aphor. Multa alia incommoda solent precipue man' occupare sicut vesice et hmōi et hec sufficiant ī hoc solū attendendū est qd̄ d̄r in amphor. mulier ambidexter nō fit Super qd̄ verbū dicit Ga. masculi ambab' manib' equaliter operant̄ qd̄ a muliere fieri non vidimus nec audiuim' quod ex sue defectione est natuē Vix enim fortis ad operandū in dextra. q̄nto minus in sinistra Masculi āt fortes habent neruos et lacertos in vtraq3 pte et calorē. hn̄t mulierib' forciorem et ideo sepius contingit ꝙ operant̄ sinistra sicut et dextra.

Capitulum vicesimumnonum. de digitis

Digiti nūcupati sūt. vel q2 decē sūt vel q2 decent̄ ūicti existūt hn̄t inter se nūer et ordinē decentissimū vt dicit ysi. pm' pollex vocať eo ꝙ inter ceteros pl' virtute polleat et pualeat ptāte Secūd' index et salutaris. sicut dicitur demonstratiuus. quia illo omnes fere salutamus et omnia demonstramus. Tercius ē medi' qui ꝛ impudic' Quart' est anularis q2 eo anulus geritur Et diciť eē medic' vel medicinalis q2 eo circa coliria a medicis colligūť Quint' ē auricularis sic dc̄s quia eo aures scalpimus vt dicit ysido. Componuntur autem digiti scd̄m constan. singuli ex tribus ossibus que sibi inuicem concathenantur et quatuor digiti sunt qui cum pectine colliguntur Pollex autem cum brachij inferiori concathenacione iungitur Sunt autem noduli inferiores maiores q̄3 superiores et laciores sicut portans eo ꝙ portať lacius et firm' esse debet vt dicit constan. Fm autē Aris. li. iij. Mobilitas digitorum conueniens

est ad

est ad recipiendum et retinendū Sūt eciam digiti in longitudine distincti graciles inter se diuisi in extremitatibus vnguibus muniti. et quanto sunt erectiores et flexibiliores tanto sūt ad operaciones varias apciores Sūt modice carnis ꝓpter motus facilitatem et faciliorē tactum q₂ nihil facili⁹ in corpe discernit inter obiecta tactus sicut extremitas digitoꝝ Et hoc for san est ꝓpter viuacitatem neruoꝝ qui in digitoꝝ summitatibus reflectunt et propter cutis in digitorum extremitatibus lenitatem vt dicit ōst. habēt eciam digiti hoc proprium ꝙ ante cibum sunt grossiores q̄₃ post cibū. vñ et anulus qui propter sui cōstrictionem vix ante prandium diripitur de facili poterit post cibum ammoueri sicut dicitur super amphoꝝ. Item dicit Aris li. vij. aues aquatice habent intra digitos quasi corium et eoꝝ mansio est in aqua. et aues habentes digitos diuisos manent ꝓpe secus aquā et cibantur ex eo quod crescit in terra Et iste non omedunt carnem nec viuūt de rapina sicut aues habētes curuos vngues in digitis que omedūt omnia animalia que possunt venari et viuunt sanguine. tamen non omedunt seinuicem sed parcunt auibus sui generis quod non faciunt pisces. quoniam alios commedunt sui generis.

Capitulum tricesimum. De vngula.

Vngula est pars digiti extrema in superiori pte digitoꝝ collocata que vt dicit ōst. cum carne et et cute sibi vicina est coniuncta cuius ligamenta sunt cordosa. veniunt eciam ad vngulas vene nerui et arterie vt eis dent sensum et naturale iuuamentum Ꝯbarū incrementū longius est et latū. quantitati autem digitoꝝ ꝓporcionatū Quod āt superexcrescit et neruoꝝ tactum transit nihil sentit Et iō sine dolore prescindi se permittit Nam vngule incrementum et nutrimentū est simile nutrimento piloꝝ Et iō excedunt in crescendo extrema digitoꝝ vt dic̄ ōst Generat̄ āt ex quibusdā fūositatibus a corde resolutis vsq₃ ad digitoꝝ extremitates circūfusis vbi fumositates ingredientes exteriori aere desiccāt et in vngule sbam commutant̄ sicut d₂ sup li. pronost. in omento Et hoc ad extremitatum digitorum subsidium que de facili propter sui teneritudinē₃ lederent̄ nisi p vnguiū duriciam munirent̄. vñ ipsoꝝ digitoꝝ sunt vngues iuuamentū et nō nimiū ornamentū Est āt vnguis osse mollior. carne āt et cartillagine durior. corneā qdāmō hñs disposicō₃ et naturā et iō h₃ in se qdāmō corneā luciditatē et planiciē ꝓpt̄ ei⁹ superficiē politā et aliquātulū transparentem Vnde et qndam in se representat luciditatem et speciositatem. q₂ vero vnguis ex cordis fumositatibus generatur cordis ipsius viuacitas vel mortificacio in eis apertissime pronosticat̄ Calore em̄ cordis deficiente vngues nigrescunt et palescunt. et ideo eciam sui mutacione vel

contractione

contractione. extinctionem caloris vel mortificacionem nature presentant et pretendunt vt dicitur in li. pronost. Item a ris. li vij. Aquilarum vngues in curuantur et ebetantur quando cubant super oua et nutriunt pullos suos et albescunt ale earum et debilitantur. Hoc autem habet aquila proprium vt residens super arborem et quiescens. sepius respicit vngues suas. timens forsan ne hebetetur. Nam vngues habet pro mucronibus et ideo ne ledatur non libenter residet super petram vt dicit idem. et quando quiescit infra vngues claudit et reflectit vt sic illese conseruentur. Hoc idem facit leo et animalia curui vnguis. Item idem li. vij. Aues vncorum vnguium non potant omnino preter aucas et omnes aues curuorum vnguium atrum habent rostrum et breue ac grossum collum et cibantur a carne et venantur aues. tamen ex suo genere non comedunt nec eas impetunt vel inuadunt causa cibi. Adinuicem tamen pugnant rostro ac vnguibus se dilacerant propter feminas et eciam propter nidos. variatur autem vngula in omnibus volatilibus et animalibus quo ad disposicionem eciam quo ad visum. Nam in homine manus muniunt atque ornant. In volatilibus muniunt atque pedes eorum armant. Animalium vero pedes custodiunt et calceant. Unde in quibusdam animalibus vngues sunt rotunde et integre vt in equis. in quibusdam sunt longe et abscise vt in porcis. Dicitur enim ab aris. li. xiij. Omne animal habens culmos prominentes sicut porci habent vngulas scissas et in vnguibus ponit natura fortitudinem animalium. Unde aris. li. xiiij. Natura inquit semper ponit vigorem in membris quibus vtuntur animalia vt facit in dentibus qui sunt quasi serra et vnguibus propter vigorem et iuuamentum

Capitulum tricesimumprimum. de latere.

Latus secundum ysi. est dictum eo quod in iacentibus latet. Est enim leua pars corporis vel sinistra. In latere autem dextro abilior est motus. sed pars leue forcior est et oneri ferendo accomodacior. vnde pars illa leua a leuando dicta est eo quod apcior sit ad leuandum aliquid et portandum vt dicit ysi. ipsa enim gestat clipeum ensem pharetram et cultellum et cetera onera vt expedita sit dextra ad agendum ysi. latera ossibus costarum potissime fulciuntur. Et dicuntur coste secundum ysi. eo quod ab ipsis interiora custodiuntur. et tota ventris mollicies costarum munere conseruetur cauciusque et saluetur. componuntur autem coste laterales ex pluribus ossibus dorsi spondilibus colligatis et ex diuersis cartillaginibus ossa pectoris diuigentibus vt dicit const. et habent hec ossa similitudinem semicirculi. que dum simul ex parte spondilium dorsi et pectoris iunguntur. circulum facere videntur vt dicit const. Sunt autem ossa quatuordecim vt dicit idem septena et septena. ex vtroque latere collocata. que cum septem teneris ossibus cartillaginis speciem pretendentibus in furcella pectori coniunguntur. quorum summitas tenera

cartillaginosa.

cartillaginosa sicut gladius acuitur et ori stomachi supponitur ad sui cor dis defensionem vnde in composicione costarum et pectoris in vniuerso q̄ gintaduo ossa concurrūt. quorum quatuordecim in lateribus et in compo sicione pectoris et decem posteriores in dorsi composicione. et octo ossa car tillaginosa omnia predicta coniungencia conueniunt vt dicit const. Cōtin git autem latus sepe pati ex causa extrinseca. vt ex casu ruptura concussio ne et hmodi. quandoque ex intrinseca vt ex fluxu humorum et concursu re pencium ad locum et concauitatem costarum Aliquando apostema gene ratur vt patet in pleuresi que generatur ex apostemate existente in teneritu dine costarum Cuius signa sunt dolor lateris. tussis febris acuta. cognos citur autem precipue per sputum sanguineum si ex sanguine. per citrinum si ex colera per album si ex fleumate. per liuidum si fuerit ex melancolia. raro tamen ex humore melancolico generatur sicut in practica continetur Tali a enim apostemata quando radicantur in latere. grauissimum inferunt do lorem et suffocacionem et inflammacionem et tunc in latere apostematico paciens quiescere non potest nec iacere Vnde dicitur in pronostic. quod in fe bribus acutis egrum iacere et precipue in dextro. bonum signum est. quia signat loca vicina non esse apostemata. et spiritualia membra sunt liberio ra et habent locum in quo dilatentur et sic homo melius spirat et respirat quia nec stomachus nec alia membra comprimunt spiritualia Contingit eciam ex ypocondris in regione vacua sub costis ventositatem aggregari et in costarum pelliculis includi. ex qua per distensione pūctura et dolor gene ratur Quandoque eciam contingit ex humorum grossorum concursu locum opilari et indurari et ita loca lateralia vel indurari nimis et contrahi vel e ciam nimium eleuari Et ideo dicitur in pronostic. ypo. In ypocondris si fuerint sine dolore et si molles sint. si bene composite. hinc et inde bonum Si vero fuerint aut dolentes aut spasmo distente id est si contracte fuerint vt solet fieri in spasmo Si inter se dissimiles Si in aliqua earum fuerit pulsus magnus vt saltus. malum. Signat enim angustiam vel alienacionem etc. Quod quidem verum est in acutis febribus. et maxime si fuerit visus ocu lorum horribilis et inordinatus vt dicit idem commentator. Si vero fue rit ordinatus motus oculorum. non est tantus timor de futura alienacio ne et in acutis vt dicit idem.

Capitulum tricesimumsecundum. De dorso.

D Orsum a duricie est dictum eo quod sit durior corporis superficies ad modum saxi ad portandum fortis et ad paciendum durabi lis vt dicit ysid. Dicitur eciam tergum eo quod in ea parte supini in terra iacemus quod solus homo potest Nā bruta aialia aut

in ven

in ventre aut in latere iacent. vnde animalibus tergum abuse dicitur vt di
cit ysi. A terendo potest tamen dici tergum. qz varijs flagellis teritur non
solum dorsum animalium verum eciam dorsum hominum captiuorum vt
dicit idem Vel ꝫm Remigium. tergum dici potest a teros grece quod est
rotundum latine. eo ꝙ dorsum animalis quandam speciem pꝛefert rotūdi
tatis. eo ꝙ omnia ossa corporis fundantur supra dorsū. sicut carina nauis
Incipit autem dorsum ꝫm constan. et ysi. a puppi capitis et protenditur vsꝫ
ad renum vicinitatem Est autem dorsum ex varijs ossibus et spōdilibꝰ
compositum. et hoc ob quatuor causas fuit necessarium pꝛimo qz omnium
aliorum est fundamentum super quod omnia alia ossa sunt posita sicut na
uis super carinam mediam est locata. secundo ꝙ viscerum interiorum defē
sio est et cooperculum Tercio qz neruorum a cerebro ad diuersas partes
corporis inferius descendencium est adiutorium vt hinc et inde motus vo
luntarius et sensus diffundatur Quarto vt medulle descendētis a cerebro
sit vehiculum et ab intrinseca lesione illius defensiuum Ex multis autē ossi
bus compositum est animal vt facilius se erigat et inclinet et vt onera sup
posita ferat forcius et supportet. Vocantur autem ossa dorsi spondilia et
sūt concaua vt medulla spinalis que a phisicis dicitur micha facilius fera
tur ad inferiora membra ad motum voluntarium faciendum Eadem eniꝫ
est natura et virtus in cerebro et in micha vt dicit const. et ideo duplici pel
licula sicut cerebrum est vestita vt dicit idē Vñ si hec medulla in spina dor
si ab aliqua causa fuerit impedita siue lesa virtus animalis leditur et in su
is actionibus impeditur sic et quando cerebrum leditur Vnde et animal
lesa micha de facili moritur. et propter quod natura fecit ossa spondilia
dura et neruosa et insuper acuta et spinosa propter maiorem medulle defē
sionem et propter faciliorem resistenciam et repulsam iniurie scꝫ inferentis
lesionem Est autem cutis dorsi siue pellis spissior et durior ꝙ̄ in ceteris pti
bus animalis et hoc propter causam supradictam Patitur autem dorsuꝫ
multa ab interiori et ab exteriori quia exterius patitur verberacionem et
excoriacionem et multiplicem lesionem. interius autem patitur neruorum
contractionem humorum. nimiam replecionem viarum et meatuum spiri
tuum opilacionem puncturam et horripilacionem et multiplicis gutture
infestacionem et cetera.

Capitulum tricesimumtercium. de pectore.

Pectus est ossea pars et inferior inter mamillas et pullas et ideo
pectus est dictum quia est proximum inter partes eminētes ma
millaruꝫ vt dicit ysi. ꝫm. vero ysi. et const. pectoris fundamentū
est infra dorsum positum cuius magna est concauitas vt intra
posita.

posita custodiat et cor ad pulmonem cum aliis membris spiritualibus protegat et defendat Magnitudo autem concauitatis pectoris fuit necessaria et vtilis vt pulmonem huc et illuc possit dilatari ad refrigerandum calidum fumum cordis Fuit autem osseum et neruosum propter maiorem fortitudinem et forciorem vitalium defensionem in quibusdam pelliculis interioribus cum quadam pinguedine circumdatur interi⁹ et minuitur propter caloris naturalis fomentum et conseruacionem et frigiditatis ossium pectoris et thoracis mitigacionem Sunt autem secundum constan. due concauitates ad se inuicem quibusdam pelliculis seperate. et fuit hec diuisio necessaria vt flatus pectoris in vna parte casu in aliquo amitteretur. in altera parte concauitatis ad vite animalis custodiam seruaretur quod si vtraque cocauitas infirmaretur anhelitu intercluso de facili moreretur. Item pectoris pelliculis cor et pulmo colligantur et ne de suo loco exeant inuoluūtur vt dicit constan. li. ij. ca. xv. Est igitur pectus mamillarum fundamentum et hoc non solum propter ornatum. verum eciam propter necessariuz pectoris iuuamentum. nam sua carnositate cooperiunt et eius osseam frigiditatez tēperantes ab intrinseca lesione aeris frigida protegunt et defendunt. nobilissimum itaque membrum est pectus humanum quia sedes sapiencie est et domicilium caloris vitalis et vigoris quo bene disposito cum suis contentis atque sano. corporis tocius vigor in suis actionibus confortatur et econuerso leso pectore tocius corporis compago deterioratur. patitur autem pectus materialiter quandoque a nimia frigiditate constringente. nerui et ligamenta thoracis percuciuntur et in suis effectibus impediuntur. et aliquādo ex nimia caliditate et siccitate substancialem eius humorem consumente et neruos pectoris contrahente vt patet in ptisicis et ethicis calore nimio consumptis quandoque ex nimia humiditate sanguinea vel fleumatica meat⁹ pectoris infundente et replente. vnde et quandoque sequitur suffocacio et quandoque raucitas et quandoque vocis ablacio vt dicit const. quandoque ex humore corrupto in pelliculis pectoris collecto. vnde et pectus apostematur et impeditur anhelitus et animal aliquociens suffocatur. aliquando patitur ex colligancia aliorum membrorum que leduntur. nam gutture leso aut pulmone aut stomacho necesse est vt pectus doleat et paciatur. maxime autem sunt passiones pectoris periculose et precipue interiores propter cordis vbi est sedes vite vicinitatem Unde magis ledit modica punctura interius in pectore quam vulnus maximum exterius in brachio vel in crure. variatur disposicio pectoris in bobus et in volatilibus vt dicit Aris. nā homines hn̄t pect⁹ latū et aliqn̄tulū a dextris et sinistris eleuatū in medio et ipsa eleuacio est signum animositatis et virtutis et nullū animal hʒ mamillas in pectore preter hoīes et elephātes vt dicit Aris. li. ij. aīalia em̄ vbera hn̄t

aut in.

aut in latere aut in ventre vt porci et canes asini vacce atq̃ oues sicut dicit idem. plures fetus generant animalia habencia vbera in ventre vt patet canibus et in porcis q̃ illa que habent in pectore vt patz in homine et elephante qui nunq̃ generant nisi fetum vnum vt dicit idem li. v. Aues aũt generaliter habent pectus acutum et maxime aues p̃de que sunt curui rostri et acuti vnguis et modice carnis ac boni volatus et acuti visus qm̃ vident cibum suum a remotis valde et ideo tales aues eleuant se in aere valde alte plus q̃ alia volatilia et hoc propter predictam causam sicut dicit. Aris li. ij. acuitas autem pectoris in talibus auibus animositatis et generositatis est iudiciuz vt dicit ysi. de ancipitre. magis ãt inquit animosus pectore q̃ rostro vel vngue. ancipiter est armatus et ideo ancipiter est animo suspectore in aere percutit et deijcit predam suaz.

Capitulum tricesimumquartum. de mamilla.

Mamilla enim a rotunditate est dicta maso enim grece rotunduz latine vt dicit ysi. papilla vero dicitur caput mamille quã infãs sugit labijs et apprehẽdit. Jet d̃r papilla q2 a puero tãgit̃ et palpat̃. Dicuntur autem mamille vbera quasi lacte vbera vel q2 lactis humore in more vteris sit plena. nam post p̃tũ si sanguis nondũ fuerit pueri nutrimento consumptus naturali meatu fluit in mamillas et earum virtute albescens lactis recipit qualitatem vt dicit ysi. ƀm cõst. ãt mamille de glandulosa sb̃a sunt composite carne sc3 molli et alba sicut lactis est natura Sunt ãt vene et arterie glandulosa in sb̃a mamillaꝝ intermixte per q̃s diffunditur sanguis ad mamillas cum sp̃u Sunt ãt mamille in pectoẽ posite vt cordi essent vicine vt per caloris cordis decoctionem sanguis in materiã lactis facilius conuerteret̃. nã sanguis per concauã venã ad cor veniens et deĩn ad pectus tendens tandem ad mamillas penetrat et in eaꝝ carne spongiosa in materiã lacteã vi caloris se transmutat. caro enim ipsius mamille carnosa est et cauernosa. porosa sc3 vt spongia. vnde ad generacõ3 lactis est apta ad c⁹libet nutrimentũ pueri Ho3 ãt mamilla hoc p̃ ƀum vt d̃r sup ãpho. ꝙ mulieꝝ q̃ facture sunt abortiuũ mamille extenuãtur vt dicit yp̃po. Jte3 si dextera mãma mulieris p⁹q̃ geminos ꝯcepit extenuata fuerit masculus abortiu⁹ fit. si vero sinistra femina aborciabitur et si vtraq̃ vterq̃ fetus paciet̃ abortiuũ. c⁹rõm assignat ibi Gal̃. in omento dicit ei ꝙ gracilitas mamille paucitatem lactis signat. vnde cum infans debitum non habeat nutrimentum necesse est vt aborciat ipse fetus Jtem idẽ yp̃po ibidem. mulieribus in quibus sanguis calidus superfluus generat̃ mamillas mammaz futurã signat. c⁹rõ est ƀm gal̃. quia sanguis calidus et superfluus vel feruens ad mamillas fluxerit si pre nimia etate sui et eciam ca-

loris

lori s excessu non poterit in lac mutari in fumositatem acutam resolutus caput petit et sic mammam propter perturbacionem cerebri generat et in ducit Item idem in eodem mulieri mēstrua si voluerit retinere sciciam maiorem id est ventosam debes apponere ad mamillam id est sub mamillaꝝ venis de matrice ascendentibus vt dicit Hal. per attractionem ventosaꝝ sanguis superfluus attrahitur ad mamillas et sic inferior fluxus menstrui minoratur sicut idem recitat Gal. Item in eodem si mulieri habenti in vtero lac multum fluxerit ex mamillis fetum debilem signat. si vero fuerint vbera dura sanum signant esse fetum. ideo enim non diminuitur lac qꝛ fet⁹ est debilis ad accipiendum et conūertendi in suum nutrimentum. vnde nimia fluxibilitas mamillarum corrupcionis et imperfectionis signum est vt dicit Hal. si vero fuerit mediocriter dura sanitatem fetus designāt nimia enim mamilarum gracilitas et macilencia post conceptuꝫ fetum esse debilem signat et corruptum. nam signum est ꝙ subsequi debeat abortiuum vt dicit idem Item si impregnacio fuerit masculi apparebit dextera mamilla maior sinistra. si vero fuerit femine erit sinistra maior et hoc primo apparꝫ quando fetus incipiet se mouere vt dicit Aris. li. xix. Item sicut dicit idem sepe ex lactis multitudine et coagulacione mamille nimis indurescunt. et si supercreuerit pilus aliquis tempore induracionis accidit infirmitas magna et dicitur pilosa nec cessabit dolor quousqꝫ exeat putredo sicut ibidem dicit Aris. Item dicit idem li. vi. ꝙ animalia q̄ sunt multoꝝ vberum sūt ml' torum filiorum et habent vbera a parte inferiori diffusa vt patet in canicula et in porca et cum parit porca dat primo filio suo primam mamillam. secundo secundam et sic de aliis. animalia autē pauca vbera habencia paucos habent filios vt mulier et elephas que habent vbera anterius in pectore collocata. mamilla igitur est membrum nutrimento fetus necessariuꝫ sanguinis menstrualis ad generacionem lactis susceptiuum et suscepti sanguinis impuri depuratiuum. digestiuum. immutatiuum. dealbatiuum. dulcoratiuum inspissatiuum. pectoris et cordis defensiuum. sexus et etatis discretiuum corrupcionis menstruatiuum vel monstratiuum. rotundum. oblongum. neruosū carnosū puuloꝝ dentib⁹ expositū cauernosū seu porosū.

Capitulum tricesimumquintum. de pulmone

Pulmo cordis est flabellis a penetratiuo greco. in pulmone em̄ neunia scꝫ sp̄s qui flando et aerem recipit et emittit. vel d̄r pulmo qꝛ palpitat se aperiendo vt flatū capiat et stringendo emittat vn̄ in continuo motu est inspirando et respirando vt dic̄ ysi est āt pulmo de carne molli et aerea creat⁹ spume coagulate similim⁹ vt dic̄ cōst. c⁹ iuuamētū ē vt cor vndiqꝫ circūdet et aerē frigidū ad sui tēpiē admittret.

tret Est eciam pulmo instrumentum spiritus et vocis. Spiritus fuit neces sarius propter cor. vt per attractionem aeris refrigeraretur et per eius o strictionem fumosa superfluitas expelleretur. Et ideo pulmo inter cor et guttur est medius ne subito ad cor aer irrumperet. sed pocius aerem recep tum temperaret Est itaq; pulmo quedam celle similitudo. seruatq; per ae rem frigidum ad cordis feruorem mitigandum vt calidum ad vocem ne cessarium vel ad flatum Sine enim pulmone vox formari non potest neq; anhelitus vt dicit Aris. li. xiij. Propter ergo p̄dcās cās caro pulmōis moll' est et leuis ac ocaua. vt de facili mutat aerem in sui naturā vt sic vital' sps facilius transeat in ventculo cordis ad oseruacōm vite animalis et gene racionis Et dicit Aris. q omne animal anhelans h; pulmonē et omnia a nimalia ambulancia anhelant. et q̄dā animalia aq̄sa anhelant vt delphin Item omne animal generans habet nigrum pulmonem et est multi sangui nis ꝑpter calorem nature. pulmo vero animalis ouantis est puus et sicc' q̄ p̄t inflari et tumescere vt dicit Aris. Et sicut dicit idem li. xiij Que dam ani malia non h̄nt pulmonem. ſ; branchas loco pulmonis Item ibidem li. xvi Omne animal habens pulmonem calidi' ē animali carente pulmone. aīal enī habens pulmonem multū sanguineū ē respcū animalis non habentis Patitur āt pulmo multipliciter. q̄nq; enim ex humore reumatizante ad ca nales pulmonis et tunc varie generant passiones. ſm varias humoꝝ ad pulmonis principium fluxiones. sicut sūt squinancia tussis ptisis. raucedo asperitas uocis et similia Q̄nq; patitur ex coadunacione humoris in pen nis pulmonis vnde fit ptisis et alie horrende passiones vt p; in sangui nem et saniem excreantibus vt dicit ost. Item aliquando patitur ex ꝑprie sbe vlceracione et hoc accidit ex acumine humoꝝ ad pulmonis substanci am defluentis Talis passio non de facili curatur quia cum ex humoris a cumine substancia pulmonis fuerit vlcerata propter ipsius pulmonis tene ritudinem et motus continuacionem non de facili solidatur vnde et tunc aer attractus per foramen vlceratum de facili euanescit vnde ad temperiē caloris cordis non sufficit quin pocius propter aeris attracti paucitatem cor in se penitus marcessit Item dicit Aris. li. xviij. animal si anhelauerit in omedendo cadit aliquid ex cibo in concauitatem pulmonis et tūc accidit animali tussis et strangulacio Nam tussis nihil aliud est nisi motus anima te virtutis ad expellendum superflua circa spiritus instrumenta vt dicit o stantinus. Recollige igitur ex predictis q pulmo proprium cordis est in strumentum quia cor refrigerat. subtilitate sue substancie aerem attractū alterat et immutat vocem format. a motu nequaquam cessat. quia con stringit se matuo et dilatat aerem ad supplementum caloris in suis follicu lis et poris reseruat Unde tā diu potest viuere animal sub aqua sine suffo

cacione

cacione q̄3 diu potest recollectum aerem retinere. sui motus continuitate. aerem admouet et deponit vel depurat. spiritui vitali continencium nutrimentum administrat., cor deniq3 ab instrumentis sensibus separat. humorem spumosum generat cordis substanciam localiter circumdat quando aliqua occasione patitur mortem accelerat actionez virtutis vitalis impedit et perturbat Hec omnia dicit constantinus per ordinem

Capitulum tricesimumsextum. de corde.

Cor s̄m ysido. a cura dicitur eo. ꝙ omnis sollicitudo et sciencie causa in eo manet quod quidem pulmoni est vicinum vt cum ira accenditur humidi pulmonis remedio tempore. In medio cor animalis positum est. vt ad omnia corporis membra vitaz influat atq3 motum vt dicit ysido. Est autem cor s̄m constanti. substancia quedam carnea villosa. dura. oblonga. et rotunda Fuit autem cor concauum propter caloris conseruacionem Est enim cor tocius corporis fūdamentum Fuit autem villosum vt facilius dilatando et constringendo se moueretur Fuit eciam durū ne de facili lederetur Fuit etiam rotundum vt maior habundancia spirituum in eo reperiretur Fuit et oblongū et in forma pineum vel pireum sc3 vt tendens in acutuz vt actio caloris naturalis semper in conum tendens. forcior redderetur Ponitur autem substancia cordis inter ambas concauitates pectoris in medio ipsius animalis vt a corde quasi a centro ad circumferenciam tocius corporis spiritus vitalis deferreretur Caput autem cordis quod acutum dicitur. in sinistra parte humidi corporis collocatur et qnia in hac parte cordis acuta plus viget et inhabitat spiritus vitalis. ideo in sinistro brachio pulsus fortissimus inuenitur. vergit autem cor ad sinistram partez hominis vt ipsius calore frigiditas sinistre partis temperetur Habet autem cor duas concauitates scilicet sinistram. que in acumen tendit. et dextram que intra subsistit et he concauitates ventriculi cordis nuncupantur Et inter istos duos ventriculos est vnuz foramen qđ a quibusdam vena. vel via concaua nuncupatur Hoc foramen contra dextram partem est latum. contra sinistram vero ꝑtem strictum Et hoc fuit necassarium vt sanguis a dextro ventriculo veniens subtiliaretur et sic facilius spiritus vitalis in sinistro ventriculo generaretur Dicit enim Aug⁹. lib. de differēcia spiritus et anime ꝙ in dextro vētriculo cordis plus est de sanguine q̄3 de spiritu in sinistro vero econuerso quia ibi spiritus vitalis generatur ad viuificandum animal per quasdam arterias diffusus vndiq3 dilatatur Sinistra enim pars cordis duplex habet foramen. vnum inter arterias vene que portāt sanguinem a corde ad pulmonem.

pulmonem Alteꝝ foramen est. vnde exit arteria maior que est forma arte
riaꝝ tocius corporis per quam pulsus in corde generat᷑ potissime in pte
sinistra ꝓpter cām sup̄dictam Similiter pars dextera duo hꝫ foramina. v
num intra venam que dicitur concaua portans ab epate sanguinē in dex
teram cordis quoqꝫ concauitatem. de altero vero exit vena arterie vt nu
triat pulmonem Cooperiuntur āt foramina q̄busdam pelliculisq̄ aperiūt᷑
sanguinem a corde in spiritum emittendo Deinde claudduntur reditū pro
bibendo pro humido In vtroqꝫ āt cordis ventᷓculo est frustulū quoddaꝫ
exterius quod auricule assimilatur et hec duo frusta cordis aureole nūcu
pantur in quibus vene et arterie radicantur et solidant᷑. habet cor in sua
latitudine quedam ossa cartillaginosa. que cordis sedes appellantur Cir
cuit āt cor quidam panniculus qui dicitur esse capsula cordis et hic cum
panniculis pectoris consolidatur Hic panicul⁹ non nimiū ꝓpe cor iungit᷑
ne forte ei⁹ motus impediretur. qui cordi fuit necessarius vt esset fundamē
tū caloris naturalis vnde animal generet᷑ Hucusqꝫ ꝯst. li. iiij. ca. xxi. Dicit
āt Aris. li. j. ꝙ non est membrū in quo sit sanguis ita infixus sicut in corde.
Sanguis enim in pulmone est frigidus. sed cordi fixus est Iteꝫ idem li. xi
Cor positum est in omni animali in medio pectoris preterq̄ꝫ in homine. qꝛ
cor hominis declinat ad partem sinistram pars āt acuta cordis declinat
ad interius pectoris in omnibus animalibus preterq̄ꝫ in piscib⁹. qm̄ pars
acuta in istis ad ptem capitis dependet in loco coniunctionis branchoꝝ
Item in eodem dicitur ꝙ omne animal habens sanguinem habet epar et
cor Item idem li. xij. In corde enim est principium venaruꝫ et prima virt⁹
creans sanguineꝫ et eius sanguis est mundus clar⁹ calidus et maioris sen
sus et conueniens intellectui Item in eodem. principium sensus animalis ē
in corde et sensus cum corde sunt continui Et iij. et viij. li. dr. Cor ponit᷑ in
anteriori pectoris et in medio. qꝛ principium est vite et omnis motus et ō
nis sensus in eo est Sensus autem et motus non sunt nisi in anteriori par
te cordis. et propter hoc distinguitur medium et vltimum Et anhelitus
primo vadit ad interius cordis. Natura autem creacionis cordis est ex
venis qꝛ ex genere venaꝝ Et situs cordis est conueniens. qm̄ est positum
in loco superiori et in anteriori. qꝛ nobilius ordinatur in loco nobiliori na
turaliter Cor autem inter omnia membra nobilissimū est. et ideo positū ē
in medio corporis quo indigetur necessario. qꝛ animalium est complemen
tū. nec est aliquod membrum ita necessarium ad vitā sicut cor. vnde corde
leso non viuit animal Et iō corp⁹ cordis est in medio et creacio ei⁹ ē in cor
pe spisso et naturalit᷑ concauo. et est ꝯcauū qm̄ ꝑncipiū venaꝝ ē ex eo ad
recipiendū sanguinē spissū aut ad custodiendū ꝑncipiū mot⁹. Et in nullo

membro est sanguis sine venis nisi in corde tm̄.qꝛ exit sanguis a corde et vadit in venas et non venit sanguis ad cor ex alio loco.qm̄ cor est fons ⁊ principiū sanguinis et primū membrū habens sanguinez sicut manifestat̄ ex anathomia qm̄ creacio cordis apparet primo sanguinea et est principiū motuū delectabiliū et offensibiliū Et vniuersaliter mot' cuiuslibet sensus ex eo incipiunt et ad eū redeunt et eius virtus expanditur ad omnia mēbra ꝫm vnum modū In aliquibus autem animalibus inuenitur os in corde ꝓpter sustentamentū eius.sicut ossa ponuntur in membris et in cordis animalium magni cordis sunt tres ventriculi et in animali parui cordis sunt similiter tantum eciam duo ventriculi Et hoc autem ideo debet eē in corde animalis venter.qm̄ cor debet esse locus recepcionis sanguinis puri ⁊ temperati in quantitatem et qualitatem Et est valde calidus et humidus quia cor est membrum in quo est prima virtus hucusqꝫ Aris.li.xiij.vbi mlt̄a dicuntur de hac materia Item idem li.xvi.scꝫ ꝙ cor animalis debet eē ꝯplementū propter hoc creatur cor prius Et propter calorē cordis et exitū venaꝝ ex eo posuit natura membꝝ frigidū ex opposito cordis. scꝫ cerebrū et propter hoc creatur caput in generacione post creacōm cordis Cōtingit āt cor pati vel ex alioꝝ humoꝝ colligancia vt dicit ꝯst.vel ex ꝓpria distemperancia Si enim in corde dominet̄ excedens caliditas.ebullit sanguis cordis et agitat̄ et sic vital' sp̄s ledit̄ Si nimia frigiditate cor ꝯstringit̄ et congelatur sanguis vnde et mors sequitur Qn̄qꝫ eciam patitur ex aliquo apostemate capsulā eius inficiente.qꝛ tunc animal non diu viuit Itē accidit cordi tremor et hoc ex humiditate aquosa in pelliculis cordis dispersa.que debitam eius impedit dilatacionem et constrictionem Vnde videtur infirmo.ꝙ cor de loco ad locū moueatur Item accidit ei defectio ex sp̄uū vel virtutis spiritualis dissolucione et sp̄uū euaporacione Et hoc ꝯtingit vel ex nimia replecione virtutem aggrauante et confundente aut ex nimia inanicione virtutem dissoluente sicut patet in cardiacis et in quibusdam post nimium sudorem.siue nimis acutam potionē Itē patit̄ aliquando ex fumositate aliqua corrupta et venenosa ad cor penetrāte et cordis meat' corrūpente.vnde mors sequitur indelate Itē patit̄ qn̄qꝫ de vene cōcaue opilacione.vnde et sanguis nutrimentū cordis et vitalis sp̄s euagat̄ His et alijs modis cor patitur vt dicit ꝯst.li.ix.ca.xxiij. Dicit ad hec Ga. in tegm̄.ꝙ virtus et ꝯplexio cordis ostenditūr ꝑ hec signa scꝫ ꝑ magnitudinem respiracōis et velocitatē pulsus et frequenciā eius ꝑ virilitatē et festinā adactōm per irā audaciā et furorē per amplitudinē pectoris et ei' pilositatē Hec omnia calorē dominantē in corde signāt Omnia vero signa contraria designant eius ꝯtrarietatē. Super quem locum dicit Haly.in ꝯmento ꝙ cor in homine se hꝫ ad modū radicis in arbore Arteria nascēs ex sinistro

ex sinistro ventriculo similis est trunco vel cruci arboris q̄ elongata a corde ramificatur in duas partes. quarum vna tendit ad sursū alia deorsum. et ille ramificantur et diuiduntur ad modū virge ex ramis per totū corpus vsqȝ ad arterias capillares spsas in cute et quādo dilatatur cor. dilatantur et oēs arterie simul. et qñ constringitur et ipse simul constringuntur et per dilatacōm earum attrahitur aer frigidus ex exterioribus cordis ad interiora eius et in constrictione exprimitur. vilior fumus in eis generatus extrahitur ipsum ad interiora et per hoc eius calor euentatur. et per eius euentacōm. eius complexio adequatur Et vt ait idem virtus motiua que est fixa in corde. currit per arterias ad vnāquāqȝ partem corporis et defert vnicuiqȝ propriā vitā et proprium calorem vitalē Seruit enī pectus cordi se apiendo et frigidū aerē attrahendo et se claudēdo. ac fumosū vaporem generatū ex corde expellendo. vnde si pectus et arteria et alia vitalia instrumenta fuerint salua. obediūt virtutes in operibus suis et qñ sunt infirma non obediunt Vñ bonitas et malicia subministrāciū organorum promouet. vel impedit cor ad suas peragendas actōs. vñ qñ cor est forte et hȝ membra sibi obediencia. bene in dilatādo et constringēdo se habencia. fortis procedit a corde respiracio. et fortis pulsus et fortis operacio secundum bonitatem organi et virtutis Qñ vero virtus ē debilis et remissa non pt extendere arterias in omnes dimensiones vnde sequitur minor respiracio et minor pulsus Item ibidem Si cor fuerit nimis frigidum et nimis humidum et pulsus mollis et erit homo priuatus virilitate et audacia. timidus atqȝ piger et a pilis in pectore nudus propter vaporis fumosi vnde generantur pili paucitatem Si vero fuerit cor nimis siccum et frigidum facie pulsum asperam durum et paruū signat et respiracio tarda est et rara maxime si pectus paruum fuerit atqȝ strictum Hucusqȝ Haly super tegni. Gal. et hec sufficiant.

Capitulum tricesimumseptimum. de anhelitu

Anhelitus cordis et pulmonis est motus. propter attractōm frigidi aeris ad temperamentum innati caloris cum eiusdem expulsione generatus Cor enim nullomō carenciā attrahendi aeris pati pt Si enim per modicum spaciū ab attractione aeris cesseret lederetur vel deficeret Anhelitus ergo contrarios habet motus. quia dilatando pulmonem aerem trahit et constringendo expellit Anhelitus ita quē caloris cordis per attractōm aeris temperatiuus et expellendo vaporem fumosum eiusdem purgatiuus Est eciā aalis sps vitalis et nutritiuus Itē fortitudine vel debilitate consistencie spumalium ostensiuus sicut superius de pulmonis proprietatibus dictum est Item in anhelādo plus de spiritu attrahitur q̄ expellatur. pars enim non modica transit in vitalis spiritus nutrimentum

mentum Infra enim pulmonem se recipit et tam diu animal sine suffocacō ne viuit q̄ diu inter instrumenta anhelitus spiritus se includit Itē pacien tib' instrumentis an helitus spiritus corrumpuntur et ẜm qualitatez orga ni pacientis immutatur vt dicit constan. Patitur autem anhelitus quan doqꝫ ex defectu virtutis mouentis neruos et regentis. quandoqꝫ ex sti pacione instrumentoꝝ spiritus que prouenit ex grossis humoribus vel ex grossa ventositate viam anhelitus opilante. vel ex aliquo apostemate pul monis panniculos cordis aggrauāte. siue ex nimio calore cordis in pl̄mo nis substancia dominante. ex quibus omnibus debilis redditur anhelitus atqꝫ rarus Si autem fuerit velox et paru'. calorem alienuꝫ signat. qui vir tutem suffocet et potissime vincat Si tactus fuerit calid' et sitis ac lingue desiccacio subsequatur Anhelitus vero paruus et frigidus et in acutis fe brib' signum mortis est Eius enim tarditas defectuꝫ virtutis designat ex pulsu. frigiditas vero extinctionem signat caloris naturalis et defectum virtutis in substancia cordis et instrumentorum spiritus Item immutatur anhelitus ex membrorum interiorum vniuersali corrupcione vt patet in le prosis quibus anhelitus fetidus est et corruptus ⁊ aeris vicini corruptiu' Unde talium flatus solet esse appropinquancium corruptiuus et infectiu' Inficit enim aerem vicinum et reddit corruptibilem sicut sibulus regni flā do aerem corrumpit et aues volantes interficit vt dicit Auicen. et cōstan.

Capitulum tricesimumoctauuz. De stomacho

Stomachus grece os dicitur. eo q̄ sit ostium ventris et ipse ci bum recipiat atqꝫ ad intestina transmittat vt dicit ysidor. Est autem stomachus ẜm constan. rotundus oblongus concauus interius asp in fundo et carnosus duo habens orificia. vnum in ferius alterum superius Est autem asper et villosus vt cibum receptuꝫ me lius retinere possit Nam si esset lubricus et in superficie planus. ex sua lu bricitate cibus exiret indigestus Fuit autem et carnosus in fundo. vt di gestio confortaretur. Caro enim calida et eciam humida. ex quibus e nim qualitatibus maxime viget digestio in corpore animalis. Rotun dus autem fuit vt capacitate cibum reciperet ampliorem. Preterea quo qꝫ si alterius esset figure scilicet triangularis vel huiusmodi humores ma li in eo de facili ad putredinem colligerentur cum talis forma non posset a superfluis propter angulos desiccari. Oblongus eciam fuit ne nimia ro tunditate sua spiritualia comprimeret. Et vt eciam tanto facillus cum superioribus et eciam inferioribus iungeretur. Preterea enim stomachus precipue quoque humanus in parte videlicet superiori est strictus. In parte videlicet inferiori latus. et hoc quoqꝫ fuit necessarium. Quia enim

cum homo

cū hō ceteris animalib⁹ sit erect⁹. cibus eius sp̄ ad inferiora descendit. et idō
vtilis fuit eius inferior latitudo: vt in eo recipi possit cibi multitudo Item
neruosus ē ꝓpter maiorē sensibilitatis et appetit⁹ vigorositatē. Epate eciā
circūdatur. vt ei calor maior ad ciboꝝ decoctōm ab epate ministraret. E
par em̄ suis quinq; fistulis. stomachū circūcingit et ei calorē tribuens. suc
cositatē et humorē vnde sanguis generat̄ per q̄sdā venas q̄s musaydas
medici vocant recipit et a forciori caloris actōe in sanguinē alterat et con
uertit Ad hec dicit ꝯst. ꝙ si stomach⁹ fuit substācialit̄ calid⁹. cibos grossos
bn̄ digerit. delicatos vero consumit et pl⁹ digerit q̄ȝ appetit et ꝓpter simili
tudinē. cibos calidos maxime q̄rit. nec famē sustinere p̄t. Frigid⁹ vero sto
mach⁹ grossi cibi non est bene digestiu⁹ et ex eis cito grauat̄ et eos cito mu
tat in hūores acidos et corruptos Stomachus vero sicc⁹ cito sitit nec pa
rū aq̄ sufficit. q̄ si superflua fuerit rugitū in ventre facit. Qd̄ si fuerit hūid⁹
stomach⁹ non sitit humidū cibū appetit. sed parū digerit hucusq; ꝯst. li. j. c.
xiiij. accidunt āt stomacho vt dicit idem li. ix. ca. xxvi. diuerse passiones scȝ
mala digestio fumositas diarria vomitus singultus inflacio ructuacio et
hec ex diuersis accidunt causis Quia quandoq; ex mala ꝯplexione. qn̄q;
ex nimia inanicione. qn̄q; ex nimia replecione. qn̄q; ex nimio hūoꝝ acumie
qn̄q; ex cordis putrefactione. qn̄q; ex virtutis digestiue defectione. qn̄q; ex
cibi q̄litate qui sit pungitiuus stomachus pungit̄ et ad exeundū ꝯpellit̄.
aut si viscosus lubricatur et sic de facili egredit̄. quandoq; ex virtutis expl'
siue nimia debilitate non solū ex se patit̄. verum eciam ex alioꝝ membroꝝ
colligancia et vicinitate Stomach⁹ enim est tocius corporis pr̄familias.
omnium membrorum nutrimentum recipiens et singuloꝝ membroꝝ ꝓvt
expedit administrans necessitati vt dicit idem constantinus.

Capittulum trice͛simumnonum. De epate.

Epar siue iecur nomen hȝ: eo ꝙ ignis in eo sedē hȝ q̄ vsq; ad cē
brū subuolat et deinde ad oculos et ceteros sensus et membra
se diffundit et calore suo siccū sibi attractū in sāguinē trāsmutat
qd̄ ad vsū pascendi nutriendiq; corpus simul membris admini
strat vn̄ epar d̄r. qr talia mēbra pasc̄ In iecore sedes ē voluptatis et ꝯcu
piscencie. c⁹ extremitates fibre vocant̄ q̄ sunt q̄si lingue eminentes et stoma
chū amplectentes calorū ad ciborum digestionem deferentes. vel exhibē
tes et dicūt̄ fibre. qr ad aras phebi ab ariolis defereb ant̄. qb⁹ oblatis et
succensis responsa dabantur hucusq; ysi. Est autem epar vt dicit constan
membꝝ calidum concauū et lubricosū. in dextero latere animalis colloca
tū. stomacho suppositū vt suo calore p̄mā iuuet digestionē Est em̄ sāguine
ū et in colore rubicundū. qr succositas eius nimia caliditate in humorem
sanguineum

sanguineum est transuersa. Aliquantulum est eciam durum ne de facili le
datur. uariatur enim epar in hominibus in quantitate et parciuȝ multitu
dine. quia in hominibus est maius q̃ȝ in alijs bestijs eiusdem quantitatis
Neruus parcium eius in quibusdaȝ est duplex et hoc ad minus. in quibus
dam triplex vel quadruplex vel ad maximum quintuplex inuenitur. A lata
autem epatis concauitate progreditur quedam vena. que a medicis por
ta nuncupatur et hec antequam exeat in quinqȝ diuiditur venulas quinqȝ
ptes epatis intrantes Epar enim succositateȝ prime digestionis per quas
dam venas in sua concauitate attrahit et per caloris naturalis ebullicōȝ
celebrat digestionem. secundo in massam sanguineam et quatuor humoꝝ
naturam conuertit Quod enim calidum est et humidū transit in materiaȝ
sanguinis. cuius receptaculū sunt vene quod āt calidū et siccū ē in naturā colē
cuius ꝓpriū receptaculū est cista fellis. qd vero frigidū et siccū in materiā
cedit mlīe cuius ꝓprium receptaculum est cistula fellis quod vero frigidū est et
siccum in naturā cedit melācolie cuius ꝓpū receptaculū est cistula splenis
Sed quod est liquidum et aquosum in humorem transit fleumatis cuius propriū
receptaculū est pulmo Ex q̄ pȝ q epar naturalis virtutis est principiū fū
damentū prime digestionis in stomacho maximū iuuamentū. secunde vero
digestionis in substancie sue concauitate est perfectiuuȝ puri ab impuro se
paratiuum. singulis membris nutrimenti transmissiuum amoris veneri ex
citatiuum. diuersarum passionum receptiuum Patitur enim quandoqȝ ex
nimia caloris intensione Unde et pori aperiuntur interius ex quorum ap
cione virtus euanescens remissius operatur. quandoqȝ ex nimia frigidita
te conuersionem attracte succositatis in naturam sanguineam impediente
et hoc sepissime contigit ydropisim generari. cum ydropisis nihil aliud sit
sm platonem nisi error virtutis digestiue in epatis concauitate. hac enim
virtute errante et in sua operacione deficiente. necesse est sanguinem corrū
pi quo indigesto corpus qd inn nutrit intumescendo extendit vn̄ et ydropisis
generat Item patit epar ex substancie sue mala complexione et hoc sm hūo
ꝑ. iiij. distemperanciam in ipsius essencia dominanteȝ Item patitur ex via
rum eius opilacione. Contigit enim sepe humorem grossum et viscosum
in venis epatis adunari Unde cum sanguis clausus exire non potest cau
sa est constrictionis et opillacionis Ideȝ eciam accidit ex nimio calore hūo
rem sanguineū desiccante et sbam venarum epatis ꝯtrahente q non pt sā
guis libere diffundere ad alia membra corporis nutrienda Hoc idem au
tem aliquando potest contingere ex nimia frigiditate humores ꝯgelante
et meatus epatis constringente et ad membra nutrienda discursuȝ sāgui
nis prohibente. Item idem eciam accidit ex apostemate substanciam

epatis

epatis aggrauante et putredinem in ipsius substancia generante. Item idem accidit ex inclusa ventositate pelliculas ipsius epatis extendente et ex membrorum inordinacione dolorem et merorem inducente Item sepe patitur ex immoderato fluxu sanguinis qui accidit ex venarum ab ipso egrediencium apercione et hoc conuenit ex nimio sanguinis acumine. vel ex nimia replecione vel ex debilitate virtutis retentiue vel ex nimio exercicio et labore sicut dicit constantinus. ad hec de natura et signis complexionis epatis dicit Galien. in tegni. Signum epatis quando est calidum et amplitudo venarum non pulsabilium. super quem locum dicit haly. quando dominatur et vincit calor in epate fit epar maius et vena eius maior dilatatur et magnificata est. Magnificantur omnes vene non pulsatiles in omnibus membris et calefit sanguis et generatur quandoque colera citerna et per processum temporis post statum adolescencie aduritur colera citerna et fit ex ea colera nigra et diuerse aliquando ex tali colera accidunt passiones. aliquando autem ex nimio calore epatis cordis resistit frigiditas. nam a corde velud a membro superiore et nobiliore epar in suis actionibus moderatur et hoc idem dicit Aris. libro decimotercio vbi preponit cor epati tanquam principium eius regitiuum Item dicit Galienus quod frigiditas epatis ex calore temperatur. et signum frigiditatis et siccitatis epatis est strictura venarum et paucitas sanguinis sicut humiditatis eiusdem signum est mollicies venarum et sanguinis multitudo. Item idem dicit haly quod epar est fons humiditatis corporis. vnde cum sit radix humoris si sit epar siccum non poterit aliquod membrum corpus conuertere ad humorem vel humiditatem vt eius possit resistere siccitati Intenditur autem et remittitur siccitas et humiditas epatis secundum cordis disposicionem Epar ergo est membrum mobile cuius alteracione alteratur corpus et influit nutrimentum et virtutes nutritiuas et in membra reliqua inferiora sine medio. ad superiora vero mediante corde secundum iudicium Gal. E conuerso autem ponit Aris. lib. xiij. quod cor facit omnia predicta mediante epate. que autem verior sit opinio aliorum iudicio derelinquo Et hec de proprietatibus epatis dicta sufficiant.

Capitulum quadragesimum. de felle.

Fel est dictum eo quod sit folliculus. gestans humorem ex dominio colere rubee amarissimum vt dicit ysidorus. Est enim cistula fellis quedam pellicula super gibbum epatis collocata. et habet duos surculos. per vnum deportatur colera rubea ad intestina vt per ea virtus

virtus enim expulsiua confortetur vt eciam acumine suo intestina melius expurgentur. Per alium autem deportatur colera ad stomachum vt sua caliditate virtutem adiuuet digestiuam. Est igitur eciam fel membrum calidum et eciam siccum. gibbo quoque epatis suppositum est proprium colere quoque rubee receptaculum. Cuius autem iuuamentum vt sanguis a colera rubea mundificetur. sanguis enim ex presencia colere incenderetur nisi infra cistulam fellis eius superfluitas locaretur Est autē sua caliditate decoctionis cibariorum iuuamentuʒ sua subtilitate penetratiuuʒ sua mordificacōe et acumie pungitiuū et itestiorū corrosiuū. et ad superflua ac fetida eijcienda excitatiuum. et eciam ex nimia caloris intensione amarissimum. et per sui admixtionem dulcedinis sanguinis immutatiuum. hucusqʒ constan sm Aris. in li. tercio. delphinus non habet fel genus omnium volatilium et omne genus piscium et omne ouans habet fel. Sed sm maius et minus et forte erunt in vijs subtilibus extensis ab epate vsqʒ ad intestinum Iste vie fortassis erunt fetide et forte erit in tali intestino ꝛ diuersificatur quia quandoqʒ in superiori quandoqʒ in medio. et quandoqʒ in inferiori. et quedam volatilia habent fel occultatum intestino vt columbe coturnices et hyrundines. quedam habent fel magnum in epate ꝛ in ventre et intestino sicut ancipiter miluus Item Aris. li. xiiij. animalia quedam non habent fel omnino sicut equus et mulus et asinus et elephas. camelus eciam non habet fel distinctuʒ sed habet venas paruas in quibus est fel Item quidam homines hn̄t magnum fel in epate. et quidam non. Et est fel quoddam superfluum aggregatuʒ sicut fex in ventre illo tamen superfluo vtitur natura ad aliquod iuuamentum. in illis auteʒ qui habēt naturam epatis sanam et quorum sanguis naturaliter est dulcis non inuenitur fel. aut si inuenitur erit paruum et hoc in venis valde gracilibus et propter hoc erit epar eorum qui carent felle boni coloris et dulcius alteri quando autem habet aliquod animal fel inuenit᷑ qd est sub felle valde dulce. nam per collectioneʒ fellis ad locum vnum alie vicine partes reddunt᷑ dulciores Fel eciam ex sue substancie subtilitate acumine est grossoruʒ humorum inscissiuum et sua siccitate consumptiuum Unde in collis oculoruʒ est necessarium ad visum clarificandum et acuendum ad impedimentum spiritus vitalis remouendum et maxime fel ancipitris et aliarum volucrū viuencium ex rapina sicut in vlatico constantini. tangitur ex feruore autem nimio et ebullicione fellei humoris ad epar redeuntis bullicione inficitur sanguis qui infectus ad nutrimentum membrorum transmissum ea immutat et etiam ea inficit et cuti croceum colorem videlicet vel viridem. siue eciam nigrum superinducit. Cuius autem passionis quedam signa.

sunt

sunt ista . tocius corporis infectio . sitis adest et oris amaritudo . dolor frontis . aurium videlicet tinnitus . et vrina crocea cum consimili spuma continua vomitus croceus Aliquando eciam contingit poros cistis fellis opilari Unde colera inficit ipsum epar ac consimilem inducit passionem . vnde constan. in viatico dicit quando patitur fellis substancia id est cistis et deficit virtus eius qua solet ab epate coleram rubeam extrahere remanente colera cum sanguine tingitur et alteratur Idem eciam contingit qn do apostema est natum in vijs per quas colera ad fel transit. vñ ad epar rediens per totum corpus cum sanguine se diffundit quia sepius inferior opiletur quod ascendit ad viam superiorem scilicet ad ipsum stomachum. vnde facies fit cetrina. os amarum et siccuȝ. in stomacho ardor et sitis. vrina cum egestione albescit propter elongacionem colere ab epate et renibꝰ vbi vrina solet surgi. si vero porus superior opiletur colera cigit inferiora et apparent signa que prioribus sunt contraria vt idem dicit constantinꝰ. Et hec de felle dicta sufficiant et cetera .

Capitulum quadragesimumprimum . de splene .

Splen est dictum a supplendo quia partem sinistram iecori otrariam supplet ne vacua existeret quoniaȝ quidam causum risus cẽ existimant. naȝ splene ridemus. felle irascimur. corde sapimus. cerebro sentimus. iecore amamus. quibus constantibus sanum ẽ animal et integrum vt dicit ysi . Et ẽm constantinum splen in sinistra parte collocatur cuius forma naturaliter est oblonga et parum versus stomachum cõcaua et versus costas est gibbosa In his duobus locis quibusdã panniculis colligata Et dicitur splen duas habere venas. per quarum vnam coleram magnam a sanguine epatis sibi attrahit. per aliam vero qn tum sibi sufficit ad stomachum transmittit vt eius appetitus confortetur. Splenis igitur est iuuamentum vt ei in sinistra parte corporis defectum suppleat et ex opposito ad conseruacionem stomachi iecori respondeat vt propter mundificacionem epatis sanguis feces sibi attrahat et quantum ad appetitum sufficit confortacionem stomachi transmittat Est igitur substancia splenis rara et spongiosa propter faciliorem humoris feculenti attractiõm remissionem. et est nigra propter melancolie nature cuius est receptaculum assimilacionem Est etiam a sinistris inter costas et stomachuȝ posita propter sinistre partis temperanciam et infrigidacionem ac propt̃ conseruandam stomachi coniungitur calefactionem. aliquantulum est dura ne de facili ex quantitate humoris feculenti contrahat lesionem . contingit autem eciam splenem pati quando ex virtutis contentiue defectione . et hoc autem quando non sufficit humorem attrahere videlicet.

vel at

vel attractum ad locum alium destinare Item quandoqꝫ ex opilacōe qñ scꝫ humores grossi et viscosi in vijs splenis opilantur et adunantur Und et eius actiones impediuntur Item quandoqꝫ ex nimia humorum repleci one qꝛ humores ad splenem constringentes propter sui similitudinem at trahuntur et sufficienter non euacuantur vnde inuiscantur et in concauita te splenis indurantur intantum vt ipsius splenis substancia crescere vide atur sed ꝭm sentenciam ypocratis si splen sit magnum corpus marcessit. et si splen marcessit corpus inpinguescit Unde ipsius splenis mediocritas ad paruitatem pocius q̄ʒ ad magnitudineʒ intendens bonitatem compl exionis designat vt dicit constan.lib.nono ca.xxvij.

Capitulum quadragesimum secundū. de visceribꝰ

Viscera ꝭm ysi.inferiora dicuntur ꝓprie intestina membris vitali bus subdita et subiecta que quidem dicūtur intestina quia que dam interiori nexu quadam familiari reuerencia sunt superioꝝ membrorum culcitra et eorundem quedam necessaria instrumē ta Et dicuntur viscera quasi vitalia qꝛ locis vitalibus circa precordialia vbi gignitur vita sunt interioribus circumfusa hucusqꝫ ysi. ꝭm ꝯst.autem intestina quedam sunt membra interius mutuo se tenencia concaua rotun da per ventris longitudinem et latitudinem collocata.quorūʒ composici o et substancia stomacho assimilatur Sunt autem numero sex principalia intestina quorum tria sunt subtilia que superius sunt iuncta.tria vero sunt grossa ab inferiori incipiencia.primum ĩn testinum trium subtilium vocatur duodenum quia in sua longitudine ꝭm mensuram cuiuslibet hominis est duodecim digitorum et hoc super dorsum erigitur et in nullam aliam par tem retorquetur secūdum vocatur ieiunium quia semper a cibis ē vacuū et dicunt sapientes et experimentatores ꝙ mortuo animali semper inueni tur illud vacuum.dicunt tamen illi qui quod hic dicitur ab anathonicis. quia a se omnia eijciens nihil de acceptis ad sui retinet nutrimentum.terci um subtile est appellatum secundo simillimum sed tamen nunquam sine cibi corpulencia est inuentum Inter grossa vero intestina primum vocat orbū et in subtili extremitate habet os vnum et est illud intestinum sic vocatum eo ꝙ ipsum sit orbatum id est quasi viduatum ab altero orificio Cum eñ cetera intestina duo habent orificia illud habet vnum solum. et ideo se habet ad modum sacci quia multa recipit et pauca respectu aliorum eij cit vel emittit.secundum vero intestinum sub orbo siue sub sacco positum dicitur yleon et hoc a dextera in sinistram tendit et dicitur yleon eo ꝙ in eo intestino yliaca passio fieri consueuit tercium intestinum vocatur a grecis colon. et hoc eciam immediate cum inferiori tocius corporis orificio.

orificio est coniunctum.et in hoc intestino grauissima passio scz colerica ge
neratur.vel ex ipsius intestini nimia constrictione vel alicuius grossi et frigi
di humoris coadunacione et per consequens viarum illius intestini intrin
seca opilacione sicut narrat const.et eciam Gal.super ampho. Patet igitur
ex predictis ad quid necessaria sunt intestina.qr cibum immutant et in sua
concauitate superflua recipiunt ad nature exhoneracionem.ad hoc eciaz
sunt necessaria viscerum rotunditas gibbositas et volubilitas vt dicit cst.
vt cibus transmissus a stomacho in eorum gibbositate aliquantuluz inhe
reret et s̄m animalis necessitatem superflua expelleret ⁊ necessaria retinerz
Fuit autem rotunda ne a stomacho in aliquo angulo superflue collecta r̄
manerent que correctionem inducerent intestinis Sunt eciam intestina du
obus panniculis minimis vel ad minus inuoluta.et hoc fuit necessariū qr
si vnus panniculus pateretur ab altero panniculo subueniretur Sunt au
tem intestina aliquantulum villosa et eorum villi per latum eciam extēsi vt
fecis superfluitatem expellerent et necessaria nutrimento conueniencius re
tinerent Sunt autem viscera siue intestina inuoluta adinuicem et connexa
ita vt minora maioribus et graciliora et debiliora grossioribus et forcio
ribus immutantur vt sic actiones virtutis naturalis et in expellendo sup
flua et in recidendo necessaria apcius perficiantur Dicit eciaz Aris li.ij. ꝙ
s̄m varietatem dencium in mandibulis animalium variantur in quantita
te et qualitate natura intestinorum Vnde dicit ꝙ intestinum omnium ani
malium habencium dentes in vtraqꝫ mandibula est minus intestino non
habencium et nullum animal habet intestinum rectum nisi habeat dentes
in vtraqꝫ mandibula Item ibidem venter serpentis est strictus et est simil'
intestino amplo.et si fuerit naturaliter paruus habet fel i intestinis et si fue
rit magnus super epar Item idem li.xiij.omnia animalia ampli et recti in
testinis sunt gulosa valde quia propter diminucionem visus cibi et in dige
stionem eijciūt superfluitatem cibi indigestam et cito exit cibus et ideo ap
petunt multum et continue querunt cibum.contingit autem pati viscera et
intestina multipliciter dicit constan.lib.ix.ca.xxvij. Quandoqꝫ ex colerico
humore vel e melancolico substanciam intestinorum corrodente et fluxuz
dissenterie inducente et hec passio pessima est et mortifera ut dicitur in am
pho.Solucio ventris in cuius inicio colera exit nigra est mortale Itez q̄n
doqꝫ ex ipsorum viscerum interiori punctura et vulneracione.et hoc vel ex
teriori apostemate putrefactionem et puncturam in panniculis ipsorum
viscerum inducente vel ab exteriori lesione Item quandoqꝫ ex interclusiōe
vnctuositatis panniculos et neruos eos extendente et ille dolor grauis ē
intantum vt aliquando intestina penetrari videantur Item quandoqꝫ ex
humore grosso et fleumatico inferiores partes intestinorum obturante et
stercorum.

stercorum exitum prohibente et yliacam passionem vel colericam inducente
Unde hic morbus pestilencialis est et mortalis raro sanitatem suscipiens
et sepe die secundo vel tercio interficiens nisi celerius succurratur Ceteras
intestinorum passiones quere infra in tractatu de infirmitatibus de coleri
ca passione. et cetera .

Capitulum quadragesimumtercium. de renibus.

Renes vt ait varro sunt dicti eo quod obseni humores ab his nas
cuntur nam vene et medulle tenuem humorem desudant in re
nibus qui liquor rursus a renibus a calore venereo resolutus re
currit et ad loca genitalia se diffundit vt dicit ysi. Locus autem
in lateribus spondilium dorsi in quibus est sedes renum dicuntur lumbi
qui secundum ysi. ob libidinis lasciuiam lumbi sunt dicti quia in viris a renibus
et lumbis est causa veneree voluptatis De renibus autem dicit consta. quod
fuerunt facti vt ab epate aquaticū sanguinem sugentes eum depurgarēt
et eius cal amentum scilicet vrinam ad vesicam per meatus vricides id est
vias vrinales transportarēt quod etiam dicit haly. super tegn̄. ordinauit in
quit creator summus duos renes vt attrahāt aquositatem sanguinis ab
epate et eam transmittant ad vesicam expulsionis gracia quia dicit Aris.
li. xiiij. Renes inquam fuerunt creati propter vesicam vt si opus vesice eēt
melior et perfectior. quia renes sunt ad tollendum superfluum humidi de
ferentis decurrentis ad vesicam Item idem renunculus dexter alcior sinis
tro est in omni animali habente renes et hoc quia calor in dextera parte
forcior est vel superior Item idem in omnibus animalibus renes habenti
bus renunculus dexter est minoris pinguedinis quam sinister et alcior quoni
am natura in dextera parte leuior ē et maioris motus et caloris. calor au
tem dissoluit et consumit pinguedinem Item renes sunt de vltimis membris
interiorum et propter hoc indigent magno calore . Recollige igitur quod re
nes sunt calidi et natural' caloris conseruatiui frigiditatis et dorsi spondiliū sūt
tēpatiui a concauitate epatis aq̄si humoris attractiui. sanguinis collatiui
virtutis naturalis confortatiui hūoris seminalis generatiui porosi rotundi
pinguedine cooperti carnosi quippe sunt et porosi propter faciliorem aq̊se
superfluitatis attractionem. rotūdi ne colligant aliquem humorem ad pu
trefactionem pinguedini sunt muniti ex frigiditate ossium dorsi aliquā susti
neant lesionem Recipiunt autem renes quasdam venas stomachi ab epa
te egredientes quibus humor in secunda digestione superfluus defert̄ ad
ipsos renes. vnde opilatis illis venis et in suo officio impeditis renes vna
cum epate paciuntur Accidunt aliquando in renibus varie passiones vt
dicit const. lib. ij. ca. xxxiiij. quod si vene epatis precludunt̄ ab hūore sāguineo
ad sui.

ad sui nutrimentū depauperantur. vñ necessario extenuant. si vero meat⁹ eoꝝ inferiores calores et frigore ɔstringantur ex pñcia hūoris supflui eo ꝝ sᷣdam subintrantis mut⁹ extendunt et dilatant et per ɔñs corrūpunt vł in hūores desiccati putrificantur et in calculis ɔuertantur multis eč aliis mōis paciunt sicut ex apostemate venenositate frigore nimio vel calore.

Capitulum quadragesimumquartum. De vesica.

Vesica ſm ysi. a venti capacitate est dicta. naȝ per venti contrac tōm apit et dilatat sicut ecōuerso per venti emissionē ɔtrahit ꝛ artat. | vocat āt vesicula p diminucōm a vesica dicta q̄dā pelli cula pendens in gutture auis sicut bursa in q̄ voluc ꝑmo reci piunt cibaria que in predicta vesicula digestioni secūde in iecore faciente sepantur et in eodem folliculo tanq̄ȝ in ꝑmptuario ꝓprio ɔtra futurā esu riē reseruant. ȝ vesica ꝓ vt hic sumitur ſm ɔst. ē pānicul⁹ dur⁹ rotund⁹ ɔca u⁹ sicut fact⁹ in omni pte clausus excepto solo orificio sup̄iori. Fuit āt sᷣa e⁹ dura nc acumine vrine c⁹ ē receptaculū lederet. Fuit āt ex ōni pte clausa i ferius vt liq̄r subito attract⁹ inuolūtarie expelleret. Vñ p vnū et idē fora men vrina ingreditur p qd̄ egr edit vt pȝ in anathomia. Fuit eč rotundū vt in augmentū calamenti sanguinis dilatet et ad ipsi⁹ susceptōm capacōr redderet. dicit em̄ Aris. li. xiii. q oē animal hñs pulmonē multū sitit et ꝓpē hoc indiget cibo hūido pl⁹ q̄ȝ sicco et iō fuit necessaria vesica ad recipiēdū h⁹ supfluitatis hūiditatē. Itē ibidē nullū animal hñs plumas aut scamas aut cortices siue testas hȝ vesicā ōnino ꝑter torturā marinā aut siluestreȝ nā supfluitas i hmōi aialib⁹ trāsit i nutrīmtū plumaꝝ ꝛ scamaꝝ et hmōi. Itē ibidem li. iii. oē animal generans hȝ vesicā. ouans āt nō ꝑterq̄ȝ gen⁹ lacer taꝝ et non exit vesica mortuoꝝ et forte aggregat in vesicā et supfluitas sicca et ex eo contingit lapis. Item ibidem li. vi. in animali omni carente ve sica est vna via apparens exitus culoris et superflue humiditatis.

Capitulum quadragesimumquintum. De vrina.

Vrina ſm ysaac ē colamētū sanguinis et alioꝝ hūoꝝ ex actōe nate generatū nā ab epate sūit iniciū ȝ in renib⁹ recipit sᷣam ꝛ colorē. aq̄sa em̄ sᷣa sanguinis p q̄sdā venas subtiles trāsmuta t ad renes nutriendos. vñ cū ad renū deportata fuerit regioēȝ vbi colat et ad modū seri eliq̄ti depurat et vi caloris epatis et renum tin git et colat et sic desudās p porosvricides in vesicā in ipsi⁹ ɔcauitate adu natur. Unde hec substancia humida et liquida a vesica emissa est vrina sic dicta quia est vritiua et mordicatiua q. vt dicit Egidius quod tangit mor det desiccat ꝛ vrit. vritiuā em̄ ꝛ desiccatiuā hȝ naturā. vñ viceȝ ɔtra scabiē

serpiginem

serpiginem et impetiginem.cõtra pusculas et vesicas si pacieus inde se ab
luerit.in potu spleneticis confert mundat vulnera putrida et loca saniosa
Cum felle eciaz ancipitris colliriata et oculis caute linitis immissa pannũ
corrodit et delet maculas oculorum.sicut expresse dicit const.et Hal. Et iõ
vrina non est abhorrenda qz in multis vtilis est et accepta Dicitur eciam
vrina ab vrith greco id est demonstratiua demonstrat enim interiora.q̃a
vt certificemur de interioribus vrine inde consultamus.demonstrat enim
virtutem naturalem in epate et in alijs membris inferiorib⁹per vrine sub
stanciam et colorem et maxime per eius sedimen siue subsistenciam quam
medici ypostasim vocant certificamur Nam si fuerit illa residencia in fun
do vasis pinea coadunata non diuisa fortitudinẽ designat virtutis et cõ
pletam actionem caloris naturalis in ipsis mẽbris. Per mediam autez re
gionem vrine quã medici enormiã dicunt de media regione corpis id est
de corde et sibi adiacentibus iudicamus Qui si vrina in medio fuerit in co
lore et substancia bene disposita non liuida non volubilis aut obscura. vl'
obumbra spũalia membra iudicat esse sana Similiter p ptez vrine supiorẽ
quã nephilem nũcupant de fortitudine virtutis animalis in regione capi
tis pronosticamus Nam si non fuerit circulus nimis grossus. non igneus
non liuidus non viridis.non granulos⁹.sed in colore et substancia tempa
tus cerebrz et oĩa alia mẽbra animali virtuti seruiencia denunciat eẽ certa
Si vero ɔtraria signa fuerint in vrina ɔtrariaz designant corporis dispo
sicõm Judicat̃ ãt precipue vrina ſm sbam et colorem Nã aliud signat q̃n
do tenuis est in substancia q̃m humoris dominantis siccitatem.aliud q̃n ẽ
mediocris qz tunc designat temperamentũ siue eq̃litatẽ et mediocritatem.
ſm colorem ãt iudicat̃.qz multi sunt colores scz viginti vt dicit ysaac et E
gidius quorum quidam caloris vel frigiditatis intensionem alij remissio
nem alij mediocritatem pretendunt Nã renis siue calorez designant glau
cus lacteus et huiusmodi Intensionem vero a rupho superius Mediocris
vero subcitrinus et subrufus Inter quos quidam designant mortificacõz
vt niger viridis liuidus.quidam indigestionem albus lacteus glaucus.q̃
dam digestionis imperfectionem et imperfectam inchoacionem vt subpal
lidus.pallidus Quidam perfectam digestionem vt citrinus rufus.quidã
excessum siue excedentem intencionem vt subrubicundus rubicundus .qui
dam adustionem vt in opostiañ. Quidam superadustionem et mortificaci
onem vt niger viridis Nigredo tamen causatur quandoqz a frigiditate
calorem naturalem penitus extinguente.sicut pretendit liuiditas sed quã
do procedit ex vltimata adustione tunc procedit viriditas . Istorum au
tem colorum causas differencie non pertinet ad hoc opus sed qui eas sci
re voluerit libros ysaac.et theophili.constan.egidij.legat.in quibus trac
tatur

tatur perfectissime de vrinis sed ista ad presens hic sufficiant.

Capitulum quadragesimumsextum. de ventre.

Venter vterus et aluus inter se differunt vt dicit ysi. venter enim est qui acceptos cibos digerit et apparet extrinsecus. Et est dictus venter eo quod per ventrem veniat cibus ad totum corpus. Aluus est qui cibum recipit et purgari consueuit. Vterum sole mulieres habent in quo concipiunt et dicitur vterus eo quod fetus impleatur interius vt dicit ysi. Est igitur venter nutrimenti tocius corporis receptaculum vt dicit const. membrorum nutribilium sedes prime digestionis et secunde fundamentum. cuius creacio est carnosa calida et humida et hoc propter digestionis necessitatem panniculis diuersis circumdatur propter interiorem conseruacionem cuius disposicio est rotunda. propter liberiorem ciborum nutribilium collocacionem. Oblonga fuit propter faciliorem ipsius cum superioribus et inferioribus coniunctionem siue colligacionem. Medium enim locum in corpore sibi vendicat. vt nutrimentum inferioribus et superioribus membris distribuat et transmittat. Est igitur venter inter omnes partes corporis mollior et infirmior et tamen ceteris est vtilior. Nam tanquam nutrix corporis pro omnibus alendis corporis membris recipit et decoquit et ad singula membra debita nutrimenta deriuat et transmittit. Superfluitates multas propter aliorum membrorum nutrimentum in se recolligit sed eas diu ferre non sustinens ipsas a se reijcit et repellit. Ex mala disposicione membrorum nutribilium que intra se continet. diuersas infirmitates contrahit aliquando et incurrit. que quidem passiones tanto sunt periculosiores quanto ventris alijs vitalibus sunt propinquiores. Patitur siquidem sepius propter nimiam repulsionem et tunc non curatur nisi per contrariam euacuationem. Et econuerso quando molestatur propter nimiam inanicionem ei succurritur per contrariam repletionem sicut dicitur in amphorismis. Quecumque enim egritudines ex plenitudine fuerint euacuacio sanat. et quecumque ab inanicione soluit plenitudo. Item actiones ventris secundum diuersitatem temporis variantur. Nam in yeme naturalis calor in interioribus ventris conclusus forcius operatur. vnde appetitus in yeme magis accidit et digestio forcior generatur quia vt dicitur in Amphorismis. ventres in yeme et vere sunt calidissimi natura et sompni longissimi.

Capitulum quadragesimumseptimum. de vmbilico.

Vmbilicus medius est corporis locus sic dictus quasi duorum vmbus sicut vmbus in medio clipeorum locus est dictus. Ex vmbilico enim infans in vtero pendens nutritur. Est enim vmbilicus secundum constan. ex neruis venis et arterijs compositus. quo

mediante

mediante fetus sanguinem subtilem attrahit et suggit. et per ipsas arteri-
as spiritum recipit Rumpitur autem vmbilicus iuxta matricem dum fet⁹
egreditur et cum fetu exit. quem obstetrices ligant quatuor digitorum lõgi
tudine et ex hac ligatura fiunt extremitates vmbilici et rotũditates Huc
usqȝ dst. super Eze. autem xvi. dicit Jero⁹ sic. Naturale est infãtibus ortis
primo vmbilicum prescindi. deinde ad sanguinem diluendum aqua laua
ri. tercio humorem puulorum sole siccari. quarto tenera corpora pãnis strin
gi ne membra diffluant et sic deprauentur Jbidem eciam dixit glosa Gre.
ꝙ vmbilicus est quo fetus alicuius in vtero sicut arbores et virgule per
radices humore occulto terre nutriuntur Jn vmbilico autem sita sũt geni
talia mulierum. sicut in lumbis genitalia virorum et ideo vmbilici nomine lux
uria designatur in Job. xl. virtus eius in lumbis eius et fortitudo eius in
vmbilico ventris eius De vmbilico autem dicit Aris. in li. xiij. ꝙ omne ani
mal generans et ouans habet vmbilicum tempore ptus et cum crescit pt⁹
auis. latet vmbilicus et nihil omnino apparet quoniam continuatur cum
intestino per aliquam parcium venarum Item idem li. xvi. Creacio vmbi
lici non est nisi cortex continens venas et cum vmbilico continuatur et cur
rit sanguis a matrice per venas vmbilici quasi p canalem ad pueri nutrimẽ
tum Crescit ergo conceptum p esse vmbilici vt dicitur in eodem.

Capitulum quadragesimum octauũ. De genitalib⁹.

Genitalia sunt partes corporis vt et nomen ipsũ docet q̃ gignẽ
de sobolis virtutem acceperunt vt dicit ysi. Hec eciam pudẽda
pre verecundia dicuntur vnde et teguntur ita ꝙ non habent e
andem speciem decoris sicut alia membra que in prompta sunt
locata Et ideo reputantur inhonesta. inter q̃ vnum dicitur veretrũ. vl' qr vi
ri ẽ tm̃. vl' qr mẽbrum est verecũdũ vel eciam ex quo virus emittitur Nam pprie
dicitur virus ille humor a viri natura fluens vt dicit ysi. Sunt eciã alia mẽ
bra virtutis generatiue fundamenta. scȝ testiculi diminutiue a testibus dic
ti quorum neruus incipit a duobus sine quorum testimonio non est aliquis
vir perfectus hi semen calamo administrãt. quod a spine medulla et a reni
bus suscipiunt gracia procreandi Hucusqȝ ysi. ẜm dst. substancia eorum com
posita est de carne glãdulosa alba molli et rara. et hoc fit propter caloris
obseruacionem. et sanguinis immutacõm in albedinem. quod fit per vehe
mentem calorem in ipsorũ sba sanguinem decoquentem et in albedinem d
mutãtẽ Et dicunt hec membra pncipaliaqr pncipalis actõis vtutis natal'
scȝ generatiue sunt proprie instrumenta que si precisa fuerint. vigor virilis
sexus eneruatur. et masculina complexio in femineam alteratur Et ideo ẜm
Aris. li. iij. Eunuchi quando castrantur ante pollucionem in sompno oritur in
corpore

corpore eorum post hec pilus Si vero castrentur post pollucionē preter pilos
pectoris omnes pili defluunt et efficiuntur effeminati et molles animo et cor
pore imbecilles Unde Aris. li. viij. voces hominum qui castrantur mutantur et
efficiuntur sicut feminarum et forme eorum alterantur et figure Animalia au
tem quando castrantur in iuuentute efficiuntur maiora sed si castrentur post p
fectionem non augmentantur Cerui eciam si castrentur post perfectionem
non augmentantur Cerui eciam si castrentur ante cremētum cornuum nō
oriuntur eis cornua et si post ortum castrentur. non vlterius crescunt cornu
a amplius nec mutant cornua. nec eiiciunt ea sicut faciunt non castrati. Di
citur eciam ibidem quod si vituli non castrentur cito post annum remanent p
ui. et dicit quando castrantur. extrahuntur radices neruorum. et si acciderit lo
co vulneris apostema. cremabunt testiculum abscisum et ponunt cinerem
super apostema Et quedam animalia castrantur solum propter testiculos
sicut castores qui eciam quando persequuntur a venatoribus ipsis denti
bus truncant testes ne vlterius persequantur Dicit eciam quod onagri mas
culi castrānt filios et eis dētibus testiculos pscidūt. sed matres a masculis occul
tant eos et precauent eis a maribus ne castrentur Item dicitur li. xvi. quod a
uium testiculi post tempus sibi ad coitum a natura deputatum efficiuntur
paruuli in tantum quod tunc non apparent. sed tunc quando instat amoris tempus
crescunt valde Sunt igitur testiculi cum aliis membris sibi administranti
bus humoris seminalis principium et eius primum et radicale fūdamētū
Nam vt dicit const. deus ad animalium generacionem conuenientem con
ueniencia procreauit membra in quibus inseruit materiale principium ge
neracionis quod quidem sine amoris affectu non potest produci ad effec
talem membris genitalibus siquidem inseruit insepabilitatem et appetitum
vt vnumquodque animal ad conseruacōm speciei et multiplicacōm sui ani
maret. et hoc quidem diuino motu factum est ne forte abbominato coitu
ab animalibus generacio emitteretur. ad generacionis autem talis cōplex
ionem necesse est duo animalia cōuenire scilicet masculum et feminam ex quorum se
mine mutuo procrearetur quodlibet indiuiduum ita quod in vno scilicet generā
ciū si in femina esset quasi principium materiale et passiuum. in masculo ve
ro esset formale principium et principaliter effectiuum et ideo dicit Aris. li
v. quod generacio animalium duplex habet principium scilicet marem et feminā
ex mare autem principium motus sicut forma. femina autem est sicut materia
ex commixtione autem vtriusque fit creatura et commixtio vel creatura emb
onis etc. Aptauit igitur deus membra generancium vt alterum emitteret
seminale principium alter reciperet Et hec membra taliter a deo sapientis
sime sunt formata vt ad opus suum nec meliora possunt esse neque perfectio
ra vt dicit constan. Sed certe his membris plurimi abutuntur. quoniam

ipsis.

ipsis ad generacionis fructum non vtũtur sed poci⁹ contra racionis ordi nem et nature iura non ad seruiendum proli sed pocius turpitudini ac li/ bidini eadem opellere dinoscuntur et ideo de ista materia dignũ duxi sḃ silencio preterire ne forte spermatis explanando originem ꝓgressum vel finem videar carnalibus occupacionem cogendi carnalia exhibere. de h̄ solum admouens vniuersos ne quis putꝫ p̄dcõꝝ mẽbroꝝ officio esse pro libitu abutendum. nam quicũqꝫ limbum generacionũ concessum vsũ volũ tarie membris genitalibus ludibria libidinis exercuit prẽm vnigenitũ de um nature et genitorem iam pdidit nec in generacione iustorũ nisi cũ dig ne penituerit locũ int̄ filios gl̄e possidebit. ñ abus⁹ generatiue p̄t p̄ris lũinũ iniuriam et quam meretur offensam tollit graciam. vulnerat naturam per dit societatem angelicã adquirit gehennã denigrat famã euacuat substã ciam et spoliat gloriam sempiternam vt dicit Ambrosius.

Capitlm quadragesimumnonum. De matrice.

Matrix in femina est singulare mẽbꝝ ad modũ vesice dispositum ad suscepcõm hũoris seminal̄ a natura deputatũ ad quã tãqꝫ ad mulieris corpis sensitiuã confluit humoꝝ menstrual̄ supflui tas q̄ ꝓpter menstrualẽ fluxũ et refluxũ mẽstruũ ẽ vocatũ co qꝫ circuitu lunaris luminis solet accidere hoc supfluũ vt dicit ysi. hec eciã muli ebria nũcupãt̄ q̄ in mulierib⁹ durant natalit̄ qꝫdiu viget in eis vis ↄcipiẽ di qb⁹ totalit̄ deficientib⁹ deficit concepcõis vt⁹ Et dicũt̄ mulicbria qꝛ in sol mulierib⁹ hec infirmitas inuenit̄. nã sola mulier animal menstruale ẽ vt dicit ysi. c⁹ cruore ↄtacte fruges nõ germinãt moriũt̄ herbe. amittũt arbo res fcũs ꝛc. h⁹ sanguinis ꝓprietatẽ et naturã q̄re sup̄ li. iiij. in tractatu de hũorib⁹ hoc menstruũ ẽ hũane generacõis pncipiũ. hoc nobiliũ et igno biliũ ẽ omñe in matris vtero nutrimentũ Unde ager nr̄e natiuitatis irri gat̄ et nutrit̄ infantulus qꝫ diu in matrice ↄseruat̄ hꝫ ãt duas cellulas si ue ↄcauitates dexterã scꝫ in q̄ mascul⁹ generat̄. et sinistram q̄ concepcõni femine deputatur. fetus autem inter duas concauitates conceptus vtriusqꝫ sexus disposicionem habere consueuit In anathomia autem dicitur qꝫ matrix tres habet cellulas a dextris masculo appropriatas. et tres a sinis tris feminis deputatas. in medio vero nascitur hermofroditus. in matrice vero concipitur fetus qui a fouẽdo est sic dictus cuius folliculus siue pel licula qua circũdatur secundina dicitur que simul cum infante nascitur et si in matrice casu aliquo post partum in vtero manserit periculum inducit nisi nature vel medicine remedio expellatur Subiacet autem matrix ipsa multis passionibus. quandoqꝫ patitur superfluoꝝ humoꝝ retencionem. et hoc ãt ex viscoso hũore ora venaꝝ opilante vel ex frigiditate coartãte vel.

vel exsiccante consummente. et hec diuersitates dinoscuntur per signa pri a. Item quandoqꝫ patitur nimium humorum menstrualium fluxuꝫ et effu sionem et hoc vel ex nimia habundancia quam natura non potest retinē. vel ex nimia acuminis humoꝝ violencia. et hec passio si antiqua fuerit vix curatur. ex quo enim orificia venarum longo tempore sunt aperta difficile consolidantur Item patitur matrix suffocacionem in qua passione videt mulieri debere suffocari matrice spumalia comprimente quod contigit ex ni mia humorum replecione matricem extendente vel corrupta et venenosa fumositate a corrupto humore resoluta vacuitatem matricis replēte et ex tendente Unde matrix repleta superius eleuata comprimit spumalia. vn de mulier pene suffocatur Itē qnqꝫ patitur precipitacionem quando dex trorsum vel sinistrorsum plus debito inclinatur. vel de loco suo exterius e greditur quod accidit ex neruoruꝫ ipsius relaxacione ex superfluis humo ribus ipsam matricem aggrauantibus Item patitur aliquando apostēa tis interioris puncturam et doloreꝫ vt dicit constan. ex humoribus collec tis ad apostema. vnde sequitur punctura dolor grauissimus et arsum Itē patitur post impregnacionem dolorem et distensionem ex motu ipsius et maxime circa partum. tunc enim mouetur motu forciori Unde necesse est tunc temporis matricem concuti atqꝫ ledi. maxime autem patitur quādo in partu se exonerare nititur ꝛ exitus fetus a casu aliquo impeditur quod contingit aliquociens ex angustijs viarum ipsius matricis quandoqꝫ ex pinguedine mulieris. aliquando ex nimia fetus magnitudine et debilitate ac defectu virtutis expulsiue in corpore pturientis. aliquando eciam cō tingit fetum esse mortuum et ideo non adiuuat moriendo ad exitū siue ad ptum. et aliquando credit se mulier habere puerum et gestat in vtero ali quod frustulum menstruosum sicut narrat Aris. libro xviij. Accidit eciam mulieribus post impregnacionem influitas que mola dicitur. putabat e nim quedam mulier ꝙ post coitum viri esset impregnata et inflabatur vē ter eius et apparuerunt in ea signa impregnacionis et tunc peruenit tem pus pariendi non diminuebatur in ea tumor ventris. sed sic mansit per tres annos tandem peperit frustum carnis ita durum ꝙ vix potuit ferro diuidi et tale frustum mola dicitur et hoc quidem accidit sicut dicit Arist ibidem. quando videlicet fit sustentacio concepti ex pauore et humore male digestionis quia tunc generatur frustum quod quidem mola dici tur in matrice et cetera. istis enim et multis alijs patitur misera matrix mater nostra. et cetera Sequitur aliud capitulum.

Capitulū quinquagesimum. de natibus.

Nates.

Nates dicuntur eo quod ipsis innitimur dum sedemus vt dicit ysido. Unde conglobata est in eis caro ne primentis carnis mole do leant De innatibus itaque fertur truncus corporis qui a nullo incipit et vsque ad nates se extendit vt dicit ysido. Nates secundum Constantinum. sunt neruose et hoc propter chorarum et femorum cum trunco corporis colligacione et ideo fuerunt carnose et ad temperandam neruorum et eciam ossium frigiditatem et eciam ad deferendam neruo rum sensibilitatem vt enim dicit Constantinus libro tercio capittulo oc tauo. et cetera. Sequitur aliud capittulum.

Capitulum quinquagesimumprimum. de femoribus.

Femora dicuntur eo quod ex vna vel illa parte corporis viri a fe/minis discernuntur. Extenduntur autem ab vnguibus vsque ad genua et mouentur femora in coxis quorum concaua verte bra dicuntur. coxe vero quasi coniuncte axi dicuntur. Flec tuntur autem femora intus et non extra subtus scilicet et non supra sicut brachia. Unde autem a quibusdam frustragines nuncupantur. vt enim dicit ysidorus. Sunt autem femora ex magnis ossibus composita. vt enim dicit Constantinus. libro. tercio. capitulo octauo. tota quidem a superiori parte concaua. a parte enim anteriori gibbosa duo habencia acumina. Fuit autem necessaria magnitudo vel quia tocius corporis sunt ossium fun damenta vel quia maiores portant lacertos et neruos per quos fit pedum mocio voluntaria. tortitudo partis exterioris fuit autem necessaria vt lo cum habeant lacerti et nerui qui si essent intrinsecus contristarentur et le derentur. Sunt autem eadem intrinsecus aliquantulum rotunda et hoc fuit necessarium quod si ex vna parte tantum tortuosum esset totum corpus esset tortum et non rectum. concauitas insuper fuit necessaria cum gibbosi tate interiori vt infirmior esset incessu eorum. Concauitas fuit necessaria vt concauitatum crurium essent subintractiua. sunt etiam femora carne et musculis munita vt ossa haberent tutelam ab intrinseca lesione et etiam infrigiditatem ossium temperarent. Sunt etiam versus partem hominis superiorem grossiora. ad partes vero inferiores graciliora et hoc erat necessarium vt tamquam media inter extrema debitam haberent cum vtrisque porcionem

Capitulum quinquagesimumsecundum. de genubus

Genua secundum ysido. coniunctiones sunt femorum et crurium. Et sunt dicta eo quod in vtero genis sunt composita Coherent enim sibi et cognata sunt occultis lacrimarum iudicibus et merore. Nam a genio genua dicuntur. cum enim quis gignitur ita for matur vt genua sursum sint quorum enim coniunctione oculi formantur.

vt concaui aut reconditi efficiantur ꝫm verbum philosophi Genua compꝫ mit arethagena Iocz. homines ad genua se prosternunt facilius lacrimātur Voluit enim natura eos vtero materno rememorare vbi in tenebris consedebant antequam ad lucem venirent Hucusqꝫ ysido. Sunt autem ꝫm constanti. lib. secundo cap. octauo ossa quedam rotunda cartillaginosa atqꝫ concaua. Fuerunt eciam rotunda et vt crura et coxa in ipsorum concauitate facilius iungerentur. neruosa sunt de facili crura a superioribꝰ seperentur. propter hoc eciam sunt neruosa vt actiones spiritus animalis ad motum gressibilem faciendum ad partes inferiores transmitterentur Depauperantur autem genua a carnositate et pinguedine propter motꝰ continuitatem Si enim essent nimis carnosa tunc de facili opilarentur. et sic actiones virtutis sensibilis per aliquam carnis grossiciem impedirenť Unde et genua quia neruosa sunt valde et sensibilia sunt de facili lesionē incurrencia quando nerui sensibiles interius vel exterius aggrauantur vt dicit Constantinus. et cetera.

Capitulum quinquagesimumtercium. de cruribus.

Crura a currendo sunt dicta quia ab his currimus et ingressum facimus Et sunt dicte tybie quia tybie sunt similes siue tube in specie et longitudine vt dicit ysi. Sunt autem crura ꝫm constā. inter femora et pedes intermedia. quibusdam neruis ꝛ lacertis cum inferioribus concathenata per que influencia gressibilis motus et regitiue virtutis ad pedes deriuatur Sunt autem crura ex ossibus fortissimis composita que tanqꝫ columpne corporis ad deferendam ipsius molem sunt abilia. Sant eciam quibusdam musculis. et carnositate a parte vestita superiori vt sic in complicacione eorum cum femoribus. nec ab eis reciperent nec eis inferrent offendicula. Unde tanqꝫ culcitra. ad molem corporis supportandum. carnositas ipsorum crurium in parte superius interius est collocata Sunt eciam neruosa vt sic ad motum velociorem essent forciora. Sunt eciam medullis plena vt virtus vitalis animalis per neruos et arterias diffusa custodirentur. et ossium siccitas medulle humectacione irrigarentur vt dicit constantinus.

Capitulum quinquagesimumquartum. de pedibꝰ

Pes vt dicit ysidorus. dicitur a podos grece. quod est indeclinabile. Nam pedes quidem alternis motibus solo firi incedunt. Est autem pes extrema pars ipsius hominis sustentans eciam pondus tocius corporis. Componitur autem ꝫm constanti ex ossibus quadraginta quatuor quorum duo sunt calcaneorum.

Duo.

Duo manicularum raste pedum decem digitorum triginta Est autem sito tus carnosus in extremitatibus planus. in medio aliquantulum concauus Ideo carnosus vt ossa et arteriarum duricia tuerentur Planus fuit vt sup posita facilius pcarentur Jõ ocauus fuit vt si pes a tuto supponeret. ad ocauũ locũ refugiũ habẽt diuersis ligaminib' et neruis ossa pedũ cõligãt qđ fuit necessariũ ad maius robur pter forciorem corpis sustentacõz et pedes motũ haberent leuiorẽ Variant ãt pedes in animalibus Dicit enim Aris. li. xiiij. qđ ãanimalis pedes hñt a hñt pedes anteriores et posterius Et qdam in laterib' sicut animal habens sanguinẽ et mltipes Et hoc gen' hz priũ qđ pedes ei' sũt in anteriori corpis Et cã illi' ẽ qz ps anterior et poste rior sunt adunate in loco vno Jtẽ ibidẽ dicit qđ nãa posuit loco manuũ i qdrupedib' pedes ãriores Pedes ãt posteriores sũt necessarij vt portent pond' animaliũ Et fuit hoc necessariũ vt eẽnt qtuor pedes in qdrupedib' Nã ad trã totũ eoz corp' nãalit inclinat. et et ad trã mouet toto brutali appetitu Et iõ necesse fuit tot fulcimentis erigi vt possent abili' et facilius motu pgressiuo pgẽ et moueri Jõ et fuerũt pedes posteriores necessarij qz sicut dicit Aris qđ ps anterior oim animaliũ qdrupediũ maior ẽ et spissi or pte posteriori Et iõ vt facilit possẽt erigi et moueri posteri' sic et ãteri' pedes posteriores sũt necessarij Ecõuerso ãt ẽ de pueris scz qz ps ãterior ẽ põderosior inferiori et pt hoc incedũt pueri sup man' incuruati et vtũt manib' p pedib' in rependo. qz nõ pñt eleuare corpa sua. qm supior pars corporis maior est inferiori et attenuatur pars superior corporis magis inferiori Cum ergo iuuenescit homo. augmentat pars superior vnde pau latim sensum erigitur Disposicio autem quadrupedum est econuerso quia pars inferior primo est valde magna sed in iuuentute reficit pars superi or et eleuatur Et propter hoc erit eleuacio capitis et anterioris partis eq rum multo maior qз partis posterioris Signum huiusmodi est sicut ibidẽ dicitur qđ pullus equinus pede posteriori tangit caput suum. sed quando intrat etatem non potest facere idem Jtem dicit Aris. li. ij. qđ pes sinister in animalibus in parte ãteriori absolut' ñ ẽ neqз ita leuis motus sicut sinistra manus in hominibus preterqз in elephãte Jtez ibidem dicitur qđ elephas in sedendo flectit pedes suos sed nõ potest flectere quatuor simul propter pondus corporis sed flectit pedes posteriores sicut homo. Jtem ibidem dicitur qđ volatile flectit pedes suos ad posterius. sed alas que quidem sunt loco manuum flectit ad anterius. Jtem ibidem eciam dicitur. qđ pes dexter scilicet maioris est motus generaliter in animalibus vide licet qз pes sinister. Et ideo quoque dicitur. qđ animalia quedam. quando ambulant primo mouent pedem dextruz sicut leo et camelus ara bicus scz dromedarius Aliquando tamen quedam animalia mouẽt pe

dẽ sinistrum

dem sinistrum sicut vulpes et lupus qui habent pedes et tibias sinistre partis pte otraria longiores Et ideo semper claudicāt a dextris;. a sinistris alcius se erigendo et se ad dextrum deprimendo Est itaqz pes dexter maioris caloris motus et vigoris generaliter in animalibus q̄z sinister Et est signum qz ad hoc Gal. super Ampho. dicit. q mulier in vtero fetum gerēs et iunctis et compositis pedib⁹. dum subito fuerit vocata. si masculū habuerit in vtero. primo ad mouendum pedem dextrum admouebit. si vero feminam gestauerit econuerso Item dicitur ab eodem li ij. et iij. q omne animal multoꝝ digitoꝝ in pedibus est multorum filiorū et econuerso Item li ij. pedes omnium quadrupediū. sunt ex osse et neruis et modica carne Siliter et volatiliū et bipedaliū p̄ter hominem c⁹ pedes sunt subtus multe carnis et hoc ꝓpter ossium et neruoꝝ multipliciū defensionē Itē sunt animācia vtencia pede loco manus vt simea in quadrupedib⁹. et psitacus et porphirio in volatilib⁹ Nam pedum adiutorio se iuuant in cibando Item idē li. xiij. Nullū animal habens scissuras multas in pede hȝ cornua Et tn̄ oē animal hn̄s culmos in ore ꝓminētes hȝ vngulas pedis scissas sic ap Itē li. xiiij. Pedes in apibus posteriores maiores sūt q̄z medij vel āteriores ꝓpter ambulacōz et vt cito eleuent a terra qn̄ voluerint euolare Itē li. xvi. oē animal q̄drupes hn̄s multas scissuras vt leo canis lupus vulpes generāt filios cecos De pede vero recollige qm̄ pes est in vltimo animalis ad ei⁹ pfcōm longus planus et concauus. propt̄ formacōm vestigij et imp̄ssioēz digitis eciam distinctus propter sui forciorem detencionem Osseus et nerueus propter meliorem duracionem. in animalibus necessarius ad eorum erectionem et mocionem Insuper ad eorum defensionem . In volatilibus scissi pedis et curui vnguis ad victus adquisicionem in volatilibus clausi pedis ad sui regnum in aquas et directionem . Et hec de pedum proprietatibus iam sufficiant et cetera.

Capitulum quinquagesimumquintum. de planta

Planta pedis est extrema pars animalis a planicie sic dicta. Planicies enim in ea sic exigitur vt forcius terre imprimatur vt dicit ysido. duriori cute vestitur q̄z cetera pars corporis ne a spinis vel eciam ab alijs obicibus paciatur subito. Ideo et animancium pedes vngulis et eciam soleis muniuntur ne enim de facili calcando offendantur. Plante quoque eciam tocius corporis mole et pondere exprimuntur et ideo calceis et soleis indigent ne ledantur vt dicit ysido. et cetera.

Capitulum quinquagesimumsextum : de calceo.

Calceus.

Calceus posterior pars pedis est et inferior a calcando dcs. qr
eo terre vestigia imprimuntur vt dicit ysi. Et est rotundus ne de
facili ledatur. oblongus vt imprimatur firmius Solidus eciaz
fuit factus ne de facili premeretur Ex mollibus ligaminibus cū
cauilla colligatus. vt sursum et deorsum facilius moueretur vulnera sibi im
pressa difficilis sunt curacionis tum propter paucitatem carnis. tum ꝓpter
motus continuacionem vt dicit constan lib. ij. ca decimo.

Capitulum quinquagesimumseptimū. de ossibus.

Dicto de proprietatibus membrorum principalium et officialiū
de consimilibus membris et coꝝ ꝯdicōib' nunc dicendum est et
pmo de ossibus Naz ossa sunt toci' corpis solidamenta vt dicit
ysi. In ipsis enim robur consistit animalis Sunt āt ossa ab vsto
dicta qr ab antiquis vrebant. vel vt alij putant ab ore ossa dicuntur. eo ꝙ
in ore pateant Nam vbiqz cute et carnibus tecta celantur excepto solo ore
in quo ossa dencium demonstrantur Compago enim ossa capitis sunt dic
ta eo ꝙ sūt ꝯpacta neruis velut glutino quadaz adhereāt. verticule āt dicūt
sūme ossiū ptes. nodis grossiorib' ꝯglobate sic dicte eo ꝙ ad flexionē mē
broꝝ vertant vt dicit li. ij. Os ē durior et siccior ps corpis animalis Et h
fuit necessariū. aut qr ossa sunt corpis fūdamenta. sup q̄ toci' fabrica ē sita
et iō oportuit ea eē firmiora aut qr ab exteriorib' defendūt interiora Sūt
aūt ossa in corpe multa in specie diuersa et hoc ꝓpt maiorē capitis vel ꝓpt
mot' leuioris facilitatē. vl propter cauendā nimiā corpis passibilitatē Tāta
ta em̄ ē inter mēbra corpis colligancia ꝙ vno paciente ōnia ꝯpaciunt. vn̄
natura fē ōnia duplicauit mēbra vt si vnū pateret alteꝝ ꝯpateret. et ideo
vbi oportuit pl'a ꝯpegit ossa In q̄ntitate sūt diuersa qr in magnis mēbs
sunt magna et in puis pua Itē sūt in q̄litate diuersa cū q̄dā sūt lōga q̄dā
rotūda q̄dā ꝯcaua q̄dā solida Solida sunt q̄dē ꝓpter maiorē firmitatē.
ꝯcaua vo ꝓpt maiorē mot' leuitatē Nā qr magna erāt et mobilia fec ea
natura ꝯcaua q̄ duab' de cāis medull sūt plena. ne scz ꝯcauitate frāgerent.
et vt isī nutrent vn̄ p euaporacōz medll' et p poros ossiū carnes q̄ sūt ipis os
sib' viciniores sūt ceteris dulciores Sūt et ossa q̄busdā neruis inuicē ꝯstric
ta. ne ex nimio motu ossiū se iūgerent et sibi inuicē efficaci' cooperēt In pma āt
ossiū ꝯiūctōe inē q̄dā viscosa hūiditas vt leui' iuicē mouerent Sūt et in ex
tremitatib' cartillagine vestita. ne ex nimia ꝯfricacōe lederent Hucusqz ꝯst
li. ij. ca. ij. Bm Aris. ei li. xij. ossa fuert creata ꝓpt salutē corpis moll. qm̄ nata
ē ei valde dura In aiali carēte ossib' ē mēbꝝ ꝯueniēs ossib' et eoꝝ defēm
supplēs sic arista i piscib' sic et oiz pncipiū veaꝝ ē cor vl' epar sic spōdile dor
si oiz ossiū pncipiū ē s' qd fūdāt et radicāt oia ossa sic nauicl'a s' cariāz suā

Natura

Natura itaq; ossium est continua cum spondili. quoniam ossa spondilia sūt custodiencia teneritatem corporum animalium et ossa que vicinantur ventri sunt parua vt non prohibeant tumorem ventris propter cibum animalis Item idem ossa masculorum forciora sunt ossibus feminarum generaliter et duriora et maxime ossa leonis que propter sui duriciem ex se ignem mittunt more lapidis ad seinuicem collidantur. Ossa vero auium sunt debiliora aliis et similiter piscium Item idem li. iii. ossa abscisa non recrescūt sicut nec cartillago. quia creacio illius est propinqua creacioni illorum. cū cornua et vngule animalium et auium rostra possunt ad ignem mollificari et incuruari. ossa nec incuruantur nec mollificantur nec flectuntur. sed cōcenduntur Item idem li. xii. animal habens spinas loco ossium est pauci sanguinis Item omne animal habens in vtraq; mannibula. habet ossa medullata et ipsorum medulla similis est pinguedini quedam tamen ossa sūt spissa et dura vnde videntur esse sine medulla vt ossa leonis et elephantis quia medulla talium animalium latens est in poris ossium et occulta. Recollige igitur breuiter ex predictis q̄ ossa sunt tocius corporis fundamenta frigida dura et sicca et propter dominium frigiditatis naturaliter sunt alba forciora et frigida et firma. interius concaua. medullis plena ligamētis neruosis coniuncta. continuo se supportancia Nam minora super maiora rad icantur et maiora miro nature artificio coaptantur Sunt eciam cute et carne vestita quasi vtriusq; fulcimenta influxibilia nerui naturali iunctura a calore carnis et sanguinis temperamentum recipiencia Sunt eciam ex se sensibilia. tamen vehementem inferunt corpori lesionem quando sunt concussa vel confracta et hoc propter neruorum vicinitatem quorum ligamentis sunt inuicem coniuncta Contigit autem pati ex causa extrinseca sicut ex fractione. concussione. abscisione. et iuncture egressioue. et huiusmodi. quandoq; ex causa extrinseca et hoc aliquociens ex materie furiose corrosione vt patet in erisipilam id est ignem sacrum pacientibus quandoq; ex nimia humorum in iuncturis ossium aggrauacione et replecione vt patet in archicis. et quandoq; ex medulle interioris corrupcōe vt accidit in leprosis. quandoq; ex humoris medullaris consumpcione vt accidit in ethicis et consumptis. Dolor autem ossium tanto est grauior et eciam periculosior quanto enim in profundioribus ossium concauitatibus radicatur. Vnde ossa corrupta carnem sibi proximam paulatim corrumpunt et putrefactionem inducunt. et cetera.

Capitulum quinquagesimumoctauū. De medulla

Medulla ſm ysido. est appellata eo q̄ madefaciat ossa. irrigat enim et confortat ossa vt scilicet eorum temperet qualitatem

frigidam

frigidam Est autez medulla fm constan. substancialiter calida et humida et ex purissimis partibus et vnctuosis humoribus nutribilis in ossium cõcauitatem generata. vnde sua caliditate ossium temperat frigiditatem. et sua humiditate eorum siccationem irrigat et sua substanciali proprietate vtutem animalis nutrit et conseruat. Medulla enim influenciam spirituum recipit a cerebro et precipue medulla ossium spondilium que a phisicis nucha appellatur et hec medulla mediantibus quibusdam neruis substanciã et motum membris sub collo positis administrat vt dicit ost. li. ij. ca. x. medulle eciaz fm ysi. sua subtilitate et liquida vnctuositate per ossa euaporãt et liquorem tenuez desudant qui liquor calore venereo resolutus in renib' animalium amoris et voluptatis generat incentiuum. vide supra de renibus Vñ et animalia que hñt ossa medulla plena in libidine sunt prona vt dicit varro. que vero habent solida et medullis vacua rarius in venerem commouentur vt patet in elephante. medulla enim vt dicit varro naturaz lune imitatur. nam crescente luna crescit. et decrescente decrescit Unde p occulta quedam respiracula vim lune senciens fm enim mutacionez minoratur in sua substancia visibilis augetur. hoc est videre in animalibus et eciam arboribus quarum humor medullaris superabundat in plenilunio ꝛ in nouilunio depauperatur. vnde tunc arbores inserere non est bonum qꝛ fructus efficiuntur vermiculosi et de facili computrescunt et hoc forsan accidit propter superfluam humiditatem quam surculus tunc insertus concipit in medullam cuius superfluuz non potest regi et dirigi a natura. vnde talis humor trãsmissus ad fructus eius cã vermiculacõis et celeris putrefactionis Item dicit Aris. li. xij. ꝙ animal hñs dentes in vtraqꝫ mandibula hꝫ medullam similem pinguedini et quedam animalia non habent multum de medulla sicut leo qui hꝫ ossa dura et spissa in quibus parum est de medulla. et ideo fingitur ꝙ omnino medullam non habeat ꝛc. medulla fm dyas. medicinalis est valde et precipue volatiliũ et animalium siluestrium nam labiorum sanat excoriaciones et eorum vlcera conglutinat et eciam scissuras. aurium dolorem mitigat. glandium duriciem emollit. pedum vesicas sanat dolorem gutturis mitigat et mamillaruꝫ. ptisicis et ethicis singulare est remedium. virtutem enim resumptiuam habet. vnde et humorem deperditum in membris restaurat.

Capłm quinquagesimumnonum. De cartillagine.

Cartillago est ossium teneritudo. et dicta est cartillago eo ꝙ leui caret dolore dum plectitur vt dicit ysido. vt patet in auribus ꝛ naribus et costarum extremitatibus nam cartillaginosa duriora sunt carne et ossibus molliora Fecit ãt natura talia loca tal' disposicionis

dispoſicionis ne forte rumperentur cum plicarentur vt dicit conſt.li.ij.ca.
ix. Veſtit autem cartillago extremitates oſſium ne in ſuis iuncturis ex mu
tua confricacione exaſperentur et vt facilius oſſa cum carnibus iungeren
tur Dicit autez Ariſ.li.xiij.q cartillago abſciſa non recreſcit quia eius cre
acio creacionis oſſis eſt ſimilis nec habet cartillago ex ſe ſenſum aliquem
ſed tantummodo neruus coniunctus cauſa eſt ſenſus et motus quando
ſentit vel mouetur vt dicit conſt. In medio autem cordis animalis eſt os
cartillaginoſum in ſua latitudine poſitum et hoc ſedes cordis eſt appella
tum vt dicit conſtan.libro tercio ca.viceſimo.et cetera.

Capitulum ſexageſimum. de neruis.

Nerui ſunt corporis ptes quas greci vocat neuros eo q artuu
coniunctiones his forcius cohereant. maximam enim virtutez
facere neruos certiſſimum eſt.qui quanto fuerunt denſiores ta
to perpenſius augent firmitatem vt dicit yſi. ſm cſt.autem fue
runt neceſſarij vt ſenſum et motum diſcurrerent membris precipue oſſibus
et cartillaginibus et huiuſmodi que ex ſe ſenſum non habent neq motum.
Omnium autem neruorum precipuum fundamentum eſt cerebrum qr vo
luntarij motus et ſenſuum eſt principium. omnes autem nerui aut de cere
bro procedunt aut de mediantibus cerebri id eſt de medullis ſpondilium.
tale mediuz fuit neceſſarium ne ſi immediate omnes a cerebro procederet
aut rumpendo leſionem incurrerent aut propter nimiam vie longitudinez
a principio ſenſus in actu ſenciedi et in potecia vegetandi tanq poſicione
non haberent Nerui ergo a cerebro procedentes ſut molliores.de micha
autem id eſt de medulla ſpinali ſunt duriores.ſed exeuntes a prora cereb
ſunt mobiliſſimi.qr ſenſum portant alijs.nam mollicies cito mutatur intra
ſenſibilitates.procedentes vero a puppi fuerunt duri vt motum poſſint pa
ti qr eni mollia veloci motu cito rumpuntur Neruorum autem a cerebro
exeuncium ſex ſunt paria quorum primum par progreditur ad oculos et
alia organa ſenſuum vt eis deferant ſenſum et motum.hi et alijs neruis p
cauiores et molliores et maiores ſunt.et ideo magis concaui vt amplior
ſpiritus pro eo ſenſibus adminiſtretur.ſunt et maiores ne eorum concaui
tate eorum ſubſtancia rumperetur et vt maior quantitas ſpirituum in eis
includeretur Fuerunt et molles vt in eis ſenſus velocius et expedicius p
ciſſiceret Hi nerui in egreſſione a cerebro ſunt molles et leues.ſed quanto
plus elongantur tanto duriores efficiuntur Secundum par neruorum in
cipit a poſteriori pte prior et illud par exit per quoddaz foramen vicinu
concauitati oculorum.et oculis motum tribuit.par terciuz incipit retro p
ſecundum et per ſedem capitis exiens a puppi cerebri in quatuor neruos
particulares.

ꝑticulares se diuidit et ꝑ diuersa loca reticulariter se diffūdit. quartū par post pari coniungitur sed ab eo diuisum post matrem piā dispergitur vt per ipsum sibi tactus prebeatur. quintum vero par in egressione sua in duos diuiditur neruos quorum vnus auricularium foramina intrat et ibi se dilatans auditum auribus administrat. alius ad maxillas per tympora se diffundens membrorum collateralium adiuuat actiones. sextum vero par a puppi videtur exire et ab vnoquoqꝫ hoꝝ trium iterum exeunt et ad motum sensus perficiendum inferius et superius vniformiter se diffundit Et adhuc preter ista paria exit a puppi par vnum et ex isto micha ortū sumit. hec lacertos lingue et gutturis se diffundit et eis motum et sensum ꝑbuit Preter neruos iā dictos omnes alij nerui corporis a cerebro quod egrediuntur scꝫ micha id est medulla spondilium mediante. In vniuerso vero dicuntur esse duo neruoꝝ paria et xxx. et vnū tm̄ impar et hi omnes multipliciter defendūtur et concathenacionibus corporis et membrorū miro nature artificio vndiqꝫ diuiduntur Hucusqꝫ const. li. ij. ca. x. ẜm Aris. li. iij. in locis ossium et multitudo neruoꝝ et neruus naturaliter in longum funditur et non in latum et ipse extendi tur extensione multa et in circuitu nerui est humiditas viscosa conseruans neruos et omne animal habēs sā guinem habet neruum et neruus prescisus non recrescit nec diuisus reconiungitur sicut vena que scꝫ inscisa d e facili reintegratur. dicit eciam idem li. xix. ꝙ maxima virtus animalium est in neruis et maxima in thauro qui quanto senior tanto durior et forcior et durior eius neruus est. vnde extēditur sicut corda Recollige igitur ex predictis et neruus a cerebro principium sumit et ab eo sensum et motum recipiens alijs sensū tribuit. partes corporis diuisas colligit et anectit in suo exitu molle. sed in fine d urum se ostendit in sua cōcauitate spiritum recipit et custodit sua flexibilitate ossa flexibilia flectit diuersas passiones in se recipit vt dicit constan. scꝫ inscissionem puncturam. contractionem. relaxacionem. opilacionem vt patet in pantegn̄. li. ix. ca. viij. et libro vndecimo. et cetera.

Capitulum sexagesimumprimum. de venis.

Vene sunt dicte eo ꝙ sunt vie natantis sanguinis atqꝫ riui ꝑ totum corpus diuisi quibus vniuersa membra rigantur et nutriūtur vt dicit ysido. Incipiunt autem vene ẜm Constanti. ab epate sicut arterie a corde nerui a cerebro Et fuerunt vene necessarie sicut vasa sanguinis vt sanguinem ab ipso epate ad membra tocius corporis nutrienda deferent Sunt autem vene necessarie nature tenerioris atqꝫ molloris q̄ȝ nerui ideo vt epatis nature vicine mutarent aliquātulum sanguinem ad se venientem. Sunt autem vene omnes ex vna tūica

facte

facte. non ex duabus sicut arterie Nam arterie spiritus recipiunt et custo
diunt Vene igitur exeuntes ab epate ab ipso veluD a matre nutrimentuz
sanguinis sugunt et sm vniuscuiusqz membri exigenciam ipsum distribu
unt Vnde per singulas partes corporis se diffundunt et miro quodam
nature ingenio sibi mutuo subseruiunt Inter alias autez patentes et occl
tas est vena que eciam vocatur arteria. que nature fuit necessarium vt ca
lorem naturalem a corde ad omnia alia membra deferret Sūt autem he
arterie ex duabus tunicis. vel pelliculis composite et sunt in forma similes
in substancia dissimiles Earum interiora sunt villosa quarum substancia ē
dura. et multo grossior qz sint exteriora. Extrinsecus autem sunt villose p
longitudinem quarum substancia est dura propter necessitatem mot' scz
dilacionis et constrictionis Nam dilatando seipsum a corde recipit et hoc
per villos longitudinis Constringendo autem se fumosam superfluitatez
expellit quod fit panniculis in latitudine villosis in quibus retinetur sp̄s
qui a corde trahitur vnde duriores sūt exterius omnibus alijs venis qd
fuit necessarium ne forte rumperentur Hee autem vene a corde incipiunt si
nistra concauitate Ex hac enim parte dicuntur due pulsatiue quaruz vna
interior panniculum habet mollem et hec vena pulsatilis vocatur que ne
cessaria fuit ideo vt multam quantitatem sanguinis et spiritus pulmoni
deferret et aerem exciperet quem admisceret singulis et eius feruorez tem
peraret Hec vena pulmonem intrat et ibi multiformiter diuiditur Altera
arteria est priore maior quam Aris. horren vocat Illa a corde ascendēdo
in duas ptes diuiditur Naz vna tendit sursum deferens sanguinem depu
ratum et spiritum visibilem ad cerebrum. vt inde spiritus animalis genēr
nutriatur et conseruetur Altera vero descendit inferius et hec dextrorsuz
et sinistrorsum multipliciter diuiditur Hucusqz const. li. ij. ca. xij. Recollige
igitur qꝫ vena est vehiculuz sanguinis vite animalis quatuor humores sā
guineos continens in se depuratos. quibus singule partes corporis nutri
untur Insuper vena concaua vt facilius sanguinem recipiat et sm nature
indigenciam vena ad venam sanguinem reducat et transfundat vena eci
am sanitatis et infirmitatis est nuncia Nam per arteriarum pulsum et ve
narum disposicionem de debilitate cordis siūe fortitudine a medico iudi
catur. vena eciam si corrupta fuerit corrupti sanguinis contentiua. tocius
corporis est corruptiua vt patet in leprosis quorum sanguis est corruptis
simus in venis a quibus membra nutriuntur sugendo. insanabilem otra
hunt et corruptam infirmitatem et corrupcionem Vena eciaz in brachio
leditur contrahitur et aperitur. vt ex eius lesione tocius corporis infirmi-
tas subleuetur. vene eciam nimis āguste carne vel pinguedine nimis presse
minus habent de sanguine et spiritu qz alie Et ideo in earum substancijs
calor.

calor naturalis deficit et vitalis spiritus minoratur et talia animalia mi
nus viuūt vt dicit constantinns. libro. vndecimo. cap. xvij. Aristotiles. au
tem dicit li. ij. vena inquit si fuerit abscisa vel inscisa crescit et recōiungitur
quod non facit neruus Item idem l i. vi. Quales sunt vene sub lingua ani
malis tales sunt in colore fetus eius. vnde dicit ꝙ oues habentes sub lin
gua venas albas habent fetus albos et econuerso Quere supra de proꝑ
etatibus lingue. et cetera.

Capitulum sexagesimum secundum. De carne.

Caro autem ſm Remigium a carne est dicta id ē putredine Est
enim caro vt dicit Greg. alterabilis et per consequens de facili
putribilis Et cuꝫ caro multiplex sit vt dicit Greg. qꝛ alia est ca
ro piscium alia volatilium vel volucrum. alia serpētum In hoc
humana caro optinet priuilegium. quia caro humana forme nobilissime
scꝫ racionali anime est coniuncta. ideo quod super omnia mirabilissimum
est in nouissimo tpe caro hominis caro dei est effecta. quando verbum ca
ro factum est et habitabit in nobis. qn̄ caro que erat ex cōdicione infima
ex assumpcione quidem a verbo suprema omnium est effecta vt dicit gre
Est autem caro ſm const. naturaliter calida et humida caloris naturalis
fomentum. ossium neruorum et lacertorum cooperimentum eorum defensi
o et frigiditatis eorum temperamentum cuius tres sunt species Quedaꝫ
enim pars muscul. neruis siue cordis est admixta et dicitur lacertus. Alia
ꝑs est inter durū et molle temperatū sicut cartillago. tercia pars est inter
hec glandulosa caro sola que maxime est in dorso et in gingiuis Caro au
tem q̄ue in coxaꝝ iacet parte exteriori. ossium super eam quiescencium est
quasi culcitra et necessarium fulcimentum Caro vero dorsi tam interiorqꝫ
exterior fuit necessaria duabus de causis Nam medullam spondilium scꝫ
nucham calefacit et concauitatem inter ossa replet et custodit neruos. ne
ascendentes et descendentes propter vie longitudinem disrumpantur ꝯ
tra aeris eciam extrinsecam lesionem dorsi maxime defensio est Caro ꝺo
inter dentes eoꝝ seruat radices. nutriens eas vt sint stabiles Caro autē
glādulosa est triplex. Quedam vero humectat vt caro mamillarum et glā
des sub lingua que generant saliuam. ne os et lingua maxime siccitate ni
mia in motu intro retardentur Alia vero pars nodosa et glandulosa. lo
ca replet vacua. et venarum ac neruorum fouet loca. et earum recipit suꝑ
flua que resudāt. tercia vero circumdat stomachum et intestina cui admis
centur neruorum et arteriarum quedam reticula motum et sensum interio
ribus deportancia vt illarum via non fuisset tuta vbi eis essent abstracta
hec glandulosa. vt nerui et arterie super eam suauius quiescerent et vt si

quid

quid eis dur occurreret. forte mollē locū ad quem resur gerent inuenirent
Hucusqz cst. li. ij. ca. xliij. Caro vero inter pinguedinē et maciem tempera
ta laudabilī est et sana precipue qñ corrupto sanguine non est intermixta
vel ab eodem generata vel nutrita. qr talis caro principiū est corrupcōis
sicut dicit Aris. li. iij. et cst. li. xi. ca. xvij. Dicit eciā Aris. li. xij. q̄ caro nimis ha
bundans impedit sp̄s opacōs Et ideo creacio capitis non fuit ex multa
carne vt esset melioris sensus et intellectus perfectioris Item idem li. j. Qñ
locus circa oculos est multe carnis maliciam designat disposicōis et astu
ciam et maliciam consuetudinis et male formacōis. i. defectum informati
ue v̄tutis Unā si fuerit caro vel massa carnea multa nimis et virtus infor
matiua debilis. monstruosas generat in corpe passiones. sicut dicit ibidē
li. xvi. vt ponit exemplum de muliere. que credidit se concepisse fetuz et tā
dem peperit horridum carnis frustum que a medicis mola dicit̄ ꝛc. p̄s eciā
corpis tenera est et mollis et ideo impaciens est laboris. vnde dicitur li. ij
q̄ pedes cameli sunt multe carnis sicut pedes vrsi. qua propter fiūt came
lo sotulares de corio fortes qñ debent laborare vt auferatur ab eis dolor
Nec eciam caro est sicut dicit idem li. xiij. primum instrumentuz sensus nec
est membrum conueniens carni. sed neruus qui est organum sensus intra
carnez Et ideo caro mortua vel presc̄isa nihil sentit. qr ex se non hʒ pricipi
um sēsus. sed ex neruo Quo corrupto vel ex toto opilato fit insēsibilis ip̄a
caro vt in paraliticis Omnes autem aues curui rostri et acuti vnguis vescuntur carne. similiter et fere et earum preda est caro. propter necessitatem
victus vt dicitur li. xiiij. Aues autē p̄de que sunt pauce carnis sunt aiose
et boni volatus et acuti visus. sicut ibidem dicitur Aues autem multe pin
guedinis sunt tardioris motus et volat⁹ et pinguiores et carnosiores sūt
in yeme q̄ȝ in estate. qr pori tunc clauduntur et humores in pinguedinem
et carnem condensantur. tum eciam racione quietis qr de loco ad locum
minus solito tunc mouentur sicut dicit ysaac in dietis.

Capitulum sexagesimumtercium. De pinguedine.

Pinguedo est res hūida sup pelliculas et loca neruosa colloca
ta vt dicit cst. Sanguis eñ subtilī et vnctuosus pinguedinē nō
congregat in locis calidis ex solis penetrabilibus. sed cum per
uenerit ad loca naturaliter frigida ibi congelatur tandem et in
pinguedinem conuertitur Quod fecit natura ex necessitate magna vt scȝ
nerui pellicule naturaliter sicce pinguedinis humiditate temparent̄ et diffi
cilius casu aliquo rumperent̄ et vt ex calore in pinguedine intercluso interi
ora ab exteriori frigiditate aeris munirent̄ vt dicit cst. li. ij. ca. xiiij et Aris.
li. ij. pinguedo ex sanguine indigesto in corporibus animalium generatur
et maxime.

et maxime ꝓpter puitatem mot⁹ Et quãto magis augmentat᷑ pinguedo tanto diminuitur sanguis. vnde in hominibus valde crassis est sanguis paucus Itē.li.xiiij.motus dissoluit pinguedinem.similiter et calor vnde in omnibus animalibus renuncul⁹ dexter minoris est pinguedinis ꝙ̃ sinister.⁊ ē alcior.q̄r in dextra pte calor naturalis forcior ē ꝙ̃ in sinistra et maioris ē motus.Pinguia vero corpa ſm ꝯst. et nimia adipe repleta pessima sũt et pessimis morbis approbata.q̄r naturalis calor in hmōi corpib⁹ sepius suffocatur et via spirituũ opilacione pinguedinis intercluditur et ad regnũ neruoꝝ et arteriaꝝ spũũ influencia denegatur Et dicit ibidem ꝙ oīa corpa pinguia ꝓpter supfluã hũoꝝ habundanciam in eis adunatam ꝓlixiorem incurrunt infirmitatem ad curam tardiorem Nam pondere pinguedinis pressa.ad nullum se mouent exerciciũ vt calor naturalis augeat᷑ et sic pinguedo congelata dissoluit᷑. vnde et calor naturalis deficit. et mors subitanea sequitur nisi forsã cicius occurrat᷑. vt dicit ꝯst.li.xi.ca.xvi Recollige igit᷑ ꝙ pinguedo vnctuositate sua est ignis nutritiua sua aerea leuitate rei superficiei penetratiua neruoꝝ et iuncturaꝝ mitigatiua.defensiua et relaxatiua.pellis siue corij remollitiua.poroꝝ inferioꝝ opilatiua. caloris naturalis conseruatiua.vacuitatis et concauitatis corporis repletiua rugarum cutis extensiua.venarum et arteriaꝝ corporis ꝯpssiua.actionũ anime sensus scʒ et rōis impeditiua. ꝯplementũ generacōis animaliũ tarditiua Dicitur eciam in aphoꝝ.ꝙ mulier nimis pinguis non concipit. si non marcessit.nec mirum.q̄r pinguedo viam matricis intercludit Est eciã pinguedo humectiua.de facili enim non siccat᷑ vnde dicit Aris.li.iij.ꝙ brodiũ animalis habundantis in pinguedine non coagulat᷑ sicut equi et porci Item omne animal habens pinguedinem non sepatum a carne est pauce pinguedinis in ventre et cum ventres erunt parue caro erit multe pinguedinis Item idem q̄d est ꝓpe pupillam oculi in omnibus animalib⁹ et multi sepi est pauci seminis siue sit mas siue femina et nō hʒ sepum animal hñs dentes in vtraqʒ mandibula vt dicitur ibidem.mox ãt qñ a corpe extrahitur in aere frigido coagulatur Est ãt ſm Bam pinguedo adeps et aruina Sed vt dicit ysi.aruina est pinguedo adherens cuti Adeps ē pinguedo intestina obuoluens et membra interius custodiens zirbus vocat᷑ pellicula cui adheret pinguedo illa q̃ a multis alluta dicitur. de his dicit᷑ versus Intus adeps.aruina foris. pinguedo fit vbis id est conuenienter pinguedo de omnibus dicitur..

Capitulum sexagesimumquartum.de cute.

Cutis est prima pars in superficie corporis animalis. et est sic vocata ſm ysido.eo ꝙ corpori superposita incisionez paciatur

Cutin.

Cutin eniȝ grece incisio dicitur latine: dicit̄ et pellis eo ꝙ exteriores repel
lit a corpe iniurias vētos scȝ et pluuias solis que ꝓferat molestias et ar
dores. pellis em̄ abstracta mox corium dr̄. corium āt diminutiue caro dici
tur eo ꝙ caro corio tegatur vt dicit ysi. Est igitur cutis exterior corpis su
pficies carnem et ossa circūplectens et omnia interiora muniens atqꝫ te
gens. et ꝫm variā membroꝝ necessitatē nunc se ↄtrahens nūc se extendēs
Est eciā ꝓ interioꝝ defensione varijs aeris passionib᷒ se exponens. Hȝ cu
tis naturalem tenuitatem vt dicit const. ne corpus nimis occupet. habȝ et
soliditatē vt facilius quod interius ē ↄtineat et exteriori lesioni obuiet et
resistat Est āt cutis mollior in hominib᷒ qꝫ in alijs animalib᷒ et hoc ꝓpter
bonitatē tact᷒ si em̄ foret dura et spissa sic teste conchilium nihil sentiret. si
pilosa sicut asinoꝝ piloꝝ massa sensū tact᷒ attenuaret. Vn̄ in vol. manuū
subtilior est substancialiter cutis supficies qꝫ in alijs ptib᷒ corpis vt cicius
ad tactum non mutaret̄ Est āt cutis tota porosa p̄cipue cutis capitis ꝓp
ter necessarium fumose supfluitatis expulsionem. per calorem enim pori a
periuntur et ea que inter cutem et carneȝ sunt superflua per vapores et su
dores expurgant̄ Cutis eciam hominis non in omnibus membris est eq̄
lis nam cutis facici est alijs tenuior et subtilior et hoc propter sēsus perfec
tionem et decoris ostēsionem. si enim fieret nimis grossa rubori sanguinis
puia non esset. si minus spissa opacionem sensuum qui vigent et facie non
conuenirent Sic autem coniungitur cutis cum suppositis ꝙ de facili exco
riari non p̄t et potissime in volis manuū et plantis pedū in quib᷒ adhēt
neruis cordis et lacertis vt dicit ↄst. dicit autem Aris. li. iij. ꝙ ꝫm colorem
corij variantur colores vnguium et solearum et piloꝝ in animalibus qꝛ si
nigra fuerit cutis et predicta erunt nigra et si alba. alba. et omne animal
habens sanguinem habet corium et corium abscisum caret sensu. et habet
hoc proprium corium ꝙ cum fuerit in aliquo loco carente carne nō recres
cit abscisuȝ nec consolidatur vt patet in prepucio et in extremis palpebra
rum Item li. xix. cutis in quibusdam animalibus est rara. in quibusdā spis
sa ꝫm dominium humoris grossi vel tenuis Unde et pili grossi generant̄
ex cute grossa et tenues ex tenui Item senectute cutis groscessit et indures
cit contrahitur et corrugatur apud senectutem propter defectum caloris
et consumpcionem humoris naturalis et tunc immutatur species Patitur
auteȝ cutis sicut et alia membra quandoqꝫ ex causa extrinseca sicut ex vul
nere discontinuacione. ex calore vel ex vstione caloris ex frigore pallorem
vel liuorem seu qualemcumqꝫ discolo racionem. quandoqꝫ ex causa intrin
seca sicut ex consumpcione humiditatis substancialis corrugacionem vt in
senibus. quandoqꝫ ex humoris infectione vt in morpheam et in lepraȝ pa
cientibus. nam natura materiam infectaȝ expellit ab interioribus vsqꝫ ad
cutem.

cutem que sub cute manens ipsam immutat et superinducit infectionem a
liquando. quandoqꝫ squamositatem. quandoqꝫ pruriginē et impetiginē
qñqꝫ cutis excoriacionem et multiplicem aliam passionem. Pelles āt ani
maliū infinitis vsibus hominū accomodant vt vestiture armature. scrip
ture. caligature et huiusmodi que longum esset enarrare et vix inuenitur
animal aliquod cuius pellicula alicui vsui hominum non sit apta. sed hec
dicta iam sufficiant et cetera.

Capitulum sexagesimumquintum. de pilis:

Pilus de pelle de qua exit est dictus vt dicit ysi. nascuntur autē
pili ex fumo calido et sicco vt dicit const. subtilitas enīꝫ fumi dū
egreditur per poros exteriori aere exsiccatur et dum mollicies
exterioris fumi aer exit. exeuntem et non se diuidentem exsiccat
et in naturam pili conuertit Sunt autem pili iuuamentum corporis parit̄
et ornamētū vt dic̄ cōst. li. ij. ⁊ vlt. dic̄ aris. li. iij. φ pili ñ crescūt nisi i corpib᷒
animalium genera ncium animalia Uariantur autem pili ſm varietatem
corij animalis in quo crescunt vt dicitur li xix. nam animalia grosse cutis
grossum habent pilum et hoc accidit propter multitudinem terrestris par
tis et viarum siue pororꝫ amplitudinem et cum cutis fuerit ōtinua et sissa
erunt pi li multum tenues et subtiles propter stricturam viarum et quādo
humor fumosus qui est in cute fuerit velocis siccitatis non erunt pili mag
ni neqꝫ longi et cum fuerint grossi et pingues erunt econtrario et propter
hoc elongantur capitis pili hominis valde qꝛ ille humor pinguis est nec
de facili desiccatur et ideo habitantes in regione humida humidaꝫ habē
tes complexionem leues habent pilos et molles sicut illi qui morantur in
tracia et econuerso. duros habent et crispos pilos qui calidam et siccam
inhabitāt regionē pͤsertim si consimilem habuerūt ōplexionem. nam ex ca
lore corrugantur et obuoluuntur sicut ibidem dicitur et efficiūtur pili cris
pi in nascendo de cute quia duas vias contrarias egrediūtur. pars eñ
terrestris fumi calidi et sicci egredientis mouetur inferius. ps autem cali
di mouetur superius et sic inuoluuntur pili et efficiuntur crispi et aliquan
do senescunt animalia habencia pilos indurescunt tunc pili plus q̄ꝫ prius
sicut indurant plume animalium et hoc propter paucitatem humoris Itē
ibidem dicitur cum castratur homo non crescunt in eo vlterius pili et hoc
propter paucitatē humoris et hoc est propter caloris et humoris in mē
bris principalibus diminucionem Item pili quandoqꝫ diuersificantur cā
extrinseca. nam vt dicitur ibidem xix. aque calide faciunt pilos albos. ni
gros frigide et causa illius est quia in aquis calidis est spiritus plus q̄ꝫ in
frigidis.

frigidis et ideo cum aer calefacit ex eo efficitur albedo sicut in spuma con
tingit videre. ista autez mutacio accidentaliter prouenit in pilis sicut in ca
pillis sed non semper ex aque frigide vel calide alteracione.

Capitulum sexagesimumsextum. De capillis.

Capilli dicuntur quasi capitis pili vt dicit ysi. ad hoc facti vt de
corem prestent et cerebrum aduersus frigus muniant et defen
dent capillature autem inscisio cesaries dicitur a cedendo Virū
enim tonderi decet et non mulierem Come autem sunt capilli n̄
scissi et est grecus sermo Nam comam tondere dicitur Crines autem ꝓpri
e mulierum sunt et dicuntur crines eo ꝙ vittis discriminent̄ et diuiduntur
vnde et discriminalia dicunt̄ vitte quibꝫ capilli diuisi recolliguntur. hucusꝫ
ysi. ſm ↄst. āt capillus ex fumo grosso et calido nascitur qui ex calidis ig
neis et intensiuis humoribus per poros capitis egredit̄ et ab aere extn̄se
co desiccatur et sic in substancia capilli conuertitur. h humore crescente cres
cunt capilli vtpote ab ipso generati et nutriti huius fumi materiam qui p
diderit capillos pdit et amittit ꝓ qualitate igitur fumi erunt et capilli qꝛ
si fumus niger et capilli nigri et si multus fuerit fumus multi erunt capilli
et si paucus pauci q̄ fumus si omnino defuerit pereunt penitus et capilli ꝛ
fit caluus cum vlterius non possunt recrescere vlterius non subueniunt me
dicine. si autem fumus talis non deficit sed illum pocius alius humor infi
cit aut impedit Caluicies non est ꝓprie sed infirmitas quedam specialis q̄
allopicia a medicis nuncupatur ex qua infirmitate corrupto capilloꝝ nu
trimento cadunt capilli et nudata pte capitis anterior capitis superficies
detrahatur Tales enim more vulpium qui ex calefactione imoderata pa
ciuntur. pilorum casum casualem piloꝝ fluxum paciūtur. allopes enim gre
ce vulpes dicitur latine. alias autez capilloꝝ passiones et causas quere in
fra in tractatu de infirmitate et de casu et viciis capillorum De canicie āt
et causa eius quere ibidem. quere eciam supra in tractatu de capite vbi ca
pilloꝝ inuenies disposicionem naturas et diuersitates et cōplexiones ſm
gal. haliꝫ et ypoc. tamē de canicie hic nota ꝙ ſm ↄst. et alios auctores ca
nicies accidit ex humoris nutrimentalis capilloꝝ nimia infrigidacōe nā
dominium fleumatis frigidi et humidi est caniciei generatiuum. ex fumo ei
albo et frigido albi efficiunt̄ tā pili qꝫ capilli Capilli aūt timpoꝝ ſm Aris.
cicius canescunt qꝫ alii crines ei hoc propter humoris paucitatez et ossiū
ibi existencium predominantem frigiditatem. canicies igitur vite et etatl.
designant maturitatem et extinctionem libidinis et viciorꝫ puerilium mor
tificacionem vite presentis et future instantis necessariam nouitatem. cal
uicies est priuacio capillorꝫ siue amissio ex defectu fumi humidi interiori

parte

pte capitis prouenients vt dicit constantinus Fit autem aliquando prop ter abstinenciam cibi et defectum fumi humidi qui est materia capillorum fm Aris. libro secundo vel tercio. capilli in frequenter coeuntibus et paulatim caluiciem inducunt et si ante iuuentutem fluxerunt iterum oriuntur. post iuuentutem vero fluentes iterum non recrescunt. Defluunt autem et deficiunt in parte anteriori capitis et tunc talis fluxus capillorum dicitur proprie caluicies. et solet accidere vel propter nimiam cutis raritatem et propter humorum paucitatem ab occipite non recedunt neq; caluescunt propter cutis spissitudinem et pororum densitatem et propter humoris ibi existentis viscositatem habent ex quo capilli habent vegetari vt dicit Galienus super amphorismos. Unde ibidem eciam dicitur q pueri et eciam mulieres non caluescunt et hoc propter habundanciaz humiditatis in capitibus eorum similiter nec castrati et hoc propter alteracionem sue complexionis et dominantem frigiditatis qualitatez que poros cutis capitis constringit et fumum coadunando euaporare non permittit Aliij tamen pili in mulieribus et in castratis defluunt. vt dicit Aristotiles. libro decimonono. Capilli ergo caput custodiunt. honestant. et defenpunt. q bus si caruerit homo. magis reputatur inhonestus. Accidit autem eciam iste defectus prope iuuentutem et maxime eciam circa senectutem ex causis supradictis. et cetera.

Explicit liber quintus.

Incipit liber sextus. De etatibus.

Dicto de proprietatibus parcium hominis in speciali restat dicere de proprietatibus eiusdē in speciali et generali scdm etatis varietatem et scdm sexus distinctionem et rerum naturalium ac contra naturam multi plicem diuersitatem. Ex istis enim omnibus diuerse hominis proprietates attenduntur. Sequitur capittulum primum.

Capittulum primum. de etate.

Etas igitur hominis scdm Remigium nichil enim aliud est nisi tenor virtutum naturalium scdm contrarios motus medians

vel qetez

vel quietem intermedium consideratus. qꝛ ꝺm ista homo preterit et moue
tur et nunqꝫ in eodem statu permanet. vel ꝺm ysi. etas est spaciuꝫ vite ani
malis a concepcione fetus incipiens. post seniumqꝫ deficiens seu desinēs
Sunt autem plures diuersitates etatis ꝺm ɔst. et ysi. Prima est infancia
dencium plantatiua scꝫ etas nouiter genita. que vſqꝫ ad septem durat mē
ses. que nimis est adhuc tenera mollis ⁊ fluida ac limosa. vnde continuis
indiget fomentis Infancia autem ꝓ vt est dencium plātatiua. vſqꝫ ad sep
tem extenditur annos Et dicitur infans quasi non fans. eo ꝙ fari non pt
neqꝫ exꝑmere sermonem: dentibus nondum bene ordinatis vt dicit ysid.
Cui succedit puericia que se extēdit vſqꝫ ad septenarium scd̄m scꝫ vſqꝫ ad
annos quatuordecim Est vero dicta a pubertate vel a pupilla. qꝛ adhuc
pueri sunt puri vt pupilla vt dicit ysi. Huic accedit adolescencia et hec ꝺꝫ
viaticum terminatur in tercio septenario in vicesimosecundo anno. ꝺm ysi
vero vſqꝫ ad quartum septenarium scꝫ vſqꝫ ad annum vicesimumoctauū
extenditur Medicus vero protendit hanc etatem vlterius vſqꝫ ad annūꝫ
tricesimum vel tricesimumquintum Dicitur hec etas adolescēcia. eo ꝙ ad
gignendum sit adulta vt dicit ysi. et ad retinēdū vigorem sit magis apta
In hac etate sunt membra adhuc mollia vt dicit ysi. et extensibilia Et iō
crescunt virtute caloris dominantis in eis vſqꝫ ad complementi ꝑfectōm
Huic adolescencie succedit iuuentus et hec inter omnes etates est media
et ideo fortissima. et protēditur ꝺm ysi. vſqꝫ ad annos xlv. vel vſqꝫ ad. l. in
quo finitur Est autem iuuentus a iuuando ɔ dicta Est enim iuuenis in tmi
no incrementi positus et ideo fortis ad iuuandum Huic succedit ꝺm ysi. se
necta que inter iuuētutem media est et senectutem que ab ysi. grauitas nū
cupatur Senioribꝰ enī cōtingit hec etas et maturis In hac etate est decli
nacio a iuuentute in senectutem Talibus āt nondū est senectus sed resistit
iuuentus vt dicit ysi. Huic succedit senectꝰ. ꝺm q̄sdā anno lxx. finit. ꝺm q̄s
dam āt nullo certo annoꝝ numero finit Sed pꝰ ꝑdcās etates q̄ntūcūqꝫ
vite supē. senectuti seu senio deputat Et ꝺm ysi. dicitur senectus a sensꝰ di
minucione eo ꝙ senes pre vetustate desipiant Dicunt enim phisici vt dicit
ysi. homines frigidi sanguinis stultos esse sicut prudentes esse in quibus
sanguis calidus dominatur. vnde et senes in quibus iam sanguis friget
et in quibus nondum calet. sapiunt minus. Senes siquidem delirant pre
nimia senectute. pueri propter lasciuiam et leuitatem quid agant ignorāt
vt dicit ysido. Vltima autem pars senectutis dicitur senium. sic autem di
citur. eo ꝙ sit terminus vite. etatis atqꝫ finis. Hec enim etas multa secuꝫ
affert incommoda et eciam commoda. bona. scilicet et mala. vt dicit
ysidorus. Bona siquidem quia enim nos a potentibus. et eciam a
tyrannis liberat. imponit eciam finem libidinis. frangit et impetum
viget.

viget sapiencia vt in multis et saniora dat consilia. terminus est miserie et felicitatis principium. recessus a periculo ac accessus ad brauium Perfectio in merito et disposicio ad perfectum Mala vero affert secū vt dicit ysi. q2 senium miserum est debilitate et tedio Subeunt enim morbi. tristisq3 senectus Nam duo sunt quibus minuūtur corporis vires sc3 morbus et senectus In senio autem calor naturalis extinguitur. deficit virtus regitiua et humor dissoluitur Deficit virtus et carnositas consumitur. contrahuntur nerui Cutis corrugatur et incuruatur corpore. perit species. et decor corporis adnullatur. et hec omnia in senio. senex ab omnibus vilipenditur ꝛ grauis et onerosus ab omnibus iudicatur. tussibus sputis et alijs passiōibus fatigatur. quousq3 resoluatur cinis in cinerem et puluis in puluerem reuertatur His enim spacijs temporis et etatis philosophi descripserunt humanam vitam in quibus mutatur et ad mortis terminum defluit continue Hucusque ysidorus. et cetera.

Capittulum secundum. de morte.

Mors dicta est eo q͛ sit amara vel a marte qui mortem fingit effi cere Est autē ꝯm ysi. triplex mors sc3. acerba. immatura. et merita Prima est infanciū. secunda iuuenū. tercia naturalis atq3 senum Omnis autem mortuus aut est funus aut cadauer. dicit͛ autem funus a funibus accensis. quos antiqui āte feretrum pauperis cera circumdantis deferebant Cadauer a cadendo est dictū. sc3 q2 mortu⁹ cadit et ꝓijcit͛ in sepulchꝛ. dicit͛ tūc defunct⁹ q2 vite officio tunc funct⁹ est. Dicit͛ et sepult⁹ q̄si seorsū puls⁹ q2 sub t͛ra tumulat͛ Hucusq3 ysi. li. xvi. ca. ij. Alias mortis ꝓpetates q̄re infra in fine illi⁹ vi. li. in fine de infirmitatib⁹.

Capittulum tercium. de dignitate hominis.

Post hec de ꝓprietatib⁹ hōis quo ad etatē infantilē dicendū ꝛ d͛ generacōe ei⁹ ꝑmo. q2 eius creacio ē tanto ceteris animalib⁹ excellencior q̄nto dignior non solū ꝯm mentem verumeciam ꝯm tempatissimā corpis complexionem. Dicit enim Aris. li. j. sicut frustum auri vel argenti se habet ad nummum monetatum sic omnes disposiciones alioꝝ ad hominem. vnde cum homo sit dignissima creaturaꝝ ingeniata est natura. homini conferre membra nobilia et diuersa. nobilioribus operacionibus et varijs conueniencia propter quod de eius creacione ꝯm corpus breuiter sunt dicenda.

Capittulum quartum. de creacione infantis.

Circa creacionem itaq3 infantis exigitur materia conueniens. locus.

locus expediens nature ministerium scilicet calor . veluд enim causa effi
ciens et sp̄s virtutem corpori influens atqꝫ regens Materia siquidem infā
tis est humor seminalis decisus per actū generacōis ex singulꝭ ptib⁹ vtꝰusqꝫ
pntis Primo materia in loco ɔcepcōis dispsa vi nature attractiua i cellul̄
matr̄cis recolligit̄ et p calorē opantē pit̄ ɔmiscet̄. qꝛ nisi ɔmixtio digesti sā
guinis vtriusqꝫ pntis fieret infantis creacio non posset fieri Nā materia
sanguinis a mare pcedens. spissa ē et calida Vnde p̄ nimia spissitudine se
non p̄t dilatare et ex supabundancia caloris materia destrueret̄ infantis
nisi ex sanguine mulieris contrarias q̄litates hn̄tis recipet tempamentū.
Hec materia in dextre ptis cellula adunata. in naturā cedit maris . In si
nistra vero cedit in naturā mulieris Et hec diuersitas accidit pter dn̄iū
caloris in pte dextra poci⁹ q̄ꝫ in sinistra et sic dicit Ga. et Cōst. et Aris. li. xv
Si fuerit virtus sanguinis in mare vincens. fetus patri assimilabitur et e
ɔuerso Et si fuerit eq̄l' in vtroqꝫ. ɔsimil' vtriqꝫ assimilabit̄ Hec materia vir
tute caloris excocta q̄dā pellicula tenuissima circūdat̄ intra quā instar lac
tis coagulat̄ et hec materia est pellicula embrionis q̄ ē theca et cooptoriū
vnde puer tegitur in vtero matris et hec cum puero nascente egredit̄ rup
tis tenaculis. q̄bus matricis villulis adherebat Si vero in aliquo casu in
vtero manserit post partū. mulier in periculo remanebit Materie ergo cō
cepte et vi retentiua coadunate transmittit natura sanguinem menstrualē
ex c⁹ calore et hūore. fetus ɔceptus fomētatur. huiusmodi autem fomento
ager humane natiuitatis irroratur Nam cum semen coagulatur. s̄m Ga.
et const. cum spiritu et calore naturali sit plenum per quasdam venas et ar
terias ex substancia seminis ortas et sanguini menstruali coniunctas. nut̄
mentum sibi attrahit et fomentū Et hoc fuit necessarium vt per venas ma
teria infantis nutriretur et per arterias spiritus ei attribueretur His duo
bus scilicet materie seminali et humori nutrimentali cooperatur calor na
turalis qui interclusus per vim informatiuam nititur formare membra
corporis infantilis Nam de essencia ipsius seminis format cerebrum ossa
cartillagines et pelliculas neruos et arterias De sanguine vero menstru
ali format natura epar et omnia membra carnosa quorum substancia ex
sanguine procreatur . Primo autem natura format principalia membra
scilicet cor cerebrum et epar que aliorum sunt fundamenta et hec in princi
pio quando sunt in massa sanguinis sibi vicinantur sed postea abinuicem
diuiduntur . De his tribus fundamentis alia tria nascuntur de cerebro
nerui et miche dorsi de corde arterie. de epate vero vene oriuntur . Hiis
quasi fundamentis factis . formauit natura ossa hec custodieucia . sicut
enim craneum ad defensionem cerebri et costas pectoris ad defensi
onem cordis . et costas lateris ad defensionem epatis . et sic similiter
de aliis

de aliis Post ista nascunt̃ alia mẽbra istis posteriora vt manꝰ pedes et consi milia Hec ãt non simul sed paulatim formant̃ ac successiue In fans em̃ q̃tu or dieb'ꝰ ɔcreat̃ Primꝰ ē cũ adhuc sit vicinus lacti. scd̃s est cũ iã semẽ san guini se ɔmiscet. tunc em̃ nondũ cor et cerebꝝ pfcẽ formãt̃. ꝫ sũtq̃dã massa sanguinea quẽ gradũ ypo. vocat fetũ. terciꝰ gradus cũ corde cerebro et e pate iam formatis Alia membra informia et indistincta sunt. vltimꝰ gradꝰ est ab ypo. infans vocatus Jã em̃ in corpe organizato et ad suscepcõ ãie disposito viuificat̃ et iã incipit se mouere et pedibꝰ calcitrare et si ē femina in sinistro latere plꝰ mouet̃ et si ē mascl'us plꝰ in dextro vt dicit Ga. In lacti. ãt gradu ē infans p sex dies. in gradu vero sanguinis p ix. in gradu vero masse carnee p xij. in q̃rto ãt añ plenã pfcõm p. xviij. vñ Sex in lacte dies ter sũt in sanguine terni Bis seni carnẽ. ter seni mẽbra figurãt A die ɔcep cõis vsqꝫ ad diẽ ɔplecõis et viuificacõis fetꝰ sũt dies xlvi. ita ꝙ pꝰ et vltiꝰ inclusiue teneãt̃ Ex quo patet ꝙ in q̃dragesimo sextovi uius et completus est fetus quantum ad effectum generacionis et ꝫm istum modum compu tat Augꝰ. edificacionem templi sub numero xlvi. annorum cui comperat perfectionem corporis ihesu xpristi super Jo. vi. et li. iiij. de trinitate cap. v. inter cetera interserit ista verba quadragesies sexies seni ducenti sunt et lxx. et vi. dies qui numerꝰ dieꝝ complet lx. menses et vi. dies et sequitur in e odem ca. natus autem dominus traditur viij. kalendas ianuarij A die er go concepci onis que traditur fuisse viij. kal̃. aprilis vsqꝫ ad viij. kal̃. ianu arij ducenti lxvi. dies reperiuntur computati qui senarium numerum qua dragesies sexies habent. quo numero templum est edificatum ꝛc. Const. in li. iij. ca. xxxiiij. dicitꝙ masculus qui in mense viij. est nasciturus xxx. diebus informatur et lxx. comple.ur. deinde subdit masculus x. mensium xlvi. for matur diebus et in lxxxx. completur. masculus vero ix. mensium informat̃ in xl. diebus et in lxxx. completur In eodem eciam loco describitur tempꝰ viuificacionis et complecionis sexus muliebris. sed de hoc supersedeo cã breuitatis. hoc solum attendendum ꝙ femina tardius formatur et com pletur q̃ꝫ masculus vt patet ibi et huiusmodi ibidem assignatur racio quia semen vnde nascitur masculus forcius ē et calidius et in calidiori loco col locatur q̃ꝫ semen vnde femina generatur. dicit eciam ibidem const. et gali. super amphoꝝ. dicit ypocras omnem infantem in octo mensibus motum habere quia si a deo fortis esset vt possit exire quoniam ad vitam conua lescit. si vero non exierit ipso motu debilitatur ita et patitur vt in sequen ti exiens mense nullatenus conualescat. si vero vsque ad nonum mensem vel saltem vsque ad principium decimi mensis natiuitas protrahatur roboratur et eciam sine periculo nascitur. vt dicit Constantinus. lib. pantegni. tercio. capittulo. tricesimoquarto.

Capitulum quintum

Capitulum quintum. de infante.

INfantulus igitur ex seminibus contrarias q̄litates hn̄tib' ge
neratur in dextero si mas. in sinistro autē latere si femina collo
catur sanguine menstruali in vtero nutritur et fomentatur. Ex cā
vili enim et materia infirma hō recipit a principio nutrimentū
v̄tute caloris natura cooperāte et dilatante singula membra paulatī 7
cē non subito informatur solus enī xp̄s subito fuit format' in vtero et distinc
tus qn̄ in vtero est conceptus vt dicit Aug'. anima subintrante vita p̄fun
ditur et sensu nature senciens circumdatōm pellicule ad ipsius rupturam
mouetur et c' motu maternus vterus cōcutitur et grauatur et opleta actōe
nature circa infantuli creacōm si p̄tus sit salubris viij. vel ix. vel x. mēse ad
exitum de vtero nititur et conatur. exiens vero secundina circūdatur in cui'
exitu vterus maternus dolore nimio fatigatur et hoc accidit qn̄ p̄tus ni
mis p̄pe anticipatur. deinde ad aerem nimis frigidum vel nimis calidum
veniens calamitati et miserie exponitur qđ est iuuatus clamor aptissime at
testatur caro infantuli recenter nati fluida est et tenella. et ideo necessaria
sunt ei varia remedia 7 fomenta et sicut dicit const. li. iij. ca. xxij. infantes in
quit vterum exeuntes in rosis cum sale tritis inuoluantur e in eoꝝ mēbra
confortentur et a viscosa humiditate liberentur. deinde palatum et gingi
ue cum digito felle vncto fricentur vt interiora oris mundificentur et con
fortentur vt dulcedine et acumine mellis appetitus infantuli p̄uocetur. fre
quenter balneentur cum oleo mirtino aut rosaceo vngantur. omnia eorū
membra fricentur. precipue masculorum quorū membra debent esse p̄p
ter exerciciū duriora. sompnus eis semper in loco obscuro prouocetur vt
lumen ipsorum coadunetur. lucidus enim locus nimis visum dispergit. et
tenellos ad huc oculos ledit et sepius luscos facit. et ideo non sunt nimis
lucido aeri exponendi ne spiritus visibilis disgregetur. super omnia cauē
dum est ne malo lacte corrupto nutrimento nutriantur quia ex viscoso la
tere nutricis pessimas solent incutere passiones. sicut oris vlceracionem
vomitum. febrem. spasmum ventris solucionem et huiusmodi. nec est dan
da infantulis medicina cum egrotant sed nutrix in medicina et in conue
nienti dieta procurauda est vt sic infantis defectum suppleat virtus gerule
nutricis sicut ibidem dicit constan. ex bona autem disposicione lactis nu
trimentalis bona fit consistencia prolis et econuerso. et ex corrupcione sā
guinis nutricis necessario leditur corpusculum pueri vel infantis et hoc
propter puerilis nature molliciē et propter facilem nutrimenti lactei con
uertibilitatē vn̄ mēbra infātilia p̄pt̄ sui tenerituditnē ad duersaꝝ figuraꝝ
susceptōē hn̄t fluxibilitatē. et iō fascijs 7 alijs ligamib' congruis infantilia
membra.

membra sunt liganda ne torta efficiantur seu aliq̃z incurrant difformitatē quere li.v.de vmbilico Item q2 infantuli multū accipiunt nutrimenti somp no multo indigent vt calor naturalis ad interiora reuocetur et ad nutrimē tū ipsorꝫ digēndū celebretur et iō ex nature instinctu nutrices solent infātu los in cunabilis positos hincinde mouēdo impellere ex motu temperato calor confortetur et sompnus mulcebris per fumositatum resolucōꝫ in ifā tis cerebro prouocetur Solet et cantus adhiberi vt sensus infantuli ex vo cis dulcedine delectent᷑. ad hoc dicit Aris.li.ij.ꝙ infantulis habundat cere brum et ꝭm q̃ntitatē sui corporis est valde magnum. Unde superior ps corpis infantul᷒ est maior et ponderosior alijs partibus et ideo infans in principio sui motus ambulat sup pedes et super manus. deiñ ꝯo erigit su um corpus paulatim quia pars āterior diminuitur et per oñs leuior red ditur. pars vero inferior crescit p oñs grauior efficitur. etas ergo infātis terminum habet inchoacione etatis puerilis.

Capitulum sextum. de puero.

Puer a puritate est dcs vt dic ysi. tūc em̄ puer ꝓprie dr qñ ablac tatus a lacte et sepatur ab vbere doli efficitur capax et iō disci pline susceptibilis repit᷑ et tunc sub tutoribus positus cogit᷑ sub esse discipline Est autem etas puerilis calide et humide oplexi onis in q̃b᷒ motus veneri propter viarum angustiam non inualescunt vsq̃ ad annum pubertatis perducantur. et ideo a puritate naturalis innocen cie pueri nuncupantur vt dicit ysi. Sunt igitur pueri carne molles corpe flexibiles. ad motum abiles atq̃z leues. animo dociles sine cura et sollicitu dine et tutam vitam ducentes sola iocosa appreciantes. nullum periculuꝫ magis q̃z ictum virge formidantes. plus pomum q̃z aurum diligentes pu bertatis tempore nuditatem detegere verecundiam non habentes. laudē quando laudentur sicut nec vituperium quando vituperantur ab aliquo repntantes propter mobilitatem caloris et carnis et humoris de facili irascuntur et de facili placantur. propter corporis teneritudinem de facili leduntur et labores difficilime paciuntur. ex motu calidi hūoris in eis do minantis mobiles et instabiles efficiuntur propter fortem calorem multū appetunt cibi. vnde propter nutrimenti superfluitatem de facili ad infirmi tates varias disponuntur. a corruptis parentibus geniti corrupcionem᷑ trahere dinoscūtur vt patet in filijs leprosorum et podagrorum qui ex cor rupto humore parentum lepra et podogra sepins inficiuntur per vocem et votum pueri ab adultis dinoscuntur. vnde Aris. in li.iij. in pueris vox ñ alteratur ante motum ad libidinem. quando enim vox in pueris muta tur signū ē pubertatis et tunc ad generandum abiles inueniuntur. Item

puuli pueri sepius malos habent mores. sola enim presencia cogitāt et de futuris nihil penit⁹ curāt. ludos et vanitates amāt. lucris et vtilitatib⁹ intendere recusant. minima maxima reputant. ⁊ econuerso maxima modica vel nulla putant. sibi noxia et contraria desiderant. et ymaginem pueri pl⁹ q̄ʒ viri apprecient plus de amissione pomi vel piri q̄ʒ de amissione patrimonij plangunt et plorant et beneficium acceptum non reuocant ad memoriam. omnia que vident appetunt et affectant et voce et manu pariter ea rogant. puerorum sibi consilium colloquia et consimilia amant. senum vero consorcia fugiunt et declinant. nullum secretum celant. sed quicquid vidēt vel audiunt recitant et reuelant. subito rident. subito plorant. continue clamant et garriunt et cachinnant. vix silent quando dormiunt vel dormitāt loti a sordibus iterum se coinquinant et inmundant. quando a matre lauantur vel pectinantur recalcitrant pro viribus et repugnant. solum ea q̄ ventris sunt cogitant ymmo ꝓprij ventris mensuram ignorant. semper comedere semper bibere desiderant et laborant. vix de lecto surgēt et subito cibum petunt. et cetera. Sequitur aliud capittulum.

Capittulum septimum. de puella.

Puella dicitur quasi pura. vt pupilla vt dicit ysi. sup omnia enī que diliguntur in puella maxime diligitur pudicicia Sūt autē puelle considerande q2 ꝫm cōplexiōm sunt calide humide et tenelle. ꝫm corporis disposicionem graciles et fluxibiles atq3 pulchre. ꝫm mentis affectionem verecunde timide ⁊ iocunde. quo ad exteriorem composicionem moribus disciplinate. in sermonibus caute ⁊ tacite. in vestibus delicate. nam vt dicit Seneca. vestis decencia pudicas decet ⁊c. Est autem puella nomen etatis integritatis et eciā honestatis vt dic ysi. nam virgines puellas vsualiter appellamus Dicitur autem virgo ab etate viridiori sicut et virga. vł dicitur virgo ab incorrupcione quasi verago quia veram ignorat femineam passionem vt dicit ysi. li. xi. ca. ij. Omnis autem femina vt dicit Aris. habet generaliter fluxibiliorem capillum et molliorem q̄ʒ vir et ceruicem longiorem color muliebris generaliter est magis candidus et vultus letus. mollis. seren⁹ blandus. ab humeris vsq3 ad vmbilicum habens corpus magis angustum. ab vmbilico vsq3 ad genua et eciam ad pedum infima magis prolixum. manus et omnium membrorū extremitates habens fluxibiliores et subtiliores. vox tenuis. sermo volubilis et facilis. incessus breuis passibus breuib⁹ et curtatis animus insolers ad iracundiam pronus. tenax odij misericors inuidus. laboris impaciēs docilis subdolus amarus in libidinem preceps Unde Aris. li. viij. femine inquit sunt omnibus generibus animalium debiliores maribus preter

vrsam

vrsam et leopardam qr forciores maribus reputantur et audaciores in alijs autem animalibus non femine sunt leuiores ad instruendum et astuciores et molliores et sunt magis sollicite circa fetum nutriendum Et mulier qr est maioris pietatis q̄ʒ vir eijcit cicius lacrimas et magis est inuida et magis diligit. et malicia anime magis est in muliere q̄ʒ in viro. et est debilis speciei et est magis mendax et inuerecunda et maioris segniciei q̄ʒ vir et tardioris motus vt dicit Aristotiles libro octauo .

Capittulum octauum . de matre :

MAter ſm ysi. dicitur eo q̄ fetui nutriendo mammā porrigit sollicita est mater circa fetum. fetus enim in vtero existens sanguine nutritur. sed eo nascente. natura mandat sanguinem illū ad vbera vt mutetur in lac ad puerum nutriendum Unde infantulus materno lacte nutritur laudabilius q̄ʒ alio Concipit autem mater cū voluptate. sed cum angustia parturit et dolore fetum suum tenerrime diligit. amplectitur osculatur sollicite nutrit et fouet Itē mater postq̄ʒ impregnata fuerit sanguinē menstrualē non emittit. qr vt dicit Aris. in nutrimētū transit creature Ex conceptu masculi pueri minus grauatur mater et ideo pulchrioris est coloris et mundioris et eciam motus leuioris q̄ʒ ex conceptu femin[illegible]o vt dicit Aris. et Aug⁹. q̄nto temp⁹ pl⁹ appinquat ꝑtui tāto mater plus affligitur et ex motu ipsi⁹ fetus plus fatigatur Signū āt ipregnacionis ſm aris. et eč ſm gal'. sup amphoꝝ. postq̄ʒ impregnate fuerint ipse matres res diuersimodas desiderant. colores mutant. sub ocul' liuescūt vbera turgescunt. vterus paulatim intumescit ex magnitudine fetus matricem extendentis. nauseam et vomitum sepius paciuntur. graues et laboris impacientes efficiunt. in pariendo pre dolore clamare ɔpelluntur leuiter piclitant. p̄cipue iuuenes q̄ꝝ membra sunt exilia atq̄ʒ stricta. q̄nto aūt mat ꝑ puero dolores patiȓ grauiores tanto pl⁹ natum pueꝝ diligit et diligentius nutrit atq̄ʒ instruit Impedimenta vero matris in ɔcipiēdo. in fouendo q̄re sup̄ li. v. vbi tangitur de matrice et mamilla et infra eodem vbi tangitur de aborsu et de causis aborciendi . et cetera .

Capittulum nonum . de filia :

FIlia sicut et filius a fouendo est dicta eo q̄ mater eam fouet et ei naturā fouendi alios derelinquit Nā eandē ɔcipiendi ꝟtutē quā mr̄ a ꝑntib⁹ accipit sue filie quantū ad generacōis semē derelinquit Tāto āt filia matri est carior q̄nto eidem in sex⁹ discrecione est similior . Filie autem conueniunt hedem proprietates que dicunt de puella Quere supra libro eodem capittulo proximo . et cetera.

Caplm decimuʒ

Capitulum decimum. De nutrice.

Nutrix a nutriendo est dicta eo q ad fetus nutrimentum sit ac
cōmodata Nutrix vt dicit ysi. supplet in nutriendo puuluz vicē
matris. congaudet puero gaudenti. et compatitur puero paci
enti. subleuat puerum cadentem. lactat paruulum plorantem
deosculatur puerum tacentem. ligat et conligat paruulū se diffundentem
abluit et mundificat puulum se sordidantem. pascit puer digito se renitē
tem ad loquendum instruit puer nescientez. balbucit nutrix et quasi fran
git linguā vt sic facilius instruat loquentez Medicina vtitur vt ad ydonei
tatem perducat puerum egrotantem Nunc manibus nunc genibus rele
uat et subleuat puerum vagientem cibuz primo masticat et masticādo pu
ero edentulo preparat vt facilius transgluciat cibum et sic reficit puerum
esurientem Sibilis et cantilenis demulcet puer dormientem. fascijs et lin
theolis constringit membra puerilia et rectificat ea ne aliquaz contrahat
puulus curuitatez ipm deformantem. balneis et vnguētis refouet paruu
li carnem. Quere supra eodem de infantulo et cetera.

Capitulum vndecimum. De obstetrice.

Obstetrix autem dicitur mulier. q hz artem iuuandi mulierez piē
tē vt facilius pariat et infantulus ptus tpe periculū non incur
rat Hec quibusdam vnguentis et fomentis delinire solet vter
parientis vt minori difficultate et dolore. fetus de vtero adduca
tur Hec eciā puulū nascentē de vtero suscipit et ipsius vmbilicū longitudine
qtuor digitor circūnodat sanguinem puuli aq diluit. sale et melle ad de
siccacionem humoris et membrorum confortacionem delinit membra pā
niculis inuoluit Quere supra libro quinto de vmbilico et cetera.

Capitulum duodecimum. De ancilla.

Ancilla est famula vxoris obsequio deputata hec laboriosis et vi
liorib' officijs deputatur. grossiorib' cibis reficitur. viliorib' pā
nis induitur. seruitutis iugo premitur. si filium conceperit p' ser
uus q3 natus redditur et ab vtero seruituti mancipat. Ancilla
eciaz si seruilis fuerit condicionis pro libitu nubere nō pmittitur. et q secū
ɔtrahit si pmo liber fuerit seruus efficitur post contractū pecunia vendit
et emit sicut pecus Ancilla sicut et seruus pter ingratitudinis viciū reuo
cat post mariti amissionem ɔuicijs afficitur virgis et verberibus atteri
tur varijs et contrarijs vexacionib' et angarijs opprimit respirare int mi
serias vix permittit Nō inter miserias miserabilior ē ɔdicio seruitutis vt

dicit

dicit Rabanus exp onendo illud verbū Jere. ix. Seruietis dñs alienis q̄ noc
te et die requiem non dabunt vobis ꝛc. Est āt ꝓpriū ancillaꝝ et seruiliū ꝑ
sonaꝝ vt dicit Raban⁹ ɔtra suas dñas vel dños insolescere Et qñ met⁹
eos non repͥmit ɔtra supboꝝ imperiū tumido animo superbire vt pꝫ in
egipciaca ancilla sare q̄ videns se concepisse ɔtempsit dñam suā Gen̄. xvi
nec ad coꝛ reuersa est hec ancilla nisi qñ a dña sua fuit exposita ad flagel
la vñ ɔsequit̄ ibi Affligente eā sara dña sua ꝛc. Seruiles enim personas ꝛ
a ͨcillares timoꝛ humiliat et depͥmit. q̄s benign⁹ amoꝛ in supbie ɔtēptum
aliquociens eleuat et extollit vt dꝛ ibidē Scͥptū ē. q̄ delicate nut̄t suū suū
in fine inueniet eū ɔtūacē Quere infra eodem de seruo nequam.

Capitulum tredecimum. de masculo:

Mascul⁹ a mare diminutiue ē dc̄s q̄ in ōni genere animaliū q̄ ad
sex⁹ dignitatem optinet principatū vt dicit ysi. Maioꝛ em̄ mas/
cul⁹ femina q̄ ad ɔplexionem q̄ ad opacōm et q̄ ad sens⁹ discre
cōm et q̄ ad ptātē et dñacōm Quo ad ɔplexionē pꝫ ꝙ vir siue
mascul⁹ respectu femine calidus est et siccus. ipsa vero econuerso In mascu
lo vigent ꝟtutes formales et actiue. in femina vero materiales et passiue.
vnde dicit Aris. li. xv. ꝙ vir se hꝫ ad modū forme. mulier ꝑ modū paciētis
Itē ꝑualet mascl's q̄ ad naturalē opacōm. qꝛ naturał opacio pl⁹ viget in
masculo generaliter q̄ꝫ in femina. in eo em̄ maioꝛ ē ꝟtus et iō vir a virium
eminencia ē dict⁹. vt dicit ysi. Nerui em̄ viroꝝ et lacerti maioꝛi roboꝛe sūt
fundati et ideo forcioꝛib⁹ actionib⁹ erunt apti Ossa enim masculoꝝ sūt foꝛ
cioꝛa et ideo forcioꝛib⁹ actionib⁹ erunt apti Ossa enim masculoꝝ sūt forcio
ra grossioꝛa et in iūcturis solidioꝛa et iō ad oīa forcioꝛa opa naturaliter
sunt forciores In mascul'ec̄ ſm ɔst. sunt coꝛda amplioꝛa et maioꝛa et ideo
ad recepcionem habundancie maioꝛis spiritus et sanguinis sunt abilioꝛa
et ideo propter habundanciam spirituum et calidi sanguinis audacioꝛ ē
naturaliter mens viri q̄ꝫ mulieris in qua cā est contraria ꝓpter caloꝛis foꝛ
titudinem et ɔplexionis sicce vigoꝛē. nullo viro accidit passio menstrualis
sicut mulierib⁹ accidere ɔsueuit Quicq̄d in masculoꝝ coꝛpib⁹ superfluitatis
gignit̄ aut ꝑ intensū caloꝛē consumitur aut in pilos resoluitur aut ꝑ exerci
cium euacuatur Item distat condicio viri et mulieris in sensus discrecōe
In omni enim genere animalium masculus in precauendis insidijs et in fu
giendis nociuis sollicioꝛē hꝫ animū feminis et prudencioꝛē vt dic̄ Aris. li.
v. vnde vir p̄cedit feminā ec̄ rōe intellect⁹ atq̄ꝫ ꝑspicuitate vt dicit Aug. qui
prefert virū mulieri ſm apl'm in ymaginis diuine similitudine et dignita
te et ex ista dignitate precedit masculus in auctoꝛitate et potestate Aucto
ritas enim docendi et presidendi viris ɔcedit̄. feminis vero ɔsuetudinalit̄
denegat̄

denegatur vt dicit apls.i.corp.vi. Mulierem in ecclesia docere non permit
to Scriptum est Sub viri potestate eris et ipse dominabitur tui Gen.iij.
Sunt igitur feminis calidiores et sicciores. mulierum zelatores vnde et a
nimalia pugnant pro vxoribus suis vt dicit Aris. Sũt eciam corporis du
rioris et hispidioris vocis grossioris aspectus forcioris. in omni genere
animalium excepta vacca c⁹ vox est grossior vt dicit Aris.li iiij. Sunt enim
omnes masculi in omni genere animalium plurium dencium q̃ȝ femine et
maiori indigent cibo et corporis nutrimento ꝓpter habundantem forti/
tudinem caloris dominantis in masculis humiditatem cibi de facili con
sumentis vt dicit Aris. libro tercio.

Capittulum decimumquartum . de viro:

Vir a virtute virium est dictus ſm ysi. Nam in virib⁹ vir mulierẽ
ꝑexcellit Caput enim mulieris est vir vt. dicit ap⁹. vnde. tenetur
regere vxorem suam sicut caput tocius corporis curam gerit.
Hic maritus quasi matrẽ tuens ẽ dictus Nam vxoris sue q̃ mr̃
est filiorꝝ curã suscipit et tutelam hic a spondendo. i. obligando et ꝓmittẽ
do sponsus dr̃ Nã in ꝯtractu ꝯiugali fide intermedia se obligat vt indiui
duã cũ vxore vite ꝯsuetudinem teneat vt debitũ ei reddat et fidẽ thori si
bi custodiat et eam pro altera non dimittat. Tantus ãt est amor viri ad
vxorẽ vt ipsius cã quelibet pericula subeat amorẽ ei⁹ amori matris prefe
rat et vt ꝑ eius cohabitacione patrem et matrem et patriam derelinq̃t sic
dicit dñs. ꝓter hoc relinquit hõ prẽm et mrẽm suã et adherebit vxori sue.
Hic sponsus ante sponsalia muneribus et donis ad sui amoris amplexũ
sponsam allicit. lr̃is et nuncijs votũ suũ circa ipam exꝓmit. multa largit᷑ ⁊
plurima repromittit vt ei placeat. ludis et spectaculis se exponit. frequẽtat
tyrocinia. robis et mutatorijs se ornat et ꝯponit Quicq̃d eciam rogat͛ da
re vel facere pro eius amore ꝑ viribus statim facit nulli denegat. aliquid
q̃ sub nomine sponse rem aliquam sibi fieri petit Blande eam alloquitur ⁊
blando vultu ac ardenti oculo eam facie ad faciẽ intuetur Tãdẽ in eadẽ
finaliter consenciens consensum suum coram parentibus verbis exprimit
et anulo eam subarrãtẽ in ꝯiugẽ eam ducit et in signũ ratificacõis ꝯiugij
sã ꝯtracti dona et dotalicia ei impendere et sub carte vel cirographi testi
monio ꝯcedere ꝯsueuit. festa et coniugia nupcialia celebrat. munera adue
nientib⁹ donat. choreis cãtilenis et instrumentis musicalib⁹ p̃ntes letificat
et exhilerat. his ꝯpletis sponsã introducit et ad secreta thalami recipit ⁊
admittit. sociam mense et thori eam statuit. eam dominã pecunie sue et fa
milie facit. deinde non minus vxoris sue q̃ȝ suipsius causam vel eciam cu
ram gerit ex amore et eciam zelo ipsam corrigit et eciam custodiam

circa

circa eam adhibet et apponit .gestus et affatus p̄iter et aspc̄s vxoris sue considerat.ingressus et regressus eius scrutinat atq3 pensat Viro autem bonam mulierem habente nullus est felicior q̄ vero h3 vxore 3clamorosā malam.rixosam.ebriosam.luxuriosam.multiuolam.sibi otrariam sūptuosam.curiosam.inuidiosam.desiderosam.tediosam.vagam.amaram.suspiciosam.odiosam.nullus tali viro miserabilior est et infelicior hec ōnia et supⁱposita tāgit Fulgē.in sermone q̄dā de nupcijs in cana galilee Unde cōpat xp̄m sponso ecclesiā sponse bone.sinagogā vero spōse male et adulte In sponsa āt et vxore bona exiguntur iste odicōs sc3 vt sit frequēs et deuota q̄ ad dei ministerium.humilis et subdita q̄ ad obsequiū mariti affabilis et benigna q̄ ad domesticos.liberalis et larga quātū ad extraneos misericors et benigna q̄ ad miseros.māsueta et pacifica quo ad vicinos circūspecta et prudens in precauendis.fortis et paciens in sustinendis.sedula et diligens in agendis.modesta in habitu.et sobria in motu.cauta i affatu.pudica in aspectu.honesta in gestu.matura in incessu.verecunda in publico.iocunda cum marito.continens in occulto .Talis vxor est laude digna q̄ plus compositis moribus q̄3 tortis crinibus.plus v̄tutibꝰ q̄3 pulchris vestibus studet placere viro suo.que plus causa prolis q̄3 causa libidinis in bonis matrimonijs conuersatur que ex coniugio pocius habere filios gracie q̄3 nature delectatur.et hec de vxore bona nunc sufficiant.

Capitulum decimumquintum .de patre.

Pater est principiū generacionis.naturaliter enim desiderat pater suam speciem multiplicare in filijs vt naturam quam nō p̄t seruare in se custodiat in sua prole vt dicit const.et ideo ad filioꝝ generacōm de sua substancia per generacionis officium diuidit et transfundit et tamen propter hanc delectacionem nature sue diminucionem non recipit.generat aūt filium sibi similez in specie et eē in effigie maxime qñ virtus in semine patris vincit virtutem in semine matris vt dicit Aris.li.viij.et ideo pater circa filioꝝ ꝓcreacionez sollicitus existit et naturaliter fetum suū diligit intantū vt eciam nutrimentū sibi subtrahat vt nutriat fetū suum et hoc generaliter est verum in omni genere animalium exceptis paucis in quibꝰ natura degenerat et ideo non multum sollicitant circa fetus suos a se eos eijciunt sicut dicit Aris.li.vi.de aquila que eijcit et alis et rostro et vnguibus eos fugat.Hō āt pueꝝ suū siue fetū diligit et nutrit.ablactatum suum omensalem facit filiuz et in iuuentute verbis erudit et verberibus corrigere non desistit sub custodia tutoꝝ ip̄m constituit. et ne p̄suāt vultū hilarem filio non ostendit.Filium sibi similem magis diligit et in ip̄m oculū osueuit figere.ꝭm etatē et ꝓmogeniture dignitatē vestes et

ciborum

ciboꝝ porciones filijs suis diuidit pro filijs in adquirere et hereditatem
augere non desistit. adquisitam extollit et occultam filijs heredibus dere
linquit Pater vero qui a pascendo est dictus qui pascit filios in eoꝝ iuuē
tute. in senectute a filijs pascitur sicut ē videre in auibus coruini generis
nam iuuenes pascunt senes sicut dicit Aris. quando pre senio non possūt
adquirere victū suum et ideo vite longioris promissio honorancium paren
tes et sustentancium est remuneracio spiritualis vt dicit Amb. Scriptum
est enim Honora patrem et matrem tuam vt sis longeuus super terram.
Exo. xx. Ecci. iij. qui honorat patrem vita viuet longiore Unde dicit glo
sa ꝙ honorare parentes est primum mādatum in promissione et per oīs
magnum est mandatum in remuneracione et eius transgressio maxima ē
in punicione Unde patris maledictio nocet filijs vt pꝫ in chaim qui ꝓ
ter paternam offensam penam meruit seruitutis Geñ. ix. Est ita qꝫ pater
filijs honorandus sustentandus supportandus letificandus et defensādꝰ
magnificandus et laudandus exaudiendus et imitandus vt dicit glosa
ibi si filij abrahe estis opera abrahe facite filius ex parentum substancia
originem ducit et ab eis fomentum recipit et sine parentum adiutorio ne
qꝫ proficit neqꝫ viuit quanto plus a patre diligitur tanto ab eo diligen
cius instruitur frequencius ceditur et sub discipline custodia alcius custo
ditur. et cum a patre maxime diligatur diligi non videtur quia verbis et
verberibus ne insolescat sepius lacessitur. affectuosius quidem a patre
diligitur quanto sua effigies in filio similior et expressior inuenitur. pater
na quoque facies confunditur. quando aliquid turpe de filijs subaudi
ditur paternus animus grauiter offenditur quando aliqua contumax re
bellio in filijs presentatur. circa filiorum autem educacionem maxima pa
rentum cura diligitur et ob spem posteritatis filijs hereditas custoditur
propter paternam offensam et contemptum sepe ꝯm leges exhereditacio
nis pena filijs percutitur et punitur nulla prorsus maior est ingratitudo
qꝫ peruersorum filiorum quando ꝯm acceptum beneficium a parentibus
eis non succurritur nec a filijs necessitatis tempore subuenitur pro hono
rificencia parentuꝫ filijs sepe impenditur honor et largitur primogenito
filio deberi maior hereditatis porcio a legibus diffinit̄ ꝫ ꝓpt̄ patris iniu
riam illius primogeniture aliquādo primogenito tollitur et alius qui dig
nior est primogeniture titulo inuestitur. sicut autem dicit Jeronimus. su
per glosam. Genesis. quadragesimonono. Ruben primogenitus meus
et cetera. tu inquit iuxta ordinem natiuitatis tue hereditatem quam iure
primogeniture habere debuisti regnum scilicet et eciam sacerdocium per
didisti et cetera. Filij igitur qui per naturam deberent esse sicut paren
tes nobiles. diuites et eciam liberi. per culpam enim efficiuntur viles.
pauperes.

pauperes atq3 serui. Quere supra de malo seruo.

Capittulum decimumsextum. de seruo

Eruus s͡m ysi͡o. a seruando est dictus nam quondam quidaz captiui seruabantur vel vt capite plecterentur. vel vt precio redimerentur Vel a seruiendo sunt dicti eo q͡ vilioribus officijs. que dominis non conueniunt nec filijs mancipatur Seruorū triplex est genus vt dicit ysi͡o. quidam enim sunt vernaculi siue originarij scilicet qui in seruitute sunt nati et tales multis penis legalibus subijciunt quia sua vendere vel alienare non possunt nec contrahentur dignitatis officium assumere. nec eciam testimonium perhibere nisi dominorum suorum voluntate Vn͡ sine infamia existētes sepe infamie pena puniunt Alij sunt serui empticij qui a barbaris vel hostibus capti vel empti iugo seruitutis sunt oppressi. tercij conducticij qui non ex necessitate sed voluntate s͡uiunt ob spem lucri et hi proprie famuli a famulando sunt dicti idest obsequendo vt dicit ysidorus. Sunt itaq3 multe viles condiciones seruorum malorum de quibus supra dictum est in tractatu de ancilla. Quere eniz ibi. et cetera. Sequitur aliud capittulum.

Capittuluz decimū septimū. de seruo malo et neq͡

Ic de seruo nequam addendum est q͡ in multis sibi et alijs nociuus. Solet enim ebrios⁹ eē et tunc bona domini sui vel negligit vel furtiue subtrahit et expendit Prouerbio͡z. tricesimo. operarius ebriosus non locupletabitur Item reuersus est ebriosus et tunc tempus concessum ad laborandum inutiliter perdit. sicut seruis dixit paterfamilias Quid statis hic tota die ociosi. Et ecclesiastici. tricesimosecundo. mitte seruum in operacionem ne vacet. sic enim decet illuz Item de bonis domini sui prodigus ōnia dissipat et consumit Math. xviij diffamatus est villicus q͡ dissipasset bona domini sui Item piger et sompnolentus et desidiosus omnia negocia domini sui negligit et omittit Ecci xxxvij. dicitur cum seruo suo pigro tracta de opere Et luce. xix. dicitur seruus piger abscondit talentum domini sui in terra et abijt Itez proteruus et ceruicosus eciam supra dominum se extollit Ecci. x. vidi seruos in equis ꝛc. et ꝓuer. xxix. per seruum cum regnauerit ꝛc. Item cupidus lucri auidus lucrum domini sui in ꝓpriū suum conuertit Exemplum de gezi seruo helysei qui sub nomine domini sui pecuniam pecijt. obtinuit. detulit. et abscondit iiij. Reg. Item superbus et presumptuosus domini imperium peruipēdit sicut dixit miphiboseth de siba seruo suo. seruus meus cōtemsit me domine mi rex et asinum sternere noluit. ij. Reg. xvi. et Job xix. s͡uum meū ꝛc.

Item.

Item cum sit durus et maliciosus graciam sibi fieri desiderat et appetit. ꝫ
obtentam alijs non impendit. Math. xx. serue nequam omne debitum di
misi q2 rogasti Item incircumscriptus est et obliuiosus ignorans ꝙ de su
is excessibus sit racionem domino suo redditurus ad memoriam non re
ducit Luce. xij. si dixerit dominus meus moram facit venire ꝛc. Itez iracū
dus et sediciosus totam perturbat familiaz et offendit Luce xiij. si incepe
rit seruus ille bibere et inebriari et familiam percutere. veniet dominus e
ius ꝛc. Item maledictus et linguosus de omnibus et precipue de domino
suo maledicit sicut patet de siba seruo miphiboseth qui eum apud regem
accusauit ij. regum. xv. Ecclesiastici. vij. Ne audias seruum maledicentem
tibi Item si fuerit delicatus et deliciose nutritus contra dominum suum
recalcitrat et resistit Prouerbiorum xxix. qui delicate nutrit seruum suum
et cetera et iterum non decent seruum delicie Item fraudolentus et dolos⁹
insidias domino ponit et quandoqꝫ ipsum interficit siue prodit iiij. regum
xxix. tetenderunt ei insidias serui sui et interfecerunt regem in domo sua
Item domino suo existens iniuriosus ab eo fugit et ipsuz deserens aduer
sario suo se coniungit iij. reguz ij. fugerunt serui semey in geth. et cetera Et
primo. regum xxv. increuerunt serui qui fugiunt dominos suos Item cum
sit nequam et flagiciosus vir per verba de malicia se compescit Ecclesiast
xxiij. ibi Sicut seruus interrogatus id est tormentis castigatus frequent
a liuore id est liuoris crimine non minuitur sed magis ad odiuz prouocat
q̄si dicēt. hu⁹ inter tormenta non melioratur sed pocius peioratur Item cū
sit ingratus graciam factam a domino non recognoscit. sed de iusticia pl⁹
qꝫ de gracia sibi fieri credit Ecclesiastici. xxiij. laxa manus seruo et queret
libertatem Item si fuerit criminosus et culpatus domino suo. sine flagel
lis ab eo extorqueri veritatis confessio non valebit. Ecclesiastici quadra
gesimosecundo. Seruo pessimo sanguinate latus ibi glosa. Seruus qui
verbis non corrigitur vulneribus corrigatur. Item cum sit astutus et la
bor ei odiosus vocatus ad labores dormire se fingit et quasi non audi
ens de vno latere ad aliud se conuertit. Prouerbiorum. vicesimonono.
Seruus non potest erudiri. quia quod dicis intelligit et respondere con
tempnit. Et luce. duodecimo. Seruus quidem sciens voluntatem domi
ni sui et cetera. Sequitur aliud capittulum.

Capl'm decimumoctauum. de cōdicōib⁹ boni serui

Boni autem serui condicio consistit in diuersis. Nam bonus
seruus est edocilis et ingeniosus ad intelligendum Prouerbio
rum. vicesimoseptimo. Seruus sapiens dominabitur stultis
filijs

filijs.et Ecclesiastici.septimo.Seruus sensatus &c. Itez humilis ē et obsequi
osus ad quodlibet obsequium impendendum psal. O domine ego seruus
tuus et filius ancille tue Ad phili.secundo humiliauit se formam serui ac
cipiens Item hilaris et iocosus ad conuiuandum . decet enim seruum in
suo ministerio esse hilarem et iocundum Totum enim seruicium displicet.
quando seruiens facie leta caret Geñ.quadragesimoquinto . Et nos leti
seruiemus regi Et ysa.quadragesimo. Serui mei letabuntur et laudabun
tur pre exultacione et cetera . Item affabilis et graciosus ad loquendum
quia multum diliguntur serui quando affabiles sunt et benigni . Et ideo
de dauid qui seruiebat saul dicitur primo. Regum.decimooctauo. Accep
tus erat dauid in oculis vniuersi populi et maxime in conspectu seruorum
saul Et in eodem Ecce places regi et vniuersi serui eius diligunt te Item
virilis et animosus se contra aduersarium domini sui ponens primo. Re
gum.decimoquinto. Non concidat cor cuiusqꝫ in eo Ego seruus tuus va
do et pugnabo aduersus philisteum et cetera. Itez fidelis est in commisso
scilicet negocio et studiosus ad exequendum Luce.nono. Euge serue bone
et fidelis et cetera.et Ecclesiastici.duodecimo. Seruus meus moyses fide
lis in omni domo mea . Item abilis est et artificiosus ad lucrum domini
procurandum . plus enim intendit bonus seruus augmentare et multipli
care domini pecculium qꝫ suum proprium.quia in multiplicando domini
sui lucrum procurat et ipse suum . Luce. decimonono . vocatis decem ser
uis suis. tradidit illis decem mnas et ait negociamini dum venio et cete
ra. Item bonus seruus et cautus est et multum curiosus ad racionem et
compotum domini sui persoluendum de datis et acceptis. Nam de bene
computatis remuueracionem certus exspectat de non computatis vero
semper dubitat et formidat Luce.decimonono.vbi dicitur . Domine ecce
mna tua decem mnas fecit Cui dixit dominus Esto dominus habens po
testatem super decem ciuitates Item sollicitus est bonus seruus et animo
studiosus prius domino suo preparare commodum siue lectum.qꝫ se dis
ponere ad prandium.siue qualitercumqꝫ alias ad quiescendum . Nunqꝫ
enim bonus seruus commodum sibi fieri putat quādo videt ꝙ dominus
adhuc laborat Luce.duodecio . Quis vestrum habens seruum et si vene
rit de agro dicat ei primo discumbe et cetera. Ideo commēdatur qui dix
it ad dauid secundo re.vndecimo. Dñs meus ioab et serui dñi mei sup fa
ciē terre manent &c. Item seruus fidelis et timorosus dñi sui aduentū psto
latur nec se disponit vel deponit añqꝫ veniat ad dormiendū nec subintrat
lcm̄ suū ante aduentū suum lu.xij.btūs seru9 ille quē cū venerit dñs inuene
rit vigilantē Itē hu9 q̄ circa dñm est sedulus et amorosus alijs dormienti
bus vigilat ad dominum suum custodiendum vnde merito reprehendit

Dauid

Dauid Abner et et alios seruos regis Saul dormientes .j. Regum .xxvi. Non erat qui vigilaret. sed omnes qui dormiebant Et sequitur Filij mortis estis vos qui non custoditis xpristum domini . Itē seruus qui in obsequijs domini sui est affectuosus oculis ac manibus semper circa dominū est intentus ad suum beneplacitum peragenduȝ ne aliquod scilicet incommodum sustineat vel defectum. siue ad aliquod beneficium a domino bñfico recipiendum psalm. Sicut oculi ancille in manibus domine sue ita ꝛc. Item bonus seruus nunquam a labore est vacuus. nunquaȝ ab vtilitate domini sui est ociosus quia siue commedat siue abstineat siue vigilet siue dormiat omnia que facit ad vtilitatem illius cui seruit ordinat et reducit. Job viij. Sicut ceruus desiderat vmbram et mercenarius prestolatur ꝛc. Item bonus seruus nec in victu nec in vestitu domino suo est onerosus. ymmo veteri roba domini sui per anni circulum est contentus . sicqȝ completo seruicio suo plura est a domino beneficia recepturus Ideo in lege preceptum est vt sine veste et viatico et supra precipuum conductiuum seruus in anno septimo nullatenus a domino dimittatur Exo xxi et deutro xxv. Item seruus in moribus disciplinatus et virtuosus solet esse coram domino graciosus et in oculis eius acceptus. et ideo seruus sensatus ad hoc diligenciā adhibȝvt vrbane et curialiť et mūde dño suo administret quia aliquando plus diligit dominus mundiciam ꝙ ipsam exhibicioneȝ seruitutis psal. Ambulans invia immaculata. hic michi ministrabat Eccl. septimo. Seruus sensatus est et cetera. Item seruus bonus a domino correptus contra corripientem se non est murmurans neqȝ querulosus Scit enim ꝙ bonus dominus iuste arguit seruuȝ suum Et talis quidē arguicio sibi accidit ad profectum . Ecclesiastici. decimo. seruo sensato liberi seruiēt et vir disciplinatus non murmurabit correptus ymmo pocius gaudebit vnde Prouerbiorum. nono. argue sapientem et diliget te .

Caplm decimūnonuȝ. De bono dño siue dominio.

Sicut autem seruus est nomen subiectionis . sic dominus est nomen prelacionis et potestatis. Unde a domino a quo omnis est potestas iustum dominium est statutum . Sine enim dominio non posset stare respublica . nec esset humana societas pacifica vel quieta . Sublata namqȝ de medio dominorum iustorum potencia. libera esset malicia nunquam innocencia fuisset tuta vt dicit ysid. Justa itaqȝ dominacio per tyrannidem suos non opprimit . sed suos aduersarios reprimit et eciam repellit. Dominorum eciam potestas seruos non deserit . ymmo eciam pro subditis contra potestatem aduersariam se opponit vt dicit Gregorius. Unde eciam patet. ꝙ dominus est nomen

potestatis

potestatis et nomen equitatis. Justus enim est dominus et iusticias di lexit. equi. vi. vul. eius. Et ideo quoque dominus qui iustus est per viam videlicet iuris. causas quoqꝫ et lites et eciam contrauersias inter subditos dirimit et diffinit. vnicuiqꝫ quod suum est tribuit. contra maliciam gladium extrahit pro defendenda innocencia clipeum iuste potencie contra maleficos obicit et opponit. Pupillos viduas et orphanos de manu opprimentis excutit. predones maleficos et fures persequitur. atqꝫ acceptam potestatem non scđm voluntatis impetum. sed scđm legis imperiuꝫ ordinat et disponit. ex quo patet ꝙ dominus est nomen equitatis. Est insuper nomen liberalitatis. Nam boni et iusti domini liberales sunt Et sicut dicitur Hester. vicesimotercio. Cum inquit totum orbem dominacioni mee subiugassem nunquam volui potencie abuti magnitutidine. sed clemencia et leuitate gubernare subditos et cetera. Et ideo verus dominus ad omnes preterq̄ꝫ ad maleficos liberalem et affabilem se ostendit plus amari q̄ꝫ timeri diligit non hominibus sed bestijs id est bestialibus et malis dominari se cognoscit vt dicit Gregorius. super Gen̄. nono. Sit terror vester super cuncta animancia et cetera. Homo inquit Gregorius. non racionabilibus sed irracionabilibus animalibus est prelatus vt non hominibus. sed animalibus timeatur Omnes eniꝫ homines natura equales generauit sed pro varijs meritis alijs aliorum verbi dei dispensacio p̄ponit vt humana formidine peccare metuant qui diuinam iusticiam non formidant Ex hoc ergo domini tumore non superbiant non suam gloriā sed subditorūm iusticiam querant Non enim hominibus sed bestijs dominantur quia ex illa parte qua bestiales sunt. dominio ipsorum prosternuntur Est eciam dominus nomen nobilitatis sicut dicitur Deutronom. primo. Tuli de tribubus vestris viros sapientes et nobiles et constitui eos dominos et principes et tribunos et centuriones. Nam domini debent esse nobiles et generosi animo tam carne q̄ꝫ mente Ideo ƀm Ambrosiuꝫ natura in animalibus nobiliores et viribus forciores preposuit aliorum reges et doctores vt patet in animalibus et eciam in volatilibus et eciā in apibus in quibus omnibus illi alijs dominantur et preficiuntur. in quibus nobiliores condiciones ƀm nature beneficiuꝫ inueniūtur vt sic addiscat homo nobiliter preesse ƀm racionem et graciam. ex quo sic animalia presunt animalibus nobiliter per naturam Item dominus est nomen honoris et dignitatis sicut dicit Apostolus. ad ephe. sexto. Serui obedite dominis carnalibus cuꝫ timore et terrore et cetera. Dominus enim iuste a subditis honorem et reuerenciam accipit et officij sui merito subditos honorificia dignos facit. propter enim vnum regem vel dominum. tota patria. honoratur. frequentatur. et timetur. Item dominus enim est

nomen pacis et securitatis . Nam guerras et pugnas dominus iustus se dat . et discordes ad concordiam reuocat . Unde sub bono et forti ac pacifico domino coloni autem patrie sunt securi . quia enim nullus audet inuadere terminos suos ac infringere pacem suam.

Capitulum vicesimū. De malo dn̄o siue dominio.

Sicut aūt bono et iusto dn̄o nihil rei publice vtilius ē. ita dn̄o malo nihil peius Nā mal⁹ dn̄s subiectos suos q̄s iuuare deberet. spoliat et opprimit et in debitis officijs āgariat et āgustat. Miche. ij. q̄ violēt pellē tollitis de sup eis ꝛc. ꝓ mūera iusticiā violat et paupi non iudicat Miche. iij. audite pncipes q̄ abhominamini iudiciū ꝓt pplm a q̄ recipitis vectigalia et tributū ab inuasorib⁹ non defendat Ecci. xiij. nā cis in malicia sua dsencientē cruciat et crudelit̄ flagellat ysa. xix. dabo egiptū in man⁹ dn̄oꝝ crudeliū ꝛc. Je. vi. crudel' ē ꝛc. aliena tāq̄ ppa vēdicat et ōnia sua eē putat .j. Re. viij. filios tuos et agros tollet ꝛc. timeri potiꝰ q̄ amari desiderat Baruch. vi. ondentes metū gentib⁹. videte ergo ꝛc. honorari ab hōib⁹ et reuereri affectat Dan̄. ij. cadentes adorare statuā ꝛc leges et statuta āti q̄ꝛ destruit et sua ordinat ysa. x. ve q̄ cdūt leges iniq̄s Sub specie iusticie iniquitatem palliat et occultat ysa. lij. dominatores eꝰ iniqui Exactionibus et tallijs sepe vexat ysa. iij. populuz meum exactores spoliauerunt et Dan̄. ix. ca. et xi. d. Occasiones extorquendi et aliquid rapiendi captat ysaie. lij. assur absq̄ causa calumpniatus est eum . Mendaces et sceleratores diligit et eoꝝ consilijs aures accōmodat Prouer. principes qui libenter audiunt verba mendacij ꝛc . Fidem et pactum nulli seruat primo Mach. decimoseptimo . Jurauit illis rex et principes eius et sequitur . vidit municionem et rupit cicius iusiurandum . Epulas et delicias de alienis laboribus sibi parat psal. deuo. plc. meam sicut es. pa. Exemplum de balthasar. Danielis. quinto. et Ezech. nono Eos qui diucius et fidelius seruierunt peius remunerat . sicut voluit laban remunerare iacob qui dixit . Nisi deus patris mei affuisset mihi . modo nudum forsitan dimisisses Jtem nullius seruicia grata reputat et ideo omnia que fiunt debita fore putat sicut dicitur Judith tercio . Nec ista facientes ferocitatem pectoris eius mitigare potuerunt Jtem alijs laborantibus in ludis et in potibus ipse vacat Ecclesiastici. decimo . ve terre cuius rex puer est . cuius principes mane commedunt et quarto Regum vicesimo. Rex bibebat temulentus de vmbraculo suo et cetera . Hec de proprietatibus hominis quo ad membrorum diuersitatem et quo ad sexus discrecionem et variam qualitatem nunc eciam sufficiant . Nunc enim de quibusdam accidentibus . que enim contingunt circa hominem . et eciam secundum naturam.

naturā aliqua dei adiutorio sunt dicenda. et primo de cibo. deinde de potu. tercio de vigilia et sompno. deinde de exercicio.

Capittulum vicesimumprimum. de cibo.

Dicto de ꝓprietatibus quo ad illa que ipm ꝯstituunt naturalit. dicendū restat de illis ꝓprietatibus rerum que ipm sm naturā custodiūt Et sunt sm Jo. aer exercitacio quies potus cibus vigilia et sompnus Sine istis non custoditur humanum corpus Nos autem ordinem hic non sequimur qꝛ in loco suo de aere postea dicemus De cibo ergo primo dicamus quantū hic sufficit. qꝛ cibus ē sm ꝯst substancia conuertibilis in essenciaꝫ corpis quod cibatur corpus augmētans nutriens et sustentans Calor enim fortis membroꝝ interioꝝ et exterioꝝ ꝯtinua est actione et resolucione cui continua debetur restauracio ꝑ beneficium facienda Cibus autem sumptus in similitudinem corporis ꝯtitur et in ipsius naturam transmutatur Unde in cibo precedit ipsius ꝑparacio deinde eius masticacio. tercio in locū digestionis recepcio. qrto ipsius digestio et puri ab impuro sepacio. qnto ipsius attractacio et per singula membra distribucio. sexto nature membri assimilacio Si enim non assimilatur membris nunqꝫ in coꝝ naturam incorporaretur vel conuerteretur. vltimo post omnia ista fit istius cibi incorporacio et in natura corporis ꝯuersio Nam quod calidum est et humidum transit in naturam sanguinis et carnis quod vero frigidum est et siccum in naturam nerui et in naturā ossis et sic de alijs Cibus itaqꝫ assumptus et incorporatus adhuc iuuenibus corpus nutrit et augmentat In senibus vero calorem naturalem reparat. deperdit a eciam restaurat et custodit ne pereat Ciboꝝ autem sūt multe diuersitates Quidam enim cito in sanguinem conuertuntur propt̄ suam substancialem humiditatem et illam quam habent cum sanguine vicinitatē Quidam vero econtrario propter contrariam causam tardius ꝯuertuntur Quidam vero cibi multum nutriunt. qꝛ multū sanguinis generant Quidam vero parum ymmo pocius onerant tamen aliquantulum refocillant Et generaliter omnis cibus laudabilis generatiu' magis ē ꝯueniens i nregenda sanitate Laborantib' tñ est ꝯueniens grossior cibus spissioris sanguinis generatiu' Jtē omnis cibus de quo generat̄ multus sanguis paucam hꝫ superfluitatem Et econuerso. cibus de quo gignitur paucus sanguis multas generat superfluitates Et generaliter sm diuersitates ciborum disponuntur et variantur complexiones membrorum et corporis qualitates vt dicit ꝯst. li. j. Circa cibū āt ꝯsiderant̄ sicut et circa dietam vt dicit Ga. super Amphoꝝ. scꝫ cibi substancialitas. qualitas. qntitas. sumentis necessitas. temporis congruitas. oportet enim medicum

cognoscere

cognoscere substanciam et qualitatem ciborum ad custodiam et regimen corporum humanorum Est enim quidam cibus pure nutrimentalis et facile conuersiuus et talis est nature conseruatiuus Quidam est cibus medius et hic est facile alteratiuus et nature adiuuatiuus Quidam vero est cibus pestilencialis et nature corruptiuus sicut cibus venenosus qui a tota specie mutat et destruit ipm corpus Et ideo oportet ciborum cognoscere substanciam et qualitatem ne venenum assumatur loco cibi Qualitas autem cibi attenditur vel secundum vltimam elementarium qualitatum remissionem et sic est cibus calidus vel frigidus in primo gradu vel secundum vltimam earundem intencionem et sic in quarto gradu vel secundum harum mediacionem et sic dicitur esse in tercio vel secundo gradu secundum maiorem excessum vel minorem Hoc eciam attendendum est quod tam secundum substanciam quam secundum qualitatem vt dicit constantinus aliquis cibus est subtilis qui scilicet de facili digeritur cuius quantitas multa parum nutrit quia secundum Auic. subtilis ex eo generatur sanguis qui cito reuoluitur a membris et ideo parum nutrit vt dicit idem Et est cibus grossus qui scilicet tardius digeritur et eius pars modica multum nutrit ex quo sanguis grossus generatur qui tardius reuoluitur ab ipsis membris Nam vt dicit ysaac ex subtili cibo fit generacio subtilis sanguinis et econuerso et est cibus in substancia et qualitate temperatus Cibus autem purus laudabilis est quando est inter hec temperatus et econuerso secundum Auic. herbe crude et fructus nimis recentes minus sunt boni quo ad cibum propter humiditatis excessum Nam sanguinem replent aquositate et disponunt ad putrefaccionem et ideo pocius sunt medicina quam cibus Cibus debet esse vniformis ne scilicet in vna mensa diuersa nutriencia assumantur quia secundum Auic. dum vnus cibus digeritur alter corrumpitur et stomachus nimis extenditur et repletur Consideratur eciam in cibo quantitas dimensiue et extensiue Nam attenditur vel secundum mininum vel secundum nimium vel secundum inter hec medium Si vero fuerit cibus nimius naturam grauat stomachum distendit et inflat rugitum et torsiones generat malos humores et cathochimias augmentat nauseam et vomitum prouocat calorem naturalem sicut oleum extinguit et suffocat spasmum et contractionem neruorum causat vlcera scabiem et apostemata fieri procurat senium et mortem accelerat contra quam ciborum multitudinem homo munire et defendere se credebat Quando vero cibus nimis paucus est naturam debilitat visus et omnes sensus hebetat fluxum capillorum et caluiciem generat ptisim et ethicam accelerat corpus extenuat et peiores infirmitates quam replecio nimia generat quam causat vnde dicitur in amphorismis phorum In tenuibus dietis peccant maxime egrotantes. Cibus vero mediocris est laudabilis quia deperdita enim in corpore restaurat. virtutem eciam conseruat. sanguinem augmentat. calorem quidem temperat

ingenium

ingenium acuit vires operandi tribuit sanitatez corporis auget custodit suauem somnū et mulcebrem generat et inducit. vnde si fuerit maior per cibum restauracio q̄z fuerit precedens per resoluentem calorē deperdicio cibus corpus augmentat vt patet in adolescencia Si vero fuerit maior deperdicio q̄z per cibum sequēs restauracio corp⁹ minuitur et deficit vt in senectute Sed si fuerit equalis restauracio contra dissoluta corpus oseruat in constancia et in statu sicut est videre in iuuentute Consideratur cib⁹ vel cibi effectus respectu omedentis. qr alius conuenit sano et alius egro. ali⁹ iuueni. alius seni. alius exercitanti. alius quiescenti Multa enim sunt saluba sanitatem hñti. que sunt mortifera infirmanti Et ēc in sanis drā est qr aliium et piper quod alicui fleumatico est remedium. alicui colerico est venenum et iusquiamus qui est mors hominuz. gratissimus cibus est passeri vl̄ coturnici vt dicit Ga. variandus est eciam cibus ſm varietatē morbi Nā aliquis cibus est salubris in q̄rtana qui est mortiferus in acuta. et aliquis cibus qui est vtilis in ꝑncipio morbi. est nociuus quādo infirmitas ē in sūmo Nam tunc debet dari cibus tenuis vt dicit ypo. et Ga. qr tunc natura circa digestionem morbi est totaliter intenta Unde tunc eius effectus diminuitur et impeditur si occupata circa grossa cibaria teneretur Plius ēc cibus et alio modo dandus est necessarius in morbo cronico et diuturno et alius in contrario quia in principio timeretur defectus virtutis Et iō est necessarius maior cibus In contrario autem morbo timetur infirmitatis augmentum et ideo debet tunc dari minus Cibacio ergo facienda est ſm diuersitatem morbi. ſm virtutem infirmi. et ſm qualitatem et substanciam ipsius cibi et ſm hoc vtilitas cibi iudicatur Itez alio modo ciband⁹ est iuuenis et adolescens et alio modo ipse senex Nam abstinencia cibi q̄ senibus est facilis. pueris et iunioribus est difficilis iuxta illō ypo. Senes facilimum ferunt ieiunium secundo consistentes facilius. pueri vero min⁹ Nam in senibus debilis est calor naturalis. in aliis autem est fortis Et iō maior cibus ad repressionem caloris est necessarius iuuenibus et puulis minor vero illis Eadem eciam est racio quare minus cibandi sunt quiescētes q̄z se exercitantes. quia in illis calor est debilior. in istis vero forcior ē vt post patebit. Consideratur autem in cibando temporis congruitas. Nam grossiori dieta et largiori indigent homines in hyeme q̄z in estate. sicut dicit ypocras. ventres in vere et in hyeme calidissimi natura sunt et sompni longissimi In his igitur horis plures oblaciones sunt dande quia tunc innatus calor est multus Multo igitur indigent nutrimento et cetera In hyeme enim viget appetitus. et forcior eciam est digestio calore. quidem existente forciore et cetera. In estate vero contrarium quoqz

est.

est Calor enim in hyeme ingreditur ad interiora et ibi coadunatur in esta
te vero suo simili congaudens et exteriora petens dissoluitur et in corpore
minoratur Quoniam igitur in hyeme multuz digeritur multus excitatur
appetitus et illud patet in pueris qui sunt multi caloris Et ideo multum
appetunt et multo indigēt cibo Similiter in athletis in quibus racione ex
ercicij augmentatur calor naturalis et ideo multo indigent nutrimento si
cut ibi exemplificat Hal. Est igitur cibus omni animali necessarius et max
ime conueniens est quando vniformis est et inter superfluum et diminutū
temperatur. nimia enim cibi replecio siue saturitas mors anime et corpis
esse consueuit et potissime periculosa est saturitas post precedentem subti
litatem siue famem vt dicit Auic. plus enim tunc natura appetit quam digere
re possit. et ideo contra appetitum et saturitatem cibus assumendus est.

Capitulum vicesimumsecundum. de potu.

Potus est substancia liquida ad animalis nutrimentum necessa
ria. potus siquidem vt dicit ph'. li. v. ca. xvij. multiplici de causa
necessarius est. corpus enim siccum humectat et quod humidū
est in corpore resoluit restaurat corpus cibus per ipsum reficit
et refertur ad loca remociora qui sua grossicie non potest transiri per stric
tos meatus et angustos Potus eciam vt dicit ph'. et eciam auic. diuersifi
catur tripliciter Est enim potus qui est tantum potus vt aqua quando ē
corporis nutritiua. et est potus qui est potus et cibus sicut vinum quod
vt dicit Constantinus. per omnes enim partes corporis portat cibum
nutriens et calefaciens spiritum. et eciam sanguinem. et calorem con
fortans naturalem et est potus medicinalis qui non exhibetur secundum viam
potus sed pocius secundum legem et regulam medicine sicut syruppus oximel oc
cizata et huiusmodi Sicut autem dicit const. in sanitate custodienda et in
firmitate curanda aqua est necessaria. et ideo oportet quod medicus aquarum con
diciones non negligat cognoscere et naturas laudādas tribuat et caue
at non laudandas Aquarum autem quedam est sapida quedam non sa
pida Aqua ergo sapida in substancia clara. fontana orientalis. leuis cito
calefaciens. cito frigescens huiusmodi autem vt dicit const. in sanitate cus
todienda est laudabilis non grauans. cito enim exit cibum. per hoc enim
quod est clara quod sordibus non est intermixta. per hoc autem quod est leuis patz
non est indigestibilis. per hoc vero quod est calefaciens et cito frigefaciēs patz
quod substancie est subtilis Unde si vis scire de duabus que sit subtilior in sub
stācia et laudabilior ad bibendū intinge vnū pānū lineū bn̄ mūdū in vnā
et aliū bn̄ mūdū in aliā et expone soli qui prius erit siccus in aq̄ subtiliori ē
intinctus Secūdo post hanc aquā commendabilis est aq̄ fontana septētrionalis

quia

quia enim est inter orientem et aquilonem posita fluens versus aquilonẽ propter hoc enim ꝙ libere exponitur ventis septentrionalibus ex motu ventorum subtiliatur. est in yeme calide et frigide nature et frigide in estate. frigus enim septentrionale fugat calores ad interiora foncium sibi obsectorum qui coadunatur frigiditati obuiat et resistit et aquam fontis aliquantulũ calefacit. In estate vero econtrario calor aeris vincens fugat frigiditatẽ ad capita foncium que ibi coadunata aquam frigescit vt dicit macro et const. Item aqua fluens fortiter de montibus super petram vł arenam limpidissimam sicut alicuius magni fluminis ẜm graduz obtinz sanitatis vt dicit ꝯst. aqua vero pluuialis vt dicit ꝯsta melior est aliis aquis et sapidior leuior et mundior sicut dicit ypoc. pluuia inquit est fum⁹ aquarum a sole attractarum. natura enim solis non nisi quod subtilissimũ est attrahit et ideo ceteris aquis melior est et digestior tamen propter sui subtilitatem vicina est putrefactioni tamen vt dicit const. ex putredine nõ ẽ vituperãda sed ex subtilitate sua pocius est laudanda. omnis enim aq̃ corrupcionem cito admittens est subtilis. ledit enim quando est putrida quia raucitatem generat atqꝫ febres. sed non putrida optima est et ideo a putredine est cauẽda. Itẽ dicit ꝯst. aqua que ex tenuissima colligitur pluuia melior est naturaliter que vero descendit cum tonitru melior est post hanc nam tonitrus suo motu fulmen eius subtiliat dicit eciam const. ꝙ q̃cumqꝫ frequenter bibit aquam frigidã non euadet frigidas egritudines saltem in senectute. aqua vero calida vt dicit const. ieiunium stomachum lauat a ciborum fecibus purgat fleuma et omnez putredinẽ ventris purgat et mundificat. ventrem soluit naturam alleuiat et confortat. eius tamen frequens vsus nocet. stomachum enim remollit digestiuam virtutez turbat et impedit et sanguinem de naribus iuuare facit. Item calida aq̃ laudabilior est ieiunis mane maxime his qui de nocte crapulati sunt. dic̃ enim Auic. testificati sunt inquit antiqui sapientes ꝙ aqua cocta est minoris inflammacionis siue inflacionis et facilioris penetracionis quia corpora eius permixta actione ignis dissoluuntur et descendere expelluntur et subiungit. torpidi inquit medicorum estimati sunt ꝙ subtilius exalet ꝑ decoctionem et quod grossius est remaneat. sed hoc falsum est ex partib⁹ enim similibus constat aque substancia tanta. tamen posset fieri decoctio ꝙ nihil remaneret nisi fex et pars terrestris vt patet in aqua ex qua fit sal per violentam decoctionem. aque autem ex niue et grandine resolute ceteris sunt illaudabiliores preter aquas lacuales et palustres. iste aque omnes sunt cauende quia vt dicit. Constantinus. splenem magnificant. epar et stomachum confundunt. cutem horridam faciunt et varias

febres

febres faciunt lapides gignunt Si autem penitus vitari non possunt auc
toritate Auicen. buliantur . dicit autem Aristo. in libro metƀoꝝ. ꝑ aqua
niuis vel glaciei caloris solucione ad priorem subtilitatem non redibit .
aqua vero insipida est quadruplex ꝯm Constantinum aliqua enim est sal
sa. alia sulphurea. alia aluminosa. alia metallina . salsa vero vt dicitur ven
trem emollit mordificando intestina et laxat. sepe tamen bibita de sudan
do et consumendo humorem ventrem ligat constipat corpus desiccat sca
biem et pruriginem sanat ydropicos iuuat si comedatur seu bibatur Aꝗ
vero sulphurea ad frigidas facit infirmitates. neruos calefacit. intercuta
neos humores consumit. vide infra de sulphure vbi virtutes eius plenius
poteris intueri . Aqua autem aluminosa et bitumino a infrigidat et desic
cat sangninis fluxum . constringit et sedat et enormitates curat . Aqua
vero metallina naturam metalli sequitur et effectū nam intrinsecus aqua
per venam ferri ventrem constipat . membra confortat . splenem deopilat
apostema curat . aqua de metallo eris humectati subuenit . stranguriam
stringit . aqua de metallo argenti refrigerat et desiccat . hec autem aqua
multipliciter potui dari non consueuit . sed solum confert vsui medicine .
Est autem potus qui simul est cibus et potus scilicet vinum . Diuersifica
tur enim vinum in substancia . quedam enim sunt grossiora vina duriora
alijs et nutribiliora . alia vero sunt subtilia et parum nutriencia stomachū
statim exeuncia . colorem quoqꝫ colericum de capite auferencia . vrinam
prouocancia . alia vero sunt mediocria et in suis actionibus temperata .
Preter istam autem uini consideracionem quo ad substnciam considera
tur vinum scd̄m Constantinuz quatuor modis . scilicet quo ad differenci
am temporis . quo ad redolenciam odoris . quo ad saporis suauitatem
et quo ad coloris claritatem . nam in tempore diuersificantur vina quod
autem quia nouiter de torculari est expressum non transit in caliditatem
gradum primum . Sicut enim dicit Galienus libro. de simplici medicina
Vinum inquit constat ex quatuor substancijs scilicet aquea . spumosa . seu
aerea . vinea siue eciam ignea et terrea . Aquea per longam moram con
sumitur et pars vinea confortatur . Vina itaque veteriora sunt alijs ca
lidiora in odore ꝑ diuersificantur vina quia quedam sunt odorifera bene
nutriencia . alia vero odore horribilia malum sanguinem et capitis dolo
rem generancia . In sapore eciam maxime diuersificantur vina . quedam
enim sunt dulcia alijs nutribiliora et ventrem humectancia . alia vero
sunt pontica stomachum confortatiua ventrem constipancia . pectori et
sue pertinencie nocencia . Alia enim sunt acerba que et diuretica . alia ve
ro amara et ceteris minus calida . in colore insuper variantur . Nam

quoddam est album minus calidum. quoddam citrinum magis calidum
quia vt dicit Constantinus. omnium membrorum est penetratiuum san
guinis colerici generatiuum et doloris capitis commotiuum. illud vero
nigrum quod ceteris est nutritiuum. aliud autem est rubeum siue rubicun
dum et illud alijs magis est calidum. tamen quia terrestre et grossum
respectu albi vel citrini non ita est perforatiuum nec lesiuum. vinum est
autem quod in omnibus predictis est mediocre pre ceteris est laudabile
nam naturalem calorem confortat per omnia membra animam refocil
lat. gaudium et audaciam generat. virtutem corpori administrat. cole
ram rubeam cum sudore et vrina euacuat. coleram nigram temperat.
membra ex humore desiccata temperat et eciaz humectat. vires reparat
et corpora inpinguat. appetitum prouocat. vim digestiuam adiuuat et
procurat. intellectum acuit. ebullicionem splenis et epatis aperit. super
flua eciam in corpore destruit et consumit albugines oculorum et lippitu
dines tollit. eloquentem efficit. lapides in renibus soluit et arenulas dis
sipat et educit. sanandis vulneribus conuenit. menstruis subuenit. sanis
et infirmis conuenit. si modo debito aliquo assumatur. si vero in equali
tate et quantitate modum excesserit non abutenti erit remedium vinum sed
mors erit pocius et venenuz sicut patet infra de ebrietate Quere ibi. Ter
cium genus potus est potus et medicina sicut est oximel et syruppus. naz
talis potus confert sanitatem quia humores in corpore digerit. diuidit
et expellit. quandoqz laxat. quandoque constipat. quandoque infrigi
dat et desiccat. quandoque vero calefacit remollit et eciam humectat.
Sedtamen horum potuum differencias medicis dimittamus. et cete
ra. Sequitur aliud capittulum.

Capittulum tricesimumtercium. De prandio et conuiuio.

QIbus itaque et potus ad prandium et conuiuium habent or
dinacionem et respectum in prandijs. Ergo primo cibaria pre
parantur. conuiue pariter conuocantur. sedes et eciam sedili
a eriguntur. in cenaculo ordinantur mense et mensalia dispo
nuntur et ornantur. hospites cū domino in mense capite collocantur. non
prius ad mensam resident nisi prius manus hospitum abluantur. seorsuz
filie domine et deorsum famuli pit̄ ad mēsā ouiuāt̄. coclearia cultelli et sal
saria primitus in mensa ponuntur et panes cum potulis mox superaddū
tur. fercula multa et varia subsecuntur clientes et ministri cum diligencia
singulis obsecūt̄ se mutuo inuitātes iocunde pariter collocantur. viellis et

citharis

citharis exhilerantur. nunc vina nunc fercula renouãtur sibiĳnuicem fercu la apposita condiuidunt et parciantur Fructus tandem et species subinfe runtur Completo prandio. mensalia cum reliquiĳs deferuntur et mense de scamno remouentur et manus abluuntur iterum et terguntur Graciarum actiones deo et hospiti persoluuntur. exhilaracionis gracia pocula iterũ et iterum offeruntur His in prandio completis vel ad lectulũ quietis gra cia recipiuntur vel ad propria redire permittũt

Capitulum vicesimumquartum. De cena.

CEna dicitur a cenon quod est commune propter vescencium cõ munitatem. Apud veteres vero solitum fuit in patulo vesci et communiter epulari. ne singularitas luxuriam generaret. Sed modo potest cena dici a cenos quod est vmbra. quia iã vescẽ tes propter parcitatem querunt cenandi latibula vt dicit Papi. vel poci9 a scynos quod est canis Propter defectum caritatis et carenciam. v9 qs qz enim suam cenam presumit ad m anducandum Prima cor. xi. Omnia autem que superius de prandio vel conuiuio dicta sunt cene conueniunt. Istam tamen cenã multa magnificant et exaltant et hec omnia occurre bant in conuiuio assueri vt pz Hester. i. Primum est temporis cõgruitas Decet enim cenam fieri tpe congruo nec scz nimis tẽpestiue nec nimis tar de Secundum est loci oportunitas qñtũ ad spaciositatez amenitatẽ et sẽ securitatẽ In locis enim spaciosis amenis et securis solent nobiles facere festa sua et ideo de assuero dicitur. qđ fecit conuiuiũ suũ in vesticulo orti et siti ꝛc. Tercium est inuitantis liberalitas quo ad vultus hilaritatem nihil enim vz cena vbi facies hospitis cernitur turbilenta Hest. i. cũ incaluissz ꝛc. Quartũ est ferculoꝝ multiplicitas vt qui nõ vult de vno statim saltem gustet de alio Hest. aliĳs atqz aliĳs vasis cibi inferebantur Quintũ ẽ vino rum et poculoꝝ diuersitas Unde Hest. i. dicitur. vinum eciam quod regia magnific. ꝛc. Sextũ est ministroꝝ vrbanitas seu honestas Hest. i. preposue rat mensis de principibus suis ꝛc. Septimũ est discumbenciũ amicoꝝ gra ta societas Hest. i. Fecit conuiuium cunctis medis et psaꝝ inclitis ꝛc. Octa uũ est cantoꝝ et instrumentoꝝ musicoꝝ iocunditas Sine enim cithara vł simphonia non solent cene nobiliũ celebrari Lu. xv. cum audisti vocem ꝛc. Nonum est luminarium et cereoꝝ copiosa numerositas. nam in tenebris cenare dedecorosum est et eciam periculosum propter muscas Et ideo ce rei candelabris infiguntur Lucerne lampades et candele necessario accẽ dunt Decimũ ẽ omniũ appositoꝝ deliciositas Nã in cenis non solent gro ssa et omunia apponi cibaria sicut in prandio ꝫ poci9 quedã specialia et leuia et deliciosa cenãdis apponũt maxĩe i curiĳs dñoꝝ Undecimũ ẽ cene diutũnitas

Solent

Solent enim homines qui expediti sunt a labore protrahere cenam suaz
cibus enim nimis cito sumptus ꝯtra noctem nocet Et ideo morose est ce
nandum Ideo conuiuium assueri diu durauit per dies c.et l. Duodecimū
est ydemptitas.qz sine dampno cenantis est quilibet ad cenam inuitād'
Inhonestum enim est post cenam voluntarie oblatam . ꝯpellere aliquem
ad simbolum persoluendum Terciumdecimū est quietis et soporis suaui
tas.post cenam enim est quiescendum qz tunc sompnus est valde dulcis .
et ideo erant lecti eburnei et aurei strati.in palacio assueri vt pz hest.j.nā
vt dicit const.cum ciborum fumus cerebrum ingreditur facile dormimus

Capitculum vicesimumquintum.de sompno.

Sompnus ꝫm Aris. est quies animalium virtutum cum intencōe naturaliū Nam sensibilis et motiua virtus in sompno ligatur virtus vero naturalis tunc fortissime operatur. scilicet digesti ua que in sompno intenditur et confortatur . Alio modo dicit Aug'.in li.de quantitate anime Sompnus inquit est quedam insensibili tas naturalis cōis corpis et anime passio sicut eniz sensus cōis est corpo ris et anime ita et sompnus Nam vt ipse dicit Sompnus est quedam im mobilicio et iuuamen sensuum Quod autem dicit insensibilitas naturalis dicit ad differenciam eoꝝ que sunt contra naturaz vnde dicit ꝙ sompn' est priuacio vigiliarum sicut cecitas.priuacio visus Quia priuacio illōq̄d est ꝫm naturam diminuit et destruit Sompnus autem naturam ꝯfortat et est ꝫm naturam sicut vigilie Preterea anima non delectatur in priuaci one sed in sompno delectatur vnde sompnus priuacio non est.sed est dis posicio naturalis Alio modo diffinitur sompnus sic Sompnus enim que dam est passio mulcebris.meatus cerebri et vias sensuum opilans. natu ralem virtutem confortans.calorem naturalem ab exterioribus ad interi ora reuocans In sompno enim interiora corporis calescunt exteriora ve ro frigescunt Unde profundato calore ligatur in sompno et opilatur or ganum sensus communis quod est centrum omnium sensuum perticulari um a quo omnes alij sensus particulares oriuntur et extenduntur quēad modum linee a centro ad circūferenciam protrahuntur Illo igitur ligato et opilato potencie perticulares extendi non possunt ad organorūz sensu um extremitates Hoc autem fecit natura vt animal a motu voluntario quiesceret cum semper moueri voluntarie sit impossibile Sompnus autez vt dicit ꝯst.in pan.alius est naturalis alius innaturalis de quo nihil ad p̄ sens Naturalis vero fit ex humiditate cerebri temperati vt ex fumo hūi do et claro a toto corpore ad cerebrum descendente Fumus autem ille in grossat spiritus et replet neruos et ita vinculat et ligat sensus Aug.aūt in

predicto

predicto libro docet ꝙ somnus aut est ab intrantibus intrinsecus escis aut ab humore intrinsecus temperato qui cum resoluitur in fumum petit cerebrum et ibi resolutus distillat frigidus inferius licet ibi ascendat calidus. distillando autem remittit calorem cordis et impedit processum operacionum. ſm August. autem et Aristo. Cor est principium operacionum et omne bonum vel malum a corde procedit. In sompno autem quiescit virtus animalis alijs mouentibus sicut prius scilicet spirituali et naturali Quod patet per pulsum et inspiracionem et per digestionem In sompno enim maxime digestio celebratur. Auicen. enim sic diffinit sompnum Sōpnus inquit sermone naturali est reditus spiritus ab instrumentis sensuum et motus ad principium cum quo principantur instrumenta ipsoꝝ spirituum Et sompnus quidem naturalis est spiritus reditus cum profundacōe vt digeratur nutriens vt patet in sompno exercitancium Fit enim in eis sompnus profundus propter superfluitatem resolucionis spiritus. natura enim desiderans addicionem in substancia. Spiritus quidem profundat ipsum in interioribus et facit ipsum latere in interioribus. vnde fit sompnus profundior et prolixior in ipsis et hoc genere sompni dormiunt euacuati medicina laxatiua Resoluitur enim plurimum de substancia spiritus cum superfluitatibus et hic sompnus plurimum confert eis. reddit enim eos virtutibus suis vt dicit Auic. Sicut dicit Aris li. iij. Sompnus ꝯuenit cuilibet sanitatem habenti. licet in quibusdam sit sompnus valde occultatus Ex predictis patet ꝙ causa materialis sompni est fumus indigestionis a corpore resolutus Causa vero formalis est in capite apud communem sensum et originem omnium neruorum sensibilium qui opilantur et ligantur et quiescit animal et omnia membra recreantur Actio autē sōpni ſm dꝫ. dupliciter variatur. ſm quātitatem et ſm magnitudinem materie quam inuenit in corpe. ſm quantitatem qꝛ si sit nimis animata virtus deficit corpus refrigeratur et humectatur qꝛ fit dissolucio humoris et per ꝯsequens fit extractio caloris naturalis. fleuma maioratur. calor naturalis minoratur Si vero fit nimis paucus virtus digestiua deficit corpus desiccatur Si vero sit moderatus cibus bene digeritur. corpus inpinguatur animus confortatur calor naturalis augetur humores temperant̄ mens clarificatur Item ex materia quam inuenit eius actio variatur qꝛ si materia fuerit multa calor naturalis debilis per sompnū fit maioꝝ humoꝝ resolucio. quam intrans calor naturalis vincitur et extinguitur et ideo pocionatis ne dormiant precipitur ne scꝫ per sompnum tanta fiat resolucio humoꝝ quod non possint a natura regi Sed si fuerit cib⁹ tēpatus similiꝫ humores. calor naturalis per sompnuꝫ interius reuocatus cibos digerit hūores tēpatos reddit corp⁹ humectat calefacit et impinguat Recollige

Igitur

igit̃ ex p̄dictis q̄ sōpn⁹ calorē naturalē ad interiora reuocat exteriora fri gidat et a sanguine depaupat. interiora vero calefacit nutrit ac fortificat Impura et cruda decoquit et maturat motus animales et sēsibiles recre at et quietat Si fuerit in qualitate et quantitate temperatus. egrotū alle uiat futurā tñ nature victoriā ɔtra morbū et bonā crisim denunciat. Si āt econuerso sompnus se habuerit merito est suspectus vt dicit Constan.

Capitulum vicesimumsextum. de sompno.

In sompno igit̃ consideratur dormientis voluntas qz volūta rie ad dormiēdū se deponit Nā ſm Auic. sompnus nihil aliud est q̄z in vi sensitiua quietis appetitus Itez dormitacionis bre uitas. homo enim quando ad dormiendum se deponit. celerit̃ a sompno surgere ordinat et proponit Item virtutis in dormitacione v nitas Nam virtus dispersa in vigilando aggregatur et coadunatur in corpe dormientis vt dicit Auic. Item dormientis insensibilitas vt pz ex iam dictis. frequenter enim contigit q̄ aliquis ita fortiter dormit et tā p fundi est sompni q̄ vix sentit aliquid exterius eciam si verberaretur Item quietis suauitas Nam dulcedo quam sequitur quis in dormiendo facit p̄ teritorꝫ laborꝫ et ec̄ p̄nciū obliuisci Item dormientis securitas qz dū dor mit eciam hostis seuiciam non pauescit Item figure dormientis mutabili tas qz exterius videtur mortu⁹ et interius viuus. foris pallidus et int⁹ ru beus. foris frigidus et intus calet. foris tota virtus in effigies quasi ɔtra rias se diffundit sed intus tota virtus se recolligit Itez in dormiendo attē ditur diuersitas Sunt enim qui dormiunt palpebris clausis inuicem et re ductis et omnia talia animalia sūt acutioris visus q̄z illa que apertis dor miunt oculis et non tectis sicut dicit Aris. vnde et pisces sunt debil̃ vis⁹ qz n̄ dormiendo claudunt oc̄los Et sicut dicit li. iiij. pisces quiescunt in sōpno ꝫ modicū qz subito expgiscunt̃ et fugiunt Quere sup̄ li. v. de palpebra et de oculo Item sompniorꝫ et fantasmatū ymaginabilitas. nā in dormiēdo p ter pmixtionē racionis cum fantasmatib⁹ multe anime occurrunt fantasie. quorꝫ quidem formas et similitudines anima ymaginarie apprehendit. ꝫ de ipsis ymaginib⁹ et fātasijs ad plenū non discernit ideo sepe cū euigila uerit que in sompnis viderit non aduertit Item in dormiēdo p̄cipua attē ditur vtilitas. nam qñ sompnus est natural̃ et tempatus multas et infini tas cōfert corpi ɔmoditates sicut pz sup̄ in verbis auic. et ɔst. et maxime quia tunc fit digestio et puri ab impuro sepacio. nam quod purum est et corpori simile tunc corpori vnitur. Quod vero impurum est dissimile est vi expressiua a corpore separatur. de malo vero et sompno et innaturali Quere infra libro. septimo. de litargia.

Capl̃m. xxvij.

Capittulum vicesimumseptimum. de vigilia.

VIgilia est quedam animalis disposicio cum diffunditur et effū
ditur spiritus ad instrumenta sensus et motus vt eis vtatur. vñ
vigilia nihil aliud est ꝙꝫ libera spiritus per organa sensus ⁊ mo
tus diffusio animate virtutis in corpore peragens actiones.
Differt autem vigilia ab insompneitate que est superfluitas in vigilijs ꝑ
ueniens ex egressu animalis virtutis a natura siue a re naturali Et eiusꝗ
dem causa quandoqꝫ est causalitas et siccitas complexionis. quandoqꝫ
propter igneitatez semper spiritus mouetur ad exteriora et sic animal nō
quiescet. quandoqꝫ est propter malam materiam ledentem cerebruz sicut
accidit ex dispositis ad frenesim ad mammam quādoqꝫ est propter vapo
rem malum perturbantē cēbꝛꝫet e⁹ peruebeitatez sicut accidit in disposit̄l.
ad melancoliam quandoqꝫ eciaz ex viscositate humiditatis in cerebro ex
istentis vt patet in decrepitis. quandoqꝫ est causa doloris tam corporal̄
ꝙꝫ spiritualis et vtrumqꝫ non permittit spiritum quiescere. quandoqꝫ eciā
est in causa malicia digestionis et multitudo replecionis opprimens spm̄
animalem et quiescere non permittens vt patet in nimis inebriatis in qui
bus fumus vini acutus pungens neruos sensibiles ledens eos quiescere
non permittit et tales sepe ad mortem vel furorem disponuntur nisi ab ar
te vel natura ad dormiendum cicius inducantur Vigilie autē naturales
refrigerant intrinsecus quia calor egreditur ad exteriora et ideo calefaci
unt et desiccant exterius Si vero modum excesserint calorem augmentāt
corpus attenuant et desiccant oculos et palpebras nimis grauant visum
ebetant et debilitant dolorem capitis generant et totuz corpus debilitāt
et eneruant. moderate autez exterius calefaciunt et humectant quia calor
et humiditas petunt exteriora quando vero immoderate sunt ex veheme̅
ti motu spirituum calefaciunt et desiccant et intro ac exterius sumunt et
naturam ledunt vt dicit constantinus. Conueniunt igitur vigilie modera
te laborantibus vt mercedem augeant et adquirant. speculantibus vt in
sidias precaueant exspectantib⁹ vt dñz venientē gaudenē recipiant. medi
cinā sumentib⁹ ne se ledāt. egrotātibus et maxime litargicis vt cicius dua
lescāt. itinerātibus ne dietā dormiendo negligant. gregem pascentibus vt
damnum a lupo aut ex alijs hostibus non incurrant. orantibus vt coro
nam promissam vigilantibus non amittant.

Capittulum vicesimumoctauum. De sompnio.

SOmpnium dormiencium quedam est disposicio qua diuersaruz
rerum forme et eciam similitudines ymaginatie dormiencium
mentib⁹.

mentibus imprimuntur Habent autem fieri multis modis vt dicit Greg
et macro. de sompnio cypionis . Nam propter colligianciam et vnionem
quam habet anima cum carne aliquando disposiciones et passiones que
oriuntur a corpore per quandam applicacionem carnis ad animam resul
tant in ipsa mente et ideo solet sompniando talium rerum ymagines intu
eri quales solet vigilando aliqu ociens experiri. sicut eciam bruta animali
a sompniant vt dicit Aris. lib. iiij. quia canis sompniat quod patet ex eius
latratu. similiter et equus quod patet ex eius hinnitu Et talia . omnia cau
santur aliquando ex nimia replecione vel ex nimia inanicione. quandoqз
ex precedenti forti ymaginacione seu cogitacione Unde Aug⁹. sup geñ.
lib. xij. sicut caro quando omnino spiritui subditur spiritualis dicitur. sicut
spiritus quando omnino carni innititur carnalis et animalis nuncupatur.
vnde mirandum non est si carni intendens carnalium rerum ymagines in
se representet Item idem ibidem in sompnijs specieruз et corporum vide
mus rerum similitudines non ipsas res tamen rerum quas sompniando
videmus rerum nominibus nuncupamus . et quod verum est propter so
lam similitudinem eis appropriamus Vigilando itaqз rerum formas sen
su oprehendimus Sed dormiendo spiritu rerum ymagines intuemur Sō
nia autez aliquando sunt vera ali quando falsa aliquando tranquilla ali
quando perturbata Que āt vera sunt aliquando sunt nuda. aliquando fi
guratis et obscuris significacionibus inuoluta vt pз in sōpnio pharaonis. ta
les autem impressiones fiunt aliquando in animo dormientis per diuinā
inspiracionem aliquando p angelicā administracionem vt pз in Jacob q̄
vidit in sompnis virgas populeas et angelum dicentez sibi tolle virgas
⁊c. geñ. xxx. aliquando per malorum spūum illusionem vt pз in phanaticis
et falsis pphetis et arrepticijs. vnde dicit Aug. ibidē cū sp̄s bonus in hec
visa sp̄m humanū assumit aut rapit non est dubitandū illas ymagines vi
sas eē rerum aliq̄rū q̄s nosse vtile ē. dei enī mun⁹ ē Consiles āt ymagines ali
quando operatur angelus sathanas qui se transfigurat in angelum lucis
vt cum illi in manifestis bonis creditū sit seducat ad sua. sed quādo hmōi
sompnia fiant per reuelacionem iudicat sobrius intellectus quando diuini
tus per graciam est adiutus Sompnijs itaqз non est passim fides adhi
benda nec omnino simpliciter respuenda cum aliquando certa habeatur
de futuris diuinitus per sompnia coniectura Sompnia itaqз in differencia
causantur aliquando ex complexione vt sanguineus sompniat leta. melā
colicus tristia. colericus ignea. fleumaticus pluuias niues et aquatica ⁊c.
huiusmodi que vniuscuiusqз conueniunt complexionis sexui et etati vt dic̄
constantinus Aliquando ex appetitu et affectione vt famelicus sompniat
de cibo. ebrius siciens de potu et de eius contrario quanto autem talis

plus.

plus sompniat bibere vel commedere tandem expergefactus vehementi us esurire se reperit vel sitire. Aliquando ex vehementi studio et mentis circa aliquid applicacione vt auarus semper sompniat aurum. semper vi detur q̄ computet pecuniam vel q̄ augeat vel diminuat argentum suum Aliquando ex cerebri perturbacione vt patet in dispositis ad frenesim ꝛ maniam qui mira sompniant et inaudita. S̄m enim maiorem cellulam fā tasticam inficientem vel imminentem ipsa sompnia immutantur Aliquan do ex sanguinis infectione Qui enim corruptum habent sanguinem som niant se ambulare per loca immunda corrupcionem habencia et fetorem Aliquando ex aeris immutacione aer enim ad immutacionem dispositus corpus immutat ad eandem immutacionem Unde fumi resoluti nouas faciunt in cerebro impressiones que sunt causa variorum et dissimiliū som niorum Item ex etatis alteracione. infantes enim nihil somniant vnde Aris. li. iiij. homo inquit inter omnia animalia precipue somniat. puer enim non somniat ante quinq̄ annos. et sequitur in antiquo tempore viri et mulie res qui non somniauerunt et quidam eorum somniauerunt et postq̄ vene runt ad senectutem et post modicum accidebat eis mors et infirmitas et cetera Sequitur aliud capittulum.

Capittulum vicesimumnonum. De exercicio.

Exercicium ad nature conseruacionem est necessarium vt dicitur in panteg̅n. Est autem exercicium duplex. aliud enim est anima le. aliud corporale. animale sicut studium vigilia ira tristicia sol licitudo et huiusmodi. si fuerint nature proporcionata multum faciunt ad corporis et anime sanitatem sicut infra dicetur de anime acci dentibus in fine septimi libri. Exercicium vero corporale aliud est equa le. aliud est inequale. equale medium est inter debile et forte. magnum et paruum. velox et tardum. quod scilicet non semper addit in caliditate vel siccitate Inequale ē q̄d istā tēperāciā excedit ꝛ si m̄ltū excedit in suo p̄ncipio calefacit et desiccat. et si multum vlterioraretur per virtutis dissolucio nem. spiritus euaporacionem infrigidat et desiccat. Dicit autem constan tinus. q̄ triplex est vtilitas exercicij quia calorem naturalem excitat. su perflua dissoluit. membra indurat et eis soliditatem tribuit. Inequale vero exercicium aliud est vniuersale aliud vero perticulare. Uniuersale est quod omnia membra mouet vt fodere. itinerare et huiusmodi. Par ticulare vero est vbi quedam membra quiescunt et quedam mouentur vt sucre scribere et similia. Hec autem varia exercicia corpus variant sc̄dm varia hominum officia et eciam artificia quoddam calefacit et desiccat sicut ars fabrilis nam aer a fornace inspiratus cum sit calidus et eciam

siccus

siccus eos desiccat et calefacit. Ars vero piscatoria econuerso frigidat et humectat. Exercicium vero per iculare. aliud est forte. aliud est debile aliud mediocre. In exercitacione igitur hec sunt consideranda scilicet. quantitas. qualitas. tempus. locus. quantitas vt non sit nimis intensa vel nimis remissa. in qualitate ne nimis velox ne nimis tarda. sed mediocris vtilis est et laudanda. tps quod maxime vz ad prandium in superfluitates lubrice facte et resolute per exercicium euacuentur ne cibus superueniens corrumpatur. post cibum vero cooperatur virtuti digestiue ad ciborum decoctionem ita tamen si fuerit temperatum nimium vero non est bonum quia pocius est causa calefactionis membrorum tam interiorum quam exteriorum. attendendus antem est locus. quia alius est aquosus et infrigidat et humectat vt locus piscatorum. alius vero est siccus et nemorosus vt locus venatorum et talis quantum est de se calefacit racione laboris et discursus ac desiccat et sic de alijs. Unde quidam sapiens interrogatus ad quid exercitacio laboris esset necessaria. Respondit in hec verba. Honestus inquit labor humane vite est fida custodia. dormientis nature stimulus. sopiti caloris lima. superfluitatis consumpcio. viciorum fuga. morborum mors. languorum medicina. lucrum temporis. iuuentutis debitum. adolescencie disciplina. senectutis gaudium. salutis adiutorium. nutricis omnium malorum est emula seu eciam inimica. Ille nempe solus ab exercicio se abstrahat et labore qui felicitatis gaudio vult carere. Verba premissa eciam continentur in sermone Fulgencij contra ociosos vbi exponitur illud verbum. panem ociosa non commedit. In quo sermone multum commendat pij laboris exercicium. In fine sermonis tamen labori preponit deuotum contemplacionis ocium dicens. mariam propter contemplacionis ocium. minime fore inter ociosarum mulierum numerum computandaz quin pocius omnibus preponendam. Quomodo enim panem illa ociosa commedit que pane plena alijs panem frangit. que oracionis patricinio conuersacionis exemplo. pie erudicionis verbo. esurientes et sicientes iusticia refouet atque pascit Maria ergo que oracione subuenit. conuersacione ad bonum allicit. predicacione instruit. panem frangit. et cetera.

Capitulum tricesimum. De quiete.

Quies autem est cessacio ab exercicio et eciam a labore. Sicut enim necessaria est ad nature conseruacionem exercitacio sic eciam et quies. Nam quies finis existit et consummacio motus et laboris. Sine enim quiete nihil finaliter est durabile quia

quia quod caret alterna requie durabile non est . vnde celum quod maxi
me est mobile motu suo tendit ad quietem Similiter sol luna sidera ignis
aer aqua et omnia alia que sm̄ naturam sunt mobilia tendunt finaliter
ad quietem Vnde dicit Aug⁹. Quies autem naturaliter habet inclinaci
onem ad centrum Et ideo principium est et disposicio aggregacionis et
adunacionis parcium in loco suo . Et ideo omnia que sunt ordinata sm̄
naturam ad quietem nobiliora iudicantur et digniora quando sunt in q̄
ete qꝫ quando sunt in motu sicut finis dignior est his que sunt ad finem.
Quies autem prout opponitur exercicio tot modis consideratur quo ad
effectum quot et ipsum exercicium Alia enim est spiritualis alia corporal'
quorum vtraqꝫ si fuerit nature commensurata erit salutifera anime et cor
pori . sanitatis hominis conseruatiua Si autem non econuerso. Item qui
es aliquando est nimia et hec est malorum humorum generatiua. nutriti
ua. mulciplicatiua. corrupcionis inductiua Nam aque quando nimis qui
escunt putrescunt . Similiter ferrum et quodlibet metallum rubiginatur
quando nimis debito vsitatur Alia est nimis parua et hec similiter vicio
sa quia naturam lassam non recreat . . debilitatem non reparat . consump
tam non restaurat . Mediocris autem inter has est laudabilis . Nam ca
lorem naturalem confortat . sensum recreat . digestionem emundat . cor
pus mediocriter purgat . Item quo ad qualitatem quies alia est vera ꝛ
hec est laudabilis alia non vera vt in febribus et hec minus laudabilis
est sicut post dicetur. Et sic est finis huius sexti libri.

Explicit liber sextus.

¶ Explicit Liber sextus Incipit Septimus de infirmitatibus.

POstquā compleuimus auxiliante deo tractatū de illorū ꝓprietatibus que homīs naturā perfi/ciūt et custodiūt. dicendū est de his que ɔtra naturā sibi acciduīt. eiusqꝫ naturā destruunt et corrūpunt Tria enim sunt que homīs naturā ledūt. scꝫ causa morbi. ipe morb⁹ et accidēs sequēs morbū. Causa morbi ē illud vn̄ ꝓuenit mala et innatu ralis in corpe dispositō vt mala ɔplexio. nimia repletio vel inanicio. ṽtu tis defectio. q̄litatū alteratio. ɔtinuitatis dissolutio Om̄ia enī ista cā vel occasio morboꝝ sūt. Morbus ꝫm Johānicū. est res ex qua accidit oppo/sitū corpis lesionis nocumentū sicut febris apostema ꝛc. Accidens est res sequēs ad istā introductā in corpe passionē siue sit ɔtraria nature vt do lor capitis in cephatica siue nō sit cōtraria sic patꝫ in pipleumota rubor accidit in maxilla Bona aūt corpis dispositio dicit̄ sanitas ꝑ quā corp⁹ homis in sua ɔplexione et cōpositione tale existit vt suas libere et ꝑfecte pagat actōnes. Ab hac tēpancia si fuerit natura lapsa incidit necessario in egritudinē et in morbū. Nā ex distempancia et inequalitate humorum accidit morbus ɔsilīs vt ē febris. ydropis. et hui⁹modi Ex mala ṽo dis/positione mēbroꝝ incipit morb⁹ difficilis vt in oculo obtalmia vel i ma/nu archetica. Ex mala vero dispositiōe vtriusqꝫ ꝓuenit morbus vl̄is. sic est elephācia siue lepra Om̄is igit̄ morbus vel ē cōsimilis ad humores ꝗ alia mēbra ɔsilīa Uel officialis qui mēbra impedit vel est vl̄is. qui natu ram interius et exteri⁹ destruit et corrūpit.

¶ De dolore capitis et eius causis et signis. Cap i

DE istarū itaqꝫ infirmitatū ꝓprietatib⁹ scilꝫ de earū causis effe/ctibus et signis et remediȷ̄s aliqua sūt dicēda Nō quidem de om̄ib⁹ sed solū de his q̄ in diuina sc̄ptura generalit̄ exꝓmunt̄ Et ideo de ordine ꝓsequēdi nō est hic curandū Prio igit̄ de passionib⁹ capitis est inchoandū ysa. i. Omne caput languidū ꝛc. Dolor capitis vt dicit ɔstā. cephatica dicit̄ et ꝓuenit duob⁹ mōis. aut ab extē/rioribus vt ex ꝑcussione vel ex calido aere dissoluēte vel ex frigido cōstrin gente. Scđo mō. scꝫ ab interiorib⁹ ꝓuenit vel ex causa priuata vel remo ta Ex ꝑuata q̄ aliūde q̄ꝫ ex capite nō prouenit/ex causa remota vt a sto/macho Et si sit dolor ex causa ꝑuata vel ex vicio solius qualitatis maxīe frigiditat̄.

frigiditatis. vel caliditatis. aut ex vicio humorũ vtpote sanguis fleumatis ₇c. Qui dolor si sit interpolatus modo veniẽs modo recedẽs. signum est ꝙ est a stomacho. Vñ Ga. Si dolor est in capite. nulla certa causa extrinsecus veniente acuti humores grauant stomachũ Si vero est sine intermissione ex humorib⁹ est. Si ex sanguine. calorẽ patit̃ in capite grauitatem in fronte. q₂ anterior pars capitis. sedes est sanguinis. oculi rubescunt. faciei vene sunt plene Si vero ex fumis colericis. calor sentit̃ in naribus. siccitas in lingua. vigilie et sitis non desũt. maior in dextra sentit̃ dolor ꝙ̃ in sinistra. q₂ ibi colere sedes est. Facies cũ oculis est citrina. Amaritudo sentit̃ in ore Si vero ex melancolia. in sinistra pte erit dolor intensior cũ frigore. Vigilijs grauitate facies erit liuida quasi terrei coloris. Oculi concaui lippitudo oris acetositas. Si vẽo fuerit ex fleumate sequit̃ dolor grauatiuus per os et nares exit supfluitas et q̃nq₃ cũ tussi et graui spũs retractione et querela. Facies pallida et subtumida. oculoꝝ lippitudines. oris insipiditas. dolor a parte posteriori maior est eni ibi sedes fleumatis. Vñ Gal. in libro institutionu₃ Nosse oportet caput diuidi in quatuor ptes Nã sanguis in fronte dominat̃. colera aũt in dextra. melãcolia in sinistra. Fleuma vero in occipicio dominat̃. Jstis et alijs modis plurimis accidit dolor capitis sicut ex acumie fortis vini cui⁹ fumus pũgit pelliculas cerebri et grauẽ infert capiti passionẽ. Hucusq₃ ɔstan.

De medicia et remedijs doloris et passionis capitis. Cap ij

Patitur aũt caput dolorẽ quendã interiorẽ quẽ phisici vt dicit constã. vocãt emigraneã. Et hic dolor ꝓm ɔstã. est grauissim⁹ Sentit enim in capite quasi malleacionẽ et percussionẽ nõ potest pati sonum nec vocem. nec lucem vel splendorẽ. Et hic dolor est ex fumo colerico et calido cum ventositate Et ideo sentit puncturam. arsuram. et tinnitum. Patitur autem caput specialiter in cute exteri⁹ pustulas et scabiem saniem ad modu₃ mellis emanantẽ. et ideo talis scabies a Constantino vocatur fauus Habent enim pustule modica foramina ex quibus sanies egreditur qui fauus prouenit ex humore viscoso vsque ad cutis superficiem pertingente et vlcerante. Jtem patitur caput quandam in pueris famularem passionem. qua₃ constan. vocat squamã Nos autem dicimus eam tineam. quia ad modum tinee superiorẽ cutis capitis substantiam corrodit et quasi inseparabilit̃ tenet eam. Talis eni₃ passio pruritum in capite generat immoderatum de quo post confricacionem quedam squame dilabuntur Hec passio sepe euenit infantib⁹ ꝓpt̃

abundantiã

abūdantiā humoris et mollíciem ipsius cutis abundantiā cibi āplioris. his vt dicit Cōstan cibos subtrahim⁹. et tūc humore vritiuo. vngēta et alia remedia adhibem⁹. Summū autē lactantib⁹ vt dicit Constā. est remedium vt apertis retrorsum in auriculis venis sanguis extrahatur et extractus super locum doloris calidus invngatur. quia poros caliditate sua et subtilitate aperit et subintrando materiā diuidit et cōsumit. Et q̄a capillorum radicibus illa squamositas adherere consucuit. sanari de facili non potest nisi radicitus de capite subtrahatur que passio si inueterata fuerit. vlterius vix sanatur. vix etiā tinea. sic sanitati restituit. quin sēp post in capite vestigium relinquatur Item patitur caput exterius dispendium in ornatu. quando vel capilli capitis defluunt vel caluescunt sic̄ sup̄ dictum est libro. v. de capillis. quere ibi diligenter Item patitur caput in suis capillis quandā corrositatem et indecentiā quaz medici vocāt furfuriscam. Nam aliquociens quedā squame grauis furfuris simillime. oriuntur iuxta radices capillorū in capite. Et hoc vel ex vicio cerebri vel ex vicio fumi egredientis a capite ad nutrituram capillorū. sed hec immundicia mundificatiuis ablucionibus ꝛ medicinis diligencius est adhibenda. sicut et pediculi suriones et quasi insensibiles vermiculi sunt quibusdā necessariꝭ medicaminibus de regione capitis amouendi. Capitis passionibus supradictis sic ꝭm Constā. Si acciderit dolor ex humoris vicio sicut ex sanguinis vel alteriusmodi humoris replecione. sanguinem de cephalica extrahimus. debitis et congruis medicinis corpus mūdificam⁹ precipue si in stomacho materia fuerit vomitum ꝓuocamus conueniēti medicina educimus. mundificato corpore caput manus pedes aqua tepida perfundimus vt pori aperiantur. et fumi facilius euaporent. Si dolet pars posterior. venam latam in fronte aperimus et sanguinem extrahimus et prodest vt dicit Constā. vel tybias inferius scarificamus et sic humores et fumus et spiritus. qui causa sunt doloris a capite ad inferiores partes reuocātur. Si vero pars anterior dolet fluxum sanguinis a naribus ꝓuocamus. Et si fuerit humor calidus et colericus frigidis occurrimus medicinis. tympora. nares. et venas pulsatiles. aqua rosacea. cum lacte mulieris masculum nutrientis inungimus et sompnū prouocamus. Si vēo materia fuerit frigida et viscosa in stomachi orificio posita digesta materia dam⁹ collatura vomitus patratiue. Si in fundo stomachi ꝯuenienti eam educemus medicina fomentis mediocriter vtimur calidis et vngentis dietam mediocriter calidam adhibemus et sic cōtraria contrariꝭ curamus. Si vero fuerit dolor capitis sine humoris vicio excessu alicuius qualitatis tunc paciens non indiget purgatione sed poci⁹ alteratione. qualitatibus igitur peccantibus adhibemus contrarias q̄litates. Si

tates. Si vero fuerit dolor ex nimia cibi vel potus repletiõe sicut accidit
nimiũ crapulatis optimum remediũ est aquã calidam bibere in maxima
quantitate et tunc modica mora interposita vomitum prouocare. forcio
ribus si vis vti medicinis recurre ad viatic. constanti. sapientis industrie
hec sufficiant. &c.

De Catarro.

IUdith. viij. Uenit estus super caput manasse et mortuus. &c.
Causa accellerationis mortis manasse fuit immoderatus flu/
xus reumatis in capite ad inferiora defluentis ex violẽcia estus
et caloris capitis humores capitis dissoluentis vt tangit ber.
Talis enim fluxus a medicis dicitur catarrus. et fit in capite multis de
causis. quãdoqꝫ ex caliditate aeris humores fluxibiles dissoluentis. qñꝫ
ex frigiditate eiusdẽ cerebrũ ɔstringẽtis ⁊ ptes liquidiciores educentis
qñqꝫ ex abundancia humorũ p inɔtinentiã effluenciũ ex interiori calore
dissoluente vel ex frigiditate compmente vel exprimente. aliquãdo ex hu
miditate lubricante. quãdoqꝫ ex humorũ liquiditate et fluxibilitate se dif
fundentẽ. quãdoqꝫ ex debilitate virtutis retentiue. Fluxus autem pueni
ens ex humorũ nimia abundancia. talia habet signa habitudo corporis
plectorica est et repleta. facies eius subtumida. oculorũ eminencia. supflui
tatum oris et narium abundancia. cum corporis grauitate. Caloris dis
soluentis hec sunt signa color in facie rubeus cum rubore venarũ maxie
in oculis. fluxus lacrimarum calidarũ mordificanciũ oculos et calefaci/
encium ipsam cutem calor sentitur in profundo. Frigiditas constringẽs
his cognoscitur signis. color faciei est pallidus. lacrime frigide. frigus sẽ
titur in profundo. Si vero fiat ex liquiditate humorum cognoscitur per
multitudinem superfluitatũ ab ore et naribus et eorum fluida siue cohe/
rencia distillacõne. si igitur superfluitas est in causa curatur per superflui
tatis eductionem ne maxime si ad spiritualia fiat fluxus et per humoris
fluidi constrictionem Si enim fuerit fluxus frigidus ⁊ humidus maxime
valet in contrariũ calida et sicca constrictiua humoris et consumptiua sic
ladanum. thus. storax. castorium. Si autem fuerit fluxus calidus restrin
gatur per frigidorum fomentacionem. per rosarũ in aqua pluuiali deco
ctionem et subfumigacionem et ipsarum rosarum ad foramina nariũ ap
plicationem. Attendendum est autem ꝙ qꝫ diu catharrus est in vehemẽ
cia fluxus nullum epichirium est apponendum. nullum fomentũ adhiben
dum quia maior fieret dissolucio vt dicit cõstan. nec aquam debet capiti
infundere nisi forte aquam rosaceam vel salicis nisi caliditas est in causa

De frenesi

De freneſi et eius cauſis ſignis et remedijs.

Capm 4

Eutro.xxviij. Percuciet te furoꝛe et amencia et ſtupoꝛe.ꝛc. Fu/
roꝛē vocat freneſim. quam ſic deſcribit Conſtā. Freneſis inq̄t
eſt calidum apoſtema in quibuſdā cerebꝛi pelliculis quam ſe/
cuntur vigilie et alienaciones Unde a frenibus id eſt a pelli/
culis cerebꝛū obuoluentibus freneſis dicitur Accidit autē duobus mōis
ex colera rubea ꝓpꝛio caloꝛē et febꝛili leuigata. que furioſa effecta rapitur
ſuperius ꝑ venas neruos et arterias et colligetur ad apoſtema et ſic na/
tura freneſis vel fit ex fumo a coꝛpoꝛe ad cerebꝛū aſcendente et ꝑturban
te et fit affreneſis non vera. Patitur freneticus terribilia accidencia ſcilꝫ
ſitim nimiam. ſiccitatem lingue nigredinem et aſperitatem moleſtacionē
et anguſtiam nimiam. ſincopim pꝛopter defectum ſpirituū ⁊ mutacioneꝫ
coloꝛis naturalis in non naturalem Fit enim rubeus ſi ſanguis citrinus
ſi colera eſt in cauſa. Accidit autem hec paſſio calidis et ſiccis in tempoꝛē
eſtiuo ⁊ hec omnia colere comparantur. perafreneſis vero que geneatur
ex alioꝛum membꝛoꝛū colligancia vt ex apoſtemate ſtomachi vel matri/
cis his membꝛis in ſtatum ꝑmum redeuntibus redit cerebꝛum ⁊ perafre
neſis tunc nūcupatur. Sed cum apoſtema fit in ſubſtancia cerebꝛi tūc fre
neſis peſſima eſt et moleſtiſſima. et ideo periculoſiſſima Signa vero frene
ſis ſunt vrine diſcoloracio maioꝛ febꝛe inſania. vigiliaꝛū inſtancia. oculo/
rum mobilitas et extenſio diſſoluta. manuū pꝛoiectio. capitis commocio
dencium frendoꝛ et colliſio. ſemper volunt ſurgere de lecto. modo cantāt
modo rident. modo ploꝛant. ſe cuſtodientem et medicantem libēter moꝛ
dent et lacerant. raro ſilent. multum clamant. hi periculoſiſſime egrotant
et tamen ſe egrotare tunc ignoꝛant. Cito igitur his ſubueniendum eſt ne
pereant et hoc tam in dieta q̄ꝫ in medicina. dieta enim debet eſſe tenuiſſi/
ma ſcilicꝫ mica panis que in aqua pluries eſt abluta medicina ē vt in ꝑn
cipio caput infirmi abradatur et cum tepido aceto abluatur. in loco ob/
ſcuro bene teneatur vel ligetur. diuerſi vultus et picture coꝛam eo nō oſ̄
dantur ne inſania irridetur. ſilencium circūſtantibus iudicatur. ſtultis ver
bis ſuis non reſpondeatur. in pꝛincipio de medicina vena frontis minu/
atur inquantū poteſt teſta oui capere. ſāguis extrahatur ante omnia in
pꝛincipio ſi virtus et etas ꝑmiſerint de cephalica minuatꝛ. medicina autē
eſt digeſtio pꝛocuranda et colera extinguenda. ſuper omnia vngentis et
fomentis ſompnus ꝓuocetur. cum pulmone poꝛcino vel pecoꝛino caput
raſum ſepius cathaplaſmetur. tympoꝛa et frons cum ſucco lactuce et pa
paueris liniantur. ſicut his omuniter exhibitis adhuc perſeuerat inſania
per tres dies cum inſompniante et vrine diſcoloꝛacione non eſt de cōua/
lencia ſpes bōna. ſi vero incipiat coloꝛari et mala ſigna minui ſꝑandū ē.

De amēcia

De amencia et eius causis et signis. Quītū

AMencia idem est qđ inania ẜm plat. Est aūt inania infectio an/
terioris cellule capitis cum ꝑuacione ymaginacionis sicut me
lancolia est infectio medie cellule capitis cum ꝑuacione rōnis
vt dicit ꝯstan. in li. de melancolia. melancolia inq̄t est suspectio
dominās anime quam timor et tristicia induxerūt. Et differūt passiones
iste ẜm diuersitatē lesionis operacionū quia in inania ꝑncipaliter leditur
ymaginacio. in alia vero ratio. Et generanť he passiones. aliqñ ex cibis
melancolicis. aliqñ ex potacione fortis vini exurētis et incinerantis hūo
res. aliquādo ex anime passionibꝰ scilꝫ sollicitudine. tristicia nimio studio
timore. aliquādo ex morsu rabidi canis siue alteriꝰ canis venenosi. aliqñ
ex corruptione aeris pestiferi et infecti. aliqñ ex malicia hūoris corrupti
dominantis in corpore hominis ad talem infirmitatē preparati. Scđm
autē diuersas causas diuersa sunt signa nam quidā clamant saltant. se et
alios vulnerant et in latebris latitant. de quorū dispositōne et differēcia
supra habitū est li. v. vbi agitur de cerebri passione. horū medicina est vt
ligentur vt a propria vel aliena cessent lesione maxime sunt tales recrean
di et a sollicitudinis et timoris causa et materia amouendi et instrumen/
tis musicis letificandi. mediocriter exercitandi et tandē si purgaciones ⁊
electuaria non sufficiunt arte cyrurgica sunt curandi.

De stupore et letargia. Sextū Capm

DEutro. xxviij. percuciet te deus cecitate. alia littera stupore. Et
vocatur stupor mentis ẜm constan. quedā est cecitas ratōnis
que est q̄si sompnus oculis clausis qñ ꝓpter defectū spirituum
anima non iudicat de visis sensibiliter nec discernit sicut ꝑcussi
fuerūt sodomite in foribus loth. sicut dicit glo. geñ. xxx. et sap̄. vltio. Hic
stupor ẜm ꝯstan fit duobus modis quia vel accidit ex ꝑturbatione rōis
non aduertentis. vel fit ex supfluitate humoris vias spirituū in cerebro
impedientis vt patet in ebriosis. vel ex nimia frigiditate aeris neruos sē
sibiles cōprimentis vt patꝫ in his qui ꝯgelantur in glacie vel in niue. Fit
etiā ex tocius cerebri cōplexione vt patet in apoplecticis et letargicis ꝫ
videmus Stupor etiā diciť mēbrorū vigor et extremitatū corpis cōstri
ctio qñ pre frigore mēbra videnť contrahi et dormire. alio autem modo
dicitur stupor ẜm damas. qui dicit. āmiracio est stupor de re noua ⁊c. Stu
por aūt ꝓut hic accipiť est quedā sōpniculositas que ē quedā disposicō
sepe ad maximas infirmitates et maxime ad letargiā que est. apostema
in posteriori cellula capitis generatuꝫ. et diciť a lethos qđ est obliuio eo

ꝙ obliuio

ꝙ obliuionē inducit Fit aūt frequent̄ in senibus ex fleumate et in hyeme per se autem nunq̈ prouenit sed semper accidit ex precedēte aliqua egritudine. nam in quibusdaz egritudinibus enutriceis fleuma actione febril' caloris ebulliens rapitur ad cerebruz et in posteriori cellula recolligitur ratione conformitatis et generat apostema. cuius signa sunt. febris continua. vrina discolorata et spissa. oppressio oculorum. falsus sompn' eger vocatus vix respondet et si contingat respondere loquitur aliena. supin' iacet et si sup latus quo ad horā vertatur ꝓprio impetu iterū supinatur in extremitatibus notabiliter infrigidatur. Horum remediuz est vt eger in loco lucido statuatur. loquencium et disputanciū assit garrulitas. per pilos et barbam vehemencius trahatur ⁊ etiam per capillos. facies aqua frigida sepius perfundatur. pedes inferius confricentur. funia fetida inferius apponantur vt cornu capre exustum ⁊ huiusmodi. gliscerium sup omnia coadunetur et apponatur sternutacio prouocetur. caput abradatur fricetur et aperitiuis et de synapi et sitibus fomētet̄. sternutatio in hac cā optimū signū ē. Si vēo dormitacio pseuerauerit tremor cū motu brachij et frendor denciū supuenerit mortale est. Et est nōndum ꝙ si de frenetico fiat letargicus pessimū est Si vero ecōtrario fit bonū est scz qn̄ de letargico quis in frenesim moueatur. Hec oīa extrahunt̄ de plat. ⁊ constan.

De vertigine.

MIscuit dominus spiritum vertiginis ysa. xix. vertigo sm̄ cōstā. idem est ꝙ secennia visus scilz et spiritus sensibilis corruptela qua omnia subito vident̄ violencia et tenebrosa Causa autem huiusmodi est. nimia humorum abundancia cum ventositate mixta. Nam hi humores mouentur in capite. ventositate de corpore siue stomacho ascendente ad cerebrum. Si hec passio in solo fit cerebro sentit paciens grauitatem in capite. sonitum in auditu. corrupcionez in odoratu. et talis vertigo de facili non dimittit. Si vero est ex stomacho. paciēs sentit abhominacionē in ore stomachi et dolorem. sed talis vertigo recipit interpolacionem. quia ascendente fumo. tunc vertigo incipit. quando vero non ascendit tunc dimittit. Horum remedium est medicina purgagatiua et flebothomia ⁊ si aliud non impediat pedes infirmi in aqua sūt ponendi a vino abstineat cum dissoluat et etiā ab inflatis cibis ⁊ a grossis. vomitus etiā leuis ꝓuocetur quia multū valet.

De vigilia.

VIgilia ē insōpneitas. q̄ est q̄dam cerebri passio q̄si opposita litargie Prouenit eni hec passio ex nimio motu cerebri et siccitate colere rubee siue vigilie. ex intēpato calorē et ex hūorib' nimis salsis

Ex illis oīni

Ex illis omnib⁹ nascunt̃ vigilie inordinate. sequunt̃ angustie mutatur co lor intendūtur sollicitudines cogitaciones et alienaciones mētis irracio nabiles suspiciones. corpus subtiliatur. desiccat̃. ꝟtus digestiua corrūpit̃ tota homis cōplexio imutat̃ palpebre et facies intumescūt et pessime pas siones in corpe nutriunt̃. His cito ne ꝑeant. medicādū est. Hoꝝ facies et tympora cū sopiferis inungant̃. lacte muliebri sompni gr̃a ꝑfundantur. corpora. bonis cibis reficiantur. de vigilijs quere sup̃ li. vi.

De morbo caduco.

Cecidit in terrā spumās ꝛc. Math. ix. Morbus caducus a ɔstā. et alijs autorib⁹ epilencia nūcupatur et hic morbus ab ātiq̄s ira dei vocabat̃. Est aūt epilēcia vt dicit ɔstan. humor humid⁹ quo vētriculi cerebri nō ꝑfecte opilant̃ ꝓhibens aiam id ē spi ritū aialem ad declarandū actionē suā. quousq3 ab illo humore exopila/ uerit cerebro viā suam. Dicit̃ autē hec infirmitas in passione yeranoxon id est sacra passio. q2 sacrā ꝑtem corpis occupat sc3 caput. dicit̃ aūt her/ cudis. q̄a hec passio fortis est vt hercules. Dicit̃ et morbus caducus ab effectu. q2 opilatis neruis. mēbra que sūt instrumenta virtutū a regimine spirituū depauperant̃ et destruūtur. et ideo hoies in hac passione cadere ɔpelluntur. Est aūt epilencia apoplexie vicina. locus eni idē est vtrisq3. et materia vñ nascitur. frigida eni est et viscosa. In hoc aūt differūt. q2 apo plexia oīm ventriculoꝝ est cerebri opilatiua cū priuatiōe rōis et diminu cione sensus et motus. Epilencia eni nō oīm. sed ꝑncipaliū vētriculoꝝ ce rebri est impeditiua. Dicit̃ aūt ab epy q̄d est sup̃ et lemsis q̄d est lesio q̄a superiorū precipue est lesiua. Dicit̃ et morbus puerilis. eo ꝙ pueris sepe accidat. paciens autem morbū istum subito cadit obtorquet̃ os et facies cum tremore ceruicis et tocius corporis cum constrictione denciū et stri/ dore ore spumant et plures superfluitates emittunt. Uocant aūt medici epilenciā. apoplexiā paruā que ex tribus est causis vt dicit constan. q2 vl̄ ex humoribus fleumaticis vel ex melancolicis nascentibus in prora cere/ bri vel ex ventositate frigida et grossa cerebro vel alicui mēbro ɔ̄nante sicut stomacho. Est enim aliquis humor qui nascitur in illo membro et fu mus ascendit ad cerebrum. cuius grossitudine vie animalis spiritus opi lantur et deinde morbus caducus procreat̃ hec passio vt dicit constan. superuenit determinata. Unde dicit Ha. Epilencia inquit que crescente luna venit sui naturā signat esse humidā. Omne eni humidū crescēte luna habet incrementū. Que vero venit deficiēte luna frigidissima est ꝫ tamen parū humida est. Epilencie aūt tres sūt species ꝺm triplicē locorū speciē vbi fuerit sc3. Epilencia aūt fit in capite. ex materia existēte tm̄ in cerebro

Analempsia

Analempsia vero fit ex materia exñte in stomacho nõ in concauitate. sed in neruis eius ⁊ arterijs ipsius stomachi per quarũ mediocritatez materia ebulliens rapitur ad cerebrum Cathalempsia vero fit ex materia existente in extremitatib⁹ vt in manibus et pedibus. que proprijs quidẽ signis dinoscitur. Nam cathalemptici morbum suum presenciunt. Senciũt enim receptionem quandam quasi formicarũ vel motum cuiusdam aure ex materia superius ascendente. et sepe pro constrictione extremitatum ꝓseruantur a casu Et vt testatur Ga. isti sepe febriunt quando sine caloris ebullicione. materia vix ab inferioribus potest rapi ad superiora Analemptici autẽ ex replecione stomachi laborant et maxima indigestione. et ciborũ eructuacione et abhominacione. et hi etiã casum suũ presenciũt. sed continua capitis grauedine laborant. fiunt aũt he passiones qñqꝫ ex sanguine sed sepius ex fleumate. sepius etiã ex melancolia et cause iste per propria signa dinoscuntur maxime per corpis habitudinẽ sanguineã et fleumaticam. Vel melancolicã per faciem rubeam vel pallidã seu liuidaz per etatem. per regionem per dietã Si aũt fuerit ex melãcolia in defectu lune ledit maxime et infestat Si vero ex sanguine vel ex fleumate in plenilunio. maxime se ostẽdit. he passiones sũt maxime adherencie ⁊ eas curare difficile est Confert tamẽ eis et medicina et dieta. oportet vt a nociuis cibis abstineant et a coitu et a nimia frequencia hominũ. quia in talibus locis solet eos cici⁹ accessio occupare Bonis cibarijs et lenibus vtantur et tẽperate. plus de mane. minus autẽ vel nihil de vespere cõmedant. vinũ tẽperate bibant Secundũ medicinã purgentur. ꝫm humoris peccãtis exigenciam Experimentum plat. contra epilenciam tres sanguinis guttas dicit esse per scarificationem extrahendas a scapulis et cum ouo corui in fine accessionis pacienti offerendas. dicit etiam oua corui multum cõferre Similiter dicit pioniam potatam conferre. multum idem ↄfirmat Ga. et constan. et diascorides Dicit etiam coagulũ leporis bibitũ eos iuuaẽ epilenticos. quia prohibꝫ ne humor dissoluatnr. qui ascendens opilat cerebrum. Dicit etiam ꝙ epar asininũ assatum confert si ↄmedatur Caꝑnũ vero si detur epilenticis mouet epilenciã Multa alia dicit constan. experimenta de quibus nihil ad presens.

De sternutacione.

Iob. xli. Sternutacio eius ꝛc. sternutacio vt dic̃ ↄstã. est violẽta cerebri cõmocõ ad expellẽdas fumosas ipius cerebri sup̲fluitates. De diuersis autẽ causis nascit̃ Aliqñ eni ipsa natura opatur cuz fumos sup̲fluos satagat expellẽ a cerebro. q̃ vel cã sũt morbi vel cã futuri vicij. hũanũ eni cẽbrũ. hũidi⁹ ẽ cerebris aliorũ aialiũ Vñ ⁊ hũores ibi

adunantur

adunant et cooperante natura. inde cū sternutacionib⁹ expellunt. Aliqn̄ eni fit sternutacio vi morbi pocius q̄ȝ nature expulsione sicut in torica accidit et in peripleumata. Aliqn̄ etiā habȝ fieri sternutacō sic Canales narium humanaꝝ curti sūt. vnde cito ad cerebrū nociua ab extrinsecis veniunt sic puluis. aer. frigidus. caloꝛ solis et hmōi q̄ cū ad cerebrū veniāt expellunt a cerebro vigore et motu suo et inde fit sternutacio. Que si fiat in acutis febribus siue reumate. signū est laudabile. Signat eni naturā confortatā in expellēdo qd̄ sibi est nociuū Si vero fiat cū reumate. maluȝ signū est. signat eni materie exuberanciā. Vn̄ synthomata ē sternutacō et augmentum reumatis. Et ideo in pleuresi et in cōsilibus malū signū est et illaudabile. Sternutacio igit cerebrū ꝯmouet et exonerat. totū corp⁹ concutit et alleuiat in suo exitu Ex violenta cōmocione aeris in canalib⁹ narium. strepitū facit. que si plus debito post expulsionē sup̄flui fumi ꝑmāserit. ledit. q̄a nimis dissoluit. et aliqn̄ graues passiones excitat et inducit. Restringat igitur per medicinas sicut per fumigacōnes ꝯstringētes spiritus reparantes et sup̄fluitates cōsumentes. sicut est de camomilla mencastrū. rosa. yreos. nigella. et huiusmodi.

De tremore.

Posuit dn̄s signum in chayn scȝ tremorē capitis. ɓm glo. strabi Om̄is inq̄t strabus qui inuenerit me ꝑ tremorē capitis et agitacionē furiose mētis ꝯgnoscet me reū mortis esse. Tremor āt capitis qui et rectitacio dicit a constan. prouenit ex defectu et debilitate virtutis regitiue in neruis spondiliuȝ ipsius colli et in lacertis membrorū. In hoc autem morbo duo sunt motus qui sibi sunt opposi. alter eni mouet sursū. et alter deorsū Superiorē vero natura opatur. inferiorē aūt morbus. Morbus aūt nitit membꝝ deꝑmere inferius. ɓ natura que ipsū a suo regimine nōdū destituit. nititur ipsum regere et ponere in ꝓpria positione. ⁊ ita sursum eleuare Et ideo ex tali motuū contrarietate surgit tremor Causa aūt inceptōis tremoris. est defectus virtutis cōmouentis lacertos vt dicit ꝯstan. que ꝟtus qn̄q̄ȝ deficit causa male ꝯplexionis vel accidētalib⁹ anime. sic ex tremoē ꝓpter spūs ꝯfluētes ad cor. vnde mēbra pōderositate sua tendūt inferius. vn̄ q2 natura nō habet sufficientes spūs ad mēbri regimē confluentes non ex toto potest medium in sua consistēcia detinere et sequit ideo statim tremor Talis aūt tremor q̄daȝ est disposicio ad palisym. maxie si acciderit dormicio sequens cū tremoē cui⁹ cā ē frigiditas ɓam neruoꝝ coagulās ⁊ ꝯstipās ne virt⁹ sēsibilis eā penetrare possit. Ḣis aūt palisis leuior ē ad curādū cū tremoē q̄ȝ illa q̄ ē sine tremore quia in prima non est membrū omnino destitutum a natura

sicut est de

sicut est destitutū penitus in scda. Talis itaq tremor vna cum dormitacione. calefactis et confortatiuis et dissolutiuis et ɔsumptiuis curabitur medicinis sicut est theodoricon. yeralogodion et filia Valent et balneationes. fricaciões et cū calidis ꝛ apitiuis herbis suffumigaciões vt pori clausi apiant̄ vt hũores sup̄flui ɔsumant̄. vt sp̄s excitent̄ et nerui ɔfortēt̄

De spasmo xij

Spasmus est neruorū violenta cōtractio. motū voluntariū auferens et retardans Talis ɔtractio ꝓuenit aliqñ ex nimia replecione qñq ex inanicione. qñ ex nimia infrigidatōe sicut ē videre in manib' et labijs infrigidatoꝝ q vix v̄ba formant. vix etiā digitos ɔplicāt aut recuruāt Cōtractio aūt ex tali intrinseca infrigidacōe soluit̄ in calore. et alia nō indiget medicina Caueat tñ paciens ne nimis subito forti calori se exponat. qꝛ ex subita repcussione frigiditatis ad neruoꝝ extremitates dolorē nō modicū paciet̄ Cōtractiōe v̄o tāta ex inanicōe. hec scȝ signa declarāt. p̄cedit eni aliqñ fluxus imoderat' sanguinis vel vētris vl' matricis aliqñ labor vl' abstinēcia sup̄ vires laborātis vl' abstinētis. aliqñ imoderat' calor vt in corpe hois pacutas febres paciētis. aliqñ ꝓfunditas et dolor vulneris acumen et fortitudo assūpti medicaminis In his oīmbus accidit spasmus ex nimia natuē desiccatōe et substancialis humiditatis ɔsumptione. vnde corrugatur neruus et cōtrahitur sicut pgamenū positum in igne et ideo via spirituū per neruos intercipit̄ et virtus vite regitiua impeditur. oīmis talis spasmus diu si durauerit mortalis est. Unde dicit̄ in amphoris. spasmus excellentico mortalis Isti tñ spasmo in p̄ncipio ɔstan. calidū lac mulieris si sup musculos fricanciū super spinā et collū radices neruorū vndiq ꝓfundant̄ ad idez valet aqua cum oleo si fuerint cum lana succida super locū neruoꝝ fomētata. Terciū vero genus spasmi scilȝ ex replecione qui solet accidere pinguibus et carnosis et ingurgitatis ex infusione neruoꝝ et dilatatōe facilius soluit̄ quia cum vngentis calidis balneis sternutacionib' et gargarismis curat̄ vt docet ɔstan. huic cōtractioni si febris supuenerit sūmū remediū erit. Vñ dicit̄ in amphorl. spasmo febris supueniētis soluit egritudinem. Istius autē spasmi triplex est species scȝ epitestanus scilȝ qñ nerui posteriores spasmant̄. et eprocos tēnus scȝ qñ anteriores nerui versus ɔtrahunt̄. et cechan' qñ scȝ āteriores et posteriōes ɔtractionē paciunt̄ in his trib' nō est p̄fecta cura qñ accidūt ex inanicione vt dictum est.

De paralisi. xiij

Paralisis est lesio partis humani corporis cum diminucione vel priuacione motus vel sensus vel vtriusq. Fit eni qñq ex frigiditate constringente qñq ex humore opilāte. aliqñ

ex calore

ex calore consumente et neruos sensibiles corrugante. aliquādo ex vulnē
neruos incidente vel diuidente Ex istis enim causis et alijs denegat̄ tran
situs spiritus animalis ad instrumenta sensus atq3 motus Unde si nerui
sensibiles et motiui ex toto sunt opilati vel incisi efficitur membrum parit̄
immobile et insensibile Si vero plena nō fuerit. opilacio vel transitus spi
rituum denegacio fit ibi ex materia deprimente et virtute regitiua exigē
te tremore sicut dictum est. Habet fieri specialiter paralisis ex superfluita
te ciborū et maxime potuū ex quibus nimia fit humorū generacio et dis/
solucio et inde neruorum consequitur necesse opilacio. Fit etiam ex frigi/
ditate neruos constringēte. qn̄ sinthoma alterius morbi sc3 quādo mior
apoplexia in paralisi terminatur. Est autē paralisis alia vniuersalis alia
pticularis Ulis est que recte mediā partē occupat hominis infirmātis
Particlaris est que occupat partē vnam vt manū vel pedem vel linguā
Item materia ipsius opilacionis inducentis paralisim qn̄que est in ori/
gine neruorū. quādoq3 in ipso membro paralitico. Si in origine neruoz
sit causa stupor et insensibilitas est circa loca vicina vt in facie vel in prin
cipio dorsi. Si vero in ipso membro paralitico tunc ipsum patitur tan/
tum et non superiora vt dicit Galienus qui dicit se amouisse emplastruz
quod sophista posuerat super manū et posuisse super collum. Ex quo pa/
tet q̄ s̄m varietatem locorum morbi debet variari modus medicine. pa
ralisis ex incisione nerui penitus incurabilis est. similiter paralisis vniuer
salis in omnibus ꝛ maxime in senibus vix curatur circa iuuenes tamen ci
cius et efficacius operatur medicina. Primo ergo in paralisi ex mollifica
tiuis et relaxatiuis tam interius q̄3 exterius exhibitis insistendum est. de
inde desiccatiuis et constrictiuis Si vero primo desiccatiua vehementer
apponerentur liquidioribus partibus consumptis reliquū magis inspis/
saretur et sic compactius effectum ad dissolucionē ꝛ consumpcioni inobe
diencius redderetur. et ideo predicto modo caute est procedendū. Con
gruis igitur medicinis interius purgatiuis conuenientibus etiam vngē/
tis exterius membra mollificentur. saliua et castorio in decoctione vini
vtantur. alias vero medicinas quere in ꝑplat̄. et in viatico constan.

Cap^m xxiiii

De passionibus oculorum.

Solet dolor accidere oculis aliqn̄ ab exterioribꝰ sic̄ a vulnē ɔtinui
tatē oculoꝝ dissoluente a puluere tenerā substantiā oculi pertur/
bante a fumo oculos obfuscante vēto frigido spiritū visibilē re/
ꝑcuciēte. ab aere calido dissoluēte. a nimia solis vel alteriꝰ lucidi corpis

claritate s̄pm

claritate spiritum disgregante a nimia tenebrositate spūm visibilem ocul
cante ab inordinata dieta et ebrietate continua visum ebetante. a vene
rea voluptate consueta spiritū et humorē cristallinum corrumpente et dis
soluēte. aliquādo ab interioribus vel ab humoribus calidis vel frigidis
siccis vel humidis. Primus autē dolor et precipuus causatur ab interio/
ribus calidum apostema nascens super albuginem oculorū ex humorib᷒
confluentibus ad pupillam et apostema facientibus. et hoc accidit ex de
bilitate oculi recipientis et ex abundancia seu acumine humoris confluē/
tis et ex cerebro descendētis In tali itaqꝫ apostemate oculus intumescit
et lacrimatur rubescit. dolorē et puncturam fervorem et arsurā sentit po
tissime quādo colera est in causa. tunc eniꝫ videtur ꝙ acubus perforetur
si vero humor frigidus sit in causa vel ventositas oculus distendit̄ gra/
vatur de nocte inviscatur humores nimiꝭ effluunt et illi sunt viscosi marie
affligitur humore fleumatis Si vero sanguis sit in causa sentitur prurit᷒
multitudo lacrimarum et calor in exitu earū levis punctio maior tumor
et dolor in fronte maior et maxime in horam sanguinis. hec infirmitas si
causatur ab exteriori paciens quiescat. capite alto dormiat ꝓpter fluxum
lacrimarū luminis splendorem fugiat ad vitandū disgregationē et disso
lutionem maiorē vocem non emittit nec ex conatu vocis in cerebro disso
lucio fortis fiat. cibus detur frigidus et levis digestiōis ne reumatis flu
xus augeatur. aqua clara et calida potetur. qr de natura sui fumi fumos
consumit nervos confortat. arsuram et puncturaꝫ mitigat. balneis aque
dulcis temperatis vtatur. His observatis non oporꝫ aliter medicinari
sive medicari. Si vero sit dolor ab interioribus humoribus purgent̄ hu/
mores peccantes vel per subtractionē sanguinis vel per congruā medi/
cine purgacionem colliria. mitigativa. et sanativa interius ponant̄ sicut
aqua rosacea cum lacte femineo vt dicit Cōstantinus lacrime cum restri/
ctoriis compescantur. apponantur ergo in principio leviter repercussiva
et mitigativa in statu et in augmēto mediocriter dissolutiva in fine cōsū
ptiva et semper cum istis confortativa Circa apostema vero oculi nunqꝫ
sunt maturativa apponenda ne substancia oculi que est tenera destruat̄ si
ad saniez protrahatur. Preterea si materia est multū calida et dolor for
tis non sunt apponenda forcia repercussiva quia materia subito possꝫ re/
percuti ad nervum obticum et opilando posset perpetuam inducere ceci
tatem. Lippitudo est oculorum. viscosa et glutinosa superfluitas oculorū
palpebris adherēs ex fleumaticis et melācolicis humorib᷒ in āgulis ocu
lorū incipiēs palpebras et ingrossans ⁊ invertēs. hec oculoꝝ cilia corrū
pit et ipas palpebras q̄si carneas crudas fac̄ In lippis q̄ppe oc̄lis pupil
le sane sūt sic dic̄ glo. sup. xxi. levi. si hūor defluēte palpebre grossescūt cui᷒

crebra in

crebra infusione etiam pupille acies viciatur et illos significat quorum ingeniū ad ꝯgnitionē veritatis emicat ꝫ opacio carnalis vite obscurat.

xv De lippitudine et albugine.

Alia est passio oculorū quam nos maculā dicimꝰ que albugo vel pannꝰ dicit̃ a ꝯstan. Et habet generari sic. primo fit fluxus reumatis ad oculos ex quo fit obtalmia dolor scilꝫ apostema ex qua male discussa remanet. quedā leuis macula siue infectō que longo ꝓcessu tp̄is excrescit in telā et inspissatur et occupat maiorem locū scꝫ totam pupillā. tela vero excrescit in pannū ꝑ maiorē inspissatōeꝫ et maiorē loci occupationē qꝛ totum nigrū oculi occupat. ad vltimuꝫ fit vnguis magis spissus et durꝰ. q̄libet istoꝝ incurabile est si fuẽit inuetẽatū tñ ꝭm loci collocacionē debꝫ diuidi. Si vero collocat̃ circa cristallinū humorē in ꝓfundum per dimidiū annū fit incurabilis. In p̄ncipio autē vix curatur. si vero colligatur sub cōiunctiua vel etiā supra per decem annos potest curari. quādo igitur macula recēs est et modica succꝰ papaueris ruffi sufficit ad medicādū vt dicit Cōstantinus. papauer eni ruffū vel rubeum calidum est in primo gradu et siccum in secundo. et ideo hēt virtutem extenuandi consumendi et desiccandi. Dicunt etiam phisici vt dicit constantinus ꝙ sanguis ex sūmitate dextere ale columbe vel hyrūdinis vel vppupe extractus et super maculam recentem positus calidus maculam in principio potenter rumpit. sanguis enim istarū auiū ē valde ignitiuus et dissolutiuus ex natura auiū ex quibus procedit.

xvi De infectione oculi per sanguinem induratū

Alia etiam accidit oculis deformitas et passio scilicet sanguinis infectio quam constan. crustulaꝫ sanguinis nominat quando scilicet sanguis aliquo casu ad oculos defluens in crustulā desiccatur. Contingit etiā ab arterijs et venis desudare ad oculum et venulas aliquas rumpi vel crepare in tunica coniunctiua et ex circumfluente sanguine talem deformitatem in oculo generare habent sanguinem sic coagulatū dissoluit sanguis turturis vel colūbe vt dic̃ cōstā. Item facit lac mulieris cum thure. Iteꝫ facit recens caseus sine sale melli commixtus si superponatur. multa alia experimenta dicit ꝯstan.

xvii De lacrimis inuoluntarijs

Fluxus lacrimarū inuolūtariꝰ accidit oculis qn̄ꝫ ab exteriorıbꝰ sic̃ ex ꝑcussione ex calidi aeris dissolutōne vel ex frigidi coartaciōe ex fumi mordicatōe ⁊ puluẽis ꝑturbatōe ex cepaꝝ ⁊ allioꝝ

acuminum

acuminũ odoratione. qñqȝ ab interioribus vt ex calidis humoribus vel frigidis vł ex sup̄abũdãcia humor℞ p incõtinentiã effluẽtiũ ex debilitate ɔtentiue ṽtutis cerebri et fortitudĩe expulsiue. Si aũt humores calidi fue rint in cã oculi rubẽt lacrime distillantes calefaciunt faciẽ et vrunt calida obsũt frigida ꝓsũt. si vero sunt humores frigidi oculi sunt subalbidi vel liuidi lacrime etiã frigide faciẽ nõ mordificãt frigida obsunt calida ꝓsũt ad lacrimationẽ factã ex ꝑcussione et cãis alijs exteriorib᷒ p̄cipua cura ẽ cera pura cũ pulueẽ cimini calefacta et cathapulata. dolorẽ eni simł remo uet ac lacrimã et liuorẽ. si sit cũ vulnẽ cũ cyrurgia curetᷣ. Ad alias causas exteriores sufficit fomentũ cũ aqua tepida ita ꝙ tepor ad frigiditatẽ pl᷒ accedat. Si fiat autẽ ex fluxu et ex sup̄abundãcia humorũ purgetᷣ decus dyaclibanũ cum vino decoctionis thuris et hoc p̄cipuũ est in hac causa fiant restrictoria circa tympora et circa frontem. hec oĩa valent contra fluxũ ex causa calida et ex frigida.

De defectu visus. Cap^m xviij

Defectus visus accidit oculis multiplici de causa. aliqñ ex mala cõplexione. aliqñ ex fumi ascendẽtis a stomacho corruptione aliqñ ex neruĩ obtici opilaciõe ex cathareči. ex spasmo ex ma cula ⁊ hui᷒mõi. aliqñ ex diete inordinatione ex egritudine lõ ga. ex ieiunio et coitu nimio et ex multis alijs cau℞ sicut ex senectute et hu iusmodi. Distinguẽde igitᷣ sũt cause per ꝓpria signa. nã si defect᷒ accidat ex fumositate stomachi defectus visus nõ est ɔtinuus ȝ interpolatus. ꝰm enim ciborũ assumptor℞ varietatẽ minuitᷣ vel augetᷣ Si aũt est ex vicõ ce rebri cõtinu᷒ est defectus ante prandiũ et post si ex opilacione nerui ipsi᷒ oculi s̄ba pura est lucida atqȝ clara. Alia signa p se patẽt. Ad istum ergo defectũ tollendũ si est ex vicio humoris stomachi mundificetᷣ imo totum corpus precipue caput. deinde apponantᷣ remedia localia que in viaticͦ et in alijs autoribus inueniuntᷣ.

De cecitate. Cap^m xix

Cecitas est priuatio visus. Priuatᷣ aũt homo visu aliqñ ꝓpter organorũ defectũ et pupillarũ im ꝓportionẽ ad spiritũ visibilẽ Ad hoc eni ꝙ formetᷣ visus exigitᷣ debita ꝓporcio organi spm recipiẽtis ad ipsũ spiritũ vt sup̄ dictũ est de visu. li. iij. aliquãdo ꝓpter neruorũ interiorũ opilacionẽ Si eni fuerit neruus qui dicitᷣ obtic᷒ qui est visibilis spũs vehiculũ in suo p̄ncipio vel medio vł alicuius carno sitatis super excrescencia vel alicui᷒ viscosi humoris abundãcia totaliter opilatus virtutis visiue transitus non ꝑuenit ad pupillaȝ et sic cecitas in oculo generatur. Aliqñ fit ꝓpter humorũ et spirituũ cõsumptionẽ vt ẽ vi

dere in seni

dere in senibus quorū oculi pmo caligant et defectū visus paciunt̄. tādē
deficiente virtute vidēdi potencie penitus destruunt̄. Aliqñ fit ex ca exte-
riori sicut p oculorꝝ vulneratione per nimiā etiā et ꝯtinuā lacrimarꝝ effu-
sionē. per substācie oculi dissolutionē. per tunicarū oculi inspissationez et
indurationē. et humorū in oculo ꝯpactionē. tūc eni nō est pupilla spiritui
visibili puia. et ideo talis cōpactio est cecitatis in oculo inductiua. p sbal-
lis humoris subitā desiccationē vt in pupilla accidit in qbusdā pociona-
tis et in munitis q ex nimia sanguis sbtractiōe qñqꝫ incurrūt piculū ceci-
tatis. Aliqñ ꝑpter subitā cū desiccatione substācialis humiditatis spirit'
visibilis disgregationē vt patz in vrso qui ad aspectū peluis ardētis qsi
subito excecatur cui' excecationis causa est aspectus peluis ardētis et lu-
centis cuius ignea virtus tunicā oculi cū cristallino humore ꝯ destruit ꝯ
cōsumit et eiusdē luciditas que spiritui est im ꝑporcōnalis ipsū disgregat
et dispgit et sic necessario cecitatis ppetue viciū introducit. Inter omēs
itaqꝫ sēsibiles passiones miserabilior est ipa cecitas vt dicit ꝯst. Nam sine
omni vinculo cecitas ceco carcer est decipit̄ in apprehendēdo ymagina-
tiuā qr de albo ymaginat̄ qp sit nigrū ꝯ ecōuerso Impedit̄ in iudicando
vim deliberatiuā. iudicat eni penes se et deliberat ire ad orientē et dece-
ptus in suo iudicio vadit ad occidentez puertit̄ et affectiua quia oblato
sibi ad eligendū denario argenteo cū cupreo affectat eligere argenteū ꝯ
eligit ipsū cupreū Tanta siquidē est ceci miseria vt nō solū puero vel buo
se subijciat pro regimie et ducatu. verū et sepius ipsi cani. et sepe ad tātā
deducit̄ necessitatē vt ad transeundū pontis vel vadi piculū plus cogit̄
credere cani qꝫ sibiipsi. Itē sepe in piculis vbi omēs dubitāt qa nō videt
periculū securus est cecus et ecōuerso sepissime vbi nullū piculū imminet
maxie cecus timet. sepe in plano cespitat pedib' et offendit sepe. vbi pes
esset eleuādus depmit pedē et econuerso vbi esset terre figendus ipsū ele-
uat et suspēdit. vndiqꝫ palpādo et ꝯtrectando manus dirigit. vndiqꝫ de
itinere dubius manu et baculo viaz qrit. raro aliud secur' agit semp fere
dubius et timēs erit. Itē cecus qñ nudus iacet vel sedet tectū se reputat.
sepe etiā qñ videt̄ ab oibus se latere putat Itē faciē aliqñ et oculos ad
solem vel celū cecus eleuat. sed ipius oculos sol psentē exhibet suū radiū
sed tamē pñtis solis virtutē nō pcipit vt effectū vt dicit gregl. Itē cecus
aliqñ puerū suū ductorē verberat et pcutit et offēdit. sed eadē verbera ci-
to per puerū luit. nā puer vberꝝ nō imemor in pontis medio siue a qcūqꝫ
alio piculo ipm solū deserit. ꝯ ipsū fugiēs sibi viā euadēdi piculū nō ostē-
dit et ideo ē miser cecus. qr in domo nihil audet fiducialit̄ agere. in itinē
deseri a socio multū timet. in hoc tñ peior est cōditio habentiū oclos qꝫ
cecorū qr ipi oculi hostes sūt et pdones humani animi quorꝫ ꝯcupiscen-
cias dū seqmur seuissimis hostib' subijcimus sicut dicit expositor sup illō
Trenorū

Treñ. oculus meus depredatus est aiam meã. melius aũt est homini ocu
lis erutis cecũ fieri q̃z in hoie oculos et eorũ blandicijs decipi et abduci
vt dicit gregl. sup illud Math. vi. melius est tibi luscũ ad vitaz ingredi q̃z
duos oculos habentẽ in yehennã ignis mitti

De surditate. Cap^m xx

Surditas est priuacõ siue impedimentũ auditus qui ẜm ꝯstã. ianua mẽtis est Contigit aũt aliq̃n auditũ totaliter auferri et tunc ꝓprie dicit̃ surditas. Et habet fieri ex humorib' opilantibus neruos audibiles et buccas auriũ replentib' intãtũ ꝙ in eis nulla potest fieri allusio. q̃nq̃z nõ ex toto auferẽt ẜm diminucionẽ hũo ris dicit̃ grauitas auditus. q̃nq̃z est ibi sonitus et tynnitus ita ꝙ putat paciens ꝙ sit iuxta molẽdinũ siue iuxta organa et hoc hẽt fieri ex grossa ventositate interclusa. et hoc habz aliq̃n sine interpolacione ⁊ tũc ex ꝓpua ta causa. q̃nq̃z cũ interpolacione et tũc est ex causa remota. q̃nq̃z eni nihil exterius audit̃ ꝓpter opilacionẽ. sed auditus ab interiorib' immutat̃ ita ꝙ paciens credit se audiri ab exteriorib' hoc qd̃ sentit ab interioribus et ẜm hoc fallit̃ auditus Multis alijs modis auditus homis impedit̃ Accidit etiã auri dolor aliq̃n siue apostema et hoc ex calore dissoluente vel ex frigiditate ꝯstringẽte si sit ex calore dolor est acutus. locus rubet. calida obsunt frigida ꝓsunt Si sit ex frigiditate dolor est põderosus et grauatiuus. locus pallet. calida obsũt frigida ꝓsunt. aliq̃n est ex apostemate calido et tũc ad ꝓdicta signa est vehemẽs febris semp eni apostema auriuz febris ꝯcomitat̃ ẜ remissio et cũ minori dolore in causa frigida q̃z in calida. Aliq̃n relinquit̃ in aure vulnus ex apostemate ꝓcedẽte qd̃ cognoscit̃ ex dolore citillacione et sanicie effluente. Aliq̃n fiunt vermes in aurpori ex humoribus calidis inuiscatis per interempcionẽ spũs viuificatiui Si ergo ꝯmiũ sũt pruritus et citillacio et aliq̃n videri possũt si auris soli exponatur. Aliq̃n fit dolor a causa extrinseca sicut ex aqua vel lapilli subintracõne. aliq̃n ex ꝑcussione cuius signũ est exitus sãguinis. aliq̃n tamen exit sanguis ex supabundãcia et incõtinẽcia. Unde ꝯstã. si subito sanguis et sine dolore ab auribus exeat sine manifesta causa signũ ẽ aliud esse in capite q2 natura expellere laborat. optet ergo ꝙ aures a ꝓncipio mũdificẽtur. Alias aũt auriũ passiones q̃re sup̃. li. iij. de auditu ⁊. v. de aure. ibi eni sunt multa inserta. Dolor igit̃ auriũ si est ex calore et sine apostemate frigidis et alteratiuis insistendũ est. Ungi eni debz locus doloris oleo rosaceo vel violaceo et ꝯsilibus. talia eni olea tepida auribus instillent̃. nõ enim actu frigida debent auribus instillari. Si vero fit ex frigiditate sine apostemate cũ calidis alteratiuis ad curã ꝓcedendũ est sic oleo laurino rutaceo et huiusmõi Si vero fuerit cũ calido apostemate frigidis maturatiuis ꝓmo

ratiuis primo insistendū est. deinde mundificatiuis et in contraria causa
adhiberi debꝫ medicina. Rupto igitur apostemate quod ꝯgnoscitur ex
fluxu saniei. primo mundificandū est vulnus deinde ꝯsolidandū. mundifi
candū autē cum vino et cū melle simul mixtis et inmissis cōsolidat̄ cū pul
uere thuris et masticis et huiꝰmodi. si vermes ibi fuerint succi amari sicut
persici absinthij porri infundant̄ Similit̄ oleū amarū ex amigdalis ama
ris auri pacienti instilletur. talibus eni vermes occidunt̄ et putrefacti cū
sanie educunt̄. si enim lapillus intrauit caute extrahatur qđ si fieri nō pōt
auribus calidis inungat̄ et sternutacio ꝓuocetur vel cum ventosa suga/
tur et extrahatur. Ad surditatē remouendā vel saltem releuandā valent
multa que dicit Cōstantinꝰ. sed inter omnia solet balsamū instillatū auri/
bus ꝓualere. Surditas tamē si fuerit a natiuitate incurabilis est. Similit̄
que per terminū durauērit vix curatur. Tinnitus qui ex vētositate causat̄
cum extenuatiuis ventositatis curetur. sicut cum aneto calamēto colato
organo et cōsimilibus quorū subfumigacione tynnitus soluit̄. Et hec de
passionibus aurium et earū remedijs dicta sufficiant.

Ca. xxi

De polipo.

Polipus est supflua caro ex naribus excrescens ex supfluis hu/
moribꝰ generata. Hāc passionē fetor horribilis semp cōcomi/
tatur et tn̄ fetor a poliposo nō sentit̄. ꝓpter opilacionē eni ner/
ui odorabilis talis inter odoris et fetoris dr̄as non discernit
Habet autē fieri tam fetor narium q̄ꝫ polipus in hunc moduꝫ humores
grossi et viscosi fluunt ad caruncula narū ⁊ ibidē diuturnitate tempis
et actione caloris cōdensant̄ et quasi in substantiā carneā cōuertunt̄ que
corrupta cum sit inde fumositas resoluta et aeri immixta inspirādo et re/
spirādo fetorem facit. et infirmitas talis polipus dicitur qn̄qꝫ etiā ad na
res descendit humiditas et eam conbibit spongiosa narium porositas ⁊
ibi putrescentes corruptionē generant et fetorē qn̄qꝫ etiam calidi humo/
res acumine suo pusculas in naribus generant que locum vlcerant et ex/
coriant. Unde ex corrupcione carnis et humoris quā ex coartacione in/
spirationū cum non possit cerebrū depurari. fetor necessario generat̄ Pri
mū remediū contra hanc passionē est vt caput forti et cōuenienti medici/
na purgetur et post fluxus intercipiatur. deinde paciens aquam calidaꝫ
naribus attrahat atqꝫ sugat vt humores in viscatis dissoluantur et edu
cantur. Ad nares purgādas valēt pillule dyacastoree cū succo rute et vi
no tepido resolute si naribus sunt iniecte. Ad restringendū fluxuꝫ mirabi
liter valent grana turis albi si sepius assumantur. Si vero fuerit polipus
cōfirmat̄ p̄cedentibus purgationibus et opilatis pulueribꝰ ⁊ medicinis
corrosiuis amoueat̄ vel ꝑ incisionē sicut in syrurgia plenius edocetur.

De passione narium. xxii

Paciunť etiam nares sepius fluxum sanguinis. et hoc fit in mas culis tribus de causis. tātū fit eni fluxus a cerebro et tūc fit cū sternutacione et cum dolore frontis et punctione vel ab epate et tūc dolor sentiť in dextero latere et fluit per dexterā narem vel a splene et tunc a sinistro latere erit dolor et fluit per ꝑtez sinistrā. ꝓpť hoc etiā in mulieribus etiā fit a matrice et tunc dolor est circa vmbilicuz Hic fluxus qn̄qz est vtilis ⁊ qn̄qz eni in febribus etiaz acutis ⁊ in frenesi in die cretico solet fieri motu nature et tūc solet bonus esse. nam bonus ē qn̄ ante diem creticū fit ex nimia sanguinis interioris ebulicióe et feruoē vnde acumine suo venas aperit et fluxū facit. his et multis alijs decauſ fluit sanguis siue aūt fuērit fluxus creticus siue synthomatic⁹ nō in princi pio r̄stringať fluxus ne crisis impediatur vel ne sanguis ad alias ꝑtes ⁊ sinthoma peius faciat vt suffocacionē et hui⁹mōi. si aūt nimis augeretur fluxus si paciēs esset fortis esset in ꝑte pacienti minuendus. extremitates sunt ligande et forcius ↄstringende. medicine restitiue sūt tymporibus et fronti adhibende. aqua cum aceto in facie perfundēda. Si ab epate fiat fluxus ponať ventosa super epatis regionē. si a splene suꝑ splenez. si a ma trice super matricē vel mamillas.

De fetore oris xxiii

Fetor oris qn̄qz causatur ex denciū et gingiuarū corruptione. quādoqz ex oris et palati vlceracione et putredine. qn̄que ex thoracis mala habitudine et mēbroꝝ spiritualiū vicósa dispo sitiōe. qn̄qz ex putrefactione humoꝝ stomachi. qn̄qz ex vniuer sali cordis infectione vt in leprosis quorū anhelitus est fetidus et infecti/ uus. qn̄qz ex fetidorū cōmestione vt patet in illis qui cōtinue ↄmedūt alli um cepas atqz porrū. qn̄qz aūt fit ex corruptione mēbrorū spiritualiū et vniuersali corruptione humorū infectoꝝ. palliari quidē potest sed nō cu/ rari. talis aūt fetor est ↄtinuus interpolacionē non accipiēs Ille aūt qui est ex vicio stomachi interpolatur qꝛ ante prandiū est maior et post prā/ diū est ꝑuus vel nullus et hic bene curatur cū extersiuis aromaticis et cō fortatiuis. Primo igiť materia que est in stomacho que fetoris est causa digeratur. diuidať et expellať. post ↄmestionē sepius vomitus ꝓuocetur vt villi stomachi mundificentur. a putridis cibarijs et putrefactionis dis positis caueatur. vir vino aromatico et aromaticis ad ↄfortacionē vtať Si causať fetor ab alijs vt gingiuis et dentibus putridis dentes extra/ hantur qui sunt in causa vel facienť gingiue fricentur ⁊ mundificenť cum

decoctione

decoctione rosarũ in vino vel aceto tepido abluant̃ cum puluere thuris
et masticis et melle gingiue et radices denciũ fricentur et mundificent̃

De dolore denciũ. xxiiii

Dolor denciuꝫ qñqꝫ fit vicio stomachi qñqꝫ vicio cerebri. ex vi-
cio cerebri qñqꝫ humores frigidi et calidi et reumatizantes
neruos denciũ inficiũt et dolorẽ inferunt. vicio autẽ stomachi
fit ex humoribus calidis in ipso existẽtibus a quibꝰ fumositas
resoluta supiora petens neruos denciũ ⁊ radices mordiendo vel aggra
uando dolorẽ infert dentibus ac fetorẽ. Si ex acutis et calidis est humo
ribus dolor est acutus et pungitiuus cũ rubore faciei cuꝫ aspitate et sicci
tate gutturis cũ siti ⁊ amaritudine oris Si ex frigidis dolor est minor cũ
grauamine capitis cũ subfumiditate et pallore cũ acetosa eructacione et
oris insipiditate. dolor aũt veniẽs ex cerebro diu durat sine aliqua inter
polacione qꝛ aliqñ. x. horis vel plus. q̃ vero ꝓcedit ex stomacho. iiij. vł iij
affligit horis et plus q̃escit cũ ergo doloris dẽciũ vt. d. ɔstã. sũt putredi
nes et fetorẽs rupture et ꝑforaciões. mociões et casus ⁊ limositates Per
forant̃ eni dentes et qñqꝫ rũpunt̃ Aliqñ in colorẽ citrinũ viridẽ vel nigꝝ
mutant̃ q̃ omĩa ex humiditate putrida nascunt̃ que a stomacho ad liga-
menta denciũ defluit et ascendit. Eadẽ et causa est relaxaciõis et motus
denciũ atqꝫ casus. nam acuti humores in radicibꝰ denciũ dentes ꝑforãt
et ɔsumunt sepius et relaxant Unde sũt causa q̃re cadũt cũ radices deñ
cium aut putrescunt. vermes in dentibꝰ maxillarũ fiunt ex humoribus et
eorũ ɔcauitatibꝰ putrefactis et cognoscitur et ex pruritu et titillacõne et
cõtinua cerebracione et dẽtis ꝑforaciõe et fetoris emissione ⁊ mł̃c aliis
modis quere sup̃. li. v. in tractatu de dẽtibus Iste denciũ dolorose passio-
nes si sunt ex vicio humorũ in cerebro vel in stomacho debita purgatõe
purgent̃. sepius dentes debitis dentiferis mundent̃ de quibus omnibus
sufficienter tractat ɔstan. Vermes denciũ mirra et opio interficiunt̃ den
tes relaxant thure et mastice concremant̃ et hoc idem facit gargarismus
de gallis et malogranati cortice et balanstie cum aceto p̄paratur.

xxv De lingua et sermonis ablacioue

Lingua eciã multipliciẽ patit̃. aliqñ eni paliticatur et tũc ꝑdit
voluntariũ motum et sermonis vsum vt dicit ɔstan. cuius cau
sa est defectus motiue virtutis q̃ excitat̃ p spm veniẽtẽ a cere
bro. vel accidit ex neruo animalis ꝟtutis vehiculo humoẽ vel
apostemate opilato. vel accidit ex ꝓprio substãcie lingue vicio. scꝫ ex ma
la ɔplexione lingue et distempancia infrigidãte. vel caloẽ et siccitate vel
humore. Aliqñ etiã lingua apostemat̃ et tũc intumescit et sermo impedit̃

Aliqñ ex-

Aliqñ ex humore liquido relaxatur et remollitur neruus lingue et nimis mollis efficitur et tūc debitus sermo p nimis remollitā linguā non formatur. Aliqñ ex humore nimis calido et sicco otrahitur et corrugatur et tunc totaliter sermo impeditur. Aliqñ grauibus vlceribus et pusculis leditur et tūc tam in gustando q̄ʒ in loquēdo impeditur. Si ergo lingue substācia sit sana nllas hñs maculas loquela tñ sit ablata a cerebro surgit viciū vel a neruo opilato. Aliqñ pditur loqla ex pdita mēte vt in frenesi vbi homo nō vtitur ymaginacione mēorie et rōne et idō nō mirū si perit loquela que ē instrumentū racionis. qre supra li. v. de lingua sana et infirma.

De raucedine.

Raucedo multis hēt fieri de causis qr ex siccitate vel hūiditate et spirituū et ṽtutū defectibilitate. ex siccitate dicitur aut enim siccitas ineq̄litatē facit aut ostringit meatus Dum eni ex siccitate exasperatur arteria ex aspitate sequitur ineq̄litas et ex inequalitate raucedo et vocis impedimentū. Itē ex siccitate fistulas et pulmonē coartāte sequitur vtrūqʒ pdictorum Ex hūiditate silr duobus mōis. aut ex humiditate otēta in vasis et maxie in sanguine. aut ex fleumate a supiorib' distillante. sanguis eni supabundans venas distendit. Vñ et meatus coartantur et osequitur vocis impedimentū. Silr fleuma distillās in tracheam arteriā et fistulas pulmonis pdicta opatur ex defectu etiā spūs et virtutis impedit vox qr pt3 q eius fortitudo ex spū pficitur et virtute. si ergo ex siccitate cognoscitur ex sicca tussi que est offendiculuʒ spiritus in trachea arteria vel per opassionē est quādo est sinthoma morbi vel per opassiōʒ quādo fit ex siccitate exasperāte que est ex frigiditate fistulas pulmonis coartante et spm offendēte. Unde generatur tussis vel ex humiditate a cerebro distillante. Istis eni modis habʒ fieri tussis que impedit ipam vocem. vel ognoscitur raucedo ex punctura in spūalibus q̄si ex spinis facta ex gracilitate colli ex tocius corpis macillencia. sanguineʒ vero in causa esse cognoscim' exterius se aliquātulū humectata rubore faciei venarum eminēcia dulcedine oris. fleuma esse in causa ognoscimus ex tussi aliquātulum humectata. ex oris insipiditate et saliuarū abundācia defectū spirituū eē cognoscim' vitā ex debilitate et ex tenuiate tocius corpis ex febre precedente vel ex ieiunio fluxu et oib' que corp' extenuāt. si ergo hec raucedo fit ex causa sicca et calida abstineat et salsis calidis et siccis frixis et assis vtatur tempate frigidis et etiā humidis mediocriter calidis si ex sanguine est passio fiat minucio. si ex fleumate dentur purgaciones et opilate que in frigida causa sūt nccie. si ṽo ē ex defectu spūum subueniēdū ē resūptiuis et ofortatis. eadē autē est cura raucedinis et tussis vide in plac. et ostan.

De squinācia

xxvi ¶ De squinancia et suffocacione gutturis.

Squinancia est gutturis suffocacio et ꝓuenit ex apostemate in gutture cui⁹ tres sūt spēs in ꝑma tota materia colligit̃ interi⁹ in quodā folliculo int̃ tracheā arteriā et ysophagū et ɔgnoscitur ex vehemēti dolore nullo tumore exterius apparente aperto etiā ore tumor interius nō apparet ex febre acutissima et ex impedimēto vocis et ex iudicō paciētis. nihil eni possūt transglutire. et hec species incurabilis est. interficit eni sepius ꝑma die. scđa est spēs qñ in minori qntitate recolligit̃ intra et extra in maiori. et dicit̃ squinācia. et habet oīa signa q̄ ꝑma ꝫ remissiora et apparet aliqs tumor extra. et hec spēs vix curatur. Tercia vero spēs est qñ tota materia colligit̃ extra et dicit̃ squināncia cuius signa sunt. vehemēs tumor extra febris lenta. dolor modicus sine difficultate spirandi et respirādi. et hec spēs non interficit nisi tumor ad interiora se retraxit. Fit aūt hec passio ꝑncipaliter ex sanguine. scđario ex fleumate et melācolia nūqꝫ ex coléa. ⁊ ɔgnoscūt̃ he cāe ꝑ sua signa Isti⁹ passionis ꝑma cura ē sāguinis extractio in q̄ntitate mlta incidant̃ etiā vene sub lingua fiūt scarificaciōes cū vētosis ⁊ in scapulis. deiñ apponant̃ letificatiua. maturatiua et mūdificatiua q̄re sup̄ li. v. de gutture.

xxvii ¶ De difficultate anhelandi inspirādi et respirādi

Difficultas inspirādi et respirandi vel vtrūqꝫ dicit̃ asma vel dispina Et accidit duplici de causa scilꝫ ex siccitate coartante qꝛ quādo pulmo nō pōt libere dilatari et ɔstringi et inde sequit̃ asma. Vel quādo ex humore impeditur motus pulmonis. qñ eni supabundat humor exterius in sup̄ficie pulmonis cuius mole oppressus non potest libere dilatari et tunc est species asmatis que dicit̃ sanguisugiū a sanguisuga quia cum violencia attrahit aerem ad cor refrigerandum. Aliqñ abundat humor interius et in fistulis pulmonis cuius inꝑposicione pulmo non potest libere constringi et tunc dicit̃ anhelitus. quia in hac specie laborat paciens in expirando. Aliqñ aūt abundat humor interius et exterius ꝓpter qđ nō pōt pulmo libere dilatari nec cōstringi et tūc est illa spēs que dicit̃ orthonia id est spūs rectitudinis qꝛ paciens laborat equaliter in inspirando et expirando et ita sunt tres species asmatis ꝑm tres humorū exposiciones si ex siccitate et caliditate vngentis electuarijs. syropis frigidis et humidis curet̃ ⁊ ecōuerso vide in plat̃.

xxix ¶ De sputo sanioso et sanguinolento.

Circa sputum etiam accidunt passiones vt patet in emptoicis in quibus est sputum saniosum et virulentum et in emptoicis ⁊ in quibus

in quibus est sanguinolentū. Emptiua eni dicitur passio qñ sanies excre/
atur et hoc contigit in causis reumaticis et pleureticis ⁊ peripulosicis ⁊
in alijs apostematibus stomachi pectoris vel pulmonis. Habet aūt fieri
hoc mō dum humor supioribus distillat in pulmonē. pulmo repcutitur ⁊
ex repcussione ꝯculcat̃ et ex cōculcacione sanies nascit̃ vel pulmo vlcera/
tur vł defluēs humor ad aliquē locū ad apostema recolligit̃ ⁊ ibi in sani
ciem cōmutatur que in vim nature vel sinthomatis resolutis ꝑ saniē siue
saniosū sputū euacuat̃. nō tamē quilibet spuēs saniem debet empticus iu
dicari Pleuretici eni saniem spuunt et multi alij et tñ non sūt emptici. Sꝫ
illi qui infectione pulmonis et eius saniosa habitudine sūt corrupti quoꝝ
signa sūt ista sputum saniosū corpis macillencia. colli gracilitas. et tussis
cum difficultate anhelandi. facies subtumida tumēt et dolent orbes ocu
lorum emptoici sunt per os sanguinē exspumantes quod cōtingit per ali
cuius vene apcionem per humorū multitudinē et eorū fumositatē. ꝑ cor
rosionē vene per caloris excessum. calore enim poros aperiente sanguis
emittitur et exsudat. et dicitur mitti per dyabrosim id est per resudacōez
et tunc sanguis emissus est purus clarus et paucus absqꝫ dolore pacien
tis et anhelitus sentitur calidus. ab alijs autē membris frequenter redū
dat ad os sicut a cerebro et tunc est cum rubore faciei et venarū oculoꝝ.
qñque a pulmone et tunc est sanguis spumosus cū tussi et dolore sinistre
mamille et sic de alijs mēbris in quibus sanguis colericus qui vi nature
sinthomaticis motus nunc per nares nunc per os emittitur et purgatur
Prima itaqꝫ passio scꝫ sputū saniosū sanetur dissolutiuis. mundificatiuis
et extersiuis. et caueatur ne in tussim cōuertatur longū eni post pleuresim
infra quadraginta dies in ptisim ꝯmutatur vt dicit yppoc. Secūda vēo
passio scꝫ emoptoicoꝝ sanetur mundificatiuis constrictiuis medicinis sic̃
in viatic̃. continetur et in plat̃.

De ptisi. xxx

Ptisis est ꝯsūpcio naturalis humoris corpis ex vlcere pulmo/
nis ꝓueniēs Fit aliqñ ex reumate a capite distillāte in pulmo
nem quē repcutit et repcuciendo cauat et cauando vlcēat sic̃
gutta paulatim distillando petrā cauat Fit aūt ex nimia sub/
stācie pulmonis siccitate que arefacta de facili laceratur. sicut pampinus
vitis in fine autūpni desiccatꝰ leui vento dissipatur. Fit autē aliqñ ex san
guine ꝙ aliqua vena rumpit̃ in pulmonē Sanguis talis aliqñ in saniem
conuertit̃ et sanies inficit et vlcerat pulmonez Vñ et yppoc̃. ex sanguine
et sputo ptisis ⁊ fluxus ꝛc̃. ex vlceracione pulmonis sic consumitur totum
corpus Primo enim per sui dilatacionē ab exteriorib' trahit aerē qñ mi/
nistrat cordi ad sui innati caloris ministracōez siue mitigacionē qui dum
vlceratur

vlcerať ꝓpter sensũ ꝓprie lesionis cohibet motũ suum nature ꝯm debitũ dilatať. vñ insufficiētē aerē cordi admistrat q̄re paulati calor intendiť et paulati corp⁹ cōsumiť. febris eni ethica cōcomitať ptisim q̄ ꝯbalē ꝯsumit corpis humiditatē. omīs eni ptisicus ethicus est sed non cōuertiť. Talis enim passio nō de facili curatur ex quo inualescit. et assignat ꝯstan. rōnem om̄e inq̄t vulnus difficile sanatur nisi mundeť. Vlcus aũt pulmonis purgari non pōt nisi cuz tussi. tussis aũt vulnus ꝯsolidari nō ꝑmittit. dilatat enim et aperit. Unde putredines maiores in se recolligit dũ ꝑtiz colligit ꝑtim purgat insanabile redditur apostema dũ ita circinat. Qui ergo ptisim vult sanare. ꝓmo vulnus pulmonis sanet priusq̄ȝ putrescat. Ista autē ptisis cōfirmate sunt signa. calor ꝯtinuus lentus in volis manuũ et pedũ acucior. rubor in maxillis. strictura inflata sitis cum asperitate lingue colli gracilitas. tocius corpis consũpcio. vnguiũ et extremitatũ ꝯstrictio. cōcauitas ꝯm orbes oculoꝝ. dolor sinistre spatule vsque ad humeꝝ. fluxus capillorũ. et hoc signũ est mortis in ꝓximo cōminentis sicut sputũ fetidũ et virulentũ et anhelit⁹ plus fetidus ꝯsueto signat totalē substancie pulmonis corruptelā. talis est nutriendus dieta que refrigerať et solidat ac restaurat. Dentur igiť mediocriť frigida caloris febrilis mitigatiua mediocriter ventris mollificatiua. ꝑcipue tamē cauendũ est ne nimis soluať quia si fluor accedit mors intrat vita recedit. vt dicit Egidius valēt eis humectancia et humoris consumpti restauratiua.

De dolore cordis et cardiaca passione.

Tremor siue cardiaca ē passio cordis sic dc̄a q2 ex defectu cordis oriť sepe. Duplex est aũt cardiaca scȝ dyaforeaca id ē pororũ aperitiua q2 pororũ apcionē cōcomitatur. Alia diciť tremens q2 cũ quodā tremore sentiť motus cordis. Dyaforeaca est ex causa calida et caloris distemꝑancia circa spiritualia vnde et pori aperiuntur humores et fumi resoluuntur qui fumus exiens per poros in sudorem cōdensatur. et ex tali frequēti sudore ydropisis vel ethica generatur. et tales ex defectu virtutis sepius sincopizant. Cardiaca vero tremens fit quādoq̄ȝ ex frigida causa. quādoq̄ȝ ex melancolia quandoq̄ȝ ex fleumatica. nam talis humor abundans in pulmone opprimit aliq̄ciens cordis vtramq̄ȝ capsulam ipsamq̄ȝ cordis substanciā Unde impediť debitus motus cordis et obduranť vene per quas discurrit spirit⁹ vitalis et tales prorumpũt in subitam suffocacionē et ideo talis passio diciť tremens quia si teneas manũ super cor non sencies cor debito modo dilatari. sed cum quodam tremore parum et exiliter tantũ moueri Aliqñ est cuz febre lenta. aliquādo cum febre forti et tũc maius est periculũ. aliquādo

sine febre. aliqñ melancolia est in causa et tales incidunt in passionez que dicitur incubus vel phialtes. Aliqñ accidit ex vicio epatis a quo nõ mã datur sufficiẽs nutrimentũ cordi Unde deficit et debilitatur vt dicit Cõ stantinus. Aliquando accidit ex mala disposicione aliorum membrorum ex quorũ colligancia cor patitur. sicut quãdo a cerebro vel stomacho trans mittitur fumus. vel humor nociuus. Unde substãcia cordis leditur defi cit vel grauatur. et ideo talibus accidit tremor cordis ex acumine fumi vel materie que pungit et mordicat cordis substanciã. vnde fit in eo tre mor. accidit et sitis propter cordis compressioné et caloris intensioné. Uñ siccitas et sitis suspirium et altus anhelitus. quia cor laborat ad aerẽ at trahendum cum non valeat dilatare. accidit et tremor ex fumo melanco lico ex siccitate et spiritum perturbante. accidit et pinguedo quia deficit calor naturalis et inde torpor et pigricia generat̃ ex defectu etiã cordis et debilitate spirituũ accidit sincopis que a vulgo spasmacio vocatur. et hoc contingit aliqñ ex accidentibus anime vt ex timore cordis constringẽ te. aliqñ ex nimio gaudio vel ira cor dilatante et spiritus exalante vel ex euaporante et soluente. aliqñ accidit ex accidentibus corporis sicut ex ma la complexione vel replecione vel nimia inanicione ex venarũ opilacõne et spirituũ cõpressione. aliquando ex nimio sudore. Ex hac autez sincopi quidam incurrunt mortem subitaneã opilata vena concaua per quã san guis et spiritus vitalis ad cor transfertur. vel etiam opilato meatu per quẽ pulmo frigidum aerem solet recipere et a se fumositatẽ superfluam remo uere quandoque ex matricis vel stomachi nimis repleti compressione. In omnibus istis ergo periculis si humor ẽ in causa purgetur debito modo humor peccans dentur confortatiua et spirituum reparatiua et resũpti ua. Si est ex nimio fluxu vel nimio sudore fluxus intercipiatur sudor rep matur Si ex nimia replecione stomachus euacuatur contra tremorem cordis confortatiua conferantur sicut dyamargaricon et electuaria ac me dicine in quibus cum aliis confortatiuis imponuntur mustum aurũ aut margarite siue parule ossa de corde cerui ambrosia lignũ aloes spondiũ. hec enim omnia valent contra cardiacam et sincopim et alias cõsimiles cordis passiones maxime quando accidit sine febre. in febribus autez ca lida non sunt danda.

De febre. xxv

Febris autẽ ex distempancia cordis accidit et prouenit. quia vt dicit cõstan. febris est calor nõ naturalis a corde exiens rapt⁹ ad oĩa membra corporis corpusque nocens actioni. dicit etiam ypoc. in

epid. se

cpiđ febꝛis eſt caloꝛ curſum nature exiens in opibus eius nocens. Auic. aũt ſic dicit: febꝛis eſt caloꝛ extraneus in coꝛde attẽtus et ꝓcedẽs ab eo mediantibus ſpiritibꝰ et ſãguine per venas et arterias in totũ coꝛpus et inflammat̃ in eo inflãmacione que nocet opibus naturalibꝰ. Febꝛis etiam vt teſtat̃ yppoc. eſt fleuma a pectoꝛe ꝓcedẽs in totũ coꝛpus. Diuerſificat̃ eñi febꝛis tripliciť ſm tria ꝯponencia coꝛpus humanũ. Componit̃ enim ex ſubtilibꝰ id eſt ex ſpiritibus et liquidis ſcꝫ ex humoꝛibus et ſolidis coꝛpoꝛibus ſcꝫ ex ipſis mẽbꝛis. Eſt itaqꝫ ꝑma ſpẽs febꝛis qñ diſtempantur ſpũs in caloꝛe et dicit̃ effymera. ſcđa in humoꝛibꝰ et dicit̃ putrida. tercia que accidit in ſolidis mẽbꝛis et nominat̃ ethica et dicit cõſtã. et gal. has febꝛes bonis aptant ſilitudinibꝰ. effymera inq̃t febꝛis vẽto calido videt̃ ſimilis eſſe quo vter impletus ex ſui caloꝛe neceſſe eſt vt caleſiat. Idẽ etiã facit ſpũs caleſactus circa coꝛ et totũ coꝛpꝰ. putrida vero febꝛis aque calide eſt ſimilis. aqua eñi calida cum frigidũ vas impleuerit ipm in caloꝛe ſuo ipſũ calefacit. ſimiliter humoꝛes calefacti calefaciũt coꝛpus ⁊ alia mẽbꝛa. Ethica autẽ febꝛis vaſi calido aqua frigida pleno eſt cõꝑabilis. aq̃ eñi frigida ex vaſe calidõ calefacit. ſic ⁊ febꝛis ethica cum ſit radicata in mẽbꝛis calefacit coꝛ et alios humoꝛes cõꝛꝑis diſtempat et immutat.

De febꝛe effymera.

Effymera autẽ febꝛis dicit̃ ſm gal. ab effymeron qđ eſt ſimplex qꝛ fit ex diſtempancia que fit in ſubtili ſubſtãcia vt in ſpiritu vł vt dicit yſaac in li. febꝛiũ. effymera ab effymerõ marina belua dicit̃ que in eodem die quo naſcit̃. moꝛitur. vel ſm macrob. dicitur ꝙ vnius diei feruoꝛ. meron enim dies dicit̃ apud grecos. raro eniꝫ ſuus feruoꝛ vltra vnius diei terminũ ſe extendit. ſemꝑ eñi poſt diem vnuꝫ deficit cito vel in febꝛem putridã vel ethicã ſe conuertit vt dicit ꝯſtan. et yſaac. Accidit aũt iſta febꝛis ex cauſa interioꝛi ⁊ etiã ab exterioꝛi. ab interioꝛi autem fit dupliciter ſcilicet a frigoꝛe et caloꝛe. a frigoꝛe vt ex ſubita frigiditate aeris ſcilicꝫ quãdo ex clauſis ſubito poꝛis exterius fumi calidi interius concludunt̃ et ex eoꝛum cõculcacione et multiplicaciõe caloꝛ intenditur ex quo coꝛdis diſtemperancia generatur Aliquando accidit ex caloꝛe et diſtempancia aeris ſiue ſolis. quãdoqꝫ ex radioꝛũ reꝑcuſſiõe ſpiritus animalis diſtempatur et pꝛopter colligánciã ſpirituũ et humoꝝ totus homo diſtempatur a cauſa interioꝛi effymera qñqꝫ ex caloꝛe ſpirituũ et humoꝛũ cõplexio hois caſu aliquo ſubito immutatur. ſic ex nimia exercitacione ꝑcedẽte. ex nimia calidoꝛũ frequẽcia vinoꝝ alboꝝ et hmõi ex quoꝛuꝫ nimio vſu caloꝛ aliq̃ciens intendit̃ et febꝛis effymera generat̃ Hec ſpẽs febꝛis inter alias cicius et facilıꝰ incurritur ſed difficilius ſanat̃

multum tamẽ

multū tamē piculosa est et grauis qñ in putridam vel ethicā cōmutatur. Accidit aūt spāliter ex quibusdam apostematibus in gingiue nascentib' et sub asellis que quidē a medicis bubones nomiant̄. vnde nō sine causa in amphor̄. dicit̄ In bubonib' quidē oēs febres male exceptis effymeri. zc. Signa autē huius sunt vrina nō multū distans a sana aliquātulū intē sa et aliqntulū subtilis pulsus durus et velox et frequēs nō multū a tem/peramēto recedēs. Relique vēo virtutes vt appetitus et motus voluntarius parū immutant̄ hec de facili febris curatur. et si congrua dieta vtat̄ paciens et si a nociuis caueatur

De ethica.

Ethica febris est que ledit solida mēbra dicit̄ ab ethis quod ē habitudo quasi febris cōuersa in habitū. Aliqñ aūt est ethica febris et morbus p se Aliqñ ꝓpter aliū morbū per se fit morb' aliqñ ex cibis nimis calidis et potibus. aliqñ ꝓpter nimia exē/cicia sicut ꝓpter studiū immoderatū vigilias et ɔsimilia qbus calefit spi/ritus aialis et per ɔsequēs visibilis et ita calefit et minoratur humiditas naturalis et inducitur ethica. aliqñ etiaꝫ causatur ex alio morbo sicut ex effymera ex putrida interpolata vel acuta etiaꝫ ꝓpter calidū apostema. sepe eni cōtingit ꝙ effymera excedit terciū diem consistēs in vna qualitate et appaēt in cute infirmi quedā obscuritas liuiditas citernitas ɔsumpcio et tunc illa effymera in ethicā cōmutatur. maxie aūt accidit ex effymera que ex angustia. ira. tristicia. odio et vigilia immoderata et cōsimilib' anime exerciciis ex febre interpolata quia calor innaturalis calefacit mēbra et desiccat ꝓpter acutam quia calefacit sanguinē vel p̄dominans substancialem consumit humiditatē. quādo enim extenuatur sanguis nō est debitum nutrimentū membroꝝ. vnde sequit̄ consumpcio. sicut eniꝫ fit in arbore que desiccatur ex caliditate et siccitate aeris humiditatē cōsumē/tem in estate. vel ex nutrimenti ablacione sicut accidit in hyeme qñ cadūt folia. vel ex nutrimenti corrupcione et pmixtione et malas cōmixtiones et qualitates sicut ad vitrositatē. sulphureitatē et huiusmōi sicut ɔtingit in humanis corporib'. qñque enim fit nutrimenti ablacio propter impo/tenciam nec in digerendo cibo ⁊ in restaurādo deperdita sicut accidit in senibus qñqꝫ calor extraneus corpori dominatur ⁊ substancialē humiditatem mēbrorū desiccando destruit et ɔsumit qd̄ solet accidere in ethica que ꝓuenit ex acuta febre vel ex accidētibus aie qñ sanguis nutriturus membra radicalia mutat a sua dulcedine et sapore sicut accidit propter apostemata ꝓlixa corpus calefaciencia et ɔsumencia q̄ sūt aliqñ causa febris ethice siue habitualis. In genāali aūt ista sūt signa hui' febris. calor nociuus equalis in qlibet pte corpis. signum scdm est ꝙ calor leuis est et

non pungi

non pungitiuus.vñ infirmi pati febrē vix se putāt.terciū signū est ꝙ eorū
calor est liuidus et plumbeus aut citrinus.quartū est ꝙ eorū corpa sunt
aspersa.oculi ꝯcaui siccam emittētes lippitudinē.nutritiua enī eoꝝ humi/
ditas ab eis ablata est.Particularia autē signa sūt diuersa ꝓm diuersas
spēs hui⁹ febris Species aūt diuersificant̄ ꝓm diuersas hūiditates.Dic
eni Auicē.ꝙ q̄tuor sūt hūiditates.ꝓma est in extremitatib⁹ ꝑuaꝝ venaꝝ
subintranciū essenciā mēbrorū ꝯsimiliū.qñ aūt supattendit̄ hec hūiditas
fit febris putrida et nō ethica ꝫ facile generat ethicā et inducit.scđa hūi/
ditas est q̄ est in porositate mēbroꝝ ꝯsimiliū sic̄ ros.Vñ etiam et ros ab
autorib⁹ appellat̄ et cū hec supattendat̄ fit ꝓprie ꝓma spēs ethice.tercia
humiditas ē que est ꝯuersa actione mēbroꝝ cōsimiliū ex ꝑte nature et cō
plexionis ipsorū mēbroꝝ et stat loco depditorū Vñ et ab autorib⁹ cam
biū nūcupant̄.et qñ hec supattendit̄ substācia scđa spēs ethice ꝓcreatur
est et quarta humiditas colligans et cōtinuās oīa mēbra et est a sper/
matica humiditate et hoc dicit̄ glutinū ꝑcium que cū ꝯsumit̄ nō repatur
et hec inducit terciā speciē que est incurabilis.si enī possit hec humiditas
repari posset fieri regressus a senectute ad iuuentutē vt dic̄ Auicē.prima
itaqꝫ spēs vt dicit ysaac in li.de febribus est facilis ad curaꝫ et difficilis
ad cognicionē.sed si calor augmentetur et desiccetur hūiditas vicina co
agulacioni fit secūda species et est facilior ad ꝯgnoscēdū et difficilior ad
curandum.quando vero intātū intenditur calor ꝙ desiccat humiditateꝫ
colligantem membra fit tercia species que est facilis ad cognoscenduꝫ ꝫ
impossibilis ad curandū.in prima vero specie cum sanguis generalibus
suprapositis calor augmētatur ante prandium in secūda vero post pran
dium plus sentitur.sed in tercia maxime.cuius causam assignat ysaac in
libro febrium dicens humiditas cibi contraria est calori innaturali Vñ
quādoqꝫ illum suffocat ex toto vt in prima specie que est debilis et ideo
est ante prandium maior calor.si autē ad suffocacionē caloris non suffici
at saltem calor interiuꝫ sopitus excitatur per suum oppositum et fugit cō
trarium exit ad membra exteriora sicut quādo proiicit̄ scilicet aqua frigi
da super calcem viuam non extinctam Tercia species vt dicit ysaac ꝑtꝫ
per sensum nam facies mutatur in liuidum colorem ꝓpter subtilem humi,
ditatem desiccatam et virtutis defectum.nares sunt subtiles et acute et
oculi concaui.tympora aspera quia consumpto humore apparet asperi,
tas ossium ⁊ compago motus palpebrarū et superciliorū fit grauis ꝓpt
oculorum siccitatem.Unde sine voluntate claudunt oculos quasi graua
ti a sompno propter virtutis defectum.tactu senciuntur frigidi et sicci sed
per moram semꝑ ascendit calor maior.detecti non videntur habere vis
cera.et tactus eorum quasi tabule si cutis eleuetur non descendit inferius

ꝓpter defe

ꝓpter defectū humiditatis. pulsus debilis et spissus et durus. vrina silis
est oleo in liquore et fusa supra petrā sonat sic oleū. Hec infirmitas quo
ad primā speciē cito curatur ne cadat in secūdā que difficulter curari pt.
Curatur aūt mediocriter tempatā et p medicinas caloris repressiuas ꝛ
confortatiuas et humoris pditi restauratiuas et ad hoc pcipue valz ele
ctuariū pris. balneari aūt solet cum rosis violis maluis et alijs conforta
tiuis herbis et humectatiuis balneū autē non debet esse nimis calidū sed
quasi tepidū ne nimia humorū ꝯsumpcio cōsequat. et non fiat in balneo
longa mora. Inungi etiā solet vngentis resūptiuis infrigidatiuis et hu
mectatiuis sicut oleo violis cū melle albo et lacte mulieris masculū nutri
entis. Specialit dicit plato ꝙ valet ethicis et ptisicis. lac caprinū in quo
lapides fluuiales sunt extincti si ieiuno stomacho et inanito pacientibus
tribuatur.

De febre putrida. xxxv

Febris putrida ex putridis humorib' ex qbus gignit putrida
ē vocata. dic āt ysaac. ꝙ ista putredo sic hz fieri mal' hūorib'
et sup̄fluis in aliq pte coadunatis ex calorē extneo ꝛ innaturali
quocunqꝫ casu supueniente quedā fit humorū pturbacio. Mo
uentur eni humores per illū calorē et ebuliūt. sed tn̄ non digerunt neque
facta digestione inter ptes laudabiles et nō laudabiles mundificent. sed
pocius facta ebulicione piter ꝯmiscentur. et ideo necessario ptes corrum
punt. Cum igit materia grossa et viscosa in corpe coadunata moueatur
a calore necesse est vt resoluat in vaporē qui vapor intrat humidū gros
sum manens in se occultat et non libere exalans et exiens ꝓpter grossiciē
materie sibi resistentis corrūpitur et putrescit. huic autē putrefactioni ma
xime est disposita complexio iuuenū et calida et humida. quādo excessus
est in humiditate et calore. cōplexio frigida et sicca nō sic ad putredinem
est parata. et ideo grandē raro febres putridas paciunt quia siccitas ꝯ
plexionis desiccat humorē et coadunat et digestioni materie ac dilataci
oni obuiat et repugnat que sunt disposiciones medie ad putrefactionē
frigiditas etiā cōgelat et resistat calori facienti ebulicionē. Palā igitur ē
intelligere qm̄ cause facientes putrefactionē sunt humiditas disponēs et
caliditas humores mouens et ebulicionē faciens in humorib' quorū fe
ces vt dicit ysaac. nō diuidūtur nec mundificant immo mutuo permiscē
tur et ideo ad putredinem necessario disponunt. Huic autē putrefactioni
cooperatur maxime pororū corporis clausio et constrictio quia constri
ctis poris nō potest fieri superfluitatis resolucio neqꝫ euaporacio et ido
est necesse ꝙ maior fiat humorum per calorē ꝯmocio et corrupcio. prefer

tim causa

mellis prouentus adducitur in aluearibus ex contubernio fucorum Sūt
autem fuci sine aculeo velut imperfecti apes et sunt seruiciales verarum
apū. et ideo eis impant vere apes ꝑmosq; expellunt ad opa. tardo ātes āt
sine clemencia pungunt et puniunt neq; in ope tantū sed eciā in fetu adiu
uāt apes Certe em̄ quo maior eoꝝ fuerit multitudo eo maior fiet exami
nū ꝓuentus Cū mella vero cepint matura esse abigunt eas a melle q̄ sin
gulas aggresse eas trucidant atq; fugant. nec vidētur nisi in vere Impa
toribus apum fuci extruunt regias mansiones amplas magnificas sepa
tas cooperculo eminentes. et fiunt sexangule omnes celle singulorum. et
q̄uis fuci sustineant tot labores comedere tamen de melle vix permittū
tur nisi quantum capiunt et furantur vt dicit pli.

De griphe. c. liiij.

GRiphes est animal pennatuȝ et quadrupes in yperboreis ptib⁹
siue montibus nascens. omni parte corporis sunt leones. alis
tantum et capite aquilis assimilantur Equis vehementer sunt
infesti et viuos homines discerpunt vt dicit ysidor⁹. libro xij.
Adeo autem infestat equum vt ait vguicio. quasi equitem armatum cum
eo rapiat in sublime vt dicit glosa super deut. xiiij. custodiunt autem gri
phes mōtes in quibus sunt gemme preciose vt smaragdi et iaspides. nec
permittunt eas auferri exinde. vnde dicit ysido. libro xiiij. ca. tercio. Par
tes quedam in scitia auro et gemmis effluunt sed griphorum immanita
te accessus hominum est rarus Ibi smaragdi optimi et cristalli ꝛc. Tam
magnos habent vngues et tam amplos q̄ inde fiunt ciphi qui mēsis re
gum apponuntur.

De glire. ca. lv.

GLires sunt quedam bestiole quasi maiores mures sic dicti. qui/
a somnus efficit eos pingues. Nam gliscere idem est q̄d cres/
cere vt dicit ysi. li. xij. Tota eniȝ hieme dormiūt et imobiles q̄si
mortui requiescūt. estiuo tp̄e reuiuiscūt De glire āt dicit pli. li. viij
c. lviij. q̄ glires in siluis libēt habitāt et socios sibi notos amāt. ɔtra alie
nos dimicāt et pugnant Insigni vero pietate genitores suos in senectu/
te nutriunt et eis alimēta iuuenes administrāt

De grillo. ca. lvi.

GRillus sicut et cirogrillus est animal paruuȝ debile et infirmū
rapax et mortiferꝝ spinosum. minus ericio vt dicit glo. sup li. xl
A sono āt vocis nomen sūpsit vt dicit ysi. li. xij. hoc retro ābu
lat. et terrā terebrat. noctibus stridet. venatur cum formica cir
cumligata capillo in cauernam eius coniecta afflata prius puluere ne se
abscondat et ita formice amplexibus trahitur vt dicit ysidorus.

de hynnulo

¶ De hinnulo. ca. lvij.

Hinnulus cerui est filius ab innuendo dictus. qr nutu matris absconditur vt dicit ysi. li. xij. animal quidē est debile et imbel/le sicut damula et est acutissimi visus et velocis cursus. mater aūt eius ipm in specubus et antris et locis vmbrosis abscondit et illum vltra spineta et rubeta saltare instruit vt dicit pli. li. viij ca. de ceruis vide sup̄ lrā. c. carnes habent teneras et digestibiles ꝓpter motus frequenciā et discursū vt dicit ost. et ysa in diet et si fuerit castratus anq̄ȝ crescāt eius cornua caro eius melior et temperacior in siccitate et calore vt dicit idem et si fuerit castratus anteq̄ȝ cornua habuerit nunq̄ȝ ei vlteri⁹ crescent et si p⁹ nunq̄ȝ ea abiciet nec mutabit vt dicit aris. li. viij. et pli. hinnulo serpentibus otrariant miro mō q̄ enim fuerit inunct⁹ eius sepo vel sāguine a serpente illo die non tangit̄ vt dicit xxxviij. li. c. ix. et eius coagulū ē summum remedium in venis vt dicit idem.

¶ De hirco. ca. lviij.

Hircus est animal petulum et lasciuū semp̄ feruens ad coitū vt dicit ysi. li. xij. cuius oculi ob libidinem in transuersū aspiciunt. nam hirqui dicunt̄ oculoꝝ anguli vt dicit idem ¶ Eius natura est calidissima adeo vt adamantē lapidem quē nec ignis nec ferꝝ domare valet eius cruor calidissimus remollit vt dicit idem. Hic caper est dict⁹ eo q̄ carpe nitit̄ arboꝝ sūmitates vt dicit ideȝ ¶ Incipit aūt hirc⁹ ad generādū moueri p⁹ vnum annuȝ vt dicit aris. li. v. ¶ Et filius q̄ pmo generat̄ est grossior et pinguior post generatis ¶ Item idem li. xij. q̄dā hirci habent notabilem magnitudinē in auriculis sicut q̄dā arietes in caudis suis. nam quidam habent in latitudine pl⁹ q̄ȝ latitudinē palme. et hn̄t ꝓ/lixam barbā et caudam extenuatā in longitudine vsq̄ȝ ad terrā et habēt cornua multa et forcia atq̄ȝ grossa et sunt hispidi et duri odoris et fetidi pinguedinis multe. pcipue interius circa renes et tunc de facili moriunt̄ nisi in pinguedine attenuent̄. et quanto sūt pinguedinis maioris tāto sūt minoris seminis et paucioris generacionis vt dicit ideȝ li. viij. et non coeunt nisi raro et ꝓpter hoc interficiunt eos pastores sapientes aū coitum vt eos macrificent siue seruent ad vitam. et si apparent macri exteri⁹ quādoq̄ȝ interius sunt valde pingues ¶ Et accidit eis sepe mōstruositas vt dicit ysid. li. xviij. vnde aliquando visus est hircus habens cornua in cruribus quod valde erat monstruosum ¶ Carnes autem hircine inter omnes carnes pecorinas sunt deteriores. duriores et indigestibiliores vt dicit ysaac in dietis. et maxime quando hircus est decrepitus. cutis autem decrepiti est melior et forcior sed odor est grauior et caro peior ¶ Cum auteȝ castratus fuerit caro eius hūidior et tenerior et min⁹ dura ad digerēdū

et minus mala ad edēdū Dicit aūt pli.li.viij.democritū dixisse hircū siue capzū nūq̄ꝫ sine febre esse. Sāguis aūt hirci cū ecera nutriti miro modo dissoluit calculū in renib⁹ et vesica vt dicit ysi.cornu ei⁹ exustū fugat ſpētes et sanat fistulas et cancros et alios morbos vlcerosos.polipū eciam corrodit et emendat Jecur hirciū valet ɔtra morsum rabidi canis.fel e⁹ visū clarificat.hircina vrina mixta cum felle eius leprosis confert et lentigines tollit. et cetera.

De hiena. ca.lix.

Hiena crudelis est bestia similis lupo in voracitate et in gula.et in mortuos seuit et eoꝝ cadauera de t̄ra extrahit et corrodit et iō hiena ab hiando est dicta quia p̄ auiditate vocib⁹ patul̄ inhiat ad p̄dā suam.natura eius est vt mutet sexū nunc enim masculus nunc femina inuenitur et ideo immundum animal est vt dic̄ ysi circuit domos de nocte et humanam ꝑut p̄t fingit vocem vt ita suspicet̄ esse homo De hiena dicit pli.li.viij.ca.xxxi.vtrūqꝫ est esse naturā qui et alterius anni marem alterius feminam eē dicunt.parit autem sine mare vt credit vulgus.sed aris.negat.vipe habet collum.et dorsum elephātis flecti non p̄t nisi totū corpus circumcingatur tradunt inter pastores stabula sermonem humanum fingere alicuius nomen adducere quez euocant foris laceret Nominacionem hominis solet fingere ad sollicitandum cāes quos inuadat.multas et innumerabiles habet colorum in oculis varietates et oculos valde mobiles.eiusqꝫ vmbra facit cāes obmutescere qđ contingit et omne animal quod ter lustrauit in eius vestigio figit gradū hec bestia coit cū leena ethiopica ⁊ generat animal quoddā crudelissimū voces hominum et pecorum imitans.plures dencium acies vel ordines in vtraqꝫ p̄te oris habens hienas plurimas affrica gignit sicut et onagros et fibros et multa alia monstruosa vt dicit pli. Item ibidez hec bestia gignit lapidem qui hiena dicit̄ quem qui portauerit sub lingua facit fut̄a predicare et diuinare vt dicit solinus Item dicit pli.li.xxviij. hiena odit pantheram et si pelles vtriusqꝫ bestie suspendantur dicūtur decidꝫ pilos panthere Cum fugit hiena venantem declinat ad dextram vt pregressi hominis vestigia occupet quod si non successerit dicunt mentem alienari vel ex equo hominem decidere aut si in hienā torserit de facili capitur bestia vt magi tradunt. Item vt dicit idem.fel eius est valde medicinale .valet maxime contra caliginem oculorum.que in multis eciaz maleficijs corde et iecore hiene vtuntur magi vt dicitur ibidem Aris.vero dicit libro septimo.ꝙ quantitas hiene est sicut quantitas lupi et in eius collo sunt pili sicut in collo equi et habet pilos super omnia spondilia et deludit homines et predatur eos et capit canes et deuorat ita libēter sicut

homines

homines et cauat sepulturas vt comedat carnes mortuorum

¶ De hericio. ca.lx.

Hericius animal spinosū spinis hispidis et asperis cooptū. cori um eñi hȝ vndiqȝ aculeis circūseptū. ita ꝙ se claudit qb⁹ vndi qȝ se ꝓtegit et defendit Nam statim vt aliqͣ ꝑsenserit post se surgit atqȝ in globū conuersus in sua se arma contra insidias recolligit. huius quidem ꝓuidencia est. ascendit eñi in vitem siue in aliā po miferam arborem vt vuas excucinat. poma deijcit et cū poma in terrā de ciderint inuoluit se super fructus vt spinis infigantur et sic portat escam filijs suis vt dicit ysi. li. xi. vñ et ab hispiditate et rigore spinaꝝ herici⁹ vel herinacius est vocat⁹. hȝ eniȝ vt dicit aris. spinas loco piloꝝ et cooperiūt sicut pili et sunt sibi arma. qꝛ pungit et ledit se capientē vel tangentē. Itē aris. li. iij. hericij alij sunt siluatici et alij terreni et alij sunt aq̄tici et faciunt oua multa q̄ non comedunt. et sunt hericij paꝝ habentes de carne et h est eis ꝓpriū. hȝ hericius caput et os inferius et tñ exitus supfluitatis su perius qm̄ pascunt a pte inferiori. et ꝓpter hoc hȝ orificiū in alia pte. sup fluitas vero est in dorso superius. et habet hericius quinqȝ dentes pitur cos vel pitracos. et inter illos habet ptes carnosas loco lingue et habȝ ventrem diuisū in q̄nqȝ plenas supfluitates. vnde eciam est genus hericij albe teste. eciam spinaꝝ albarū et est multoꝝ ouoꝝ Item hericius est de bilis auditus magis q̄ȝ animalia dure teste et ambulācia super q̄tuor pe des Iteȝ li. v. hericij agrestes coeunt stantes dorso applicato qꝛ in illa p te vbi eijciuntur supflua se contingunt Item li. viij. et multociens apparet sensus in hericijs contra ventos septentrionales ⁊ meridionales qm̄ faci unt foramen in t̄ra ad quod fugiunt qñ presenciunt tales vētos imminē vnde quidam fuit in constantinopoli qui habuit hericium per quem cog nouit et predixit ventos futuros. et non intellexit aliquis vnde talem no ticiam habuisset Item dicit idem li. xlij. ꝙ tot habet ventres quot dētes et in illis ventribus generantur oua quinqȝ. et quidam hericij sunt alijs meliores et oua quorundam maiora. et quedam sunt minora quoniam quedam melius decoquuntur et digeruntur q̄ȝ alia. Item libro decimo nono. hericij habent modicum corpus et multas spinas maiores corpo re et causa magnitudinis spinarum et puitatis corporum est. quoniam nutrimentum corporis transit in eas propter caloris paucitatem et quia cibus non digeritur bene vnde generatur in corporibus eorum multa su perfluitas et illa supfluitas transit in nutrimentum spinaꝝ hucusqȝ aris.

¶ De herinacio. ca. lxi.

Herinacius idem est qd̄ cirogrillus animal paruū et spinosum habitans in cauernis simile hericio sed dicitur esse maius. de

quo pli.li.viij. ca.xxxviij. herinacij inquit more hericij se volutant super poma que spinis infixa deferunt in arbor cauitates et preter illa que gestat in dorso vnum semper gestat in ore. quando venatur in modum pile se voluit ne quis possit propter aculeos comprehendi. quando autem posse euadere se desperat herinacius vrinam ex se mittit tabificam et venenosam et illa vrina primo nocet sibi si eius dorsum vel spina inde aliqualiter aspergatur. nam tali fluxu dorsum suum leditur et euelluntur spinule dorsi sui et ideo ignorat quod iam facilius capiatur vnde alios ledere proponebat et ideo ars est quod tunc veretur talis bestiola. quamquam vrina talis bestie penitus inanimata quia tunc fracto dorso et laxatis spinis ipsi minime valet fuga. Et ideo quia odore suo naturaliter percipit tanta in vrina sua latescere venena. semper vrine sue parcit ne eius virulenciam a se moueat aut diffundat quousque captiuitatis necessitas vltimo hunc compellat Hec bestiola quamuis paruula tanta se constringit fortitudine quando timet quod vix saluo cortice poterit apiri. in aquam igitur calida ponitur. qua aspersa quasi subito apitur et tunc ligatis pedibus posterioribus suspenditur et sic suspensa fame tandem interficitur. nec aliter bono modo interficitur vt eius pellicula aculeata portetur Et quamuis illius animalis corpusculum humanis vsibus non multum sit necessarium tamen eius pellicula tam spinata ita mortalibus est necessaria quod si non essent aculei frustra vellerum mollicies in pecudibus mortalibus esset data. cute enim hericina vestes poliuntur Hoc autem dicitur habere proprium herinacius quod postquam pomis et racemis ceteris est oneratus si caderit pomum de suis spinis casu aliquo pre indignacione omnia de dorso excutit et vt se iterum oneret reuerti ad arborem consueuit.

De iuuenca. ca.lxij.

Iuuenca vel iuuencus est iuuenis vacca que ad terram excolendam iugo subici est apta vt dicit ysi. vel ideo sic dicitur quia antiquitus ioui iuuencus immolabatur et non taurus vt dicit idem animal est petulum et lasciuum propter iuuentutem et ideo fortiori iugo premitur vt dometur. stimulo eciam pungitur vt rectius sequi boum vestigia coartetur. Iuuenca taurorum copule solet esse apta quia in tali etate eis coniungitur vt pregnetur Impinguatur in pascuis vt pro variis hominum vsibus ducta ad macellum a carnifice immoletur seu mactetur carnes licciores et solidiores habet quam vituli lactantes propter remocionem a lacte sed teneriores calidiores et humidiores quam habent boues decrepiti siue vacce quia lactanti etati magis sunt vicine vt dicitur in dietis.

De leone. ca.lxiij.

Leon grece. rex latine. eo quod rex sit et princeps omnium bestiarum vt dicit ysido. libro. duodecimo. Leonum autem quidam sunt breues.

breues et iuba crispa et hij sunt imbelles. quoꝝ vero sūt longi et coma sim
plici. et hij sunt acriores. animos eoꝝ frons et cauda indicat. virt⁹ eoꝝ
in pectore firmitas eoꝝ in capite. septi a venatorib⁹ terrā cōtuent̄ vt min⁹
circūspectis venatorib⁹ terreant̄. rotaꝝ timent strepitus ꝙ ignes magis.
cū dormierint vigilant oculi eoꝝ. et cū ambulant cooperiunt vestigia sua
ne eos venator possit inuenire Cū genuerit catulū trib⁹ dieb⁹ et tb⁹ noc
tib⁹ dormire credit̄ tunc demū patris fremitu vel rugitu velut tremiscēs
cubilis locus suscitare d̄r catulū dormientē Circa hōiem natura leonū ē
vt nisi lesi irasci nequeant Patet etiā eoꝝ misericordia assiduis exemplis
nā ꝓstratis pcūt. captiuos obuios repatriare ꝑmittūt hōiēꝫ nisi in mag
na fame nec comedunt nec interimunt. hucusqꝫ ysi. li. xij. De leone aūt dic
pli. li. viij. ca. xvij. leo in sūma generositate est qn̄ iubis colla et hūeri vesti
unt̄. quos pardi gignunt semꝑ carent hoc insigni. coitū aūt pardi cū lee
na odore ꝯgnoscit leo. et totus in adultere surgit penā ꝙ si in flumine ab
luitur tegit̄ eius culpa et a mare nō ꝑcipit̄ In piendo vnguibus filioꝝ la
niat̄ virtus pientis et ideo non sepe pit Aris. aūt vt dicit pli. dixit leenā ꝑ
mo qnqꝫ catulos parere. deinde ꝑ q̄tuor. et sic ꝑ ānos singulos ad min⁹
vno sterilescere. paritqꝫ informes catulos et puos. magnitudine mustela
rū in ꝑncipio. dicit etiā catulos sex mensiū vix posse nasci et duoꝝ mensiū
vix moueri. Urinam eijcit leo leuato crure more canis et vrina eiecta val
de fetet. quādo semel saciatur duob⁹ diebus vel trib⁹ cibo caret. et si in sa
cietate fugiēdū est cibos ad fauces reijcit. et cū vnguib⁹ eos extrahit vt
sic sit leuior ad fugiendum. diutissime viuit quod cognoscitur per dencium
consumpcōm. et tunc in senecta hominem impetit. qꝛ ad ꝑsequendas bes
tias vel beluas virtus iaꝫ deficit et tunc obsidet ciuitates vt homines ra
piat. sed quando capiuntur tunc suspenduntur vt metu similis pene ceteri
terreant̄ in viros seuit contra feminas tantū fremit. infātes raro inuadit
nisi in magna fame Animi leonum index cauda est sicut equoꝝ aures Nā
quando irati sunt animi. ꝑmo terram cauda verberant deinde crescente
iracundia tergum percutit et flagellat Ex omni vulnere illato a leone siue
impresso vngue siue dente ꝓfluit acer sanguis vt dicit ysi. Item in pericu
lis maxime apparet generosus. vñ qn̄ ꝑsequitur a cāibus aut venatorib⁹
non latitat nec se occultat sed sedet in campis ibiqꝫ vbi videri pt ad defē
sionem se parat vbi virgultum siluasqꝫ penetrauerit acerrimo fert̄ cursu
velut reputans trepitudinem absconsionem. non enim se abscondit eo ꝙ
timeat. sed solum ne timeatur aliquociens se occultat. Dum alienam inse
q̄tur saltu insilit quo non vtitur quando fugit. quando vulneratur mira
obseruacione nouit ꝑmo se tangentem et in quantalibet multitudine pri
mum impetit percussorem. et cum quis telum miserit et eum non tetigerit

correctū rotatum sternit. sed neq̄q̄ʒ ip̄m vulnerat neqʒ ledit. qñ morit̃ hu
mū mordet lacrimāqʒ fundit. quando egrotat sāguine simee medet̃. cristā
galli et cantum valde timet Animal est gratum ɔgnoscens et diligēs sibi
benefaciētem vt patet in exemplis q̄ ibi pōit pli. Hucusqʒ pli. li. viij. c. xvij
De leone āt dicit aris. li. ij. similiter auic. Leo hʒ collū q̄si immobilē multū
rigidū et interiora habet ad modum canis et semꝑ ꝑmo mouet dextrum
pedem et post sinistrum sicut et camelus et paꝝ habet de medulla in ossi-
b9 et ei9 ossa ita sunt dura vt ex eoꝝ collisione exit ignis Item li. xvi. leo hʒ
mltas fissuras in pedibus. et iō generat filios cecos sicut canis vel lup9
nam serratos habet dentes et ideo filios generat impfectos sicut dic̃ idē
et eciā solin9. q̄ dicit leonem timere quando videt vel audit catulū verbe
rari cuius filij nascuntur ceci sicut et ōniū animaliū habentiū dentes diui
sos. ꝓpter ingluuiē nascuntur filij impfecti In altissimis montib9 occltat
et inde ɔtemplatus predam suam quam cum viderit alte rugit. ad cuius
vocem terrentur animalia et subito figunt gradum circa que cū cauda in
orbem lineam ducit. et illius nature circulū transire quodlibet animal pti
mescit et stant animalia stupida quasi edictum exspectācia regis sui Trā
siens ꝑ loca asperiora vngues intra pedem contrahit et recondit Nam
illis vtitur pro mucrone et ideo infra carnositatē ipsos abscondit et eis
parcit ne ledantur vel hebetētur. predam suam quā arripit solus comedē
erubescit. et ideo sepe ip̄m a remotis sequentibus alijs bestijs de ipsa libe
ralitatis gracia derelinquit vt dicit idem tante autem est caliditatis ꝙ
febres semꝑ quartanas patit̃ et hunc morbum nō naturaliter sustinet vt
eius feritas edometur. cuius aūt caro cū excedat in caloē ad esū est noci
ua vt dicit dias. et pli. li. xxviij. valet eciā in medicina multipliciter cui9 ad-
eps venis est contrarius quo q̄cūqʒ punct9 fuerit alioꝝ animaliū vel rep
tiliū morsus illo tempore non timebit. eius eciam adeps mixtus cū oleo
rosacio cutem faciei custodit a vicijs candoremqʒ seruat et sanat adusta.
oculoꝝ sedat tumores. fel eius aq̄ addita oculoꝝ acuit claritatem. valet
eciam contra conuiciales morbos et caducos. cor eius in cibo sumptus
soluit quartanam febrem hucusqʒ pli. li. xxviij. ca. viij. venatur aūt leo sic
dupliciter fit fouea vna ɔtinue iuxta aliam. in secundaria fouea ponitur
vna cauea siue cista que de facili claudit̃ quando tangitur. ponitur autē
agnus vel ouis in fouea ꝑma in quam salit leo quando esurit ꝓ ouicula
rapienda cupidus. videns aūt se non posse de fouea erumpere erubescēs
se deceptum foueam volens intrare secundam vt ibi lateat incidit in cistu
lam siue caueam ibidē preparatam que post eius introitum subito se clau
dit et ip̄m vlterius non permittit exire. sed in cauea extra foueā extrahit̃
et in.

et in illa tenet captus et catenatus donec edometur. et hoc tangit Jero. super eze. xix. c. super locum istum miserunt eum in caueam. &c.

¶ De leena. ca. lxiiij.

Leena leonis dicitur femina que bestia est multum libidinosa. semper enim gestit in coitu. et ideo leone crudelior est. et maxime quando habet fetum. pro filijs morti se exponit. et pro ipsorum defensione venatorum iacula nō timescit. plures parit filios in primo partu quam in sequentibus. nam propter acumen vnguium filiorum leditur matrix et sic annuatim sterilescit vt dicit aris. et pli. qui dicit sic vt ait ysi. li. xij. animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non possunt. viciantur enim matrices intrinsecus mouentibus catulis. et ideo non pōt leena exspectare cum partu vsque ad filiorum perfectam complecionem sed pocius dimittit partum dolore cogente et effundit antequam filij compleantur pre feruore libidinis pardis se omiscet. Sed post coitum leonem timet. nam turpem commixturam sentit leo per odorem nisi prius post adulterium in flumine abluatur vt dicit plinius. et quando ipsam deprehendit ream statim punit. Et ideo ipsa statim fugit et nisi fuerit prius abluta non reuertetur ad maritum. Est autem parua bestia vel bestiola quam miro modo timent leo et leena que vocatur leonzeufones. nam quoddam portat venenum quod leonem interficit et leenam. vnde capta bestiola exuritur eiusque cinere asperse carnes et posite per competa semitarum leones necant vt dicit ysidorus. libro. duodecimo. secundum autem auicen. libro septimo. ca. primo. dicitur Leo est animal cibi auidum et gulosum. et ideo sine masticacione deuorat cibum suum. et propter hoc euomit comestum et iterato comedit scilicet et reiecta et comedit multum ita quod de cibo fit ponderosus et postea stat ieiunus per duas dies et duas noctes et non eijcit stercus a se nisi semel in duobus diebus atque tribus. et est siccum sine humido et est valde fetens. similiter et vrina sua et quando scinditur venter eius exit malus odor et anhelitum habet fetidum et infectiuum ac morsum mortiferum et venenosum et maxime quando est rabiosus. Fit autem rabiosus sicut canis vt dicit aristotiles et auicenna. et est crudele quando irascitur et furibundum pre indignacione verberans semetipsum. Fremit pre ira et frendit dentibus maxime quando esurit. et animalibus transeuntibus vt ea rapiat insidians in specubus et antris abditis se abscondit. ac super transeuntes bestias ex improuiso insilit et eas dente et vngue crudeliter dilaniat et eciam occidit. carnem ossa et pellem comminuit et confringit ac confracta frustatim deuorat et strangulat. et ¶ si viderit

si viderit quempiam venire contra se vt predam eruat quaz rapuit pdā amplexatur et frendit et terram cauda percutit et si appropinquauerit in ipsum insilit quo deuicto iterum ad predam redit. sanguinez animalis oc cisi ab eo primo bibit et lambit deinde residuum discerpens membratim diuidit deuorat et deglutit.

¶ De leopardo. c. lxv.

Leopdus ē bestia seuissima de leonis et pdi adulterio genera ta vt dicit ysi. li. xij. Naz vt dicit pli. Leone cū pda aut pdo cū leena ocubente ex tali coitu degeneres pdi pcreāt sicut ex eq̄ et asina vel ex asino et eq̄ gignitur mulus siue burdo vt dic̄ ysi Est āt animal valde pceps et sitit sanguinē Est et femina maior et crude lior q̄ʒ sit masculus vt dicit aris. Colorem hʒ variuz sicut pardus. saliēdo non currendo insequitur pdā. et si in tcio saltu pdā non rapit vel in q̄rto p indignacōe sistit et q̄si vict⁹ retrocedit. corp⁹ cū cauda et pedibus leoni assimilatur. sed in capite formā pdi imitatur. leena āt corpe ē minor et leo ni masculo mirabiliter est exosus. vnde timens leonem facit foueā subtra neā duplex orificium habētem. vnū per quod intrat et aliud p quod exit est autez fouea illa in vtroqʒ orificio valde ampla ꝛ in medio magis stric ta. veniente itaqʒ leone in foueam se mergit quem persequens leo foueā cuz impetu subintrat vbi triumphare putat de leopardo. sed propt̄ mag nitudinem corporis per medium fouee vbi strictior est libere transire ne quit quem sciens leopardus ita in strictura impeditum illam foueā egre ditur et tunc in parte opposita foueam intrans leonem a tergo morsibus et vnguibus aggreditur et sic sepe arte non viribus de leone obtinet vic toriam leopardus. et sic degener bestia de forciori sepe per astuciam in ā tro victoriam obtinet quem per potenciam in publico inuadere non au det sicut narrat homerus libro de pugnis et astucijs bestiarum Aristot. libro octauo. dicit de bestia que dicitur ferculeo quando comedit ali quod venenosum et tunc querit stercus hominis et comedit ipsum. et iō venatores fimum illum in vase aliquo suspendunt super arborem et cum venit leopardus ad arborem saltat vt accipiat stercus et interim ipsum interficiunt venatores. idem facit panthera et pardus vt dicitur ibidez de leopdo eciam pli. dicit Leopardus quando egrotat sanguinez capre agrestis bibit et sic inde languores euadit.

¶ De lepore. ca. lxvi.

Lep⁹ dr̄ q̄si leuipesq; velocit̄ currit. vn̄ et grece lagos p velo citate cursus dicitur Itē dic̄ ysi. li. xi. Omne animal velox est ti midum et imbelle vt dicit idem. nulluz habens armoꝝ genus nisi membroꝝ leuitatem. debilis est visus sicut et cetera aīalia

que non claudunt palpebras in dormitando. melioris aūt est audit' q̃ȝ visus potissime qñ aures eius sunt erecte cuius aures sunt longe valde et flexibiles quod fuit necessariū ꝑpter oculoꝝ apturā nā auribus oculos defendit aptos qꝛ nullo coopculo sunt muniti ab infestacōe cinifū et muscarū.nā ɔtra ōne nociuū dedit natura remediū creature vt dicit auic. et iō data est mēbroꝝ leuitas et cursus agilitas ɔtra canes et alias bestias ipm insequentes.data est etiā auriū ꝓceritas contra muscas et cinifes importune ei' oculos debiles infestantes vt dicit idem.data est sub pedib' multa piloꝝ villositas vt pili pedis carnositatē currendo a lesione defendant et propter sui leuitatem pedes in cursu nullaten' impedirent.et ideo dicit aris.li.iij. ꝙ pedes leporis sunt subtus pilosi qđ in alijs animalib' rarius inuenitur.crura eius posteriora sunt anterioribus longiora qđ fuit necessariū ad facile corpus eius eleuandū in cursu quando fugeret ɔtra montem.vnde difficilius capitur ɔtra montē q̃ȝ ɔtra vallē et hoc accidit ꝑpter anteriorem cruriū breuitatē Nā propter depssionem anterioris ꝑtis corpis contra vallem de facili cadit nec p̄t equaliter ɔtinuare cursum suū.et ideo vt fugiendo videt casū cū descendit obliq̄ mōtis latera circuit et ꝓut p̄t contra montis altitudinem crura anteriora erigit et sepius cāib' inseqūtib' sic illudēs euadit De leporib' āt dic' pli li.viij.ca.lv.lepoꝝ inq̄t plura sunt genera.nam in alpibus sunt q̄dā.et in siluis habitāt q̄dā q̄ntitatis maioris.grossioris pili.et velocioris cursus q̃ȝ q̄ cuniculi dicūt Nam cuniculi lepores sunt ꝑui et imbelles qui vnguib' terram ɔcauant et foueas subterraneas q̄s inhabitant sibi formant et sunt fecūditatis nimie.et sunt tot in quibusdam siluis hispanie ꝙ aliquando pre coꝝ multitudine deuastant messem et prouincie inducunt famem.quoꝝ fetus in balearitis insulis ita sunt accepti.et eciā ipsi fetus sine matribus.vix purgatis visceribus.in esum ab incolis patrie assumuntur Et sequitur ibidē archelaus auctor est quot sunt cauerne ad excrementa lepori totidem ānorum sunt etatis Totidem enim sūt illius partis corporis foramina quot annorum curricula habuisse perhibentur.et ideo dicūtur gignere sine mare et habere vtrumq̧ sexum. et ideo multi putauerunt leporem gigni et gignere sine mare vt dicit idem Sunt autem lepores animalia ita fecūda ꝙ vno fetu nascente statim nouo fetu altero vterus grauidatur.vnde vtile est animal quo ad esum et eciam ad vestitum.et quo ad multiplicē medicinam . Nam eius coagulum valet contra venenum.restringit ventris fluxum . sanguis eius mitigat dolorem oculorum vt dicit plinius et dias. nec inuenitur coagulum in aliquo animali habente in vtraq̧ mandibula dentes nisi in lepore vt dicit aris. et quanto eius coagulum est vetustius tanto melius vt dicit plinius.

De lince et eius proprietatibus. ca. lxvij.

L Inx lincis est dict' qr in luporum genere et numero numerat. Est
aũt bestia similis lupo. dorsũ hñs maculis distinctũ sicut pdus
vrina ei' ouertit in gẽmã pciosã q̃ liguri' appellat et h presen
tit linx siue linchis. et h inuidens ac dolens q trãsire debeat
in humanũ vsũ vrinam egestam abscondit sub hũo h ibi cici' in lapidẽ so
lidat vt dicit pli. li. viij. ca. xxxix. et ysid. xij.

De limace. ca. lxviij.

L Imax est vermis limi sic dict'. eo q in limo nascat vel ex limo.
et ideo semp sordid' et immũd' habet vt dicit ysi. li. xij. et ẽ ver
mis valde tardi mot'. in dorso sp gerẽs ochã durã infra quã
se includit. et ẽ vermis cornut' hñs cm̃ additamenta añ os cũ
qb' viã qrit. et qñ aliqd aduersi senserit statiz cornua retrahit infra testã
et infra domũ sese resũit In corrupto aere et ymbre maxime nascũt tles
vermes. q̃ serpunt qzuis lento passu ad arborum sũmitates earum germina
depascentes vbicũqz aũt serpit post se immundicie vestigiuz derelinquit

De lupo ca. lxix.

L Upus vt dicit ysi. q̃si leopos ẽ dict'. eo q ei q̃si leoni virt' sit in
pedib'. vñ qd pede psserit nõ viuit. rapax ãt ẽ bestia et cruoris
appetens q̃ rabie rapacitatis quẽcũqz inuenerit trucidat. de q̃
dicũt rustici vocẽ hõiez perdere si eũ lup' prior viderit. et iõ sbito
tacẽti dr lup' ẽ in fabula. certe si se puisũ senserit deponit audaciã feritat.
Lupi toto anno non ãpli' qz duodecim dieb' coeunt. famẽ diu portant.
et p' longa ieiunia multũ deuorant Lupos etiã ethiopia nutrit ceruice iu
batos et ita varios vt nullũ colorem eis deesse dicant. hucusqz ysi. Plin.
ãt li. viij. ca. xxiij. idem et dicit q lupi affricani sunt inertes et pui. q̃ vero
gignũt in frigidis regionib' corpe fiũt minores et magis aspi et feroces
Aris li ij dicit q in india est quidã lupus habens tres ordines dencium
superius et inferius habet pedem leonis et faciez hominis et caudã scor
pionis. et vox eius sit vox hominis. terribilis est sicut vox tube et est ve
lox sicut ceruus. et est valde seuus comedens homines Item aris. li. vi. lu
pi tempore coitus sunt seui et quando habent catulos sunt magis mali si
cut et femine canum Item li. vij. lupi serratos habent dentes comedunt
carnes et non comedunt herbas nisi quando infirmantur quia tunc co
medunt aliquam propter medicinam Nam quando lupus sentit se reple
tũ querit qndam herbam et comedit eã vt euomat qd comedit Itẽ li. vij
qñ fugiunt ferunt filios suos secum. et cũ exeunt de cauernis comedũt o
riganum et masticant vt acuant dentes suos Item idem de eodem. lup'
qñ comedit est valde mal' et qñ non hz famẽ quiescit multũ et est valde

audax et valde diligit lūdere et si pt rapere puer ludit cū eo et post occi dit cū et omedit. Et sicut dicit homerus lup⁹ est valde vigil et multū tiēt ignem et dicitur q̄ si lapidē ↄsiderabit p̄mū iactantem. et si ille lapis no cuerit ei si poterit ipm interficiet. si vero non noceat ei si deꝑhenderit ipm non multum ledet cū sed par q̄si irascendo deinde cum dimittit. Et lupi q̄nto sunt seniores tanto deteriores et nocent hominib⁹ qꝛ non possunt venari bestias ꝑpter etatē et qꝛ eorum culmi iam sunt debilitati. et viuūt m̄l to tempore et eius senectus apprehenditur in dentibus. qꝛ constringunt̄ in senectute. Item ibidem. sunt autem lupi duplicis modi. quidam enim sūt rotundi. et quidam quasi longi. et illi sunt asperioris pili et audacioris a/ nimi. et luporum interiora sunt valde debilia et de facili recipiunt corrupci onem q̄n vulnerantur. Residuum vero corpis eorum patitur multas ꝑcussi ones. et habent magnam fortitudinem in collo et in capite. et vulnera que accidunt ex morsu eorum sunt valde mala. q̄m exit ex eis virus. et curant̄ ista vulnera sicut morsus canis rabiosi vt dicit aris. Item idem li. xiij. os lupi maxime est aperture et maximum vigorem habet in orificio suo. et est animal valde vorax. Item de lupo dicit auic. li. vij sunt quidam lupi qui naturaliter habent appetitum comedere pisces et comedunt v.lia que de suis retibus eijciunt piscatores. et quando non inueniunt quid comedāt de piscatorum reliquijs. vadunt ad retia et dilaniunt ea. De lupis autem dicit phisiologus. virtus luporum in pectore et in vnguibus viget ac in ore. in posterioribus vero minime. collū retroflectere non valet in nullo mense nisi in maio quando fiunt tonitrua. cuius astucia est vt non capiat predam iuxta loca vbi nutrit fetus suos et tūc temporis venatur a remo tis. q̄n autem nocte prede grā pergit ad ouile ne canes eius senciant odo rem vadit contra ventum et si aliquo casu pes eius calcando super ali/ quid strepitum fecerit ipsum pedem castigat duro morsu. oculi eius lu cent de nocte vt lucerne et vt dicit solinus multum amoris excitatiuum in cauda portat quoniam dentibus euellit quando timet capi. lapides multum timet. vnde si quis duos lapides pariter colliserit lupus audaci am perdit. fugit si strepitus lapidum peruenerit ad aures eius. filios ge nerat cecos quos tenerrime diligit atq̄ nutrit. terram comedit quando multum esurit et aliquam predam non inuenit. vt capras volentes folia carpere in rubetis facilius rapiat sub herbis et folijs latitans se abscon dit plus astucia q̄ potencia oues decipit. sed quando preualet si permit titur totum gregem strangulat et occidit partem prede quam deuorare non potest in terra sepelit et abscondit et quando esurit partem se/ pultam extrahit et eciam effodit. et lanam ouis quando occidit.

occidit inficit. et morsus eius ex lana tali vestem factã pediculosaz reddit vt dicit ysi. Item idẽ dicit aris. Ex tota specie natura lupoꝝ nature oviũ adversať. vñ legi in li. ꝙ cordula fcã de intestinis lupi adiuncta cordis cithare factis de itestinis ouis eas destruit et corrumpit sicut pluma aquile adiuncta plume columbe eas excoriat et corrodit si diu pariter in loco aliquo dimittantur vt dicit idem. vide supra de aquila.

De mulo. ca. lxx.

Mulus a molendo est dict⁹ eo ꝙ iugo pistoꝝ subactus ducat in giro molas vt dicit ysi. li. xij. Afferunt aũt iudei ꝙ ana abnepos esau greges equaꝝ ab asinis ꝑmo fecerit ascendi vt inde contra naturã muloꝝ progenies nasceretur vt dicit idez. et iõ seqñs mul⁹ matris naturã asino ẽ maior. pulchrior et velocior. ẞ eq̃ ẽ pigrior deformior atqꝫ minor. Unde nascitur ex equa et asino mul⁹. ex eq̃ vero et asina burdo ꝓcreať. et est mulus animal sterile et tñ eximiũ ad labores vt dicit pli. li. viij. ca. xliiij. Nunqꝫ aũt hec animalia scꝫ asin⁹ et equa mutuo appetunt coniugia nisi eciã in infancia lacte mutuo nutrianť. et iõ pastores pullos equoꝝ subiciunt asinabus qñ volunt tales creaturas ex disparib⁹ ꝓcreari vt dicit idem Item idem mule calcitratus potu vini inhibeť. Ex onagris autem et equabus nascuntur veloces mule pedes hñtes duros et aptos ad cursũ. sunt aũt rugosi corpe et indomito aio ẞ generoso. q̃ aũt sunt geniti ex onagro et asina oẽs ꝑcellunt. De mulo eciam dicit aris. li. vij. quanto mulus plus potat de aqua tanto plus ꝓficit eius cibus Item li. xiiij. mulus non habet fel manifeste super epar Item idez li. xvi. mulus qr nascitur ex equa et asino non convenit generacioni. q̃niã natura vtriusqꝫ asini et eque est frigida. vnde frigiditas generãtis dñať generato et ideo mulus est sterilis nec eius spermate aliq̃d generať ꝓꝑ excessum frigiditatis in ipso dominantis. Item ibidem et accidit ꝙ corpora mularum sunt magna quoniã superfluitas menstruosa transit in creacionem et cibum corporis Sanguis autem quo natura non indiget exit cum superfluitate vesice id est cum vrina et propter hoc non olfaciunt muli vrinas mulaꝝ sicut alie bestie habentes soleas. residuum vero sup/fluitatis transit in crementũ corpis et in eius magnitudinem Non impgnať ergo mula nisi forte valde raro. mul⁹ autem qr racione sexus calidior est in aliquib⁹ tpib⁹ et regionibus forsan generat. sed generatum erit extraneũ et occasionatũ sicut quod generatur ex eq̃ et asina. et dignũ oẽ tale eẽ sterile qr generatur ꝯtra naturã. hucusqꝫ aris. li. xvi. ẞm ysa. in diet carnes muli sunt peiores q̃ꝫ carnes asini et ad nutriendũ et ad digerẽdũ cui⁹ fim⁹ tritus et obust⁹ restringit sanguinez si cũ aceto fuerit tpatus vt dicit idem. valet eciam idem fimus contra ictus scorpionum.

de mure.

¶ De mure.

MUs ſcḋm yſid. eſt animal puſillū ab humo dictū eo q ab humore terre naſcat. naȝ mus terra dicit. vnde ⁊ hum⁹. Huius in plenilunio iecur creſcit ſicut et quedā marina tūc augent que rurſus decreſcente luna diminuūtur. dicunt aūt mures ſorices eo q ad modū ſerre rodant et pſcindāt Hucuſqȝ yſid. li. xij. mus aūt ſcḋm ariſ. li. vij. non potat et ſi potauerit morietur. Animal quidē eſt guloſū. et ideo cū modica eſca decipit qn̄do odore ad eius guſtū puocatur. eius vrina fetida eſt ⁊ ɔtagioſa et morſus venenoſus. cauda etiā eius dicit venenoſa De muribus eciā dicit pli. li. xviij. c. xxviij. Sūt quidā mures potātes qui ɔgregant pabulū in foueis ſuis et eciā in hyeme abſcondūt ⁊ latitant in cauernis quorum palatū in guſtu ſagaciſſimū eſt ſiľr nares ſagaciſſimos in olfactu in autūpno maſculus et femina ſpicas cōgregāt et mutuo ſe onerāt ſup ventreȝ per caudā maſcul⁹ feminā ſic onuſtā ad ſpecū trahit. qua exoneata et faſciculo in cauerna collocato iterum redeūt ad laborē et ɔgregato faſciculo maſculus ſup dorſū ſe ponit quā femina vice verſa onerat et caudā eius ore cōprehendēs maſculū ptrahit ad cauernā et ſic onera deferūt altēatis vicibus Itē vt dicit idē muriū diuerſe ſūt ſpecies Nā quidā muriū viuunt in domib⁹ quidā in cāpeſtribus in aquarum et fluuiorū extremitatib⁹ cōmorant. quidā annū in dormiēdo dimidiant qr p dimidiū ānū dormiunt et per dimidiū vigilant vt glires qui ſunt ſcḋm pliniū quidā mures Et quāuis mures ſūt beſtie nocibiles in plurib⁹ tamē vtiles ſunt in medicina. nā vt dicit pli. li. xxix. muriū cinis cū melle et oleo aurib⁹ inſtillatus earuȝ ſedat dolorē. et ſi qḋ animal aures ſubintrauerit precipuū remediū eſt fel muriū cū aceto tepido tēpatū auribus inſtillare. Fimus eius ſcḋm diaſ. cū aceto tritus mundat allopicias et cuſtodit caput a caſu capillorum. tritus eciā et cū vino in potu ſumptus miro modo vētrē ſoluit. pellis eius recēs calcaneo ſubducta eius vulnera ad ſanitatē perducit

¶ De muſtela.

MUſtela quaſi mus longa eſt dicta vt dicit yſid. li. xij. Nam telon grece longū latine ihec ingenio eſt ſubdola. in domib⁹ eni nutrit catulos eos tranſfert de loco ad locū ſedeȝ mutat ne eius nidus ab aliquo dephendat. pſequit ſerpētes et fugat mures odit et eos manducat. Et ſūt duo genera muſtelarū Aliud eni eſt ſilueſtre diſtās ab alijs magnitudine quā greci locidas vocant Alterū in domib⁹ errans Falſa aūt eſt illorum opinio qui dicūt eaȝ ore cōcipere et aure ptū effundere hucvſqȝ yſid. li. xij. paſſeribus et alijs paruis auibus inſidiat ⁊ eorū oua trāſglutit. filios ſuos caſu aliquo in latibulo leſos vel mortuos quadaȝ herba ſanat. imo vt dicit ſuſcitat vt dicit pli. Rutam ɔmedit et eius ſucco ſe perlinit et tūc baſiliſcū inuadit intrepida et occidit vt dic pli. li. viij. c. xxij.

vbi dicit

vbi dicit᷑ mustelarū virtus basiliscis exicio est nihil eni deo nature placu/
it esse sine pari. cauernā basilisci facile ↄgnoscit. quā subintrās ipsū interi/
mit animal autē multū dormiēs et per somp nū inpinguat᷑ sicut glires vt
dicit idē Item idē li. xxix. c. i mustelarū inq̇t duo sunt genera scꝫ domesti/
ca et siluestria et vtriusqꝫ fel valet cōtra aspides. nā earū pudenda mltū
fetent et serpētibus fetidis ↄtrariant᷑ earū eciā carnes dicim⁹ valere con
tra venenū Mustela ↄbusta in cinerē redacta adhibet᷑ salubriter medicine
que est ↄueniēs contra letargicā passionē Unde si ex veneno aspidis ali
quis incurrit letargicā cinis mustele inundantis aque distemperat⁹ vim
sompniferā dissoluit vt dicit idem. dicit᷑ eciaꝫ ibidē puluis valere contra
fistulam. nihil enim illa rerꝫ oim mr̄. s. natura sine ingentib⁹ causis genuit
vt dicit ibidē. Dicit āt arist. li. viij. ꝙ mustela pugnat cōtra serpētes et. qꝛ
vterqꝫ mures comedit. Et est aial velocis motus ⁊ fluxibilis corporis ac
valde mobilis ⁊ instabilis. odore sagax. dorsū habens rubeū ⁊ ventrem
albū. Mutat aūt colorē. naꝫ in aliquibus regionib⁹ aliquo tp̄e anni tota
pellis eius candida preter caudam. morsus eius maliciosus et virulent⁹
et eius vrina est fetida ad modum vrine muris.

De migali

Migale est modicum aial ad moduꝫ mustele gulosum rapax ⁊ do
losum. nā cuꝫ dolo rapit quod postea ventri ↄmittit vt dicit gl.
sup leuiti. xi. mansuetū se fingit cū ei aliquis appropinquat ex ti/
more. sed statim mordet ⁊ venenuꝫ infundit. Dicit᷑ ibidē de migale dicit
arist. ꝙ equos et mulos infestat. et eque pregnanti maxime insidiatur. pu
gnat contra serpentes et tunc se armat ruta vt dicit idem

De murilego

Murelegus idem est quod musio siue cattus. sic dictus eo ꝙ muri
bus sit infestus. Hunc vulgus cattum a raptura vocat Uel ido
sic dicit᷑ ꝙ catat id est videt. naꝫ ita peracute videt vt fulgore lu
minis noctis tenebras superet. Unde a greco venit catus id est ingenio
sus vt dicit Isi. li. xij. Est aial non determinati pili ⁊ coloris. nūc est albū
nūc nigrū nunc flauum nunc variū nunc etiaꝫ maculosū. in pedibus ⁊ in
facie et in auribus leopardo simillimū. orificiū habens magnū. dētes ha
bens serratos et acutos et linguā longā ⁊ flexibilē tenuē et subtilem cuꝫ
qua bibendo lambit sicut ⁊ alia aialia que habent labiū inferius superio
ri labro inequale. Talia enim animalia propter labiorum inequalitateꝫ
potum non hauriunt sed lambunt vt dicit arist. et etiam pli. Est auteꝫ ani
mal in iuuentute valde lasciuum et agile ⁊ iocundū. impetum faciens ad
omne quod coram se mouetur. ludit cum calamo ante se protracto. In se
nectute autem est animal ponderosum et multum somnolentum. cautissi/
me insidiatur muribus et eos plus odore q̄ꝫ visu presentiēs inuadit i abs
condito

condito ac venat. capto mure cū eo ludit. sed finito ludo ab ipo deuorat tempore coitus quasi silvestris efficit et euagatur inter catos Amoris etiam tempore grauis pugna pro vxoribus ominatur et vnus ab alio morsibus et vnguibus grauissime lacerat. et tunc vox horrēda emittitur qn ad pugnam mutuam vnus ab alio prouocatur Bestia fit seuissima quando silvestris efficitur et in nemoribus omorat. Minores feras vt caniculos et lepores tunc venatur. quando cadit ab alto pedib' excipit et vix per casū aliquem leditur qn deorsum precipitatur. fimus quez egerit valde fetet. et ideo sub terra abscondit et pedibus occultatur. quando pulcram habet pellē quasi de ipsa glorians vagus efficitur. sed quando pellis ei exuritur tunc intra tecta commoratur. sepe enim pro pellis pulcritudine capitur a pellifice a quo decoriatur

De noctiluca

Noctiluca est modica bestiola multipes et alata. et ideo quādo qz inter volatilia computatur. In tenebris lucet vt candela et maxime circa posteriora. in luce autē plena deformis est et obscura. manus inficit tangentis. et q̄uis lateat in tenebris tamē lucifuga est. odit enim lucem et solūmodo de nocte ambulat et onige cōtrariatur que est lucipeta vt dicit arist. li. xij. c. de minutis volatilibus.

De onagro

Onager vt dicit ysi. asinus ferus interpretatur. Hos africa habet magnos et indomitos in desertis vagantes. singuli autez feminaꝝ gregibus presunt. nascentibus masculis celāt masculi et testiculos eoꝝ morsu detruncant. quod cauentes matres in locis secretis eos abscondunt. Et vt dicit plinius li. viij. Ex onagris et asinis domesticis velocissimi asini generant. Animal aūt est liberū indomitū et lasciuū. frequentare montes et nemora consuetū. et cuz sit animal ex se imbelle et innocuū solius fuge beneficio leonez superat in heremo atqz lupum. est animal valde patiens sitis diu expectans quousqz potū inueniat sibi aptū. De quo dicit phisiolog' xxv. die marcij xij. et totiens in nocte rugit per cui' rugitū equinoctiū apud afros discernitur. et dicit qd totiens sp rugit de die quot dies habet horas. similiter et de nocte. vnde et siluarij in montibus africe onagri in quibus abundant numerū rugit' eoꝝ numeꝝ horaꝝ dieꝝ et noctiū oputant et diuersificant. sagax et inuidus est in olfactu. vnde qn amore feruet et nescit vbi ei' femina euagatur rupem ascendit et patulis naribus ventū attrahit per cui' flatū vbi sit eius femina diiudicat et discernit. in montibus altis pascuosis herbas virentes quas multū diligit cū diligentia querere cōsueuit. quas cū inuenerit pre gaudio statim rudit. et vbi presenserit bestiā vel hominē ipsū venari cupientē q̄diu inuenit gramina virentia a pascuis nō recedit. hominū

frequentiā

frequentiam valde odit atq; fugit. solitudines et deserta multũ diligit.

¶ De onocentauro.

Onocentaurus ſm glo. ſuper Iſa. xi. eſt aĩal monſtruoſũ ex tauro et aſina procreatũ. Onos enim in greco dicit̃ aſinus latine. Unde eſt aĩal laſciuũ ad modũ aſini. ceruicoſũ ad modũ tauri. Alio modo ſentit phiſiologus qui dicit onocentaurum eſſe cõpoſitum ex humana effigie et aſinina. nam ab vmbilico et ſurſũ figuraʒ habet hominis. et ab eodem inferius formam obtinet animalis. Huic rationi videt̃ ↄcordare pliñ. li. viij. c. iij. Ludibria inquit mirabilia nobis fecit ingenioſa natura ad detegendũ aut ei⁹ potentiã ſatis in prodigioſas poſuiſſe gentes. Et poſuit in eodem caplo exepmlũ de multis monſtris ꝛ prodigioſis beſtijs quas india gignit ſicut de faunis et ſatiris ꝛ de onocentauris et de ypocentauris et hmõi. quas dicit eſſe beſtias humanaʒ effigiem mentientes. Et alij dicũt centauros fuiſſe equites theſſalon qui pro eo ꝙ in eis diſcurrebant quidã. vnũ corpus equoꝝ et hominũ iudicabant. vnde centauros fuiſſe ficcos aſſerunt vt dicit idem li. xi. vbi agit de portentis. Dicit̃ enim centaurus grece. homo latine. vnde centaurus dicit̃ homo et a centauro per additionem dr̃ onocentaurus. ſic dictus ẽ eo ꝙ in media hominis ſpecie ꝛ in media aſini dicat̃ eſſe. ſicut ypocentaurus dicit̃ monſtrũ in quo hominũ equoꝝ qʒ natura eſſe coniuncta putat̃ vt dicit yſi. ibidem

¶ De orice.

Orix vt dicit gl. ſuper li. i. Iſa. eſt animal immundũ nec ſacrificijs aptuʒ. Lxx. aũt interpretes tranſtulerut quaſi beta ſemico cta. ceteri interpretes omnes ſicut orix illaqueat⁹ tranſtulerũt qui hebraice dicit̃ tho. Et inter aĩalia immunda in lege reputatur. Eſt autẽ beſtia ſicut mus aq̃tic⁹ vel ſicut glires. q̃ ſũt mures q̃dã ſic dicti eo ꝙ ſomnus efficit eos pingues. hyeme vero tota dormiunt et immobiles quaſi mortui fiunt. in eſtate reuiuiſcũt. Unde orix eſt aĩal quod hmõi muribus aſſimilat̃. Et hoc videt̃ tangere lr̃a yſa. et ↄcordat cũ plinio. qui dixit ſic. Oricem vocat egyptus feram q̃ in ortu canicule. viij. kl̃. iunij quando incipit eſtas ſtat contra ſtellam et ↄtuetur contra eãm aci ſi vellet adorare eam. et hoc facit cum ſtertuerit id eſt cum poſt lõgam dormitionem euigilauerit. Et declinat̃ hic orix h⁹cis. ſm hoc dicit̃ ſorex cis. et onix nicis. ꝛ hmõi. Scd̃m iuuenalẽ vero orix eſt quedã auis pinguiſſima ita ꝙ ſua pinguedine hebetat cultellũ vt dicit idem lib. iij. vbi dicit iaculus orix hebetiſſima ferro. Et cũ tamen ſm quẽ locum dicunt expoſitores ꝙ eſt auis ſimilis galline africane vel ipſa gallina. Scd̃m britonẽ ãt dicit̃ orix gis. ſm illaʒ regulam greciſmi Nomen in. x. donat in cis vel in gis. vt fex fecis lex legis. genitiuũ. Quattuor exceptis nox nix ſenex qʒ ſupellex. Unde dicit̃ ꝙ orix eſt idem animal qd̃ in lege mundũʒ reputatur

ad eſum

ad esum. deut. xiiij. vbi dicit Comedetis origem et camelopardulum. im/
mundũ tñ reputabat quo ad sacrificiũ. Pli. autẽ li. viij. c. iij. de aialib' so/
mniferis dicit Capree inquit in plurimas similitudines transfigurantur
nam inter eas sunt ilices mirande prauitatis qꝛ supra cornua vasta ꝛ ma
gna quib' eaꝝ capita onerant saliendo de rupibus se excipiunt. Sunt et
origes quoꝝ villi ɔtra naturã alioꝝ aialium vertant versus caput. Sũt
et dame et pigrasti et multa alia aialia his similia que alpes transmittit
et sinus transmarini. Unde ẽm hoc orix origis ẽ species capre siluestris
et ẽm istam significationem vt puto nõ sumit in ysa. vbi loquit d aialib'
Et somno damnabili sopiunt qꝛ non bene ɔueniet metaphore. cũ omnis
caprea ẽm arist. sit animal valde vigil naturaliter. parũ eniꝫ dormit ꝛ de
facili excitat cũ sit aial valde timiduꝫ. Et sic ꝓ alio aiali supponit orix in
deut. et pro alio in similitudine ysa. sicut dicunt multi.

De oue.

Ovis est molle pecus laniferũ corpore inerme. animo placiduꝫ
ab oblatiõe dictũ eo ꝙ apd veteres in inicio nõ tauri. ꝫ oues
offerebantur in sacrificio vt dicit ysi. li. xij. Ex his quidaꝫ bidẽ
tes vocantur eo ꝙ inter octo dentes duos altiores habẽt. q̃s
gentiles in sacrificio maxime offerebant vt ibidem dicit ysi. Uel dicunt
bidentes ẽm senectutem quasi biennes id est duoꝝ annoꝝ qꝛ talis erant
etatis quando ad sacrificiũ eligebant Sed potius vocãtur a duob' dẽ/
tibus qui preminent et cũ quibus nasci dicuntur. hic bidẽs. genitiuo h'
bidẽtis dicitur vt dicit Beda. De ouib' dicit aristo. li. v. ꝙ pariant vsqꝫ
ad octo annos. Et li. vij. si impregnent oues versus ventũ septentrionalẽ
faciũt mares. et si in meridionali tũc femine nascentur. et quales vene fue
runt sub lingua ouis talis coloris erit fetus. Quere s. de agnis ꝛ ariete
Et qñ oues senes ad coitũ mouentur in aliquo tempore determinato di
cunt pastores ꝙ est signũ bonitatis in eis. et si iuuenes sic mouẽtur dicũt
ꝙ est signũ future pestis in ouibus in anno illo. Item arist. li. vij. oues im
pregnantur bibendo aquã. et propter hoc dant eis pastores comedere
sal vt plus bibentes impregnent et magis cõseruent. Dant etiam eis in
autumno cucurbitas paratas cũ sale ad multiplicationẽ lactis. et tũc flu
it plus lactis de mamillis. et oues impinguant lenticula cũ sale. et si oues
per triduũ abstineant a cibo ꝛ post accipiant cibũ multũ impinguabunt
et in estate valet eis aqua septentrionalis frigida. ꝛ i autumno aqua me
ridionalis tepida. et iuuat eos pastus i fine diei et motus. per nimia enĩ
itinera et per fortes labores macrescũt. et pastores cognoscũt q̃ possunt
pati hyemẽ. aut super quasdã inuenitur glacies et super quasdaꝫ nõ. ꝛ q̃
ex eis est debilis a se nõ excutit glaciẽ nec repellit Et carnes ouiũ sicut et
alioꝝ quadrupedũ q̃ in loco multũ aquoso nutriuntur male. et q̃ caudã

longam minus patiunt hyemem q̄ȝ que amplā. Et q̄ habent pilos pau/cos et crispos grauiorē hyemē patiunt. Et lana ouiū quas comedit lu/pus inficit. et pannus inde fact⁹ recipit pediculos. Item ibidem li.viij.in ouibus plus abundat priuatio intellectus q̄ȝ in alijs aialibus quadrupe dibus. Et nocet eis tonitrus. etsi remanserit vna sola et fuerit impregna ta abortiet pre timore forsan. Item dicit pli.c.xlvij.tonitrua inquit solita rijs ouibus inferūt abortiuū. Remediū est vt in vnū pariter congregen/tur. Quere ꝫ in lra A de ariete et de agno. ¶ De panthera.

Panthera vt dicit ysi.li.xij.sic est dictus. siue qr omniū animali/um est amicus. excepto dracone quē valde odit. siue qr societa te generis gaudet. et ad similitudineȝ quicq̄d accipit reddit. Panthera eniȝ grece. totū dicit latine. Est aūt bestia minutis orbiculis superpicta. ita vt ex maculaꝝ nigraꝝ et albaꝝ et flauaꝝ varie tate tota pellis oculata exterius videat vt dicit idem. Hec bestia vt dic̄ ysi. semel tm̄modo parturit. Cuius cause ratio est aperta. nā cū in vtero matris conualuerint catuli et ad nascendū iā receperint vires. odiūt ma tres lacerant q̄ȝ vngu b⁹ matris aluū tanq̄ȝ suo partui resistentē. vnde ⁊ mater partū dimittit dolore vteri opellente. Et ideo dicit pli. aialia cuȝ acutis vnguibus frequenter parere nō posse nā mouentib⁹ se catulis vi/ciate intrinsecus sūt matrices. Hucusq̄ȝ ysi.li.xij. De panthera dicit phisi ologus Panthera inquit odit draconem et draco ipm fugit. cū aūt com ederit et saturata fuerit se recondit in spelunca ⁊ dormit ꝯtinue fere tres dies. Post triduū vero a somno surgens emittit vocem. et ab eius ore ex it odor aromatic⁹ supra modū suauis propter cui⁹ suauitatē ipsū omnia animantia sequunt. Solus āt draco audiens vocem ei⁹. timore perterri tus fugit in cauernā. nec ferens odorem in semet ipso deficit et torpescit. odorem enim eius reputat pro veneno. De pantheris āt dicit pli.li.viij. .c.xviij. Pāthera sicut et tigris maxima oculoꝝ et maculaꝝ varietate de corant. alia aialia proprio colore gaudent. Sunt tn̄ leones nigri in siria qui pantheris in candidis maculis sūt similes. In colore aūt vario pan/thera et tigris oīa aialia quadrupedia solicitant videre eos. sed toruita te capitis terrent. quāobrem caput occultant ⁊ pulcritudine relique par tis corporis bestias ad se inuitant. et sic inuitatas arripiūt ⁊ manducāt. Et q̄muis sit bestia valde seua tn̄ illis qui sibi aut aliquo subueniūt nulla/tenus est ingrata vt ibidem exemplificat idem pli. de quodaȝ qui libera/uit catulos panthere collapsos in quandā foueam quē panthera eduxit extra solitudinē leta et blandiens vt sibi gratias referre appareret.

¶ De pardo

Pardus vt dicit est bestia velocissima co lore vario orbiculata. preceps ad sanguinem. et saltu ruit in mor tem. Et habet talē dispositioneȝ sicut panthera. nec hȝ ab eo ali/

quam d

quam differentiā nisi ꝙ panthera habet maculas albiores. ita dicit pliñ li.viij. De pardo aūt dicit aristot. li.viij. ꝙ qñ pardus infirmat᷑ comedit humanū fimū gratia medicine. et ideo venatores suspendūt sterc⁹ sup arborē ad qđ dū ascendit a venatorib⁹ interficit᷑. Est aūt animal libidinosū. et coit cū leena ex cui⁹ adulterio generat᷑ leopard⁹. Quere s̄ de leena. Pardus raptis catulis est nimis seuus vt dicit gl. sup osee. xiij.

De pilosis et eorum proprietatibus.

Pilosi sicut innuit glo. super ysa. xiij. monstra sunt ad similitudinem hoim. Et dicunt᷑ siluestres homines qui et satiri dicuntur Isid. aūt li. viij. c. v. dicit Pilosi sunt qui grece panide. latine incubi appellant᷑. siue inuij ab ineundo dicti passim cū aīalibus. vnde incubi dicunt᷑ ab incūbendo id est coeundo. Sepe enī improbi extitere et mulieribus earū peragūt ꝯcubitū quos demones gallidusios appellant. qꝛ sepius hāc immūdiciā peragūt. quē aūt incubonem vocant hūc romani faunū sicariū vocant. Itē dicit papias. Pilosi a grecis panites. a latinis incubi vocant᷑. quoꝝ forma ab humana effigie incipit ꝫ bestiali extremitate terminat᷑. Item dicit glo. sup ysa. xxxiiij. Sed idem dic alia glo. ꝙ pilosus dr̄ simea. est enī bestia monstruosa. pilosa multū. ⁊ villosa. figurā humanā in multis representat. Quere infra de simea.

De pigargo

Pigargus est animal mundū quo ad esum vt patet deut᷑. xiiij. Est animal cornutū ⁊ barbatum sicut hirc⁹. min⁹ ceruo. maius hirco. vnde similis est hircoceruo sed longe minus. Quere ṡ. de tragelapho. Ruminat sicut hircus. et findit vngulam sicut ceruus et est animal agreste magne velocitatis. nemora inhabitat et deserta. Vguicio autē dicit ꝙ pigargus ē auis parua et depressa. vñ dr̄ a pige qđ est depressio. Sed in deut᷑. supponit ꝓ animali quadrupede qđ est simile hircoceruo vt ibi innuit glo͛. Nec aspirat᷑ ibi prima syllaba. vñ cū. h. non debet scribi. quidā scribūt philarguꝫ. sed male vt patet in libris correctis.

De pigmeis.

Pigmei sunt homines parui statura cubitali quos greci a cubito pigmeos vocant. Hi montana indie tenent. quibus vicin⁹ est occeanus vt dicit papias. Sed dicit Augl. sic Pigmei tm̄ semicubitales sunt qui tertio anno perfecte sunt etatis. septio senescunt. Dicunt᷑ aūt pugnare cōtra grues a quibus armati ferro aliquotiens deuincunt᷑. De pigmeis aūt dicit pli. li. vij. ca. iij. Pigmei ceruos vt sunt dodrantes nō excedentes salubri celo semper vernante. habitant in terra temperata montibus opositis ex partibus aquilonis quos grues infestare fama est. Qui incedentes arietū capraꝝ dorsis armati sagittis vero tempore congregato agmine ad mare descendūt et oua et pullos gruum pro viribus destruūt et consumūt. Et hanc impetitionem faciūt

tribus mensibus. quod si non facerent futuris auiũ gregibus resistere nõ valerent. De pennis aũt eaꝝ et ouorum putaminibus sibi casas faciunt vt dicit idem. Et scđ dit. aristotiles inquit in cauernis viuere pigmeos tra dit.

De porco

Porcus vt dicit ysi. li. xij. spurcus dicit. Ingurgitat enim se ceno et luto et mergit. limo se illinit. et in locis fetidis requiescit. Unde et Oracius. ꝛ amica lutosis. hinc ꝛ spurcus vilis ꝛ spurius nuncupat. Cuius pilos setas dicim⁹ cuz quibus sutores consuũt sotulares vt dicit idem. Sunt aũt porci quidaz domestici. alij siluestres. Masculi aũt inter domitos dicunt verres eo ꝙ grandes habeãt vires. Femine ãt dicunt sues quasi pascua subigentes id est subacta terra cibaria exquirentes Inter siluestres masculi dicunt apri id ẽ feri vt dicit ysi. De porcis aũt dicit pli. li. vij. c. li. Porci nascunt dentati vt tradit Nigidius. mares nõ vltra trimatuz generant. porcus amisso oculo cito extinguit. vsqꝫ ad quindecim annos vel viginti viuere potest. Multis infirmitatibus subiacent porci. et qñ infirmant obliquum tenẽt caput. Volutati in luto plus iacent in latere dextro qꝫ leuo. Pinguescunt. xl. diebus sed magis in principio saginationis. Mutuam vocem noscunt. vnde vno clamante omnes occurrũt et ipsũ pro viribus iuuare satagunt. Inediam per triduũ patiunt. mutuo se diligunt ꝛ contendũt. Domestici ꝓpria hospicia domos qꝫ petere discunt et ad eas etiã sine duce redire de vespere consueuerũt vt dicit idem. Eundo et iacendo grunniũt. et duz dormiunt maxime si fuerint pingues. Sunt aũt porci fortioris somni in maio qꝫ in alio tempore anni. ꝛ hoc accidit eis ex fumis per calorem vernalem resolutis ab humorib⁹ in hyeme in ipsoꝝ corporibus aggregatis. et idõ tũc suauius dormiũt et diutius ꝓpter resolutos mulcebres fumos. ipsorũ cerebrũ tunc temporis suauiter oppilantes. In estate vero etsi multa sit humorũ resolutio. fortis tamen fit eorundẽ ↄsumptio et desiccatio ꝓpter excessuz estiualis caloris. et non fit tanta humoꝝ generatio qui sunt causa somni. propter quod non tantũ dormiũt in estate quantũ in vere vt dic̃ auicenna. In autumno aũt et in hyeme sunt humores compacti ex frigiditate aeris eos forinsecus constringente. ꝛ ideo pauci fumi tunc temporis resoluunt propter excessũ frigoris humores in corpore compingẽtis vt dicit idem. Arist. aũt dicit de porco li. ij Porcus non eijcit dẽtes omnino. et est masculus pluriũ dentiũ qꝫ sit femina Item aristo. li. iij. Porc⁹ saltat post octauum mẽsem. et femina parit post annũ. et qđ generat ex spermate maris ante vnũ annum est debile valde. ꝛc̃. Item idem. Porcus habet consuetudinem ꝙ si coierit pri⁹ cũ aliqua tunc sui filij sunt pauciores ex secunda et minoris corporis. Et quando porca virgo prius fuerit im

pregnata

pregnata pariet filios minores. Porca si fuerit multuz pinguis erit eius lac paucum post eius partum. Et meliores sunt filij qui nascunt in hyeme et peiores qui in estate. Et meliores sunt filij qui generant in iuuentute q̄ʒ qui generant ex senectute. Porcus autez cum impinguat potest coire in omni tempore nocte et die et magis in mane. Item li. vi. cum parit porca primo filio primo dat mamillam. Quando multū appetit coitū nō dimit tit marem saltare super eam quousq̄ʒ declinent auricule. Et multuz est or deu m bonus cibus porcis quando debent generare maxime decoctum. Item li. vi. Porcis accidit tripliciter infirmitas. Una q̄ dicitur brancos et est apostema in auricula et in mandibula et sepe in pedibus. et caro q̄ est in illo loco corrūpitur. et transit paulatim corruptio ad carnem vici nam donec veniat ad pulmonem. et tūc suffocat spiritū ꝛ expirat. augmē tatur hec infirmitas subito. et pastores porcorum quando pmo cogno scunt infirmitatem prescindūt membrum in quo est infirmitas. non enim curari possunt sine inscissura. Alia autem accidit eis infirmitas que dicit dolor et ponderositas capitis et ex ipso moritur maxima pars porcorū. Alia infirmitas est fluxus ventris. et vix habet remediū quoniam interfi cit in tribus diebus. Et quando porci sunt grossi tūc iuuat eos comedē mora. Et iuuat eos balneum quando aqua eius fuerit multuz calida. ꝛ minuuntur vene sub lingua eius. Itē quando cibus diuersus impinguat porcos. et quidam cibi inflant. et quidam generant carnem. et quidā pin guedinem. Et tam porci q̄ʒ porce delectantur comedere glandes qr eorꝫ temperant carnes. tn̄ si porce comederint multum de eis. abortient sicut oues. Multa alia refert de eis arist. Quere de apro et infra de sue.

De pediculo.

Pediculus cutis est vermis a pedibus sic vocatus vt dicit ysi. li. xij. Plus enim pedum motu q̄ʒ morsu ledit cutem. Ex humi dis ꝛ corruptis vaporibus intercutaneis per poros resudan tibus generantur vt dicit ysid. in viat. Sepe inquit pediculi et lendes nascunt in capite vel in cute ex purgationibus quas natura eijci ens facit consumere inter cutem et carnem. Super quem locuz dicit expo sitor. Quidam pediculi ex humore sanguineo generantur et sunt rubei et grossi. quidam ex flegmatico et molles sunt et albi. quidam ex colerico ꝛ sunt citrini longi veloces et acuti. quidam ex melancolico et sunt illi cine rei coloris id est subnigri et macilenti et motus tardi. Ubi autem est ni mia pediculorum multitudo in corpore multum plēctorico et corrupto si gnum solet esse corruptionis generalis vt morphee siue lepre vt dicit idē. Contra pediculorum autem molestiam valet capitis frequens ablutio. pectinatio. et medicinalis mundificatio. Nam vt dicit Constantinus

Argentū viuum cum cinere salicis eos necat. et hoc precipue si ex calido humore generantur. Item facit letargicū magnū id ē plumbū vstum cū oleo et aceto. Si vero generant ex humore frigido valet staphisagra au ripigmentū cū oleo et aceto. Similiter aqua marina et saliuatiua cū aceto. Scdm aūt differentes naturas aialiū sunt in eis differentie pediculorū vt p3 in porco cui' pedicul' dr vsia sic dictus q2 vrit. nam vbi mordet adeo locus ardet vt ibi vesice fiant vt dicit idem ysi. li. xij. Quilibet autē pedicul' tanto acrius mordet et ledit q̄nto plus macrescit.

¶ De pulice.

Pulex vermis est modicus molestus hominib' maxime et infestus. a puluere dictus eo ꝙ a puluere potissime nutriat vt dicit ysi. li. xij. Est āt vermicul' mire leuitatis non cursu sed veloci saltu pericula effugiens et euadēs. Tēpore frigido pigrescit vel deficit. estiuo tpe insolescit. Quāuis aūt non sit de aiantib' q̄ procedūt p manifestā sexus ɔmixtionem. multiplicat tū suā spēm p ouationē. q2 oua quedā in se gignit ex quoꝝ ɔmixtione vel emissione vnicus pulex multos producit. Unde pulex albus qui dem nascit sed quasi subito in nigredinē ɔmutat. Sanguinē appetit ⁊ carnem cui insidet terebrat ⁊ pfodit. liquidiorem partez intercutanei humoris sugit. et in parte corpis cui insidet sugendo sanguinē rubicundū vestigiū derelinquit. dormire volentes acri morsu impetit. nec etiā regib' si eorū carnes paruus pulex tetigerit quin eos molestet. parcere ɔsueuit. Eis siquidē absinthiū est venenū. Similiter et folia persicoꝝ vt dicit Constātinus. Colloquintida valet ɔtra pulices si trita et mixta fuerit cu3 aqua per loca vbi abundant pulices aspergat. Similiter folia absinthij. q2 vt dr eoꝝ odore et sapore moriunt. Propter saltus velocitatē defacili non capiunt. In calore ɔtra tp̄s pluuiosū acrius mordet pulex

¶ De rinoceronte

Rinoceron grece. latine cornu in nare interpretat. Idem est monoceron id est vnicornus. bestia seuissima appellata eo ꝙ vnū cornu in media fronte habeat quattuor pedū. ita acutū et validū vt quicq̄d impetierit aut ventilet aut pforet vt dicit ysi. li. xij. Nam cu3 elephante sepe certamen h3 quē vulneratū in ventre prosternit. Tante āt est fortitudinis vt nulla venantiū virtute capiat. Sed sic asserūt qui de naturis reꝝ scripserūt. virgo puella ɔponit que venienti sinū aperit in quo ille omni ferocitate deposita. caput ponit sic q3 soporatus velut inermis capit et interimit iaculis venatoris. Hucusq3 ysi. li. xij. Greg. sup iob addit in moꝝ ad iam dicta. Rinoceron inq̄t fera est noie. omnino indomita. et si quo mō capta fuerit teneri nullaten' possit impatiens q̄a vt dr ilico morit. De rinoceronte dic pli. li. viij. c. xxi. Rinoceros in nare hn̄s cornu. id ē in media fronte supra nares. hostis ē elephantis vnde suū cornu limat ad saxa et acuit ⁊ sic se

preparat pugne. et in dimicatione aliū impetit elephantis quā scit partem corporis esse molliorē. Longitudo par inest eius equo. sed crura multū breuiora. Color ei⁹ buxeus. Et sicut innuit idem li. viij. ca. xxij. h⁹ fere multe sunt species. s. rinoceron. monoceron. egloceron. Est āt monoceron vt dicit idem fera asperrima silis equo in corpore. et ceruo in capite. pedib⁹ elephanti. cauda apro. Mugitū emittit grauē. vnū cornu nigrū emittens in media fronte habet duorum cubitorum. Hanc ferā viuā negāt capi. Egloceron spēs dr̄ esse vnicornis. et dr̄ latine capricorn⁹. ab egla qd̄ ē capra. et ceros qd̄ est cornu. aial est pusillū simile edo acerrimū nimis. in media fronte vnū gerens cornu. Itē dicit pli. ibidē ꝙ in india sūt vnicornes boues habentes candidas maculas et solidas vngulas sicut equi. Sūt et asini quidā indici vnicornes vt dicit arist. auic. et pli. qui sic dicti sunt eo ꝙ vnū in fronte habēt cornu inter aures. Residuum āt corporis ipsorum simile est corpori onagrorū siluestriū asinorum. Sed talis monoceros ē minoris audacie et feritatis ꝙ̄ sint alij vnicornes. Et dicitur monoceros a monos qd̄ est vnus. et ceros qd̄ est cornu q̄i in capite gestans cornu vnū. Et declinat̄ hic rinoceron rontis. ti. ⁊c. similit̄ declinat̄ monoceron tis. ti. Inuenitur āt rinoceros et monoceros. tūc dr̄ rinocerotis in gtō. ⁊ sic de

De rana. Ca. lij s.

Rana a garrulitate vocis sic est vocata eo ꝙ strepūt et sonos vocis importunis clamoribus reddunt in palustrib⁹ vbi generant̄ vt dicit ysi. li. xij. ca. iij. de piscib⁹. Ex ranis āt quedā sūt aquatice. quedā palustres quedā rubete. de quib⁹ s̄ dictū est. in lr̄a B de bufone. alie calamite que sic sunt vocate qm̄ inter arundines habitant et frutices vn̄ et in calamis
uersant̄. et sunt valde parue et virides et mute sine voce. Alie sūt agrestule rane paruule in sicco vel in aquis morātes vn sic sūt nuncupate Est āt quedā spēs rane q̄ missa in os canis facit ommutescere. Sed hoc multi negant vt dicit ysi. li. xij. Arist. āt dic̄ rana li. iiij. ꝙ hȝ linguā ꝓpriā que anteri⁹ lingue sue applicat̄ ori suo. et q̄i ligatur sicut extremitas lingue piscis. licet posteri⁹ et interi⁹ ad linguā caninā hȝ absolutā. et propter hoc hȝ rana linguā propriā. ⁊ est coax. ⁊ nō facit hoc nisi in aqua tm̄. Et proprie mascul⁹ tpe coit⁹ clamat feminā. qr qd̄libet aial hn̄s vocē vociferat tpe coit⁹. Rana āt multiplicat vocē qn̄ ponit mādibulā inferiorē eq̄liter in aqua et extenderit supiorē. et p extensionis conatū duarum mādibularum Lucent eorum oculi sic candele et hoc de nocte maxime. q̄a coeūt de nocte pl⁹ ꝙ̄ de die. Et oēs pisces nutriūt pullos suos ꝑter ranā vt dicit ibidem li. vij. Qn̄ āt ꝑmo in aqua formant̄ rane vident̄ tōliter eē caput cū quadā extremitate depēdēte ad modū caude. deinde dilatat̄ tōlit̄ in ventrē sblata cauda crescūt ei pedes ⁊ in aial q̄drupes transsformat̄. mouentur oēs rane preter bufonē vel rubetā potius saliendo ꝙ̄ gradiēdo. nā vet⁹

rubeta raro salit. Rana igitur aquosa est seu paludosa. clamosa. limosa. vētrosa. timorosa. sub ventre maculosa. venenosa. et ideo abominabilis hominibꝰ et maxime odiosa. in terra viuit pariter et in aqua.

¶ De salamandra.

Salamandra vt dicit pli. li. x. c. xlviij. est similis lacerte in figura nūq̄ʒ apparet nisi in magnis imbribus. deficit aūt in sereno. et tantus est ei rigor vt ignem tactu extinguat sicut glacies. Saniem lacteam ore euomit que si hominis tetigerit corpus toti defluūt pili. et qđ tactum est corrūpitur et in colorē turpem commutatur. Salamandra itaqʒ genꝰ est lacertuli siue stellionis animal pestiferū et summe venenosū. Nam vt dicit pli li. xxix. c. iiij. fructus arborum inficit. aquas inficit. ex quibus si comederit vel biberit mox necat. sed si saliua eius pedē tetigerit totū hominē inficit et corrūpit. Et q̄zuis tanta sit in salamādra vis veneni. a quibusdā tñ animalibus mādūcat loco cibi. Inter medios ignes viuit sola aīalium vt dicit idem. imo incendiū igneū extinguit. Et est genus salamandre cuiꝰ pellis est villosa et pilosa sicut pellis vituli marini. ex qua fiunt aliqñ cinguli ad vsus regū que post longam vetustatem in ignem proiecti non exuruntur sed post diuturnam inflammationem illesi et purgati quasi renouati ab ignibꝰ extrahuntur. ⁊ ab illa pelle fiūt ligamina in lampadibus et lucernis que nullo incendio corrumpuntur. Quere .s. in lr̄a A de anguiū diuersitate. et inuenies ibi de hoc verme.

¶ De sanguisuga

Sanguisuga est vermis aquatilis sic dicta eo q sanguinē diligit atqʒ sugit. potantibꝰ insidiatur faucibꝰ. vel vbi vspiam adheserit sanguinem haurit. et cū nimio cruore maduerit euomit quod hausit vt de nouo recentiorem sugat vt dicit ysiđ li. xij. Vermis ē coloris subnigri. quibusdā virgulis rubeis distinctus. corpore mollis. oblongus et flexuosus. os habet triangulū et in ore fistulam cū qua sanguinē sugit. venenosis insidet Et ideo qñ debet apponi membro causa medicine primo debet inuolui in vrticis et in sale vt sic compellatur euomere. si quid forsan hauserit venenosū in aqua tepida in tp̄e calido cuiꝰ membro se applicat ad sugendū.

¶ De stellione.

Stellio nomen sumpsit a colore. Est enim bestiola tergo depicta lucentibꝰ guttis in modū stellarum De q̊ dicit Ouidiꝰ aptūq̄ʒ colori. Nomē habet varijs stellatis corpe guttis vt dicit ysi. li. xij. vbi subiungit. Stellio aūt adeo scorpionibꝰ est contrarius vt viso eo pauorē his inferat et torporē. Plin. li. viij. dic̄ q stellio maxime de rore viuit. Et q̄zuis sit aīal pulcrū et depictū. multū tñ est venenosū. qr vt dicit pli. li. xxix. c. ij. ex stellione pessimū fit medicamentum. nam cum fuerit mortuus in vino . faciem eorum qui bibunt lentigine abducit. ob hoc enim vngentum necant qui forme inuident me

retricum.cuius remedium est oui vitellum mel et vitrum Et fel stellionis i aqua tritum mustelas dicit congregare Et est stellio genus lacerte repti le et quadrupes.habens pedes latos et digitos scissos ad modū man⁹ quibus repit ad domoꝝ et muroꝝ rimas i quibus facit cauernas suas et mutat spolium suū in senectute sicut serpens vt dicit idem ⁊ latitat i hyeme in cauernis et hebetaꝛ visus eius. In vere aūt exiēs de cauerna sentiens defectum visus mutat locū et querit sibi locū ⁊ cauernā ad orientē et continue aperit oculos contra solis ortū donec in oculo desiccetur humor et consumaꝛ nebula que oculis caliginez inducebat Super prouer. aūt li.c.xxx.innuit glo.ꝙ stellio est aial velocissimū et tñ non pennatuz ꝫ tantū velocitate pedū repit et scandit ad sublimitatē domoꝝ ac muroꝝ

De serpente.

Serpens est dictus eo ꝙ occultis serpit accessibus.non graditur publice et aperte sed squamaꝝ nisibus repit occulte vt dicit ysi.li.xij. De cuius natura hic non prosequor quia ibi sup̄ i lra A vbi agiꝛ de angue omnia sunt prolixius explanata.tamē quasdā notas proprietates et vulgatas hic breuiter inserere nō pigebit Dicebat Jo.de sancto egidio de serpente sic. Formidat nudū.dicit enim ꝙ insilit in vestitū.sputū fit sibi venenosum.qꝛ saliua ieiuni hominis venenū est serpenti.puguat pro capite i quo dicit esse sedes cordis. Caro frigida hoc diciꝛ qꝛ frigide est nature. Pectore vētre hoc diciꝛ qꝛ rectis nō gradiꝛ.annis scilicet singulis serpit se renouat.loca muscida lingit sciꝫ loca putrida subumbrat id est loca vmbrosa amat. Respicit oblique. quia lateraliter nō directe.transfigit.aculeo.et dente flectiꝛ in se. qꝛ tortuosus est et non rectus. Abscondit lepram.quia comediꝛ ne talis infirmitas reueletur.non cessat vertere linguam.qꝛ serpens semper mouet linguam ex vi veneni. Esurit et patitur.diu enim sustinet famem.claudit.aurem suam ne audiat incātantē.vino qꝫ venatur. Sibilat.anteqꝫ mordeat interimit. omne quod mordet.auis hostis.qꝛ flatu interimit eas. iacta resumit. q̄a venenū quod eijcit reiterato resumit.

De simea

Simea grece a suppressis narib⁹ est vocata. vñ et simeas dicit Isi.eo ꝙ narib⁹ suppressis sint.⁊ facie feda rugis turpib⁹ follicantibus Alij dicūt simeas a similitudie rationis noiatas.q̄a in multis hoies imitanꝛ Sed hoc est falsū vt dicit ysi.li.xij. Et subdit Simee sūt elementoꝝ sagaces.noua luna exultant.media et caua tristanꝛ.qñ duos fetus fetū quē pl⁹ amat in brachio suo portat. quē vo min⁹ diligit humeris gestat qñ sibi instat ncītas fugiēdi.cū vo artaꝛ ab insequēte fetū brachijs portatū ꝓijcē ꝺpelliꝛ ⁊ aliū q̄ humeris isidet pressa tardior ad fugā reddiꝛ ⁊ iō a venatore facili⁹ ⁊ citi⁹ ꝑueniꝛ. Simearū

aūt q̄nqꝫ

autem quinqꝫ sūt genera vt dicit idem. ex quibus certo petiti caudas ha
bent. Simia enim est cū cauda quam quidam cunam vocant. Sunt et a/
lie que cenophale sunt dicte quia facie canibus sunt similes. sed corp⁹ hn̄t
simearꝫ. Sunt etiam spinge villose comis ꝛ mammis prominentibus fa/
ciles ad feritatis obliuionem. Sunt et satiri facie admodū grata et gesti
culantib⁹ motib⁹ inquieta. Suntꝛ callatrices que toto pene aspectu a ce
teris distant. nam in facie sunt producta barba et lata cauda vt dicit ysi
do. Item dicit pli. li. viij. c. liiij. vbi dicit simiarꝫ genera figure homis sunt
proxima. caudis inter se distinguūtur mira solertia visa singula facere ni
tuntur. vnde calciare se solent calceis a venatoribus ex industria dereli/
ctis et sic facile capiuntur. naꝫ dū se volunt calceorꝫ ligamentis constrin
gere et calciamenta prout viderant a venatoribus facere suis pedib⁹ co
aptare anteqꝫ possint a calceorū vinculis expedire a venatoribus sepissi
me capiuntur. Item plinius ibidē simiarꝫ erga fetum maxima est affectio
nam mansuefacte intra domos catulos quos pariunt omnibus demon
strant tractariqꝫ gaudent et gratulantes et sibi applaudentes cognoscūt
hucusqꝫ pli. Dicit tn̄ idem li. eodem. c. xxij. sunt in india simie toto corpo/
re candentes quas indi orsei capiunt et venantur. De simia autem dicit
auicē. li. ij. Communicat simia in forma cū homine. ꝛ in pilositate cū lupo
Et sunt alique simie prauorꝫ motuū atqꝫ morum. et earꝫ dentes quasi ca
nium et morsus maliciosus et maxime illarꝫ que habent caudas Alie aūt
sunt villose anterius preter faciem. et taliū dentes sunt sicut dentes homi
nis. et alia habent sicut homo. et oculos subrufos et asperos et acutosꝛ
mām̄as in pectore et manus et pedes et digitos sicut homo. ꝛ potest am
bulare super domos pedibus duobus quia habꝫ calcaneū et innititur si
cut homo. ꝛ hec habent pauca animalia preter hominem ꝛ maxime qua
drupedia vt dicit arist. In vulua autem assimilatur mulieri. et virga ma/
sculorum est sicut canis. et interiora eius sunt sicut hominis. hucusqꝫ aui
cenna. Hec eadem dicit arist. li. ij. vbi dicit Sunt animalia cōmunicantia
in natura hominis quadrupedia vt simia ꝛc̄ vnde recitat omnia supra di
cta. Est itaqꝫ simia bestia monstruosa. hominis tn̄ nature representatiua
discipline susceptiua. vnde ad saltandū et varijs modis ludendū informa
tur. Bestia siquidem est indomita et maliciosa ex natura et verberibusꝛ
catenis per violentiam domatur. trunco opprimitur siue blocco. nec libe/
re discurrē pmittit̄ vt ei⁹ insolentia reprimat̄. Cibis oībus vescit̄. ꝛ immū
dis delectat̄ ꝓpter qd̄ in hoīm capitib⁹ vermes q̄rit q̄s inuētos i os pro
ijcē nō dedignat̄. Simiarꝫ carnes desiderat leo qn̄ infirmat̄ qꝛ ei⁹ esu dr̄
conualescere qn̄ grauit̄ infirmat̄ vt dicit ysi. ꝛ pli. quere supra de leone. S

De sirena.

Irena ne. vel siren enis. dicit̄ monstrū qd̄ dulcedie sui cant⁹ trahit nautas ad piculū. vn̄ dr̄ a siren qd̄ est tractus

tractus vt dicit vguicio Glo. aũt super Isai. xiij. dicit Syrene sunt serpẽtes cristati et alati. Alij autem dicunt ꝙ sunt pisces marini in specie mulie bri. Papias aũt dicit Syrene sunt dracones magni volantes et cristati vt quidam putant. Isido. aũt li. xx. vbi agit de portentis dicit. Syrenes tres finguntᷣ fuisse. ex parte virgies et ex parte volucres vngulas ⁊ alas habentes. quarũ vna voce. altera tibia. tertia lyra canebat que illectos nauigantes sub specie cantus ad naufragiũ pertrahunt. Scdm veritatẽ aũt meretrices fuerũt que transeuntes ad egestatem ducebant. ficte sunt perducere ad naufragium nauigantes. Dicit aũt Isi. li. xij. in arabia sũt serpentes cũ alis que syrene vocantᷣ que plus currunt ꝙ̃ equi ⁊ volare di cuntᷣ quoq̧ virus tantũ est vt ante mors ꝙ̃ dolor sentiatᷣ. De syrena aũt dicit phisiolog⁹. Syrena est monstrũ marinũ ab vmbilico et sursũ habẽs formã virginis. inferius figuram piscis. Hec belua ĩ tempestate gaudet. in sereno aũt dolet. hec dulcedine cantus facit dormire nauigãtes. quos cunq̧ viderit consopitos ad nauem accedit et quem poterit rapere secũ ducit et perferens ipsum ad locum siccum primo ipsum secũ coire cogit. ꝙ si coire noluerit vel non poterit illum perimit et eius carnes deuorat ⁊ transglutit. De talibus monstris legitᷣ in hystoria alexandri magni.

De scorpione.

Scorpio vt dicit Isi. li. xij. est vermis terrenus habẽs in cauda aculeũ amarum. sic grece dictus eo ꝙ cauda figat et arcuato vulnere venena diffundit. cuius proprium est vt palmam manus nõ feriat neq̧ ledat vt dicit idem. Et dicitᷣ scorpio a scorte quod est dulce. et poio is. io est fingere quia in anteriori parte blandicias fingit. in posteriori pungit. A scorpione autem verme per similitudinem dicitᷣ rub⁹ aculeatus vel flagellum virge nodose. Item scorpio dicitᷣ signũ in celo q̃ sole existente in illo signo primos frigoris aculeos tũc sentimuꝫ. Vñ Oracius. Matutina parũ tunc cautos frigora ledunt. Item scorpio ẽ sagitta venenata arcu vel tormentis excussa que dũ ad hominẽ venerit dũ infigitᷣ virus diffundit vnde et nomen accepit. De oĩbus his dicit virgilius Scorpius est signũ vermis ꝙ̃ sagitta flagellũ. De scorpionibus autẽ dicit pli. li. xi. c. xxvi. Scorpiones pariũt vermiculos ouorꝫ specie. et pariũt importuna peste. venenosi sicut serpentes. per triduũ valde ledit scorpionis venenũ et post lenta morte pereunt nisi citius sibi occurratᷣ. letali ictu percutiunt virgines quando eas feriunt. similiter et femineas. sed non tã cito viros autem maxime ledunt matutino quando exeunt de cauernis suis priusꝙ̃ fortuito aliquo ictu ieiunum infundunt venenũ semp cauda parata est percutere nulloq̧ momento cessat a lesione. si ei datur occasio ledendi et obliquo ictu et influxo feriendi venenum candidum eos infũdere. apoderus auctor est qui descripsit scorpionũ nociuorꝫ genera per

colores ge

colores. geminos haberi quidam aculeos et in os sunt nares seniores et
maxime tꝑe coitus et hi sūt ceteris graciliores et longiores. Omniū autē
venenū in meridie magis est nociuū quādo solis ardorib' canduerit. Si-
militer qñ sicuiūt ⁊ habēt quedā internodia in cauda quanto plura tanto
peiora eorū sūt venena. et aliqñdo sunt illa internodia sena aliqñ septena
Tradit aūt apolodorus quosdā in affrica habere pennas et illi sūt valde
nociui. et os quidā venefici qui questus grā colligūt diuersaꝝ terraꝝ ve-
nena illos allatos scorpiones referre in ytaliam sunt conati. sed infra cir-
culi regionē celi nullaten' viuere poterūt. Videntꝛ tamen aliqñ in ytalia.
sed sūt innocui. Inscitia ꝑcuciūt porcos nigros qui cicius moriuntꝛ. Et
si in aqua post ictum se inmerserint. homi a scorpionib' ꝑcusso cinis eorū
potatus in vino est remediū submersi eciā in oleo succurrēs ꝑiculo ꝙ pū-
gendo animalia eduxerūt. Nullū animal ledit scorpio carens sanguine ⁊
sunt quidā scorpiones qui pariūt vndenos fetus quos mater qñqꝫ deuo-
rare dicitꝛ. sed vn' qui magis est sollers scandit suꝑ clunes matris vbi tu-
tus residet. a cauda et a morsu hic genitorē interficit ⁊ fraterne cedis cul-
tor extitit. et hic ꝓuidere fecit natura. ne pestifera ꝓgenies nimiū ꝓpagetꝛ
hucusqꝫ pli. li. xi. dicit autē aris. li. viij. ꝙ scorpiones qui cōmedūt venenosa
sunt peioris veneni et dracones quidā ꝯmedūt scorpiones et illi sūt pessi-
mi. et ꝯtra puncturā aūt scorpionū multa sūt remedia. vt ptꝫ suꝑ. li. v. de
morbis et venenis.

¶ De sue.

Sus vt dicit ysid. a subigēdo est dicta eo ꝙ terrā rostro subigit
ꝓpter cibū terrā eni sulcat et subuertit vt dentib' ꝑueniat ad radi-
ces pli. aūt. li. viij. c. li. dicit suillū pecus circa vernū eqnoxiū con-
cipit bis in āno parit. iiij. mensibus in vtero trahit xx. filios qñqꝫ ꝓducit
Sed educare nequit. et aliqñ omnes deuorat p̄ter primū illū magis dili-
git qui ꝑmo de vtero exit. quia ei magis est naturalis et ei semꝑ primo ꝑ-
mā mamillā porrigit vt dicit pli. solinus et aris. libro. vi. Est aūt aial imū-
dum et gulosū auide deuorās qdlibet fetidū et inmundū. balneū putat
lutum et reuoluēdo se in luto et quiescendo inpinguatꝛ Et vt dicit arest. li.
viij. et inpinguatꝛ p̄cipue in quiete et septima ꝑs sui cibi transit in pilos et
in sanguinē et in cōsimilia et cū parit crescit et macrescit. quia nutrimentū
transit in lac vnde eius filij nutriuntꝛ. et quādo habet iuuenes magne ē fe-
rocitatis et pugnat pro eis ꝯtra lupum Alias eius ꝓprietates quere su-
pra in littera. p. de porco et in littera A. de apro

¶ De Tauro

Taurus est bos masculus nō castratus vt dicit ysid. et est grecum
nomē sicut bos Indicis aūt tauris vt dicit idē li. xij. ē color fulu'
et velox ꝑnicitas pilis in ꝯtrariū versis caput circūflectit flexibi-

litate qua

litate qua vult tergi duricia omne telū respuunt muniti feritate. qui sub arbore ficus alligati omnē amittūt feritatem et subito mansuescūt vt dicit ysi. li. xvij. quere s. de ficu in lr̄a f. Est aial superbū et ceruicosū. cuius maxima fortitudo est in collo et in cornib⁹ ac ceruice. vn̄ pli. li. viij c. xlv. Generositas tauri patet in aspectu et in cornuta fronte et i auribus fetosis ac in cornibus et in procinctu domitationū pre offerētibus cuius tota ominatio in prioribus pedibus stat quib⁹ in altū spargit arenā et ex tali sparsione singulariter inter aialia inardescit vt dicit idem aristo. li. ij. Taurus habet epar rotundū simile epati hois. et pascit̄ solus ante tp̄us coitus et amoris et tūc vaccis se associat vt dicit idem li. vij. et tūc otra alios fortissime pugnat. Item in eodē. Tauri impinguant̄ ab herbis et granis ventositatem generantib⁹ ab extremitatib⁹ pisaꝝ et fabaꝝ ꝛ huiusmodi. Et si quis sciderit parū coriū et cū fistula sufflando parū cutem a carne eleuauerit ꝛ post ei dederit ad māducandū impinguabit̄. et impinguat̄ cū dulcibus cibis sicut cū ficubus ꝛ vuis passis Item li. vij. tauri faciūt contrariū equis. quia nisi aqua fuerit frigida et pura nō curant potare eam. Item idem li. vij. propter vxores pugnant tauri. et qui vincit salit sup feminam. et cū debilitatur p multitudinem coitus venit vic⁹ contra eum qȝ pugnat. et qui tūc vincit salit sup feminā quasi gaudēs de triumpho. et tauri vtunt̄ coitu p⁹ annū et forte p⁹ octo mēses sicut vacca q̄re. s. de vacca. Tauri āt q̄diu nō sūt castrati feroces sūt et supbi. ꝫ ablatis testiculis effeminati reddunt̄ et pigri. imbelles penitus et māsueti. crescunt tn̄ corpore et impinguescūt et aratroꝝ iugo mansuescunt. Quere. s. de vitulo castrato. Item in li. xix. in fine dr̄ ꝙ tauri habent fortiores neruos et ligamenta id est lacertos q̄ȝ boues. qr in castratis omnia corpis membra emollescunt. Et in corde tauri inuenit̄ sepe os sicut in corde cerui. Sunt aūt q̄dam tauri agrestes vt dicit pli. li. viij. ca. xxj. Sunt inquit tauri atrocissimi siluestres ceteris maiores et velociores. colore fului. et oculis ceruleis pilo in otrariū verso. rictū ad aures extendentes. cornua mobilia habent que alternatim in pugna mouent. tergū habent durum ad modū silicis. ita ꝙ vulnerari nō potest. feras omnes venant̄. nec alit̄ poterit capi q̄ȝ in foueis. capti semper feritate intereūt et pre indignatione moriuntur.

¶ De tragelapho.

Tragelaphus est dictus hircoceruus. A tragos quod est hircus. et elephos qd̄ est ceruus. Et dicit ysid. li. xij. tragelaphi a grecis sunt nominati quidam sunt eadem specie vt cerui villosas habent armas vt hirci. et mentū premissis hirsutū barbis De his aūt dicit auic. li. ij. quedā agrestia aialia habēt cornua tortuosa. vt hircoceruus qui tragelaphus dr̄. et pedes eius habent soleas. ꝛ corpus eius crescit ad quantitatē cerui et sūt fortes valde et facies eius declinant. et cornua eoꝝ sunt sicut innuli.

Talpa est quedā bestiola ad similitu ¶ De talpa dinem muris. de qua dicit ysi. li. xij. q̄ sit damnata cecitate perpetua in tenebris. est enim absq̄ oculis rostrū habet ad modū porci cū quo terram fodit. et humū egerit. et radices sub terra comedit et corrodit. solem odit et fugit. nec potest viuere super terram. nigram habet pellem villosam et mollem. crura breuissima et pedes latos et per digitos distinctos ad modū manus. Arist. aūt de talpa dic̄ sic Omne animal generans animal sibi simile habet oculos preter talpā que non habet oculos apparentes. sed siquis inciderit coriū subtiliter inueniet interius vestigia latentiū oculorū. Et putauerūt aliqui q̄ illud corium rumpitur pre angustia qn̄ incipit mori. et tunc incipit aperire ocl'os in moriendo. que eos clausos habuit in viuendo. Dicit ad hoc pli. li. x. c. lxix. Liquidius audiūt talpe obrute terra denso atq̄ surdo natura oculo electo. etsi hominem audierit loquentē fugit a remotis

Taxus est melus. animal scʒ ad ¶ De taxo. quantitatē vulpis. cui' pellis valde est hispida et villosa et dicit̄ melota vt dic̄. gl. sup illud vbū. Circumierūt in melotis ꝛc̄. heb. xij. De hac bestia scʒ de taxo siue de melo dicit pli. li. viij. c. xxxix. Est et melis quedā solertia. qn̄ enim eas canes insequunt̄ anhelitū et flatū retinent. retinendo cutē extendūt. et sic morsus canū et ictus hominū arcent. futurā preuident tempestatē. et ideo sibi faciūt cauernas subterraneas diuersos exitus ɔtinentes. vnde qn̄ flat ventus aquilonaris obturat caudā p̄ villositate introitū aquilonarē. et apertū dimittūt tunc australem. et econuerso. In eisdem āt latibulis se prouident i pastu ɔtra hyemē. etsi qn̄q̄ eis defecerit cibus eis p̄ cibarijs erit somnus vt dicit idem. Sūt enim de generib' animaliū que in hyeme se abscondūt. et pro magna pte de somno viuūt. vt s̄ de mure. Est quedā species taxi vt dicit phisiologus que absolute cibos ɔtra hyemē vna cū femina colligit et reponit. ⁊ veniente algore hyemis timens mascul' ne cibi collecti nimis cito deficiant. feminā ab esu reprimit et ipsam ad saturitatē comedere nō pmittit que pacē simulans ⁊ q̄i taxo masculo cedens cauernam latent̄ exit ⁊ p partē oppositā latibulū intrās ignorante masculo fauces aperit diu aggregatos cibos deuorat ⁊ ɔsumit. Hec bestia vt dicit idē vulpem odit ⁊ cū eodē dimicare ɔsueuit. sed videns vulpes q̄ p̄pter duriciā ⁊ villosam ei' pellē ledere nō poterit se victā simulans fugam petit. et dū taxus predā querit vulpes ei' latibulū subintrans. vrina ⁊ alijs immundicijs taxi cubiculū inficere ɔsueuit. cui' fetorē abhorrens melus desertū domiciliū derelinquit ⁊ aliam māsiunculā necessario sibi querit.

Tigris est bestia ad fugam velo ¶ De tigride. cissima ad modū sagitte. sic eni perse s[illegible] g[illegible]tte vocant vt dicit ysi. li. xij. Est

li.xij. Est enim bestia varijs maculis distincta. virtute et velocitate mirabilis. ex cuius noie fluui' tigris appellat eo q rapidissim' sit oim fluuiorū. Tigrides eni magis hircania gignit. huc usqz ysi. Dicit āt hic tigris. h' tigridis p bestia. & p fluuio. hic tigris h' tigris. qre s de fluminib'. De tigride āt dic pli. Tigrides āt vel tigris hircani vndiqz ferunt q sūt aia/lia tremende velocitatis et maxime noscit cū capit. tot' eni fetus q sp vi scosus est ab insidiante venatore rapit. et in equo velocissimo subito de/ducit. atubi fera spoliatis catulis vacuū cubile reperit fert preceps odo re ferentis catulos inuestigans venator āt audiens fremitū insequentis abijcit vnū catulū quē illa tollit ad suū latibulū morsu ducit. q reposito i cubili concito cursu iterū redit. interim raptor cū residuis nauē scandit. et illa irritata et frustrata feritate pro nullo vltra seuit vt dicit pli. li. viij. ca. xix. Masculus āt de fetu penit' nō curat vt dicit idē. Qui āt oēs catulos deferre cupit. specula magna in itinere derelinqt. que mr insequens i via inuenit in eis se intuens. de sua imagine filios esse credit. circa āt suā vmbrā illic detenta. et circa filiorz extractionē de vitro occupata dat raptori spaciū fugiendi. et sic p vmbrā decipit ne raptorē p catulorz liberatio ne vlterius psequat.

De tinea.

Tinea vt dicit ysi. est vestimentorz vermis dicta eo q teneat et eo vsqz vestib' insi/deat quas corrodit. et ex vestiū corruptione gignit qn scz vestis aliquādiu in aere grosso ↄpmit nec vento pfundit et in puro aere libere nullaten' explicat. Insensibiliter aūt panni supficiē ↄsumit. et cū sit sensibi le animal infra pāni substanciā se occultat q vix vnqz videri oculis se p/mittit amara et odorifera tinee fugiūt ad vestes respersas talib' de facili nō accedunt. et ideo folia lauri cedri et cipressi et hmōi posita in cistulis vestes ibi repositas ⁊ libros corrūpi a tineis nō pmittūt vt dicit Const. Est em̄ qdaz scabies capitis q ꝓpt suā tenacitatē et adherentiā tinea est dicta. de qua qre li. v. vbi agit de capitis infirmitate.

De teredine.

Teredines vocāt greci lignorū vmes eo q tenendo edāt vt dicit Isi. li. vij. Ex humore aūt corrupto in arborib' derelicto sub corticib' arborz et in medullis generant. marie aūt in arborib' gene/rant qn in oportuno tpe arbores resecant vel plātant vt dicit idē. ⁊ hoc est in plenilunio potissime qn humiditas q lunari vtute cū corpib' tunc abundat nō digerit ꝓpter ei' supfluitatē nō regit a natura. et idō nccē ē vt talis supfluitas corrūpat ac in vmes et in putredinē ↄuertat. qre sup de effectu lune. li. vi. Teredo itaqz ligni vermicul' in substancia est mollis/sim'. et inde tn corrodit et ↄminuit durissima ligna ⁊ subtiliorē puluerē q posset linea facere. quere infra de vmiculo.

De testudine

Testudo est aial sic dictū eo q tegmīe teste sit optū in camē modū vt dic Isi. li. xij. Et st. qtuor genēa scz terrestres. maritime. lacarie

scz in paludibus viuentes. et fluuiales. Et tradũt aliq̃ qđ tñ incredibile est radius ire nauigiũ testudinis pedũ dextrũ deferens vt dicit ysi. li. xij.
De testudine ãt querere ẽ in lr̃a L. de limace

¶ De tortuca.

Tortuca inter testudines ɔputatˀ eo ꝙ intˀ testas durissimas clau/ ditˀ. intˀ quas se recolligit qñ ab aliq̃ molestatˀ. Est ãt eiꝰ duplex species. s. fluuialis et terrestris. Fluuialis ãt tortuca mortifera ẽ et venenosa. Terrestris ꝟo q̃ habitat in domibꝰ vel siluis mũda est ⁊ co/ mestibilis. est tñ horribilis in aspectu et deformis. Ponit ãt oua vt galli na sed pallidiora et minora. Est ãt aial q̃drupes habens pedes paruos sicut rana. ⁊ caput paruũ sicˀ serpens. ⁊ testas duras diuersis maculis de formatas. Carnes ꝟo eiꝰ q̃ habitant in nemoribus sunt medicinales et virtutis resumptiue. vñ valent ethicis. ptisicis. et cõsumptis. De tortuca ãt marina dicˀ arist. li. viij. tortuca inq̃t marina comedit oia. et eiꝰ orificiũ est fortius omni ore cuiuslibet aialis. qm̃ si acceperit lapidem in suo ore eũ frangit. et exit ad ripã et pascitˀ herbis. et cũ reuertitˀ intra aquã ascen dit et natat ita ꝙ desiccatˀ dorsi sup̱ficies a sole qm̃ illi nõ leue ẽ ꝙ in aq̃ ꝓfundatˀ. Itẽ li. xiij. aial habens squamã plumã aut corticẽ. nõ hꝫ vesica ꝓpter paucitatẽ potus. qꝛ sup̱fluitas potꝰ trãsit in plumas et alia preter tortucã. qm̃ pulmo tortuce maxime est carnosus sanguineus similis pul moni vacce. Et pulmo tortuce siluestris est maior q̃ꝫ debet esse qm̃ corpꝰ eiꝰ ɔtinetˀ in testa spissa. et ꝓpter hoc nõ dissoluitˀ nisi in carne tm̃. ⁊ proptˀ hoc fuit in tortuca vesica vt reciperet sup̱fluitatẽ sicˀ vas. ꝫ valde parua ẽ vesica in oibus aialibꝰ hñtibꝰ pulmonẽ sanguineũ. et ido sola tortuca in ter aialia habentia duros cortices hꝫ vesicã et renes.

¶ De vacca

Vacca tauri est femina. dicta eo q̃ꝫ bacca vt dicˀ ysi. li. vij. Est autẽ aial lasciuũ et luxuriosũ qꝛ vt dicˀ aristoti. li. vi. vacce pꝰ annũ mo uentˀ ad coitũ. et forte pꝰ octo menses. et tp̃us impregnationis ẽ ꝑ nouẽ menses. et fetus erit i decimo. Et vacce coitus assimilantˀ maribꝰ et efficiuntˀ siluestres ita ꝙ nõ pñt eas domare pastores. et desideriũ vac caꝝ manifestatˀ ꝑ tumorẽ inguiũ et suos mugitꝰ ɔtinuos. qm̃ vacce mu giunt ɔtra coitũ. et saliunt supra tauros et sequuntˀ ipsos. et cũ eis stant Itẽ in eodẽ dicit in fine. Dicũt hoies ꝙ tp̃s impregnationis eaꝝ est de/ cẽ mensiũ. etsi ante hoc tp̃s pariat. fetus nõ viuet. nec sue vngule ɔplebũ tur et in maiori ꝑte pariet vnum et forte duos. Femine viuũt in maiori ꝑte xv. annis. et mares silˀr ter. ꝫ qñ castrantˀ efficiuntˀ fortiores et viuunt viginti annis. et pꝰ partũ hꝫ lac bonũ. añ ãt nihil hꝫ. etsi habuerit parũ aut nihil valet. ⁊ cũ ꝑmo coagulatˀ lac vacce. efficitˀ sicˀ lapis. hoc ãt ei ac cidit cũ miscetˀ aque. Vacca vniꝰ anni raro se miscet tauro nisi pꝰ annum Et qñ vacce multotiens impregnantˀ et faciũt plures filios signũ est ꝫm ꝙ putant hoies ꝙ in hyeme multe pluuie erũt. Itẽ grege viuũt etsi a gre

ge recesserint

ge accesserint sepe pereunt qm̄ a bestiis comedunt. Itē omniū animaliū sūt voces fortiores et grossiores in masculis exceptis vaccis que vocem habent masculis grossiorē. Itē vt dicit idē. vacca cornua hꝫ fortiora et grossiora et magis nodosa ꝙ̄ mascul⁹. nō tñ ita magna. ſꝫ si calefiant possunt flecti in oēm partē. et qñ infirmant in pedib⁹ est eis medicina si inter cornua oleo et pice ⁊ aliis medicaminib⁹ inungat. Itē dicit idem ꝙ vacce diligūt bibere aquā clarā. et turbidā vix aut nunꝙ̄ bibūt. et eis accidit podagra et ex hac infirmitate moriunt. et signū est qñ summittūt aures scꝫ et nō comedūt vt dicit idem. Vacca impinguata iugū abiicit cui cōsueta minus pasta vltimo est subiecta. in fimo ꝓprio iacens impinguescit. et q̄nto plus a labore ei parcit. tāto torpet amplius et pigrescit. puncta oestro id est musca bouina caudā erigit et miro modo insaniens per campos licentia circuit et discurrit.

¶ De vacca agresti

Vacca aliqñ est agrestis. de qua dic auicen. et etiā Arist. Est inq̄t vacca in terra parthoꝝ hñs crines in collo sic equi. ⁊ est corpus ei⁹ ad quātitatē cerui. vñ a multis equiceruus vocat. ⁊ talis vacca carens cornib⁹ habitat in mōtanis. et est siluestris. et habent pulcros oculos et sūt acuti visus. et qñqꝫ habent cornua vacce hmōi. ſꝫ sunt parua ad modū innuli et sūt curuata versus tergū sic cornua capri. et in corde ei⁹ inuenit os sicut in corde cerui ⁊ cameli. ⁊ illud os qñ incalescit sanguis. titillando mouet cordis neruos et sbstantiā et est cā excitans animal ad motū letitie et exultationis. vnde ex tali titillatiōe q̄i subito se erigit caput mouet. salit veloci⁹ et discurrit. Itē dic arist. li. viii. Animalia inq̄t q̄ non pñt hr̄e iuuamenta a cornib⁹ hñt iuuamēta alia a natura. sic dedit velocitatē ceruis et agrestib⁹ vaccis q̄ cornua hñt incuruata. et non pñt ꝓpter magnitudinē defendere totū corpus. et ꝓpter hoc dedit natura agresti vacce aliud iuuamentū. scꝫ eiectionem stercoris q̄ exurit canes qui ex vicino sibi nimiū appropinquāt. alii etiā canes qui stercora talium vaccaꝝ inueniūt circa ipsoꝝ odorē se occupant q̄usqꝫ imbelles bestie fugiāt periculū et euadūt. De hoc q̄re s in lr̄a. B. de boue et de bubalo qui est ¶ bos agrestis

¶ De vitulo

Vitulus a virore etatis est dict⁹ vt dic ysi. li. xii. Nā statim qñ nascit a v̄tute ꝓpria ad querenda mr̄is vbera erigit et leuat. mr̄is vberib⁹ statim reficit et lactat. materna lingua ⁊ ab omi immundicia otracta ex vtero abstergit et purgat. Nascit ei sic equo in fronte pustula q̄dam nigra quaꝫ magi fore amoris asserunt incentiuū. Hāc pustulā mr̄ statim amputat ⁊ detruncat. nec eū admittit ad vbera nisi predictū virus auferat ⁊ p̄scindat. Itē dic arist. de equa et ei⁹ pullo similiter auic. q̄re s in lr̄a E de equa. Vitulus mr̄em diligit. et ei⁹ mugitū sequit et cognoscit. Vbera q̄ sugit frōte excutit. et sic vberiorē lactis effusionē a matre querit. lacte saciatus sa-

lit hilaris et discurrit saliendo ãt a matris vestigijs non discedit. Simile dic̃ arist.li.viij. ꝙ vituli castrant̃ et p⁹ vnũ annũ.etsi non castrent̃ illo tp̃e erũt parui. Et est castratio vituloꝝ ẜm hũc modũ. ꝓsternunt̃ vituli ⁊ eri gunt̃ in terra et scindit̃ coriũ.et exprimunt̃ testiculi. et erigunt̃ eorũ radi/ ces ad superi⁹.⁊ coꝝ nerui.et ligat̃ scissura quousqꝫ exeat sanguis extra etsi accidit apostema cremabũt testiculũ abcisũ.et ponunt cinerẽ sup̱ apo stema et sic loc⁹ sanat̃. Est ãt in mari quedã bestia hñs similitudinẽ vitu/ li. ꝓpter qđ vitulus marinus nuncupat̃. hec parit in terra more pecudũ. more canũ coit.nunq̃ꝫ parit plus q̃ꝫ duos.educat mãmis fetũ.nõ añ vn decimũ diẽ ducit fetus ad mare.sed deinceps assuefacit eos ad natãdũ difficulter interficiunt̃ nisi capite illeso.mugiũt sicut vituli ꝓpter qđ vitu/ li nuncupant̃.voce et vultu populũ salutant cuꝫ maxima disciplina. Nul lũ animal grauiori somno premit̃. pennis q̇bus i mari vtunt̃. humi vice pedũ serpunt.pelles hirsutas et crinitas sicut vituli que detractũ sensum equoris retinent.sp̱ qꝫ maris estu recedente inhorrescunt. Dextere eius pẽnule vim somniferam dicũt inesse.somnos qꝫ ꝓuocat si supponatur ca

¶ De urso.

VRsus est vocatus eo ꝙ ore suo format fetus q̃si orsus vt dic̃ ysi.li.xij.nã aiũt eos informes generare partus et carnẽ quandã nasci quam ma ter lambendo membra ɔponit. Vñ est illđ. Sic format lingua fetũ quẽ ꝓtulit vrsa ⁊c. Sed hoc immaturitas partus facit. Deniqꝫ tricesimo die generat.vñ euenit vt precipitata fecunditas et informis procreet̃. Ur/ sorũ caput est inualidũ.vis maxima in brachijs et in lũbis. vnde in tridu um erecti insistũt vt dicit ysi.li.xij in.c de bestijs. Uel dr̃ vrsus ab vrgen do q2 fortiter vrget ac stringit quẽ apprehendit. De vrsis dicit pli.li.viij .c.xxxvij.vrsorum inquit coitus in inicio hyemis nec vulgari quadrupe dũ more coeunt,sed ambobus cubãtibus ⁊ complexis recedunt ab inui cem.et intrant specus separatim. in quibus pariunt.xxx.die.⁊ nõ plures q̃ꝫ quinqꝫ.sunt fetus candidi. ⁊ informis caro.parũ maior q̃ꝫ sint mures sine oculis et sine pilo.vngue tñ prominent. hunc lambendo paulatim fi/ gurant.nec vident hoies quicq̃ꝫ rarius q̃ꝫ vrsos coeuntes vel parientes. ideo mares quadragenis dieb⁹ latẽt.femine quaternis mensibus latibu la sua edificant cũ ramis et frondib⁹ ⁊ penetralia imbrib⁹ molli qꝫ fron de cõtecta.primis his diebus bis septenis tam graui somno opprimunt̃ vt nec vulneribus valeant excitari.tũc pinguescũt miro modo, Et sũt ei⁹ adipes apte ɔtra profluuiũ capilloꝝ.post hos dies resident ac priorum predã fructu viuũt fetus frigentes opprimẽdo ad pect⁹ fouent. ⁊ cubant sup̱ eos sicut volucres. Mirũ ãt est dictũ qđ credit Theophrastus.s. vrso rũ carnes tũc tp̱is coctas crescere si seruent̃. nec inuenit̃ tũc aliqđ cibi in alueo vestigiũ nisi modicuꝫ de humore. Circa cor aũt hꝫ tunc sanguinis

parvas gut

paruas guttas et nihil omnino in reliq̄ corpe inueniri pōt. in vere proce/
dūt. et tūc masculi sunt pingues. Cuius rei cā est occulta. ꝑcipue tñ tunc
tpis nec cibo nec somno tūc sunt saginati ꝑterq̄ȝ dieb⁹ bis septenis Exe
untes aūt specū quandā herbā querūt quā comedūt vt laxent ventrem
que habent tūc ꝯstrictū. Oculi eoꝝ tūc sunt hebetati. et ideo tūc maxime
expetūt fauos apū vt os vulneratū puncturis apū sanguinando releuet
grauedinē et dolorē. Caput hȝ debile qđ est fortissimū in leone. et ideo
vrgente vi qñq̄ȝ de rupe se precipitent. collapsi sup arenam defacili mori
unt. Cerebrū vt dicūt habent venenosū. et ideo eoꝝ capita qñq̄ȝ occidū
tur in spectaculis ꝯburunt ne gustantes aliqui de cerebro in vrsinā rabi
em ꝯuertant. Pugnāt ꝯtra tauros et auersi rapiūt ore ipsos. pedib⁹ q̄ȝ
omnib⁹ et cornib⁹ suspensi pondere deijciūt et tūc moriendo eos dilani/
ant et occidūt. Nec alicui animaliū inest tanta solertia ad maleficia sicˉ vr
sis. Hucusq̄ȝ pli. li. viij. c. xxxvij. De vrsis āt dicˉ aristot. li. vi. Ursus inquit
comedit oīa indifferenter. Comedit enim fructus qñ ascendit arbores ⁊
frangit aluearia et comedit mel et infestant apes oculos ei⁹ et ꝯpungunt
linguā. et qñq̄ȝ fugiunt ipsum. et comedit cancros et formicas ꝓpter me/
dicinā. et comedit carnes ꝓpter ei⁹ magnā fortitudineȝ. Et pugnat cum
ceruis et porcis agrestib⁹ et cū canib⁹ et cū tauris. et ꝓsternit eos. et va
dit erectus contra eos et tenet manibus cornua et sepe vincit eum. Est
autem animal impatiens et iracundum volens se vindicare de singulis
que tangūt. et ideo si aliquē ꝑcutientem se inuaserit si ali⁹ eū tetigerit di
mittit primū et statim inuadit scđm. etsi tertius statim eū leserit dimittit
primū et scđm. et mox contra tertiū insurgit. et qñ capitˉ peluis ardētis
aspectu excecatˉ. catenis colligatˉ. ludere ꝯpellitˉ et ꝑ verbera domesticatˉ
Animal etiā est instabile et multū inquietū. vñ tota die circumit circa sti
pitē ad quē vinculis alligatˉ. pedes suos sugit et lambit. ⁊ in eoꝝ suco de
lectatˉ. miro modo scit scandē sup arbores vsq̄ȝ ad altissimas ipaꝝ arbo
rū sūmitates. Solēt āt mellificare apes in arborib⁹ ꝯcauis quaꝝ fauos
depheˉndens vrsus ꝑ odorē ascendit vsq̄ȝ ad locū mellis. et faciens vn/
guibus in arbore apturā extrahit mel et comedit. ex ꝯsuetudine frequen
ter qñ esurit ad locū redit qđ attēdēs venator circa arboris pedē sudes
et palos acutissimos vndiq̄ȝ circūfigit. Qñ apturā malleū valde ponde
rosū cū reste suspendit. Ueniens itaq̄ȝ vrsus esuriens et mel extrahē cupi
ens ꝑ malleū impeditˉ q̄i pede malleū a se proijcit. sed rediēs malle⁹ ipm
ad aures tangit. sup quo indignat⁹ forti⁹ a se malleū reijcit q̄ impetuosi⁹
rediens acrius ipm ferit. et tandiu ꝯtra truncū siue malleū sic ꝯtēdit quo
usq̄ȝ ex frequenti ictu caput qđ hȝ debile deficit. et cadens inferi⁹ sup pa
los ꝓpria stulticia se occidit. Istū modū venādi vrsos narrat theophra
stus. et istū eundē modū a venatorib⁹ vrsoꝝ in germanicis partib⁹ intel

Clexit

Ursa aũt bestia est seuissima et maxime quando catuli sui rapiunt̃ naȝ illi cura est de salute filioꝝ ideo eos diligẽtius lambit. lactat et nutrit. et circa illos sepe potẽter pro viribus se opponit. impregnata a masculo se diuidit. ⁊ vsq̧ ad filioꝝ informationem vlteri⁹ non accedit vt idem dicit. in tempore luxurie se absconᵭit. et videri amoris tpe erubescit. Masculi etiã eis tũc tpis parcũt et voluptatis gratia eas infra partus tpa nõ accedũt. vt dic̃ aristo. pliñ. et auicen. Itẽ pli li. x. c. lxxiij. Ursi inquit nõ lambũt potũ vt bestie habentes serratos dentes nec sorbent vt habentes ɔtinuos sicut oues et homines. sed aquã morsu vorant.

De vrsa

De vulpe.

Uulpes est dicta q̃i volupes. est enim volubilis pedib⁹ et nunq̃ rectis itinerib⁹ sed tortuosis anfractib⁹ incedit fraudulent̃. aial insidijs decipiens. nã dũ nõ habuerit escã mortuã se fingit. sic q̧ aues descendentes q̃si ad cadauer rapit et deuorat et transglutit vt dicit ysi. li. xij. vulpes sp claudicat. nã crura ei⁹ dextera breuiora sũt q̃ sinistra pellem habet multũ villosam calidam et pilosam caudã magnã. quã dũ canis rapere putat dentes et os pilis replet et obturat. Contra taxũ ꝓ mansionibus pugnat et ipsius foueã vrina et stercore polluit et defedat et sic de ipso nõ violẽtia sed dolo et fraudulẽtia triumphat. Foueas ⁊ loca subterranea inhabitat ⁊ frequẽtat. aialia domestica plus q̃ siluestria rapit et deuorat. Et vt dic̃ arist. li. viij ceruus est amicus vulpis. ⁊ ꝓpter hoc pugnat ɔtra melũ id est ɔtra taxum et ipsũ iuuat. naturale est odiũ inter vulpeculã ⁊ melũ siue taxũ quẽ sepe superat. vulpes dolo potius q̃ virtute. Est ãt animal vorax et gulosũ et ideo generat filios cecos sic leo et lupus vt dic̃ arist. li. vi. Nã vt dicit Solin⁹ in omnib⁹ facientib⁹ filios incompletos causa ẽ gulositatis. q: si expectaret natura vsq̧ ad complementũ sugendi interficerent matrẽ. et ideo natura nõ facit fetus nasci siue ante ɔpletionem ne nimis expectando plenã formationẽ auiditate nimia nutrimenti interimerent matres suas vt dic̃ idem. Animal siquidem est fetidũ corruptuȝ et loca reddit sterilia et corrupta vbi morari ɔtinue ɔsueuit. ventrem et guttur habet albũ et delicatũ. et caudã ⁊ tergũ habȝ rufũ. anhelitũ hȝ fetidũ. et morsũ aliq̃ntulũ venenosũ vt dicit pli. Qñ eni insequunt̃ canes caudã inter crura recolligit. et qñ videt se nõ posse euadere in cauda villosa vrinam recolligit quam sup canes ipsaȝ ɔ̃sequẽtes proijcit et diffundit. cui⁹ fetorem abhorrens canũ multitudo aliquãtulũ ei cedũt. Domesticũ et domitũ in necessitate se fingit sed noctu opoꝛtunitate aliqua siluas petit. Et q̃uis multũ sit in se versutus et maliciosus in multis. tñ est vtilis ꝟm exercitiũ medicine vt dic̃ pli. li. xxviij. Adeps eniȝ eius et medulle multũ dicunt̃ valere ɔtra neruoꝝ ɔtractionem. Sãguis dicit̃ diureticus vnde multũ valere credit̃ ad lapidem in vesica et renum fractionem

fractionem. Alias ponit pli. ibi de virtute vulpiũ magnoꝝ opiniones de q̄b' nō curo facere mentionē. Dicit tñ ꝙ siq̄s linguã vulpis habuerit in anulo vel in armilla talis nō patiet' vt dicit' ꝑm magos caligin ē oculoꝝ.

¶ De verme.

Vermis est animal q̄d de carnibus sepe et herbis nascit'. sepe aũt de oleribus ꝓcreat'. aliq̄ñ ex sola humorũ corruptione. aliq̄ñ ex sexuũ commixtione. et aliq̄ñ ex ouatiōe. vt pꝫ in tortucis et scorpionibus et lacertis vt dic̄ ysi. li. vij. Dicit' autem vermis quasi vertens vel quasi verrens. q: in multas partes se vertit. vl' quia verrit id est ad partes oppositas se trahit. non enim sicut serpentes squamaꝝ nisibus vermis repit sed in diuersas partes corpusculũ suũ trahit vt dic̄ ysi. Et vere tñ de latebris vermes exeũt. et ideo forsan vermes a vernio exitu nomen sumũt vt dic̄ idem. Sũt aũt vermiũ multe differentie sicut dicit idem. nã quidã sunt aquatici. et quidaꝫ terrestres. Et istoꝝ quidã sunt in herbis et oleribus vt eruce et ꝯsimiles. quidaꝫ in arborib' vt teredines. et quidã in vestibus vt tinee et quidã in carnib' vt madones qui ex corrupta humiditate in carnib' putridis generant'. quidã in animalib' vt lumbrici et ascarides in viscerib'. sirones in manib'. pediculi et lendes in capitib'. qui oēs ex humorib' corruptis in animaliũ corporibus interi' vel exterius generant'. Sũt et alij vermes terre longi ꝛ rotũdi molles et lubrici terrei quos in terra venant' talpe ꝛ quibus pisces in aquis capiunt' qñ hami talib' vermib' inescant'. Et dicit Consl. ꝙ tales vermes valent ꝯtra spasmũ et ꝯtractionē neruoꝝ. Ualent etiã ꝯtra morsũ serpentis. et ictũ scorpionis. Et inter vermes quidaꝫ sunt qui omnino carent pedibus vt colubri et serpentes. ꝛ q̄dam sunt qui multos habent pedes vt sextupedes. Et q̄dam sunt valde perniciosi et nature hominis inimici vt serpentes et ceteri venenosi. Et sũt quidã anulosi corpis q̄ nō habent neruos nec ossa nec spinas nec cartilagines nec sanguinē. et oēs tales si in oleo tingunt' moriunt'. in aceto ꝯo reuiuiscũt vt dic̄ arist. et pli. Et sũt q̄dam vermes qui generant et generant'. et q̄dam qui generant' ꝛ nō generãt vt salamãdre. et in talibus non est sexus. His et multis alijs modis vermes tam maiores q̄ȝ minores variant'.

¶ De vermiculo.

Vermiculus est vermis modicus a verme diminutiue dictus quales solent in lignis ꝛ fructibus inueniri sicut Dauid. ij. R. xxiij. tenerrimo ligni vermiclo comparatur teredo vel terebucca dr̄ qui cum sit natura mollis lignum durissimũ perforat. imo nihil est durius eo dũ tangit. nihil mollius dũ tangitur vt dicit glo. ibi. Uermis igitur precipue t̄restris nascit' ex humo et folijs ex fructibus ꝛ lignis. finita hyeme procedit de viscerib' terre tp̄e verno. sal sa cauet ꝛ fugit. etiam aromatibus ꝛ amaris. candida non tangit vestes scilicꝫ lineas non rodit sicut tinea laneã vestem destruit et ꝯsumit. ex

maxime illas vestes laneas ɔsumit vermis quaꝝ carnes tetigit dens lu
pinus. Nam lana ouis deuorate a lupis tineas generat et pediculos vt
dic̄ arist li.viij et pli.li.x. Vilis et mollis est vermiculus ꝛ rotund⁹.subti
lia et gracilia sūt ei⁹ extrema ꝛ media grossiora. occulte mordet arborē
et ɔsumit. plus ore q̄ȝ pedibus se trahit. vilis est. flexibilis et exanguis.
In omnibus vermib⁹ est sensus tactus et gustus vt dicit pli.li.xi.c.lxxi.vn̄
percepto sonitu vel strepitu lassescūt. inter sapores discernūt. amara eniȝ
et salsa refugiūt vermes. et dulcia appetūt ac sugunt. vn̄ dentib⁹ alij pre
dant. alij vnguibus et rostris ad necessitatē rapiūt. alij acumen excauāt.
alij sugunt. lambūt. sorbent. vomūt. mandūt. nec minor est varietas i pe
dū ministerio vt rapiant. distrahūt. premāt pendeant. terram fodere nō
cessant vt dic̄ pli. ibidem scȝ li.x.ca.lxxi.

De vipera.

Vipera genus est serpentis venenosū. de qua dicit ysi.li.xij. Vipe
ra est dicta eo ꝙ vi pariat. nā cū venter eius ad partuȝ intumue
rit. catuli nec expectantes maturā nature solutioneȝ. corrosis ei⁹
laterib⁹. cū matris interitu vi erumpūt. Dicit̄ āt ꝙ mascul⁹ ore inserto in
os vipere semen expuat. illa āt ex voluptate libidinis in rabiem versa ca
put maris prescindit. itaqȝ fit vt parens vterqȝ pereat. masculus dū coit
femina dū parit. Ex vipera fiūt pastili q̄ trocisci tyriaci nominant̄. ex q̄
bus fit tyriaca id est remediū ɔtra venenuȝ. De viperis dic̄ pli.li.viij.c.
xl. Vipera sola inter serpentes in terre cauernis se abscondit alij omnes
cauernis saxoꝝ aut arboꝝ se occultant. famem sustinent diutissime i for
ti hyeme intra terre viscera se recolligit et ꝑus euomito veneno vsqȝ ad
veris tempora dormit. Cum aūt calore solis pori terre aperiunt̄. vipera
expgefacta egredit̄ de cauernis. Et qꝛ visus ei⁹ ex longa mora cōtraxit
in tenebris caliginē. feniculi radicem vel herbam querit et ei⁹ suco oclos
linit hebetatos. et sic herbe gustu oculos acuit vt visū recuperet quē ami
sit. Est āt tirus species vipere maxie venenositatis. de q̄ dic̄ aristo.li.vij.
Tirus est sicꝰ tenethea id est cocodrillus latet in hyeme. sed p⁹ expoliat
coriū qd̄ est int̄ oculos suos ita ꝙ ille q̄ nō cognoscit hoc accidēs putat
ꝙ ille cecus sit. deinde auferat coriū capitis totalit̄ vno die. et sua expo
liatio est sic̄ exitus embrionis. et sic renouat̄ qn̄ deponit senectutē. Item i
eodē inuenit̄ in fine. Tirus q̄dem quē serpentes magni fugiūt q̄uis sit
paruus. et sūt pili supra totū corpus suū. et qn̄ mordet aliq̄d putrescunt
oia q̄ sunt in circuitu morsus statiȝ Et inuenit̄ vn⁹ paruus tirus in india
et morsus ei⁹ est ita fortis ꝙ non inuenit̄ ɔtra ip̄m medicina. De vipera
dic̄ Ambrosius in hexameron omniū serpentium nequissimuȝ est genus
vipere que cum cupiditatē assumpserit coeundi murene reqrit copulam.
ꝓgrediturqȝ ad litus aque vbi credit murenulam latitare sibulo autem
euocat vipera murenulā et ꝓuocat ad amplexū q̄ vocata statim adest.

vipera autē videns eā ad copulā preparatā totū venenū suū euomit. et ad amplexū murenule tūc accedit. ꝯpleto ꝟo concubitu vipera venenum qḋ euomuerat haurit iteꝝ et resumit. et sic cuꝫ veneno resumpto reuertit̄ ad cauernā. Vipera insuꝑ vt dicit pli. li. xxix. c. i. lapidē quendam glutit qḋ ꝑcipientes scithe viperā caute aperiūt et lapidē exumūt. et eo vtunt̄ ꝯtra venenū. Itē ibidē. quē draco vel aspis vulnerat et caput vipere appositū vulneri sanat Et econuerso quē vipera pungit caro aspidis attrahendo venenū vipere sanare ꝯsueuit.

¶ Explicit liber decimusoctauus. ¶ Incipit decimusnonus. De coloribus odoribus et saporibus.

Descriptis ꝓprietatibus reꝝ spiritualiū ⁊ corporaliū tam simpliciū q̄ꝫ ꝯmixtaꝝ prout ad manus nostras ꝑuenire potuerūt. Nūc postremo de q̄busdam accidentibus corporaliū rerū sBstancias cōcomitantibus et cooperante diuina gratia est H attendendū. Primo de colore. sc̄do de odore. tertio de sapore. vltimo de liquore. Color ē dict' vt dic̄ ysi. li. xviij. eo ꝙ colore ignis vl̄ claritate solis est ꝑfect'. Vel color a colendo est dict' eo ꝙ colant̄ colores ad hoc vt sūme sBtilitatis sint et intime puritatis. Colores aūt nascunt̄. aut fiūt. de his quere .ſ. in fine de colorib'. Est āt color ꝭm aristo. in li. methoꝝ extremitas ꝑspicui in corꝑe det̄minato. Rei enim corꝑalis visibilis suꝑficies et termin' coloꝝ differentias quas recipit ex natura mixtionis elemētoꝝ ⁊ dominio i corpore ꝯposito dicit. q2 mixto ꝑspicuo ⁊ diaphano ꝑ actualē vnionē lucis radiantis suꝑ ipsum terminabilē et ꝑspicui corꝑis suꝑficiem visui representat. Et ꝓpter hoc dic̄ arist. in sc̄do de aia. ꝙ color est motiu' visus ꝭm actū lucidi. nā lux est act' et ꝑfectio lucidi seu ꝑspicui. Naturā eni coloris in corꝑe mixto ex alicuius elementi dominio essentialiter existentis ꝓducit lux ad actū immutationis visus. Quāuis eni color naturalit̄ et essentialit̄ sit in mixto nō tñ hꝫ potentiā manifestandi se nisi ꝑ lucē suꝑ ipsi' suꝑficiē actualit̄ radiantē. Vñ color ad sui manifestationē sꝑ indiget luce. ꝭ nō econuerso. q2 lux ad sui manifestationem nō indiget colore. sic̄ color indiget luce actualr̄ existēte vt luce mediāte coloris q̄litas visus organo imprimat̄. Et ideo posuerūt aliq̄ ꝙ ratio visibilis radicalit̄ et formalit̄ ē in luce. q2 ipsa sBlata rei colorate q̄litas visui nō apparet. Habꝫ āt color actualem essentiam in tenebris vt dic̄ ꝯmen. in sc̄do de aia de immutatione visus et coloris. nō em̄ creat lux colorem cū in sua actualitate ex dominio elemēti sit in mixto. ꝭ lux extrīseca diffusa suꝑ colorē et suꝑ mediū disponit ip̄m mediū dādo ei formā ꝑ quā possit recipe spēm coloris. ⁊ iō ꝑ lucem fit dispositiue vt in medio ꝑ qḋ defert̄ coloris differētia ad organū visus vbi fit iudiciū de colore. et ideo in tenebris remanēt colores in-

sue essentie actualitate sic expresse dicit omen. sup io gspectiue li. i. c. vlt. q̄ lux nō exigit ad visionē coloꝝ nisi in altera duarū causarū. aut q̄ sine luce nō extendunt forme coloꝝ in aere. aut q̄ si tūc extendunt nō operant in visū nisi p lucē. vñ ad existentiā coloris lux nō exigit. s; tñ ad ei' manifestationē. et q̄uis nō manifestet in tenebris colo. ꝓpter hoc nō erit superfluus vel ociosus cū sp pficiat suā naturā et substantiā. Et q̄ nō videtur in tenebris nō est ex defectu coloris sed poti' ex defectu a pte recipientis eo q̄ nō habeat dispositionē quā oportet ipsū hr̄e Si ergo alicubi dicūt autores colorez nō esse in actu sine luce intelligendū est de actu manifestandi q̄ ad visū. nō de actu existendi. Ornat itaq; lux extrinseca colores et decorat. et ipsos prius existentes in esse specifico visui manifestat. non tñ primitus eos causat. et hoc intelligo de luce infusa extrisecus sup res. Nam virtus lucis celestis ad interiora reꝝ inuisibiliter penetrans coo/perantib' quattuor elementoꝝ qualitatib' colores procreat atq; causat et sic generatos et existentes in esse specifico supueniens lux visibilis cla/rificat nobilitat et oculis manifestat.

¶ De materia coloris.

Est aūt gspicuū bene terminatū materia coloris. et hoc est solū vel maxime humidū q̄m siccū et terreū in q̄ntū hm̄oi non est gspicuū. siccū vo igneū nō descendit de spera sua. neq; hic inferius inuenit. q̄m sola forma ignis generat de potentia alicui' elementi ex q̄ debet mixtū ꝯstitui. vt p; ex libro de generatione. Illud g° perspicuū hab; tres differentias materiales. q̄ aut ē materia subtilis. aut est grossa. aut mediocris. Si mediocris. tūc est humidū aqua multū abundans sup siccū terreū et sup humidū aereū deficiens ab humiditate aerea. vel erit aereū multū alteratū p siccū terreū ita tñ q̄ excedat grossiciē. Si āt est sbtile sic est humidū alteratū ad naturā aeris siue humidū alteratū aereum. Si āt est grossū tūc est alteratū ad grossiciem et siccitatē terre ita q̄ excedit mediocritatē.

¶ De materia coloris nigri.

Materia ergo coloris perspicui aut erit sicca p dominiū. vel humida p dominiu;. vel mediocriter sicca et humida. Si vo dominet siccitas in materia. tūc si est actio calidi p dominiū generabit albedo q̄ calidū rarefacit et disgregat ptes materie ⁊ sbtiliat ac generat claritatē et gspicuū. Et s̄m h̄ dic arist. li. de aial. xix. q̄ generat albedo ex paucitate humoris in materia sicca p dominiū calidi agentis et sbtiliantis. sic p; in calce et ossib' ꝯbustis et alijs ꝯsimilib'. Si vo agat in materia dominās frigiditas tūc generat nigredo q̄m ꝯstringit ptes materie sicce et ꝯgregat ac oppilat sbstantiaz rei et ꝯdensat ac obscurat. Obscuritas āt est ꝑuatio non solū lucis. verū etiaz coloris queadmodū claritas est differentia coloris sicut lucis. quoniam est conditio visibilis simpliciter. et tūc magis terminatur siccum quod exigebatur ad generationem

albedinis.et sic inducit̄ coloꝛ niger. Si gͦ sit humida materia tunc a cali
do dñante generat̄ nigredo.qꝛ calidū adducit ꝑtes humidas ⁊ ꝯsumit
humidum quod exalat in fumum nigrum vt patet in lignis viridibus et
humidis de qͦꝝ extremis exit humoꝛ niger qñ exurunt̄. vñ dic̄ aristo.lib.
methe. Ustibilia sūt q̄ hñt in poꝛis humoꝛē debilē q̄ non p̄t resistere calo
ri ignis nec tñ statim suffocatꝰ.ꝫ potiꝰ alit ignē. vñ patet ꝙ humiduƺ cā
est nigredinis ꝑ caloꝛis actionē quā caloꝛ agens exalare facit subtile et
humidū aquosū et euapoꝛare aereū et remanet ꝙ est terreū atqꝫ grossū
propter qđ opoꝛtet necessario vt nigredo generet̄. Dicit eni arist.li.me
ther.iiij.ꝙ natura terrestris sb̄tilis. et claritas aque. et natura aeris faci
unt albedinē in argento viuo.et ideo opposita istoꝝ inducunt nigredinē
in sicco derelicto ex actione calidi in humido. Et sic dicit arist.li.xix.ꝙ ni
gredo generat̄ in oculo ꝓpter multitudinē humidi. nam caloꝛ naturalis
agens in humidū termināndo et digerendo et exiccando in fine nigredi/
nem derelinquit.

De generatione coloꝛis albi.

Si vero sit in materia humida et in illud vincat dominans frigi/
ditas tūc albedo generat̄ vt apparet in niue pꝛuina ⁊ in canicie
et in humoꝛibꝰ fleumaticis. Quāuis eni frigus aggreget humi/
dū nō tñ sit siccū humidū cū tñ sit ꝑspicuū magis est aptū natuƺ ad nobi
le esse coloꝛis. Propterea humidū ꝯpꝛessū parat̄ ad sparsionē et partiū
separationē. Sic āt nō de sicco ꝓpter qđ magis parat̄. q̄uis ꝑ ꝯpꝛessio
nē ad receptionē claritatis et aptionē q̄ꝫ sit siccū. et idō p̄t meliꝰ frigidū
generare albū in humido q̄ꝫ in sicco. Et sic intelligendū ē qđ dic̄ arist.li.
xix.ꝙ albedo generat̄ ex aere vapoꝛoso id est declināte ad humiditateƺ
aqueā.et hoc propter frigidi actionē De ꝟo dic̄ ꝯmen.ꝙ albedo genera
tur ex igne claro admixto cū elemēto valde diaphono. intelligenduƺ est
de claritate q̄ ꝑ transsūptionē albedo sepiꝰ ab arist.nūcupat̄.ꝭm ꝙ albe
do dr̄ generari in nubibꝰ ex refulgētia radioꝝ in eis si tenues fuerint Et
sic etiā flāma aliqñ apparet alba qñ materia aeris est sb̄tilis in aqua ra.
diat vapoꝛ ignis.talis albedo nō est ꝓpꝛia ꝫ potiꝰ transsūptiua. Posse/
mus tñ extendē verbū ꝯmen.ꝙ dic̄ hoc de igne rōne ꝑspicui qđ ē mate/
ria ꝓpꝛia albedinis.nō rōne sue actionis. Uñ hoc qđ dic̄ debet intelligi
de igne q̄ debet esse materia coloꝛis. et nō de efficiēte extra.et ꝭm hoc in
telligit̄ materialiter.nō effectiue.neqꝫ foꝛmaliter.

De gradibus inter albedinem et nigredinem

Sunt āt int̄ albedinē ⁊ nigredinē multi gradus intermedij ꝭm
intensionē dominij tā q̄litatū actiuaꝝ q̄ꝫ passiuaꝝ ꝭm esse de.
biliꝰ et foꝛtiꝰ multipliciter et ꝭm multos gradꝰ. Nā m̄ q̄nto plꝰ
dñatur siccitas tāto cū maioꝛi difficultate subtiliat̄ et rarificat̄ ⁊ elucida
tur.et sic difficiliꝰ fit ꝑspicuū et ꝑ ꝯsequens albedo eo ꝙ siccū est densum

et solidū inq̄ntū hm̄oi et obscurꝫ. Quanto ꝟo dominiuꝫ sicci fuerit min⁹ et calidi maius fuerit dominiū tanto meli⁹ ꝛ citi⁹ poterit albedo inde generari. Siĺr qñ siccitas fuerit maior et frigiditas intensior tāto magis generabiť nigredo ex partiū cōpactione et extensione obscuritatis et priuatione claritatis et supfluitate terminationis pspicui. Siĺr est de humido. q̄nto enim maius fuerit dominiū humidi pporcionabiť obustioni. dūmō sit dominiū calidi tanto maior erit fumus et caligo ꝛ denigratio. q̄nto ꝟo dominiū humidi sit mai⁹ dūmō sit dominiuꝫ frigidi pporcionabiliť crescens erit siĺr intēsio albedinis. Si ꝟo fuerit dominiū humidi magnū et parū de dñio calidi. remitteť nigredo. Siĺr si sit dominiuꝫ humidi magnū. et dominiū calidi paruū et frigidi paruū remitteť albedo. si ꝟo fuerit dominiū humidi aliq̄ntulū. dominiū ꝟo calidi mai⁹ nigredo magna poterit generari. qñqꝫ tñ calidū generat albedinē in humido vt pꝫ in albedine oui cocti. et qñqꝫ agens in lignis viridib⁹ ꝛ humidis relinq̄t cinēs albos p⁹ finalē ťminū sue actionis. ꝫ tñ nō ē vera illa albedo qm̄ sp apparet in eo vestigiū pspicui male ťminati ad modū superficiei cristalli clari. Et h̄ apparet si scindať. licet nō ptendať. hec pspicuitas p mediū corpis paruitate simpľr actuali est cōpleta. vñ pꝫ ꝙ nō est vera albedo. vñ illa albedo derelinquiť ibi pter debilitatē caloris agentis ita ꝙ vincit frigiditas intrinseca et innata. Est āt albumen coctū albū. qꝛ non tangiť ab igne pter testā. ꝙ si immediate tangēt. vtiqꝫ in ipō nigredinē generaret. Agēs insup calor in humidū pmo generat nigredinē et fumū et vincēs humiditas inducit siccitatē in materia in quaꝫ agit. et sic in illa inducta siccitate facit nouā transmutationē et generat nouū colorē in subtiliatione sicci. Et licet calidū aggreget homogenia pter qd̄ cōdensat ꝛ obscurat. cū siccū hꝫ aliq̄d sibi annexū de humido rōne cui⁹ pt disgregare. Et lꝫ in pncipio cōgreget rōne dominij. tñ post aggregationē ipm aggregatū subtiliat. qꝛ ei⁹ opatio spūalis ē subtiliare materiā in quā agit dūmō sit sicca. Qd̄ dico pter h̄ ꝙ aliq̄ñ agit in humidū et exalat illud. frigidū ꝟo nō ordinať ad rarefaciendū. ꝫ stat in ipso actu cōdēsandi tanq̄ꝫ in actu pncipali ꝙ aggregat tā homogenia q̄ꝫ etherogenia.

¶ De actione calidi et frigidi.

Si ꝟo sit actio calidi et frigidi mediocriť cōcurrens in materia sicca tūc generabiť color medi⁹ nēcario qꝛ calidū subtiliabit in generationē albedinis. Frigidū ꝟo ecōtrario aggregabit eā in generationē nigredis. Cū g⁹ in q̄libꝫ puncto simul agant equaliter oportet ꝙ se ducant in quolibet puncto siĺr albedinem et nigredineꝫ. qꝛ oportet ꝙ fiat color cōpositus ex eis. Et iste plus debet habere de nigredine qꝛ siccum minus se habet ad album q̄ꝫ ad nigrū propter priuationem perspicui et obscuritatem innatam. et pl⁹ se habet ad aggregationem et innate aggregationis cōseruationem q̄ꝫ

ad subtiliationem et rarefactionem. Si vero concurrant mediocriter in materia humida per dominiū de albo q̄ȝ de nigro. qm̄ humiduȝ p̱ dominiū supergenerabit͛ color medius qui habebit plus ratione perspicui puri magis se habet ad albū q̄ȝ ad nigrū. et respectu agentis frigidi facili⁹ se habet q̄ȝ respectu calidi. qm̄ calidū agit in humidū exhalando et cōsumendo frigidū vero solūmodo ꝯseruando illud in sui natura per viā cō solidationis et compactionis. si vero sit materia mediocris tunc erit semper color medius. Si vero sit i tali materia actio calidi per dominiū tūc q2 potest facili⁹ humidū transmutari in nigredinē q̄ȝ siccū in albedinē. generabit͛ color plus habens de nigredine. sicut patet quando humiduȝ ⁊ siccū diuidunt͛ ad inuicem. citius generat color colorē nigrū in humidis et in viridibus lignis q̄ȝ in lapidibus cōbustis in quibus calx generatur et consimilia. Si vero fiat actio frigidi per dominiū in materia mediocri oportet colorem esse mediū compositū magis ex albedine. quoniā humidū se magis habet ad albedinē q̄ȝ siccū ad nigredinem siue aliqueȝ colorem. eo ꝙ in humido est materia perspicui q̄ est propria materia coloris. In sicco āt non in quantū hmōi. respectu vero agentis salteȝ vno modo est humidū obedientius sibi q̄ȝ possibile est ꝓpter priuationeȝ soliditatis et duriciei cuiusdam naturalis que est in sicco. Licet enim siccum de se sit natum congregari. non tamen ita bene ꝯgregabile sicut humidū vt pȝ in lapide qui licet substantia sit ꝯpacta non tū facile recipit maiorē ꝯpressionem a cā agente. Videm⁹ eni in multis ꝙ frigidū de facili producit albedinē vt in niue. quā nō tū exemplarit͛ qn̄ agit in materia sicca Si v̓o ꝯcurrant mediocriter in materia mediocri fiet mediū necessario qui erit eque distans ab extremis. Si eni qn̄ est dominiū solū ex parte agētis alteri⁹ vel solū a p̱te materie accidit color ꝯpositus ex altero magis tunc qn̄ equant͛ tam agentia q̄ȝ patientia erit color se habens ēq̄liter vt patȝ ex predictis. Et ita erūt due extremitates ⁊ q̄nq3 medij. Nec videt͛ ꝙ plurib⁹ modis poterūt medij esse distincti ꝑm spēm sic declaratū est p̱ istā diffinitionē diuisaȝ p̱ opposita mēbra nec superflua nec diminuta. Aristo. etiā testat͛ ꝙ tm̄ sūt q̄nq3 medij colores q̄ꝝ numer⁹ et sufficientia p̄t accipi ꝑdicto mō. et etiā ex ꝯbinatione albi et nigri ad eoꝝ generationē eo ꝙ nigrū et albū ꝯcurrāt eq̄liter ad ꝯpositionē coloris medij. et tūc erit color eque distans int͛ extremos vt rubedo. Int͛ albū v̓o et rubeū nō p̄nt esse nisi duo. vn⁹ magis appropinquabit albo ⁊ ali⁹ min⁹ rubeo Int͛ rubeum v̓o et nigrū erūt siliter duo. vn⁹ magis ꝯueniens cū rubeo. et ali⁹ magis cū nigro. ita plures nō p̄nt eē intermedij q̄ȝ int͛ albū et rubeū non p̄t esse aliq̄d eque distās simplr̄ q̄ȝ eque distātia simplr̄ habȝ respectuȝ ad extremos. sed talis si poneret͛ haberet tres quartas albedinis ⁊ vnā nigredinis qm̄ medietas rubedinis ex vna ē q̄rta albedis ⁊ vna q̄rta nigredis

Eodem modo non erit eque distans simpliciter inter nigrū et rubeum. q̄re oportet ꝙ habet tres quartas nigredinis et vnam albedinis. et sic esset tm̄ eque distantia ẜm quid et ẜm apparentiā et non simpliciter ẜm veritatem.

¶ De speciebus coloꝝ quot sunt.

Hos autem colores quinqꝫ intermedios nominat arist. primū vocans glaucū. scd̄m puniceū id est citrinū. tertiū rubeū. quartum purpureū. quintū viridem. Ita ꝙ inter albū et rubeū erit glaucus a parte albi. Puniceus a parte rubri. Inter nigrū āt et rubeū purpure⁹ a parte rubei. et viridis a pte nigri. Hec nomina alio nomine vocanť in greco vt kyanos purpureus. karapos glaucus. ẜ de nominib⁹ grecis non est vis sed nomina latinoꝝ attendunť. Et ratio dictoꝝ patere potest. qm̄ glaucus magis habet de albedine q̄ȝ de nigredine et rubedine. et talis color poniť in folijs cadentibus in hyeme vel autumno. Puniceus vero et purpureus circundant rubedinem quia vterqꝫ habet plus de rubedine q̄ȝ de albedine. sed puniceus est magis remot⁹ a nigredine q̄ȝ purpureus vt vult arist. in scd̄o de somno et vigl. vbi loquiť de corruptōne istoꝝ in nigredinē vbi puniceū ponit per purpureū modū declinare in nigredinē. et ideo oportet vt purpureū sit inter rubedinem ⁊ nigredinē. et puniceus inter albedinē et nigredinē. Ex quibus omnibus sequiť ꝙ idem debet poni cuꝫ nigredine. Ex quo pꝫ ratio ordinationis ipsoꝝ quinqꝫ coloꝝ intermediorum ẜm aristotilem

¶ De opinione eoꝝ qui ponunt lucem esse de substantia coloris.

Sunt autem qui ponunt lucem esse de substantia coloris. et illi dicunt ꝙ color est lux incorporata perspicuo. Habet autē perspicuū differentias istas. Aut enim perspicuū ē purū separatū a terrestritate. aut impurū cuꝫ terrestritatis admixtione. Lux aūt consideratur quadrifarie. q2 aut est lux clara. aut obscura. vl' est pauca vel multa. Nec dico lucem magnam ꝑ subiectum magnū diffusam. sed sic de luce virtuali dr̄ ꝙ in puncto tolliť lux multa vt qn̄ opponiť speculū concauū soli et lux cadens super totā speculi superficiem. in centrū spere speculi reflectiť. cuius lucis collectio speculū inflammat ⁊ citissime combustibile generat. vn̄ cū fungus vel aliud inflāmabile opponiť subito accēdiť et ignitur. Si igiť fuerit lux clara et multa in puro perspicuo albedo generatur. nam albedo est color ex luce multa et clara in puro generat⁹ vt dicit Alb. Si vero fuerit lux pauca et obscura ī perspicuo obscure nigredo necessario generatur. Et iste sermo explanat sermonem aristo. ⁊ auerrois qui ponunt nigredinē priuationem claritatis et albedinē habitum siue formā. Et ẜm hunc sermonem pꝫ ꝙ sunt septeꝫ colores ab albedine versus nigredineꝫ paulatim accedētes. similiter septē erūt proximi nigredini a nigredine versus albedinē procedentes donec fiat occursus alic⁹

septem coloꝝ quibus ab albedine ad nigredinem descendit. Et hoc ptꝫ cū enim albedinis essentiā tria ↄstituūt scꝫ lucis claritas ⁊ eiꝰ multitudo. ac pspicui puritas. duobꝰ mouentibꝰ pōt esse remissio. Erit igit̄ p hunc modū triū coloꝝ generatio vel quolibet triū solo remanente duoꝝ reliquoꝝ erit remissio. ⁊ sic ab albedine erunt septē coloꝝ immediate prodictiones vel progressiones. Siliter a nigredine versus albedinē septē sūt colores. et erūt ſm istam ↄsideratione. xvi colores. duo principales s albedo et nigredo. et. xiiij. collaterales septē. hinc p extēsionē albi ad nigꝝ ascendentes. et septem illic a nigredine p remissionē ad albedinē accedentes in medio in idem ocurrentes. In quolibet āt medioꝝ coloꝝ sūt gradus quasi infiniti ſm intensionem et remissionem maiorem vel minorem prout extrema se protendūt. Recollige igit̄ breuiter ex predictis ꝙ Color ē ꝓprietas siue q̄litas derelicta i supficie corporis perspicui ex natura mixtionis elemētariū q̄litatū ocurrētiū in mixto. que mediante luce visui actualiter presentat̄. nā sine luce media color organū visus actualit̄ nō immutat. color tn̄ p se est visibilis vt dicit arist. scd̄o de aia. nō est aūt ex defectu sui sed potius defectu et impotentia organi ꝙ color sine actuali lucis presentia non videt̄. Et ideo pitagorici vocauerūt colorē epiphaniam. s. sup̄ apparitionem. eo ꝙ sit extremitas corpis perspicui terminati vel in eius extremitate et ibi magis ꝓprie est. eadē tn̄ natura coloris ē intus et extra vt patet in albugine oui et in fracturis intercolorati vt dicit̄ in li. de sen. et sen. c. vij. Sūt multa tn̄ que sunt viꝰ coloris in extremo extrinseco et iniciali termino. et alterius intrinsecus in meditullio vt ptꝫ in pipere nigro et in pomigrano. multa enim colorant rei supficiem que nō penetrant ad interiora vt patet in picturis pannus etiam rubeus tingit aque extremitatē qñ ei supponit̄. Unde patet ꝙ color perspicui extremitas est vt dr̄ in. li. de sen et sen. vij. Item sicut in corpore pspicuo non terminato vt aerem presentia luminis facit actu lucidū. et absentia ſo tenebrosū. sic in corpore terminato pñtia lucis facit coloratū. s. albū. et eiꝰ absentia nigrū et tenebrosū. ita tn̄ ꝙ nō omnino absit lumen vt dr̄ i li de sensu et sensato. Unde verus color est in corpore terminato non perspicuo. in corpe ſo nō terminato nō est verus color ꝫ quasi color vt dr̄ in eodē li. Itē fit generatio coloꝝ medioꝝ ſm suas differentias ſm diuersitatē ꝓportionū. etiamsi fuerit in sex vel ſm alteras. Si aūt ſm ꝓportionem et ſm inherentiā et diaphanū fit iteꝝ ꝓporcionalis vel assumūt vt pꝫ in ↄsonātijs vt ibidē. c. viij. Item fit generatio ſm ꝓporciones coloꝝ consonantiaꝝ qñ sūt delectabiles. et q̄nto erunt magis ꝓportionabiles tanto sūt delectabiliores vt dr̄ ibidem. Itē ſm alioꝝ opinionē generatio colorū medioꝝ fit per suppositionē coloꝝ extremoꝝ inuiceꝫ vt manifestioris supꝫ minus manifestū vt pꝫ in picturis. sic sol videt̄ p se albus p interposi-

tionem nubis videt esse alterius coloris. Item apertiones oculorū non fiunt per discursiones radiorꝫ ab oculo. sed potius fiunt per ꝯtinuā multiplicationem coloris in medio vt subitam eius dilationem ad oculū cō. sensus fiat per contactū vt ibi dicitur. Itez colores eque distantes positi a longe distantibus apparere possunt medij colores cū non sint. quia nulla pars rei sub extremo colore videri potest vt patet in panno diuersi coloris vt ibidem dr̄. c. viij. Itez medij colores generantur ꝭm similitudinē generationis mixtorꝫ cū mixtibiltb⁹. quasi mixtionem mixtibiliū ꝑ transmutationem in formam ꝑmixti sequit̄ mixtio colorū vt sicut in extremis corporib⁹ generatur mediū sic ex extremis colorib⁹ medius color generatur vt ibidē dr̄. c. viij. Item omnis color generat̄ ꝑ albedinem ⁊ nigredinem que videt̄ potius priuatio esse albi q̄ȝ color vt obscuritas est ꝑuatio lucis vt dr̄ li. x. metaph̄. c. iij. Item vnitatem coloris in specie nō oportet ꝙ sequat̄ vnitas nature vt dicit Albu. in differētia. Itē effectus coloris est immutare visū ꝭm actum lucidi. nam per lucidū color educitur de potentia ad actū vt actualiter immutet organū visus vt apprehēdat speciem colorati et iudicet de re visa. Item color medius bene ꝓporcionat⁹ delectat visū et cōfortat. extremus vero color debilitat visum ⁊ ꝯtristat vt dicit arist. nam intensa albedo disgregat spiritū visibilem et dissoluit oculū. et oculū lachrymare facit. Sed nigredo nimis intensa aggregando spūm et ꝯdensando visū repcutit et obtundit. vt patet in diu inclusis in locis tenebrosis qui subito educti ad lucem paꝝ aut nihil vident. Itē color rei colorate naturā et ꝯplexionem inducit. nā albedo et colores albi in corporib⁹ ꝯgelatis nō sunt nisi in substantia frigida. et nigri ecōtrario. q̄ꝛ frigus albificat substantiā humidā. et denigrat siccam. Calor vero denigrat humidā. et albificat siccam vt dicit arist. et auicē. Et ideo albedo que filia est frigiditatis indicat dominiū fleumatis et frigidi et humidi humoris. Nigredo signū est melancolice dispositionis ⁊ sicci humoris in corpore dn̄antis. qn̄q̄ȝ tn̄ est signū adustionis nimie adurentis humores et in melancolicā innaturalem ꝯmutantis sicut post dicet̄. Itē rerū intrinsecas qualitates color extrinsecus manifestat. nā vt dicit auicē. color est q̄litas que ꝑficit̄ a luce. Est enim color lux existens in potentia in corꝑe tenebroso migrans in actū ꝑ lucidū sup̄ueniens ab exteriori. Et hoc pȝ sic. q̄dlibet em̄ corpus ꝯmixtū habet aliq̄d de igne in potentia ⁊ per ignē habet de lucido. cū ipse ignis sit lucidus a natura. ꝫ illd̄ lucidū velat̄ a partib⁹ tenebrosis. vn̄ solū est in potentia. sic caliditas sulfuris vl' piperis. Unde sic eoꝝ caliditas potentialis nō migrat in actū nisi ꝑ cō similē qualitatē actualē extrinsec⁹ interiori cōparatā. sic lux potētialis in ꝑmixto. de tenebroso nō migrat in actū nisi ꝑ aduētū luminis exterioris Color itaq̄ȝ apparēs extrinsec⁹ intensionez vel remissionē declarat ignis latitantis potē

latitantis potentia in ꝯmixto. et ꝗm hoc de ei⁹ actione et virtute iudicat̃
Item coloris ꝓportionalis varietas intuentis aspectū ad sui admiratio
nem et intuitū naturaliter excitat vt dicͥ pli. li. viij. et auicen. vnde dicit ꝙ
quelibet bestia q̄ntuncunqꝫ seua varietatē coloris et pulcritudinē admi
rat̃ in panthera. Itē cuiuslibet hominis faciem color maxime pulcrificat
vel deformat. nā color ordinat⁹ et suauis ꝯplexio ē pulcritudinis q̄ndo
membroꝝ dispositiōi debite correspondet vt dicͥ auic. Unde dicͥ august.
Pulcritudo est elegans corporis habitudo cū coloris suauitate. ⁊ econ
trario color cōfusus et incompositus euidens est in corpore turpitudo.
Item color passiones et accidentia anime preconisat. subit⁹ enim pallor
et discoloratio index est timoris. nā reuocato calore ad interiora corpo
ris superficies depauperat̃ a sanguine. et sic ꝑ ꝯsequens discolorat̃. Sic
subit⁹ rubor in facie sigⁿ est verecūdie siue iracūdie ⁊ furoris. et h̄ accidit
ꝓpter calorem petentē exteriora et cutis supficiem rubificantē ⁊ defendẽ
ab illata iracundia vel iniuria cupientem. Item color materiā suā seu s̄b
stantiā terminat ꝑficit et informat. qꝛ si calor in subiecto nō eēt qualis fo
ret rei substantia visui nō appareret. Item color materie supficiem ornat
et eius deformitatem palliat et occultat. Unde color ꝯpositus inͭ extre
mos medius. in superficie corporis ordinatione suppositus informitatis
accidentaliter vel naturaliter in materia derelicte est operculū vt dicͥ aui
cen. Item color luci se ꝯformat. et velut filia matri se eius actui ꝯfigurat
vnde cū intensa luce color acuit̃ et incendit̃. et cū remissa remittitur et he

¶ De coloris mutatione

FIt aūt in coloribus ¶ hebet̃
colorꝫ mutatio multiplici de causa vt ptꝫ in fructibus et gramini
bus et in alijs nascentib⁹. Nā primo nascunt̃ fruct⁹ virides vt pꝫ
in vuis et in moris. deinde rubescunt tandem pallescūt vel nigrescunt. et
illi⁹ coloris accidit varietas ex varietate caloris natural̃ vel solaris va
rio modo s̄bstantiam fructus decoquētis et digerentis. Primo enim ca
loris actio est debilis et lenta insufficiens dissoluere et rarificare ptes ter
restres. et ideo in eaꝝ supficie apparet color viridis et indigestus seiꝫ ac
terrestris. Sed paulatim vigorat̃ calor naturalis et per adminiculuꝫ ca
loris solaris. et ideo fortius digerit. et ꝓpter eius intensionem colorēꝫ ru
beū in fructus supficie derelinquit. et tandem ꝯpleto fructu et maturo et
humore pontico ac terrestri pfecte digesto ex adustione color niger in su
perficie generat̃. nā predominās sup terrestritateꝫ ipsa dissoluit et deco
quit et digerit et q̄ntū necesse est in s̄bstantiā fruct⁹ accipit ac ꝯuertit. q̄d
ꝟo reliquū est vel cōsumit vel a se repellens ad extremas partes ducit et
transmittit. et talis reiecta fumositas cū sit terrestris superficiem inficit ⁊
nigredinis vel glaucitatis vestigiū in fructus generat supficie et relinq̄t
sicͥ dr̃ sup li. vegetabiliū in ꝯmento. nā tales colores ex se actionem et na

turam frigiditatis precedentes sepe etiam in rebus calidissimis generatur ex eadem causa scz ex calore interius dn̄ante fumositates terrestres vel aqueas ad extrinseca repellente vt dicit Alphredus sup li. aristo. de vegl. et plantl. In reb⁹ etiam sensibilibus fit coloris mutatio nūc in cute. nunc in oculis. nunc in pilis. nunc in vngue. Nam color cutis fit duobus modis vt dr̄ in iohannicio. aut fit ab interiorib⁹. aut ab exteriorib⁹. Ab interiorib⁹ aliqñ fit ab humoribus aliqñ ab anime passionib⁹. Ab interioribus itaqz mutat̄ color in cute. aliqñ p humoēs calidos aliqñ p frigidū. nā ɔuenit humores calidos tā ɔpositos q̄z simplices frigefieri. et etiam frigidos vel infrigidatos calefieri. et ſm hoc solet in cute color variari. nā qñ frigidi humores calefiunt albus color mutat̄ in citrinitatē vel in ruborem. Qñ vero calidus frigescit color rubeus mutat̄ in albedinē vel pallorem. et sic de aliȷ̄s intelligendū est. Itē ab interiorib⁹ anime passionibus mutat̄ color. nā rubicund⁹ fit pallidus ex angustia vel timore. qr in timore cor stringit̄ et calor ab exterioribus ad interiora reuocat̄. ⁊ ideo exteriora pallescūt. ita similiter pallid⁹ fit rubeus ex ira. qr in ira cor dilatat̄ et extendit̄ ad vindicte appetitū. vñ et calor subito impetuose ab interiorib⁹ ad exteriora cōmouet̄. vñ et calefit sanguis intercutaneus et exinde rubor subito generat̄ ab interioribus. etiā fit color niger in mauris. et albidus in alemannis. Nā mauritania que ē regio in ethiopia calidissima in qua ꝑpter calorem ɔtinuū sanguis aduritur intercutaneus et denigrat̄ sic adustus. a cuius denigrati sanguine diffusione intra cutem ⁊ carnem omnia membra generaliter denigrant̄. Unde primus ethiopiam inhabitans denigratus sic est. sed postea cooperante calore solis cōtinuitate primi illius habitatoris viciū in posteris ꝑpagauit ꝙ ex nigro patre et ɔsimili matre nigri fetus generaliter nascerent̄. Sed hoc solum habet locū vbi solis adustio ɔtinue efficit generantes. Et ideo in regionibus temperatis et ad frigiditatē declinantib⁹ ethiopes generant in colore filios temperatos vt dic̄ Macrob. et etiā arist. ⁊ auicen. Econtrario vero scoti et alemanni frigidas inhabitant regiones et iō frigiditate poros exteri⁹ ɔstringēte calor ad interiora reuocat̄. et ideo exterioris ꝑtis corporū supꝑficies dealbat̄. Hec oīa narrat ɔmen. sup Iob. Idem etiam narrat arist. Item mutat̄ color cutis et maxime hoīs multis aliȷ̄s de causis. qñqz ꝑpter ɔplexionis malignitatē vt patet in melancolicis ꝑpter nimiam et superexcedentē caliditatē vt est videre in colericis qui citrini sūt coloris Propter solis calorez et aeris siccitatē vt patet in itinerantibus et nautis. propter humoꝝ corruptorū intercutaneoꝝ expassibilitatez vt ɔtingit in morphea et in lepra. propter oppilationem epatis et fellis distemperatā qualitatē vt accidit in ictericia que ē caloris naturalis in sordidū ⁊ viciosū colorē transmutatio vt dic̄ Constan. Propter solutionis

cutis contin.

cutis ɔtinuitaté vt pz post variolas et cicatrices varias vel vsturas
Considerat etiã color in pilis et in capillis. naz ꝑm qualitaté fumoꝝ a corpe resolutoꝝ variat color capilloꝝ. nã ex flegmate fiunt albi ex sanguine rufi. ex naturali melãcolia glauci et colẽa adusta nigri. ex defectu etiã caloris naturalis fiũt cani vtz in senib'. Et qñ can' color incipit in radicib' capilloꝝ accidit ex flegmate abundante. qñ vero ab extremis incipit sigñũ est ꝙ accidit ex defectu caloris naturalis quere. s. in tractatu de capillis

De colore in oculis

Attendit postea color in oculis. Nam vt dicit Johãnici'. Colores oculoꝝ sunt quatuor scz niger subalbid'. varius et glaucus. Diuersitas aũt coloꝝ istoꝝ accidit ex spirit' visibilis claritate vel obscuritate. vel ex cristallini humoris paucitate vel ꝓfũditate vel ex albuginei humoris sup̃fluitate vel turbatõe. vel ex vuee tunice humoris indigentia vel sup̃fluitate. nam si humor cristallin' fuerit paucus in quãtitate vel lateat intrinsec'. et albugineus humor deficiat vl ɔturbet. vel si abundet humor niger tunice vuee. Istis omib' ɔcurrentibus vel aliquib' ipoꝝ niger color in oculo generat. Subalbid' vero ex causis fit ɔtrarijs. Glauc' vero et varius accidit ex mixtione reꝝ q̃ faciũt albedinem et nigredinẽ et in glaucitate aliquantulũ nigredo in varietate albedo aliquãtulũ plus abundat sed de his quere. s. in tractatu oculoꝝ. Color etiã in vnguib' denotat. nã eoꝝ color debet esse subalbidus specularis et ꝑspicuus. qñq̃ aũt mutat iste color in liuiditaté vel emulũ coloré et tunc diuersas pretendit passiones vt patet. s. in tractatu de vnguib'

De colorib' in particulari

Nunc de colorib' in particulari dicendũ est. et primo de albedine que videt medioꝝ coloꝝ esse precipuũ fundamentũ. Et ẽ ãt albedo color ex luce clara et multa in puro et ꝑspicuo generatus vt dicit algazel. Vñ quãto materia perspicui est purior et lux clarior tanto albedo erit intensior et nigro impmixtior. Est aũt causa materialis albedinis ꝑspicuũ puꝝ in omi terrestri feculentia impmixtum nunc siccũ nũc humidũ. Causa vero effectiua est vel calidũ vel frigidũ nã materia si fuerit sicca ꝑ dominiũ et calor agens in ipã fuit ꝑ dominiũ. generabit tũc albedo ꝓpter rarefactioné et subtiliationé partium materie ac clarificationé vi caloris vtz in cõbusto osse et in calce. si do fuerit materia substancialiter humida et in illa dominãs frigiditas generatũ erit albũ vt patet in niue et pruina. generat aũt albedo ex aere vaporoso declinante ad humiditaté aqueam vt dicit Arist. lib. xix. de animalib'. et hoc per frigidi actioné. nã frigus albificat humidam ma/

teriam et denigrat siccam. Calor vero humidam denigrat et siccam de albat. Item albedo generat ex rarefactione aeris vt patet in spuma. et ideo aque calide generant pilos albos. quare albedo non est nisi ex ae/re vaporabili retento in membris. et ideo qr albedo ex aere calido et va porabili ideo animalia sūt alba sub ventre. vt dicit aristo. li. ā ialium. xix. Diffusiuā āt habet virtutem respectu visus et spiritus sensibilis disgrega tiuā. et iō si fuerit nimis intensa corrūpit visū et facit oculos lachrymari omniū dolorum incrementū. In illo melius fundant colores medij q̄ꝫ i al/bo. Et quanto albū est intensius q̄d substernit tanto adheret fortius ca/lor qui supinducit et linit siue rubedo fuit siue nigredo. ad albedinem ve ro pertinent candor. albor. pallor. liuor siue flauor: flauum enim et liuidū idem ſm vnā significationem vt dicit aristo. in. c. de sapore. et dicit q̄ liui dū est flauū qr flauuꝫ sequit materiā albi. Multas alias species assignāt medici circa albū vt est color aqueus. lacteus. karapos id ē albidus vel subpallidus. Et variantur ſm diuersas materias tenues vel grossas in quibus radicant in li. ysa. theophili. constan. egidij de vrinis. Candor est albedo intensa multū habens in se lucis in forma vt pure perspicuita tis in materia. nā fulgor lucidi puri perspicui supficiem informans et per ficiens. et intuentis aspectū sine organi lesione immutās. et cū quadā sua/uitate ad sui intuitū excitans oculū et alliciens candor nuncupatur. Illō enim candor dr q̄ primo potest sine corruptione sensus ab albedine per actū lucidi ab oculo comprehendi. nam albedo que consistit in extremis a sensu nō videtur. subterfugit enim sensus iudiciū. qr nulla res sub extrēo colore videri potest. Sūt enim colores extremi inuisibiles ſm se ꝓpter sui paruitatem vt dr in li. de sen. et sen. c. vij. Qd ergo primo sbiacet sensui de albedine post eius extremum candor dicitur.

De colore glauco et flauo.

Color flauus qui et glaucus dr generatur ex albedine minus intē sa accedente aliquantulū ad rubedinem. et generatur ſm auicen. in materia temperata nō simpliciter sed respectu viridis coloris. Nam vt dicit idem viridis color in plantis mutatur in glaucum in autu mno. qn enim in folijs est materia glauci et grossa paulatim p accessionē consumitur. nec tamen omnino destruitur vel destituitur a calore eleuan te materiā. licet frigus dominetur. frigus vero dominans in materia me diocri generat mediū colorē necessario. et qr potest meli⁹ trāsmutare hu miditatē q̄ꝫ siccitatē ideo generat colorē mediū habens de albo magis cuiusmodi est glaucus vt dicit comen. sup li. arist. de plant. in fine. Ido in quit quedā arbores virides in estate pallescunt in hyeme vt buxus. ha bet enim buxus viscosum humorem. in radice aūt multā habet liquidaꝫ humiditatē. et ideo nō cadūt folia. sed adueniente calore prouocatur hu

mor ad

mor ad exteriora quia tactus caliditate fit viridis. sed veniente frigidita te repercutit humor et abundat siccitas. et fit color glaucus. vnde respe ctu coloris viridis in quo est plus de materia dicit glaucaz habere ma teriam temperatam

De pallido colore

Color pallidus ex eisdem causis generat. frigiditas tn̄ minus est intensa. ⁊ plus accedit albedo ad nigredinem in materia grossio ri. Est igit pallor color medius ab albedine incipiens et degene rans in nigredinem. Generat etiam accidentaliter vt ex timoē. solicitudi ne nimia. et labore. et ex causis alijs quibus calor ad interiora reducit et corporis supficies propter sanguinis depauperationem pallescit ⁊ deco lorat. vt est videre in nimis dormientibus ⁊ somniculosis. ⁊ in hominib' amorosis qui pre amoris magnitudine estuātes dilatati cordis spiritus euaporant. propter quoꝝ nutrimentū et restaurationem natura calorem ab exterioribus ad interiora reuocat. et sic supficiem cutis et per subtra ctionē calidi sanguinis discolorat. iuxta illud Palleat omnis amans hic est color aptus amanti. Et eadem de causa macerati fame vel immode rato exercitio et labore et propter ꝯsumptionem calidi sanguinis expal lescunt.

De rubeo colore.

Rubeus color est color medi' ab extremis nigredis ⁊ albedinis eque distās. q̄ i supficie corporis perspicui resultat ꝑ incorporationē clari luminis ignei atqꝫ puri. Ad cuius generationem cōcurrunt materie ꝑspicuitates. ignei luminis claritas. et albedinis atqꝫ nigredinis cōcors mediocritas. Ta men ꝓpter igneam lucem partes mixti perspicuas dilatantem et rarificā tem ac subtiliantem maiorē habet in translucentia ꝯformitatem tam cuz albo q̄ꝫ cū nigro. et ideo intense rubeū ad modū lucidi disgregat visum. nec aggregat sicut nigrū. Propter qd̄ pannoꝝ venditores pannos ru beos suspendūt ante lucem vt videntes alios pannos coloratos propt rubedinē spiritū visibilem disgregantem minus valeant colorū discernē veritatem. Pretendit autem generaliter rubedo dominiū calidi in ꝑmi xto. Quis aliqn̄ inueniat superficialiter in naturaliter frigido vt est videē in rosa que naturaliter siue substantialiter frigida est et sicca. sed quia sb tilissime est substantie innatus calor quem habꝫ ex compositione fugiēs dominium frigidi petit exteriora que inueniēs subtilia et humida ad im mutanduz transmutat ea superficialit in colorem rubeū qui actioni ignis potissime similatur

De croceo colore.

Color croceus puniceus et citrinus differunt parū nisi ꝭm remissi onem albedinis et nigredinis intensionis. aliquantulam autem admixtionem. et ꝭm aliquantulam intensionem caloris. ⁊ frigidi tatis remissionem. Scd̄m autē q̄ color talis in materia subtiliori ac ma gis ꝑspicua radicat magis rutilat et apparet. ꝭm vo q̄ materia magis

est terrestris ac grossa minus claret. talis aũt color intensionẽ significat
caloris temperati et non est excedẽtis q̃ntũ est de significatione coloris.
ſm varias tñ substantie dispositiones varias pretẽdit sanitatis vel mor
bi significatões diuersas corporis habitudines ꝛ complexiones vt pa
tet in li. ysa. de vrinis. Nam citrinus color adiunctus cũ substantia tenui
in vrina iuuenis colerice complexionis pretẽdit ipsum sanum. In fleuma
tico ac melancolico significare poterit varias infirmitates vt dicit egidi
us versus finem in tractatu de vrinis. ca. xiij. vbi dicit. Est multis tenuis
citrina referta figuris. Fleumaticũ iuuenẽ vel quem niger afficit humor
Condemna tricham duplici ꝛc. Unde vnꝰ ꝛ idem color diuersa et aduer
sa signat ſm diuersitatem substantie cui copulatur.

De colore croceo.

Color croceus plus tingit liquo
res et humores q̃ꝫ citrinus. et significat caloris intẽsionem et dis
temperantiam sanguinis in epate per coloris admixtionẽ vt pa
tet in ictericijs. quoꝝ vrina est crocea in spuma. et oculi sunt crocei. et cu
tis feda et citrina. Aues aũt calidissime complexionis ꝛ colerice vt aues
prede extrema habent crocea vt pedes atq̃ꝫ rostra. quod accidit ex sup
abundantia colerici fumi et calidi queꝫ reijcit natura ad extrema propẽ
quod colorant̃. de hoc quere ſ in li. de morbis. c de ictericia.

De colore minio.

Color minius idem est quod coccinus
ac vermiculus rubedini propinquus et affinis. rutilans et resplẽ
dens quasi ignis. multũ enim habꝫ in se ignee luciditatis. et etiã
ex parte materie perspicuitatis propter quod color est viridis relucens
multũ et acutus. Materia enim minij ẽ terra que discerpitur in litore ma
ris rubri. que tante est infectionis et ruboris ꝙ ex eius diluuione totum
mare tingit̃ et in colorem minij cõmutat̃. vnde ab illa infectione mare su
perioris egypti rubrum appellatur. Et in illis terre venis rubre gemme
inueniunt̃. Hec de terra primo optime depurat̃. desiccat̃. tandeꝫ inter la
pides subtilissime commollit̃. et cũ claro oui distemperatur. Et hic color
pictoribus. scriptoribus. lucrũ nõ modicũ administrat. nã inde libros or
nant. capitales literas inde formant. fines ac principia sententiaꝝ ac ver
suũ distinguũt minio atq̃ꝫ signant. Acuitur q̃nq̃ꝫ suco herbe cuiusdam q̃
coccus appellatur. et ille color rutilat quasi ignis. et ideo ab illo suco coc
cũ nominat̃. et tali colore plus vtũtur tinctores vestiũ q̃ꝫ scriptores. So
lebant etiam antiqui acuere miniũ cũ sanguine cuiusdã vermis. sicut acu
itur purpura cũ sanguine conchilis. et ex tali acumine primitus ab anti
quis vermiculus nuncupatur vt dicit ysi. vbi tractat de colorib9. Est au
tem color vehementissime adherentie postq̃ꝫ fuerit materie incorporatꝰ.
ita ꝙ inde vix poterit post deleri. Et siquis pergameno abradere contẽ
derit. vel abluere nisus fuerit vix tantum abluet vel abradet quin aliq̃d
vestigium post inueniet.

De puniceo colore.

PUniceus color est color circundans colorem rubeũ. sicut purpu
reus plus habens de rubedine q̃ de albedine. plus tamen decli
nat ad albedinem q̃ ad nigredinem. purpureus autẽ econuerso
affectus est rubeo sed magis declinat ad nigredinem q̃ ad albedinem.
Unde dicit arist. in. ij. de som. et vigil. q̄ puniceũ per purpureũ transit in
nigrũ. vnde post rubedinem vicinitatem habet ad nigredinem. Inueniũ
tur aũt in mari quedã conchile admodũ parue que in extremitatibus p̄
cise q̃sdam emittunt guttas sanguineas que recollecte purpuras tingũt
et colores rubeos acuũt et incendunt. vnde talis sanguis in quãtitate re
colligitur. et vasis ac cannalibus tinctoꝝ officio aptis. et cũ alijs colori-
bus reponitur cuz quibus tingitur sericũ ex quo texitur pannus purpu
reus vnde regis gloria ostenditur vt dicit Gregorius super canticorum
capitulo septimo

De colore viridi

COlor viridis generatur actione
calidi in materia mediocri vergente tamen ad dominiuz humi-
di vt patet in folijs. fructib⁹ et herbis et ideo generabitur color
multũ habens de nigredine. non tamen pertingẽs totaliter ad nigredi-
nem. Ex admixtione enim remissi albi vt glauci ꝛ intensi nigri et in super
ficie humidi viriditas generat̃. quando calor agens in materia non po
test adurere humidum. nec ad plenum decoquere vt totaliter in nigrum
conuertatur. Unde viriditas in herbis et in fructibus signum est crudi
humoris et indigesti vt dicit Auicen. Et hoc patet quia color viridis in
plantis et in fructibus mutatur in glaucum in autumno quia in folijs et
in herbis ẽ multa materia humida et grossa que per actionẽ calidi pau-
latim consumitur. nec omnino destituitur a calore in materia eleuante li-
cet frigus dominetur. Et iõ quedam arbores virescunt in vere et in esta
te. in hyeme vero vl' autumno pallescunt quia adueniente caliditate ver
nali prouocatur humor ad exteriora qui tactus calore fit viridis. sed ad
ueniente frigiditate repercutitur humor et abundat siccitas et fit color
glaucus vt dicit commentator super. i. Aristo. de plantis in fine. Est ita-
q̃ color viridis medius inter rubrum et nigrum generatus. ꝛ hoc patet
per transitum colere rubee in melancoliam innaturalem. Colera enim cũ
sit rubea transit in melancoliam que est nigra mediante colera innatura
li scilicet eruginosa et prasina que viridis inuenit̃. Et ideo color viridis
maxime delectat visum propter concursum partiuz ignearum ꝛ terrestri
um. nam luciditas ignea que in viridi est temperata delectat visum. Obs
curitas etiam terrea siue nigredo cum non sit in extremo mediocriter spi
ritum visibilem aggregat et confortat. Et ideo nullus est ita delectabi-
lis visui sicut viror. vt patet in smaragdo qui oculos sculpentium gem-

mas et metalla maxime reparat et confortat vt dicit ysi.c.de lapidibus p̄ciosis Sūt aūt viridia folia plante ⁊ gramina terrestrium in quib' radicant tanq̄ in materia et cetera terrena accentia ex dominio partiū ex vtute ignea tanq̄ ex causa effectiua. que dissoluit terrea et subtiliat et rarefacit.⁊ sic attrahendo eaꝝ fumos ad extrema. tingit herbe superficiem colore nō nigro nec rubeo sed viroze. nā nigredo temperat rubedinis disgregatiuā claritatē. et claritas incorporata nigredini ipsam reducit ad mediocritatē. ex dominio ergo partiū terrestriū et igneaꝝ viridis color generat. Et q̄uis folia. fructus et gramina virescūt flores tñ virides raro vel nunq̄ inueniunt. qđ accidit propter subtilitatem materie floꝝ. in qua si predominantes partes fuerint aquee et aeree erit color albus. si vero aquee cū igneis preualuerint erit color glaucus vel pallidus aut citrin' Si āt preabundauerint ignee ptes cū aereis erit color roseus. et si fuerit preualentes partes aquee cū terrestribus erit color blauius vel violaci' Si aūt eque preualuerint ptes ignee cū terrestribus posset quidem fieri color viridis vel niger. sed talem commixtionem subtilitas materie floris vl' rarefactio nō admittit. et ideo flores nō virescūt generalit̄ nec nigrescūt Est ergo color viridis inter rubedinem medi' et nigredinē delectans visum et ad sui aspectū oculoꝝ attractiuus. aciei visus confortatiuus et temperatiuus. Unde cerui et animalia agrestia alia loca virentia diligūt ⁊ frequentant. non tm̄ ꝓpter pastum verum et propter visum. et ideo venatores viridibus vestimentis semper se induunt. quia propter aspectum viroris quem bestie naturaliter diligunt minus venatorum insidias expauescunt vt dicit Pal.

De colore liuido.

Color liuidus ex partibus aqueis ⁊ terrestribus predominantib' generat. Nam talis color in rebus habentibus humorem grossū et frigidū generat vt patet in violis et plumbo. plumbū tñ naturaliter est albū q̄uis superficialiter sit liuidum. vnde ex eo fit cerusa vt dicit cōmen. sup. iiij. methe. Unde color liuidus signū est frigiditatis dominantis qz liuidus color in vrina est signum extensionis naturalis caloris et mortificationis animalis sicut dicit egidi' liuida membroꝝ aut membri monstrat humorem mortificati. Signat enim mixtas alias passiones sic sequit parūus enutritheus medius morbus q̄z caducus. achites sinochus vene ruptura catarrus. coste pulmonis viciū dolor articularis. cōsumptiā ptisis extinctiua caloris sint tibi liuoris cause

De colore liuido

Color ergo liuidus est malus in animatis corporibus. nā vel signat dominium frigoris calorē naturalem extinguentis et naturā mortificare inchoantis. vel superabūdantiā melancolici sanguinis colorē oio et cutis superficiem viciantis vel cordis angustiam. calorem sanguinis ad interiora re

uocantis vt pz in inuidis vel dolore casus siue percussionis sanguinem in/
tercutaneū corrūpentis vt ptz in fustigatis in quib' humor intercutane'
p maliciā corrupt' cuti infert corruptionē et infectionē vt dicit expositor
sup.i.c.li ysa.ibi vulnus liuore ꝛc. Uel signat spirituū et vigoris natural'
caloris defectionem ꝛ depauperationez vt pz in ydropicis ethicis et cō
sumptis vt dic̄ Egidius. Signat etiaz dolorem articularem.nā dolor ar
theticus ꝓpter neruoꝝ sensibilitatem in quibus radicantur.minus ē do
lorosus.propter qd̄ confluūt spiritus ꝛ humores ad locū doloris. ꝓpter
qd̄ aliȷ̄ humores remanent minus calidi et p ↄsequens colorati Omnes
autē causas liuiditatis enarrare nō expedit in presenti opusculo.sed tan
gere solū.ad memoriam reducere expedit que a maioribus nostris copi
osissime sūt tractata. Raro aūt memini liuorem signare aliqd̄ bonuz nisi
prius viride vel nigrū operatione nature mutetur in liuidū.ꝛ de liuidita
te in rubeū siue citrinū.nā tunc signū est ꝙ natura contra morbū victori/
am obtinet et triumphū. Unde egidius prius si post rubeus videat' cō/
surgit cerebri natura vigor reparatur.

Color indicus siue venetus est co ¶ De colore indico
lor blauius liuiditatem excedens in pulcritudine et virore.plus
habens aqueitatis et aereitatis admixtuz cū partibus terrestri
bus et vnitū ꝙ̄ qui liuidus.et talis color est celestis ꝓpter dominiū aerei
tatis in superficie perspicui materie scꝫ pure et transparentis.vt patet in
saphiris orientalibus et iacinctis.talis etiam color reperitur in lazurio.
Sed de hoc quere s̄ in tractatu de gemmis et de lapide lazuri.

¶ De nigredine

Nigredo est priuatio albi in perspicuo.sicut amarum est priuatio
dulcedinis in humido. Unde videtur ꝙ albedo est prima origo
coloꝝ.sicut dulcedo est principium saporum vt dicit aristot.in li.
de sensu et sensato. Idem dicit arist li.xix. Color niger non est nisi priua/
tio claritatis. Generatur aūt nigredo ex luce pauca et obscura in perspi
cuo et obscuro et impuro incorporata. Et ideo nigredo est spiritus visi
bilis aggregatiua et eiusdem repercussiua. propter quod ledit visū et he
betat quando nimis est intensa.vt patz in diu incarceratis qui exeuntes
de carcere parum vident. Fundatur autem nigredo quandoqꝫ in substā
tia humida et calida quia caliditas dominans denigrat sbstantiam hu
midam vt est videre in lignis humidis et exustis. Quandoqꝫ in substan/
tia sicca et frigida.quia frigiditas dominans substantiam denigrat sic/
cam et humidam facit albam vt dicit Auicen. Unde nigredo quando/
qꝫ causatur a frigiditate et est signum mortificationis Quandoqꝫ a ca/
liditate et tunc est signū adustionis. et ideo nigra vrina diuersa pt̄ signa
re et aduersa.sicut dicit Egidius.qn̄qꝫ enim signat solutionem quartane

et sic pretendit sanitatem. aliqñ signat adustionem et mortez vt in acuta
febré. Unde egidi⁹ dicit. Nigrior vrine facies incõmoda febris Quar
tane soluit. morté ptẽdit. ꝛ vrit In febre. fert morté nigra fetida paucula
pinguis ꝛc. Sũt qdam colores picture operibus ꝯgruẽtes. quoꝝ quidã
in venis terre nascunt̄ vt sinopis rubrica meliũ auripigmentum et hmõi
Quidam arte componuntur. ¶ De sinopi
Sinopis est color rubeus in ponto primitus adinuentus iuxta si
nopim ciuitatem a q̃ nomen sic accepit vt dicit ysi. li. xviij. Huius
species tres sunt. prima rubra. et minus rubens. et inter has me
dia vt dicit idez. Rubrica que dr̄ rubra proxima colori sanguineo vt di
cit idem. gignitur in plurib⁹ locis. ꝫ optima est in ponto. vnde et pontica
Siricum pigmentum est vnde fit ¶ De sirico ¶ appellat̄.
color pheniceus. quo libroꝝ capita scribunt̄. Et colligit̄ in litori
bus rubri maris in phenico. et inter ficticios hic color reputat̄.
eo ꝙ fit aliqñ ex sinopi et sandice simul mixtis vt dicit ysid.
Minium est color rubeus cuius materiam greci ¶ De minio
apud ephesũ primo inuenerunt. In hyspania hmõi pigmentũ pre
ceteris regionibus plus abundat vt dicit ysid. ¶ Cinobrium
Cinobrium qd greci cinabarin dicũt a dracone et a barro elephan
te est vocatum. Aiũt enim draconũ esse sanguinem dum implicant
elephãtes. ruunt enim belue et dracones obruunt̄. quoꝝ fusus cruor ter
ram inficit. fitqꝫ pigmentũ quicqd solo tinxerit. est autem puluis coloris
rubri vt dicit ysi. ¶ De prasino.
Prasini creta est viridis. vnde fit color viridis sicut porrũ. crescit
aũt optima in libia cyrenensi vt dic̃ ysi. Crisocana est vena pra
sini coloris sic dicta ꝙ cũ ea aurum sic dicit̄ inueniri. hec in arme
nia crescit. sed pbabilior est que crescit in macedonia. Fodit̄ in metallis
eris cui⁹ inuentio argentũ atqꝫ indicũ prodit. Nã vene eius cũ his hñt
nature societatem vt dicit ysi. ¶ De sandaracha.
Sandaracha nascit̄ in topazon insula maris rubri. Et est coloris
cinobrij. sed odoris sulphurei. Inuenit̄ ãt in metallis aureis ꝛ ar
genteis. et est tanto melior quãto rufior. et quanto plus sulphur
olet tãuis et cerusa si in fornace torreatur in sandaracham conuertatur.
Cuius color est flammeus ꝙ si torreat̄ equaliter cum rubrica et ꝯmxta
sandicem reddit. vt dicit ysidorus. ¶ De arsenico
Arsenicum auripigmentum dicitur ob colorem auri. colligitur in
ponto ex aurata materia. Quod in aureum colorem transit puri
us est. ꝛ quod graciles habet venas pallidius est peius iudicat̄.
De hoc quere supra in tractatu de venis terre de auripigmento.

Occa nascit in topazion insula. vnde et sandaracha. Fit tñ qñqz ex occa adusta rubrica mollis nouis luto circumlinitis que quanto magis in camino arserit melior fit vt dicit Ysidorus. ¶ De occa

¶ De indaco.

Indacum in cannis indicis limo infixis inuenit spuma adherente limo. Est aũt coloris pulcri et aerei mixturam purpure et cerulei mirabile reddens. Est alterz genus in purpurarijs officijs spuma innatans quã ofectores detrahunt et desiccant vt dicit ysi. ¶ De atramento.

Atramentũ dictum est eo qp sit atrum. cuius species necessaria est quotidiano vsui picture. et inter ficticios oputat. Fit enim ex fuligine multis modis sup ardentes tedas. huic pictores cũ aqua miscent gluten vt illustrius resplendeat. Quidã eniz carbones sarmentorum veterũ tritos cũ glutino addũt. alij fecem vini nigri exurunt. Multis etiam fit alijs modis vt dic ysi. Cũ atramento ãt temperat incaustum q acuit. Habet ãt multas virtutes vt patet in platear. Quere s. de venis terre. li. xv. ¶ De melino colore.

Melinus color est candidus cuius materia inuenitur in melos insula. est vna de cycladibus. et ideo melinus est dictus vt dicit ysidorus. Propter nimiam autem pinguedinem pictores eo non vtuntur vt dicit ysidorus. ¶ De stibio

Stibium est color ficticius vel factus ex cerusa et quibusdã alijs mixtis. cum quo mulieres facies suas sophisticant et colorant.

Cerusa ex vapore fortis aceti tabulas plumbeas sup sarmenta alba locatas pfundentis generat. quere s de plumbo Eodẽ mõ fit es viride siue calcantũ qd ppls viride grecũ vocat. s. ex vapore fortis aceti eneas laminas perfundẽtis nam ex aceto corrũpitur eris supficies et ouertit in eruginem et inde color viridis pcreat. Valet ad carnem mortuam corrodendam. ¶ De cerusa

Purpurea a puritate lucis est dicta quia in his regionibus gignitur ei⁹ materia quas solis cursus illuminat proprius et illustrat. Hic color lachrymis sanguineis effluentibus a quibusdam cocleis ferro diuisis acuit et meliorat vt dicit Ysidorus li. xix. in. c. de tincturis. ¶ De purpurea.

Sunt et alij colores multi tam simplices qz compositi quibus vtũtur pictores et tinctores. sed iam dicti sunt nobiliores. et ideo nũc de eis sufficiat. De his omnibus tractat plini. li. xxv. c. xiij. vsqz ad. xxiij. Et ysidorus li. xviij. et xix. Dicuntur autem tinctores pannorum et lanarum ob nitoris gratiã coloratores vt dicit Ysidorus lib. xix. Pictores vero sunt imaginum et rerum similitudinum picture artificio expressores. Est autem pictura dicta quasi fictura. Est autem imago ficta non veritas. Hec et figura

dicitur a quodam colore ficto est linita nihil habens fidei et veritatis. Unde et sunt quedam picture que corpa vestimentis studio coloris excedunt et fidem dum augere contendunt ad mendacia prouehunt sicut qui chimeram tricipitem pingunt. Picturam autem egyptij primitus inuenerunt vmbra hominis lineis circundata. deinde simplicibus coloribus. et post diuersis. sic quod paulatim ars ipsa se distinxit. et inuenit lumen et differentias colorum ac vmbras. Et nunc pictores prius quasdam lineas et vmbras future imaginis ducunt. deinde coloribus complent. inuente artis ordinem adhuc sequentes vt dicit ysid. li. xviij. in. c. de picturis. De odore.

Post colores de odoribus est dicendum. Odor itaque est fumosus vapor a substantia rei resolutus qui mediante aere cerebri attractus est sensus olfactus immutatiuus. nam odor immutat olfactum. quemadmodum color visum. vel sonus auditum. vel quemadmodum sapor gustum. Proprium enim est sensuum a suis sensatis et obiectis proprijs immutari et delectari in eis ac perfici si fuerint medij. contristari vero et destrui si extremi vt dicitur in li. de sen. et sensa. Est itaque odor rei proprietas sensu fumo medio perceptibilis. Ad hoc autem quod odor perficiatur et informetur in organo sensus quattuor ad minus requiruntur. scilicet. caliditas resoluens. materie subtilitas actioni caloris resoluentis obediens. aerea puritas deferens. nerui vel cerebri conformitas vaporem resolutum nature sensu percipiendo admittens vel abhorrens. Calor igitur resoluens fumos vaporabiles causa odoris est efficiens. vapor resolutus est materia obediens. qualitas vero fumi resoluti aeri deferenti se incorporat et in suam similitudinem ipsum alterat et informat. informatus vero aer qualitate fumi neruo odorabili subito se applicat. et sibi incorporati fumosi vaporis similitudinem representat. cuius complexioni si similis fuerit miro modo cerebrum recreat et delectat. Si vero econtrario inficit et contristat. et ideo aromatica que proportionem complexionalem habent et aromaticam cum natura ipsam reparant atque iuuant. fetida vero ex causa contraria aggrauant et molestant. Calor itaque resoluens odorem efficit. et econtrario frigus constringens odorem impedit et prescindit. quia mouendo ad centrum subtiles substantie vapores per aera se diffundere non permittunt. propter quod nec sterquilinia fetent in tempore hyemali sed potius estiuali. Similiter substantie raritas seu subtilitas obediens calori resoluentis odorem causat. Econtra vero grossicies materie odoris diffusioni obuiat et repugnat vt patet in lapide cuius naturalis compactio et frigiditas sunt in causa quia neque redolet neque fetet vt dicit auic. Tertio aeris constantia confert sensibiliter ad odorem. nam si rarus fuerit et subtilis de facili siquidem odoris materiam. scilicet fumum vaporabilem recipit. sed propter eius euanationem et rarefactibilitatem permanentem in se eius redolentiam longo tempore non permittit. Econtrario vero si densus fuerit

aer et compressus vapor siquidē et bonos et malos tardius recipit. sed post eoꝝ impressionem ipos euaporare ita defacili nō permittit vt dicit idem. Quarto organi q̄litas seu dispositio ad odoris iudiciuȝ potissime operaꝛ. si vero fuerit neruus sensibilis in quo ꝑcipiꝛ olfac9 vel male cō-plexionatus vel lesus casu aliquo seu corruptis humoribus oppilatus vꝛ omnino ꝑuertiꝛ vel sꝰtrahiꝛ iudiciū odoris. Primū patet in melācolicis et alijs male complexionatis qui loca fetida diligūt. odorifica vero et a-romatica fugiūt. Scd̄m aūt patet in mutilatis qui neruos sensibiles ⁊ o-dorabiles habent lesos. et ideo odores nō sentiūt. Tertiū aūt manifestū est in pilosis et leprosis qui naribus et viciosis humorib9 oppilatis inter odoriferū et fetiduȝ vix discernūt. Fumus igiꝛ a rei substantia resolutus materia est odoris. vn̄ ꝯm varietatē fumi odoꝝ differētia variaꝛ. Distin-guit aūt ysaac in dietis tres species fumi. est em̄ fumus quietus et quasi nulli9 motus in aere vt fumus a lapide resolutus qui eius complexioneȝ non declarat positiue sed per priuationē odoris et absentiā ipsū habere substantiā grossam et frigidā manifestat. Est et alius fumus habens ve-locem motū in aere. et hoc accidit ex calore resoluente substātiā que si fu-erit valde pura et defecata. erit odor valde aromaticus et suauis. vt pȝ in muta et musto et in ambra. Si vero fuerit sꝰstantia impura multis fe-cibus intermixta erit odor malus et nature horribilis. Et hic odor diui-diꝛ dupliciter. in grauem scilicȝ et fetentem. grauis odor ex calore adhuc naturaliter se habente in aliquo ⁊ iam corrumpi incipiente vt patet in pi-scibus diu reseruatis sine sale. Est tertio fumus mediocris a calore medi-ocriter resolutus. et ille vel est a pura sꝰstantia vel impura. si ex pura erit mediocriter aromatic9 vt patet in pomis. violis. ⁊ rosis. Si aūt fuerit ex substantia impura ꝑtim erit fetid9 vt pȝ in aloe et absinthio et sulfure ⁊c̄. Causaꝛ itaqȝ aromaticus a calore ꝑtes sꝰtiliores et puriores resoluente aere ipsaꝝ fumos ad cerebrū deferente sicut fetor vel grauitas ex eodeȝ partes grossiores et corruptiores a rei substātia dissoluente effectiue ge-neraꝛ. vnde pro isto effectu ex actione caloris ꝯsequēte omne aromaticū calidū ab autoribus solet dici. multa enim sūt substantialiter frigida vt ē videꝛ in aceto. camphora et rosa. que tn̄ sentiunꝛ aromatica. et hoc fit ꝓ-pter substantie eoꝝ puritateȝ cui9 partes subtiliores resoluunꝛ et diffun-dunꝛ in aere ꝑ calorem. Sūt āt due odoꝝ extremitates. aromatic9. s. ⁊ fe-tidus. inter quos etsi inueniaꝛ odor recte medius et eque distās ab extre-mis ꝯm rationem vel ꝯm intellectū nequaq̄ȝ tamen actualiter ꝑcipiꝛ ꝯm sensum. vnde dicit ysaac in dietis. Odoratus non percipit mediocres o-dores. sicut nec pisces percipiunt medios colores. Carent eni pisces pal-pebris propter quod spiritus visibilis continue dispergitur. vnde nō suf-ficit ad medij coloris perceptionem. De odoratu quoqȝ eadem est ratio

vt dicit sedm. nares enim patule sunt et continue dispergit spirit⁹ odorabilis propter quod debilior efficitur odoratus. et ideo medios odores minus capit. nec est grauis odor recte medius inter aromaticum et fetentem quia grauis sub fetido continetur. et non differt ab eo nisi quod magis remissus est. et fetid⁹ ampli⁹ est et intensus Sub eadem igitur specie continentur sicut albedo intensa et remissa. et ideo si duo odores extremi. s. fetidus et aromaticus in equali proportione pariter misceantur. non fiet vnus medius odor et eque distans in mixto secundum sensum. vnde aromaticum primo percipit sensus olfactus quam fetidum. quia in aromatico delectatur. et fetidum refugit et abominatur. Ex quo patet quod non efficitur vnus odor medius de extremis perceptibilis secundum sensum vt dicit ysa. Quod autem bonus odor citius penetret ad spiritum animatum quam mal⁹. patet quia substantia boni odoris virtute naturalis caloris in se continet qui grossiciem eius mundificat et subtiliat vt leuitate sui dissoluta flatu aeris valeat citius ad cerebrum pertransire. Malus vero odor non sic quia in eius subiecto actio nature iam deficit. vnde superfluitas eius grossa in eo remanet coagulata. et ideo difficilius potest cum fumo dissolui. nec ita cito penetrat ad spiritum odorabilem qui in profundo cerebri ventriculo latitat vbi spiritualis et substantialis fumus citius perforat quam grossus et terrestris

¶ De effectu odorum

Circa effectum odorum diuerse fuerunt positiones. Dicebant enim antiqui rerum naturas et substantias ita cognosci odore simpliciter quemadmodum et sapore. Dixerunt enim res acetosas odore comprehendi. similiter et acutas Sed fallebantur. id enim odoratui attribuebant quod erat tactus. nullus enim est sensus cui tactus non sit annexus. et ideo morsuras et puncturas non percipit odoratus sed potius tactus qui odorandi organo est admixtus. sic oculus clausus sentit morsuram collyrii non visu sed tactu. Alii vero asserebant nullam rerum noticiam posse haberi per odores. videntes enim quasdam res frigidas esse odoriferas vt rosas. quasdam vero calidas nullius esse odoris vt piper. putauerunt res non posse dinosci aliqualiter per odores. Sed hi fallebantur. Bon⁹ itaque odor fit simpliciter vel ex calore totali vel partiali. nam rerum alie sunt simplicis substantie. alie composite. Si res est simplicis substantie et est odorifera odor ille fit ex odore totali quia tota rei substantia est calida vt patet in musto. Si vero composite est substantie et est odorifera. odor ille fit ex calore partiali id est ex calore quarundam partium. nam quedam sunt ibi partes calide scilicet ignee que diffuse per superficiem ruborem inducunt et odorem. vnde si rose ponantur in aqua calida ignee partes resoluuntur et rubeus color paret cum odore. Sed alii sunt quorum sententia approbatur qui dicunt rerum substantias cognosci per odores. minus tamen quam per sapores. nam ad linguam diriguntur vel lacerti quibus multum transfunditur de spiritu animali quo perfecte res gustata potest comprehendi. sed ad instrumentum odoratus non venit nisi vnus lacer

tus tamen per

tus tm̄ per quem paꝝ de spiritu descendit qui non ita perfecte naturam potest comprehendere. Preterea a re odoranda non resoluitur nisi que dam subtilis fumositas que admixta aeri cū ipsa ad organū odoratus attrahit̄. vnde et spiritus ꝑ fumositatē illam reꝝ naturas non discernit ita bene. sed ad instrumentū gustus tota res gustanda intus ꝛ extra gu stui substantialiter applicat̄. et ideo de re verius iudicat̄ ꝑ saporē ꝙ per odorem. Recolligit̄ itaqꝫ ex predictis ꝙ odor est rei ꝓprietas siue quali tas perceptibilis odoratu vt dicit ysaac. Nam a re odorabili resoluitur quidā fumus per calorem qui tanꝙ quedam spiritualitas admixtus ae ri ipsum inficit et immutat. et spiritus animalis ibi existēs inter nares in quibusdam caruncuilis ad modū mamillaꝝ ibi dependentibus ab eodē fumo immutat̄. qui immutat⁹ recurrit ad cerebꝝ et repn̄tat talem anime immutationē. Est itaqꝫ odor sui obiecti manifestatiu⁹. spiritus animalis immutatiuus. sui ipsius per aera diffusiuus. ad interiora cerebri ꝑ flatuꝫ aeris vel attractū penetratiuus. suo calore humoris ꝯsumptiuus. ꝛ flux⁹ nociui restrictiuus. sua puritate spirituū reparatiuus. virtute debilitatis cordis ꝯfortatiuus. aeris in suā similitudinem ꝯuersiuus. fetoris repcus siuus. et putredinis palliatiuus. delectationis in sensu animaliū sic̄ ꝛ ho minū causatiuus. Nam pisces diligunt aromatica. et fugiunt fetida. simi liter et apes vt dic̄ aristo. sicut et formice sulphuris odore effugant̄. sola venenosa aromatica detestant̄. vnde serpentes odorem rute abhorrent. botraces vinee florentis redolentiam non sustinent.

De fetore

Fetor est ex re corrupta vapor resolutus acrem inficiens. ꝯtristans spiritū animalē et corrumpens. Nam sicut odor aromaticus odoratū reficit et delectat. sic fetidus spi ritū odorabilē inficit et ꝯtristat. Nam vt dicit ysaac fumus a re male cō plexionis resolutus animato spiritui est inconueniens. nā in subiecto feti di odoris multi sunt humores corrupti eo ꝙ naturales exierint qualita tes. et ideo complexioni humani corporis repugnant. vnde odoris hor ribilitas pretendit sue substantie corruptionē. que ꝯtingit aut ꝓpter natu ralem calorem. aut ꝓpter corruptam humiditatē. Nā qn̄ calor innatural̄ humoꝝ facit ebullitionē causa est putredinis et fetoris. horū nutrimēta corruptā et pessimā putredinē in stomacho generant. ex qua resoluit̄ pes sima fumositas que caput grauat. Qn̄ sola corruptio humiditatis est in causa tunc odor non fetens sed grauis generat̄. Et omnia calida ꝓpter odoris grauitatē mali sunt nutrimenti. minoris tm̄ sunt nocumenti. ꝙ q̄ fetide sunt putredinis vt dicit Hal̄. Et hoc est videre in piscibus recenti bus qui dū retinent naturalem calorem. odorem grauem habēt. ablato aūt naturali calore efficiunt̄ iam fetētes. Qn̄ vero pisces decoquunt̄ in superflue ꝯsumptioni et corrupte humiditatis ꝑ calorem grauis odoris

tollitur. et sic eorum substantia per decoctionem non solū in odore meli or efficitur. verū etiam in sapore Fetor ergo est corruptionis nature pro testatiuus. defectus caloris naturalis ostēsiuus. aeris infectiuus. animal spiritus corruptiuus. vomitus et nausee prouocatiu᷒. doloris capitis ge neratiuus. et totius complexionis distemperatiuus. horroris et tristicie sensibus animaliū inductiuus. et ideo fugiunt pisces sportulas fetidas ⁊ antiquas. recentes vero subintrant atq; nouas vt dicit aristo. Similiter apes abhorrent esse fetidū vt dicit idem Ideo vulpes cuius fimus ē val de fetidus foueam taxi subintrat ⁊ eā defedans ꝑ fetorem de fouea ta xum fugat vt dicit pli. et sic ipsum superat ꝑ fetorem quā vincere non po terat ꝑ virtutem. Est etiam fetor spirituū et neruoꝝ infectiuus et natura li consistentia in innaturalē alteratiuus vt patet in leprosis quoꝝ anhe litus fetidus sanos inficit et corrumpit. Est etiam fetor fetus animaliū in vtero extinctiuus. vñ dicit arist. ꝙ equa si sentit fetorem candele extin cte faciet abortiuū. Potest etiā fetor sic intendi ꝙ erit mortis subite cau satiuus. nā quedam est species serpentis cuius fetor subito interficit rem odorantem. sicut basiliscus visu interficit se videntem vt dicit auicen Acci dentaliter aliqñ āt fetor iuuat. nā quedā sunt fetida medicamina vt alce caballiū et sulphur et asa fetida et hmōi que in multis causis conueniūt medicine. nam odores sui grauitate humores putridos siue ad putredi nem et fetorem dispositos ratione similitudinis attrahūt ⁊ extractos ex pellūt. nā natura abhorrens fetorem ꝑ medicine fetide ꝑsentiam irritat̄ ɔtra ipsam. et ideo recolligit se totam vt contra suā dimicet inimicā Fe tor itaq; id est fetida medicina occasio naturaliter est expulsio fetidorū et dū vnū fetidū assumit̄ aliud fetidū pariter cū ipso remouet̄. Similiter fetor lane vste vel filtri ɔbusti seu cornu caprini exusti naribus salubriter opponunt̄ vt sopor litargicus excitet̄ vt dicit ɔstan. nam spiritus abhor rentes fetorem fugiūt ad interiora cerebri vbi est causa morbi ex quorū ɔcursu iuuat̄ natura ɔtra morbū. et ideo facilius digerit et dissoluit ma teriā apostematis que causa fuit false somnolentie et soporis vt dicit idē Eodem mō in causa matricis quando nimis eleuatur ɔprimēdo spiritu alia. et fetida naribus et aromatica partibus inferioribus vtiliter adhi bentur. nam natura fugiens fetorē recurrit ad matricē et sentiendo odo rem inferius illac tendit. et sic matricem ad locum debitum secum ducit Quāuis etiam odor odori non ɔtrariet̄. aliquis tamen fetor alicui feto ri contrariatur. et ideo fetor sterquiliniȷ̄ ex fetore aliȷ̄ effugatur. vbi etiā omnes fetent vnius fetor minime sentitur quare vnus ab alio absorbet̄. De rebus aūt odoriferis quere ꝭ in tractatu. xviij. de herbis et specieb᷒ et plantis

De sapore

Sapor āt.

S Apor autem est sensatum gustus. Sicut eniz color est obiectũ visus sic sapor est rei ꝓprietas iudicio anime se offerens p viã gustus. Sapor itaqz est rei ꝓprietas solo gustu ꝑceptibilis. H aũt dico in principio qz alio mõ iudicãt de saporibus et saporum principijs phi et alio mõ medici. Sed de illa murmuratione questionũ nihil ad ꝓpositum. quia illas solas saporum differentias et operationes et causas hic inquirimus prout sacre scripture ꝯueniũt ad eliciendũ ex saporũ ꝓprietatibus aliquos mysticos intellectus. vnde ad p̃sens de alijs non curamus

E St ergo sapor ꝓprium obiectũ gustus de cuius presentia sensus in organo gustabili delectatur vel tristaꝛ. et ẜm ysa. in diet. Saporum octo differentie scilicet dulcis. vnctuosus. salsus. amarus acutus. acetosus. ponticus. et stipticus. addiꝛ etiã his insipidus. sic sunt nouem. sed abusiue dr̃ sapor quia sapore caret. Pertinent aũt quinqz ad caliditatem et calidam ꝯplexionem scz dulcis vnctuosus salsus amarus acutus. relique frigide sunt ꝯplexionis scz ponticus stipticus acetosus ꝛ insipidus. Duo aũt sunt que faciunt saporem sciz complexio et substãtia et substantia est triplex. s. grossa ſ̃btilis et mediocris. Complexio itaqz calida et humida in scđo gradu cũ grossa substantia facit saporem dulcez Calida vero et humida in fine scđi gradus cũ subtili substantia facit vnctuosũ. et diciꝛ vnctuosũ subtilẽ quantũ ad transitũ q̃a defacili transit in fumũ. Habet ãt actualẽ grossiciẽ ratione cui⁹ est oppilatiuũ. sed potentialẽ habet subtilitatẽ in substantia rõne cui⁹ est velociter transitiuum. Complexio ãt calida et sicca in fine scđi gradus cũ mediocri substantia facit salsũ. calidũ et siccũ in tertio gradu facit amarum. Sed ꝯplexio calida et sicca in quarto gradu cũ subtili substantia facit acutũ Et ita sup caliditatem fundanꝛ q̃nqz sapores. Frigida ãt et sicca complexio i tertio gradu cũ grossa substantia facit ponticũ qualis ẽ in fructibus immaturis. Frigida quoqz et sicca in scđo gradu cũ mediocri substantia facit saporem stipticũ q̃lis est in rosis et in cotanis maturis. Frigida ãt et sicca i scđo gradu cũ substãtia subtili facit saporẽ acetosum. Frigida ꝟo ꝯplexio et humida in primo gradu cũ mediocri substantia facit saporem insipiduz. q̃lis est in albumine oui. Patet g° ꝙ tres sapores sunt testimonia subtiliſ ſ̃bstantie. s. acutus vnctuosus et acetosus. ꝛ sunt tria testimonia grosse ſ̃bstantie scz põticus amarus et dulcis. Similiter sũt tres sapores testimonia substancie mediocris. stipticus. salsus. et insipidus.

¶ De pura dulcedine et eius effectu

D Ulcis itaqz sapor generaꝛ ex tẽpata caliditate et grossa ſ̃ba. vñ dulcedo lingue apposita moderate apit. moderate calefacit. moderate humectat. vñ grossicies ſ̃be moderate subintrans poros

apertos diu ibi manet. et ideo anima in tali temperantia gaudet. Unde plus delectat natura in dulcedine quam in aliis saporibus. preterea nulla res est ita temperata et affinis humane complexioni et equale sicut dulcedo et ideo humana complexio que est vicina temperantie equali in dulcedine sibi simili delectatur.

De sapore dulci.

Ad dulcem aūt saporem faciendū quattuor conveniunt elementa nō tñ equali proportione. ignis enim et aer superabundāt. unde ex igne calor. et ex aere humor innascit. que duo scz calor et humor necessaria sunt ad cuiuslibz generationem. calor aūt temperatus agens in humorē ipsum calefacit dissolvit et depurat ab humore terrestri et substantia mollificat. unde partes ignee et aeree augmētant et humiditas in spissuram. et sic grossa substantia in qua fundat dulcis sapor generat. Unde dulcis sapor quando caret omni macula acuminis omnibus saporibus suavior erit ut dicit ysa. qz eius natura sanguini est vicina. et ideo letificat et mundificat nocumentū gustus. humectat temperate sine labore nature. Est aūt dulcedo aliqñ pura quatuor qualitatū mediocriter contentiva ut patz in zucara. aliqñ est viscositati et grossiciei admixta ut pz in dactilis. aliqñ acumini coniuncta ut i melle. Prima dulcedo maxime conveniens est nature. sz aliqñ accidentaliter nocet nature qñ scz natura plus recipit quam digerere possit. et tūc solet esse causa alicuius oppilationis quia dulciū superfluitas in poris venarū inviscat. Dulcia itaqz mollificant membra. lavant. colant. et mundificant. parū naturaliter nutriūt. accidentaliter aūt multū. Mollificant quidē qz humiditas materiam mollem reddit. caliditas temperate dissolvit. unde materia que prius erat spissa modo mollificata. dissoluta abstrahit et mundificat. Nutriūt aūt parū naturaliter quia dulcia grossa sunt in substantia et sua grossicie poros penetrare non possunt et ora venarū oppilant et cito saciant. accidentaliter tñ multum nutriunt qz dulcia humane nature sive complexioni sunt similia et amica et ideo in magna quantitate assumunt. et qz grossa sunt in substantia calor agens in ea multū sanguinez generat et ille sanguis multum nutrit. Dulcedo vero que viscositati est admixta multū quidem nutrit. sz multa tamen nocumenta generat accidentaliter et inducit ut dicit ysa quia talis dulcedo oppilationez generat et putredini de facili appropinquat. inflationem et rugitū generat. febrem interpolatā facile commovet et suscitat et colericam inflationē concitat vel augmentat. Est igit dulcedo pura et per alicuius rei admixtionem non infecta inter saporū differentias sensus maxime delectativa. nature amica et ei potissime assimilativa. deperditorū in corpore facilius reparativa. virtutū et spirituū debiliū maxime confortativa. omniū membrorū precipue nutritiva. Dicit enim ysaac. prius nutrimenti sapor dulcedo est si sua substātia aliquā habuerit viscositatē

stabilis enim

ſtabilis enim eſt in membris. vnde non de facili eſt in membris diſſoluti/
onis receptiua nec nutriunt aliqua que dulcedini nõ ſunt mixta. Unde
et ſapores dulcedini contrarij propter contrarietatem quaꝫ habent ad
humanam complexionem parui aut nullius ſunt penitus nutrimenti. Ex
commixtione tamen ſaporum inter ſe contrariorum vnus bonus ſapor
medius generatur in quo latitat dulcedo rõne cuiꝰ ille ſapor medius na
ture conueniens eſt corporis nutritiuus vt patet in ſalſamentis. et etiaꝫ
in pigmentis in quibus contraria recipiuntur. Unde patet ꝙ dulcedo
omniũ ſaporꝝ delectabiliũ eſt origo ſic͂ albedo omniũ colorꝝ eſt principi
um vt dr̃ in li. de ſen. et ſen. vbi dr̃ nigredo eſt priuatio albi in perſpicuo
ſicut amaritudo eſt priuatio dulcedinis in humido. Dulcedo adhuc eſt
ſpiritualiũ membrorꝝ amica quia ipſorum eſt lenitiua. et omnis aſperita
tis mitigatiua. clarificatiua vocis. et arteriarꝝ ab omni ſuꝑfluo purgati
ua. cannaliũ pulmonis et meatuũ pectoris aperitiua. et omniũ immundi
ciarꝝ mule et gutturis abſterſiua. catarri et humoris ſuꝑflui circa ſpiritu
alia diſſolutiua. et omniũ organorꝝ vitalis ſpiritus ad debitam cõſiſten
tiam reiectiua. om̄is tumoris ſquinantici repreſſiua. ⁊ ſuffocãtis humidi
etiam in membris ſpũalibus ↄſumptiua. Sunt aũt quedã dulcia que oc
caſionaliter membrorꝝ malorꝝ ſunt corpori illatiua. ſunt enim vnctuoſita
tis et inflationis generatiua. Non enim maior eſt ex calore dulcis reſolu
tio q̃ʒ ſit humidi reſoluti incorporatio vel ſaltem ↄſumptio. neceſſe eſt ibi
fieri multi vaporis fumoſi generatio. et ſic loci ex vapore diſtenſio et ꝑ
ↄſequens inflatio dolor et gurgulatio. Item ex eadem cauſa dulcia ſũt
appetitus debilitatiua q̃a ſubſtantie ſua groſſicie cito ſunt vacui ſtoma
chi repletiua et meatuũ oppilatiua. Item colere rubee augmentatiua. nã
cũ ſint calida calidi humoris ſunt excitatiua et ideo obſunt illis qui ex cã
calida et intenſa patiunt̃. Itẽ putredinis et corruptionis ſunt inductiua
qñ em̄ ſuꝑabundans calor ſuꝑabundantẽ humiditatẽ diſſoluit. et conſu
mere totũ vel digerere nõ ſufficit corruptã natura dereliquit Itẽ ſplenis
renũ et epatis ſũt oppilatiua. ⁊ hoc accidit q2 ſua groſſicie ſubſtantiali ſb
tiles poros illarꝝ regionũ obturãt. vl̃ q2 ꝑtes ille rõne dulcis plus deſi/
derãt q̃ʒ digerant vel ↄſumant. et iõ ex ſuꝑfluo humore attracto et non
digeſto nec alias euacuato ille ꝑtes merito oppilant̃. Itẽ dulcia rõne p̄
dicta ſũt calculi generatiua tã in renibꝰ q̃ʒ in veſica. naꝫ qñ ille ꝑtes rõne
dulcedinis ſibi attrahũt humores ↄſimiles q̄ ſubtiliora ſũt vel cũ vrina
educuntur vel vi caloris ↄſumuntur. vñ qñ plus attrahit̃ q̃ʒ nature ſuffi
ciat. vel vi nature qđ eſt ſuꝑfluũ expellit̃. vel qđ groſſius ẽ ibi remaneat
eliquato humore calore deſiccante indurat̃. et ꝓcedẽte tp̃e paulatim pu
rificat̃ ⁊ in duriciẽ lapidis ↄmutat̃ vt expreſſe dic̃ yſa. Itẽ etiam de cau
ſis matricis occurrit Ex p̄dictis pʒ ꝙ dulcia natura ſũt vtilia. aliq̃ vero
¶ ſunt et vident̃ eſſe dulcia et tñ ſũt mortifera et nociua.

De sapore vnctuoso

Sapor vnctuosus generatur ex calido et humido in subtili substan
tia. et ido vnctuositas apposita lingue magis aperit et dissoluit
et subtilis substantia magis subintrat. et qz caliditas ei⁹ parum
remouetur a temperamento aia ipsius dulcedinem potest accipere et in
ea maxime congaudere. Ad vnctuosū āt saporem pficiendū pl⁹ de igne
q̄z alijs elementis cōuenit. et post de aere. Maior igitur accessio caloris in
humidū agens magis dissoluit et depurat vnde aquose partes et terre
stres minorant̄ ⁊ ignee cū aereis augmentant̄ et inde sapor gignitur vn
ctuosus. Sūt āt vnctuosa cibaria appetitus debilitatiua et fastidij indu
ctiua qz accepta in stomacho resoluunt̄ in fumositatē cū aeree sint substā
tie que petit superiora replendo os stomachi et inducit fastidiū et dimi
nuit appetitū. Item vnctuosa sunt superenatantia leuitate enim sua eleuā
tur ad supiora. cū valde sint fumosa. Itē digestionis sunt impeditiua. qz
vnctuositate sua villos stomachi replent et leniūt. vnde cibi assumpti cuz
non possint decoqui crudi et indigesti emittuntur. vnctuositate em̄ sua in
uiscant cibos et lubrificant et ideo emittunt̄ anteq̄z digerantur. Itez pa
rum sunt nutritiua qz ora venaꝝ cito replent et paꝝ de eis assumitur. et
qd̄ assumitur pꝑter sue sꝫtilitatē cito ꝯsumitur Itē caloris sūt inflamma
tiua. ignis enim non nutritur nisi aere mediāte. vnctuosa v̄o cito in aere
am substantiam transeūt. vnde illa vnctuosa que habēt maiorē aquosita
tem minus ptinent ad naturā aeris. et etiam minus bene nutriūt ignem
vt patet in axungia porcina que minus nutrit ignem q̄z ouina. qz min⁹
habet aereitatis in sua compositione et plus aquositatis q̄z ouina. Item
febrilis caloris sunt nutritiua. et ido carnes prohibent̄ in febre acuta qz
timetur vnctuositas intermixta qua calor febrilis irritatur. Itē splenis ⁊
epatis sūt oppilatiua pꝑter sui grossiciem actualem. nā pꝑter suaz dulce
cedinē cito attrahuntur et sua grossicie pori de facili oppilantur. Itē do
loris capitis sūt excitatiua. nā ex fumoꝝ multitudine replet̄ caput. et mi
ringe cerebri distenduntur. Itē membroꝝ spiritualiū sūt lenitiua vt ptz
in butyro. Tn̄ quedā vnctuosa nocent pectori pꝑter annexam siccitatem
vt oleū nucū qz talia nō habent purā vnctuosam Itez dolorū exteriorū
sunt mitigatiua. et duriciei remollitiua. apostematū maturatiua. et sanici
generatiua. humiditate em̄ sua saniem generāt qui p ea plus dissoluitur
q̄z ꝯsumatur. ex calore enim debili et humiditate multa fit sanies ⁊ corru
ptio.

De sapore salso.

Salsus sapor fit ex caliditate et siccitate in substātia mediocri. vn̄
caliditas cū siccitate cū sint remota a temperantia multos ape
rit poros qz siccitas iuncta calori magis laxat. iuncta v̄o frigidi
tate magis ꝯstringit. et ideo sꝫstantia multū sꝫintrat poros. et quia ma
gna fit dis[g]l.

gna fit disgregatio ꝑtiū ⁊ multa' sb̃e subintracio aīa in ipsius p̄ncia non gaudet ymmo pocius spm̄ horret. Ad salsum aūt saporē q̄ttuor cōueniunt elemēta q̄dā tn̄ ꝓporcōe non eq̄li. dn̄ant em̄ ignis et terra mediocriter tn̄ ex moderato igne fit moderat⁹ calor. ⁊ ex moderata terra fit moderata siccitas. Ex moderato aūt calore moderata fit ebullicio et excoctio hūiditatis. vn̄ aq̄se et aeree ꝑtes dissoluūtur in igneas mediocriter et ex moderata siccitate moderate sb̃a desiccat̃. et ita remanet sb̃a mediocris. Vn̄ salsus sapor hʒ fieri ex moderato dn̄io caliditatis ⁊ siccitatis in sb̃a mediocri. Sunt aūt salsa mūdificatiua q2 sūpta interi⁹ calore suo et siccitate hūiditatē dissoluūt. salsedine aūt et vitrositate sua stomachū et intestina mordificāt ⁊ sic mordificata mouent̃ vt dissoluta hūiditas emutat̃ et sic fit mūdificatio. Itē dure carnis sūt mollificatia. nā sua caliditate ⁊ siccitate sup̱fluā hūiditatē ꝯpactā resoluūt ⁊ relaxāt et sic mollificāt. Itē sb̃e mollis sūt induratiua. nā sua caliditate ⁊ siccitate sup̱fluā hūiditatē ꝯsumūt ⁊ sic ꝑtes aereas plus ꝯpingūt. Itē sb̃e rei sūt depuratiua et ꝑ ꝯn̄s ꝯseruatia. nā salsa in quātū hm̄oi dissoluūt tātū ꝯsumunt et ideo putredo aliq̄ casu generata calore ⁊ siccitate salsedis ꝯsumit̃ et annichilat̃. hʒ insup̱ salsedo multū terrestritatis. vt dr̄ in diet̃. rōe cuius carnes indurat ⁊ min⁹ reddit aptas corrupcōi vt dr̄ ibidē. Itē scabiei ⁊ exterioris sup̱fluitatis cutis ⁊ corꝑis sūt ablatiua et hoc ꝯsumēdo hūores sup̱fluos tā sup̱ficiales q̄ȝ intercutaneos et cutē a sup̱fluis abstergēdo. Itē tumoris ydropici sūt rep̄ssiua et hoc ex rōe sup̱dicta q2 desiccāt et ꝯsumūt oīa in talib⁹ locis aggregata. Itē morsus canis rabidi ⁊ aliorū venenosoꝝ sūt curatiua et toci⁹ venenositatis extractia. vn̄ ꝓdest cito lauare talia vulnera in aq̄ salsa q2 maliciā extrahit et venenū vt dr̄ idē. Itē caro multū salsa ad tꝑamētū optimū reuocat̃ si in aqua salsa ponat̃ nec salsedo a talib⁹ melius extrahet̃ q̄ȝ ꝙ eaꝝ massa pri⁹ aliq̊ tꝑe in salsa aqua tēꝑet̃. et hoc puto accidere rōe similitudis qua aqua salsa que rōe caloris accidētalis ⁊ natural' in ipsa dn̄antis attrahit sibi simile q̄d inuenit in sb̃a carnis salse. Itē sal in igne indurat̃. in aqua vero dissoluitur ⁊ annichilat̃ nec miꝝ q2 si cōgelacio et induratio fcā est ꝑ siccitatē et vt salis dissolutio fiat ꝑ hūiditatē sicut pȝ in sepo in q̊ fit induracio et cōgelacio ꝑ frigiditatē miꝝ non ē si fiat resolucio ꝑ caliditatē. De hijs q̄re sup̱ in li. xv. de venis terre in ca. de sale.

De sapore amaro.

Sapor amar⁹ fit ex caliditate in tercio gradu. et siccitate in secūdo gradu in grossa sb̃a. vn̄ caliditas cū siccitate multū disiūgit. vn̄ instrumētum ledit̃ et fit sapor amar⁹ abhōinabil' gustui et ꝯtrari⁹ ad cui⁹ ꝯposicōez q̄ttor elemēta cōueniūt ꝓporcione q̄dā sed magis ibi ignis et terra dn̄ant̃ sed pl⁹ ē ibi de igne q̄ȝ de

terra. Vñ de maiori dñio caloris magna fit ebulicio. vnde aq̄e et aeree
ꝑtes magis dissoluũtur i igneas et terrestres ↄdẽsant᷑. ʒ q̄ꝛ mediocre ē
dominiũ siccitatis nõ attenuat᷑ et ita sb̃a remanet grossa in qua ex actio
ne caloris ⁊ siccitatis fũdat᷑ amaritudo. Dia aũt amara ↄtristãt gustuʒ
magis q̄ꝫ aliq̄ alia q̄ hñt simplicẽ saporẽ q̄ꝛ maxie faciũt ↄtinuitatis so/
lutionẽ in lingua licet aũt amara hẽant minoreʒ caliditatẽ q̄ꝫ acuta. ma
iorẽ tñ faciũt solutionẽ ↄtinuitatis ꝓpter sue sb̃e grossitiẽ q̄ se interpõit
et ↄp̃mẽdo maiorẽ efficit lesionẽ. Jtẽ amara sũt colẽ purgatia. vel q̄ꝛ co
lẽ sũt similia in ↄplexiõe. vl᷑ q̄ꝛ colera cum sit porosa ꝑmittit amara suos
poros subintrare ⁊ diuidẽdo ꝑtes a ꝑtib⁹ eã faciũt fluxibilẽ et colerã li
q̄factã sic educũt. Jtẽ amara sũt appetit⁹ excitatia q̄ꝛ colerã educũt q̄ tã
q̄ꝫ res lenis solet colligi circa orificium stomachi et appetitũ debilitare.
Ad hoc eciã facit amaroꝝ grossitudo q̄ꝛ ↄp̃mit cibaria in fundũ stoma
chi sic supiora inanita cibũ petũt Jtẽ amara splenis et epatis sũt exopi
latia. nã calore suo poros aperiũt. ⁊ hũores dissoluũt et grossicie sua cõ
p̃mẽdo hũores resolutos educũt. Jtẽ amara sũt ↄtraria v̾mib⁹ et lũbri/
coꝝ infectiua. nec mirꝝ. q̄ꝛ v̾mes illi de flegmate corrupto accidũt. de fle
gmateq̄ꝫ viuũt. et ideo colerica et amara eis aduersant᷑. q̄ꝛ colera fleg/
mati ↄtrariat᷑. Jtẽ spũalib⁹ mẽbris sũt nociua et tã ꝑ aspitatẽ sb̃e q̄ꝫ per
intẽsã siccitatẽ eorũdẽ sũt exaspatiua Jtẽ amara in exteriorib⁹ ↄseruatia
si eñi distempent᷑ cũ aliq̄ liq̄do hñt illa tria q̄ sũt nc̄caria ad ↄseruationẽ
tãtũ eñi ↄsumũt quãtũ dissoluũt et subintrãt in ꝓfũdũ. acumine ⁊ caloẽ
suo grossam eciã hñt sb̃aʒ ex q̄ rẽ iuuant ⁊ faciũt eã min⁹ passibilẽ. Jteʒ
frigide arterice et palisis sũt curatiua dissoluẽdo materiã et ↄsumendo.
Jtem frigide scabiei sũt desiccatia. Jtẽ meatuũ renũ et vesice sũt apitia
et calculi dissolutiua. matricis ↄfortatia et mẽstrual᷑ supfluitatis ꝓuoca
tiua et eductiua. et ad multa alia sũt magis nc̄caria q̄ꝫ dulcia q̄ꝫuis gus/
tui sunt nociua.

¶ De sapore acuto.

Sapor acut⁹ fit ex caliditate et siccitate existẽte inquarto gra
du cũ sb̃a subtili. vnde fit poroꝝ nimia apertio et ꝑtiũ segre/
gatio. et q̄ꝛ substãcia ei⁹ ē subtilis multũ penetrat et subintrat
vnde organũ gust⁹ suo acumine incẽdit. ad cui⁹ ꝑfectionẽ q̄t/
tuor elemẽta cõueniũt sed non equaliter q̄ꝛ pl⁹ cõcurrit de igne et de ter
ra q̄ꝫ de alijs et ideo ꝓpter dominiũ ignis acuta sunt et valde calida et
a terra valde sicca. Ex maxio aũt dominio caloris maxia fit ebulicio et
resolutio aereaꝝ ꝑtiũ et aqueaꝝ in igneas. vnde et ignee ꝑtes acuũtur
ex nimia siccitate substãcia desiccat᷑ attenuatur et subtiliat᷑. et ita fit acu/
tus sapor ex magno dominio calidi et sicci in sb̃a tenui et subtili. Sũt ãt
acuta corosiua q̄ꝛ valde sunt calida et sicca. et dissolutio magna ⁊ sb̃a sb̃
tilis et acuta. subintrans ꝑtes a ꝑtibus disgregat et ita fit corrosio Jtẽ

acu ta

acuta incisiua et dissolutiua qr et qualitate et substācia dissoluūt et sepa rāt ptem a parte et profunde intrāt et ideo dissoluūt et incidūt. Itē vtu tis appetitiue sunt ↄfortatiua quia mēbroꝝ cōsumūt supfluitatē. Unde poris inanitis fit rōe vacui appetitus mordicāt eciā neruos sensibiles et pungūt acumine suo et sic pungēdo excitāt appetitū. Itē paꝝ sunt nutri tiua qr ex nimia caliditate et siccitate potius fit adustio q̄ȝ digestio. ⁊ iō dant modicū nutrimentum preterea subtilis substācie et ideo de facili cō sumūtur. et a mēbris cito dilabuntur. Insup nature sūt contraria ex sua cōplexione et ideo qr abhominabilia sunt non appetit ea natura sed po cius abhorret et repellit.

De sapore acetoso.

SApor acetosus fit ex frigiditate et siccitate existēte i gradu. ꝗ. cum substācia subtili. Unde acetosum lingue appositū qualita tibus ↄstringit substācia penetrat et ita ex duob᷒ ↄtrarijs a ctionibus fit sapor acetosus ad cui᷒ cōplecionē. iiij. elementa cōueniūt quadam ꝓporcione sed non equali. ē aūt ibi dominiū aque et terre mediocre et ex mediocri dominio aque ē ibi frigiditas mediocris et ex mediocri dominio terre mediocris siccitas generatur. ex frigiditate aūt rep̄mit᷑ calor qui repressus modicā facit ebulicionē. Unde igneas ptes. ⁊ aereas resoluit defacili et ↄsumit. tāq̄ȝ subtiliores. terrestres aūt et aquosas dissoluit Sed pre sui puitate eas cōsumere non potest Unde partes ille subtiliātur sed non ↄsumūtur. et ita frigiditas et siccitas do minātur cum subtili substancia ⁊ sapor gignitur acetosus. acetosa prouo cant appetitum. quia ex frigiditate et siccitate motum habent ad centrū Unde ↄprimūt᷑ cibaria ad fundū et sic os stomachi euacuāt. qui senci ens suam inanicionē cibum appetit. Nam desiderium ↄposita est ↄpatio ex appetitiua virtute naturali et animali sensibili. Item solūt ventrem ple num ⁊ constipāt inanitū. nā subtilitas substācie acetose inueniēs multam humiditatē in stomacho incidit eā et subtiliat. et sic eum abilem facit ad fluxū et euacuacionē. Sed quādo stomachus ⁊ vacu᷒ puā inueniūt hū ditatē q̄ȝ acetosa desiccāt siccitate ⁊ constringūt frigiditate. Itē opila tiones splenis ⁊ epatis aperiūt. qr non qualitate. Sed substancie subtili tate humores in poris aperiunt incidunt ⁊ dissoluūt. Item acetosa spiri tualibus obsunt frigiditate coartante ⁊ siccitate exasperante. Item po sita in exterioribus calidos humores repercuciunt. Unde ⁊ tibie inflate ex retentione menstruorum vel emorroidarum in calido aceto lote de fa cili detumescunt. De hijs quere supra in tractatu de aceto. li. xvij vbi tra ctatur de vitibus et de vino.

¶ De sapore pontico

Ponticus sapor fit ex frigiditate et siccitate existente in tercio gradu cum grossa substancia. Unde et ponticum appositum lingue constringit et substanciam intrans poros partes condensat et ita occurrit sapor qui ponticus appellatur. Ad ponticum saporem perficiendum quattuor elementa conveniunt cum maiori tamen inequalitate quia dominantur aqua et terra ignis et aer substant. Ex forti autem dominio aque fortis fit frigiditas et ex terra multa siccitas. ideo non potest ibi fieri perfecta transmutatio cum ibi sit defectus caloris et humoris. Unde cum frigiditas et siccitas ibi habeant dominium necesse est ut substancia remaneat grossa ex dominio frigiditatis et siccitatis. Habet autem ponticus sapor hoc proprium ut dicit ysaac quia ponticitas coniuncta cum sapore delectante magis delectat et cum tristante magis contristat. cuius racio hec est quod ponticitas adiuncta rei dulci et unctuose si ingrediatur poros facit illam dulcedinem ibi diucius commorari ut ita firmius imprimatur tunc delectatio diu durat. simile est de humore contristante. Hinc est quod caro que ossibus est vicina iocundiorem habet saporem. Ossa enim sunt melancolica scilicet frigida et sicca. Caro vero in sui natura dulcis est et sanguinea et ita est ibi ponticitatis et dulcedinis mixtio propter quod et maior delectatio. Ideo eciam caro ceruina est iocunda similiter bouina quia coniungitur ponticitas ex complexione melancolica animalis et dulcedo ex parte carnis. et econverso est de absinthio et fumo terre quando cum eis associatur amaritudo magis contristant gustum ut aloe vel aliud simile. Item pontica appetitum excitant et post prandium laxant. cuius racio est compressio cibariorum ad inferiora ad instar torcularis. ante prandium vero constipant. quia constringunt nervos et opilant meatus ex sua grossicie et frigiditatis et siccitatis qualitate. Unde et sumpta cibaria retinentur et exire non permittuntur. Item grossicie sua epar et splenem opilant calculum generant colericam et yliacam passionem excitant. obscurando sua grossicie intestina fimum ac fumum exire non permittunt spiritualia eciam membra ledunt et grauant. quia ea exasperant et desiccant. exterius autem apposita vomitum sedant tumores calidos reprimunt sanguinis fluxum intercipiunt atque sistunt percuciunt dentes exacerbant.

¶ De sapore stiptico.

Sapor stipticus ex frigiditate et siccitate in mediocri substancia generatur ad cuius perfectionem .iiij. conveniunt elementa quadam proporcione inequali nam aqua et terra ibi predominantur. sed non quantum in pontico. ex aqua autem accidit frigiditas et ex terra siccitas generatur. ex frigiditate deprimitur calor qui repercussus puam facit ebulicionem. Unde et substancia parum resoluitur sed non consumitur. Sed ex siccitate aliquantulum condensatur. et quia siccitas non potest omnino desiccare nec omnino consumere remanet substancia mediocris. et ita patet quod sapor stipticus cau-

satur ex frigiditate et siccitate in substantia mediocri. et in hoc differt a
pontico qui ex eisdem causis q̄uis minus remissis in substātia grossa ra
dicatur. ideo stipticus sapor sub pontico ɔtinetur ꝓm ysa. qui tm̄ septem
saporum dicit esse differentias. sꝫ pontico stipticū comprehendit ¶ Unde
ꝓm ipsum ponticitas est intensa stipticitas. et stipticitas remissa pontici/
tas. vnde non differunt simpliciter ꝓm speciem sed solū ꝓm maiorem intē
sionem vel minorem et ideo vterqꝫ conuenit cū alio in effectu. sed ꝓm ma
ius et minus

¶ De sapore insipido

Sapor nonus dicitur insipidus siue sine sapore. et hoc potest dici
dupliciter scilicet priuatiue et positiue. priuatiue dicitur insipid⁹
cuius sapor sensu non potest comprehēdi vt sapor aque qui gu/
stu non percipitur propter eius maximam similitudinem ad organuꝫ gu
stus quia aqua est simplex in respectu lingue que quattuor recipit in sua
compositione. ¶ Positiue dicit̄ sapor insipidus qui vltra primuꝫ gradum
ad aliquem interiorem saporem non est sensu determinat⁹. vt est albumē
oui cuius substantia ē mediocris et caliditas vel frigiditas primi grad⁹
distantiam sensibiliter non excedens. talia insipida sunt cucurbite. citrulli
melones ⁊ hm̄oi. quoꝝ vsus plus ɔuenit medicine q̄ꝫ diete. parū enim nu
triunt quia saporem non habent delectabilem et substantiaꝫ habent flu
xibilem. humiditate sua et frigiditate sua sitim mitigant. calorem et cole/
ram extinguunt. fleuma augmentant. et quotidianas febres generant. et
omnes alias fleumaticas frigidas scilicet et humidas nutriūt vl̄ prouo
cant passiones. ¶ Sapor itaqꝫ insipidus causatur ex frigiditate et humidi
tate in substantia mediocri ad cuius completionem sicut et in alijs quat
tuor conueniunt elementa sed equali proportione quia aqua et aer prin
cipaliter. terra secūdario predominatur. propter fortiorem ergo frigidi
tatem et mediocrem siccitatem partes igneę ⁊ aeree resoluuntur in aque
as et in terrestres. sed quia resistit dominium humiditatis non potest cō
pingi ex siccitate terrea ipsa substantia mediocris cuꝫ dominio frigidita
tis et humiditatis. que sunt principia istius saporis qui abusiue sapor in
sipidus nominatur. ¶ Hec igitur ꝺ saporibus simplicibus quo ad eoꝝ
differentias et naturas dicta iaꝫ sufficiant. que omnia de dictis ysa. con
stan. gal. et alioꝝ autoꝝ medicine breuit̄ sūt excerpta ¶ Sunt āt q̄dam cō
positi sapores sic̄ et mixti sunt colores parit̄ et odores. et hi sapores ꝓm
diuersas ɔpositiones diuersimode operant̄. q2 alio mō sapiūt in solidis
alio mō in liq̄dis. alit̄ in sensibilib⁹ et alit̄ in inaiatis. de q̄bus in naturis
et ꝓprietatib⁹ reꝝ et corpoꝝ aiatoꝝ et inaiatorū in libris p̄cedētibus ē
ostensū. ¶ De liq̄ribus tn̄ in q̄bus fundati sūt sapores aliq̄ arbitror ꝺ sup/
plenda q̄ in libris supiorib⁹ casualit̄ sūt omissa

¶ De liquore

Liq̊r est liq̊dus liq̊r in plātis et animaliuꝫ corporib⁹ ꝑ digestionem

generatus. eliquatus violentia vel natura de substantia corporis mixti.
vel expressus. Quilibet autem humor non vocatur liquor. sed solus ille
qui artificialiter vel naturaliter liquatur de plantis et liquoribus ani
matis. vt lac et vrina de animalibus. vinū et oleū de arboribus. mel de
floribus. sicera de fructib⁹. ceruisia de granis. oxizacra ꝺ pomis siluestri
bus et granatis. Et inter hos liquores quidam compositi et quidā sim
plices. nam compositi dicuntur qui conficiunt̄ ex diuersis qui pariter cō
miscentur. Simplices vero sunt qui ita permanent sine cōmixtione aliq̄
prout a suis subiectis primitus producuntur. nullus tamen liquor est sim
plex absolute preter solam aquam que simplex dicitur prout in elementa
ri permanet puritate. Alij autem liquores omnes sic̄ et humores ex quat
tuor elementis constituuntur. simplices tamen dicuntur qui cuȝ alijs nō
miscentur. Simplices etiam dicuntur in quibus simplices elementorū q̄
litates ex prima compositione dominantur. et que a terrestri feculētia na
turaliter vel accidentaliter plus colantur Scd̄m aūt varias commixtio
nes liquorum et qualitatem elementoꝝ predominantes ꝯplexiones va
rios sortiuntur odores pariter ⁊ sapores. Nam illi liquores in quibus p̄
dominatur calidū cum humido sunt dulciores. in quibus autem calidū
cuȝ sicco sunt acutiores. in quibus vero preexistit frigidum cum sicco sūt
acetosiores et stiptiores. sed in quibus frigidum cuȝ humido sunt gustui
insipidiores vt patȝ i ptisana et huiusmodi. Quidam autem liquores de
quibusdam arboribus incisis corticibus per attractionē caloris solaris
sponte egrediuntur vt balsamus et terebintina lachryma que calore pri
us mundantur et in mirre substantia indurantur. Quidam vero de fru
ctibus arboꝝ p expressionem colligunt̄ vt vinum. oleum. sicera. et huius
modi Quidam vero per exustionem ignis liquidiores partes quorūdā
lignoꝝ in extremitatibus educētes magno artificio adquiruntur vt col
lophonia. pix liquida. oleum iuniperis et similia. Quidam autem ex her
baꝝ sucis exprimunt̄ vt opium aloe et huiusmodi. q̄ postea calore ignis
vel solis desiccant̄. Et quidam ex rore celi extrema florum perfundētes
et se circa eorum superficiem inuiscantes apum ministerio componuntur
vt mel. Et quidam ex venis terre hauriuntur vt aqua salmantina vitro
sa aluminosa. et huiusmodi. de q̄bus arte vel natura fit sal. vitrū. alumen.
et huiusmodi. De his omnibus liquoꝝ differētijs proprietatibus et cau
sis sufficienter dictum est ꝫ in li xvij. de herbis et arboribus et earum su
cis. et li. xv. de venis terre. et li. viij. de passionibus aeris vbi trāgitur de
natura manne et mellis que dicunt̄ de aere generari. De melle tn̄ aliqua
sunt hic dicenda. et ꝺ lacte et sero butyro que de animalium vbe
ribus emungunt̄ de q̄bus superi⁹ est omissū ¶ De liq̄re in
Mel vt dic̄ ysi. li. xx. dicit̄ a mellisse ¶ speciali. pmo de melle.

grece id est apib⁹ latine Sic enim greci apes vocant.nam apum solertia mirando nature artificio parant mella que primitus de roze aeris sunt creata et in arundinum folijs adinuenta vñ et Virgili⁹ Protinus aerei mellis celestia dona. Unde et adhuc in india ⁊ in arabia inueniunt in si militudinem salis ramis et folijs dependentia vt dicit idem. Sardoꝝ tñ amarū absinthij causa cuius copia illius regionis apecule nutriūtur. Di cunt aūt medici qui de reꝝ tractāt naturis precipue Hali.ꝙ mel pueris et iuuenibus et perfectis viris in quibus abundat calor cibus ē inutilis et nociuus.senibus autem q̄ parua vita laborant et frigore dicit cum vi no veteri et cibis calidis deuenire. Hucusq3 ysi.li.xx.c.i. Est itaq3 mel liq̄r dulcissimus a materia purissima arte medicinali generat⁹. cui tñ ⁊ ex ca lore apis mellis sbstantiam componentis. et ex admixtione alicuius ca/ lidi se cū mellis substantia admiscentis acumen cū dulcedine ē admixtū. Unde et mellis dulcedo ceteris est magis calida sed minus humida vt dicit ysa. Mel igit̄ cum sit habens multū caloris et aereitatis ⁊ min⁹ ter restritatis et aqueitatis ꝑpter siccitatē tam terre q̄3 ignis. multū habēs siccitatis et acuminis et minus frigiditatis et humoris.et ideo iudicatur mel calidū et siccū in fine scdi gradus. Tam quia substantia eius est vi cina temperamento et mediocritati.multū est mundificatiuū.lauatiuū ⁊ subtiliatiuū.et suo calore grossoꝝ humorum in corpore incisiuum.et hu/ morū putridoꝝ expulsiuū. Quia enim mel calidum acumini est ꝑpinquū et ideo intestinoꝝ est pungitiuu3 et ad feces expellendas commotiuum. Item talis dulcedo sicut mellis multum habens acuminis et caloris nō tamen oppilat meatum splenis et epatis.sicut et illa in quibus pura dul cedo inuenit̄ vt dicit ysaac.c.de quattuor differentijs dulcedinis ⁊ sapo ris. Est itaq3 mel ratione equalitatis et temperamenti multū nature cō ueniens et amicum sui.ad membra multū assimilatiuū. perditorū restau ratiuū.debilium membroꝝ confortatiuū.sua grossicie nociuoꝝ fluxuum interceptiuū.et latitudinis poroꝝ restrictiuū.nature bene temperatu3 cu stoditiuū.et humoꝝ paratoꝝ ad fluxum nimium cohibitiuum.nihilomi/ nus est tamen mel nociuoꝝ humorum laxatiuum.nam contrarias hab3 qualitates in effectu. et hoc s̄m contrarias materie dispositiones in q̄s agit.nam nimis laxas reprimit et constipat.nimis duras diuidit et rela xat vt dicit ysaac. Est autem mel conseruatiuum.mundificatiuum.ama/ ritudinis temperatiuū.et iō ponit̄ in medicinis ad ɔseruādū et ad mūdi ficandū.⁊ ad amaritudine3 sp̄eꝝ temperandū vt dr̄ in antidoto nicolai Tñ mel crudu3 non multum bene despumatū valde est ventosu3 et infla tiuū.rugitus in ventre generatiu3 in malos humores facilit̄ ɔuersiuū. splenis et epatis viscositate sua oppilatiuū.colere inflāmatiuū. et febris diurne inductiuū.ypocūdrioꝝ extēsiuū.yliacis ⁊ colicis nociuū. Mel igit̄

vt dicit ostā.et ysa.in diet diuersas habent actiones.quia in quibusdam salubre est et sanitatis custoditiuum.quibusdam vero stipticuz est et morbo generatiuum.et est veneni occultatiuū qr quanto magis ruūū tāto magis est calidum et acutum ⁊ humorum magis incisiuum.penetratiuū et colatiuū.quanto magis est album minus est calidum ⁊ acutum.⁊ tanto melius quanto dulcius purius et oderabilius inuenit.

De fauo.

Fauus a fouendo est dictus.nam fauus dicitur mel mixtum cum cera. infra eniz cellulas de cera miro artificio compositas apes mel recolligunt.et eius liquoris substantiam intus fouent.et sic dr fauus quasi fouus siue fouens eo ꝙ mel foueat et contineat intra se. Uel fauus a fauore est dictus. nam valde fauorabilis gustui est et delectabilis ad edendū. Unde bm ysi.lib.xx. Fauus a fagin grece dicitur qr magis comeditur ꝗ̃ bibitur. fagin eniz grece id est comedere latie. Quidā tñ vocāt mel fauū a cera eliquatū ⁊ optime depuratum in quo summā dulcedinē gustus experitur. Fauū mellis petit ⁊ requirit maxime animal quod ab amore mellis melota dicitur.vñ a melle melus vel melota est dictus vt dicit vguic. Similiter vrsus sup omnia mel diligit et ꝓ fauis extrahendis nō sine sui discrimine in arbores altas scandit. Aliquotiens aūt inter fauos vt dicit arist.li.viij. in profundo aluearis generant quidam vermes parui sicut aranee.⁊ quando crescunt faciunt texturam circa fauos.et dominant sup totum aluear et ideo putrescit mel ꝛc. Item ibidem. bonū est mel quod extrahit de noua cera.nā mel quod diu manet in cera antiqua fit rubeuz.et corruptio illius mellis est sicut corruptio vini in vtribus.et propter hoc debet extrahi.et est mel bonū quando est simile auro vt dicit idem. Itez dicit idem ꝙ apes sedēt sup aluearia et sugunt quod est superfluuz in fauis. et dicit ꝙ si non facerent hoc.corrumperet illud quod est in fauis.et generaretur aranea ⁊ sedent sup fauos et solicite custodiunt ne illa aranea inualescat.et si inuenerint eam fit eis cibus.aliter autem omnes morerentur.

De mulso.

Mulsuz est potio vel poculuz ex aqua vel vino et melle commixtū quod greci mellicratum vocant.sicut et ydromel quod ex melle et suco macianorum est commixtum.sicut ⁊ rodomel dicitur eo ꝙ suco rose mel miscetur

De medone

Medo vel medus quasi melus dicitur. Et est potus confectus ex melle et aqua optime ꝯfect⁹ et decoct⁹.ꝙ̄ si crud⁹ fuerit et mel minus despumatū inflationē generat i vētre ⁊ rugit⁹ ac durissimas torsiones. ⁊ qr defacili resoluit i fumos caput petit ⁊ diuersas ei ingerit passiōes. Bene ꝟo decoct⁹ ⁊ defecat⁹ gustū delectat.vocē clarificat.arterias gutturis ⁊ cānales pulmonis mūdificat. cor letificat et ꝯfortat.corpus nutrit et impinguat.epaticis tamē et spleneticis ⁊ calculosis minus

competit.quia meatus stringit et oppilat.cum enim mirto ⁊ alijs herbis aromaticis cōditur vt sanior reddatur et odoratior et diuturnius custo diatur.

¶ De clareto.

Claretū ex vino et melle et specieb⁹ aromaticis est ɔfectum. Naz species aromatice in subtilissimū puluerem conterunt̄ et in sacco lineo vel mundo cū melle vel zuccara reponuntur.vino aūt optimo perfunduntur et reperfunduntur.quemadmodū fit lixiuia. et tandiu renouatur perfusio donec virtus specieꝝ vino incorporet̄ et optime clarificetur.vnde a vino contrahit fortitudinem et acumen. a speciebus aūt retinet aromaticitatem et odorem.sed a melle dulcedinē mutat et saporē

¶ De pigmento

Pigmentū vt dicit vguicio dicitur quasi pilis mentum quod scilicet in pila est contusum naz in pila species aromatice aguntur ex quibus arte pigmentaria quedaz delicata pocula et electuaria conficiuntur. vnde et pigmentarij dicuntur qui species vendunt.oterunt.ɔficiunt et ɔponunt.

¶ De oximelle

Oximel dr̄ acidum mel eo ꝙ ex aceto et melle eius materia conficiatur. Nam primo acetum cum herbis necessarijs et radicibus diureticis diu decoquitur. colato aceto mel purum ⁊ optime defecatum additur.et ad lentum ignem vsqꝫ ad spissitudinem iterum decoquitur et bullitur ac depuratur cū albugine oui cū aceto distē/ perato et in oximelle paruz decocto.nam omnes immundicias mellis et herbaꝝ ad se attrahit albumen oui et supnatando vsqꝫ ad oximellis superficiem secum ducit quas immundicias cum penna pigmentarius seu medicus caute remouet et deponit.et sic oximel in pixide munda reponitur. Datur aūt cum aqua calida ad materie compacte digestionem mollificationem.diuisionem.mundificationem.pororum apertionem.et oppilationum dissolutionem.posset enim medicina defacili inducere periculū si non prepararetur ad facilem eductionem et cum oximelle non precederet digestionem. Consimili arte et ad cōsimiles vsus de aqua et zuccara cum diuersis speciebus fit siropus nunc violaceus et laxatiuus.nunc roseus et constipatiuus.nunc simplex.nunc compositus.

¶ De cera

Cera est fex mellis inter cuius substantiam liquor melleus ab apibus est collectus. Corrumpit autem ipsum mel vt dicit aristotl. li.iiij.quando nimis diu cum cere fecibus admiscetur.et ideo qui vult in sua puritate reseruare debꝫ ipsum tempestiue a cere substantia separare. Habet autem hoc cera ꝓprium ꝙ inter omnium liquorum feces superenatat et cū calescit ad fundū non descendit ꝫ potius querēs supficiem sursū tendit.et ꝯ faciūt ptes ignee et aere q̄ in eius sbstantia dn̄ant̄ vn̄ cera in aqua calida resoluta deorsū premit aquā et p eius superficiē

se diffundit. nam multū habet aeree leuitatis ratione cuius sic ascendit
Cera aūt quanto est recentior tanto ē odoratior ductilior.purior.et ad
diuersaꝝ impressionū et figuraꝝ susceptionū aptior et tā forme suscepte q̃
scripture in ea impressio est durabilior.et talis cera virginea appellatur
Est insuper cera multis vsibus necessaria atq̃ apta.valet enim in medici
nis in confectionibus varijs et vnguentis. Nam virtutem habet calefa/
ctiuam.resolutiuam.aperitiuam.maturatiuam.attractiuā.euaporatiuā
et consumptiuā.valet etiam ad luminis nutrimentū.⁊ ideo cera seruit in
deoꝝ templis et aris et in mēsis dominoꝝ. Unde a cera vel a cereis di
cunt̄ cerimonie q̄ in temploꝝ cerimonijs cerei offerebant̄ et adhuc offe
runt̄ vt dicit vguicio.vnde qui seruiunt de candelis cereis in ecclesia di
cunt̄ ceroferarij.sicut qui seruiunt in regū et pontificū aulis primicerij no
minant̄ vt dicit idem. Sigillis etiā cereis lr̄e muniunt̄ ⁊ signantur ac se
creta occultant̄. ꝑuilegia confirmant̄. Tabule cera simplici vel colorata
replentur et ornant̄ in quibus variaꝝ lr̄aꝝ caracteres stili officio vel in
scribunt̄ vel etiā oplanant̄. Panni quoq̃ linei ad vsus varios incerant̄
Libros etiam inuolutos tutos reddit ne aqua vel pluuia ꝑfundant̄. nā
cera quandā habet vnctuositatem per quā humida fugat.et per panno
rū poros stillicidia penetrare non permittit.in calore liquescit et deficit.
frigore vero indurescit.humidis et humefactis cedit.siccis vō et asperis
inherescit.et ideo humectant̄ sigilla ne adhereat cera illoꝝ lr̄is ⁊ figuris

Cereus per deriuationem a cera a qua ¶ De cereo
formatur est nominatus vt dic̄ ysid̄.li.xx.de quo quidam ait sic.
Hic cera nocturnos prestabo cereus ignes.Subducta luce alte
ra tibi lux ⁊c̄.vt dicit idem. Nam ad hoc est vsus cereoꝝ vt ex coꝝ lumie
ea que sunt in tenebris appareant et lucescant in cereo. Jn cereo aūt tria
attendunt̄ scȝ materia.vsus. et dispositio siue forma Materia vero cplex
est.nam ꝓ materia habȝ licnum siue ligmum vt dicit ysid̄. ipsam ceram.
atq̃ ignem. Ligmus qui et licnus dicit̄ filū et stupeū et totius cerei sub
stramentū.cera que circūuoluitur est luminis nutrimentū. Jgnis qui suꝑ
ponitur siue sic accenditur vtriusq̃ est finis ⁊ complementū.nā agens in
licnum mediāte cera cōuertit vtrunq̃ in suā similitudinē.vnde et indisper
si natura mirabilem inter se habent aptissimam vnionem. Forma et dis/
positio eius piramidalis a lato incipiens et circunferentialiter cōuertens
Usus eius est vt illuminationis gratia candelabro affigat̄ vel clientulo
rum vel ceroferarioꝝ manibus ante dominos deferat̄

Lac est liquor dulcis et candidus in ma ¶ De lacte
millis per actionem caloris ex sanguine generatus Uel vt dicit
Arist.li.xviij. Lac est sanguis decoctus digestus non corruptus
Quando enim fetus ꝑ magnitudinem nō potest nutriri ꝑ vmbilicū pre/
paratur ei.

paratus ei lac a natura ex sanguine menstruo repulso ad mamillas vbi digeritur et decoquitur. et ex albedine glandularum mamillarum in candoris speciem trāsmutatur vt dt ost. li. xix. Eadē est enī materia mēstrui sāguinis atqz lactis et ideo natura creat lac ꝓpter cibū nati quo cibatur extra non ergo debet eē lac ante tempꝰ ptus nec post multū nisi accidat contra naturā. In illo enī tpe opletur lactis digestio in animalibus que hñt tempus vnicū statutū ad pariendū sed in mulieribꝰ diuersificat. et propter hoc debet eē bonū lac necessario post sex mēses. et est lac dulce qñ est bñ digestū et fuit necessariū ꝓpter cibū animalis qui ē dulcis. omniū animaliū non ē nisi dulce ⁊ valde digestū vt dt idē ibidē li. xviij. Itē dicit aris. li. vi. animalia ouācia non hñt lac neqz mamillas. et in omni lacte ē aquositas tenuis et ps grossa que caseus dr et lac quātumcūqz est spissius tāto. caseꝰ et lac animaliū carēciū dētibus superiꝰ coagulat lac vero animalis non habētis dētes in vtraqz mādibula non valet eiꝰ sepū. et lac hmōi animalis ē dulce et tenue vt lac cameli et equi et pꝰ asine. Item idē ibidē. in quibusdā regionibꝰ non expectat caprarum ipregnatio sed accipitur vrtica ⁊ cū ea fricat mamilla et exibit primo sanguis. deinde quasi sanies. et post lac bonū non peius lacte impregnatarum et nullum lac ē in mamillis mariū generaliter qꝫuis aliqñ accidē videat alit. Quedam aūt herbe hñt humorem lacteū vt titinallus et quedā arbores vt ficꝰ cuius lacte vt dicit aris. lac animaliū coagulatū est. et lac canū spissiꝰ est omniū animaliū preter leporum et porcorum. Est aūt maxime spissum in ptu sed post subtiliat. vt dicit aris. li. vi. in fine. vacca ante partū non hꝫ lac sed post bonū hꝫ sed cū primo coagulatur fit qsi lapis. et hoc accidit qñ cum aqua cōmiscet vt dt idem ibidē. Item idē li. ix. qñ puer nutrit lacte calido dētes eiꝰ cicius oriūtur. post ptū aūt et mūdificationē lac mulieris multiplicat. et quedā mulieres hñt solum lac in cono mamillarum. et quedam in alijs ptibꝰ ipsarum. et qñ lac nō bene digeritur coagulat et mamille indurescūt qm̄ tota mamilla est valde mollis. ⁊ si superuenerit aliquis pilus accidit magna infirmitas et dicet pilosa et non cessabit dolor quousqz exeat pilus cū lacte. aut quousqz putrefiat ⁊ exeat. et dū lac erit nō inuenit generaliter mēstruū. Quedā vero lactātes menstruant cū fuerit earum sanguis. humidꝰ. et qñ pueri lactātur sanguine grosso et multo accidit eis spinus lactātis corpis fertilis et tūc nocet multitudo lactis ⁊ mulier nigra nutribiliꝰ et melius hꝫ lac qꝫ alba. vt dt idem. Consimiles proprietates lactis et multas alias recitat ysa. in diet. vbi sic dicitur lac inquit generaliter diuiditur tripliciter. aut enim ē dulce exiēs nouiter a mamillis. aut est acidū siue acre iam diu mulsum. aut est inter vtrūqz mediocre. Dulce aūt est magis sapidum vicinum sanguini et amicum in ipsum et de facili cōuersiuum. et ideo laudabile est ipsius nutrimentum. Est autē

compositum ex tribus substancijs in v̄tute et actione varijs et diuersis.
vna subtiliatiua et mūdificatiua. altera vero grossa et opilatiua. tercia ē
et mollificatiua et extenuatiua nam subaquosa et serosa acuta est ⁊ sub
tiliatiua. grossa ⁊ caseosa frigida est et grossa et ideo opilatiua. butiro
sa vero et vnctuosa et mollificatiua. vnde lac cum sua substancia aquo
sa et acuta est grossoꝝ humoꝝ incisiuū et subtiliatiuū visceꝝ et lauatiuū
intestinoꝝ modicatiuū. ventris solutiuū ⁊ fecis de facili expulsiuū. corru
ptoꝝ humoꝝ interius in corpe et exterius abstersiuū. venarum penetrati
uū. oppilacionū splenis et epatis aperitiuū. et maxime si fuerit ex animali
bus calide cōplexionis vt ex camelis et tale lac est ydropicoꝝ iuuatiuū
vt dicit idē. et sequitur. Lac itaqȝ laudabile et in suis tribus substancijs
temperatiuū. sua aquositate et membroꝝ mūdificatiuū. sua butirositate
est venenis repugnatiuū. et mēbroꝝ humectatiuū. sua caseitate cibarioꝝ
et orificio stomachi ad fundū depressiuū. Est et alia laus lactis. q꜄ si tem
perate mūdato prius corpe accipiatur corpis ē laudabiliter nutritiuū.
et sue substancie sanguinem assimilatiuū. Si aūt a corpe non mūdato vl'
tempore non cōgruo accipiatur in malos humores quos inuenit est cō
uersiuū. et ipsoꝝ augmentatiuū. in fumos calidos resoluitur ⁊ sic erit do
loris capitis causatiuū. et si febris materiā inuenerit erit caloris febrilis
inflāmatiuū. vel si calorem naturalem inuenerit debilem de facili acescit
et fiet in stomacho acetosum. nam qn̄ minus est humor ⁊ puus calor ace
tositas vel putredo fleumatis generatur. et ideo lac non est frequēter su
mendū nisi corpe existēte tpato et stomacho inanito. nā si corp⁹ a putri
dis humoribus et colericis fuerit vacuū et depuratū si lac bene digestuȝ
fuerit multum et bonum prebebit corpori nutrimentum laudabilem ge
nerabit sanguinem. carnem augmentabit. humectabit corpus et exterius
in superficie faciet tenerum atqȝ pulcrum vt dicit idem. Item dicit idem.
Rursus lac inquit bibentes ieiunos esse cōuenit et calidum esse quando
vberibus est vicinum nec est aliquid comedendum quousqȝ lactis substā
cia digeratur. oportet eciam vt labor et motus minus caueatur quous
qȝ descendens ad decoctionis locum digeratur. quia ex inordinato mo
tu et calore nimio subito generato eius vnctuositas in fumum nociuum
resolueretur ⁊ grossiori pte remanente indigesta multiplex corruptio ge
neraretur vt dicit idem. Electum autem lac vt dicit debet habere qua
tuor qualitates. colorem odorem liquorem et saporem. Colorem albissi
mum clarum a citrinitate ⁊ rubore. et liuiditate maxime alienum. odorē
gratum ab horrore et grauitate remotum Liquorem inter subtilē et gros
sum medium cuius mediocritatis signum est si gutta super vnguem posi
ta remanet continua et non liquescit cuius guttule forma inferius est la
ta et superius est acuta. Saporē habet acceptabilem quando nec ama
ritudine

ritudine nec salsedine nec acedine est admixtum. Inter omnes autē istas differencias lactis femineum magis creditur esse temperatum. quia omne lac naturam et cōplexionē animalis cui⁹ est naturaliter imitat̄. et ido quia humana complexio maxime est tēperata ideo et muliebre lac maxime est temperatum propter qd̄ maxime est nutritiuū humectatiuū et asperitatis angulorum oculi potissime mitigatiuū. Et quicquid de bonitate lactis supradictum est totum concurrit in hoc lacte

De lacte camelino

Lac camelinū ex animalis calida complexione. ceteris ē magis calidum et plus subtile et minime vnctuosum et minime nutritiuū diureticum et oppilacionū aperitiuū et ideo ydropicorum ex opilacione est potissime iuuatiuū. Nam camelus nature est calidissime propter qd̄ calor dominās sanguinis attrahit vnctuositatem Cum igitur lac nichil aliud sit q̄ʒ scd̄o decoctus sapor. sanguis cameli salsus est et acut⁹. et ideo humorum est incisiu⁹ subtiliatiu⁹ et grossiciei attenuatiu⁹. Quere supra de camelo in tractatu de animalib⁹.

De lacte vaccino.

Lac vaccinū lacti camelino est oppositū. Nam vacca nō habet tantū caloris vt sanguis attrahat vnctuositatem et ideo eius lac fit valde vnctuosum. et maxime nutritiuū. plus enim nutrit lac vaccinum q̄ʒ pecorinū cum sit magis calidum q̄ʒ vaccinū cui⁹ racio est vt dicit idem q̄ cū lac vaccinū non tantum habeat caloris quantum pecorinū parua vnctuositas sibi sufficit et tota illa remanet in lacte ⁊ exsuperat caseitatem. et ideo magis nutrit quia substancia vnctuositatis nutribilior est q̄ʒ caseata. quia calidior et humidior et calori sanguinis vicinior. facilior in sanguinis mutacionē. et illa vt dicunt antiqui melius et cicius nutriūt que cici⁹ et facilius in sanguinem cōmutātur vt dicitur ibidem. lac tamen pingue meli⁹ nutrit q̄ʒ ipsa pinguedo que calidior est q2 substancia lactis habet aquositatem liquidam subtiliantem interiora corporis penetrantē. Sed sola pinguedo aereitate sua supnatat ⁊ propter humiditatis sue substancialis grossiciem cito coagulat et indurat. et ideo lac vaccinū sua aquositate ad interiora penetrat. sua vnctuositate calorem naturalē roborat. caseitatis sue paucietate naturam multum non aggrauat. sed poci⁹ adiuuat et sustentat vt dicit idē. Alio ergo modo est lacte vtendum ad nutriēdum quia tūc tribus eius substancijs pariter est vtendū. Alio modo ad mūdificandū et calorem mitigādum q2 tunc serositatis liquamen est a butirositate sequestrādū. Alio modo ad calefaciēdū et humectādū et tūc butiri vnctuositate est vtendū. Lactis eñ vsus consideratur scd̄m subtilitatē et grossiciē et mediocritatē vt dicit idem. Subtilitas autē attēditur in substancia et in actione. In sba

illud melius qd complexioni humane vicinius est vt lac femineũ qd tanto est vtilius quanto mamille est vicinius. efficacius est enim contra venena. contra renũ et vesice mala. contra pulmonis vulnera simul. siue aerem non tangat et eius virtutem aeris qualitas non imutat. Subtilitas vero in actione quanto eius butirositas est cum caseata separatur. et aquositas tũc cum acumine augetur vt patet in camelino qz minime nutrit. calore tamen suo et subtili liquore ydropicis subuenit et succurrit. lac vero grossissimũ est vaccinũ et minus ceteris liquidũ et aquosum minus acutũ et minus butirosum. Unde bene nutrit stomacho cõuenit. mẽbra confortat. calorem epatis et stomachi refrigerat. corpus impinguat et augmẽtat. vulnera intestinorum et matricum sanat. Est autem tanto melius et salubrius si lapidibus fluuialibus accensis et intus extinctis tota aquositas pro parte maxima consumatur.

De lacte caprino

Lac caprinũ inter predictas differencias tenet medium. quia i suis tribus substancijs post femineum esse dicitur potissime tẽperatum. et ideo contra pulmonis vulnera et renũ ac vesice vicia cum zucara multum confert. Eius serum a caseo et butiro separatum maxime est colatiuũ mũdificatiuũ et colere repressiuũ. Lac autem caprinũ per se multum bibitum in stomacho de facili coagulatur. et ideo ne noceat cum modico mellis et salis gemme temperetur et nunq̃ coagulabitur et si inceperit coagulari in stomacho dissoluetur. Et quia capre pascũtur siccis et ramorum extremitatibus earum lac minus est aquosum et magis stipticum et stomacho cõgruũ. Nam lac ex pascuis diuersificatur. Nam que pascuntur teneris et recentibus herbis lac faciunt aquosum et subtile et stomacho est nociuum. Que vero herbis laxatiuis. lac faciũt mortificatiuũ et neruorum pũgitiuũ et est nociuũ et laxatiuũ.

De lacte pecorino

Lac pecorinũ magis est calidũ et siccum q̃ vaccinũ minus habens butirositatis et plus caseitatis. et ideo minus nutrit nec corpori ita cõuenit vt vaccinũ. Monstratur aũt hoc ex grauitate sui odoris. Nam vt dicit gal. lac pecorinũ i odore est grauius q̃ vaccinũ et ideo magis flegmaticũ. magis aũt nutrit q̃ caprinum sed minus q̃ vaccinũ. Unde minus est temperatũ q̃ caprinũ.

De lacte asinino

Lac asininũ est tẽpatũ et nutritiuũ resũptiuũ. ventris tñ nutritiuũ et neruorũ remollitiuũ et mẽbrorum siccitate et calore induratorum humectatiuũ pectoris iuuatiuũ et tussis et anhelitus difficilis mitigatiuũ. vulnerum renum et vesice curatiuũ

De lacte caballino.

Lac caba

L Ac caballinū vicinitatem habet ad camelinū in subtilitate et acumine et calore in apostematibus matricū est iuuatiuū. apitiuū et menstrualis fluxus prouocatiuū si causa menstruorum calida sit et sicca. quā proprietatem habet illud lac ab omni lacte alio seperatam. vt dicit ysa.

De lacte porcino.

L Ac porcinū ſm ysa est subtile ꝛ aquosum qꝛ ex sua frigiditate incoctū remanet ꝛ indigestū. et ideo si scđm medicinam accipiatur pauū aut nullum confert iuuamentū sed si scđm cibuꝫ cum succo ordei sit coctum bonum generat humidum nutrimētum vt dicit idem.

De lacte animalium.

L Ac animalium partui valde vicinū. est subtile ꝛ aquosum. qꝛ aquei humores adunātur in animalibus tempore ptus quia os matricis clauditur ꝛ lac aquosis humoribus cōmiscetur. et ideo eo tempore est nociuū. vomit⁹ et fastidij prouocatiuū asperitatis remollitiuū et villorum stomachi lubricatiuū ventris laxatiuū durum ad digerendum ꝛ stipticum et in stomacho coagulatiuū ꝛ pessimarum infirmitatum generatiuū et ex fumo ascendente cerebri percussiuū. et doloris capitis causatiuū. fetoris dentiū et anhelitus inductiuū. Unde si lac fuerit. corruptū vel plus debito assumptum vel alio mō vel tempore q̄ꝫ expedit sit acceptum multarum infirmitatum est generatiuū malorum humorum et lūbricoꝝ est nutritiuū bonoꝝ humorū est corruptiuū. arenaꝝ in vesica et in renibus adiuuatiuū et putefactiuū. caloris naturalis debilitatiuū et inaturalis caloris ac febrilis inflāmatiuū. gigina rum et dentiū infectiuū. pustularum pessimaꝝ et scabiei in puulis causatiuū. rugitus et ventositatis excitatiuū oppilacionū renis et epatis effectiuū. stomachi grauatiuū. et lubricitate sua cibariorum ante digestionem expulsiuū. et sic lienterie inductiuū. Has ꝛ multas alias inducit lactis corruptio passiones. Sed hec de lacte bono et malo nūc dicta sufficiāt

De sero.

S Erum est lactis ps aquosa a lactis alia pte per coagulum sequestrata. naꝫ coagulum ptes butyrosas et caseosas simul iūgit et ab eis qđ liquidum est et aquosum diuidit et discernit Cuius effectus superius recitātur habet em̄ virtutem putredinis lauatiuā. nam intestina lauat et vulnera intestinoꝝ de sanie mūdificat. pectus purificat. sitim sedat acumen colere rubee mitigat scabieꝫ et impetigine̅ mūdat. splen et epar deopilatu. Quere supra in pmo ſm ysa.

De butiro.

B Utiꝝ a butedo id ē ꝓfundēdo ē dictū vt dicit vguic. sua em̄ vnctuositate et humiditate hꝫ inbuere ꝛ ꝓfūdē corpa q̄ otingit. nā

butyꝝ est flos lactis. multū hñs caliditatis et hūiditatis cū dñio acrita
tis rōe cui⁹ hʒ multū vnctuositatis. ē eñ butirosa subnaturaliter calida.
et humida viscosa et vnctuosa humane ꝯplexioni vicina vt dicit ysa. vñ
sepe comestū stomachi ē humectatiuū vētris solutiuū maxime si recēs fu
erit. et ideo antiqui vt dicit idē assimilauerūt butyꝝ oleo mixto pingue
dini dicentes ꝙ si quis accepit valet screatui de pectore et de pulmone
maxime si ibi fuerit apostema. qꝛ ꝓprie ē maturatiuū et humoꝝ dissoluti
uū et sup̄fluoꝝ pectoris mūdificatiuū maxime si cū melle vel zucara cōe-
datur. Sed tūc minus ē maturatiuū et recreationis amplius iuuatiuū vt
dicit idē. subdens ibidē. Butyꝝ repugnat venenis. mēbra humectat. a
speritatē oculoꝝ eius lotura mollificat et emūdat. apostema dissoluit et
maturat. Uulnera pulmonis gutturis et pectoris mire sanat. renū et in-
testinoꝝ morsuras mitigat neruos indignatos et ꝯtractos seu spasma-
tos mollificat atqꝫ laxat vt dicit idem. Dicit aūt auicē. ꝙ ꝯtra venena i
terius sumpta singulare presidiū ē si intoxicatus butiꝝ in lacte calido re
solutū bibat in magna quātitate. nā vnctuositate sua oppilat meatus ne
ad cor ascendat subito vis veneni. Preterea venenositatem totam ad se
trahit et ipsam inuiscat. ꝑ vomitum euacuat. de corpore. ⁊ educit vt dicit
idem. Fit aūt sic flos lactis. siue sup̄natās pinguedo recolligitur in va-
se mūdo et cū quodam lato ligno rotūdo et ꝑforato diutissime ꝑcutitur
per violentiā et mouetur ex quo motu calor naturalis in substācia lactis
excitatur et ꝯfortatur. totā vnctuositatem insimul recolligit. que sua leui
tate sup̄ficiem petit. serosa vero aquositas cū ꝑtibus caseatis inferius de
scendit et butiꝝ substācie tāqꝫ nobiliori cedens fundū petit et illa buti-
rosa substācia que enatat sup̄ficie recolligitur et ad vsus varios et neces
sarios in vase mūdissimo reseruatur. qđ quāto recentius tāto est saporo
sius. et gustui delectabilius inuenitur. Est aūt ī principio molle et liquidū
sed paulatim calore naturali contra humidas ꝑtes inualescēte et eas cō
sumente mediocrite indurescit. Unde bene et mūde reficit et nutrit ⁊ pul
menta loco sagiminis vel olei bene condit. Salitur aūt aliquātulum vt
melius conseruetur et vt eius potētialis humiditas siccitate salis tꝑetur
insup̄ vt eius saporositas augmētetur. Nā gustui in sapore ē magis gra
tum qñ mediocriter est salitū. Quādo nimis antiquatur eius sapor cum
odore diminuitur et in grauem odorē. et saporē gustui horribilem trans
mutatur et tūc non valet ad cibaria cōdiēda. Ualet tamen ad varia me
dicamina et vnguēta. qꝛ sepe accidit id qđ non cōuenit gule congruit tñ
nichilominus medicine alicui.

De caseo.

Caseus vt dicit ysid. li. xx. a carēdo ē dictus. eo ꝙ tā diu in vase ꝑ
mitur quousqꝫ sero careat et a lactis aq̊sa sꝑa sepet. Uñ dr caseꝰ
quasi carens

quasi carēs. eo ꝙ qnq3 ē siccus humore carēs seu liquore vt dicit idem.
Scđm hug. vero caseus a cadēdo est dictus eo ꝙ de facili cadit et rece
dit. cadit et labitur inter digitos facientis. Est aūt caseus fex lactis. nam
vt dicit ysa. caseata substācia lactis frigida est et grossa ⁊ ad digerendū
dura. tarde em̄ descēdit de stomacho et magis attinet stipticitati q̄3 solu
tioni et ē grauis stomacho et epati renib' et spleni marie si illa loca fue/
rint opilacōib' ꝑparata et calculos in renibus generat. et ideo ꝓpt̄ ista
mala accidētia dt dīt. ꝙ omnis case' vniuersaliter ē malus. tñ caseus qui
lacti ē vicin' minus ē nociu'. Unde distinguit ysa. inter recentē veterē et
mediocrē Recēs case' ē qr adhuc recēs non malos generat hūores. qr
adhuc retinet ptē dulcedinis et aquositatis ipsius lactis. et ideo ad di/
gerendū ē facilior et ad nutriēdū laudabilior. et vētris solubilior et ma
xime si non fuerit salitus. qr salsedo ibi saporē aufert et dulcedinē. nam ni
mis salsus nimis ē desiccatiu' et stomacho ē nociu'. carens omni sale ma
gis ē nutritiu' et corpis humectatiu' et magis carnis augmentatiu'. sto
macho tñ est nociu' et de facili in fumositates resolutiu' si stomachus fu
erit calidus. Si vero fuerit frigidus in acetositatē est de facili cōuersiu'
mediocriter ergo salsus melius digeritur et min' stomacho ē nociu'. sine
sale em̄ de facili est acetosus. minus vero salsus stomachi fit morsiuus et
sanguinis incensiuus.

De veteri caseo.

Vetus aūt caseus ē acutus et valde siccus ad nutriēdum gros
sus et ad exeūdū de stomacho nimis durus. qr si lactis aquo
sitas ē acuta. acumen tñ et siccitas coaguli ei dominātur. Uñ
et subtilitatē exit et ideo superfluitas corpis non ita inde subti
liatur sicut alijs subtiliātibus. Unde duobus modis nocet corpori. quia
eius corruptio et grossicies nutrimēti superfluitatem ingrossat et corrūpit
stomacho nocet qr ꝑ acumen coaguli repugnat omnibus aliūde iuuanti
bus et in nutrimentū peius ipsa iuuācia traducūtur. Unde si in corpore
inuenerit grossos humores in renibus ⁊ in vesica lapides parit. grossos
eñ humores calidos et intensos coadunat et cōpingit. Est ergo vitan/
dus ita vetus. nullū enim confert iuuamen neq3 nutrimētū nec obedit di
gestioni nec bonū generat sanguinē nec ventrē humectat nec vrinā pro/
uocat. Sed inuētam humiditatē constringit et desiccat. omnis itaq3 ca
seus vetus durus siccus et spongiosus pre siccitate. et porosus. ad rūpē
dū facilis. nichil hñs vnctuositatis et humiditatis corpori est nociu' mi
nus aūt est malus vnctus caseus vel assus q̄3 oculatus et porosus. nam
constrictio substancie est signū humoris et vnctuositatis. Qui aūt poro/
sus ē minus ē malus qñ est recēs q̄3 nimis est vetus. qr vt dicit dyas. ca
seus recēs humectat vētrem. vetus stringit. maxime elixatus vel si ab a
qua abstract' assetur et maxime si ante prādiū assumatur. meatum enim

stomachi sua grossicie obturat et cibū descendere ad intestina non pmit tit. post prandium autem sumptus cibaria cōprimit vt torcular et ad locū exitus descendere cōpellit. ¶ Caseus inter veterē et nouū medius multū est nutritiu⁹ propter eius saporositatē et grossiciem. et quia calore naturali velociter induratur. quāto aūt calor naturalis ei dominatur magis tāto plus et fortius indurescit et magis mēbris inherescit. ¶ Hucusq3 ysa in diet. ¶ Scd̄m aūt dyas. ⁊ aris. li. iij. qñ erit in lacte multū casei plus erit cibi. ¶ Est aūt caseus ƀm dyas. veneno contrarius. Nam grossicie sua et butirositate oppilat meatus venenoꝝ et non pmittit ad cor ascendere vim veneni. ¶ Caseus enim recēs appositus calid⁹ extrahit venenū a morsibus venenatis et huius signū est. qr appositus sup morsus rabidi canis aut serpentis totus cādor casei cōuertitur in liuorē. ¶ Valet eciā contra antracem et alia apostemata venenosa vel extra suppositus vel comestus. ¶ In multis eciam alijs cōuenit medicine vt dicit idē

¶ De coagulo.

Coagulum ē lac in quorūdā animaliū stomachis inspissatum cuius ꝟtute lac alioꝝ animaliū coagulatur in qua pte butirosa cū caseata aggregata ps serosa et aquea a ptibus alijs sequestratur. vt dicit aris. li. iij. ¶ Quāto inquit lac ē spissius tanto caseacius et coagulacius. sed lac animalis carētis dētibus in supiori mādibula coagulatur. ¶ Lac vero animalis hñtis in vtraq3. nō sic. nec ei⁹ sepū ¶ Itē idē dicit. Lac coagulaẗ ex coagulo et lacte ficuū qñ lac ficuū aggregaẗ in lana deinde abluitur illa cū modico lacte et cicius illud lac in residuo et sic totū coagulaẗ. ¶ Itē ibidem coagulū nō inuenitur nisi i vētre sugenciū adhuc rumināciū. in illis qui non hñt dentes in vtraq3 mādibula nisi in lepore. quātocūq3 aūt plus vetustaẗ erit melius. et valet cōtra fluxum vētris maxie leporis pui et cerui vt dicit idē aris. ¶ Itē libro xvi. dicit accidit lacti ꝙ coagulatur p coagulū qm̄ coagulū est in lacte in quo est calor spūalis. et ideo adiuuat et sustētat lac sicut maris sperma sustentat menstrualē sanguinē femine in matrice qm̄ natura lactis et sanguis menstrui eadē sunt vt dicit idē ibidē. ¶ De coagulacōe dt ysa scz de caseo ¶ Coagulum inquit coagulatur virtute sui cacuminis ⁊ caloris atq3 siccitatis sibi domināntis quibus sua humiditas finitur. et quāuis coagulum sit in omni caseo minus sentitur in recenti propter multitudinem sue humiditatis. ¶ Coagulum itaq3 in stomacho lactātis animalis et rumināntis inuenitur cum quo sal admiscetur. et sic sup ignem in fumo desiccatur et induratur cuius modica pticula cū in pauco lacte tepido resoluta est cum residuo lacte admixta totū coagulabit qd̄ est coagulabile et cōdensat. ¶ Vn̄ patet ꝙ osimilis ꝟtus latitat in substantia coaguli qualis inest substācie seis masculi vt dt aris. auic. ysa. et alijs et hec dicta de liqrib⁹ nūc sufficiāt

¶ De diuersis humoribus

Sunt aūt

Sunt aūt quedā ꝟtutes tam hūoribus q̄ȝ liquorib⁹ et rebus
alijs inherētes de quibus hic breuiter aliqua inseremus nam
ſm diuersas cōplexiones et ꝟtutes diuersis rebus dominan
tes diuersimode reperiūtur ꝑationes vt est ꝟtus apitiua. ma
turatiua mūdificatiua ⁊c. apitiua itaqȝ ꝟtus oꝑatur ꝑ calidum et siccuȝ
cum subtili sb̄a vt patet in cepis vel succo porri et ī alumine et hm̄ōi ex
quoꝝ confusione apiūtur ora venaꝝ et emoroides prouocātur vt dicit
ꝯstā. Rarefactiua ꝟtus oꝑabitur ꝑ calorem et humorē. nam calor rei sb
stāciā penetrat et dissoluēdo humiditatem sibi obedientē aperit et dila
tat vt patet in malua ⁊ sambuci meano cortice et hm̄ōi. que bullita ī oleo
cutem rarefaciūt et extendūt vt dicit idē. Oppilatiua ꝟtus operatur ꝑ fri
giditatē et humiditatem cū obtusa sb̄a vt patet in draganto albumine
oui et palleio. nam hec viscositate et obtusitate substancie poros replent
et frigiditate constringūt. In spissatiua ꝟtus oꝑatur ꝑ frigiditatē et hu
miditatem vt patet in mādragora que imposita suꝑ cutē ipsam inspissat
vt dicit idem. nā frigiditate ꝯstringit ꝑtes humiditatis liquidiores. Vñ
humiditas petens centꝝ reddit substanciā cōpactiorē. ꝑ ꝯsequēs spis
siorem aliqñ aūt oꝑatur per calorem et humiditatē. nam calor consumit
ꝑtes liquidiores quibus cōsumptis ꝑtes terrestres reddūtur spissiores
Induratiua virtus oꝑatur ꝑ frigiditatē et siccitateȝ qȝ vtraqȝ qualitas
mouendo ad centꝝ totam substanciā reddit duriorem. qñqȝ aūt opera-
tur ꝑ frigiditatē et humiditatem frigiditate ꝑtes liquidas constringēte
vt patet in gelu et in glacie. qñqȝ est ꝑ calidas et siccas ꝑtes terrestres
cōpingēdo et ꝑ ꝯsequēs indurādo vt patet in latere et in luto. Asperi
tiua ꝟtus operat̄ per caliditatē et siccitatem cū grossa substancia. Nam
calor qđ est subtilius eleuat et mouet ad circumferenciam. et illud acuit
in conū. qđ vero grossius et siccius tendit ad centꝝ et sic fit tota substan
cia inequalis que inequalitas est causa asperitatis propter hoc oꝑatur
asperitatē in humido frigiditas coartādo et constringēdo ꝑtes rei cir-
cūferenciales ad mediū vt ꝑmittēdo partes liquidiores se diffūdere ad
extremū propter ꝙ partes superiores in quibus dominatur frigiditas
acute et aspere exterius sensui ostendūtur. qȝ ſm diuersitatem materie im
pressionum a calido et frigido recipientis varie sunt et diuerse reꝝ con-
ditiones et ꝓprietates et reꝝ ꝯmixtiones naturaliter vel accidentaliter
derelicte vt patet et vt dicit auicen. et ꝯstā. et est expressum supra in trac
tatu đ q̄litatib⁹ elemētariū ꝓprietatū. Itē ꝟt⁹ ē mollificatiua q̄ opat̄ ꝑ ca
lidū ⁊ hūidū. ⁊ h̄ l̄ ꝑ calorē hūidas ꝑtes dilatātē ⁊ rarefaciētē ⁊ ꝑtes a
ꝑtib⁹ disgregātē vt fc̄it dialcea q̄ hūida ē ⁊ paꝝ calida mediocrit̄ tñ ca
lore sui aperit ⁊ ex superhabundancia humiditatis sue humores fluxi-
biles reddit et sic per ꝯsequēs mollificat et remollit. vel hoc fit eo ꝙ

calore dominãte sup ptes aqueas et terrestres et eas resoluẽte in ptes
aereas et celestes vt patet in vaporibus terrestribus et aqueis attracti/
uis et ad intersticia aeris resoluũtur in mollissimas pluuias et guttulas
nũc roris nũc grandinis siue niuis vt dicit cõmentator sup li.iiij. meth.
Sensui eciam est manifestũ vi caloris dura remollescere et supueniente a
ctione calidi.ptes ptibus inuicem vix herere vt patet in cera et in alijs li
quefactibilibus sup quarꝫ ptes aqueas in aereas ꝟtus ignea dominat
vt dicit cõstã. Virtus aũt maturatiua sicut et digestiua p calidã virtutẽ
et humidã opatur.sicut et retẽtiua p frigidam et siccã.et expulsiua p fri/
gidam et humidã.et aperitiua p calidã et siccam principaliter opatur.
Attractiua ꝟtus p calidam et siccam opatur vt pꝫ in diptãno serapino
et stercore colũbino et consimilibus. Laxatiua hꝫ operari p easdẽ ꝟtutes
sed vehemencius. Unde que vehemẽter attrahũt laxatiua sunt vt sca/
monia ꝛc.opatur eciam p frigida cõprimẽdo.et per humida lenificando
et lubrificãdo vt patet in prunellis thamaridis ꝛc.putrefactiua qñqꝫ p
calidam et humidã opatur qñqꝫ vero preter hec.maturatiua p calidam
et siccam sicut et attractiua vtꝫ in cantharidibus et flãmula et hmõi ve/
hementer calidis que pustulas generãt et carnem vlcerãt valde cito. De
alijs aũt ꝟtutibus et consimilib' dictum est supra li.iij.de ꝓprietatib' ele/
mẽtariũ qualitatũ.in li.viij.in tractatu de remedijs morboꝝ.

De putredine.

Putredo ẽ substancialis humiditatis corruptio proueniẽs ex
indigẽcia caloris naturalis superhabũdãte calore alieno.
Calor eñ innaturalis agens in humidũ qđ non regitur a na
turali causa est inductiua putrefactionis vt dicitur sup li meth
omne aũt terreũ frigidũ difficilius putrefit qꝫ calidũ vt dicit aris.similit
coagulatũ racione frigidi tardius putrefit vt est videre in glacie ꝛ in cri
stallo.omne eñ feruidum prout calido tardius putrefit vt dicit aris.naꝫ
intensio caloris inducentis feruorem fortior est calore aeris siue aliũde
veniẽtis et ideo non pmittit se vniri vbi aliquid contra rem feruentẽ per
mittit fieri in mutationẽ.omne eñ motum tardius putrefit qꝫ non motũ
vt dicit aris.nam motus inducit calorem conseruãtem et calorem excitat
naturalem. Insup omne fluens tardius putrefit qꝫ nõ fluens vt dicit idẽ
nam calor accidẽtalis ex aere continente infirmior ẽ et debilior qꝫ calor
naturaliter generatus ex motu siue ex fluxu.et ideo ex facili se vniri non
permittit. Omne aũt corpus multũ id ẽ multe magnitudinis tardius et
minus putrefit qꝫ corpus paucũ vt dicit idem.nam si corpus est calidũ
plus habet et caloris naturalis resistẽtis causis putrefactionis. Similiter si
est frigidũ sua natural' frigiditas melius resistit calori accidẽtali inducẽ
ti putredinem in magno corpore qꝫ in paruo corpe et hoc patet in mari.

vt dicit aris. nam mare diuisum cito putrescit vniuersum aut nunquam. Simi liter est videre in aquis aliis magnis quarum partes diuise a totali flumine ci to putrescunt. et ideo in partibus sic diuisis vermes generantur per putrefa ctionem. Cuius racio est quia calor naturalis disgregans in eis facit subti le diuidi a grosso et terreum ab aqueo et aereo. ex substancia autem subtili a/ quea et aerea a grossiore parte per calorem sequestrata idem calor disgregans facit generari vermes et alia animalia et hoc est quod dicit aris. quia calor naturalis disgregans constare facit disgregata conuertit in naturam ani malis et hoc per putrefactionem. vi caloris extranei introducta vt dicit omne. putrida ergo sunt gustui horribilia. et abhominabilia stomacho. et nau/ seam prouocancia. Sunt et grauis odoris. et mali saporis et deformis coloris. manus inficiencia contingentis. contraria sunt humane complexio ni. et subitam inducencia sanis corruptionem. serpentibus tamen et vermibus pre bencia cibum et refectionem. Que autem sunt disposita ad putrefactionem per associacionem ad putridum. celerius propter corruptionem membra putri da corrumpunt sana. et cum non sint spiritui peruia priuant spiritu membra Que ergo sunt magis vicina non possunt sanari nisi membrum quod incipit esse pu tridum a putredine penitus separetur. Unde que putrida sunt. non sunt vti lia nisi solum ad hoc vt prescindantur eiciantur aut comburantur. Sunt et alie virtutes quibus mediantibus operatur natura vt virtus nutritiua seu pasci tiua in vegetabilibus. et in animalibus est virtus generatiua tam in bipedi bus quam in quadrupedibus et est virtus ouatiua tam in reptilibus quibusdam quam in volatilibus. sed de generatiua et nutritiua et aliis sibi subministran/ tibus sufficienter superius dictum est. li. iiii. de generatione hominis in li. xviii. de generatione animalium generali. et ideo de eis est suspendendum. Uirtus autem procreandi oua est in animalibus anulosi corporis vt in serpentibus arane is scorpionibus et similibus et in natantibus vtputa in cancris sepiis et aliis infi nitis. et volatilibus et in omnibus bipedibus. quia vt dicit aris. li. v. Bipe dia inquit non generant animalia preter hominem.

De ouis et eius proprietatibus.

PRimo igitur de predictis animantibus semen decisum in que dam corpuscula pua mollia humida et substancia albida coa gulatur et transformatur ex quibus per operationem diuersa ani mancia procreantur. et talia corpuscula oua sunt dicta eo quod sunt vuida id est eo quod intrinsecus humore sint plena vt dicit ysi. li. xii. Nam hu midum est quod exterius humorem habet. vuidum quod interius. quorum tamen vt dicit idem putant ouum grecam habere originem. Illi enim dicunt o a v. lra ablata. Oua autem quedam inani vento concipiuntur sed non sunt generabilia nisi que fuerint masculino ocubitu ocepta et seiali spiritu penetrata vt dicit idem. Quorum autem tantam vim dicunt esse vt lignum eis perfusum non ardeat. nec vestis quidem aduratur vt dicit idem. Domixta

cuidem calce glutinate ferũtur inter fragmenta vt dicit idẽ. Oua igitur primo gignũtur. deinde calore materni corporis formãtur et animãtur vt dicit ysid. Secũdũ aũt aris. li. iij. et v. Ouant volucres et pisces et serpentes. sed multum differũt in bonitate et malicia et quãtitate substãcia. et in qualitate et in forma oua tam volucrum quam pisciũ et serpentum. Ouant aũt generaliter aues in fine veris et in principio estatis vt dicit aris. li. v preterquam auis marina que dicitur alceõ quoniam illa auis ponit oua in principio hiemis et cubat xiiij. diebus antequam pulli cõpleãtur. vij. diebus ante principiũ hiemis vij. post sicut dicit simoniades in li. suo. Et dicit ysid. de hac aue. li. xij. in litore stagni occeani alceõ in hieme nidũ facit vij. diebus et ouat et excubat super oua qua excubãte septem diebus quiescit mare silẽtibus vẽtis continua quia septem dierum et tranquillitate mitescit pelagus nulla rerum eius fetibus educandis exhibẽte obsequiũ. idem dicit pli. et basilius in hexameron et ambrosius. Alie tamen aues ouant bis in ãno vel pluries vt yrũdines. sed prima oua corrũpũtur propter hiemẽ. oua vero posteriora cõplentur. Aues vero domestice vt ibidẽ dicit aris. ouãt tota estate sicut galline et columbe et precipue quando bene pascũtur et locus earum est calidus Itẽ dicit aris. li. vi. quedam aues ouãt toto ãno preterquam duobus mẽsibus tropicorum scilicet in iulio et in decẽbri vt galline quarum quedam ouãt bis qualibet die et que multũ ouant cito moriũtur. colũba aũt quinquies decies ouat in ãno sed pauca ponit oua. Et que multũ ouãt multociẽs vt colũbe. aut multa vt gallina et aues curuorum vnguiũ. sunt paucorum ouorum. Et quedã ouãt in nidis et quedã in arboribus cõcauis et quedã in foraminibus terre. et cauernis et quedã in aruis et in rupibus et quedam in arenis vt strucio que non fouet oua sua nec cubat super ea sed calore solis complẽtur et animãtur in arenis et quedã oua fouẽtur in nidis factis in arborum ramis et quedã in petris altissimis et quedã in arũdinetis sicut oua auiũ aquatiliũ. Dicit etiã aris. li. vi. oua auiũ sunt dura exterius. Et quedã sunt duorũ colorum quia citrina interius et alba exterius. Oua auiũ alba fluuialiũ diuersificantur ab ouis aliarum auiũ que in sicco nutriũtur. quia citrinũ est in istis magis quam in duplũ ad citrinũ auiũ que nutriũtur per ripas. Variãtur eciam in colore. nam colũbarum sunt alba sicut gallinarum. et auiũ palustrium sunt glauca et quedam sunt sicut picta. vt oua nisi. Diuersificantur oua in figura quoniã quedam sunt acuta et quedam lata prius vero est latum postea acutum. oua vero longa capitis acuti producũt mares. habentia vero loco acuminis rotundum producũt feminas. In calidis autem regionibus ponuntur in fimo ad solem et complentur vt in egypto. et in quibusdam locis in plumis calefactis sicut in quadam ciuitate Quidam potator composuit oua sub puluinari et dixit quod continuauit. potum quousque ex illis ouis pulli extrahebantur. Aliquando

eciam ponūtur oua in vasis calidis et extrahūtur ab illis pulli vt idē ibi
dem.recepto tamen semine maris in matrice simul cū semine femine com
miscetur.in principio apparet albū deinde fit rubeū in modū sanguinis.
post totaliter fit citrinū.deinde paulatim operante natura remanet citri
nū in medio.et albū in extremo.et cum cōplebitur exibit et tunc mutatur
a mollicie in duriciem quia in exitu coagulatur ꝛ perfectissime induratur
Unde oua q̄ diu sunt in ventre sunt citrina quedam pellicula albida i
uoluta.Sed quando sunt formata et completa indurantur et illa durici
es testa nūcupatur et est idem testa in coagulo oui qḋ ē embrio vel folli
culus in corpore pueri iam concepti sed propter fortitudinē vel intensio
nem caloris in corpore auis dominātis plus induratur ꝛ hoc fuit neces
se propter interioris liquiditatis cōseruacionem.Quant aūt multe aues
oua venti sicut faciūt galline et anseres vt dicit aris.ibidez li.ij.et hoc ac
cidit ex superfluitate humoris seminalis in corpore femine supabūdan/
tis.et sunt oua venti pua et insipida humidiora alijs et sine dura testa.ꝛ
posita sub gallina non alterantur sed remanet album albū et citrinū citri
nū.Talia oua inueniūtur in gallinis et anseribus pauonibus et colūbis
Formatur pullus in ouo et completur cicius in estate q̄ȝ in hyeme. quia
oua galline fūdantur in xviij.diebus in estate.et in hyeme in xxv.et quā
do tonitrua veniūt in hora cubacionis oua corrūpūtur.similiter quādo
frequēter nuda manu tangūtur.Galline eciam veteres ouāt i principio
veris.et oua galline iuuenis sunt minoris corporis et vniuersaliter si gal
line nō cubauerint super oua sua infirmabūtur et corrūpūtur.et ouū gal
line completur post coitū in xi.die.Et quedam aues in coitu nō seruant
serū sed saltat femina sup feminā et masculus sup marem vt perdices co
lūbe.et talis coitus facit odorem fetidū et oua non pullificatiua.sed sunt
sterilia quēadmodū oua venti vt dicit aris.In ouis aūt galline p᷒ tres
dies cubacionis apparēt signa pulli.et tūc ascendit citrinū versus acutū
ad illū locū a quo incepit scissura et apparet quasi gutta sanguinis in al/
bumine oui et est principiū seu materia ipsius cordis vt dicitur supra in
tractatu de auibus de generatione pulli quere ibi. Item oua in quibus
sunt duo vitella faciūt gemellos pullos et pua et subtili tela diuiduntur
ab inuicem hec vitella vt ibidem dicit aris.et aues que comedūt carnes
non ouant nisi semel in anno preter irūdines que bis ouant.aquila enim
ouat tria oua et terciū eicit a nido ꝛ cubat super oua xxx.dies.Hucusqȝ
aris.li.vi.Item idem li.xvij.auium genera ouant completa dure teste ni/
si accidat occasio p īfirmitatē.Itē aues multe generacōis faciūt sepe oua
vēti qḋ nō otigit auib᷒ boni volat᷒ neqȝ curuoꝝ vnguiū q̄m aues mul
toꝝ ouoꝝ sūt multe supfluitatis.supfluitas āt auiū vncoꝝ vnguiū trāsit
in plumas et in vngues ꝛ in alas.et ideo eaꝝ corpus est parū durum et

acutum et macilentum. et propter hoc non sunt tales aues multorū ouo
rum neqȝ multi coitus. Aues enim corpulente propter corpulenciam et
calorem ventris ouant multociēs. similiter aues pui corporis sunt multi
coitus et multorum ouorum sicut patet in quibusdam gallinis que quā
to sunt magis pue tanto erūt plurium ouorum qr cibus talium transit in
creationē ouorum. Itē oua venti non erūt in auibus boni volatus quia
supfluitas caꝝ est pauca et ideo ouant oua pauca. oua venti sunt plura
ouis cōuenientibus generationi pulloꝝ. et sunt minoris quātitatis quo
niam non sunt cōpleta vel propter multitudinem suam minoris delecta
tionis quādo comedūtur quoniā in omni re delectabilius est qđ est dige
stum et dulci⁹ qȝ indigestum et quedam aues quādo olfaciūt mares et
audiūt voces suas implentur ouis quia sunt multi cibi et multe superflui
tatis et caloris. et ideo sunt fortioris appetitus et ideo spermatizāt et ci
to ouant quia superfluitas illa transit in ouorum naturā vi caloris. Itē
generatio auiū ex ouis erit quando femina sederit super oua et calefece
rit ea et quia pullus in ouo non potest cōpleri sine nutrimento. et ideo na
tura posuit cibum suū interius in ouo et indigent oua propter debilitatē
suam calefactione et ideo oua cito cōplentur in diebus calidis. quoniam
tempus calidum iuuat digestionem creationis. Est autem albumen ma
teria et sustentacio pulli. vitellum autem cibus pulli et nutrimētum ei⁹ et
propter hoc album et citrinū disiūcta sunt quadam tela propter nature
diuersitatem et natura albuminis est quasi contraria nature vitelli vel ci
trini et propter hoc congelatur citrinum tempore frigoris et postqȝ fue
rit calefactum fiet humidum. album autem nō congelatur ex frigore sed
fit magis humidum et quando assatum fuerit erit durum. et apud gene
rationem pulli inspissatur quoniam sustentatio pulli est ex eo ꝙ ꝑ vmbili
cum accipit pullus cibum ex citrino et citrinum in tempore illo est multū
quoniam erit humidum et de facili conuertibile in cibum. hucusqȝ aꝝ. li.
xvi. De ouis autem dicit ysa. in diet. oua autem inquit que generantur
ex animalibus sanis et temperatis sunt nutrimenti laudabilioris. que ve
ro ex crassis sunt maioris nutrimenti et sapidioris. Similiter de coeunti
bus cum masculis cum calorem maiorem habent cocuncia qȝ non coeun
cia. similiter generata de iunioribus quia in eis habetur pl⁹ caloris. Na
ture autem ouorum generaliter sunt temperate ⁊ mediocres et humane
complexioni plurimum vicinantes albumina tamen sunt frigidiora ad
vitellorum compacionem qȝ testarum aquea saporositas. et ideo in odo
re sunt vitellis grauiora et sunt eciam indigestibiliora. maxime de veteri
bus volatilibus aut dum cum masculis non coeuntibus vitella sunt tem
perata calori vicina. et ideo ad digerēdum sunt meliora et faciliora con
fortancia membra et ab eis tardius dissoluenda. Variatur autem

ouorum nutrimentum ſm diuerſitatem animalium ex quibus generant
qz generata de ſubtili animali et tꝑato vt ex perdice vel gallina ad nutri
endū ſunt laudabiliora et ſunt facile digeſtibilia. a mēbris facilius diſſol
uūtur. Unde ad regimen ſanitatis meliora ſunt q̄z ad membra confortā
da. Que aūt generātur de groſſis animalibus ad digerēdum dura ſunt
et nutrimēti illaudabilis ſicut oua ſtrucionis anſeris et pauonis que ſūt
multi nutrimenti et dura ad digerēdum et grauis odoris maxime de ve
teribus vel de carētibus maſculis. et quādo digerūtur a mēbris tardius
diſſoluūtur. et ideo plus valēt ad mēbra confortāda q̄z ad regimē ſani/
tatis Generata aūt de auibꝰ minoribus ſunt leuiora. de veteribus gra/
uiora. de mediocribꝰ tempanciora. qz caloris ſunt ꝑfectioris et minoris
humiditatis. et ideo valēt ad regēdam ſanitatē et ad mēbra confortan
da. Oua autem quāto ſunt recentiora tāto ſunt meliora. et quāto magis
vetera tāto minꝰ bona. Variātur eciam ꝑ artificiū quadrupliciter. Aut
eñ ſunt aſſata. aut elixa in iure. cocta. aut frixa. Ꝫ aſſata ſunt elixis groſſi/
ora. et ad dirigēdū duriora. qz focꝰ eoꝝ hūiditatē ſubtilē ꝯſumit et deſic/
cat. Aſſata ſub cineribꝰ calidis peiora ſunt q̄z q̄ ſuꝑ carbones ſunt diſco
opta. qz cū calor ignis in cineribꝰ ea circūtegat fumoſitatē eoꝝ ſuꝑfluā
euaporare nō ꝑmittit. ſuꝑ carbōes ṽo poſita fumoſitatē reſudādo emit
tūt ⁊ mūda fiūt. Elixa āt in aq̄ meliora ſūt q̄z aſſata qz aq̄ hūiditas ca
lori ignis in deſiccādo ſua hūiditate ſ̄bali repugnat. et ideo minꝰ fiūt de
ſiccatia et caloris naturał refrigeratia. Elixa āt cū corticibꝰ ſūt peiora.
qz groſſiciei ⁊ fūoſitati repugnāt cortices exteriꝰ et nō ꝑmittunt ſuꝑflua
exalare et ideo generāt vētoſitatē inflatiuā ⁊ grauitatē ſtomachi ⁊ toci
us vētris. In aq̄ ṽo fracta calor aq̄ tꝑate penetrat et groſſiciē ſuā ſubti
liat ⁊ aufert eis grauitatē odoris. Vñ et ceteris ſūt laudabiliora. ſed tñ
ſola vitella plꝰ ſūt deſiccatia et minꝰ ſolidatiua. Indurata vero et deſic
catiua et ſtomacho dure exiſtēcia venaſqꝫ tarde penetratiua. bene tamē
digeſta multum confortāt. ſed ſi remaneant indigeſta ſtomachum gra/
uant et inteſtiua. mollia tamen et parum coagulata minus ſunt deſiccati
ua. et magis digeſtibilia. cito venas penetrancia. pectus humectancia. ta
men parum ſunt membrorum confortatiua. Inter dura autem et mollia
in ſuis actionibus et paſſionibus ſunt mediocria. Frixa autem oua cete
ris ſunt peiora quia in ſtomacho morancia in fumoſitatem et corruptio
nem ſunt magis mutabilia quicquid ibi ciborum inuenerint corrumpen
cia. grauitatem in ſtomacho generantia faſtidia peiora faciētia q̄z alia
oua maxime ſi ſint frixa. in vitellis autem inter aſſata et in aqua fracta
ſunt mediocria. hucuſqꝫ yſa. Oua eciam non ſolum ſunt vtilia ad cibum
imo ſunt neceſſaria in multiplici medicina. Sunt enim humectatiua mi/
gatiua pectoris et gutturis lenitiua. membrorum confortatiua reſum/

ptiua et poitorum restauratiua virtutis iuuatiua generatiue. cōbustionis et arsure sanatiua. Nam ex vitellis ouorum assatis fit oleum optimū cōbustu ris. Sunt ouorum vitella antracis et venenosi apostematis curatiua. Nā vitellū crudum oui cum sale mixtum sanat antracem vt dicit dst. ouorum aūt albumina sūt caloris mitigatia. tumoris repressiua fluide humidita tis restrictiua. calide arterie et podagre iuuatiua. qñ aūt putrida et cor rupta sunt maxime sūt vicina humorum corruptiua. et suo fetore nausee vo mitus prouocatiua et de facili sunt mortis illatiua.

¶ De ouis aspidum

Oua aspidum sunt parua et rotūda. liuida crocea. limosa. visco sa interius fetida ac sūme venenosa. quibusdā vmulis pariter conglobata. quorum venenū sūme ē mortiferum ɔtra qd remedi um non inuenitur vt dt pli. Cōuenit aūt vt dicit idem ouū as pidum aliqñ ab alio venenoso vt a rubeta inueniri et ab eo foueri et ex tali fomēto vmē procreari qui visu et flatu pimit more basilisci siue regu li omne viuū. maliciam vmis taliter procreati pmo sentit vmis qui eum fouet nam in primo ei⁹ ortu qñ se fouentem aspicit patrem se generantē interimit et occidit vt dicit idem. et hāc proprietatem videt tangere. ysa. xlix. c. vbi dicit ꝙ qui comederit oua aspidum morietur et qd confectum est ex ouis et nutritum erūpit in regulum vt dicit glo. ex ouis aspidis ge neratur regulus. et ex iudeis venenoꝭ nascetur anticristus

¶ De ouis aranee.

Oua aranea sunt multa et modica. liuida paruis maculis asper sa diuisa et ab inuicem separata venenosa mollia et viscosa. que si in casu aliquo fuerint pdita aranea protinus querit ea et su is additamentis interiorib⁹ et rostro reportat ipsa. Ex vnico aūt ouo multe et inumerabiles aranee. generātur ita paruule ꝙ vix viden tur et tamen statim qñ ouum exeūt telas texere incipiūt ita subtiliter ꝙ nature ingeniositas pariter et vtus pñt merito in tam paruo opusculo admi rari. quere supra de aranea. li. xviij.

De ouis aquile.

Oua aquile sicut et accipitris sunt pauca qꝛ nisi raro ternariū numerum non excedant et sepe aquila eicit terciū de nido quia difficulter cubat super oua vt dicit arum. li. xv. In nido aūt suo collocat quādā gemā cum ouis suis quā putāt magi valē cō tra tonitruū et ideo dicūt aqlā ponere lapidē cū ouis ne a tonitruo cor rumpātur. vt dicit pli.

¶ De ouis anserum

Anserina oua magna sunt et dura ad digerendum. et difficilius cu bantur et tardius complentur ꝙ oua gallinarum.

¶ De ouis anetarum

A Netina oua ouis gallinaceis sunt maiora.sed non sunt ita sapi/
da nec ita bene nutribilia sicut oua gallinarum.

¶ De ouis alaudarum.

O Ua aũt alaude sunt modica.colore varia cubantur sup̱ gleba ⁊
ibi deuorantur sepius a reptilibus et mustelis.

¶ De ouis bubonum.

O Ua bubonis sunt parua et maculosa fragilis teste insipida mul
tũ habentia de albumine et minus de vitello. Uenantur autem
de die monedule oua bubonis et comedũt ipsa et ipse de nocte
comedit oua moneduule.et ideo continue pugnãt inuicez pro ouis suis vt
dicit aris.libro.viij.

¶ De ouis coruoꝝ

O Ua corui vt dicit aris.li.vi.sunt multa et cubãtur solum a femina
et masculus interim defert ei cibũ.et eicit aliqua propter multitu
diné.Ouat aũt coruus et pullificat in medijs estus feruorib⁹ con
tra naturam aliaꝝ auiũ. Unde petronius. Coru⁹ maturis frugib⁹ oua
defert ⁊c.

¶ De ouis cignoꝝ.

O Ua cigni sunt multa et magna oblonga dure teste non multum
grati saporis et grauis odoris sunt dure digestionis magis q̃z
oua anseris.

¶ De ouis cocodrilloꝝ

O Ua cocodrilli sunt maiora ouis anseris et fouẽtur in terra vicis
sim nũc a masculo nũc a femina vt dicit pli.li.viij.Sũt aũt oua il
la venenosa et interius quasi saniosa olfactui et gustui horribilia
et ad comedendum mortifera.

¶ De ouis colũbaꝝ.

O Ua columbe sunt minora q̃z galline alba rotũda aliquantulum
oblõga sapida calida et bñ nutribilia.Sũt aũt oua colũbe.ij. et
ex vno generatur masculus et ex alio femina et masculus cubat
sup̱ ea de nocte et femina de die vt dicit aris.li.vi.Multociés aũt ouãt in
anno q2 decies et maxime in calidis regionibus vt in egypto. Quere su
pra libro xij.

¶ De ouis colubroꝝ.

O Ua colubri sunt multa sicut et alioꝝ serpentum valde rotũda sꝫ
albida vel humida mollia saniosa coniuncta et mortifera et ve
nenosa.

¶ De ouis draconũ.

O Ua draconis sũt maxia maiora lõgitudine q̃z oua cocodrilli vl
strucõis vt dt pli.Est ãt animal ouãs interi⁹ sed nõ exteri⁹ ꝫ in/
tus oplẽtur et formantur fetus. Unde draconũ oua sunt paucõ
ra q̃z alioꝝ reptiliũ sed sunt maiora sanguinolẽta et saniosa virulẽta mor
tifera et venenosa.

De ouis herodioꝝ

O Ua herodij sunt p̱ua varia oblonga sicut oua accipitris siue ni
si et sunt pauca q2 omnis auis curui vnguis est fortis volatus ⁊

pꝫnce hūiditatis et sup̄fluitatis. et ideo paucoꝝ ouoꝝ vt dt aris. li. xvi

¶ De ouis formicarum.

OVa formicaruꝫ sunt valde paruula albida et rotūda que extra
corpus paulatim recipiūt in locis calidis musticis incrementa q̄
vsq̄ꝫ plenarie complentur que si aliquo casu mota fuerint de suo
nido vel dispsa a formicis recolligūtur et ad suos nidos referūtur. odo
rifera sunt et medicinalia vt dicit pli. Unde et nisi sibi medentur comestis
ouis formicarum vt dicit pli.

¶ De ouis gruum

OVa gruis mediocriter sunt magna pallida dura et insipida gra
uis odoris et ingrati saporis dure digestio nis.

¶ De ouis griffonum.

OVa griffis ouis aquile sunt maiora. duriora sapore. et odore gra
uiora. qualitate sunt calidiora ⁊ sicciora et eciam numero pauciora
quia vltra duo nunq̄ꝫ parit quia valde est difficilis cubacōis vt dt aris.

¶ De ouis gallinarum.

OVa gallinarum sunt ceteris temperaciora nutrimento hominis cō
ueniencioꝛa. vt supra dictum est. oua tamen venti sunt insipida et il
laudabilia nutrimento de hoc quere supra ca. et libro xii

¶ De ouis hyrūdinū

OVa hyrūdinum sunt plura. nam vt dicit aris. aues autem parui cor
poris multe sunt ouacionis vt dicit aris. nulla autem auis carnem
comedens ouat bis in anno preter hyrūdinem que ouat bis et aliquan
do bis pullificat oua autem prima aliquando corrumpūtur propter hy
emem. posteriora vero complentur vt dicit aris.

OVa cancrorum primo generātur inter corticem et ventrē inter cau
dam et dorsum intrinsecus deinde emittūtur exterius et sub cauda
recolligūtur et ibi turgescūt et rotūdantur et crescūt donec ꝯpleantur pe
reūt autem quādo semine masculi non ꝑfundantur vt dicit aris.

OVa locustaꝝ intus generātur et sunt plura et minutissima que effu
sa super frondes et gramina in aere corrupto calido et humido in
infinitū aliquando multiplicantur

OVa lacertaꝝ sunt similia ouis serpentū. Sed sunt minora viscosio
ra et sunt venenosa. sed minus q̄ꝫ serpentum vt dicit pli.

OVa milui sūt pauca ꝑua crocea et macul' resperfa. ouis ceťis auiū
siluestriū magis ťrestria atꝫ sicca. sapoȇ īsipidissiā. i odoȇ grauiora

OVa merguli sunt ꝑua multa. calida varia tn̄ et alba paꝝ differēcia
ab ouis anatū stagnorum et fluuiorum.

OVa nisi sunt ꝑuula varia calida et sicca et qn̄q̄ꝫ parit nisus oua vē
ti quando nimis impinguantur

¶ De ouis cotur

De ouis coturnicum

Oua coturnicis sunt similia ouis corui et dicit᷑ qđ valēt epilenticis
et caducis. vt dicit pli.

De ouis onocratulo℞.

Oua onocratuli sunt similia ouis anseris sed minora sunt et insipidi
ora et in odore grauiora et in colore nimis alba et ad digerendum
duriora.

De ouis pauonū

Oua pauonis sunt grossa et dure teste et xxx. diebus cubat sup̱ oua
sua et tūc scindūtur et ponit xx. oua et pa℞ minus. ⁊ abscondit oua
sua femina propter masculum que si inuenerit ea frangit vt dicit aris.

Oua ꝑdicis sunt simillima ouis colūbe in temperamento et in ꝯplex
ione et in magnitudine et furatur alter alteri oua sua sed hec fraus
fructū non habet quia cū pulli vocem audierint ꝓprie genitricis. matrē
que eos fouerat derelinquūt et ad eam que eos genuit reuertūtur vt di
cit ysid.

De ouis passe℞.

Oua passeris sunt valde ꝑua et minuta et bis in anno ouat ⁊ pulli/
ficat precipue qñ prima oua corrūpūtur vel casu aliquo amittūtur
Sūt aūt calidissima. renū inflatiua et libidinis excitatiua sicut et eorum
cerebella vt dicit ꝯstantinus

Oua quisquile sunt ꝑua et rotūda minora q̃ȝ perdicis et maiora q̃ȝ
alaude. Et est quisquila auis modica a sono vocis sic dicta carno/
sa pēnosa minoris volatus q̃ȝ alauda. et nidificat sub gleba sicut alauda
et eius ouis insidiatur mustela. et ideo ponit oua in diuersis locis ⁊ que
dam cubat masculus et sup̱ quedam femina. sed post eductionem pullo/
rum de eis parum sollicitantur.

Oua riuatrix id est cuiusdam serpentis venenosi aquas inficientis
sunt sicut oua colubri sed minora et in maculis respersiora. et sūt vi
rulenciora et ꝑniciosiora. Riuatrix aūt fouens oua iuxta aquā vel fontē
veneno eas inficit et corrūpit de quo lu. Riuatrix violator aque ⁊c. quere
xij. li. ysid.

De ouis strucionū

Oua strucionis sunt maxima rotunda valde alba dure teste. insipidi
saporis. et grauis odoris quādo aūt venit hora vt oua pariat ad
stellas pliades oculos leuat non em̄ oua ponit nisi in ortu illius constel/
lacionis. Unde visa stella circa mensem iulij arenam fodit vbi ponit oua
sua sabulo tegens ea et cum ea reliquerit statim obliuiscitur vbi ea posuit
nec ad ea redit vltra sed calor solis in arena illa excoquit et ex eis pulli/
culos procreat et producit si tamē fracta testa pullus eductus fuerit ma
ter ipsum recognoscit et quem in ouo contempserat. egressum recolligit
atq̃ȝ nutrit. Oua strucionis in ecclesijs suspendūtur ad ornatum propter
eorum magnitudinem et raritatem

De ouis turturum.

Oua turturis simillima sunt ouis columbaꝝ sed aliquantulū mi/
nora. et ouat in vere duo oua et nō plus ouat nisi oua prima cor
rūpantur vt dicit aris. li. xvij. ouat et cubat sup dura ligna vt co/
lumba et potest cubare et ouare vsqȝ ad xv. ānos vt dicit aris.

De ouis vpupaꝝ

Oua vpupe sunt sicut oua pdicis. Sed minora et duriora et aspe
ctu deformiora et gustui insipidiora et odoratui grauiora inter
stercora et immūda fouētur et cubātur et hec oua magis et ma/
leficis vt dicūt sunt vtilia ad sua maleficia exercēda vt dicit pli. li. xix.

De ouis vulturum

Oua vulturis sūt magna sicut aquile et pauca que difficiliter cu
bat sup oua sua. Sunt aūt subnigra maculis respersa dure teste.
mali odoris et ingrati saporis. et aliqñ eicit aliqua de ouis suis
sicut aquila qr non defacili potest nutrire pullos suos. vt dicit aris. Hec
de ouis et de modo ouacionis et eoꝝ qualitatib' et differētijs dicta iam
sufficiant

Ad predictas ꝓprietates rebus insertas vltimo visū ē michi vtile
inserere qdā pauca et leuia de ꝓprietatibus et differētijs nume/
roꝝ mēsuraꝝ. ponderꝝ et sonoꝝ. nā vt dicit ysi. li. iij. Racio nume
roꝝ non ē contēnēda. In multis em̄ sacre scripture locis elucet quātum
misteriū obtinet racio nūeroꝝ. non em̄ frustra dictū ē omnia fecisti in nu
mero pondere et mēsura sicut dicit sapiēs c. xi. nā senarius qui ex suis ꝑ/
tibus ē pfectus. mūdi pfectionē designat. et sic de alijs numeris est intelli
gendū. Nichil em̄ scire possumus sine numeri disciplina qr p eā horas tē
poꝝ discernimus. qñ mensiū circulo disputamus. dū spaciū āni redeūtis
agnoscimus. p numeꝝ siquidē instruimur ne in ꝯpotis ꝯfūdamur tolle i
quit numeꝝ in rebus ꝛ omnia pereūt. adime ꝯpotū et totū ignorācia cō
plectitur. nec differūt homines a ceteris animalibus q̄ racionē calculi et
cōputationis adhuc ignorāt vt dicit ysid. ibidē. Itē eciam de principio
arismetrice qr nunq̄ scietur quid sit triāgulus sine ternario. nec quadran
gulus sine quaternario et sic de alijs. Unde notū est ꝙ sine ꝯgnitōne nu
meri nullius sciētia vel mathematica possidetur vt ibidē dicit. Numerus
aūt vt dicit idē est multitudo ex vnitatibus aggregata. nam vnitas ra/
dix est et semen numeri siue mater. non proles siue numerus qr vnitas in
genita est non hñs numeꝝ a quo exeat sed omniū numeroꝝ est origo a
quo omnis numerus effluit et emanat. nam vnū est radix multitudinis ꝛ
multiplicationis et est simplicius et sublimius et ꝟtuosius omnium sꝫ eo
contentorum vt dicit aris. et auicen. i. libro. c. ij. nam cum vnum sit radix ꝛ
origo multitudinis omnia sub se continet et omnia sunt in eo vt in suscipi
ente. vt dicit idem. c. xxxiiij. Nam vnitatis proprietas est multitudinem
efficere

efficere et illa retinere et ei est dare.ac in omnibus eius ptibus existere 7
continere simpliciter vt dicitur libro iiij.c.ij. Item cū omnium rez vnitas
sit origo quāto plus res appropinquat vnitati tāto plus appropinquat
veritati vt dicit idem.c.ij. Nam vnitas se habet ad modum forme. duali
tas aūt p modū materie. Et ideo quāto plus res accedit ad vnitatē tan
to plus accedit ad simplicitatem et quāto plus accedit ad simplicitatem
et vnitatem tāto plus ad esse qz esse non est prius vnitate vt dicit libro.
ij.c.ix. Nec diuersificatur vnitas nisi propter materiam cum sit sustētatrix
omniū et retentrix vt dicitur.li.v.ca.xxxi tanta em̄ laus vnitatis apud
sapientes q a multis anima dicebatur esse vnitas in numeris procedēs
ab vnitate.et dixerūt q vnitas est principium cuiuslibet.cōtinui et discre
ti vt dicit auicē.li.ij c.i. Est vnitas itaqz cōmendabilis qz a nullo nume/
rabili oritur sed a se ipsa principiatur a qua omnis numer9 oritur.ad quā
omnis numerositas tamq̄ ad radicem ppriam et originem reuocatur vt
dicit idem. Item racione simplicitatis.qz vnū est qd non diuiditur vt dt
idem ca iij. Verissime inquit vnū est qd nec actu diuiditur nec intellectu
et talis vnitas est principium numeri vt dicit idem ibidem. Itez dicit idē
vnitas est in qua non ē multitudo qd vtiqz intelligitur de vnitate prima
et simplici ad quā omnia quātumcūqz disparia reducūtur. Nam vnum
multipliciter dicitur vt post patebit. Item racione pfectibilitatis.nā pti/
cularia quoz quelibet in se pfecta sunt qñ ad vnitatē sunt redacta. Nā to
talitas et pfectio debetur vni vt dicit aris.v.phi.ca.iiij.qz pfectum sufficit
ad esse vnū vt dicitur in li.de celo et mūdo.ca.ij. Item racōne singularis
dignitatis. Vnū em̄ p se ē aliquid existens solitariū vt dicitur in li.meth
ca.xvi.et ideo agazel dicit sup iij.metha.ca.xv.qd causa vnitatis ē vnū
essencialiter et primo et magis dignū Est aūt vnū siue vnitas multiplex
vt dicit alg.est vnū simplex.et vnū est sm quid.vnū simplex dicitur vnuz
in quo non cadit multitudo nec actu nec potētia. Est vnū simplex in quo
non est multitudo q̄uis sit potentia vt lectus et membz in quo non ē mł
titudo actu. Vnū aūt sm quid dicitur multipliciter.scz vnum genere vt
homo et bos.vnū spē vt sortes et plato.vnum accidente vt nix et cerusa.
vnū pportione vt auriga et nauta.et vnū in subiecto vt dulce et album
in aliqua substancia vna. Aris.aūt in principio phi.c.v.dicit q est vnum
accidente vt duo accidencia in vno subiecto.et est vnū p se multipliciter
vt vnū in continuatione quoz termin9 vn9.et vnū spē vel forma vt sor/
tes et plato in homine.vnū genere vt homo et bos in animali.et vnū in
diffinicione vt illa quoruz vna est diffinicio.et vnū indiuisibilitate vt pū
ctus.et vnū numero vt singulare.et vnum simplicitate vt essencia.7 vnuz
totalitate siue perfectione vt circulus.7 vnum materia vt omnia corpo
ralia. Bernhardus autem distinguit.ix. modos vnitatis ad eugen̄.

est enim vnitas naturalis gratuita et est super vtrumqꝫ constituta. Vni tas naturalis autem est in quadruplici differentia quedam enim per ag gregacionem rerum differentium ⁊ distinctarũ vnitas collectiua. vt mul ti lapides faciunt vnum aceruum. et quedam est per colligationem par cium formaliter differentium siue partium etherogenearum et sic est vni tas constitutiua. vt multa membra vnum corpus. et quedam per coniun ctionẽ differentiũ sexu in generatõe ꝓlis et sic est vnitas coniugatiua. qꝛ scilicet vir et mulier sunt duo in carne vna. et quedam est per vnionez na turarum differentium cõuenientium in vnitatem personalem ⁊ hec ẽ vni tas natiua qua anima et caro sunt homo vnus. Vnitas autez gratuita similiter quattuor habet differentias quarum prima est potestatiua qua homo virtuosus stabilitur in se et inuenitur anima indiuisus. Secũda est consentanea vt per caritatẽ multorum in domino est anima vna et cor pus vnum. tercia est votiua quando anima cum deo habet per omnia conformitatem et votis eius adherens vnus spiritus est cũ eo. Quarta dignatiua qua limus noster dei verbo est assumptus ad persone diuine vnitatem vnitus. super naturalem et gratuitã consubstanciata est vni tas trinitatis quã quidẽ vnitatem oportet esse solam et singularem vt in ea sit status et quies omnium vnitatum. Ex predictis patet ꝙ totali tas et perfectio debetur vnitati vt vult aristotil' quinto phisicorum. qꝺ enim totum id est perfectum non est non dicitur vnum vniuersaliter vt di cit idem. Sunt autem vnum numero quorum materia est vna. sed forma sunt vnum quorum vltima perfectio est vna et totalis. Unum genere q̃ rum forma predicamenti vna. vnitas autem que est principium numero rum non est vna materia. sed numero vt dicit aris. sunt idem. et est res sim plicissima que primo subsistit et per illam omnes alie. In omnibus gene ribus vnum principium quod est in illis particulare vt in coloribus est al bedo. et in neumatibus tonus siue sonus ⁊c. vt dicitur x. libro meth. c. iiij. et ideo vnitas numeralis in qua oritur et ad quam resoluitur omnis nu merus diuine vnitatis est expressiua similitudo et figura. nam vt dicitur iiij. meth. c. iij. primum in genere substancie et indiuisibile est motor prim' eternus. scilicet deus. absolutus ab omni materia qui non solum est prin cipium primum tamqꝫ motor sed tamqꝫ forma et finis et actus vltimus. ei non admiscetur potentia omnino ⁊c. Unde ab ipso deo vno procedit in substancia omnis creatura effectiue et exemplariter. sicut ab vnitate ꝓ cedit omnis numerus originaliter. et ad ipsum velut ad finem omnia re feruntur. sicut ad vnitatem primam omnes numeri resoluũtur vt idem sit finis omnium qui est principium deus qui benedictus in secula seculorum

De binario.

AD vnitatem autem addita vnitas dualitas procreatur que post vnitatem omniū numerorum numerum et principium secūdariū tenet locum ſm ysiđ. et hic numerus qui binarius dicitur ab aliquibus infamis dicitur. quia ab vnitate per binarium separamur. Unde nota dicitur esse diuisionis. sed vt dicit aug⁹. in vi. musice. Si vituperabilis est quia ab vnitate primo recedit. laudabilis est quia ab vnitate exiens ternario approximat et accedit.

De ternario

TErnarius est numerus ex vnitatis addicione ad binarium generatus. et est ternari⁹ inter numeros sacratissimus. quia in ipso tocius trinitatis vestigium inuenitur. qꝛ sicut prima vnitas primi principij representat vnitatem sic ternarius personarum in deo exprimit trinitatem. filij scꝫ a patre generationem et spiritus sancti a patre per filium processionabilitatem. In ternario siquidem adhibuit aris. magnificare deum sublimē et gloriosum vt dicitur in li. de celo et mūdo. c. ij. nam beatam trinitatē clamat et predicat quelibet creatura que facta a deo trino et vno in numero pondere et mensura. vt dicitur li. sap. xi.

De numero quaternario.

EX addicione vnitatis ad ternarium quaternarius surgit. qui et a figura quadrata nomen sumpsit vt dicit ysiđ. forma autem q̄drangula maxime stabilis est atqꝫ firma. et ideo maxime stabilitatem signat vniuersalis ecclesie et firmitatem fidelis anime. tam in virtute q̄ꝫ in scientia et doctrina que comprehendit cum omnibus scientijs q̄ sit longitudo latitudo sublimitas et profunditas.

De numero quinario.

EX addicione autem vnitatis ad quaternarium surgit secundus numerus impar. scilicet quinarius qui inter impares in binario distans a ternario est secūdus. et illos ideo sepe designat qui ad trinitatis fidei doctrinam et scientiam superaddūt. et tamen quāuis instructi sint per fidem et per legem nichilominus tamen quinqꝫ fatuis virginibus et quinqꝫ iuga boum ementibus a quinqꝫ carnalium sensuū voluptatib⁹ adhuc detinentur.

De senario.

EX addicione quoqꝫ vnitatis ad quinarium crescit senarius qui primus numerus est perfectus qui ex partibus suis aliquociens simul aggregatis reddit eandem sūmam que in monadibus numeris non inuenitur nisi in senario. nec in decodib⁹ nisi in xxviij. et ideo dicit boe⁹. li. i. c. xviij. ꝙ senari⁹ ē numer⁹ emulator ꝟtutis qꝛ nec superflue ꝓgredit̄ nec diminute remittit̄. ſ; inter eq̄les ꝑtes tenet mediū nō hn̄s superfluū neqꝫ diminutū. nā senari⁹ ꝯtinet in se ꝑtē sui mediā scꝫ ternariū. et terciā scꝫ binariū. et sextā scꝫ vnitatē sex āt vnitates faciūt senariū ⁊ duo

ternarij senariū et tres binarij eūdē reddūt numerū.et ideo iste numer⁹ p fectionem gratie et virtutū signat in scriptura.

De septenario.

Septenari⁹ dr̄ q̄ ex addicōe vnitatis ad senariū et inter ipares ē tercius.superexcrescēciā gratie designat septiformis. q̄ semp cres cit et pficit intuētibus fidē beatissime trinitatis.

De octonario

Octonari⁹ aūt qui crescit p addicionē vnitatis ad septenariū ⁊ cō ponit ex duab⁹ ptibus eq̄libus scʒ ex duabus q̄ternarijs vel ex duobus imparib⁹ ineq̄libus scʒ ex quinario et ternario signat su peraddicionē beatitudinis ⁊ glorie in patria.q̄ succedit illis q̄ habuerūt septiformē gratiā hic in via.vbi paritati meritoꝝ respōdebit paritas pre mioꝝ.et imparitati tormētoꝝ et afflictionū impitas gaudioꝝ et pticula riū ꝯsolacionū.nam gaudium martirum alijs paribus excedet gaudium confessoꝝ.et ꝟginū ꝯiugatoꝝ vt stella differt a stella in claritate pma co rin.xv.et ideo ꝓpter inequalia merita et gaudia diuerse et dispares dicū tur in domo patris luminū mãsiones. Jo.xv.

De nouenario.

Nouenarius aūt q̄ crescit p addicionē vnitatis ad octonariū ⁊ cō ponit ex triplici ternario et imediaci⁹ se hʒ cū denario solū in vni tate differēs ab eo.statū et gloriā repsentat triplicis hierarchie ā geloꝝ quaꝝ q̄libet cōueniencīā hʒ et ꝯformitatē cū sc̄a trinitate ⁊ imme diacius se habēt ad deū ceteris creaturis.

De denario.

Denarius aūt qui p ex crescenciam vnitatis excedit nouenariū ⁊ est limes et termin⁹ omniū simpliciū numeroꝝ.Primū aūt omni um ꝯpositoꝝ representat merito ipsū xp̄m deū q̄ ē alpha et o.fi nis scʒ et pncipiū.nō solū creaturaꝝ pncipiū simpliciū veꝝ felicitas ⁊ be atificatio ē hominū.et āgeloꝝ.Denarius itaqʒ nūer⁹ ē pmus ⁊ limes nu meralis.sine eius addicione vel replicacōe vlterius nūerus nō ascendit. qui decies in se ductus nūeꝝ reddit pfectū scʒ centenariū qui de leua trā sit in dexterā vt dicit beda.Ex iā dictis patet ꝙ numeroꝝ alius ē digit⁹ ali⁹ articulus.alius ꝯposit⁹.digitus ꝯtinet nūeros simplices ab vno vs qʒ ad x.Articulus ꝯtinet.x. et reliquos denarius. Cōpositus āplectitur digitū et articulū vt xi.xij.xiij.et sic de alijs vsqʒ ad xx.qui ē secūdus arti culus sic.xxx.et xl et sic de alijs vsqʒ ad centū.et decies centū reddūt.M. Jn quo patet dignitas denarij sine cui⁹ replicatione ad millenariū non peruenit.Recipit aūt numerus quātitatem et aceruus ex vnitatibus p fusus multiplicem diuisionem.Numerorum alius par alius impar.nume rus par est qui in duas partes equales diuidi potest vt.ij.iiij.vi.viij.Jm par numerus est qui de equis partibus diuidi non potest vno medio vel deficiente vel superhabūdante vt iij.v.vij.et reliqui vt dicit ysid.Par au

tem numer⁹

tem numerus sic diuiditur. quia alius ē pariter par. alius pariter impar alius impariter par. et impariter impar. Pariter par numerus ē qui ꝺm parem numeꝝ pariter diuiditur quousq; ad indiuisibilem ꝑueniat vnitatem. Verbi gratia lxiiij. habet medietatem xxxij. hic aūt xvi. et iste viij. octo aūt iiij. et hic binarium sc; ij. binarius aūt vnitatem habet que indiuisibilis et singularis est. Pariter impar est numerus qui in equas ꝑtes recipit diuisionem sed ꝑtes eius remanēt indiuisibiles vt vi. x. xiiij. xviij. xxx l. mox em̄ vt tales numeros diuiseris incurres numeꝝ queȝ diuidere nō poteris in equas ꝑtes. Impariter par numerus est cuius ꝑtes equaliter diuidi possunt. sed vsq; ad vnitatē non ꝑtingūt vt xxiiij. hij immediate diuisi xij. faciūt rursus in aliam medietatem vi. deinde aliam medietatē iij. sed vlterius cessat diuisio sed inuenitur termin⁹ indiuisibilis ante vnitatē Impariter impar est qui ab impari numero impariter numeratur vt xxv et xlix. qui diuisi vt impares numeri ab imparibus et paribus diuiduntur vt sepcies. vij. faciūt xlix et quinquies v. xxv. Item parium numerorum alij dicūtur sup̄flui alij diminuti Sup̄flui sunt quoꝝ ꝑtes simul ducte plenitudinem suam excedūt vt puta duodenarius. hȝ enim partes quinq; duodecimā qꝺ est vnū sextam duo quartam qꝺ tria terciam qꝺ quattuor dimidiā qꝺ sex. vnū em̄ duo et tres et quattuor et sex simul ducta. xvi faciūt et longe duodenariū excedūt sicut et alij similes plurimi.

De numero diminuto

Diminuti sunt numeri qui ꝑtibus suis ꝯputati minorē sūmā efficiunt. vt puta denarius cui⁹ ꝑtes sunt tres. decima qꝺ ē vnū quinta qꝺ est duo. dimidia qꝺ ē q̄nq;. vnū em̄ et duo et quinq; simul ducta octonariū faciūt a denario longe minorē. similis hijs ē octonari⁹ et alij plurimi qui in ꝑtes redacti infra ꝯsistūt. ꝑfectus numerus qui suis ꝑtibus adimpletur vt senarius hȝ iij. ꝑtes sc; sextā terciā et dimidiam. vi. em̄ sunt vna tercia. ij. et dimidia sc; tres et hee partes in sūmam ducte sc; vnū ij. et in senarium ꝑficiunt et consūmant. Sunt autem perfecti numeri intra denarium vi. centenarium xxviij. infra millenarium quadringēti nonaginta et vi. et infra. x. M. c. xxviij. et hij numeri perfecti semp in vi. vel in viij. terminātur et hoc alternatim vt dicit boe⁹. perfectos autem numeros raro inuenies de facili numerabiles quia vt dicit idem pauci sunt nimis constanti ordine procreati. superflui autem et diminuti sunt multi et inordinate dispositi et a nullo certo fine generati. Impares autem numeri sic diuidūtur. Alij sunt simplices. alij compositi. alij medioeres. Simplices sunt qui nullam aliam partem habent nisi solam vnitatem vt ternarius solam terciam. et quinarius solam quintam. et septenarius solam septimam. habens enim vna pars sola est. Et compositi sunt qui non sola vnitate meciuntur. sed eciam alieno numero pro-

creantur vt ix.et xv.et xxi.et xxv. Dicimus enim ter trini et septies trini et ter quini.et quinquies quini. Mediocres numeri qui quodā modo simplices et incōpositi esse videntur. Alio vero modo cōpositi vt verbi gratia.ix.xxv.nouenarius enim dū ɔpatus fuerit primus est et incōpositus quia non habet numerum cōmunē nisi solum monadicum. Ad xv. vero compatus.secūdus est et incōpositus.quia in illis cōmunis est numerus preter monadicum id est ternarius numer us qui nouenarium consūmat vt ter trini.xxv.et ter quini.

¶ De secūda diuisione toti⁹ numeri.

Alio modo diuidūtur numeri.quia omnis numer⁹ aut conside/ratur p se aut ad aliud.per se est numerus qui sine relatione aliqua dicitur vt iij.iiij.v.vi.et consimiles. Ad aliud est numerus qui relacione ad alios ɔpatur vt verbi gratia.iiij.ad ij. dum eñ quaternarius ab binarium cōparatus fuerit duplex dicitur et multipliciter.similiter vi.ad iij.et viij.ad iiij.et x.ad v. Iterum tres ad vnuz triplex.sex ad ij.et nouem.ad tria. Equales autem numeri dicuntur qui ſm quantitatem sunt equales vt ij.ad ij.et iij.ad iij.x.ad x.c.ad.c. Inequales qui ad inuicem inequalitatem demonstrant vt.iij.ad ij.et. iiij.ad. iij.⁊c.et vniuersaliter quando maior minori et minor maiori ɔparatur dicitur inequalis. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum ad quem ɔparatur et parum plus.vt quinarius habet in se ternariuz numerum et eius alias partes duas et sic de alijs. Minor numerus est qui continetur a maiore ad quem ɔpatur cum aliqua pte sua vt ternarius ad q̄narium continetur ab eo cum duabus ptibus suis. Multiplex numerus est qui habet in se minorez numerum bis aut ter aut quater aut multipliciter.vt duo ad vnum dum comparati fuerint dupliciter est. tres ad vnum tripliciter. q̄ttuor q̄druplicit er ⁊ sic de alijs. Econtra submultiplex numerus est qui intra multiplicem numerum multipliciter continetur vt vnus a duobus bis continetur.a tribus ter.a quattuor quater.a v. q̄nquies et sic de alijs. Superparticularis numerus est dum fortior continet in se inferiorem numerum ad quem comparatur et similiter et vnam partem eius. Ut verbi gratia ternarius ad binarium comparatus continet in se duo et alium vnum qui est media pars duorum.similiter quattuor ad tres comparati continent in se tres et alium vnum qui est tercia pars trium.sic quinq3 ad quattuor continent quaternarium et aliū vnū q̄ ē q̄rta ps q̄ternarij et sic de alijs. Suppartiēs nūer⁹ ē q̄ inferiorē nūez totū ɔtinet ⁊ sup h̄ alteras ei⁹ ptes duas aut tres aut q̄ttuor aut q̄nq3 aut alias. Vbi gratia q̄nq3 ɔpati ad tria.habet quinarius ternariū.et super hoc duas ptes ei⁹ sc3 duo. Sex ad quattuor ɔparati habēt in se iiij. et alias ptes eius sc3 ij. Similiter ix.ad q̄nq3 ɔpati habet in se quinq3 et alias ei⁹ ptes.sc3 iiij. Subsuppartiēs numer⁹ ē q̄ continetur sub numero

superparcienti cum aliquibus partibus suis duabus .aut tribus .aut pluribus suis vt Verbi gracia tria continētur a q̄nq₃ cū alijs duabus ptī/bus suis.et q̄nq₃ a ix.cum alijs ptib⁹ suis.et sic de alijs. Subsuperpticula ris numerus ē qui continetur in inferiori numero cū aliqua parte sua vt media aut tercia aut q̄rta aut q̄nta Verbi grā.duo ad ta.tria ad q̄tuor et quattuor ad quinq₃.et sic de alijs. Multiplex superpticularis numerus est qui ꝯpatus ad inferiorem numeꝝ continet in se totū inferiorē numerum multipliciter cū aliqua pte eius. Verbi gracia.quinarius ꝯpatus ad bi narium in se continet bis binos id ē quattuor et vnā ptem ei⁹. Et ix.ꝯpa ti ad quattuor continēt in se duos quaternarios et vnitatē q̄ nouenarij est ps vna. Submultiplex suppticularis numer⁹ ē qui ꝯpat⁹ ad inferio rē sibi numeꝝ continet eū multipliciter cū alijs ptibus eius.vt octonari⁹ compatus ad ternariū continet in se bis tantū cum alijs ptibus ei⁹ Simi liter xiiij.ad xij.ꝯpati continēt in se bis senos sc₃ xij.cū alijs partib⁹ eius Sic xvij.ad vij.sic xxij.ad ix.continent in se bis nouem cū alijs tribus par tibus suis Submultiplex supparciēs numerus ē qui ad fortiorem sibi cō patus cōtinetur ab eo multipliciter cū aliquibus ptibus suis vt tria cō/putata ad octo continētur bis cū duabus ptibus suis. Similiter quattu or ad vndecim comparati continētur bis cum tribus ptibus suis vt di/cit ysidorus.

De tercia diuisione toti⁹ numeri

Tercio modo diuidūtur numeri ꝑm ysid.aut sunt disereti aut cō/tinētes. Discretus numerus ē qui discretis monadib⁹ cōtinet. vt Verbi gracia.iij .iiij.v.vi.⁊c. Continēs vo numer⁹ ē qui diūctis mo nadibus cōtinetur vt ternarius numer⁹ in magnitudine intelligatur. Et diuiditur hic numerus in linealem et in superficialē et in solidū. Est aūt linealis qui incipiēs a monade linealiter scribitur vsq₃ ad infinitum. Vn de alpha describit pro designatione lineaꝝ. q₂ hec littera vnitatē signat apud grecos. Supficialis numerus ē ita qui nō solū in lōgitudine sed in latitudine cōtinetur vt trigon⁹ tetragonus seu q̄dragon⁹ pētago nus vel circularis.et ceteri qui semꝑ in plano pede id ē insupficie ꝯtinēt Et ideo figure sūt hic ponēde ꝑ exēplo.nā trigon⁹ numer⁹ taliter ordia tur. Quadratus vo numer⁹ ē ita. et tetragon⁹ dicit pentago/n⁹ siue quinq̄ngulus ē ita circularis numer⁹ ē ita Speric⁹ vo nu merus ē et circularis.q̄n circulato numero a se multiplicato surgit et in se cōuertitur. Verbi gratia quinquies quini quinquies.hic circulus dū in se ipsum multiplicatus fuerit in se ipsum circulariter redit et speram fa cit.quia quinquies xxv.faciunt generaliter.c.xxv. Solidus vero numer⁹ est qui longitudine.altitudine.latitudine continetur. Nam numera lem et numeroꝝ multiplicē diuisionē simplicib⁹ ꝑposui simplicit intuēda ꝑ vt patet in vbis beati ysid.cuius vba ꝑ omnia sum secut⁹. Ex quibus

patet manifeste ꝙ sub numeroꝝ diuersitate diuersimode latēt misteria di
uersaꝝ intelligentiaꝝ in canone scripture diuinitus aspirate et ideo vt di
cit boe⁹.li.i.c.i.scientia numeroꝝ maxima ē inter mathematicas sciētias
a sapiētibus attēdēda. q2 de ōnibus nature existētibus de quibus hꝫ di
scere philosophia preualet pre omnib⁹ arismetrica disciplina. q2 sine nūe
ro nec littera littere diūgitur. nec sillaba sillab e recto ordine copulatᷓ. Sic
nec subiectū a ꝑdicabili discernitur nec a conclusione i silogisticis inᷓ ꝑi
ma media et vltima nō distinguitᷓ vbi ꝑmi secūdi ⁊ vltimi siue tercij racō
nō habetᷓ. et iō vt dᷓt boe⁹. oēs sciētias ꝑcedit sciētia nūeralᷓ q2 sine terna
rio nō subsistit triāgulus nec sine q̄ternario tetragon⁹ siue quadrāgulus
et sic de ceteris. Sic eciā in musicis ē videre. q2 musica ē modulacio nume
roꝝ nominibus adiecta vt dicit idē boe⁹. vt patet in diatesseron et in di
apente et diapason et in alijs ꝯsonācijs musicis que sine numero prece
dēte non denominātur. sicut nec astroꝝ cursus. nec ortus sydeꝝ vel occa
sus. nec temporꝝ nobis pateret varietas vel successus si non numerali ad
iutorio regeremur. Omnia eciam creata racione numerali sunt formata.
vt dicit idē. Et eciam racionis numeralis fuit exemplaritas in animo cō
ditoris. Unde sub certitudine numeri creati sunt et distincti tres trini or
dines angelorum. sub septenario et ternario distinguūtur ꝟtutes et potē
tie omniū numerabiliū et spiritualium animorum. Uirtute et scientia nu
merali colligūtur elementa et vt ita dicam. numerorum coniūctione fun
gūtur vniuersa tam spūalia q̄ꝫ corporalia tam celestia q̄ꝫ terrena. nec ha
bent numeri cōpositionem inter se et ꝓporcionem ex alijs q̄ꝫ ex seipsis vt
dicit bocci⁹. Nam in substancia numeroꝝ inueniūtur par et impar ex qui
bus constat omnis numerus. qui diuina quadam potencia. cum disparia
sint contraria. tñ ex vna genitura. scꝫ ex monade oriūtur et in vnam opo
sitionem et in ꝯpositionis similitudinē sine medio coniūgūtur. Unde pa
tet ꝙ omnis numer⁹ impari vel sub pari cōprehenditur. Est aūt par nu
merus qui potest in duo equalia diuidi vnitate nō interueniente. Impar
vero est qui non potest diuidi in duo equalia vnitate intercedente. Uel
ꝫm pictagore disciplinam. Per numerus est qui potest sub eadem diuisio
ne diuidi in minima et in maxima. minima quidem quantitate id est diui
sione. maxima autem spacio et magnitudine vt si diuidas. C. in. L. et L.
maximum spacium est. L. minima vero quantitas id est diuisio. non enim
diuisum est nisi semel et nulla potest fieri minor diuisio q̄ꝫ in. ij. partes. Nā
quanto aliquis par numerus in plures partes diuiditur tanto mag
nitudo plus minuitur vt patet in arbore secta in plures partes sed
numerus diuisionis siue quantitas multitudinis plus augetur. Cu
ius racio est vt dicit idem ꝙ magnitudo potest minui et diuidi in infi
nitum. sed numerus crescit et progreditur in infinitum. Et ideo paris

numeri diuisio est ꝫm magnitudinem maximā sed ꝫm quātitatem discretam minima. Impar vero numerus ē cuius numeralis diuisio est in duas ptes vel pticulas et equales. Par aūt numerus qñqꝫ diuiditur in duas ptes equales ⁊ qñqꝫ inequales. qñqꝫ vero in ptes diuiditur equales scꝫ vna ps diuisionis est par et reliqua erit par vt qñ octo diuidūtur in quattuor et quattuor. et xij. in vi. et vi. et sic de alijs. Si vero vna ps diuisionis equalis fuerit impar et reliqua necessario erit impar vt qñ sex diuidūtur in iij. et in iij. et x. in v. et v. et xiiij. in vij. et vij. Unde in equali diuisione nec pitas impitati. nec pitati impitas admiscetur preterqꝫ solum i binario qui princeps paritatis est et non recipit inequalem diuisionem. qr constat ex duplici vnitate et ex prima duoꝝ paucitate. Qñ vero par numer⁹ diuidit̄ in ptes inequales. scꝫ. vna ps diuisionis est par et reliq̄ erit par vt si diuidatur denarius in viij. et in ij. vel in vi. et in iiij. Et sic quādo vi. diuidūtur in iiij. et in ij. Et viij. in vi. ⁊ in ij. ꝛc. Et si vna pars diuisionis fuerit impar alia pars necessario erit impar vt si diuidatur denarius in iij et vij. Et viij. in iij. et in. v. et sic de alijs. Neqꝫ vnqꝫ fieri potest vt si vna pars diuisionis par fuerit. alia impar valeat inueniri. aut cum vna sit impar alia par possit intelligi. Impar autem numerus semper diuiditur per partes inequales et semper vna pars diuisionis paritati. altera imparitati deputatur. vt vij. si diuidas in tria. et iiij. altera porcio par. altera impar inuenitur. Et hoc generaliter in omnibus imparibus inuenitur. Est aūt vnitas genitrix oīs pluralitatis ⁊ causa imparitatis. nā si impari addideris vnitatem necessario parem numerum generabit. et si de paritate. vnitatem dempseris. mox imparem numerum procreabis. Omnium eciam numerorum circa se positorum et naturali disposicione sibi inuicem coniunctorum medietas est vnitas. Verbi gracia si dicatur. i. ij. iij. vnitas addita binario facit binarium inter vnum. et duo esse medium. Item si dicatur. i. ij. iiij. vnitas addita binario facit ternarium esse medium inter binarium et quaternarium. Similiter si dicatur. tria quattuor quinqꝫ vnitas addita ternario facit quaternarium inter tria et quinqꝫ esse medium et sic de alijs. ascendendo procedendum est. De partibus autem ⁊ speciebus numeri paris pariter et imparis supra dictum est. Istorum autem numerorum singulas procreationes proporciones cōueniencias ⁊ differencias prosequi esset longum. ideo de numerorum proprietatibus hec sufficiant. Hoc solum autem sciamus ꝙ medium inuenire in numeris difficile est vt dicit ysid. quia numeros esse infinitos certissimuꝫ est quia quantumcumqꝫ aliquem protraxeris et finem faciendum putaueris per addicōis vnitatē totū numeꝝ parē vł iparē ꝓlōgab. Racio .nē āt ⁊ ꝓprietatē medij nūeral sic aduertē poteris. ꝑmo diūge extrema et diuide et inuenies mediū. Vbi gracia. pone ꝓ extremis. vi et xi. simł iūge. xvij. ptire

equaliter et erunt ix. et est anologicum in arismetrica vt medius numer⁹ quot monadibus superat primũ totidem superetur ab extremo. superat enĩ nouẽ sex in tribus et totidem ab vndecim nouenarius superatur. vt dicit ysid. li. iij vnde superius posita sunt excerpta

De mensura aut pondere

Ensure et pondera sepissime locum obtinent in scripturis quorum raciones et ꝓprietates ortũ habent a geometrica disciplina. nam vt dicit ysid. li. iij. Geometria est mẽsurãdi sciencia que continet in se lineamenta et spacia siue interualla figuras et magnitudines et in figuris numeros ac dimensiones vt patet in circulis triangulis quadrãgulis pentagonis et aliĳs infinitis de quibus omnibus non est presentis negociĳ. multa diffinire. sed pauca tangere ꝓpter simplices. de quibus facit ysi mentionẽ dicens sic. Geometrie quadripita est dimensio in planũ. in magnitudinẽ numerabilem. in magnitudinem racionalẽ. et in solidas figuras. Plane figure sunt que longitudine et latitudine continẽtur. que sunt iuxta platonẽ numero quinqꝫ. Numerabilis magnitudo que diuidi potest ẽm numeros qui in arismetrica edocentur Magnitudines racionales sunt quaꝝ mensurã scire possumus ꝑ iudiciũ racionis sicut irracionales quarum mensure quãtitas cognita non habetur. Figure aũt solide sunt que longitudine latitudine et altitudine continẽtur vt est cub⁹. Sũt aũt plane figure plures spẽs vt dicit idẽ. quia prima plano pede est circulus qui vocatur circũducta in cuius medio pũct⁹ est quo cũcta cõuergũt et pũctum illũ geometrici centꝝ vocãt plano pede ita. Quadrilatera figura ẽ i plano quadrato q̃ sub quattuor rectis lineis iacet ita. Dianatheron grãmaton figura ẽ plana ita. Ortogoniũ id ẽ recti angulũ figura plana ẽ id ẽ triãgulus et hꝫ angulũ rectuꝫ ita Hysopleros figura ẽ plana et recta subter in solidũ constituta ita.

Spera est figura in rotũdũ formata que in cũctis ꝑtibus in solidum est equalis ita. Cub⁹ est figura ꝓpria solida que in longitudine latitudine et altitudine ꝯtinet̃ in solidũ. Chilindrus ẽ figura quadrata hñs superius semicirculum ita. Conon ẽ figura que ab amplo in angustuꝫ finit ita. Piramis ẽ figura que ad modum ignis ad amplo in acutum consurgit ita. Vtitur autem hec disciplina primo puncto cuius pars nulla est. Inter omnia que mensurari possunt est minimum dimensiue et tamen maximum potestatiue. quia omninm linearum est principium a q̊ omnes incipiunt et progrediuntur et in quo omnia finiuntur. Secundo vtitur linea que est recta longitudo sine latitudine eque ex equo iacet in suis punctis quia a puncto incipit et in puncto finitur. Superficies vero est longitudo cum latitudine. Spissitudo autem habet triuam dimensionem. scilicet. latum longum et profundum. siue altum

situm. Ex istis tribus dimensionib' consistit omne corpus scꝫ ex lōgo la
to et profundo. et ex hijs tribus contingit omnē corpulentā substanciaꝫ
habere pondus numeꝝ et mensurā. poteris aūt scd̄m artem numerandi
mediū geometricū inueniri. nam eius extrema multiplicata tantū faciūt
quantū et media duplicata. Verbi gracia. vi. et ix. multiplicata faciunt
septuagesies dipondius. media vero scꝫ viij. et xij. multiplicata tantū fa
ciūt. vt dicit ysi li. iij circulus itaqꝫ ē linea in pūcto vsqꝫ ad pūctum et cē/
trum in equis spacijs circūducta. Que aūt sunt in figura simplicissima ca
pacissima. ab omni angulositate remotissima exterius euexa. interius cō
uexa. motui aptissima. et reuolucioni congrua. cuius circumferēcia a suo
pūctali centro est remotissima. inter omnes figuras ꝑfectissima. Omnes
figuras et figurabilia ābiens omnia potestatiue intra se cōtinēs et a nul
lo extra preterqꝫ a se est contēta vt patet in circulo celi qui ambit omnia
et non ambitur. continet omnia et nō ab alio extrinsecus continetur. vt
dicit ysi. sicut infra. x. est omnis numerus ita infra circulū omniū figuraꝝ
clauditur ambitus ita. et vt breuiter dicam circuli ꝑfectionē et racio
nem circularē quadam naturali emulacione omnia mirabiliter imitātur.
nam circularem formam celum sibi vendicat et motum. sic planetaruꝫ or
bes in se circulariter reflectūtur. sic syderum cursus annorum et mensi/
um et diuersoꝝ temporum anfractus in se incipere et in se redire continue
concernūtur. Sic elementa inuicem agūt et patiūtur ⁊ que per corrupcō
nem desinere videntur per generationem iterum cōuertuntur. Sic et con
tinui marium fluxus et refluxus fluūt et refluunt et cum desierint iterum
oriuntur. Sic herbe et arbusta fructus et semina vice reciproca a se exe/
unt et in se conuertuntur. sic celestes spiritus a deo exeunt per creationeꝫ
et in deum mouentur per affectionem. a deo emittuntur per actionem et
ad deum reuertuntur per graciarum actionem. Sic et anima raciona/
lis ab aristotele comparatur circulo racione sue perfectionis et capacita
tis. omnium enim figurarum ysoperimetrarum id est equales ambitus
habentium maximus est circulus. et ideo totus mundus spericam ha/
bet formam qui ad hoc creatus est vt eum capiat anima per intellectum
Vniuersitatis conditor. scꝫ deus in circulo designatur. nam vt dicit terme
gistus. monas monadem genuit et in se suum reflectit ardorem id est a/
morem. nam pater generat et genuit ab eterno filium. et per filium spirat
spiritum sanctū qui est ardor id est amor vtriusqꝫ atqꝫ nexus. nam deus
pater ab eterno se intelligit perfecte et intelligendo perfecte se diligit.
q̄ dilectio vltra se ad aliud non extendit. Sed pocius ad intelligen/
tem et intellectum id est patrem et filium a quibus procedit ipsa di/
lectio ad modum circuli se reflectit. Vnde idem est deus in essencia
pater intelligens. et intelligendo filium gingnens. et filius a patre

genitus et intellectus et amor a patre per filium procedens et in vtrumque se reflectens scilicet spiritus sanctus. Ex quo patere potest quod perfectio est in diuinis. quia earum personalitas trinitatis numerum non excedit. ideo eciam secundus philosophus interrogatus quid est deus sic respondit. deus inquit est intellectualis circulus cuius centrum vbique est circumferencia autem nusquam. Ex quo patet quod racio circuli relucet in qualibet creatura.

De figura trianguli.

Triangulus est figura habens tres angulos equales duobus rectis. quid aut sit triangulus rectus alias determinatur. Comparatur aut anima vegetabilis que habet tres potencias in se. scilicet generatiuam nutritiuam et augmentatiuam triangulo qui primus omnium figurarum geometricarum. quia vegetabilis est prior omnium animarum habens in se ternarium potentiarum. Est aut triangulus inter figuras angulares primus. quia solidum habens longitudinem altitudinem et latitudinem. Et ideo omnis figura habens plures angulos vt tetragonus id est quadrangulus pentagonus etc. tot in se concludit triangulos quot linee ab angulo in angulum protrahuntur vt patet in quadrangulo qui duos continet triangulos. et si ab vno angulo ad aliud angulum oppositum linea deducatur vt hic. et si ab alio angulo linea ad oppositum protrahatur decem angulos continebit. vt hic. et sic in omnibus figuris alijs. tot eadem diuidunt trianguli quot ipsam figuram triangulos habere contingit vt quadrangulus. x. deductis lineis triangulos quattuor continebit et pentagonus. v. et exagonus vi. et eptagonus vij. et sic de alijs. vt dicit boecius. li. ij. arismetrice ca. vi. Ut vero triangula figura sic per angulos diuisa in alias figuras non resoluitur nisi in se ipsam. in tres enim triangulos diuidunt vt patet hic

Adeo enim est hec figure latitudinis princeps vt cetere superficies in hanc resoluantur. ipsa vero quoniam nullis est principijs obnoxia neque ab alia latitudine sumpsit inicium in se ipsam soluatur vt dicit ibidem idem. Nulla potest excogitari figura angularis que non habet ortum et principium a triangulo. nam triangulus omnium aliarum formarum et figurarum est primum elementum et hoc patet in numeris. Nam quaternarius nascitur ex ternario qui triangulus est siue trigonus. et ex vno qui potestate trigonus est generatur. Nam hanc dignitatem habet vnitas que mater est omnium numerorum vt in se vim obtineat non actu sed potestate omnium numerorum que ab ipsa generantur vt dicit idem boecius. li. ij. c. xviij. sic et pentagonus ex quatternario sic se posito et vnitate que vicem supplet trianguli generatur et sic de omnibus alijs numerabilibus. figura potest ostendi quia semper ex figura triangula quilibet numerus generatur sicut ibi in terminis boecius. determinat manifeste ponens exemplum in tetragonis pentagonis exagonis eptagonis. et in alijs multis. habet et aliud singularis proprietatis figura triangularis

quia omnis

quia omnis alia figura sic potest esse basis et ex base supposita potest sur
gere figura triangularis. quia omnis alia figura pyramidalis habens
in se formam triangularem tot in se continet triangulos. quot continet ā
gulos in se ipsa basis. verbi gratia si ponatur quadrangula pro base po
test semꝑ surgere figura pyramidalis. tot in se continēs triangulos quot
in se tetragonus id ē quadrangulus dinoscitur in se continere vt patet in
hac figura. Similiter si basis fuerit pentagona. pyramis surgēs triāgu-
laris. v. triangulos representare poterit supra basim vt patet in figura
pyramidali posita suꝑ basim pentagonalem. Sic eciam supra basim exa
gonam potest surgere pyramidalis figura sex continēs triangulos ma
nifeste et sic de aliis. Ipsa eciam figura trianguli poterit pyramidis esse
basis vt dicit idem. et in ipso triangulo pyramidali triplex triāgulus ſm
tres angulos poterit inueniri vt patet hic. Mira itaqꝫ videtur diuina di
spositio in omnibus. Sed potissime in numeris et figuris tam numerali-
bus q̄ꝫ geometricis. modo videtur supsidendum propter difficultatem
et infinitam figuraꝝ diuersitatem. ꝫ aliquarum consideratio maximam
confert vtilitatem theologice discipline vt patet in quadrangulo qui est
inter figuras et numeros solidissimus. equis lateribus distinctus. et euā
gelicam representans doctrinam que p. iiii. partes orbis immobilem ob
tinet veritatem atqꝫ firmam vt dicit beda super geñ. Angulus aūt
multarum figurarum est cōmune subiectum quia omnes predicte figure
sub diuersitate angulorum terminātur. Est autez angulus duarum linea
rum alternus contractus. ſm modum autem contingendi se variatur an
gulus q2 nūc rect9 nūc obliquus vel reflexus nunc acutus nunc obtusus
Maxima autem virt9 consistit in angulo recto quia ī ipso tota virtus que
consistit in lineis a basi confluentibus ad angulum fortificatur propter
linearum concursum pariter et contactum vt patet in oculo qui omnia
comprehendit sub angulo. nam radii qui linealiter veniūt a re visa faci-
unt vnam pyramidem cuius conus est in pupilla et basis in re visa ⁊ hii
radii inangulantur in centro pupille et per angulum illum pyramidalē
formatur visus vt dicit autor perspectiue. quere supra li. iii. ꝺ materia vi-
sus. et in li. v. de materia oculorum. Partes itaqꝫ opposite inter se et ab in
uicem separate in angulis cōueniūt et pariter in vnum finiuntur. Pauca
itaqꝫ de natura figurarum et angulorum. exempli gratia sunt hic dicta
vt sciam9 quia illorum racio est necessaria ad diuersa misteria diuine pa
gine ꝯgnoscēda que sub numeroꝝ et figuraꝝ methaforis multiformiter
sunt velata. Nam sicut circulus signat animam racionalem et triangul9
animam vegetabilem sic quadrangulus animā sensibilez. Nam sicut qua
drangulus linea ducta ab angulo vsqꝫ ad angulum oppositū duos cōti
net triāgulos. sic anima sensibilis duplicē in se hꝫ triāgulū potentiaꝝ seu

ꝟtutū.nā anima sensibilis preter tres potētias vegetabilis hʒ ꝟtutē ap
prehēsiuā ꝯcupiscibilē et irascibilē.qꝛ anima sensibilis ē vegetabil' et non
ecōuerso.et sic de alijs figuris diuerse raciones mistice ꝛ spūales eliciunt
et spūalia corpalib' adaptant.Sub istis aūt figuris ꝯphēdūtur mensu
raꝝ et pōdeꝝ r cões ¶ De mēsuris corpoꝝ mēsurabiliū Ca.cxxvi

Est āt mēsura vt dt ysi.li.xvi.c.peñltio res aliq̄ mō suo vl' tpe cir
cūscripta.Et hec ē aut corpis aut tpis aut spa cij local'. Corpo/
ris mēsura est vt hominū seu lignoꝝ aliarūqʒ reꝝ corpaliū breui
tas vel lōgitudo.Omne eñ corp' dimensionē hʒ ꝓpriā et mensurā.ꝓprie
aūt mēsura ē vocata eo ꝙ fruges ꝛ liq̄res ceteraqʒ sicca et hūida ea me
ciūtur vt modi' vrna āphora et sextari'.Mēsuraꝝ āt mima ps ē coclea/
riū qd ē dimidia ps dragme.pōderās siliq̄s ix.qui triplicat' oculam fa
cit.Nā ocula dragma vna et dimidia adimplet.Ciat' aūt pōd' ꝯtinet.
x.dragmaꝝ.q̄bus si.v.addideris dicit oxifalus.Acitabulus q̄rta ps est
emine.xij.dragmas ꝯtinēs.Cotula ē emina ꝯtinēs ciatos.vi.q̄ ideo co/
tula dicit.qꝛ cote greco ꝟmone incisio dicit.et emina sextarij in duo equa
lia incideretur et cotula noiat.Emina aūt appendit librā vnam. q̄ gemina
ta sextariū facit.Est aūt sextarius mensura duaꝝ libraꝝ.quibus assump
tis bilibris nominat.assumpt' aūt quater greco sermone fit cenix.quinq̄'
es aūt ꝯplicatus quinarē siue gomor facit.adijce sextum. congiuʒ reddit
Nam congius sex metitur sextarijs.a quo sextarius nomē sumpsit.Cōgi
us a congiēdo id est p augmētū crescēdo vocatur.Unde et pecunia gra
cia bñficij data congiariū est vocata.Unusquisqʒ eñ imperator fauorē
populi captās adijciebat ad mensurā vt in donis largior videretur.Cō
giariū aūt est specialiter mensura liquidoꝝ.cuius rem et nomen simul a
romanis impositum inuenimus.Metreta liquidoꝝ est mensura.a metrō
greco sit vocata et est cōmune nomen ad oēs mensuras liquida cōtinen
tes.Modius est dictus eo ꝙ ex suo modo sit pfectus.Est autem mensura
libraꝝ.xliiij.i.sextariorum.xxij.et ideo opationū pfectaꝝ dei typus est ꝛ
figura.Uigintiduo opera fecit deus. opera vi.dierum. nam primo die
fecit deus vij.scʒ materiam informē.angelos.lucē siue ignē.celos superi/
ores.aquā.terrā.et aerē.Secunda firmamētum solis.Tercia die q̄ttuor
maria semina satiōes ꝛ plātaria quarta die fecit tria scʒ.solē lunā et stel
las.quinta die tria.scʒ pisces.reptilia.et volucres.Sexta die fecit iiij. be
stias iumenta reptilia terre.et hominem.et facta sunt viginti duo rerum
genera in diebus sex.Et viginti due generationes sunt ab adam vsqʒ ad
iacob.ex cuius semine nascitur omnis gens israhel.Et xxij.sunt libri vete
ris testamenti vsqʒ ad hester.Et xxij.litterarum elementa quib' tota tra
dit diuine legis disciplina.Hijs igit exēplis modi' mēsurā vigintiduoꝝ
sextarioꝝ ꝯtinet ꝟm moysi tradicionē.et ē modi' a mō dict' q̄si mensura

moderata

moderata vt dicit ysi. Satū genus ē mensure iuxta morē ꝓuincie pales/
tine. vnū et dimidiū modiū capiens vel ɔtinēs. cuius nomē est ex hebray
co sumptū. Satū em̄ apud eos sumptio siue leuacio nominat̄ eo ꝙ q̄ me/
titur eādē mensurā sumat atq; leuet. Satū tn̄ aliquādo ponitur pro mo
dio xij. sextarioꝝ vt dicit idem. Batus ē mēsura capiens sextaria. l. et est
batus in liquidis sicut in siccis chorus et ephi. Amphora ab ansis est vo
cata quibus hinc inde leuat̄. et recipit frumēti vel vini modios ytalicos
tres. Cadus ē amphora ɔtinēs tres vrnas. Vrna aūt est mēsura quam
quidam vocant quartariū. et ē ꝓprie dicta vrna que ꝑ condēdis defunc
toꝝ cineribus adhiberi solet. De quo poeta. Celo tegitur qui nō hʒ vr/
nā. Artabo mensura ē apud egypcios. lxxij. sextarioꝝ cōposita. sic dicta
ex numero. propter lxxij. linguas gentiū que orbē impleuerūt. Gomor ē
mensura xl. modioꝝ vt dicit ysi. vel dicitur mensura iiij. modioꝝ vt dicit
glosa. sup exod. c. xvi. Chorus ē mensura xxx. modioꝝ. et est sic dictus a
coaceruacione. coaceruati em̄ modij xxx. instar collis videtur et onus ca
meli efficiūtur hucusq; ysi. li. xvi. Sūt et multa alia mensuraꝝ genera quo
rum nomina non sine grandi misterio sacre scripture sunt inserta serie. naʒ
qd̄libet vasculum rerum mensurabilium continētium sub mensure nomi/
ne continetur vt patet in diuersis exemplis. Acetabulum em̄ dicitur vas
culum in quo vinū deo offerendum in sacrificio ꝓbari debuit an esset pu
rum vel corruptū. Vas autem vbi probabatur et acceptabatur accep/
tabulum dicebatur. Vasculū in quo acetosum et corruptum acetabuluʒ
vocabatur vt dicit ysi. li. x. Ampulla est modica liquoris mēsura quasi ā
pla bulla. similis em̄ est in rotūditate bullis que ex spumis aquarum fiūt
et ex venti subtractione excedūtur subtilitate non modica et inflātur. Ala
bastrum est vas vnguentarium a suo genere sic vocatū. qr ex sua ꝓprieta
te omnia vnguenta intus posita conseruat diutissime incorrupta vt pa/
tet supra in tractatu de lapidibus. Arca vas est repositoriū et mensurati
uū in quo res reposite a visu arcētur ne passim ab omnibus videātur. In
de eciam dicitur arcanū id est secretum qd̄ a cognitione multitudinis ex
industria est arcatum. Amphora est determinata mensura ab ansis si/
ue auribus nominata vt patet supra. Batus est mensura rebus liq̄dis
mensurādis ſm legis continētiam deputata. Bachia est mensura bachi
id ē vini vsibus generaliter deputata. Calix determinata est potus por
cio et mensura. a calo qd̄ est lignū dicta. qr talia vasa prius de viminibꝰ
ligneis cōponebātur sicut et calathi. Cathinū est vas fictile cibis vel po
tibus deputatū. et dicitur melius neutraliter q̄ʒ masculine sicut et salinuʒ
id est salis vasculum sicut ibidem dicit ysid̄. Cacabus est vas coquinari/
um diuersis vsibus et decoquendis carnibꝰ deputatum. idē et vascotula
nominatur. Cadus idem est qd̄ dolium paruum. continēs modios tres

vt dicitur supra. Calathus autem est vasculum vimineum vuis et ficub' deferendis appropriatum. Cribrum est vasculum rotūdum multis fora/minib' oculatum sic dictum quasi currifer eo q̄ in eo currat triticū vel frumentum. Nam in cribro concutitur triticum vt a lapillis et paleis se/paretur. Nam grana que sunt pura transeunt per foramina. paleis in cribro remanentibus ac lapillis. Cista archa est modica. Unde diminutiue dicitur cistula et cistella a costis cāne vel viminis quibus texitur nomina ta. Cophinus est vasculum ex virgultis contextum ad deferendum sterco/ra deputatum sicut dicitur in ps. manus eius in cophino seruierūt. Celata sunt vasa aurea vel argentea signis euidentioribus intus vel extra expressa. a celo dicta qđ est genus ferramenti qđ vulgo cilionem vocant vt dicit ysi. Cimbia sunt poculorum genera in extremitatibus oblonga et in medio lata ad modum cimbe nauis. Coclear est instrumentum mo/dicum mēsure oris pporcionatum quo varia ciborum genera et maxime liquida ori man' officio deferūtur. hinc est illud dictum antiquorum. Sū cocleis habilis et nec minus vtilis ouis. nunquid scis pocius cur cocliare dicor ysid. Discus idem est qđ scutella lata et rotunda ab isco. i. cuto sic vocata. dicitur autem discus quasi dans escas id est appositiones a quo discūbentes dicti sunt. Dolium est vas concauū a dolando sic vocatum q̄ pluribus sit asserib' artificiose pariter colligatum. Emicadium ē vas olearium continēs dimidium cadum. Enophorum est vasculum cōtinēs vinū eno em̄ vinum dicitur. de quo dicitur. Uertitur enofori fundus sententia nobis vt dicit ysid. Emissis est species poculi siue vasculū qđ ebibitur vno spiritu. i. haustu vt dicit ysid. Fiala est dicta a vitro. nam filin grece vitrum dicūt. et est vasculum inferius latum habens collū strictum in quo vinum discernitur potissime per colorem. Philatrium est puū vas vitreum vel cristallinū in quo sanctorum reliquie conseruātur. Philacterium autem aliud est scz mēbrana vel breuitellus in quo iudei scribebant legem vt religiosi viderentur iuxta illud. dilatant enim philacteria sua &c. Fiscus saccus est publicus quez habent exactores. et in eo immittūt publicum debitum qđ redditur regibus iuxta illud. qđ non accipit crist' capit fiscus. Fiscella est vasculum modicum ad modum alueoli ex vimibus contextum et bitumine vel pice circūlinitum sicut fuit vas in quo reponebatur moyses quādo flumini exponebatur. Gauata est scutella maxima concaua et profūda sic dicta quasi cauata. g. pro. c. littera posita vt dicit ysidorus. Gazophilacium est vas repositorium. archa scz vbi colligunt ea que ad indigencium curam in templo offeruntur. et est archa illa sic dicta. quasi gazarum id est diuiciarum custodia. nam philaxe grece custodire dicitur latine. vt dicit ysi. vnde gazophilacia fuit archa vel domus reseruans cōmunes oblacōes omniū sicut musac regū et corban sacerdotū

vt dicit

vt dicit glo.super iiij.li.regū.ydria vocatur vasculum.aque vsibus depu tatum ydor em̄ in greco.aqua dicitur in latino.Canistrum est vasculum ex viminibus siue cannis arūdinis contextum fructibus deferendis dei putatum.Tarculum est consimile vasculum ex ꝟgis albis et flexis artifi cialiter preparatum.Lampas est vas vitreum tenue subtile fragile pla nū perspicuū.dyaphonū superius patulum rotūdum.inferius autem stri ctum ⁊ oblongum igni nutriendo deputatum.et dicitur a lambo lambis eo ꝙ ad nutriendum flām̄e oleum lambere videatur.vnde omne vasculū in sūmitate lucens lampas dici potest vt dicit hug.quere supra in li.xv.ꝺ metallis et in ca.de vitro.Laterna dicitur eo ꝙ fit in ea interius lux inclu sa.fit em̄ ex vitro vel ex cornu lucido siue quocūq꜒ perspicuo recluso int᷒ lumine.vt venti flatus adire non possit.et ad lumen vndiq꜒ prebendum facile vtiq꜒ circūferatur vt dicit ysi.Lucerna a licino est dicta.Unde bre uis est sillaba lu prima.Unde psi᷒.Disposite pinguē nebulam vomuere lucerne.Si em̄ lucerna a luce diceretur falsus esset versus vt dicit ysiꝺ.Li cinius aūt qui et lucinus est dictus candela est lucerne vt dicit idem.La gena est vasculum vinifeꝝ a lagenis grece sic vocatum vt dicit ysi.lage na aūt vulgariter vocatur berillū siue costrillū.cuius diminutiuū dicitur lagūcula quā nos dicimus barisellū.ẜm aūt naturā lagene vel bariselli mutaẗ sapor et ꝟtus ipsius vini.Unde si lagena fuerit corrupta vinū fit corruptū.Optime aūt lagene fiūt de thamarisco a quo vinū contrahit sa porē.et ꝟtutē h꜒ oppilaciones splenis dissoluēdi vt dicit ōstā.Lauatoriū siue labꝝ dicitur vas plūbeū siue ereū.aquaꝝ ad ablucionē manuū fistu lis et conductib᷒ receptiuū.et dicitur labꝝ non solū q꜒ ad lauādū ē factum veꝝ eciā a labio labꝝ dicitur.q꜒ eius orificiū repāsū solet fieri ad modū labij et reflexū.Lauatoria eciā talia lutēs dicūtur in iij.li.regū.c.vi.in qui bus sacrificia tēpli a sacerdotibus lauabātur.Lenticula ē vas olearium ex ere vel argēto factū a liniēdo dictū.Oleo em̄ sacro in talibus vasculis reseruato reges et sacerdotes liniebātur vt dicit ysi.Lebes ē vas eneum ad vsum coquēdi carnes prepatū.Unde ex frequēti vstione nigredinez contrahit et immūdiciā et indiget frequēti confricacione et extersione.ex vicio aūt metalli lebetes sicut et caldaria inficiūt cibaria diu in ei꜒ repo sita nisi ab eis cicius extrahātur.Loculus est vas repositoriū in quo pe cunia quasi in priuato loco reseruatur.et est idem qꝺ bursula vel marsupi um vt dicit ysi.Marsupium est vasculum repositorium sc꜒ sacculus numo rum.et est a marsippa in greco in latinum deriuatum Mulgarium est vas in quo pecorum lac mulgetur vt dicit ysi.Mola est scutella maxima pro funda a rotūditate sic primitus nominata.Nam omnia rotūda dicūtur mala apud grecos.Nola modica cāpanella dicitur.a nola ciuitate cam panie sic dicta vbi primitus est inuenta.et est modicum vasculum sonoꝝ.

dictū tintinabulū sicut id qđ sepius collis canū et pedibus auium est sus
pensum vt dicit hug. Olla est dicta eo ꝙ ebulliat in ea aqua igni subiecta
vt vapor altius emittatur. Unde et bulla dicitur qđ intus que in aqua
venti spū eleuatur et sup aque supficiem distēdēte vento ꝑ morā aliq̄ꝫ
sustentatur. Parapsis est quadrangulū vas et quadrilatriū id ē parib⁹
absidis. Patena est ꝙ sit dispāsis et pātētib⁹ lancis orus vt dicit ysi. Pa
tera genus est fiale sic dicta eo ꝙ ea potare solemus. Uel q̄ꝛ sit patens
dispersis labijs vt dicit ysi. Poculū a poculando est nominatū. Est enim
omne vas in quo ē bibendi consuetudo Patella dicitur quasi patula ol
la os enim hꝫ magis patēs q̄ꝫ olla nam orificiū ſm latitudinē fundi hꝫ
latum et est vasculum eneū vel ferreū multis vsibus necessarium. Peluis
est dicta eo ꝙ pellis manus vel pedis in pelui ablui cōsueuit. Pir piris ē
vasculum a buxo. vnde factū piris ē vocatū. nā qđ nos buxū greci piri
vocant. fit aūt piris nūc de metallis. nūc de ebore. nūc de lignis et ē vas
culum varijs vsibus deputatū et maxime litteris deferēdis conseruādis
q̄ꝫ electuarijs odoribus liquoribus. pulueribus et vnguētis. Quisquilia
rium ē vasculum vel qđcūq̄ꝫ receptaculum vbi quisquilie id ē frumentoꝝ
purgamēta reseruātur vt dicit pli. Sartago a strepitu soni est vocata q̄ꝛ
in eo ardet oleū. est enim genus patelle in quo cū pinguedine butiro vel
oleo fit frixura. Siphon vas est appellatū eo ꝙ sufflando aquas fundat
nam talibus vasis fūgūtur orientales. Currūt enim cū siphonibus pleis
aque quādo senciūt domū ardere et extinguūt incendia. cū eisdem eciaꝫ
mūdant aras aquis exspersis ad superiora vt dicit ysiđ. Rapatoriū est
vasculum in quo rapule siue rape terra effosse recipiūtur. custodiūtur vel
eciam decoquūtur vt dicit idem. Ciphus est vasculum ligneum vel argē
teum siue vitreum in quo bibimus. vel de quo manus lauamus vt dicit
ysiđ. Situla a siti est dicta eo ꝙ apta sit sicientibus ad bibendum vel q̄ꝛ
aquas sitit. dum eas nūc recipit nūc effūdit. dum enim vna situla effundi
tur alia adimpletur. Sitharsia bursa est vel sacculus itinerantium in quo
solent deferre panem et reponere ea que ad viaticum necessaria sunt in
via. Sporta est dicta in quo portantur panes et alia que domui sunt ne
cessaria. vel sic dicitur quia ex sparto fieri consueuit. Scortia est vas ole
arium sic dictum eo ꝙ de corio sit factum vt dicit ysiđ. Scutella a scuto ꝑ
diminutionem est dicta. nam scuto paruulo et rotūdo similis est vt dicit
ysiđ. Scrinium est paruula cistula corio et clauibus circūtecta in qua pe
cunia et alia familiaria reseruantur. Salinum est sulzica id est vas aptuꝫ
sali quasi salsica vt dicit ysiđ. Trisilis est qđlibet vas quod ex tribus sus
tentatur. vt dicit ysidorus nam ꝙ quattuor pedibus sistitur abusiue trisi
lis nūcupatur. Thuribulum est vasculum eneum vel argenteum siue au
reum duplicatum. inferius clausum. superius vero multipliciter perforatū

cremandi

cremandi thuris. et thurificandi officio deputatum. per cuius foramina superius fumus thuris ignis incendio resolutus in aere euaporat. Partes aũt eius due. tribus catenulis pariter continẽtur. Uentilabrum est vasculum siue instrumentum quo palee a tritico in vento ab inuicem separantur. et habet ventilabrum istud ꝓprium ꝙ illud qđ est leuius et vilius prius eicitur et qđ est grauius intrinsecus occultatur. Uter est vas vinarium ex corijs animalium per artificium preparatum et ideo vter ab vtero est vocatus vt dicit ꝺſtã. Urna est amphora de quo supra eodẽ. Urceolus ab vrna diminutiue est dictus. et est vasculum nũc vinis nũc aquis effũdendis cõmuniter assignatum. ꝓprie tamen solet vocari vasculum in quo ponitur aqua ad limphandum vinũ in mensis et cõuiuijs dominoꝝ a quo et orion dicitur ẜm fabulas. qꝛ deoꝝ manibus infundit aquas in nuptijs philolagie vt dicitur in mac°. et in mar. Sũt et multa alia vasoꝝ genera que ẜm diuersas mensurãdi capacitates in diuinis scripturis ꝓter allegoricas significationes sepius sunt inserta. sed preposita exempli gratia tantũ non sunt expressa. Sunt insuper alie mensure spacij localis đ quibus in ysiđ. narratur in hũc modum.

¶ De mensura spacij localis. cxxvij.

Mensura inquit est quicquid pondere capacitate longitudine altitudine latitudine animoqꝫ finitur. Unde et maiores nostri totũ orbem mensurauerũt in ꝑtes. et ꝑtes in prouincias. et ꝓuincias in regiones. quas in loca. que loca in territoria. et illa in agros. et illos ĩ centurias. quas in iugera. et illa in climata. ⁊ illa in actus ⁊ ꝑticas. in passus gradus cubitos pedes palmos vncias et digitos diuiserũt. ita ꝙ eorũ solercia a maximo vsqꝫ ad minimũ nichil immensuratum penitus reliquerũt. Uocatur autem digitus ꝑs minima agrestium mensurarũ. Uncia est habens iij. digitos. pes xv. passus pedes v. ꝑtica passus xi. pedes xx. Dicitur aũt ꝑtica quasi portica a portando. quia omnes precedẽtes mensure in corpe sunt sicut palm⁹ pes passus ⁊c. sola vero ꝑtica portatur est em̃ x. pedũ ad instar calami. ezechielis templum mistice mensurantis de quo habetur xl. Actus vocatur mensura latitudine pedum iiij. et longitudine. C xx. Clima est spacium quadrilatrũ habens in omni latere pedes xl. Actus quadratus vndiqꝫ finitur pedibus. C. xx. ita actus duplicatus iugeꝝ facit. et ab eo ꝙ est iũctum nomen accepit. Iugeꝝ autẽ constat longitudine pedũ. C. xl. et latitudine. C. xx. Sunt et multa alia mensuraꝝ genera de quibus nil ad presens vt dicit idem. Sed hic attendẽdũ est ꝙ stadialis ager habet passus. C. xxv. id est pedes sexcentos xxv. cuius mẽsura octies ꝯputata millenariũ facit qui constat ex pedib⁹. xx. milib⁹ vt dicit ysi. ibidẽ. Centuria aũt est ager ducẽtoꝝ iugeꝝ qui sic vocabatur a. c. iugerib⁹ ab antiquis sed postea duplicata nomẽ retinuit semꝑ

primū vt dicit ysid. li. xv. in c. penultimo de mensuris. Mensure aūt viaꝝ diuersimode nominātur a diuersis. nam latini vocant miliaria. greci stadia galli leucas. egyptij signes. pse pasangas. nec miꝝ quia singula spacia ꝓprijs continētur terminis et mensuris vt dicit idem. nam miliarium mille passibus terminatur quia mille passus cōtinet. et pedū v. milia. Leuca finitur passibus mille quingentis. Stadiū octaua ps miliarij est. constans ex passibus c. xxv. hūc primū herculē statuisse dicūt eo ꝙ ipse tantum spacium sub vno spiritu cucurisset. et ideo quia post tanti itineris spacium stetit ipsum narrant. c. xxv. pedum spacium stadium appellasse vt dicit ysi. ibidem. Via est spacium quo potest ire vehiculum. sic est dicta ab incursu et occursu vehiculorum. nam duos actus capit propter euncium et veniētium vehiculoꝝ occursum mutuū et concursum. Omnis aūt via aut ē publica aut priuata. publica est que in solo publico est que inter actus populo pꝫ. hec aut ad mare aut ad opida ducit. que eciam via strata est dicta quasi vulgi pedibꝰ trita vnde lucrecius. Strateqꝫ iam vulgi pedibus detrita viaꝝ. Ipsa debet esse mūda solida lapidibus strata. recta pacifica. omnibus cōmunis libera sine obstaculo et offensa vt dicit idem lucrecius. Priuata est via que vicino municipio data est. hec solet esse cōpendiosa gratiosa. qꝛ pedibus itinerātium minus trita. et vtraqꝫ parte vie arboribus consita. Agger est media strate eminencia coaggregatis lapidibus. ab aggere id est a coaceruacione dicta quā hystorici viam militarem dicunt de qua dicitur qualis sepe vie deprensus in aggere serpēs. Iter neris. est via qua ab homine quocūqꝫ iri potest. differūt aūt iter et itiner. Iter eīm est locus transitu facilis et ideo appellamus iter. Itiner autem est iter longe vie et ipse labor ambulandi vt quo velis perueniaS. Semita aūt est medium itineris a semi itu dicta. semita aūt hominū. callis vero pecudū vel feraꝝ. callis eīm est pecudū inter montes angustum et tritum a callo pecudū tritum et perduratum. et ideo a callo ē vocatū. Tramites sunt in agris transuersa itinera sic dicta eo ꝙ ad rectam viam trāsmittant. Diuersum siue diuersorium est fluxus viaꝝ. via scꝫ tendens in diuersa. Diuerticulum aūt est digressio a latere vie publice vel priuate. Biuium est duaꝝ viarum principium quarum vna tendit ad dexteram alia ad sinistram et est locus vt sepius periculosus et suspectus. nam in biuijs insidiantur fures et raptores. in biuijs eciam expectant vel cōueniūt meretrices. Est eciam locus ambiguus. qꝛ que ~~via sit~~ tenēda sepius dubitatur et ideo ponūtur in biuijs ymagines siue cruces vt sciant quā ptē vie tenere debeant transeūtes. et cōueniūt sicut triuie et quadriuie et ē locus periculosus et dubius sicut biuiū. Ambitus est inter vicinoꝝ loca et edificia locꝰ duoꝝ pedū et dimidij ad circuēūdi facilitatē delictꝰ. et ab ābiēdo id est circuēūdo siue ab ambulando sic est dictus. Orbita est vestigium

rote

rote canti. sic dicta ab orbiculari figura rote que viam oprimẽdo cauat et profũdat. Actus dicitur locus quo pecus agi solet. Cliuosum ẽ iter flexuosum. Vestigiũ pedis signũ planta in terra vel in puluere impressum. sic vocatum. qr p vestigium vie pẽcũiũ instigãtur et imprimuntur. Relinquũt aũt pedes animalium in suis vestigiis qdᷓam odoris indicium q a canibus venaticis et ab aliis feris sepius deprehẽdũtur. qđ sciens leo delet sua vestigia cauda sua ne ab insequẽtibus cognoscãtur Hec de mẽsurarum proprietatibus et differentiis dicta sufficiant. et que superius dicta sunt de ysiđ. li. xv. c. vltimo.

De ponderibus. Ca. cxxviii.

Ponderum eciam vt dicit ysi. sicut et mensurarꝫ expedit scire modũ Cũctis eñ corporeis rebus nature potentia pondus dedit. suumq quoqꝫ regit omnia pondus. et ideo pondus a ponẽdo est dictũ Omnia eñ ponit pondus et collocat in suo loco. qr nichil aliud est pondus nisi impetus rei tendẽtis ad locũ suũ. Duplex aũt est ponderis principiũ effectiuũ scꝫ leuitas et grauitas. Unde leuitas in simplici materia et subtili mouet sursum nec quiescit donec veniat ad locum suũ. et ideo ignis sub pondere mouetur sursum nec quiescit donec veniat ad sperã suã. Ecõtrario grauitas dominans in materia corpulẽta et terrestri mouet deorsuꝫ nec quiescit donec centrum inueniat ad quod tendit. et ideo omnia grauia sub pondere centꝝ petũt. vnde omnis materia rara et subtilis duplicem habet causam leuitatis. Nam talis materie partes cũ sint subtiles mouentur a centro ad circũferenciam nec quiescunt quousqꝫ tãgũt eam. Talis eciam materia propter parcium rarefactionem plurimũ est porosa. et eius partes subintrat ꝟtus ignea que partes terrestriores dissoluit et consumit. et sic totum corpus leuigat et sursum ducit. Unde calor maxima est causa potissima leuitatis. sicut frigiditas cuius motus est a circũferentia vsqꝫ ad centrum. causa est cõpactionis parciuꝫ et coadunacionis et per consequens grauitatis. Unde omne corpus quanto est solidius et compactius tanto grauius. et quanto rarius tanto leuius inuenitur et cũ pondus respiciat tã leue qꝫ graue racõne inclinacionis vtriusqꝫ ad locum suũ sibi a natura naturaliter deputatum. nomen tamẽ põderis sibi vulgariter vendicat racio grauitatis. nam que descendũt ꝓpter suam grauitatem dicũtur pondera. que vero ascendunt sursum leuia dicũtur. et per oppositũ contra ponderosa vsualiter diuidũtur et ideo dicit ysi. li. xv. ꝙ pondus dictum est pensum eo ꝙ in statera pendeat iam libramen. Scđm aũt istum modum sumendi vsualiter sortitur nomen ponderis aliquando res in qua fit ponderacio. aliquando res ponderata. aliquando massa circa quã res põdere indicanda põderatur. Instrumẽtum itaqꝫ in quo ponderacio fieri consueuit diuersimode nuncupatur.

dicitur enim trutina que ſcḋm yſid. eſt geīa pondeꝝ lanx equali examine pēdēs facta ꝓpter maiora pōderāda vt ſūt cētenaria et talēta ſicut momentana ꝑ pua modicaqꝫ pecunia appēdenda. Statera a ſtando eſt dicta eo ꝙ duabus lancibus in vno in medio ſtilo librata equaliter ſtet. Lāces dicūtur aūt ciphienei duo tenuiſſimi in quorum vno ponitur pondꝰ ponderās et in alia res ponderāda eſt itaqꝫ iuſtū pondus qñ ambe lances cū ſuis ponderibus. equaliter ſibi inuicem correſpondēt. Stilus aūt ſiue ligua ſequens lancem magis ponderātem momentum ſtatere nominatur vocatur. Filum medium quo trutine ſtatera regitur et lances adequantur examen vt dicit idem. vnicuiqꝫ aūt ponderi certus ē modus nominibus ꝓprijs deſignatur. vt dicit yſid. Calculus enim dicitur minima pars ponderis et eſt iiij. ps obuli conſtans ex pondere duoꝝ granoꝝ lentis et vocabatur calculus ꝓpter puitatem. qꝛ calculus eſt ita modicꝰ vt ſine moleſtia conculcetur. Siliqua xx. ps eſt ſolidi. cuius arboris nomē a fructu natura ſumpſit. Obulus ſiliquis tribꝰ appenditur. fiebat eñ olim ex ere ad modum ſagitte. Unde et nomen accepit. ſagitta enim obulus a grecis dicitur vt dicit idem. Scripulus ſex ſiliquaꝝ pondere conſtat. et apud grecos dragma vocatur ⁊ eſt dictus ſic diminutiue a lapillo breui qui ſcripus vocatur. Dragma eſt octaua ps vncie et denarij pondus argenti. tribus conſtat ſcripulis id eſt decēocto ſiliquis. Denarius aūt ē dictus quaſi pro decē numis reputatur vt dicit idem. Solidus eſt vocatꝰ quia nichil ei deeſſe videtur. nam veteres integꝝ ſolidum dicebant atqꝫ totum. Numiſma idem eſt qḋ denarius nomine et effigie principis inſignitus. nam ab inicio numiſma numꝰ argenteus erat vt dicit yſi. Sextula idem eſt qḋ ſolidus ſic dictus eo ꝙ bis ſex vncijs opleatur. Hanc vulgꝰ aureum ſolidum vocat. cuius terciam ptem tremiſſem vocant eo ꝙ ſolidum faciat tremiſſis. Sextula bis aſſumpta duellam facit. ter poſita ſtaterem reddit vt dicit ibidē yſi. Stater eſt medietas vncie appendens aureas tres. vnde et vocatus eſt ſtater quaſi tribus ſolidis ſtēt. hic et ſemiūcia quia ſemis habet de vncia. hic et ſemiſſis quia ponderis ſemiſſis eſt. quaſi ſemis aſſis vt dicit idem. Eſt aūt aſſis minimū in ponderibus. ſicut vnitas in numeris vt dicit glo. ibi. Nōne duo paſſeres aſſe veneūt. Quadrans quartam ptem vncie ponderat et dodrans dicitur in ebraico. Ciclus in latino ſicel dicitur in hebreo. habens apud eos vncie pondus. Apud grecos vero quēadmodum apud latinos ciclus quarta ps vncie eſt. et ſtateris medietas. dragmas appendens duas. vnde ciclus in litteris diuinis. vncia eſt. ſed apud gentiles quarta ps vncie eſt dicta eo ꝙ vniuerſitatem minimorum ponderum ſua vnitate vinciat ſiue vniat et cōplectatur. Conſtat aūt ex dragmis viij. id ē ſcrupulis xxiiij. qḋ ꝑ legittio pondere habetur qꝛ numerus ſcrupuloꝝ eius horas diei et noctis metit

vel qꝛ

vel qz libram efficit duodecies cōputata. Libra xij. vncijs pficitur. et ido genus pfecti ponderis reputatur. qz tot vncijs constat quot mensibus ā nus. Est aūt libra dicta quasi libera qz cūcta intra se pōdera predicta cō tinet et concludit. vt dicit ysi. ibidem. Bilibris duas continet libras. Est eñ bilibris duplicata prima. C. dragmis appenditur et est nomen grecū Talentum sūmū pondus esse dicitur apud grecos. nam nihil calco min' siue asse. qd eñ facit vnitas in numeris hoc facit assis siue calculus in pō deribus. talento vero nichil est maius. Sed hoc pondus variatur inter gentes. nam apud romanos talentū est. lxxij. librarꝫ sicut plautus osten/ dit qui dicit duo talenta esse. C. xliiij. librarꝫ. Est aūt talentū triplex mini mū medium et sūmū minus est. L. librarꝫ. mediū. lxxij. librarꝫ constat et il/ lud talentum fuit talentū sanctuarij. Centenarium numeri nomē est eo ꝙ C. librarꝫ pondus contineat. qd pondus propter pfectionem numeri cē tenarij instituerunt romani. Huc usqꝫ ysid. libro xv. in ca. de ponderibus et mensuris.

De modulacione cantus. Ca. cxxix.

Sicut aūt subseruit theologice discipline ars numerandi et mēsu rādi sic eidem famulatur sciētia modulandi. Nā musica que mo dulacionis in sono et in cantu est peritia sacre scripture ministe/ rijs valde ē necessaria. Nam ipse mūdus quadā armonica ꝓporcione fer tur esse ꝯpositus vt dicit ysi. li. iij. et celū ipsum sub consonācie modulacō ne dicitur circūagi et reuolui. nam musica mouet affectus. in diuersos ha bitus sensus In prelijs quoqꝫ tube concētus pugnātes accēdit. ac quā/ to vehemencior fuerit clangor tāto fit animus ad certamen forcior. Siqui dem et remiges cantus hortat̃ ad tolerandos quoslibet labores. animū eñ mulcet et singulorꝫ operꝫ fatigationes vocis modulacio consolatur. exercitatos quoqꝫ animos sedat musica. sicut legitur de dauid qui a spū immūdo saulem arte modulacionis liberauit. Ipsas quoqꝫ bestias nec non et serpētes volucres atqꝫ delphines musica prouocat ad auditum. Sic vene sic neruí corporis et eorꝫ pulsus sic omnes corporis artus vir tute armonica pariter sociātur. vt dicit ysi. Musice aūt iij. sunt partes scꝫ armonica. rithmica. metrica. Armonica vero est que discernit in sonis a/ cumen et grauem scd̄m arsim et thesim scilicet eleuacionem et depressionē et proporcionalem soni et vocis mutationem. et est armonica dulcis can tuum consonancia. proueniens ex proporcione debita in diuersis voci/ b' flatib' pulsib' siue sonis nā vt d̄t ysi. aut voce edit̃ son' sic p fauces. aut flatu sic p fistulā atqꝫ tubā. aut pulsu vt p cibalū aut citharā ⁊ hmōi q̄ pcussa sūt canora. Et d̄r armonia ab ad ⁊ monos. i. vnū qz ad vnā cō cordiā tēdūt i cātib' oēs voces vt d̄t hug. nā i oi melodia exigūt̃ plẽs voces siue soni ⁊ hij concordes. qz vbi est vox vna tm̄ aures non placat

sicut est vox cuculi siue cantus. vbi autem plurium puta diuersitas non delectant qz talis diuersitas contra discordiã non cãtum sed vlulatũ pcreat. Sed vbi ẽ vocum plurimaꝝ et diuersaꝝ concors vnio ibi armonica proporcio est et modulacio siue dulcis symphonia vnde ysi. Symphonia inquit est modulacionis temperamentum concordans sonis in grauibus et acutis. et per hanc armoniam voces acuciores et grauiores conueniũt et concordant vt ita si quis ab eo dissonuerit sensum audit⁹ offẽdat et talis concordia vocum dicitur eufonia que ẽ. vocis suauitas que a suauitate et melle dicitur melodia cui contraria est dyaphonia id ẽ vox dissonans siue discrepans et deformis ad melodiam. Ad armonicã faciendam requirũtur. dyascema dyesis tonus yppludius podorius. arsis. tesis et suauis vox siue sonus tempatus. Dyascema itaqz dicitur vocis spacium ex duobus vel pluribus sonis aptatum. Diesis dicitur spacium et deductio modulandi de vno in alterũ sonũ. Tonus est acuta enũciacio vocis. est eñ armonie differentia et quantitas que in vocis accentu vel tenore consistit. cuius genera in xv. ptibus musici diuiserũt. ex quibus dicitur yppludius nouissimus scz acutissimus. pondorius aũt omniũ est grauissimus vt dicit ysi. Arsis est vocis eleuacio id ẽ inicium cantus. Thesis est vocis posicio et hic est finis vt dicit ysi. Vnde cantus est vocis inflectio. Nam sonus directus est vt dicit idem. et sonus precedit cantum. Omnis eñ vox est sonus sed non ecõuerso. Nam sonus ẽ obiectũ auditus. qz quicquid auditu pcipitur sonus dicitur vt fragor arboꝝ. et collisio lapidum strepitus fluctuũ. et ventoꝝ. garritus auium. mugitus animalium. voces et clangores hominũ. et pcussiones organoꝝ. Vox aũt ꝓprie dicitur sonus ab ore animalis prolatus. Ex aere aũt pcusso et ad supficiem duri corporis alliso generatᷣ sonus. cuius allisionis pcussio cicius et facilius visu pcipitur qȝ eius sonitus audiatur et ideo cici⁹ videtur precedẽs coruscacio qȝ tonitruo aures hominis pfundãtur. Vox aũt est tenuissim⁹ aer plectro lingue formatus. Et est quedam vox signatiua naturaliter vt garritus auium et gemitus infirmoꝝ. et alia signatiua ad placitũ vt vox hominis articulata et ad aliqđ verbũ proferendum racionis imperio lingue organo informata. Vox eñ verbi vehiculum est. nec potest cõceptũ verbum in mente exterius exprimi nisi vocis adminiculo mediante proferatur. Vnde intellectus primo verbum in mẽte gignit qđ p vocẽ postea ore promit. Vnde verbũ a mente genitum et conceptũ p vocem quasi p organũ se exterius ostendit. Vox autem disposita ad cantum et ad melodiam habet duas proprietates vt dicit ysi. suaues inquit voces sũt subtiles et spisse et clare acute et pspicue. Subtiles sũt i qb⁹ spũs nõ ẽ fortis qlis ẽ i infãtib⁹ ⁊ i mulierib⁹ ⁊ i alijs nõ hñtib⁹ neruos grossos ⁊ fortes et spissos. Nã subtiles corde emittũt voces siue tonos tenues et subtiles

Pingues vero et spisse sunt qñ spũs multus egredit̃ ut ẽ vox viroꝝ. Clare qñ bene tinnule et sonore omni raucedine impmixte. Acute sũt val de alte. Perspicue voces sunt que longius ꝓtrahũtur ita ꝙ in continuo impleant omnem locũ sicut clangor tubaꝝ. Dura vox est rauca et quan do violenter emittit sonũ suũ sicut tonitruũ et sonus incudis quãdo per cutitur ferrũ duꝝ. Aspera vox est rauca et que dispergitur ꝑ minutos ⁊ dissimiles pulsus. Ceca vox est que cũ mox emissa fuerit conticescit atqꝫ suffocata Nequaqꝫ longius producitur vt patet in fictilib'. Uinnolenta vox est mollis et vox flexibilis atqꝫ leuis. Et hec est dicta vinnolenta a vinno hoc est a titinno molliter reflexa. Perfecta aũt vox est alta suauis fortis et clara. alta vt in sublimi sufficiat. clara vt aures impleat. fortis ne trepidet deficiat suauis siue dulcis vt auditum non deterreat. sed poci' vt aures demulceat ad audiendũ et animos blandiẽdo ad se alliciat et cõfortat. Si ex hijs aliquid defuerit vox pfecta nequaqꝫ erit vt dicit ysi. Est prima armonia organica que ex flatu cõstat. qñ scꝫ aliqua instrumẽ ta artificialiter preparata flatu debito psufflantur ex cuius flatus quan titate et organi varia qualitate diuersi soni artificialiter ꝓcreãtur vt pa tet in organis tubis fistulis et consimilibus que omnia varios sonos ꝓ mũt. Organũ est generale nomẽ vasoꝝ omniũ musicoꝝ specialiter tamẽ propriatũ est instrumẽto ex multis oposito fistulis cui folles adhibẽtur et hoc solo musico instrumento vtitur iam ecclesia in prosis in sequẽcijs et ymnis ꝓpter abusum hystrionũ. eiectis alijs vero instrumentis.

De tuba. Ca. cxxx.

Tuba a turenis primitus est inuẽta de quibus Vgil' turenusqꝫ tu be mugire ꝑ ethera clangor. Utebãtur aũt antiqui tubis in pre lijs ad hostium terrificacionem. ad omilitonum animacionem. ad equoꝝ bellicoꝝ in pugnã prouocationẽ. ad belloꝝ ineũdam cõgres sionem. ad signãdam in certamine cũ victoria veneracionem ad fugiẽdo rum siue fugitiuoꝝ reuocacionem. Item vtebãtur tubis in festis et in cõ uiuijs propter cõuocacionem. propter exercitacionem ad dei laudem. et propter leticie et gaudij preconizacionẽ et inuitationem preceptum enĩꝫ fuit iudeis vt in bellis tubis sacris clangerent et eciam in inicio noue lu ne bucinarent et vt annũ iubileum qui ann' erat remissionis tubarum so nitum pronũciarent. et gaudium ac quietem omnibus promulgarẽt Est autem proprie tuba vt dicit ysi. li. xviij instrumentum bellicis certamini bus adhibitũ ad denũciãda signa bellorũꝫ vt vbi exaudiri preco nõ po terat pre tumultu sonitus tube clangentis attingeret. et dicitur quasi to ua id est caua. interius concaua et valde propter ampliorem flatus rece ptionẽ. exterius aũt ẽ rotũda. circa tubãtis orificium valde stricta. Sꝫ in ꝑte ãteriori multũ ampla manu clangẽtis ad os ponitur. regitur. erigiẽ

deprimit. et tenetur. cuius son⁹ varius ē vt dicit ysi. nam interdū canitur vt bella cōmittatur. interdū vt eos qui fugiūt insequantur interdum vt exercitus intra se recipiantur.

¶ De bucina. Ca. cxxxi.

BUcina dicitur quasi vocina. p ua scʒ tuba cornea vel lignea siue enea qua signū dabat antiquitus ꝯtra hostes. nā vt dicit ysid. li. xviij. Pagani agreste3 ad omnē vsum pariter sono bucine cōuocabātur. Unde ꝓprie buccina agrestibus signū fuit. de quo ꝑercius Buccina cogebat priscos ad arma quirites. Huius clangor buccinū dicitur vt dicit idem. bucinis aūt corneis vtebātur hebrei precipue in kalendis in memoriā liberacionis ysaac. pro eo cornuto ariete in sacrificio immolato vt dicit glosa. super genesim

¶ De tibia. Ca. cxxxij.

TIbia dicitur esse dicta eo ꝙ de ceruinis tibijs et hinnuloꝝ creditur primitus fuisse facta. Hinc tibicen dixerūt tibiarum cantus. Uel ẜm hug. tibia dicitur a tibin qđ est scirpus vel calamus. qr a quibusdam calamis tale instrumentū antiquitus fiebat. et hinc dicitur hic tibicē. huius nis. ille qui tibia canit. Et fuit quondā instrumentū lugubre quo vtebātur homines in funerib⁹ mortuoꝝ vt dicit glo. sup math. ix. cū audisset tibicines ꝛc. id est carmē lugubre canēte3.

¶ De calamo. Ca. cxxxiij.

CAlamus a calando est dictus. i. a fundendo voces. et ē generale nomē fistulaꝝ. Nam fistula est dicta eo ꝙ vocem emittat. nā fos grece vox latine. stolia vero emissa. vnde fistula quasi emittēs sonū siue vocem. Hac vtūtur venatores. qr eius sonū cerui libenter audiūt sed dū vnius venatoris fistulacione ceruus ad auditum allicitur. mox de alio de quo non precauet sagittatur. Uox aūt fistule decipit volucres dū canēdo eaꝝ simulat et fingit voces. Unde dicitur. Fistula dulce canit volucrem dū decipit auceps. Fistula insuper delectat oues. Et ideo fistulis vtūtur pastores dū vigilāt sup gregem suū. Unde et quidā nomine pan dicebatur esse deus pastoralis. qui primus dispares calamos ad cantū adaptauit et studiosa arte ꝯposuit de quo virgil. dicit. Pan primos calamos cera diungere plures Instituit. pan curat oues ouiūqȝ magistros et inde qr instrumentū fistulaꝝ ab eo inuentū pandoriū est vocatū vt dt ysi. Adhuc fistulis se excitāt vigiles ⁊ eaꝝ melodie suauitate ad dormiēdū cicius et suaui⁹ prouocāt in lectulis quiescentes.

¶ De sambuca. Ca. cxxxiiij.

SAmbuca ē gen⁹ ligni fragil' cui⁹ rami sūt ꝯcaui et vacui atqȝ plani vñ tibie ꝯponūtur et qđā spēs simphonie vt dicit ysid

¶ De simphonia. Ca. cxxxv.

SImphonia est instrumentum musicum quod fit ex ligno concauo pelle contenta in vtraqȝ parte sua quam musici hinc inde

ꝯgulis feriūt. Fitq in ea ex concordia grauis et acuti suauissim⁹ cantus vt dicit ysi simphonia tñ dicitur collacio et ɔcordia quorūcūq signoꝝ sicut chor⁹ dr ɔcors vnitas diuersaꝝ vocū vt dt glo. sup luc. xv.

¶ De armonica. Ca. cxxxvi.

Armonica rithmica ē canora melodia ex pulsu ꝗ pcussione neruorū et tinnitu metalloꝝ generata. et hinc armonie diuersa subiecerūt instrumēta vt tympanū. cymbalū. lira. cithara. psalterium atq sistꝝ. ⁊c.

¶ De tympano. cxxxvij.

Tympanū ē pellis siue coriū ligno ex vna pte extētū ē eñ ps media symphonie in similitudinē cribri et ꝯgula pcutiť queadmodū pcutiť simphonia vt dt ysi. cui si iūcta fuerit fistula dulciorez reddit melodiam.

¶ De cythara cxxxviij.

Cithara ab apolline ē repta scdm grecoꝝ opinionem. est aūt cythara similis pectori humano eo ꝙ sicut vox ex pectore ita ex cythara cantus ꝓcedit. et ideo sic est appellata. nam pectus dorica lingua cithara appellatur. paulatim autem plures eius species extiterūt vt psalteria lire. et hmōi. et alique habēt formā q̄dratā alique trigonalē cordaꝝ eciā numerus multiplicatus ē et cōmutatū genus. veteres autē vocauerūt citharam fidiculam vel fidicē. qꝫ tam bene concurrūt inter se corde eius q̄ bene cōueni tinter quos fides sit. habebat aūt cithara vij cordas vnde ꝯgil. vij. sunt soni. vij. discrimina vocū. Discrimina aūt sunt dicta ideo quia vna corda vicine corde similem sonū reddit. Ideo autē sunt vij. corde vel quia totam vocem implent. vel qꝫ. vij. motibus sonat celum. Corda aūt est dicta a corde quia sicut pulsus cordis est in pectore ita pulsus cordaꝝ est in cithara. Has primo mercurius excogitauit. idē q̄ prior in neruos sonū strinxit vt dicit ysi. Corde aūt quāto magis sunt sicce et eciam magis tense tanto amplius sunt sonore. plectꝝ autem dicitur instrumentum quo temperantur corde et tendūtur.

¶ De psalterio Ca. cxxxix

Psalterium a psallendo. i. a cantādo est nominatum eo ꝙ ad ei⁹ vocem chorus consonādo respondeat. Est aūt similitudo citharre barbarice in modū delte littere. Sed psalterij et cithare hec ē differentia. ꝙ in psalterio lignū concauū vnde sonus redditur superius habet et deorsum feriūtur corde et desup sonāt. cithara vero concauitatē ligni inferius habet. psalterium hebrei hñt decacordē id est x. cordaꝝ ſm numeꝝ x. preceptoꝝ. fiunt autem optime eius cordule de auricalco et eciam de argento.

¶ De lira. Ca. cxl.

Lira a varietate vocū ē dicta. eo ꝙ diuersos sonos efficiat vt dt ysi Lirā pmo a mcurio fuisse iuētā dicūt h mō. Cū rgrediēs nil⁹ i suos

meatus varia in campis animalia reliquisset. relicta ē eciam et testudo. q̄ cū putrefacta esset nerui eius remāsissent. extēti infra cōchā. ꝑcussa a mercurio sonū dedit. et ad eius spēm lirā fecit et tradidit orpheo. qui hm̄oi rei maxime fuerat studiosus. Unde dicebatur eadem arte non solū feras sed eciam saxa et siluas cantus modulacione applicuisse. Hanc scʒ liram propter studiū amorem et carminis laudem inter sidera locatam esse musici fabulantur vt dicit ysidorus.

De cimbala. Ca. cxli.

Cimbala sunt quedam musica instrumenta que percussa inuicem se tāgunt et sonum faciunt et tinnitum.

De sistro. Ca. cxlij.

Sistrum est instrumentū musicū sic ab inuentrice nominatū. Nā ysis regina egyptiorum sistrum inuenisse probaṫ. Unde iuuenalis. Isis et irato feriat mea limina sistro. Ideo mulieres hoc vtūtur instrumento. qr eius inuētrix fuit mulier. Unde et apud amazones sistro ad bellum feminarum exercitus aduocantur

De tintinabulo Ca. cxliij.

Tintinabulū a tintinādo est dictum. Et est ꝑua nola vel cāpanella. quere supra d̄ vasis in littera v. Habet aūt cāpana hoc ꝓpriū q̄ dū resonādo alijs proficit ex frequenti ictu se ↄsumit Hec et multa alia deseruiūt musice discipline cuius sciēcia tractat de vocibus et sonis. Considerat aūt nichilominus rerum naturalium disposiciones et numerorum ꝓporciones sicut exemplificat boeci⁹ de numero duodenario compato ad sex. et alios numeros intermedios dicens sic. Inuenim⁹ inquit hic omnes musicas consonātias. Nam octo ad sex. et ix. ad xij. ↄpati sesquiterciam ꝓporcionē reddūt. et simul faciūt dyatesseron ↄsonātiam Sex vero ad ix. et viij ad xij ↄpati reddūt sesquialterā ꝓporcionē et dyapente efficiūt simphoniā. Duodecim vero ad vj. considerati duplicem quidē reddūt ꝓporcionē sed diapason simphoniam cantāt. Octo igitur ad ix. ipsi contra se medij ↄsiderati epogdoonū iungūt qui musica modulacione tonus vocatur qui omniū musicorum sonorum mensura est cōmunis omniū eciā sonorum est puissimus. Unde notandū est q̄ inter diatesserō et diapente consonāciarum sonus differētia tocius est sicut inter sesquiterciā et sesquialterā ꝓporcionē sola ē epogdoūs differētia. Hucusq̄ boe. in ij arismetrice ca vltimo. Dicit eciam idem in ꝓlogo primi li. sic. Musica inquit vel quāquā prior sit numerorum vis ex hoc ꝓbari potest q̄ priora sūt illa naturaliṫ q̄ ꝑ se ↄstāt nā q̄ ad aliq̄d referūtur q̄ et ipsa musica modulacio nūerorum noib⁹ aduocaṫ vt patet. diatesserō eciā et diapēte et diapason ab anℓcedētis nūeri noib⁹ nūcupaṫ. ipsorum q̄ʒ sonorum aduersū se ꝓporcio solū et nō alijs nūeris iuenit nā q̄ son⁹ in diapason simphonia. est idē duplicis numeri proporcōe. colligitur q̄ diatesserō ē modulacio epitrita. collacione id est sesquitercia colligitur vel componitur quā diapen

te symphoniam vocant. hemioliam mediante coniūgitur qui in numeris
epogdonus. i. supra viij. dicitur et est tonus in musica vt dicit idem ibidē
sesquitercia ꝓporcio in arismetrica dicitur dyatesseron in musica et que
hemiolia. i. sesquialtera ꝓporcio in arismetrica. dyapente in musica. ē autē
dyapente et dyapason consonācia ꝗꝫ maior vox habet minorem notulā
duplo et eius medietatem Sesquitercius numerus est numerus numero
ꝯpatus habens terciam partem minoris Si vo habuerit iiij. sesquiquar
tus et si v. sesquiquintus et sic vlterius. Unde sesquitercius est qui mino
ri comparatus habet eum semel et eius terciam partez. verbi gracia si iiij
compares tribus habebit in se quaternarius totum ternarium et terna
rij terciam partem scz. i. et si viij. ad vi. octonarius habebit totum senariū
et terciam partem eius scz binarium et si xij. nouenario duodenarius cō/
tinebit totum nouenarium et eius terciam partē scz ternarium. Sic si xix
cōparaueris ad xx. et xx. ad xxv. et xxiiij. ad xxviij et ita de alijs sic semꝑ
inuenies. Numerus vero sesquialter est quando numerus maior compa/
ratus minori continet totalem numerum minorem et eius medietatem vᵒ
bi gratia ternarius ꝯpatus binario habet in se duo et eoꝝ medietatem
scz vnitatez sic vi. continet in se iiij. et eoꝝ medietatem scz duo sic ix. sena
rium in se claudūt et eorum mediam partem scz iij. sic xij. ad viij. et xv. ad
x. et sic de alijs. Hec siquidem verba in se sunt profunda plurimum et ob
scura nisi hijs qui in arismetrica instructi sunt. et eciaz in musica disciplina
Nam arismetricis geometricis ⁊ musicis sunt voce plurima clariora. que
minus exercitatis in huiusmodi penitus sunt obscura et ideo qui predic
torum verborum et ꝓporcionū tam numerorum ꝗꝫ vocuz et sonorum ha
bere noticiam desiderat arismetricorum et geometroꝝ ⁊ musicoꝝ indus
triam consulere non contemnat tanta enī vt dicit ysid. in li. iij. est virtus
in terminis figuris. et musicis symphonicis ꝙ ipse homo sine eis non cō
stet. Quia musica pfecta omnia comprehendit. Recollige itaqꝫ ex predi
ctis ꝙ ars musica siue armonia contraria et disparata conciliat. grauia
acutis et acuta grauibus modificat et adaptat affectiones contrarias
et aduersas reconciliat maliciosos animi motus reprimit et refrenat sen
sus debilitatos repat et confortat. vnitatem exemplaris diuini in operi
bus contrarijs et diuersis maxime preconizat terrenis celestia et celesti/
bus terrena posse vniri in concordia manifestat. Letos animos magis
letificat ⁊ tristes magis tristificat. q̄r vt dt aug⁹. ex q̄dā occulta aie et ar
monie ꝯsimili ꝓprietate melodia animi affectiōib⁹ se ꝯfortat. et inde ē ꝙ
dicūt autores ꝙ instrumenta musica letum reddunt letiorem et tristē tris
tiorem efficiunt. Residuas armonie proprietates quere supra in eodem
vbi ista et alia verba ysidori recitantur.

Conclusio libri

Ista aūt que breuiter de reꝝ naturaliū accidētibus interserumus tꝟ pu
ta de coloribus liquoribus ponderibus mensuris sonis et vocibus iam
dicta sufficiāt. qꝛ vt estimo rudibus et ꝑuulis in xp̄o michi similibus que
de ꝓprietatib⁹ reꝝ naturaliū in xix. ꝑticulas sunt digesta sufficere debēt
ad aliquā inueniēdi similitudinariā racionem. qua de causa diuina scrip
tura reꝝ naturaliū et eaꝝ ꝓprietatū tam exquisitis simbolis vtitur et fi/
guris. Potestor autem in fine huius opusculi quēadmodū in principio ꝙ
in omnibus que ꝫm diuersas materias in hoc tractatulo continētur pa/
rum vel nichil de meo apposui. sed simpliciter scōꝝ v̄ba et pħoꝝ dicta pa
riter et cōmenta veritate preuia sum secutus. vt simplices et ꝑuuli q̄ ꝓpē
libroꝝ infinitatē singulaꝝ reꝝ ꝓprietates de quib⁹ tractat scriptura in/
uestigare non p̄nt in promptu inuenire valeant saltē suꝑficialiter qđ intē
dūt. Simplicia siquidē sūt ⁊ rudia que excepi. vtilia tñ michi rudi ⁊ mei
consimilibus eadē iudicaui Et ideo suadeo simplicib⁹ vt hec simplicia nō
contemnāt sed cū hec plenius intellexerint ad subtiliora intelligēda et in
uestigāda ad maioꝝ ⁊ doctoꝝ industriā recurrere nō differant nec omit
tāt. quoꝝ prudētie et arbitrio hec relinquo vt minus sufficiēter dicta vel
excerpta corrigāt. et si aliq̄ suꝑaddere iudicauerint ꝫm gratiā eis datam
desuꝑ suꝑaddāt vt illud qđ ꝑ me pauꝑem rudē et simplicem aliqualiter
fuit inchoatū ꝑducatur eoꝝ solercia ad ꝑfectū. ad ipsius honorē et glo
riam qui est alpha et o. principiū et finis omniū bonoꝝ qui est deus sub
limis et gloriosus viuens et regnās in secula seculoꝝ Amen.

Explicit tractatus de proprietatibus reꝝ edit⁹
a frē bartolomeo āglico ordis fratꝝ minoꝝ.

Impressus per me Johānem koelhoff de
lubeck Colonie ciuem. Anno natiuitatis
domini. Mcccclxxxi.

